

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE 1896-1897
YILLARINDA ERMENİ SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel KABADAYI

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Haluk SELVİ

MAYIS -2006

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE 1896-1897
YILLARINDA ERMENİ SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel KABADAYI

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 21/06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yüksel KABADAYI

22.05.2006

ÖNSÖZ

“The Times Gazetesine Göre 1896–1897 Yıllarında Ermeni Sorunu” adlı bu çalışma Ermeni Sorununun ilk olarak ortaya çıkmasında İngiltere’nin faaliyetlerini ortaya koyarak, bugünkü sözde Ermeni sorununun hangi devletlerin menfaati için, kimler tarafından kullanıldığını daha açık bir şekilde ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

İlk olarak The Times Gazetesinin adı geçen tarihlerdeki sayıları tamamlanarak Ermeni Sorunu ile ilgili haberler, yorumlar çıkarılmış ve tercüme edilmiştir. Daha sonra aynı tarihe ait Ermeni Sorunu incelemesi yapılmıştır.

The Times Gazetesinde çıkan Ermeni Sorunu ile ilgili haberlerin tercümesi yapılırken birçok İngilizce sözlükten faydalanılmıştır. Birçok sözlüğe de internet üzerinden ulaşılmıştır. Gazetede çıkan haberlerdeki dilin “Eski İngilizce” olması birçok kelimenin bugün değişikliğe uğraması veya kullanılmaması sebebiyle tercümede zorlukları yaşanmış ancak tercümenin esası bozulmamıştır. Eski İngilizcede kullanılan cümlelerin birçoğunun bir paragraf uzunluğunda olması sebebiyle yine tercümelerde zorluk olmuş ancak bu da uzun cümlelerin kısa cümleler haline getirilmesiyle aşılmıştır. Bazı harfler matbaa hatası sonucu okunmaz hale gelmiş ancak bu da harflerin kelime içindeki yerine bakılarak hatasız bir şekilde çözülmüştür. Bazı cümlelerin manası mecâzî anlamda kullanılmış buna da dikkat edilerek mecazi manalarına yer verilmiştir.

Tez tercümesini zayıflatacak herhangi bir mesele ortaya çıkmamış, aslına uygun akademik çerçeve içerisinde tercümeler titizlikle yapılmaya çalışılmıştır. Tezin araştırılmasında Sakarya Üniversitesi Süleyman Demirel Kütüphanesinden ve Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Kütüphanesinden faydalanılmıştır.

Bu araştırmamı yapmamda bana değerli zamanlarını ayırarak yardımcı olan Tez Danışmanım Doç.Dr. Haluk Selvi’ye, yine bu çalışmamda bana yardımcı olan ve Araştırma Görevlisi Serkan Yazıcı’ya, tercümelerimde bana yardımcı olan İngilizce Öğretmeni Nilgün Satılmış’a ve Bilgisayar Mühendisi yeğenim Yücel Aydoğdu’ya, teşekkür etmeyi borç bilirim.

Yüksel KABADAYI

22.05.2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: 1890-1897 YILLARINDA ERMENİ OLAYLARI	3
1.1. Ermenikan Komitesi, Hınçak ve Taşnak Cemiyetleri.....	3
1.1.1. Ermenikan Komitesi.....	3
1.1.2. Hınçak Cemiyeti.....	3
1.1.3. Taşnak Komitesi.....	4
1.2. Ermeni Propagandası ve Misyoner Okulları.....	5
1.3. Ermenilerin Çıkardığı Ayaklanmalar.....	8
1.3.1. Ermenilerle Yapılan İlk Çatışma. (26 Mayıs 1889).....	8
1.3.2. Erzurum Olayı (20 Haziran 1890).....	8
1.3.3. Kumkapı Gösterisi (15 Temmuz 1890).....	10
1.3.4. Bazı Önemli Olaylar.....	11
1.3.5. 1.Sasun İsyanı (Ağustos1894).....	12
1.3.6. Bab-ı Ali Gösterisi (30 Eylül 1895).....	14
1.3.7. 1895–1896 Yıllarında Diğer Şehirlerde Meydana Gelen Olaylar.....	17
1.3.8. Zeytun İsyanı (24 Ekim 1895).....	19
1.3.9. Van İsyanı (14 Haziran 1896).....	20
1.2.10. Taşnak Komitesinin Osmanlı Bankası Baskını (26 Ağustos 1896).....	21
1.3.11. Taşnakların Mazrik Aşiretine Saldırması.....	21

BÖLÜM 2: ERMENİ OLAYLARINDA İNGİLTERE VE AVRUPA’NIN ROLÜ.....	24
2.1. Avrupa’nın Balkanlardan Sonra Anadolu Plânında Ermeniler.....	24
2.2. Ermeni İslahatı ve İngiltere.....	26
2.3. Ermeni sorununda Avrupa Devletleri.....	31
BÖLÜM 3: THE TIMES GAZETESİNE GÖRE ERMENİ SORUNU.....	42
3.1. The Times Gazetesi, Gladstone, Salisbury ve Rosebery.....	42
3.1.1. The Times Gazetesi	42
3.1.2. William Ewart Gladstone.....	42
3.1.3. Lord Salisbury.....	45
3.1.4. Lord Rosebery.....	46
3.2. The Times Gazetesinin Ermeni Olaylarına Bakışı.....	47
3.3. The Times’da Ermeni Sorunu İle İlgili Çıkan Yazılar.....	56
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	
KAYNAKLAR.....	
EKLER.....	
ÖZGEÇMİŞ.....	

KISALTMALAR

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

Fr :Fransa

İmp :İmparatorluk

İng :İngiltere

Nu :Numara

TTK :Türk Tarih Kurumu

Yay :Yayınları

Tezin Başlığı: The Times Gazetesine göre 1896–1897 yıllarında Ermeni Sorunu.	
Tezin Yazarı: Yüksel Kabadayı	Danışman: Doç.Dr. Haluk Selvi
Kabul Tarihi: 22 Mayıs 2006	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 246(tez) +159(ekler)
Anabilim Dalı: Tarih	Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyeti
<p>Osmanlı Devletini hem de Türkiye Cumhuriyetini uzun süre meşgul eden Ermeni Sorununda İngiltere önemli bir rol oynamıştır. İngiltere’de yayınlanan The Times Gazetesinde çıkan haberler bu konu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Bu sebeple The Times’da çıkan haberler araştırmaya değer görülmüştür.</p> <p>Bu araştırmanın konusu, The Times Gazetesinde Ermeni Sorunu hakkında 1896–1897 yılları arasında yayınlanan haberleri içine almaktadır. Bu haberler, Ermeni olaylarının başlamasında ve Avrupa Devletlerinin soruna müdahalesinde, İngiltere Hükümetinin ve İngiliz halkının faaliyetlerinden bahsetmektedir. Burada yayınlanan yazılar İngiltere Hükümetinin, İngiliz siyasetçilerinin, Hıristiyan din adamlarının ve İngiltere’deki Ermenilerin görüşlerini anlatmaktadır.</p> <p>Bu araştırmada 1896–1897 yıllarına ait olan The Times Gazete haberleri, Eski İngilizce denilen İngilizce ile yazılmıştır. Cümleler çok uzun alınmış, bugün kullanılmayan birçok kelime kullanılmıştır. Tercüme yapılırken çeşitli sözlüklerden faydalanılmış, uzun cümleler anlaşılır kısa cümleler haline getirilmiştir. Tarihi deyimler ve yer adlarının aslına dokunulmadan tercüme yapılmıştır.</p> <p>Tercüme dışında Türk-İngiliz ilişkilerinin, Ermeni sorununun başladığı yıllardaki ilk durumu ve meydana gelen değişiklikler anlatılmıştır. İngiltere’de yapılan mitinglerin ve bu mitinglerde toplanan yardımların Ermeni sorununun büyümesinin önemli sebepleri arasında olduğu görülmüştür. İngiltere’nin bu sorunu kullanarak ülke içinde birlik ve beraberliği sağladığı, ülke dışında da kendisini Hıristiyanların koruyucusu, insanlık adına hareket eden şerefli bir millet olarak göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır.</p> <p>The Times Gazetesinde yayınlanan haberlerin objektiflikten uzak tamamen İngiltere Devletinin menfaatlerine dayalı olduğu görünmektedir. İngiltere Ermeni sorununu, değişen siyasetine bağlı olarak Osmanlı Devletinden toprak koparmak için kullanmaya başlamıştır. Bu siyasetinde, Rusya’nın Akdeniz’e inmesini engellemek için kendi kontrolünde Anadolu’da bir Ermeni Devleti kurmayı düşünmüştür. Bunun içindir ki, Ermenilerin Osmanlı Devletine karşı yapmış olduğu faaliyetlerde onların yanında yer almış, sürekli olarak Osmanlı Hükümetini ve Sultan Abdülhamid’i suçlamıştır. The Times’ın gazete haberlerinde Müslümanların mağduriyeti ile ilgili hiçbir haber bulunmamaktadır. The Times Gazetesi bu yıllarda, İngiliz Hükümetinin resmi yayın organı gibi görev yapmaktadır. İngiltere’nin gerçek niyetlerini ve uygulamak istediği siyaseti bu haberlerde açıkça görmekteyiz. İngiltere Ermeni Sorununu bir Avrupa sorunu haline getirmek için büyük caba sarf etmiş ve bunu da başarmıştır.</p> <p>Bu haliyle The Times Gazetesi haberleri, İngilizlerin Ermeni siyasetinin en önemli belgeleri arasında yer almıştır. Bu tercümelerin Ermeni sorunu ile ilgilenen Türk araştırmacılara da fayda sağlayacağını ümit ediyorum.</p>	
Anahtar Kelimeler: The Times, Ermeni Sorunu, Sultan Abdülhamid, Osmanlı Devleti, Gladstone.	

Title of the Thesis: The Articles in The Times Between 1896–1897 Concerning The Armenian Questions.	
Author: Yüksel Kabadayı	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Haluk Selvi
Date: 22.05.2006	Nu. of Pages: VIII(pre text) + 250(main body) +1(appandices)
Department: History	Subfield: Turkish Republic History
<p>The articles concerning Armenian Question which were in The Times between the years 1896 and 1897 published. England had an important role in Armenian Question had been a big problem for both the Republic of Turkey Ottoman Empire.</p> <p>The articles published The Times give us important details about this subject. Because of this reason, these articles are considered well worth researching.</p> <p>The subject of this research is the published news in the Times between 1896 and 1897 about Armenian Question. This news included the actions of the British Government and public.</p> <p>The news included the actions of British Government and people at the beginning of this question and also their attitudes towards the intervention of the other European countries to this question. The articles mentioned in this theses show us the general view of the British Government, priests, politicians and Armenians in England.</p> <p>The articles used this research were written in old English. That is they consist of long complex sentences and old fashioned lexicon. While these sentences were being translated, the long and complex ones were turned into simple and more comprehensible sentences. There was no change in the place name historical idioms.</p> <p>During research, it was found that the demonstration in England and the money collected as endowment for Armenians were one of the most crucial factors in the expansion of the Armenian Question. We can understand that British Government used this question as a tool for the unity and togetherness of British people and also in the international area, she tried to indicate that Britain was the protector of Christianity and British people are acting for the benefits of humanity. It's clear that all the articles published in the Times were in favour of Britain and without objectiveness. Britain started to use this question in order to get some area in Anatolia. She took the side of Armenians against Ottoman Empire and blamed Ottoman Government and Sultan Abdulhamid for all every time. There wasn't any news about the mistreatment of the Muslims in the Times. England made every effort to turn Armenian Question into a general problem of Europe and actually she managed to do this.</p> <p>The news published in the Times during the question, became the most important documents of England's Armenian politics. I hope that these translations will be beneficial for the researchers who deal with Armenian Question.</p>	
Keywords: The Times, Armenian Question, Sultan Abdulhamid, Ottoman Empire, Gladstone.	

GİRİŞ

XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Devletini ve daha sonra Türkiye Cumhuriyetini meşgul eden Ermeni sorunu bugün de önemini aynı şekilde sürdürmektedir.

Tezin Konusu

Avrupa Devletlerinin çeşitli amaçlarla kullandığı bu sorunun temelinde Ermenilerin Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurmak istemeleri yatmaktadır. Ermeni sorununun başlamasının en önemli sebebi Avrupa Devletlerinin bu soruna müdahale edip istedikleri şekilde yönlendirmek istemeleridir. Bu devletlerin başında da İngiltere gelmektedir. Olayların başlamasından günümüze gelinceye kadar İngilizlerin Ermeni sorununda önemli müdahaleleri olmuştur. Bu sebeptir ki Ermeni sorununun başlamasına ön ayak olan İngiltere'nin faaliyetlerini ve burada yayınlanan The Times Gazetesinde çıkan haberlerin menşei ve muhteviyatı araştırmaya değer bulunmuştur. The Times Gazetesinde 1896 ve 1897 yıllarına ait "Armenian Question (Ermeni Sorunu)" ve "Armenian Massacret (Ermeni Katliamı)" başlıkları altında Ermeni Sorunu ile ilgili haberler tercüme edilerek, haberlerin hangi amaçla çıkarıldığı araştırılmıştır. Tercümelemler aslına sadık kalınarak birçok sözlükten faydalanarak titizlikle yapılmıştır.

Yine İngiltere'de bu dönemde Başbakanlık yapmış olan Lort Salisbury, W.E.Gladstone ve Lort Rosebery'nin hayatları hakkında, doğru muhakeme yapabilmek maksadıyla kısaca bilgi verilmiştir. İngiltere'de Başbakanlık yapmış bu kişilerin Ermeni sorunu hakkındaki fikirleri incelenmeye çalışılmıştır. The Times Gazetesinin yayınları hakkında bilgi verilerek The Times'ın Gazetesinin siyasi amacı hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

İngiltere'nin Ermeni Sorununa bakışından önce, Ermeni Sorunu hakkında genel bir araştırma yapılması uygun bulunmuştur. Ayrıca İngiltere dışındaki Avrupa Devletlerinin de bu soruna müdahalelerinin araştırılması gerektiği düşünülmüştür. Yine Ermeni Sorununun 1896 yılına kadar nasıl bir yol takip ettiği hangi şartlardan geçtiği de araştırmaya çalışılmıştır. Bu sorunda Osmanlı Devletine yapılan haksız baskılar ve suçlamalar göz önüne getirilmeye çalışılmıştır.

Tezin Önemi

Ermeni Sorunu bugün de ülkemiz üzerinde oynanan oyunların maşası olmayı sürdürmektedir. Bu sorundan menfaati olan ülkeler yine bu konuyu büyütme Türkiye üzerinde baskı aracı olarak kullanmaya devam etmektedirler. Bu sebeptendir ki bu konuda yapılması gereken birçok görevin olduğu muhakkaktır. Ülkemizin bütünlüğünü ilgilendiren bu hususun derinlemesine araştırılması konunun çözümünde önemli faydalar sağlayacaktır. Ermeni Sorununda suçlanarak geçmişte Osmanlı Devletine şimdi de Türkiye Cumhuriyetine Batılı Hıristiyan Devletler tarafından ödetilen ve ödetilmeye çalışılan hesapların ne kadar haksız, mesnetsiz iddialar olduğunun açıklanması, buradan ülkemize gelecek zararların engellenmesi için önemli bir durumdur. Bu konuda yapılan araştırmaların çokluğu ve her hususun ortaya çıkarılması Türklere yapılan suçlamaların ne kadar haksız ve insafsız olduğunu daha net bir şekilde ortaya koyacaktır. Hıristiyan Avrupa'nın yıllar evvel Osmanlı Devletine yaptığı ve bugün de Türkiye Cumhuriyetine yapmaya çalıştığı önce suçlu gösterip daha sonra imzalattığı antlaşmalarla amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştıkları anlaşılacaktır. Türk Devletinin ve Milletinin bu konuda fikir sahibi olması düşmanca düşüncelerin uygulanmasına engel olacaktır. Ermeni Sorununun ülkemizi tehdit eder hale gelmesi bu konunun araştırılmaya değer bulunmasının temel sebebidir.

Tezin Amacı

Yukarıda bahsettiğimiz konuların bilinmesi Ermeni Sorununun tanınması açısından fevkalade önem taşımaktadır. Bu soruna karşı yapılacak çözüm önerileri için bu şarttır. Bu sorunu büyüten ve yaşıtan faktörlerin ne olduğu bilinmeli ki alınacak önlemlerde kolaylık sağlanabilsin. Ermeni sorununu besleyen dış ve iç sebeplerin neler olduğunun da ortaya çıkması gerekir. Bu sorunu destekleyenlerin ne amaçla desteklediklerinin de bilinmesi, konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu problemin Osmanlı Devletinin yükselme devrinde değil de niçin yıkılma devrinde ortaya çıktığı araştırılmaya çalışılmıştır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde uyguladığı siyaset ve bugün Avrupa Devletlerinin Türkiye üzerindeki siyaseti arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devletinden günümüze kadar gelen Ermeni Sorunundan çekilen sıkıntıların sebepleri araştırarak, bugünkü Ermenilerin yapmak istediklerini anlamamız açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

Hıristiyan Avrupa Devletlerinin Ermeni Sorununu kullanarak Türkiye’yi hem ekonomik hem de siyasi açıdan zor duruma sokarak Türkiye’de bulunan gayrimüslimler üzerinde oyunlar oynayarak vatan topraklarını bölmeye çalışmaktadırlar. Bu oyun artık Müslüman Türk vatandaşlarımız üzerinde de oynanmaktadır. Bu tezdeki amacımız XIX. Yüzyıl sonlarından beri sürüp gelen bu oyunun herkes tarafından görülmesini sağlamaktır. Bu konuda Türk milletinin bilinçlenmesi Dünya milletlerine haklılığımızın ispatlanması Batılı Hıristiyan Devletlerin amaçlarına engel olacaktır.

The Times Gazetesi Ermeni sorunu ile ilgili haberlerin tercümesinde “Eski İngilizce” denilen dil kullanılmıştır. Bugünkü İngilizcede olmayan ya da değişime uğramış birçok kelimeyle karşılaşmış aslına uygun bir şekilde tercüme edilmiştir. Yine bu gazete haberlerinde çok uzun cümleler kullanılmıştır. Paragraf uzunluğunda olan bu cümleler anlam bütünlüğünü bozmadan, kısa cümleler haline getirilmiştir. Gazete baskısından kaynaklanan, bazı harflerin açıkça okunamaması durumu ortaya çıkmış bu da kelimelerin ve cümlenin genel görünüşü ile çözülmüştür. Sözlüklerde bulunamayan bazı kelimelerin anlamları için internet sözlükleri kullanılmıştır.

Gazetede yayınlanan haberler, Ermenileri desteklemekte olup eski politikacıların, Belediye Başkanlarının, Bölge Papazlarının, fikirlerinden meydana gelmiştir. Gazete Ermenilere yardım maksadıyla yapılan mitinglere oldukça yer vermiş ve bu mitingler de de Ermeniler ve onları destekleyenler yer almıştır. Haberler daha çok “içler açısı durum” diye anlatılmaya çalışılmış sürekli Ermenilerin mağduriyetinden söz edilmiştir.

İngilizlerin Ermenileri Rusya’ya karşı kullandıkları, Rusların da Ermenileri Akdeniz’e inmek için kullandıkları açıkça anlaşılmaktadır. Rusya’nın uyguladığı Ermeni siyaseti ile İran’daki, Rusya’daki ve Osmanlı Devletindeki Ermenileri bir araya toplayıp Devlet kurdurma hareketi başarılı olmuştur. Rusya kurdurduğu bu devleti Orta Asya Türkleri ile Anadolu Türklerinin karayolu bağlantısını koparmak için kullanmıştır. Böylelikle asırlardır başa çıkamadığı Türk Dünyasını bölmeyi başarmıştır. Bu da Anadolu’ya Orta Asya’dan gelecek nüfus akışını durdurmuştur. Üzerinde birçok oyunlar oynanan Ermeni Sorunu günümüze kadar gelmiştir. Ermenilerde kendileri üzerinden oynanan oyunlardan menfaat sağlamaya çalışmaktadırlar.

BÖLÜM 1. 1890–1897 YILLARINDAKİ ERMENİ OLAYLARI

Ermeni sorunu başlamasında 1890–1897 yılları arasında meydana gelen olaylar önemli yer tutmaktadır. Olayların başlaması ve milletlerarası bir sorun haline gelmesi bu yıllarda İngiltere'nin ve Avrupa Devletlerinin Ermeni konusuna el atmasıyla başlar. Hiç şüphesiz bu olayların başlamasının en önemli sebeplerini de Ermeni komiteleri meydana getirecektir.

1.1. Ermenikan Komitesi, Hınçak ve Taşnak Cemiyetleri

Osmanlı Devletinde 1878 yılından önce birçok Ermeni cemiyeti kurulmuştur. Ancak ihtilalci cemiyetlerden ilki 1878 de Van'da kurulan Kara Haç Cemiyetidir (Armaoğlu, 1997:571). Hedefi Ermenileri sözde saldırlardan korumak maksadıyla silahlandırmaktı. Bu dernek 1882 de kapatılmıştır. Daha sonra ise ihtilalci cemiyetlere yenileri eklenecektir. Ermeni Komiteleri Osmanlı Devleti dışında kurulmuş olmasına rağmen Anadolu'daki Ermenileri hedef almıştır. Rus desteğinde kurulan bu komiteler sosyalist fikirlerle hareket etmişler amaçlarını gerçekleştirmek için terör yolunu seçmişlerdir.

1.1.1. Ermenikan Komitesi

Ermeni olaylarının neler olduğuna geçmeden evvel bu olaylara sebep olan önemli üç Ermeni Komitesinden bahsetmek yerinde olur. Bu komitelerden ilki 1885 yılında Portakalyan'ın yetiştirdiği 9 kişi tarafından Van'da kurulan Armenakan Komitesidir. Kurucuları Mıgırdıç Terlemezyan (Avetisyan), Girigor Terlemezyan, Ruben Şatavaryan, Grigor Adian, Grigor Acemyan, M.Bartutciyan, Gevord Hancıyan, Grigor Beozikyan ve Garegin Manukyan'dır (Süslü,1990: 52). İstanbul Kumkapı'da doğan Mıgırdıç Portakalyan, Bab-ı Ali'de Tercüme bürosunda çalışan ve daha sonra Maliye Nezareti danışmanı olan en son Ziraat Bankası Müdürlüğü yapan Mikael Portakal Paşa'nın oğludur. Tokat'ta öğretmenlik yapmış burada Türkçe konuşan Ermenilere Pazar Günü Ermenice kursları açmış, onun bu faaliyetleri Mıgırdıç Hrimyan Ermeni Patriği olduktan sonra takdir edilmiştir. (Göyünç, 1983: 62) Van'da kendi açtığı okulunda Ermeni militan yetiştirmeye başlamış bu durum tespit edilince Van'dan uzaklaştırılmıştır. Portakalyan daha sonra Fransa'ya geçmiş burada Armania adında gazete çıkararak yıkıcı faaliyetlerini buradan sürdürmüştür (Süslü, 1990: 52).

1.1.2. Hınçak Cemiyeti

Ermenice çan manasına gelmektedir. Bu partiyi kuranlar Paris'te çıkan ve Osmanlı Devletindeki Ermenilerin sorunları ile ilgili haber yapan Ermeni Portakalya'nın sahibi olduğu Armania Gazetesi etrafında toplanmış kişilerdi. Bunlardan Avetis Nazarbekian ilk olarak parti fikrini ortaya attığı gibi aynı zamanda gazetede hararetli yazılar yazmaktaydı. Cenevre şehrine geçen Nazarbekian burada nişanlısı Marian Vardanian ve tanıştıkları arkadaşları Gevorg Haraciyen ile birlikte ilk olarak parti programını hazırlamışlardır. Rus kökenli öğrencilerin hazırladığı Hınçak Cemiyeti programı hem milliyetçi hem Marksist özellikler taşımakta idi. Partinin hedefi tam bağımsız Ermenistan'dır ve bunun yolu da ihtilalden geçmektedir (Selvi, 2004: 32). Hınçak Partisi 1887 Ağustos ayında İsviçre'nin Cenevre şehrinde kuruldu. 1890 da partinin adı bu gurubun çıkardığı gazetenin adı olan İhtilalci Hınçak Partisine çevrilmiştir. Hınçak Partisi faaliyet merkezi olarak İstanbul'u seçmişler ve Anadolu'nun diğer bölgelerine teşkilatlanmak için görevliler yollamışlardır. Partiye göre bugünkü düzen ihtilal yoluyla kaldırılmalı yerine Marksist felsefeye dayalı düzen getirilmelidir (Armaoğlu, 1997: 572). Osmanlı, Rus ve İran'dan taraftar toplama faaliyetlerine girişmişlerdir. Kendilerinin Komünist fikirlerinden dolayı Avrupa tarafından desteklenmediğini savunan bir gurup 1898 de İskenderiye'de toplantı yaparak Yeni Hınçak Partisini kurmuştur. Hınçak Partisi Osmanlı Devletinde Ermenilerin yaptığı Kumkapı Gösterisini, 1894 Sasun isyanını, Bab-ı Ali gösterisini ve Zeytun isyanını üstlenmiştir (Gürün, 2005:191).

1.1.3. Taşnak Komitesi.

Ermeni İhtilal Cemiyetleri Federasyonu adıyla 1890 yılında Tiflis'te kurulmuştur. Kurucuları Chiristopher Mikelaian, Stephan Zarian, Simon Zavarian ve Hınçak Komitesi adına da Ruben Hanagad'tır (Süslü,1990: 55). Bu partiye komite adı verilmesini sebebi Rusya'daki ve diğer yerlerdeki birçok Ermeni gurubunun bir araya gelerek meydana getirdikleri komite olmasındandır. Ermeniler ise bu partiye federasyon manasına gelen Daşnaksutyun adını vereceklerdir. Bu parti üç guruptan meydana gelmekteydi. Birincisi Sosyalist olmayan sadece Ermeni milliyetçiliği ile ilgilenen gurup olup Armanikan Partisine mensup kişilerdi. İkinci gurup ise Sosyalizmi savunan guruptu. Onlara göre Rus ve Gürcü ihtilalcilerle birlik olup Çar tahttan indirilmeliydi.

Üçüncü gurup da Sosyalizmi savunmaktaydı ancak onlar sadece Osmanlı Devletindeki Ermenilerle uğraşmayı düşünmekteydi. Sosyalizmi savunan bu iki gurup daha sonra 1890 yılında birleşmiştir. Kurulan bu federasyona Hınçak Partisi de katılmıştır. Hınçaklar, Taşnakların Federasyonun faaliyetleri konusunda ağır kaldığını söyleyerek birlikten ayrılmışlar ve kendi programlarını üç yıl sonra açıklamışlardır. Parti programı tamamen teröre dayanmaktaydı. Parolaları “Türk’ü, Kürd’ü, sözünden dönenleri hafiye ve hainleri her yerde ve her türlü şart altında vur, öldür intikam al” olmuştur (Selvi, 2004: 36) Taşnaklar 1919’da yaptıkları kongrelerinde programlarını genişleterek Türkiye’deki Ermenilerin dışında Rusya’daki Ermenileri de içine alacak Bağımsız bir Cumhuriyet kurmayı düşünmeye başlamışlardır. Taşnaklar, Osmanlı devletinde meydana gelen terör olaylarından Osmanlı Bankası işgalini, 1904 2.Sasun İsyanını ve Yıldız suikastını ve 1909 Adana olaylarını üstlenmişlerdir (Göyünç, 1983: 65).

Hınçak ve Taşnak Ermeni Komiteleri kurulduktan sonra onların işlediği cinayetler ve şiddet olaylarında birçok Müslüman ve Ermeni hayatını kaybetmiştir. Ermeni komitecilerin işlediği cinayetler yanında kinle ölen Müslümanların cesetleri üzerinde yaptıkları vahşetler, bölgedeki Müslümanlar üzerinde acı ve intikam hisleri uyandırmıştır. Zaten Komitaların istediği de budur. 1895 yılından itibaren bölgedeki Ermenilerle Müslümanlar arasındaki olayların artmasının en önemli sebebi budur. 1897 yılına gelindiğinde Ermeni Komitelerinin nüfuzu azaldığında bölgede tekrar terör olaylarının büyük ölçüde ortadan kalktığını görüyoruz (Karabekir, 2005:316).

Taşnak Komitesi kurucuları Avrupa’da İngiliz ve Fransız diplomatlarla yakın ilişkilerde bulunup İstanbul’da istedikleri reformları organize etmişlerdir (Krikorian,1977:109).

1.2. Ermeni Propagandası ve Misyoner Okulları

Sözde Ermeni katliamı haberi The Times Gazetesinde ilk defa 21 Şubat 1894 tarihinde Yozgat’ta meydana gelen olayı küçük bir raporla yayınlaması ile başlamıştır (Krikorian, 1977:8). Avrupa basınında ve Hıristiyan dünyasında Ermeniler hep mazlum gösterilerek, Dünya Hıristiyanlarının dikkati Anadolu’ya çekilmeye çalışılmıştır. Ermenilerin çıkardığı olaylarda da hep mağdur olan taraf Ermeniler gösterilmiş, Müslümanların haklarından ya da katledilmelerinden hiçbir şekilde bahsedilmemiş, Ermenilerden ise en ateşli kelimelerle onların zulüm gördüğü uzun uzun anlatılmıştır. Amerika’ya gönderilen olaylarının bazıları hiç olmamış bazıları da mübalağalı

anlatılmıştır. Amerika'nın İstanbul temsilcisi bir gazeteci sadece Ermenilerle ilgili olarak Amerika'ya haber gönderebildiğini çünkü para getirenin bu olduğunu belirtmektedir (Gürün,2005: 69). Osmanlı Bankası baskını olayında katledildiği söylenen kişileri resmetmek üzere Osmanlı Devletine gelen sanatkarın içinde Mr.Melton Prior'da bulunmaktaydı. Ölen erkeklerin gömüldüğünü, kadın ve çocuklara dokunulmadığını görmüş resmedecek bir durumun olmadığını hayali resimler de çizmeyeceğini belirtmiştir. Böylece Avrupa'da Ermenilerin Avrupa'da estirdiği havanın yalan olduğu bizzat gelen kişiler tarafından görülmüştür.

İngiltere Ermeni sorunu ile yakından ilgilenecek İngiliz-Ermeni Derneği kurarak bu dernek yardımıyla hem Avrupa'da sesini duyurarak taraftar toplamış hem de Osmanlı devletinde Hıristiyan reformu için Ermenilerin yardımcı kuruluşu olmuştur (Krikorian,1977:9). Ayrıca İngiliz-Ermeni Derneği yoluyla İngiltere'de özellikle Pazar günü Kiliselerden toplanan bağışlar Elçiliklerine gönderilerek Ermenilere dağıtılmaktadır.

İngiltere Hükümetinin yayınlattığı Mavi Kitap ise tamamen İngiliz menfaatlerine uygun biçimde ısmarlama olarak tarihçilere yazdırmıştır. Bu kitaplarda resmi belgeler olması lazım gelirken Ermenilerle ilgili Mavi Kitaplarda pek fazla belge bulunmamakta, var olanlar da misyoner, komiteci ve gazetecilerden gelen yazılardır. Kaynaklar A, B, C, X, F gibi harflerle temsil edilmekte ve kişilerin kimliği içinde "bir seyyah" ya da "yabancı bir sakin" gibi kelimeler kullanılmaktadır (McCarthy, 2002: 475). Bunların ne derece güvensiz olduğu aşikârdır. Mavi Kitabın yazarlarından İngiliz Tarihçi Arnold Toynbee "Kitapların propaganda amaçlı yazıldığını bilseydik yazmazdık" demiştir (Şimşir,2005: 29). Ermeniler hakkında yazılmış 150 Mavi Kitap belgesinden 70 tanesini soykırımı kabul eden misyonerler, 50 tanesini de Ermeni Taşnak komitecileri kaleme almıştır (Şimşir, 2005: 30).

Ermeni isyanlarını hazırlayan önemli sebeplerden biri de hiç şüphesiz misyoner okullarıydı. Batılı Hıristiyan Devletler XVIII. Ve XIX. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da teşkilatlanmaya başlamışlar 1702 'de Fransa, 1804 den sonra İngiltere, 1819'dan sonra Amerika ve 1829'dan sonra Ruslar misyonerlik faaliyetleriyle Anadolu'da propagandaya başlamışlardır (Süslü,1990: 28). 1853 yılından itibaren Anadolu'nun birçok yerinde açılmış olan misyoner okulları, Vilâyat-ı Sitte'de de açılmıştı

(Afyoncu,2001: 63) Bu okullarda Türkçe, Ermenice ve İngilizce eğitim yapılmaktaydı. Osmanlı Devletinin misyoner okulları teftişi sırasında bir müfettiş Erzurum'un Torul kazasında karşılaştığı din değiştirme olayı üzerine bunu merkezi otoriteye bildirmiş ve Sultan Abdülhamid misyoner okullarının sayılarını ve öğrenci adedini istemiştir. Daha sonra valilere gönderdiği yazıda bu konu üzerinde önemle durulmasını istemiş ve gelecekte bölgede karışıklık çıkması ihtimali üzerinde durmuştur. 21 Mart 1896 yılında yapılan Encümen-i Mahsusa toplantısında Osmanlı Reform Müfettişi Misyonerlerin Hıristiyan halktan başka Müslüman aşiretlerini de tesir altına alarak isyana teşvik etmeye çalıştığını bildirmiştir. Ayrıca Urfa ve Mardin Mutasarrıfları ile Bitlis ve Elazığ valileri misyonerlerin İngiltere ve Amerika'daki Ermeni İhtilal Komiteleri ile ilişkilerinden rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. İstanbul Robert Kolejinin kurulduğu yıldan itibaren 40 yıl okulun müdürlüğünü yapan Washburn yazdığı hatıralarında okulun İsavî (Hıristiyanlığa ait) esaslara göre eğitim yaptığını belirterek, öğrencileri mezuniyetlerinden sonra kendi milletlerinin liderleri olacak şekilde eğitildiğini açıklamıştır (Afyoncu, 2001: 64). Piyer Kiyar da İstanbul'da Ermeni okullarında öğretmenlik yapmış Ermenileri kışkırtmış birçok defa yurt dışına gidip geri dönüş "Türklerin boyunduruğundan kurtulmak" üzerine dersler vermiştir (Bozdağ, 1986: 54). Yıkıcı ve kışkırtıcı faaliyetleri olan ve hukuk dışı davranışlara meyleden misyonerlerin, Sultan Abdülhamid tarafından 22 Mart 1896 tarihinde çıkarılan irade ile yurtdışına çıkarılmalarına karar verilmiştir. Ancak bu karar da misyonerlerin faaliyetlerine engel olamamıştır.

Amerikalı tüccar ve misyonerler ise Osmanlı Devletine ticaret yoluyla girmeye çalışmış 1830 yılında imzalanan ticaret antlaşması ile de hem tüccar hem de Protestan misyonerlere kapılar açılmıştır. İlk gelen Amerikalı Protestan misyoneri Levi Parsons 14 Ocak 1820'de İzmir'e geldiğinde "Tanrının yardımıyla, bu kudretli günah imparatorluğunu tamamen yıkacak bir sistem kurmaya" ant içtiğini yazmıştır (Şimşir, 2005: 6). Bu misyonerler, İncil'i Ermeni harfleriyle basılması neticesi Anadolu'da unutulmaya yüz tutmuş Ermeniceyi tekrar diriltmiştir. 1830 yılında yapılan Ticaret Antlaşmasında Amerika Birleşik Devletleri en çok korunan ülke statüsüne geçmiş ve bu imkânlardan da en çok Ermeni ve Rumlar faydalanmışlardır. Bazı Ermenilerin Avrupa ve AB.D.'ne misyonerle tarafından eğitim amaçlı götürülüp daha sonra fanatik Ermeni

militanı olarak geri getirilip Ermenileri kışkırtma faaliyetlerinde ayaklanmalarda kullandıkları görülmüştür.

1.3. Ermenilerin çıkardığı ayaklanmalar

Ermeniler Doğu Anadolu'da ve Osmanlı devletinin diğer bölgelerinde çıkardıkları ayaklanmalarda, insanlara korku vererek güç gösterisinde bulunup kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Kendilerine yardımcı olmayan masum Ermenileri vahşice katletmekten geri durmamışlardır.

1.3.1. Ermenilerle yapılan ilk çatışma. (26 Mayıs 1889)

Ermenikan Partisine mensup üç kişinin kılık değiştirerek İran'ın Hatvan köyünden hareket ederek 16 Mayıs 1889 da Van'a gelmek istemişler ve Van-Başkale yolunda karşılaştıkları jandarma birlikleri bu Ermenilerden silahlarını teslim etmelerini istemiş bu istek kabul edilmeyince de bu silahlı Ermenilere ateş açılmıştır. Bu Ermenilerden Golosyan orada ölmüş, Agripasyan ağır yaralanmış ve Kulaksızıyan ise kaçmıştır (Armaoğlu, 1997:573). Bu olayda dikkatle üzerinde durulması gereken bazı önemli noktalar vardır. İlk olarak ölen kişilerin üzerlerinden çıkan mektuplardır. Bu mektuplarda, Fransa ve İngiltere'den gönderilmiş Ermenilerin kurduğu gizli cemiyetten bahsedilmekte buraya para ve üye temin edilmesi anlatılmaktaydı. Van'da görevli Osmanlı Subayı Sadettin Paşa Amerika'dan Rusya'dan ve İngiltere'den gelip Van'da cinayet işlemiş 100 kadar Ermeni fedaisinin varlığından söz etmekte ve bunların devletin acizliğinden dolayı yakalanamadığından bahsetmektedir (Önal,2001: 77). Osmanlı Hükümeti bu olayların menşei hakkında önemli deliller ele geçirmişti. Bu olayın diğer önemli yanı ise Van'daki İngiliz Konsolosu Derey'in bu kişilerin ayaklanmacı olamayacağına dair gönderdiği raporlardır. Bu haberler daha sonra İngiliz gazetelerinde ve Avrupa kamuoyunda suçsuz Ermenilerin katledildiği şeklinde yer almakta idi. Gerçek haberlerin çıkması ise özellikle İngiliz-Ermeni Derneği tarafından Londra'da çıkarılan Ermeni gazeteler tarafından engellenmekteydi (Gürün, 2005:202).

1.3.2. Erzurum Olayı (20 Haziran 1890)

İstanbul'da Yedikule Hastanesi bahçesinde toplanan Ermeni militanlarca planlanan Erzurum olayı, Ermenilerin Avrupa'da çıkaracağı katliam yaygaralarının ilk numunesini meydana getirecek ve Ermeniler Avrupa'dan müdahale isteyeceklerdi (Kanar, 2001:33).

Osmanlı Devletinin almış olduğu bir istihbarat, Erzurum'daki Sanasaryan Ermeni Okulunda ve Ermeni Kilisesinde silah imalathanesi bulunduğu istikametindeydi. Okulda ve Kilisede yapılan arama yapılmadan önce haber alınmış Okulda ve Kilisede bazı eşya ve evraklar ortadan kaldırılmış aramada bir şey bulunamamıştır (Armaoğlu, 1997:573). Arama Kilise papazı ve Okul müdürünün gözü önünde yapılmış ancak bu aramayı Ermeniler ayaklanma sebebi olarak kullanmışlardır. Arama yapıldıktan sonra ertesi gün bu Taşnak Komitesine bağlı Ermeniler aramaları protesto amacıyla işyerlerini kapatarak insanları sokağa döküp gösteri yapmaya başlamışlardır. Gösteriye katılan Ermeniler bağımsızlıklarını silahla koruyacaklarını açıklarak, vergilerin hafifletilmesini, askerlik bedellerinin kaldırılmasını, Türkler tarafından aranan Kilisenin mahremiyetinin kalmadığını savunarak yıkılıp yerine yeni bir kilisenin yapılmasını ve Berlin Antlaşmasınının 61. maddesinin uygulanmasını istemişlerdir. Vali topluluğu ika amacıyla Piskopos ile konuşmuş Piskopos da Ermenileri gösteriye son vererek dağılmalarını, kendisiyle birlikte kiliseye gelmelerini istemiş ancak muvaffak olamamış, piskoposun aleyhine dönen protesto sonucunda Piskopos askerlerden yardım istemiş bir tabur asker gönderilmiştir. Ermeniler de bu arada Kiliseye girmiş tam bu sırada göstericiler arasında bulunan Taşnak Komitesi Üyesi Gerekeçyan'ın kardeşi asayişini sağlamakla görevli askerler üzerine ateş ederek bir askeri öldürmüş 4 asker de yaralanmıştır. Bunun üzerine harekete geçen Müslümanlar ile Ermeniler arasında çatışmalar çıkmış 8 Ermeni ile 2 Müslüman ölmüş 60 Ermeni ve 45 Müslüman da yaralanmıştır (Gürün,2005:204). İngiliz Konsolosu Clifford Lloyd'un raporunda Ermenilerden ölenlerin sayısı abartılarak 12 yaralı ise 250 olarak verilmiş Müslüman ölü ve yaralılarından bahsedilmemiştir. Ancak yıllar sonra Amerika'da Erzurum olaylarının yıldönümünde Hayrenik Gazetesinde, Hınçak Partisi kurucularından Han-Azad'ın yazdığı bir makalede ise bu sayı iki taraftan toplam 100 den fazla kişinin öldüğünü 200 ila 300 arasında da yaralı olduğu şeklinde abartılarak anlatıldığını görmekteyiz. Askerlerin üzerine ateş açan şüpheli Ermenilerden 28 kişi yakalanmış ancak İstanbul'daki Büyük Devletlerin temsilcilerininin baskısı neticesi hepsi serbest kalmış, üstelik tutuklama kararını veren savcı da görevinden uzaklaştırılmıştır. Bir Türk askerinin ölümüne sebebiyet veren Gerekeçyan'ın kardeşi de hiçbir ceza almamıştır. Erzurum'daki bu ilk Ermeni ayaklanma hareketi, daha sonra yapılacak olan ayaklanmaların şekil ve tarzı hakkında önemli ipuçları vermiştir. Ayaklananların ve katillerin ceza almaması

Ermenileri daha fazla cesaretlendirmiş ve Avrupa'nın büyük devletlerinin kendilerini himaye ettiğini görmüşlerdir. Olaylarla ilgili Avrupa'ya gerçekle alakası olmayan yalan yanlış haberler gönderilmeye başlanacak ve Dünya kamuoyu etki altına alınmaya çalışılacaktır.

1.3.3. Kumkapı Gösterisi (15 Temmuz 1890)

Ermenilerin Kumkapı'da 15 Temmuz 1890 Pazar günü yaptığı gösteri, Hınçak Partisi'nin ilk büyük planlı gövde gösterisidir. Gerek Erzurum Ayaklanması, gerekse diğer küçük olaylar Avrupa'da gereken ilgiyi görmemiş bu sebeple, Hınçak Komitesi İstanbul'da bir gösteri yaparak hem Avrupa'nın ilgisini çekmek hem de Ermenileri harekete geçirmeye çalışmıştır (Armaoğlu, 1997:574). Gösteriyi Cangülyan ile Hamparsum Boyacıyan ve Mihran Damadian idare edeceklerdi. Hınçak Partisi, Patrik Aşıkyan'ın ve Padişahın Ermenilerin haklarını korumadığına inanıyordu. Bu gösteri ile hem Padişaha hem de Patriğe karşı yapılmıştır. Rus destekli bu gösteri Kumkapı'daki Ermeni Patrikhanesi'nden başlayacak ve gösteri Babiâli'ye kadar devam edecekti. Kumkapı Ermeni Patriği Horen Aşıkyan, Haç Yortusu merasimi için konuşma yaparken Hınçak Partisi üyelerinden Harutyun Cangülyan, söz alarak Padişaha hitaben bir protesto yazısı okumuştur. Daha sonra Patrikhane'ye giren Cangülyan orada bulunan Türk armasını parçalamıştır. Ermeni Patriğinin bunu protesto etmesine rağmen Patriği de yanlarına alarak Yıldız Sarayındaki Padişaha gitme üzere yola çıkan Ermenileri askerler yolu keserek durdurmaya çalışmışlardır. Çıkan çatışmada Jandarma Binbaşı Server Bey ve bir asker ölmüş, Ermenilerden de ölen ve yaralananlar olmuştur (Şimşir, 2005: 83). Kumkapı gösterisinin planlayıcısı Cangülyan tutuklanmış ve yargılanarak idama mahkûm edildiyse de cezası Padişah tarafından müebbet hapse çevrilmiştir (Karacakaya,2001:8). Diğerleri de çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Bu gösteriyi planlayanlardan Cangülyan daha sonra 1891 Temmuzunda Atina'da Türkiye'ye karşı gösteri düzenleyecek ve 1891 Ağustosundaki Sasun isyanına katılacaktır. Murad takma adını kullanan Hamparsum Boyacıyan ise Sasun İsyanına katılacağı gibi İkinci Meşrutiyet'te de Kozan Milletvekili olarak Meclise girecektir (Gürün,2005:207).

Kumkapı gösterisi, Avrupa'da Ermenilerin beklediği kadar bir ilgi görmemiştir. Ancak Hınçak Partisinin planı tutmuş barış taraftarı Patrik görevinden alınmıştır. Diğer önemli bir durum da Başkent İstanbul'da böyle bir gösterinin yapılması Ermenilere güven

vermiş olayların dışındaki Ermenileri de hareketin içine katmaya çalışmışlardır. Böylelikle olaylara uzak kalan özellikle İstanbul ve çevresindeki Ermeni bölgelerinde de isyancılar harekete geçmeye başlayacaklardır. Hınçaklar ise Kumkapı gösterisinin her şeye rağmen Avrupa'nın dikkatini Ermeni konusuna çektiğine inanmaktaydılar. 7 Eylül 1890 tarihli Hınçak gazetesi yazısında "Avrupa'nın bütün tekliflerini reddedip ve bu dava için kanlarının son damlasına kadar mücadeleye hazır olduklarını" yazacaklardır.

1.3.4. Bazı Önemli Olaylar

17 Ocak 1891 Sultan Abdülhamid Ermeniler için genel af çıkarmıştır (Karacakaya, 2001;8). Serbest kalan 76 Ermeni Patrikhaneye giderek bir daha faaliyette bulunmayacaklarına yemin etmişlerdir.

Ermenilerin zorla Müslüman yapıldıkları iddiası İzmir Ermeni Piskoposu Melchizedech tarafından yalanlanmıştır.

Van'da, Harput'ta ve Arapkir' de Ermeni komitacıların ayaklanma için tehditle para toplamaya başlamaları üzerine suçlular tutuklanmaya başlamıştır (Gürün, 2005;210).

Mart 1892 de kendilerini koruma altına alması için Rusya'ya dilekçeyle başvuran 250 Ermeni tutuklanmıştır.

Ermenilerin koruyucusu W.E.Gladstone 1892 yaz aylarında İngiltere'de yeniden iktidara gelmiştir. Böylelikle Ermeniler daha fazla cesaret almaya başlayacaklardır.

1892 Aralığında Ermeniler Van Valisini öldürmek istemişlerdir.

1892 Yaz aylarından itibaren Ermenileri isyana teşvik amacıyla bastırdıkları yayınları dağıtmak amacıyla denize kıyısı olmasından dolayı Merzifon merkez seçilerek, Kayseri, Yozgat, Çorum gibi diğer bölgelerde şubeler açılarak dağıtımları yapılmıştır. "Küçük Ermenistan İhtilal Komitesi" adını taşıyan Hınçak komitesi merkezinin Başkanı, aynı zamanda Merzifon Amerikan Kolejinde öğretmeni olan Karabet Tomayan'dır (Armaoğlu,1997:574).

1893 Ocak ayından itibaren afişler asılmaya başlamış ve özellikle, Amasya, Merzifon, Çorum, Tokat, Yozgat, Ankara ve Diyarbakır'da asılan afişler doğrudan Padişahı hedef

olarak kabiliyetsizlikle suçlamaktadır. Bunun üzerine bazı şüpheli Ermeniler tutuklandılar. İlanların Müslümanlar tarafından asıldığı iddiası Ermeni kaynaklarca da çürütülmüştür.

1893 yılının başlarında Padişah ilan asmaktan tutuklanan Ermeniler için genel af ilan etmiştir. Ancak çeşitli adi suçlardan yakalanan Ermenilerin mahkemesi görülmüş ve 5 kişi idama diğerleri çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış cezalar infaz edilmiştir (Gürün,2005;211).

1893 Eylül ayında Merzifon'daki Ermeni Hınçak Komitesi merkezine baskın yapılmış, evdeki Ermeniler ateş açarak ve bomba atarak yapılan baskına karşılık vermişlerdir. Askerlerden 25 kişi ölmüş ya da yaralanmıştır. Evdeki Ermenilerden dördü ölü, dördü de sağ olarak ele geçirilmiştir.

1893 yılının Aralık ayında Yozgat'ta bir Ermeni ayaklanması oldu. Ermeniler hapishaneye saldırarak askerlere ateş açmışlar ancak, ayaklanma büyümeden bastırılmıştır.

27 Nisan 1894'te İstanbul'da Ermeni Patrik Aşıkyan'a bir suikast düzenlenmiş ancak, saldırgan Ermeni saldırgan tutuklanarak etkisiz hale getirilmiş, olaydan sonra Patrik istifa etmiştir.

4 Ağustos 1894 günü bir Ermeni çetesi Tokat'ta posta arabasını basıp, sürücüsünü öldürmüş sonra da soymuşlardır. Gönderilen askeri birliklerle çatışmaya girmişler ve bir jandarma çavuşunu şehit ettikten sonra yakalanmışlardır (Karacakaya, 2001: 18).

1.3.5. 1.Sasun İsyanı (Ağustos 1894)

Sasun İsyanı bu bölgedeki Yapanlı, Yilikan, Behranlı, Hayan aşiretleri ile Ermeniler arasında küçük çatışmalar neticesinde ortaya çıkmış ve büyümüştür. Ancak olayların büyümesinin altında daha planlı ve hesaplı bir durum yatmaktadır. Öncelikle bu olayı planlayanların kimler olduğuna ve planlarının ne olduğuna bakalım. Daha önce İstanbul'da yapılan Kumkapı gösterisinin planlayıcılarından Mihran Damadyan olaylardan sonra İstanbul'dan kaçarak Atina'ya gitmiştir. Atina'da 1891 Temmuz ayında yapılan gösteri de bulunan Damadyan daha sonra Osmanlı Devletine geri dönerek Sasun bölgesinde çete kurup buradaki Ermenileri isyana teşvik etmeye

başlamıştır. Damadyan'ın kurmuş olduğu çete Muş'ta 1892 Aralık ayında Avzim köyünde bir baskında İshak Çavuş adlı bir Türkü öldürmüşlerdir. Bir yıl sonra çetenin sayısında artış olmuş aynı yılın Haziran ayında çete Hayanlı Aşiretinden bir kişiyi daha öldürmüştür. Olay neticesinde intikam almak isteyen Behranlı ve Hayanlı aşiretleri Taluri'ye (Sasun) saldırmışlar iki taraftan da birkaç kişi ölmüştür (Gürün, 2005; 213) Ermeniler daha planlı davranmalarından dolayı aşiretler geri çekilmiştir. Hükümetin gönderdiği askerler duruma hâkim olup daha sonra Damadyan ele geçirilip İstanbul'a gönderiliyor ancak İstanbul'da serbest bırakılmıştır. Murad takma adlı Hamparsum Boyacıyan Sasun bölgesine gelip Hem Damadyan ile beraber çalışmış hem de ondan sonra isyan hazırlıklarını kendisi sürdürmüştür. Boyacıyan'ın esas amacı bölgedeki Ermenileri aşiretler üzerine kışkırtıp doğacak kargaşada Ermenilerin katledildiği yolunda Avrupa'yı harekete geçirmektir. Ancak Boyacıyan bölgedeki Ermenilere Avrupa devletler ile görüşüğünü isyan ettiklerinde Avrupa devletlerinin kendilerine yardım ederek bir Ermeni devleti kuracaklarını söylemekteydi (Gürün, 2005:213). İsyanın Şirik, Semai, Gülgüzar, Herenk ve Taluri bölgelerinde başarılı olduğu anlaşılmaktadır. İsyana katılanlar bunlar olmuşlar, Sadak nahiyesinin Ermeni köyleri ise olayların dışında kalmıştır. Muş, Kulp ve Silvan'dan ayaklanmaya katılan Ermenilerin sayısı 3.000 kadardır. Boyacıyan'ın kurduğu çete 1894 yılında aşiretlere saldırılar düzenlemiş, Behranlı ve Zadyanlı aşiretlerinin mallarını yağmalamışlardır. Yaptıkları saldırılarda Behranlı aşiretinden 10'dan fazla kişinin ölümüne sebep olmuşlardır. Ermeniler ile Behranlı aşireti arasında silahlı çatışma başlamış, Ermeniler planladıkları gibi daha önce kadın ve çocuklarını Antok Dağı'na göndermiş kendileri de bu dağa çekilmişlerdir. Bölgeye asker sevk edilmesi üzerine askerlere de karşılık veren Ermeni çeteleri daha fazla direnememiş, 23 Ağustos'ta Boyacıyan yaralı olarak ele geçirilerek isyan bastırılmıştır (Şimşir, 2005: 83). Sasun, isyanı Avrupa'da Ermenilerin katledildiği iddiasıyla büyük bir propaganda kampanyasına döndürülmüştür. Örnek olarak A. W. Williams, Sasunlu bir Ermeni'nin şunları söylediğini yazar: "Sasun'da sağ olarak hemen hemen hiç kimse kalmamıştır. Kadın, çocuk, genç, ihtiyar hepsi kılıçtan geçirilmiş Türk askerleri köyü kuşatması Nisan ayı sonlarında başlayıp kuşatıp Ağustos'un ayının başına kadar devam etmiş, sebze ve ot kökleri yiyerek ayakta kalabildik" Bu kişiye göre Sasun'da 6.000 Ermeni öldürülmüştür. Ölen Müslümanlardan ve askerlerden bahsedilmemiştir.

Edwin Bliss, “Türkiye ve Ermeni Mezalimi” adlı eserinde şöyle yazar: “Askerlerin köylerde çeteci Ermenileri araması sırasında askerlere karşı Ermenilerin daha iyi durumda olmaları sebebiyle kendilerini koruduklarını üç hafta süren bir savaş yapıldığını, Muş Valisinin askeri kuvvetleri yetersiz kaldığı için merkezden askeri kuvvetlerin istendiğini” yazmaktadır. Ölen kişiler olarak Ermenilerden en az 6.000 kişi belirtilmektedir. Pastırmacıyan ise aşiretlerle Ermeniler arasındaki çatışmanın bahane edilerek, Osmanlı askerinin Ermenileri yok etmeye çalıştığını ve 12.000 Ermeni'nin 3.500 ünü katlettiğini yazmakta ve ölen Müslümanlardan ve askerlerden bahsedilmemektedir. Ermenilerin askere silahla karşılık verdiğinden söz etmediği gibi, bölgedeki bütün Ermenilerin niçin tamamen ortadan kaldırılmadığını açıklayamamaktadır.

Konsolosların tuttukları raporlarda isimleri tespit edilen ölü Ermeni sayısı Güligüzar'da 40, Ağpi'de 22, İspagank'da 10, Şenik köyünde 114, Semal'da 65 ve Taluri'de (Sasun) 14 olmak üzere 265 kişidir (Şimşir, 2005: 83). İngiliz Konsolos temsilcisi ev sayısından hareketle bölge Ermeni nüfusunun en fazla 10.000 ölü sayısının da 900 sayısını aşmayacağını raporunda açıklamaktadır (Gürün, 2005:215)

İngiltere, Sasun isyanını araştırılması için komisyon kurulması için Osmanlı Devletine baskı yapmış ve bunu da kabul ettirmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Erzurum Konsolosları ya da temsilcileri bölgeye gidip ortaklaşa hazırladıkları 20 Temmuz 1895 tarihli raporu dahi Ermenileri masum ve katliama maruz kalmış olarak gösteremedi (Gürün, 2006:216)

Sasun isyanı İngiltere'ye yeni bir imkân sunmuş ve Fransa ile Rusya'yı da yanına alarak Ermeni ıslahatı konusunda Osmanlı Devletine ortak baskı yapma fırsatını yakalamıştır.

1.3.6. Bab-ı Ali Gösterisi (30 Eylül 1895)

İstanbul'da yapılan bu gösteriyi Hınçak Ermeni Komitesi düzenlemiştir. Gösteri yapılmadan iki gün önce yazdığı mektubu hem İstanbul'daki Avrupa Büyükelçilerine hem de Türk Hükümeti'ne göndermiştir (Armaoğlu,1997:577). Hınçak İhtilal Komitesi imzasıyla yayınlanan 28 Eylül tarihli bu mektupta İstanbul'daki Ermenilerin yapılacak ıslahatla ilgili şiddete başvurmadan yürüyüş yapacakları bildirilmekte, asayiş için polisin ya da güvenlik güçlerinin müdahalesi neticesi doğabilecek olaylardan

kendilerinin sorumlu olmayacaklarını bildirmektedirler (Uras,1976:479). Resmi makamlardan izin alınmadan yapılacak bu gösteride bu açıklamalar açıkça bir düzmece olayların planlandığını göstermektedir. Meydana gelecek herhangi bir olayda derhal güvenlik güçleri suçlanacaktır. Buna sebebiyet verecek olaylar da gösteri sırasında Müslümanlara ateş açmaları neticesinde kendilerine fırsat doğuracaktır. Osmanlı hükümeti böyle bir gösteri yapmamaları için Ermeni Patriği İzmirliyan'ı ikaz edip Hınçak Komitesi ile konuşarak bunun engellenmesini istediye de İzmirliyan Komite Üyelerini tanımadığını beyan etmiştir. Ancak Ermeni Patrik gösteri günü yapılan ayinde göstericilerden bazılarının yapılan baskılardan söz ederek Avrupa devletlerinin duruma el koymasını istiyor, gerekirse kanlarını dökeceklerinden bahsediyordu. Bu durumda Patrik herhangi bir tavır almayarak bunun sebebinin kendisinin olmadığını söylemekteydi. Gösterinin 22 Eylül'de planlandığı İstanbul'daki Fransız Elçisinin Paris'e gönderdiği 3 Ekim tarih ve 174 sayılı raporunda açıklanmaktadır. Elçi raporunda, 30 Eylül Pazartesi Haç Yortusu olduğu gün Sabah Saat 9 da erkek, kadın ve çocuklardan meydana gelen kalabalık bir gurubun Kumkapı'daki Ermeni Kilisesi'ne gittiğini belirtmiştir (Karacakaya, 2001: 34). Burada toplanan Ermenilerin Patriğe söz verilen ıslahatın yapılmadığını bu sebeple Sadrazama bir dilekçe vereceklerini söylediklerini yazmaktadır. Patriğin dilekçeyi kendisinin götürebileceğini bu gösteriden vazgeçmelerini istediğini kendisinin de bu gösteriye dâhil edilmek istendiğini fakat bunu zorlukla engellediğini bildirmiştir.

Şunu belirtmeliyiz ki gösteri hazırlıkları bir ay sürmüş bu süre içinde Hınçak Komitesi, daha çok Bitlis'ten Van ve Muş'tan getirdiği Ermeni kadın, çocuk ve erkekleri bu olayda kullanmıştır. Başlarında bir papaz bulunan bu gurup Kumkapı Ermeni Kilisesinden hareket ederek, sokaklardan gelen diğer Ermenilerle birleşerek daha da kalabalık hale gelmiş Babı Ali'ye geldiklerinde sayıları 5.000'i bulmuştur (Uras, 1976:481). Kumkapı'dan Babı Ali'ye gelinceye kadar yolda "Yaşasın Ermenistan" sloganları atmışlar ve Erzurum'daki Ermeni olaylarına atıfta bulunarak "Erzurum Ermeni dağlarından bir ses çınladı marşını söylemişlerdir. Yine bu güzergâhta Sultan Mahmut Türbesi yakınlarında Zaptiye Nazırının olayları yatıştırmakla görevlendirdiği Jandarma Binbaşısı Servet Bey kışkırtılan bu kalabalık tarafından vahşice şehit edilmiştir (Nazım Paşa, 1998: 84). Galata ve Üsküdar tarafından gelen Ermeniler de kalabalığa katılmıştır. Bu yürüyüş sırasında yollarda sık sık silah atılmış bıçak ve

tabancalarla etraftaki Müslümanlara saldırmışlardır. Saat 11 ile 12 arası Babı Ali'ye geldiklerinde Sadrazam'a sadece dilekçe vermek istediklerini dilekçeyi verip dağılacaklarını söylemiş, Jandarma Subayı buna müsaade edemeyeceğini söyleyerek dağılmalarını istemiştir. Babı Ali'nin kapısı önünde jandarma subayı 60 ya da 70 kadar asker -ki bu askerler cephaneleri de yokmuş- ile Ermenilerin içeriye girmesini engellemiştir. Zaptiye Nazırının, Ermeni Patriği ve Ermeni Meclisi üyelerinden birer kişinin acilen Babı Aliye gelip derterini anlatabileceklerini bir ilanla duyurduysa da göstericiler dağılmamıştır (Uras, 1976:481). Ermenilerin bunu kabul etmemesi üzerine jandarmalara kalabalığı dağıtma emri verilmiştir. Kalabalık Jandarmanın silah dipçikleri ve kılıçlarının sapları dağıtmaya çalışılırken bir Ermeni silahı ile Jandarma Subayına ateş ederek şehit etmiştir. Bu Fransız Büyükelçisinin yazmış olduğu 131 sayılı telgraf raporunda da anlatılmıştır.

Gösteriye katılan Ermenilerin daha önceden Hınçak Komitesi tarafından aynı cins silah ve hançerle silahlandırılıp bir gün önce bu göstericilerden 3000 kadarının çeşitli kiliselerde ölüme hazırlanmak için kutsanmış ekmek yedikleri İngiliz Konsolosunun gönderdiği telgraflarda açıkça anlatılmaktadır. Emniyet kuvvetlerinin olayları durdurmak için azami caba sarf ettiği, Babı Ali'ye verilmek üzere hazırlanan bildiriye taşıyan Ermeni'nin jandarma tarafından yakalanması üzerine ateşin başladığı ve ilk ateş edenin Ermeniler olduğu ve Türk Subayını şehit ettiği, İngiliz Konsolosunun çektiği diğer bir telgraftan anlaşılmaktadır (Gürün, 2005:220).

İngiliz belgelerine göre takriben 15 jandarma şehit olmuş 60 Ermeni hayatını kaybetmiştir. Çok sayıda tutuklananlar olmuştur. Avrupalı yazarlara Lepsius ile Bliss'e göre ölü Ermeni sayısını 172 olarak açıklar. Ölenlerin büyük bir kısmının gösteri sırasında değil, gösteriden sonra mahalle aralarına dağılan Ermenilerin çıkardığı çatışmalardaki zayıflar olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Ermeni Hınçak Komitesinin tertiplemediği bu gösteriden birçok Ermeni uzak durmuş, ancak Komite tarafından korkutulan, silah ve para alan fakir ve cahil bir kısım Ermeni gösteriye katılmıştır. Gösteriye silahlı vaziyette katılanların yakalanması için takibatın yapılması çatışmaların uzamasına daha geniş bir alana yayılmasına sebep olmuştur. Ermeniler gizlendikleri yerden ateş açmışlar, İstanbul'un birçok yerinde Çukurçeşme'de, Kasımpaşa'da Karagümrük'te, Eyüp'te, Feriköy'de, Beyoğlu'nda gece

ve gündüz fark etmeksizin yaptıkları saldırılarda birçok kişiyi yaralamışlardır (Nazım Paşa, 1998: 87).

Hıncak Komitesi Babı Ali gösterisini kendisinin başarısı olarak göstermiş İngiltere, Fransa ve Rusya'nın ıslahatları uygulatmak için bir araya gelmelerini sağladığını söylemiştir. Başkent'teki bu gösteri Avrupa kamuoyunda Ermenileri mazlum göstermiş, Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devletine daha fazla baskı yapmalarına sebebiyet vermiştir (Armaoğlu,1997:578).

1.3.7. 1895–1896 Yıllarında Diğer Şehirlerde Meydana Gelen Olaylar

İngiltere Fransa ve Rusya'nın Sasun İsyanından sonra ıslahat hususunda ortak hareket etmeleri Hıncak Komitesini cesaretlendirmiştir. Yapılacak ıslahatların Hıncak Komitesinin amaçlarına hizmet edip bağımsızlığa bu şekilde varılacağını düşünmektedirler. İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğu, 18 Temmuz 1895'da Dışişleri Bakanlığına yolladığı raporda Ermeni komitelerinin yeni bir katliamı yapmak için tahrik etmeye kararlı ve çeşitli yerlerde isyan hareketleri hazırladıklarının söylendiğini bildirmektedir (Gürün, 2005:223).

İngiliz Konsolosluğunun bu haberi doğru çıkmış ve Temmuz 1895'den itibaren birbirine yakın tarihlerde ülkenin birçok yerinde Hıncak Komitesinin çıkardığı olaylar başlamıştır. Bu olaylar çoğunlukla bölgenin kasaba ve köylerine de sıçramıştır. Bunlardan önemli olanlarını tarihi sırası içerisinde şöyle sıralayabiliriz:

1 Temmuz 1895 günü, Hıncak komitelerine katılmayı istemeyen Ermeni zenginlerinden Karabet Kuyumcuyan, Merzifon'da öldürülmüştür (Karacakaya, 2001: 32).

12 Temmuz 1895 günü Merzifon'daki Türk Okulu ateşe verilmiş, çıkan yangında 30 ev, 20 dükkân ve 3 han yakılmıştır.

1895 Ağustos ayında Amasya'da Ermenilerin çıkardığı yangında, 58 ev, 165 dükkân, 2 han, 1 cami, 1 medrese, bir tekke, bir Türk okulu yakılmıştır (Gürün, 2005:224).

Trabzon'da olaylar eski Van Valisi Bahri Paşa ile Trabzon Komutanı Hamdi Paşa'nın 2 Ekim 1895 Çarşamba günü, iki Ermeni'nin silahlı saldırısı sonucu yaralanmaları üzerine başlamıştır. Bu hadise üzerine kaçan katillerin aranmasına başlanmış, şehirde bir olay çıkmaması için de tedbir alınmıştır. Asıl olay 8 Ekim günü, İstanbul olaylarında bir

yakınının öldüğünü duyan Şınark isimli bir Ermeni'nin, bulunduğu hanın balkonundan halk üzerine ateş açmasıyla başlamış ve Ermenilerle Müslümanlar birbirlerine girmişler, olay ancak ordunun müdahalesi ile durdurulabilmiştir.

21 Ekim 1895 de Erzincan olayı haftalık kurulan pazaryerinde birkaç Ermeni fedaisinin tabanca ile birkaç Müslüman'ı başlarından vurması üzerine başlamış, askerler olayı bastırmıştır.

25 Ekim 1895 Bitlis olayı, Müslümanların cuma namazını kıldığı sırada Ermenilerin camilere saldırması üzerine çıkmıştır. Yapılan araştırma olayın tahrikçisinin Protestan misyoner George olduğunu ortaya çıkarmıştır (Karacakaya,2001: 37).

Maraş'ta 27 Ekim 1895 de meydana gelen olay Ermenilerin Müslümanlara ateş açması ile başlamıştır.

Erzurum olayı 30 Ekim 1895 de Silahlı bir Ermeni grubunun Vali ve Vilayet erkânını öldürmek maksadıyla Vilayet Konağına girmeleri, karşılarına çıkan jandarma bölük erlerini şehit etmeleriyle başlamıştır. Olay yerine gelen askerlere de ateş açılınca olaylar genişlemiş ve zorlukla bastırılabilmiştir.

Diyarbakır olayı 2 Kasım 1895 de Cuma namazı kılmakta olan Müslüman cemaate ateş edilmesiyle başlamış, daha sonra çıkarılan yangında ise cami ve medreselerle birçoğu Müslümanlara ait 1.000 kadar dükkân yanmıştır..

Malatya olayı 4 Kasım 1895 de tıraş olmak için berbere giden Hemo isimli bir Müslüman'ın, Ermeni berber Ehlicanoğlu Serkis tarafından ustura ile boğazının kesilip öldürülmesiyle başlamıştır.

Harput olayı 7 Kasım 1895 de Bağdyan Kirkor isimli bir Ermeni'nin evinden ateş ederek, Hoca Mustafa Efendi, Vartafilli Ali Efendi ve Bekir Efendi isimli üç Müslüman'ı yaralamasıyla başlamıştır.

1895 yılındaki karışıklıklar sonucu Müslüman veya gayrimüslim kaç kişinin ölüp, kaç kişinin yaralandığı Ermeni kaynaklarında mübalağalı bir şekilde belgelere dayanmadan birçok kişinin öldürüldüğü iddia edilmiştir. Ancak Osmanlı Hükümeti tarafından belgelerle tespit edilen rakamlar şöyledir: Müslümanlardan ölen kadın, erkek ve çocukların toplamı 1828 olup yaralı sayısı 1433'tür. Gayrimüslimlerden ölenlerin sayısı

ise Bab-ı Ali'deki gösteride 72 kişiyi de ilave ettiğimizde ölen 8789 yaralı sayısı ise 2238'dir.Osmanlı vesikaları ölenlerin şehir ve kasabalarını, milliyetlerini ölü ve yaralı sayısını, çocuk, kadın ve erkekleri teferruatlı bir şekilde vermektedir (Gürün, 2005:227).

1.3.8. Zeytun İsyanı (24 Ekim 1895)

Zeytun, Maraş vilayetine bağlı bir kaza merkezidir. Bugünkü adı Süleymanlı'dır. Zeytunlular çok fakir bir bölgede yaşadıklarını için IV. Murat'tan vergiden muaf olduklarına dair ferman aldıklarını iddia etmişler, 1884 yılında yandığını iddia ettikleri bu belge sebebiyle verginin yıllık 15.000 kuruş olduğunu ve kasabalarına Osmanlı memurlarının girmemesinin emredilmiş olduğunu iddia etmişlerdir (Cengiz,1983,26). Bu iddialar mesnetsiz olmakla birlikte isyanları ciddiyetle önlemeye çalışan IV. Murat gibi bir Padişahın böyle bir belgeyi verdiğini düşünmek akıllıca değildir (Uras, 1976:488). Bu tarihten önce birçok defa ayaklanan Ermenileri bu defa da 1895 de Zeytuna gelen Hıncak Komitesinden Aghasi, Hıraçya, Abah, Nişan, Meleh ve Karabet adlı Ermeniler kendilerinin İskenderun limanındaki İngiliz zırhlısı tarafından desteklendiğini ve Avrupa'nın bağımsızlık için kendilerini takdir ettiğini söyleyerek Ermenileri isyana teşvik etmişlerdir (Kanar, 2001: 27).

Zeytun bölgesi Hıncak Komitesi Olaylar başlamadan evvel çıkardığı ilanda "Kanımızın son damlasına kadar devam edeceğiz ya Ermenistan'ın hürriyetini göreceğiz ya da aziz toprağın üzerinde öleceğiz" diyerek Ermenilerden yardım istemişlerdir (Nazım Paşa, 1998:159). İsyanı başlatan Komitecilerden Aghasi'nin yazmış olduğu günlüğünde Ermeni katliamının vahşi yüzü açıkça ortaya çıkmaktadır. Aghasi günlüğünde 10 Ekim'de Alabaş köyüne gönderilen iki jandarmanın Alabaş Ermenileri tarafından ağaca bağlanıp yakıldığını açıkça anlatmıştır. Ayrıca 24 Ekim'de Ermeni köylerinin ileri gelenleri Papaz Vartabet Bartholomeos, Papaz Der Mardiros, Prens Nezaret Yeni Dünya ile savaş planı yaptıklarını anlatmıştır. Yine Aghasi Türk esirlerinin balta, tabanca, kama ve sopalarla büyük bir kısmını öldürdüklerini ve bunlardan 56 esirin kurtulabildiğini Zeytun isyanı sırasında Türkler 13.000 asker, 7.000 sivilin öldürüldüğünü kendilerinin de sadece 125 kişinin hayatını kaybettiğini açıklamaktadır. Lepsius ise 6.000 Ermeninin öldüğünden bahsetmektedir (Gürün, 2005:230). Ne ilginç bir durum ki isyanı tertipleyen Aghasi Ermeni ölü sayısını 125 olarak verirken olayı dışarıdan duyan Lapsius'un 6.000olarak vermesi birçok Ermeni tarihçinin yaptığı gibi

ölü sayılarını yüksek göstererek Avrupa'ya mağdur durumda olduklarını, kendilerine yardım edilmesinin lazım geldiğini anlatmaya çalışacaklardır. İsyana 28 Ocak 1896'da sona ermiştir. İsyana katılan Ermeniler 3 Kasım 1895'de Halep'teki İngiliz Konsolosu'na müracaat ederek arabuluculuk istemişler, İngiliz Konsolosu da Osmanlı Hükümetine Zeytunlu Ermeniler eğer teslim olurlarsa onlara anlayışla davranılmasını söylemiştir.

Askeri birliklerin asileri kuşatması neticesinde 5.000 kadar asi Kilis bölgesine kaçmıştır. Bu sırada 31 Ocak'ta Halep'teki Rus, İtalyan (Almanya'yı ve Avusturya'yı da temsil ediyordu), Fransız ve İngiliz konsolosları arabulucu olup Zeytun'a gelmişlerdir (Armaoğlu,1997:578). Silahların teslim edilmesi, genel af, beş komitecinin yurt dışına çıkarılması, önceki yıllardaki vergilerin affı, vergilerin azaltılması şartları isyancılar teslim olmuşlardır. İsyancı asiler böylelikle 6 Avrupa devleti tarafından korunarak devlete karşı ihanet etmiş olan kişiler cezasız bırakılmış, bundan sonra isyan edecek Ermeniler için bu olay cesaret kaynağı olmuştur. İsyandan sonra Zeytun'daki Ermenilere Amerikan misyonerlerin yardım ederek bölge yeniden imar edildi ancak buradaki Müslüman köyleri ile ilgilenen olmadı. İhtilalci Hınçak Komite üyeleri İngiliz Konsolosluğunun korumasında Zeytun'dan ayrılıp, 12 Mart'ta Mersin'den Marsilya'ya hareket etmişlerdir (Karacakaya, 2001: 40). Zeytun olayından sonra Türkiye'deki isyanlarda Hınçak Komitesinin fiili harekâtı sona erecek bundan sonra terör faaliyetlerini Taşnak Cemiyeti ele alacaktır.

1.3.9. Van İsyanı (14 Haziran 1896)

Avrupa'nın ilgisini Ermeni sorunu üzerine yeniden çekmek isteyen Ermeniler Van İhtilal Komitesi kararı ile kendilerine yardım etmeyen zengin Ermenileri ve Papazları hedef alan birçok cinayet işlemişlerdir. Bu cinayetlerin en önemli olanı 6 Ocak 1895'de Ermenilerin bayram günü, ayin için kiliseye gitmekte olan Papaz Bogos'un ihtilalcilere karşı olduğu için öldürülmesidir. Van isyanı için bazı Ermeni gençleri ihtilalciler tarafından silahlandırılıp ayaklanma için talimler yaptırılmaktadır. Erzurum'daki Rus konsoloslu ile Van Askeri Komutanı Sadettin Paşa Ermenilerin yapmış olduğu hazırlıkları önceden bildirdikleri raporlarda görmekteyiz (Gürün,2005:232).

Sadettin Paşa yazdığı raporunda, Van İsyanının Haziran'ın 3. Pazartesi gecesi, Van'ın Ermeni mahallesinde devriye gezen askerlere Ermeni çetelerin Yüzbaşı Recep Efendi

ile bir askere ateş açarak ağır şekilde yaralandığı tahkikat neticesi ipucu bulunmadığını anlatmaktadır. Ermeni mahallesinin adeta istihkâm edilmiş olduğunu çatışmaya hazır hale getirdiklerini belirtmektedir. 6 Haziran günü, İngiliz, Fransız, Rus ve İran Konsolosları Ermenilere silah bırakmasını teklif ettiğini kabul edilmeyince de 8 Haziran gecesi asilerle asker arasında çatışma başladığını ve 10 Haziranda Ermeni evlerinden ateş edilmesi kesildiğini anlatmaktadır. Kaçmaya çalışan Ermenilerin etkisiz hale getirildiklerini belirtmektedir. Van isyanında ölen Ermeni sayısının 219 yaralı sayısının 59 ölen Müslüman sayısının 340 yaralı Müslüman sayısının da 260 olduğunu bildirmektedir. İngiliz Konsoloslğunun 28 Haziran 1896 tarihli raporunda, ölen Ermeni sayısının 500 ölen Müslüman sayısı ise 300 olarak verilmiştir. Van İsyanı 24 Haziran'da sona ermiş ve bu isyanda 418 Müslüman ile 1715 Ermeni hayatlarını kaybetmiş, 363 Müslüman'la 71 Ermeni de yaralanmıştır (Armaoğlu,1997:579).

1.2.10. Taşnak Komitesinin Osmanlı Bankası Baskını (26 Ağustos 1896)

Osmanlı Bankası baskını Taşnak Komitesi'nin düzenlediği bir baskındır. Baskını düzenleyenler Kafkasya'dan gelen Varto, Mar ve Boris adlı üç Ermeni Samatya'dan İngiliz Donanmasının gelişini seyretmiş ve ondan aldıkları güç ile harekete geçmişlerdir (Cengiz, 1983: 25). 1908'de Erzurum'dan Milletvekili seçilen ve Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devletine karşı Kafkas Cephesi'nde savaşacak olan Karekin Pastırmacıyan da (Arman Garo) Atina'dan gelerek onlara katılmıştır. Ermeni komiteciler teslim olup Marsilya'ya gönderilmeden önce Osmanlı Bankası Müdürü Sir Vincent'in yatında kalmışlar ve planlarını Müdürün Sekreteri F.A.Baker'e anlatmışlardır. Komite üyeleri olaydan üç hafta önce İstanbul'a geldiklerini, Planlarının sadece Osmanlı Bankası baskını olmadığını, Bab-ı Ali, Ermeni Patrikhanesi, İstanbul'un Bakırköy'e kadar olan kısmı, Credit Lyonnais Bankası, Voyvoda Karakolu, Galatasaray Polis Karakolu, Aya Tiryada Rum Kilisesinin de saldırı planlarında olduğunu sekretere anlatmışlardır. Yine bombaların Türkiye'de imal edildiğini, dinamitlerin Türkiye'den temin edildiğini Osmanlı Bankasına saat 13.00'de hücum edildiğini, bankaya yardım gelmemesi için Voyvoda Polis Karakolu'na da saldırı düzenlendiğini anlatmışlardır. Bankalara saldırılarını sebebini ise bu bankaların diğer devletlere ait olduğunu bu sebeple Türklerden istediklerini bu yolla daha rahat alacaklarını düşündüklerini, buranın savunmasının kolay ve çok fazla dikkat çeken bir

yer olduğunu bu olayla Ermenileri cesaretlendireceklerini söylemişlerdir. Bomba kullanmakla da etrafa korku salacaklarını anlatan komitecilerin dışarıdan gelen 3 elebaşı hariç hepsi Osmanlı vatandaşı olup hamallık yapmakta oldukları sekreterin yazdığı raporda anlatılmaktadır. Elebaşlarından biri baskın sırasında öldürülmüş, biri İstanbul diğer ikisi Van Ermeni'sidir. Komiteciler olayları sona erdirmek için çeşitli taleplerde bulunmuşlardır. Adli, idari, mali konularda çeşitli isteklerde bulunmuşlardır. Bankanın Genel Müdürü Sir Edgar Vincent ve Rus Büyükelçisi Baştercümanı Maximov Saray'a giderek olayın sona erdirilmesini görüşmüşler, komitacıların Osmanlı Devletinden serbestçe çıkıp gitmeleri kararlaştırılmıştır. Maximov ile birlikte bankadan çıkan 17 kişi, Sir Edgar'ın yatına gidip, oradan da Fransızların Girronde gemisi ile Marsilya'ya hareket etmişlerdir (Armaoğlu,1997:579). Osmanlı Bankası baskını böylece sona erdi. Ancak Komitecilerin asker, polis ve halk üzerine attıkları bomba ve kurşunlar, İstanbul Müslüman ahalisini ayağa kaldırmış ve İstanbul'daki karışıklık birkaç gün devam etmiştir. İngiliz Büyükelçi 30 Ağustos tarihli telgrafında, Ermenilerin attığı bombalardan ve Müslüman ahaliyi nasıl tahrik ettiğinden bahsedilmekte tahrikin inkâr edilemez olduğu açıkça yazılmaktadır.

Osmanlı Bankası baskınında ölen Ermeni sayısını Avrupalı kaynaklar 4.000–6.000 olarak göstermektedir. Taranan Osmanlı belgelerinde bu konuda bir vesikaya henüz rastlanmamıştır. Ancak bu rakam abartılı görünmektedir. Babı Ali baskınında olaylar bir gün sürmüş ve toplam ölü sayısı 172 olmuştur. İki gün süren bu olaylarda bu 4-6 bin kişinin ölmesi mantıklı olmayıp ancak birkaç hafta süren olaylarda bu kadar kayıp beklenebilir. Buna karşılık Sadrazam'ın 120 askerin öldüğünü ve 25 kadar yaralı bulunduğunu ifade ettiği İngiliz belgelerinden anlaşılıyor. Bu belgelerde olaylar sebebiyle 300 kadar Müslüman'ın tutuklandığı ve hükümetin aldığı tedbirlerin yerinde olduğu da kayıtlardadır. Bu olaylarla ilgili olarak özel bir mahkeme kurulmuş ve tutuklanan Müslüman ve Ermeniler bu mahkemede yargılanmıştır (Armaoğlu, 1997: 580).

1.3.11. Taşnakların Mazrik Aşiretine Saldırması

Taşnak çetesinin ilk olayı bir netice vermemiş, ikinci denemeyi 1897 Temmuz'unda yapmak istemişlerdir. Taşnak çeteleri Osmanlı Devletine genellikle İran üzerinden Van yoluyla girmekte idi. Ancak yollarının üstünde Mazrik aşireti onlara engel olmaktadır.

Bu aşireti ortadan kaldırmak için 1897 Temmuz'unda sabah 250 kişilik bir çete ile aşirete saldırmışlar ancak istedikleri neticeyi elde edemeyip kaçmak zorunda kalmışlardır (Gürün, 2005:239). Taşnak Komitesi bu tarihten sonra faaliyet bölgesini Sasun ve Muş Bölgesine kaydırmaya başlamıştır. Ermeni Antranik çetenin idaresini ele geçirmiştir. Genç yaşta Taşnak Komitesine girmiş olan Antranik, bir Türkü öldürdüğü için hapse girmiş, Komite tarafından hapisten kaçırılarak Batum'a götürülmüştür. Kendisi 1. Dünya savaşında Alay Komutanlığına yükseltilmiştir.

BÖLÜM 2: ERMENİ OLAYLARINDA İNGİLTERE’NİN VE AVRUPA’NIN ROLÜ

İngiltere başta olmak üzere Rusya ve Fransa, Ermeni sorunu ile kendilerine menfaat sağlamak amacıyla ilgilenmişlerdir. Bu ilgilenme bazen para yardımı, bazen silah yardımı bazen de antlaşmalarda siyasi yardım şeklinde olmuştur. Ancak bu kullanımla Ermenilere yaramamış ya canlarını ya da mallarını kaybetmişlerdir.

2.1. Avrupa’nın Balkanlardan Sonra Anadolu Planında Ermeniler

Avrupa Devletleri Hıristiyan milletleri kullanarak Balkanlardaki topraklarını Osmanlı Devletinin elinden büyük ölçüde koparmış, sıra Anadolu’daki Hıristiyanları kullanarak buradaki Osmanlı topraklarını parçalayıp buralarda Hıristiyan devletler kurmayı planlamaktaydı. Buradaki planına en uygun grup ise Hıristiyan Ermenilerdi. İçeriden ve dışarıdan yapılan tahriklerle Ermenileri kıskırtıp planlarını uygulayacak hale getirmeye çalışmışlardır. Yapılan propagandalar Ermenileri yeteri kadar devlete karşı cephe almaya yönlendirmiştir. Ermeniler bir an önce Avrupa’yı arkasına alıp Ermeni Devleti kurmayı amaçlamaktaydı. Bulgarları örnek almak istiyorlardı. İngiliz Büyükelçisi Layard, Bulgarları örnek alıp Doğu Anadolu’da terörü kullanarak bir Ermeni Devleti kurmayı amaçlayanlar hususunda Londra’ya izahat vermektedir. 12 Haziran 1879 tarihli raporunda: “Bab-ı Ali yakında, Anadolu’da Bulgar sorununa benzer bir Ermeni sorunuyla karşı karşıya kalacaktır.” demektedir. Ermeni milleti meydana getirebilmek için aynı oyun bu defa Anadolu’da oynanmaktaydı. Hıristiyan Avrupa’nın çıkaracağı asılsız yalanlarla, Avrupa’da Ermeniler lehine hava estirilip Avrupa Devletlerinin müdahalesine meydan verilmeye çalışılıyordu. Berlin Antlaşması’nı imzalayan Avrupa devletleri, Doğu Anadolu’da reform yapılması için 1879 yılından itibaren Osmanlı Hükümeti üzerindeki baskılarını arttırmışlardır. Padişah II. Abdülhamid ve Osmanlı Hükümeti, Anadolu’nun parçalanmasına sebep olabilecek reformların yapılmasına karşı uzun süre direnmiş ve bu husustaki siyasi mücadele Avrupa devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yıllarca devam etmiştir. Avrupa’da propaganda faaliyetleri sürmekte gazetelerde kasıtlı olarak Doğu Anadolu’dan “Ermenistan” “Türkiye Ermenistan’ı” “Altı Ermeni Vilayeti” diye söz edilmektedir. Avrupa’daki bu ifadelerle karşı Rize’de Konsolosluk görevinde de bulunan Van ve Bitlis’te resmi görev yapan bir Rus generalin yazdıkları dikkat çekici

gerçekleri ortaya koymaktadır. “Van ve Bitlis Vilayetleri İstatistiği” adlı kitabında Türk vahşetinden hiçbir yerde söz edilemeyeceğini, böyle bir gerçeğin olmadığını uydurulmuş bir siyasi hikâyeden ibaret olduğunu yazmaktadır. Avrupa basınında çıkan yazıları okuduğunda gözüne inanamadığını belirtmekte, her türlü fenalığı Doğu Hıristiyanlarının yaptığını daha sonra da suçu savunmasız Müslümanlara yüklediğini belirtmektedir (Karabekir, 2005:313).

1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı devletindeki Hıristiyanlarının hamiliğine soyunmuştu (Kurat, 1986:11). Bundan sonra diğer Avrupa Devletleri de, Osmanlı Hıristiyanları üzerinde himaye hakkı kazandıklarını ileri sürüp aynı şekilde davranmaya başlayacaklardır. Avrupa Devletleri, Küçük Kaynarca Antlaşmasını kullanarak Hıristiyanların haklarını koruma bahanesi ile sözde Ermeni sorununun temelini atmış görünmektedirler.

Kırım Savaşından (1853–1856) sonra yapılan Paris Antlaşması’na, Islahat Fermanı’yla ilgili bir madde kondu (Madde 9). Böylelikle Osmanlı Devleti iç işlerine daha rahat müdahale edebileceklerdi (Uçaraol,1985:163) Sultan Abdülmecit’in 28 Şubat 1856 tarihinde çıkardığı Islahat Fermanı ile Müslüman, Hıristiyan ve Museviler arasında ırk ve din farkı gözetilmeyeceği duyurulmuştu. İngiltere ve Paris antlaşmasında imzası bulunan devletler, bu maddeyi Osmanlı Devletindeki gayri Müslimleri korumak, onlar üzerinde hak sahibi olma manasında kullanmak istemişlerdir. Ancak tam tersine bu madde, antlaşmada imzası bulunan devletlerin Osmanlı Devleti’nin içişlerine karışmayacaklarını açıklamaktaydı.

1877–1878 Türk-Rus Savaşı, Osmanlı Ermenileri için de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Rumeli’de Bulgar devletinin kurulması Ermenileri Doğu Anadolu’da bir Ermeni devleti kurmak için cesaretlendirecektir. İstanbul Ermeni Patriği Narses, İstanbul’daki yabancı elçilikleri ziyaret edip onlara ve Rus Komutanı Grandük Nikola’ya elçi göndererek ondan, Ermeniler için antlaşmaya hüküm konmasını istemiştir (Şimşir, 2005: 69).

3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefanos Antlaşması’na Ermeniler için reform yapılmasını öngören bir madde konmuştur (16.madde). Ayastefanos Antlaşması İngiltere’nin yapmış olduğu siyasi baskısıyla değiştirildi. Berlin’de yeniden bir barış konferansı toplandı. Ermeni Patriği bu defa Berlin Kongresi’ne de bir açıklama

göndererek Ermenilerin artık Müslümanlarla bir arada yaşayamayacaklarını ileri sürmüştür. Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmak maksadıyla antlaşmaya maddeler eklenmesini istemiştir.

13 Temmuz 1978'de imzalanan Berlin Barış Antlaşması'na Ermenilerle ilgili 61. Madde konmuştur. Bu maddede ıslahatın yapılarak Ermenilerin huzur ve güvenliğinin sağlanacağı belirtilmekte ve bu hususun Avrupalı devletlerce kontrol edileceği açıklanmaktadır. Bu madde ile tarihte ilk defa Ermeniler milletlerarası bir antlaşmada yer almış ve bundan sonra milletlerarası sorun haline gelmiştir. Bundan sonra artık Avrupa'nın büyük devletleri sözde Ermeni sorununu hem destekleyecekler hem de kendi çıkarlarına uygun olarak hem iç siyasette hem de dış siyasette alabildiğine kullanmaya devam edeceklerdir.

2.2. Ermeni Islahatı ve İngiltere

İngiltere, 1878'de Kıbrıs Adası'nı, 1882'de Mısır'ı ele geçirmişti. Bundan sonra Anadolu ile ilgilenmeye başladı ve buradaki politikasını değiştirmeyi düşünmekteydi. İngiltere'nin yaklaşık bir asırdır uyguladığı politika, Rus İmparatorluğu'nun güneye inmesine engel olmak bunun için de Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza etme düşüncesi idi. Ancak 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra İngiltere artık Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza ederek değil, Osmanlı toprakları üzerinde milli devletler kurup bunları İngiliz nüfuzu altına alarak Rus yayılmasını önleyebileceğini düşünüyordu. Bu fikri gerçekleştirmek için ilk akla gelen Anadolu'daki Hıristiyan Ermenilerdi. Bu durumu gerçekleştirebilmek için İngiltere'nin dayandığı hukuki nokta Berlin Antlaşması'nın 61. Maddesi ile Ermeniler için reform yapılması maddesiydi. Bu madde ile Ermenilerin hamiliğine soyunan İngiltere bu planı uygulamaya koymak için 1879 yılında İngiltere, Anadolu'nun başlıca şehirlerine önceki görevi askerlik olan birer konsolos atamıştır. Sivas'a Albay Wilson, Erzurum'a Binbaşı Trotter, Van'a Yüzbaşı Clayton, Kayseri'ye Yüzbaşı Cooper gönderilmiştir. Önceki meslekleri asker olan bu kimselerin konsolos olarak atanmaları, teamüllere uymamakta olup yeni bir uygulama idi (Şimşir, 2005: 60). Bu askeri konsolosların görevleri şu şunlardı: Anadolu'da çeşitli zümreler üzerinde araştırmalar yaparak, bölgedeki Türk yöneticilere nasihatler vererek yönlendirmek, Osmanlı makamlarına girişimde bulunarak Anadolu'da yapılacak reformların uygulamasını gözetlemek ve bu

alandaki yapılacak uygulamaların hakkıyla yapılmasını sağlamaktır. Sivas'a Başkonsolos olarak atanan Albay Wilson daha da ileri giderek kendisini Orta Anadolu'da bir çeşit "Özel Komiser" olarak görmüş ve kendisine olağanüstü siyasi yetkiler verilmesini istemiştir. İngiliz konsolosların Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte Ermeniler arasında hareketlilik başlamıştır. Ermeni militanlar bu durumu fırsat bilerek halkı isyana teşvik için kışkırtmaya başlamışlar ve İngiliz konsoloslarını kendileri için kurtarıcı görmüşlerdir. Kimi İngiliz konsolosların davranışları da Ermenilere cesaret vermiş ve Ermeniler tarafından Anadolu'yu yönetmeye gönderilmiş kişiler olarak görülmüşlerdir. Konsoloslar Anadolu'yu köşe bucak gezerek incelemeye başlamışlardır. Van'daki Konsolos Yüzbaşı Clayton, 31 Temmuz 1879'da Muş'a yaptığı geziyi şöyle rapor etmiştir:

Muş'a 1 saat kala Piskoposun yardımcısıyla ileri gelen Ermenilerden oluşan kalabalık bir gurubun kendilerini karşılamaya geldiğini bildirdikten sonra Muş Ermenilerinin yarısından fazlasının kendilerini karşıladığını söylemektedir. Çeşitli okul çocuklarının, kilise ayin elbiseleriyle kendilerini karşıladığını ve daha bir süvari albayının kendisine birliğiyle kendisine eşlik ettiğini piskoposun evine kadar gittiklerini anlatmaktadır. Muş Ermeni Piskoposu Jean, konsolosa, bir krala ya da prence seslenir gibi, "Majeste" "Altes" diye hitap etmiş ve Osmanlı süvari albayının yanında çekinmeden İngiliz konsolosuna şöyle seslenmişti:

"Gelişiniz bizim için bir gurur kaynağıdır. Altı yüzyıldan beri bu zorbanın boyunduruğu altında inliyoruz. Her tarafta gözyaşları ve sefalet var. Majesteleri, bize bağımsızlık bahşedeceksiniz. Ümidimiz sizsiniz." 31 Temmuz 1879 günü Ermeni Papazın yaptığı bu konuşma ne kadar hazindir ki kendi ülkesinde bir konsolosa hükümdarı gibi davranıp yaşadığı bir ülkeden kurtarılmasını istemektedir. Bunu yapan da kendi milletinin ileri gelen sorumlu kişisi bir papazdır. Böyle sorumsuz bir konuşma, ona inanan birçok Ermeni'nin canına mal olacak terör faaliyetlerinin tohumlarını atacaktır (Şimşir, 2005: 62).

1878 Berlin Antlaşmasında Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı yerlerde ıslahat yapılması istenmişti. Osmanlı Hükümeti reform yapmaya söz vermişti. 1894 de özel muhabir sıfatıyla Osmanlı Devletine gönderilen Amerikalı gazeteci Dr. George H. Hepworth olaylarda İngiltere, Rusya ve Ermeni cemiyetleri suçluyor ve Avrupa'nın

soruna müdahalesinin sorunu daha da kötüleştirdiğini belirtiyor (Kodaman 1985:261). Berlin Antlaşmasını imzalayan Avrupa devletleri bu reformları kontrol edecek, Osmanlı Hükümeti de Avrupa devletlerine denetleme için kolaylık sağlayacaktı. 1879 yılında Anadolu'ya atanan İngiliz konsolosları, bu reformların nasıl yapıldığını yerinde görüp denetleyecekler ve bölgedeki Türk makamlarına yapılanlar hakkında öğütler verip reformların uygulanmasını sağlayacaklardı. Van'daki İngiliz Konsolosu Yüzbaşı Clayton, 29 Kasım 1879 tarihli raporunda, yapılacak reformların Doğu Anadolu'ya huzur ve refah geleceğini söylemekte ve şöyle devam etmekte idi: "Doğu Anadolu'da huzur ve refah sağlanınca buraya bölge dışından Ermeniler akın edecekler ve nüfusları artarak Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kuracaklardır. Böyle bir bağımsız Ermeni devleti Rusya'nın güneye inmesini engeller." Ancak Ruslar böyle bir devleti ayakta tutmasının zor olduğunu bilen konsolos buna fırsat vermemek için İngiltere'nin güçlü bir Ermenistan kurmasını ya da hiç kurmasını istemektedir. İngiliz Konsolos, Rusların önünü kesmek için Anadolu'da ya İngiliz ya da Avrupa korumasının şart olduğunu söyleyerek reformların da bu yönde yapılmasını teklif etmekte idi (Şimşir, 2005: 64). Anadolu'ya Konsolos adı altında gönderilen İngilizlerin ne tür işlerle görevlendirildikleri, ne tür gizli olaylara karışarak devleti parçalamaya çalıştıkları asırlar öncesi İngiliz politikalarında açıkça görülmektedir. İngiliz konsolosunun dile getirdiği, İngiltere'nin Anadolu'da yönetimi ele geçirme planı bu raporla açıkça ortaya konmakta olup aynı plan Salisbury'nin 8 Ağustos 1878 tarihli duyurusunda da yer almaktadır. Bölge önce Ermenileri Ruslara karşı koruma kisvesi altında huzur ve refah arttırılarak zenginleştirilecek daha sonrada çevre bölgelerden Anadolu'ya Ermeniler doldurulacaktır. Daha sonra ise terör faaliyetleri ile Türkler bölgeden uzaklaştırılacak, Kürtler de silah zoruyla kontrol altına alınacak, Ermeniler, Kürtler ve Süryaniler bir arada yaşayacaklardı. İngilizlerin Anadolu'yu ele geçirip sömürge yapma planları bu idi. 1879 yılında Ermenilerin çoğu, İngiliz konsoloslarını birer kurtarıcı olarak görmeye başlamış ve "Bulgarları Ruslar kurtardı, Ermenileri de İngilizler kurtaracak" fikri hâkim kılmaya çalışmaktaydılar. İngiliz konsoloslarına verilen Ermeni dilekçelerinde şu satırlara oldukça sık rastlanmaktaydı: "Efendim, siz bizim kurtarıcımız, babamızsınız." Ruhen kendilerini İngiliz koruması altında görmeye başlamışlardı. İngiliz Konsolosu Trotter, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Ermeniler tamamen değiştiğini onları tanıyanların şimdi şaşırıp kaldıklarını ve artık

Ermenilerin umumi karakterinin hükümet otoritesine kafa tutma biçiminde görüldüğünü söylemektedir. 1878 yılının Ağustos’unda, İngiliz Hariciye Nazırı Lord Salisbury, İstanbul’daki Büyükelçi Layard’a yolladığı bir yazıda, gerek 4 Haziran Antlaşması (Kıbrıs), gerek Berlin Antlaşması ile Osmanlı Hükümeti’nin söz verdiği ıslahatlara başlaması için gereken teşebbüsün yapmasını istemiştir. Sir Henry Layard, 8 Ağustos tarihli bu talimata uyarak 19 Ağustos günü Bab-ı Ali’den talepte bulunmuştur. Osmanlı Hükümeti 24 Ekim 1878 tarihinde Layard’a verdiği cevapta, Doğu illerinde özel bir Jandarma kuvveti kurulmasını, bunun Avrupalı subaylar tarafından organize edilmesini, Jandarma Teşkilatı’nın bir idare merkezi olmasını ve burada Avrupalı subayların istihdamını, adalet sisteminde değişiklik yapılmasını, bazı merkezi mahkemelerde Avrupalı hâkimlerin müfettiş olarak görevlendirilmesini göz önünde bulundurduğunu bildirmiştir. Ancak ıslahatın yapılması için lazım gelen mali kaynak yoktu. Bu sebeple ıslahat için tahmin edilen 6 milyon sterlin İngiltere Hükümetinden yardım olarak istenmiş ancak İngiltere böyle bir kaynak bulamayacağını söylemiştir. Layard bu gelişmeleri Padişah’a aktardıktan sonra ıslahatı beklemeden, Doğu vilayetlerinde emniyetin sağlanmasını istemekteydi. Bu sebeple Doğu ordusu komutanı İsmail Hakkı Paşa’ya Ermenilerin emniyet ve korunması için her türlü tedbirin alınması talimatının verildiğini İngiltere’ye bildiren Layard, Ermenilerin Bab-ı Ali’ye karşı dışarıdan ayaklanmaya kışkırtıldığını anlatmaktaydı. Rusya tarafından tahliye edilecek topraklardaki Ermeni halkın büyük ölçüde göçe başladığı, Trabzon ve Erzurum’daki İngiliz konsoloslarının raporlarında yer alıyordu. Ancak, Ruslar bir taraftan göçe teşvik ederken bir taraftan da göçe karşı duruyordu. Bunun sebebi ise açıktı. Böylelikle huzuru kaçmış Ermeni gurubundan, Osmanlı ülkesi içinde istifade edilebilirdi. Bu kişiler her an patlamaya hazır kişiler olduklarından Türkiye’nin Doğu İllerinde tutulabilirlerse ileride, müsait zamanda istenilen ayaklanma gerçekleştirilebilirdi (Gürün, 2005:167).

Bu gidiş karşısında Patrikhane’nin sakinleştirici bir politika takip etmediği de belli oluyordu. Patrikhanenin Ermenileri sakinleştirmek yerine büsbütün tahrik etmek, olaylar çıkarmak, özellikle de bu Berlin Kongresi’nden sonra tamamen kabul edilen bir yol olmuştur. 1876 yılında Ermeni sorununa dikkat çekmek üzere elçilikleri dolaşan İstanbul Ermeni Patriği Narses İngiliz Büyükelçiye Avrupa devletlerinin sempatisini kazanmak için isyan zaruret olursa bunu başlatmanın zor olmadığını belirtmişti (Selvi,

2004: 34).

Patrik İzmiriyan ise Avrupalı Gazeteci George Coulis'e verdiği beyanatta: Ümitsiz milletlerden olduklarını, bütün araçları kullanarak savaştıklarını, bu sırada masum insanların zarar görmesinin önemli olmadığını söylemektedir (Afyoncu, 2001: 32).

Berlin Kongresi'ndeki başarısızlıktan sonra, Ermeni Milli Meclisi'nde kendisinden açıklama istenen Patriğin, Esat Uras Ermeni Meclisi zabıtlarından tercümesi özellikle bazı kısımları ileride olacaklar için önemli bilgilerdir.

Ermeni Milli Meclisi'nde 21 Temmuz 1878 günü verdiği yazılı açıklamada Patrik şunları söylemektedir:

Bosna-Hersek ve Bulgaristan meseleleri yok iken, on yıldan beri bir Ermeni sorununun var olduğunu açıklamaktadır. Patrik daha her zamankinden daha çok temkinli, ileri görüşlü ve aynı zamanda etkili bir şekilde hareket etmenin lazım geldiğini hatırlatmaktadır. Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesinin kabul edilmesiyle bu durudan yeni ruh ve kuvvet alarak daha büyük hırs ve gayretle çalışmaya başladıkları anlatan Patrik 16. madde kesinlikle değişeceğini çünkü Doğu Anadolu'da İngiltere menfaatinin bulunduğunu bu maddenin Rusya'ya üstünlük sağladığını İngiltere'nin bu maddeyi değiştireceğini söylemektedir. Bu maddede acınacak tek şeyin Ermeni sorununun hallini kısmen geciktirmesi, milletin ümitlerini temin etmemesi, gelecek için de bir mükâfat vermemesi olarak görmekte ve istediklerini uzun vadede elde edebileceklerini beyan etmektedir. Bu meselenin çözümünün geç kalması sebebiyle Büyükelçiler ve Berlin Kongresinde temsilcilere şikâyette bulunduğunu açıklamaktadır. Patrik açıklamalarına şöyle devam etmiştir: “Orada burada kalmayalım. Ermenistan'a gidelim. Milletimizin içinde iş bilenleri, ün sahibi, vatansever eğitimcileri, kilise adamlarımızı Ermenistan'a gönderelim. Terbiyecilerimiz, öğretmenlerimiz, o kadar ateşli olan gençlerimiz Ermenistan'a gitsinler.” (Gürün,2005:168).

Patrik yapılanları ve yapılacakları işte bu şekilde özetlemişti. Ermeniler hakkında bir Patriğin, içinde yaşadığı devlete olaylarda yardımcı olması gerekirken ne kadar sorumsuzca ve düşmanca tavır takındığı ve kendi cemaatini nasıl felakete sürüklediği apaçık ortadadır. Bu tutumu sebebiyle, İngiliz Sefiri Patriğe, Doğu illerindeki

kışkırtmaların ve halk içinde uyandırılan huzursuzluğun olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden bahsetmiştir. Bu konuda bir şeyler yapmasını belirttiğinde Patrik, Ermenilerin kendilerini aldattığını ileri sürerek kendisinin suçladıklarını, Ermenistan'a muhtariyet verilmedikçe huzursuzluğun durmayacağını, Bab-ı Ali'ye güvenlerinin kalmadığını, ancak Ermenistan'a bir Ermeni vali tayin edilirse yeniden belki güvenin yeniden tesis edebileceğini söylüyordu.

Ermeni vali konusuna İngilizlerin aklının pek yatmadığını da gene İngiliz belgelerinden anlıyoruz. Trabzon'daki İngiliz Konsolosu Alfred Bliotti, Doğu İllerindeki idarenin hakikaten çok kötü olduğunu, ancak bunun Ermenilere karşı özel bir tutum olmayıp genel bir durum olduğunu anlatmaktadır. Bu durumda yönetimden Müslümanların daha fazla sıkıntı çektiğini çünkü gayrimüslimlerin şikâyetlerini Konsoloslar vasıtasıyla duyurabildiklerini ancak Müslümanların şikâyetlerini duyurabilecekleri merci bulunmadığını ve Konsolosların da Müslümanların bu durumlarını görüp hiçbir faaliyette bulunmadıklarını ve görmezlikten geldiklerini belirtmektedir. Ayrıca doğuya bir Ermeni vali tayin etmenin, Rus oyunlarına meydan vermekten ve dolayısıyla İngiliz menfaatlerini zarara sokmaktan başka bir netice vermeyeceğini bildirmekteydi.

Ancak bu arada ıslahat konusuyla sadece İngiltere'nin meşgul olması ve Rusların aradan çekilmesi, İngiltere'nin çeşitli illere yolladığı askeri konsoloslar vasıtasıyla devamlı olarak bu bölgelerden şikâyet raporları göndermesi Hükümet ve özellikle Padişah tarafından şüpheliye karşılanmaya başlanmıştır. Özellikle hareketleri yakından takip edilen Patrikhane'nin, muhtariyet verilmiş Ermenistan fikri üzerindeki çalışmalarının ve Doğu İllerinde yaratılan huzursuzluğun, Patrikhane'yi şüpheli bir duruma soktuğu da bilinen bir gerçektir. 1878 senesinde Zeytun'da çıkan isyan sırasında İngiltere'nin hareket tarzı, Ermenilerin Anadolu'da yeni bir Sırp veya Bulgar ayaklanmalarına benzer bir mesele çıkarmanın arifesinde olduklarını düşündürmeye başlamıştı ki, aslında Ermenilerin de yapmak istediklerinin bu olduğunu, İngiliz belgeleri ortaya koymaktadır.

2.3. Ermeni Sorununda Avrupa Devletleri

İngiltere 1873'de Başbakan William Pitt'in başlattığı Osmanlı siyasetini Gladstone'nin Başbakan olmasına kadar yaklaşık bir asır devam ettirecektir. William Pitt'in siyasetine göre Rusya'nın Karadeniz'e inmesiyle kuvvetleneceğini, bunun da

İngiltere'yi zor duruma düşüreceğini bu sebeple Osmanlı Devletinin Rusya'ya karşı desteklenmesinin lazım geldiğini savunmuştu (Gürün,2005:109). Ancak 1880 yılının Mart ayında İngiltere'de yapılan seçimleri Liberal Parti kazanmış Gladstone Başbakan, Lord Granville de Dışişleri Bakanı olmuştur. Bu da Ermeni meselesinde önemli bir dönüm noktası olmuş yeni Hükümet meseleyi Avrupa'ya yaymaya çalışmıştır. Hıristiyanların koruyuculuğunu ve Müslüman düşmanlığını siyasi hedef olarak belirleyen Yeni Başbakan Gladstone bu fikrini hem Osmanlılara, hem de diğer Müslüman ülkelere karşı acımasızca uygulamış diğer Hıristiyan Avrupa'yı da bu davranışa teşvik etmiştir. Hıristiyanlığın hamiliğine soyunmuş olan Gladstone elindeki bütün imkânlarını Ermenilerin lehine kullanmasının O'nun normal bir davranışı olarak görmek yerinde bir tespittir. Eski Başbakan Salisbury, Ermeni konusunu sadece İngiltere'nin çözmesi lazım geldiğini düşünürken, Gladstone ve yeni Bakan Granville tamamen değişik bir politika tercih ederek diğer Avrupa devletlerini de İngiltere ile birlikte harekete etmeye teşvik etmiştir. Bu amaçla Paris, Berlin, Viyana, Petersburg ve Roma büyükelçilerine yolladığı bir talimatla İngiliz Büyükelçilerinden buldukları ülke hükümetlerini, Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinde belirtilen ıslahatın yapılması için Bab-ı Ali'yi ortaklaşa zorlamaya ikna etmelerini istedi. Granville bu genelgeyi yollarken, bir taraftan da İstanbul'daki Büyükelçiyi değiştiriyor ve Layard'ın yerine Goschen'i tayin ediyordu. Bundan sonra İstanbul'da başrolü oynayacak olan Goschen'dir. Ancak onun faaliyetlerine geçmeden önce Layard'ın geri çekilme emrini henüz almadan Londra'ya gönderdiği son rapora bir göz atmakta fayda vardır. Raporunda; Kıbrıs Anlaşması'nın açıklanmasından sonra, İngiltere'nin ıslahat tedbirlerini derhal uygulamaya koyduracağını bekleyen Ermenilerin, henüz hiçbir şey yapılmadığını görüp ümitsizliğe düştüklerini ve bundan istifade eden Rusya'nın, onları kendisinden yardım istemeye teşvik ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla böyle bir durumda bu Doğu Vilayetlerinin de Ruslar tarafından işgaline uygun durum hazırlanacaktı.

Layard'a göre; Ermeniler, eğer tam bir muhtariyet mümkün olmazsa, bir yarı bağımsızlık beklemekteydiler. Ancak, hali hazır şartlarda böyle bir imkânı onlara sağlamak aslında Ermenilerin felaketi ile sonuçlanacağını söylemektedir. Zira her tarafta hatta bazen pek ufak bir azınlık teşkil eden Ermenilerin halkın ekseriyeti tarafından ezilmesine ve bu da Rusların müdahalesine yol açacağını düşünmektedir.

Rusların Ermenilere otonomi veya bağımsızlık vermesi beklenemeyeceğine göre, Ermenilerin Rus İmparatorluğu içinde kaybolup gitmelerinin kaçınılmaz olacağını ifade etmektedir.

Ancak Granville aynı şekilde düşünmemiş, Ermenilere bağımsızlık verilmesinin daha doğru olacağını, ancak bunu yapabilmesi için Rusya'nın işbirliğine ihtiyacı olduğunu kesindi. Rusya ise İngiltere'nin Arabistan üzerinde gözü olduğunu bildiğinden, bağımsız bir Ermenistan teşkilinde kendisi için menfaat görmüyordu. Osmanlı İmparatorluğu da bu niyetini sezinlemiş olduğundan artık İngiltere'nin kendi toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçip ne koparabilirse onu elde etmeye çalışacağını anlamış ve dolayısıyla Rusya ile yakınlaşmakta fayda görmeye başlamıştı. Çünkü Sultan Abdülhamid Avrupa'da, Afrika'da başka hiçbir imkânın bulunmadığını bilerek, Anadolu'daki son toprakların elden çıkmasını engellemeye çalışmaktaydı. Zira Osmanlı Devleti'nin yağmalanması dönemi başlamıştı. 1881'de Fransa Tunus'u alacak, aynı yıl Teselya Yunanistan'a bırakılacak, 1882'de İngiltere Mısır'ı işgal edecek, 1885'te Şarki Rumeli Bulgaristan'la birleşecekti. 1897'de Türk-Yunan harbini Türkler kazanacak ve kazanç olarak Girit'in muhtariyetini tanımak zorunda kalacaktı.

Goschen, 1880 Haziran'ında İstanbul'a geldiği zaman, ortak hareket için devletlerarasında birliği sağlamıştı. O tarihte Sadrazam Mehmet Kadri Paşa ve Hariciye Nazırı da Araştırma Komisyonu Başkanı olarak Diyarbakır ve havalisine giden Abidin Paşa idi. 6 devletin ortak notası 11 Haziran 1880 günü Abidin Paşa'ya verildi. Bu nota çeşitli ıslahat konuları dâhilinde Ermeni konusuna da değiniyor ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi çerçevesinde ne yapılmış olduğu hususunda bilgi sorularak,

Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa'nın ortak menfaatleri için bunun gerekli olduğu ve bir an önce hayata geçirilmesi gerektiğini ve sorumluluğun Hükümete ait olduğunu bildiriyordu. Erzurum İngiliz Konsolosu Everett, 25 Haziran tarihli raporunda şunları yamaktadır. Avrupalıların muhtariyet için yardımcı olacaklarına Ermenilerin inanmadıklarını ve kendilerini gerekli hareket için hazırladıklarını, İstanbul'dan gelen öğretmenlerin halkı yön vermeye çalıştıklarını, silah ithal ettiklerini, bütün Ermeni evlerinde silah gizlendiğini duyduğunu, henüz tam hazır olmadıklarını ama bu seviyeye gelince ciddi karışıklıklar çıkaracaklarını yazmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu, 6 devletin ortak notasına 5 Temmuz 1880 günü toplu bir cevap verdi (Afyoncu, 2001: 18). Abidin Paşa'nın imzası ile yollanan bu cevapta Doğu İllerinde titiz incelemeler yapıldığı ve çalışmalara girişildiği belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, nahiyelerde halkın çoğunluğu hangi mezhepten ise o mezhepten seçilecek müdür ve azınlıktan seçilecek müdür yardımcısı, 46 üyeden meydana gelecek heyetlerin kurulacağı, bucağın bu heyetler tarafından idare edileceği, bucakların kendi jandarması olacağı, ayrıca vilayette düzenli jandarma teşkilatı kurulacağı açıklanmaktadır. Ayrıca hukuki davalar için gezici ceza mahkemelerinin kurulacağını, devlet memuriyetlerinin zaten gayrimüslimlere açıldığını, bunun daha da genişletileceğini belirtilmiştir. Mali alanda ise her ilin gelirlerinden mahalli masraflar çıktıktan sonra kalan meblağın 1/10'unun imar ve eğitim hizmetleri için o ilde bırakılacağı, bütün Anadolu illeri için bir kanun hazırlanmakta olduğu belirtilmiştir. Nota şöyle bitiyordu: Cevaplamaya son vermeden önce nüfus konusunda Ermenilerin buldukları Van, Diyarbakır, Bitlis, Erzurum ve Sivas illerinin mevcut nüfusunun Bab-ı Ali tarafından yaptırılan sayımda % 17 kadarının Ermeni, % 4 kadarının diğer gayrimüslim ve % 79 kadarının da Müslüman olduğu açıklanmaktadır.

Nüfus konusunda Ermeni Patriği de kendisine bazı istatistikler vermişti. Goschen bu konuda kendi mahalli teşkilatı vasıtasıyla bir araştırmaya girişti. Buna paralel olarak da Abidin Paşa'nın cevabında tatminkâr görülmeyen hususlarla ilgili olarak yeniden müşterek bir nota verilmesi için İstanbul'daki altı ülke konsolosu kendi aralarında çalışmaya başladılar. Patrik de bu çalışmalara dolaylı şekilde, onlara çeşitli bilgiler aktararak katılıyordu. Neticede hazırlanan yeni bir nota, hükümetlerin kararları da alındıktan sonra 7 Eylül 1880 günü Babı Ali'ye verildi. Nota verildiğinde Abidin Paşa Hariciye Nazırlığı görevini sürdürmekte idi. Ancak üç gün sonra Sadrazam azlediliyor, Sait Paşa Sadrazam ve Asım Paşa da Hariciye Nazırı oluyordu. Dolayısıyla devletlerin notasını cevaplandırmak yeni Kabine'ye kalmıştı. 7 Eylül tarihli nota bir hayli uzun olup ana hatları ile şöyledir: Altı devlet, Abidin Paşa'nın verdiği açıklamanın hiçbir bakımdan tatmin edici bulmamış ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddesindeki taahhüde uyulmadığı anlatılmıştır. Adalet teşkilatında ıslahat uygulandığını gösterecek bir örnek olmadığı açıklanmaktadır. Bütün vilayetleri içine alacak ıslahat memnuniyet verici bir hususun yerinde olacağı ancak öncelikle 61. maddenin belirttiği illerin ele alınmasının gerekli olduğu bildirilmektedir. Sadece bucak başkanları değil, daha yüksek dereceli

memurlar da bölgenin nüfusuna göre çoğunlukta olan mezhepten seçilmesi uygun görülmektedir. Jandarma Teşkilatı'na subay ve er olarak gayrimüslimler de girmesi, valilerin yetkilerinin genişletilmesi, nüfusun özel bir komisyon tarafından kısa zamanda tespit edilmesi istenmektedir. Bu ortak notaya Bab-ı Ali hiçbir zaman cevap vermemiştir. Ancak Doğu Rumeli'de yapılacak ıslahat konusuyla ilgili olarak, Hariciye Nazırı Asım Paşa'nın 3 Ekim 1880'de devletlere yolladığı notada, bu konuya da değinilmiş ve Doğu Vilayetlerine gönderilen heyetlerin ve en son olarak da Baker Paşa'nın yaptığı incelemeler sonucunda alınmış kararlar hakkında bilgi verilmiştir. Bab-ı Ali'nin devletlere naklettiği bilgiler özet olarak şunlardır: Diyarbakır, Bitlis, Van ve Erzurum mahkemeleri ıslah olunacaktı, bu illerde polis ve jandarma yeniden düzenlenecekti, jandarma albayları Harbiye Nezaretinden tayin edilecek, diğer subayların seçimi alay meclislerince yapılıp tayinleri valilerin teklifi üzerine Harbiye Nezaretinden yapılacaktı. 5 Temmuz 1880 tarihli notada bildirilen bucak teşkilatı kısa zaman içinde tamamlanacaktı. Vilayet gelirlerinin % 10'u eğitim ve bayındırlık hizmetleri için o vilayete tahsis edilecekti. Genel hizmetlerle görevli il idare memurlukları bütün tebaaya açık olacaktı. Nizamiye mahkemeleri Mecelle'yi ve yürürlükteki diğer kanunları uygulayacaklardı. Aslında bu bilgiler devletlerin notasına yeterli bir cevap olmaktaydı. Ama onlar ve özellikle İngiltere bunu cevap olarak görmeye yanaşmadılar ve bu tarihten itibaren, İngiltere ile Bab-ı Ali arasında bir çekişme başlamıştır. Büyükelçi Goschen, 16 Kasım 1880'de Bakanlığımıza yolladığı bir telgrafta Bab-ı Ali'nin müşterek notaya cevap vermemiş olduğuna değindikten sonra, Ermenilerin sonuna kadar beklemeye sabırları yoktur isyana teşebbüs edebilirler, Berlin Antlaşmasını imzalayan devletleri yeni bir teşebbüse davet etmek yerinde olacağını düşünmekteydi. Gladstone Hükümeti böyle bir teşebbüse çoktan istekliydi. Ancak Rusya, Karadağ ve Yunan meselesi görüşülürken Ermeni sorunun ileri sürülmesini istemiyordu. Almanya ve Avusturya ise Osmanlı İmparatorluğu'nu baskı yapmayı uygun görmüyorlardı. 1881 Mart'ında Rus Çarı Alexandre'ın öldürülmesi ile Rusya Ermeni ıslahatı ile ilgilenmeyi bir kenara bırakmıştır ve bu konuda İngiltere yalnız kalmıştır. Goschen 1881 Haziran ayında Büyükelçi görevini Lord Dufferin'e bırakarak ayrıldı (Afyoncu, 2001:18). Dufferin'in, Sultan Abdülhamid'i ilk gördüğü gün Ermeni konusunu açtığını ve ilk iş olarak bölgeye kabiliyetli bir vali gönderilmesini telkin ettiğini görüyoruz. Sadrazam Sait Paşa'ya İngiliz Büyükelçi aynı görüşlerini,

Temmuz'da kabul edildiği zaman da tekrar etmekteydi. İngiliz Büyükelçi sadece teşebbüsle kalmıyor, ayrıca yapılacak ıslahatın planını da hazırlıyordu. Dufferin'in 22 Ağustos'ta Sadrazam Sait Paşa'yı yeniden ziyaretle, hazırlattığı bu projeden bahsettiğini, 23 Ağustos tarihli bir raporundan anlamaktayız. Dufferin'in talimatı üzerine Yarbay Wilson ve Binbaşı Trotter reformlarla ilgili yeni bir muhtırayı da aynı 23 Ağustos günü hazırlayıp Büyükelçiye vermişlerdir. Dufferin 29 Ağustos'ta, İstanbul'daki diğer 5 devletin Büyükelçileriyle bir toplantı yapıp, Bab-ı Ali'ye yeniden müşterek bir nota verilmesi ve 7 Eylül 1880 tarihli notalarına cevap istenmesi teklifini ortaya atıyordu. 9 Eylül 1881 günü sefirler İngiliz Büyükelçiliğinde yeniden toplanmışlardır. Dufferin, altı devletin yeni bir müşterek nota yazarak Bab-ı Ali'den ilk iş olarak doğruya bir genel vali yollanmasını ve ayrıca 7 Eylül 1880 tarihli notalarındaki görüşlerinin değişmemiş olduğunu belirterek ıslahat konusunda ısrar edilmesini teklif ediyor ve ayrıca sefirlerin kendi aralarında bir ıslahat tasarısı yapmalarını telkin ediyorlardı. Sefirler, bu teklifleri, hükümetlerinden tasvip almak şartıyla kabul etmişlerdir (Gürün, 2005:179). Dufferin 15 Eylül günü Padişah tarafından kabul edildiği zaman konuyu açıyor ve bir genel vali gönderilmesi fikrini geniş şekilde izah ediyor, valinin duruma hâkim olup, şikâyetleri ortadan kaldırmasının yapılacak ıslahat için zaman kazandıracağını belirtiyordu. Sultan Abdülhamid'in kendisine bir ay içinde bölgeye yüksek rütbeli bir memur yollayacağı cevabını verdiğini de yine Dufferin'in 19 Eylül 1881 tarihli raporundan anlıyoruz. Kasım ayı gelince Dufferin, Doğu'ya bir genel vali yollanması kararının ne olduğunu öğrenmek için başvuruda bulunuyor, kendisine cevaben bir reform projesinin hazırlanmakta olduğu, yakında bilgilerine sunulacağı cevabı veriliyordu. Bu sıralarda Zeytun isyanı da devam etmekteydi.

22 Kasım'da Dufferin, Rus Sefiri ile birlikte Hariciye Nazırı Asım Paşa'yı ziyaret ederek, genel vali tayini konusu açıyorlar. Dufferin Aralık ayında, Hariciye Kâtibi, Artin Efendi'den Almanların ısrarı olmazsa Padişah'ın Ermeni konusunda hiçbir şey yapmayacağını öğrenince Almanya nezdinde teşebbüs yapılmasını Bakanlığında istiyor. İngilizler bu teşebbüsü yapıyorlar ama Almanya bir taziyik yapılmasına yanaşmıyor. Avusturya nezdinde yapılan İngiliz teşebbüsleri de bir netice vermemiştir. Dufferin 14 Ocak 1882 günü Padişah tarafından kabul ediliyor. Padişah'ın bu görüşme sırasında İngiliz Sefirine, Berlin Antlaşması'nın batı hudutları konusunda koyduğu hükümlerin tatbikinin doğurduğu güçlüklerle rağmen bunların halledildiğini, Doğu

Vilayetlerindeki ıslahat konusuna da önem verildiğini, bunun da gerçekleştirileceğini, uygun bir genel vali bulunmadığı için gönderilmediğini, kendisine zaman tanınması gerektiğini söylediğini anlıyoruz. İngiltere'nin Almanya'yı birlikte harekete teşvik ettiğini görmekteyiz. 28 Nisan 1882 günü Alman Hariciyesi, Londra Büyükelçiliklerine yolladığı 169 numaralı talimat ile Osmanlı Devletinin iç meselesine müdahale etmekle Padişah'ın güveninin kaybedileceğini, hâlbuki Avrupa barışı için bu güvenin korunmasını uygun gördüklerini bildirmekteydi. 10 Mayıs 1883 günü Dufferin, hükümetinin talimatı çerçevesinde Padişah'ı yeniden gördü ve Ermeni konusu görüşülürken, 4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs Antlaşması'nın iki tarafa da bir görev yüklediğini, eğer Osmanlılar kendi görevlerini yerine getirip ıslahat yapmazlarsa, İngiltere'nin de Türkiye'yi korumak yükümlülüğünün ortadan kalkacağını söyledi. Sultan Abdülhamid, İngiliz Sefirine, öyleyse Kıbrıs'ta neden hâlâ kaldıklarını sorarak fikirlerindeki mantıksızlığı yüzüne vurmuş ancak bu teşebbüsten de bir netice alınmamıştır (Gürün,2005:181)

1885'te İngiltere'de Liberaller seçimleri kaybetmiş ve Lord Salisbury Başbakan olmuştur. Ancak Salisbury'nin iktidarı kısa sürmüş ve seçimlerin yenilenmesi ile birlikte 1886 Şubat'ında Gladstone yeniden iktidara geçmiştir. Yeni Dışişleri Bakanı ise Lord Rosebery olup İstanbul Sefirleri Sir E. Thornton'dan 1886 Haziran'ında Osmanlı İmparatorluğu'nun 61. maddedeki görevlerini yerine getirmelerinin hatırlatılmasını istemiştir. İstanbul Sefiri bunu 16 Ağustos 1886 günü Hariciye Nazırı Sait Paşa'yı ziyaret ettiğinde bir nota ile yerine getirdi. İngilizlerin yaptığı bu son teşebbüs Almanya ve Avusturya tarafından ciddi memnuniyetsizlikle karşılanmıştır (Afyoncu, 2001: 19)

Ermeni Patrik Aşıkyan 1894 Nisan ayında kendisine karşı girişilen suikast teşebbüsünden sonra istifa etmiş ve 1894 Ağustos ayında da Sasun İsyanı'nın başladığını, isyanın bastırılmasını neticesinde de İngiltere'nin ısrarı ile bölgeye bir inceleme heyeti gönderilmiştir. 1895 yılında Patrikliğe Mateos İzmirliyan seçilmiştir.

Osmanlı Hükümeti, 27 Haziran günü Müşir Şakir Paşa'yı Doğu İlleri Müfettişliği'ne tayin ederek üç devletin bir yüksek komiser tayini teklifine cevap vermiştir. Sultan Abdülhamid'in Şakir Paşayı atamasını bu görevin önemli olduğunu "Devletin ve İslam'ın saadetini sağlayacağı gibi yıkılmasını da sağlayacak" kadar önemli bir görev

olarak görmüştür (Afyoncu,2001: 37). Güvenilir ve liyakatli bir devlet adamı olan Şakir Paşa İngiliz Konsolos tarafından Baş Eşkiya olarak görülecektir (Önal, 2001: 57) Aynı günlerde İngiltere’de Rosebery’nin Liberal hükümeti istifa ediyor, Muhafazakâr Salisbury, yeni hükümeti kurmuştur. Lord Rosebery muhalefet lideri olarak 5 Temmuz günü yaptığı bir konuşmada Liberal Hükümet’in Rusya ve Fransa ile müştereken İstanbul’da şiddetli baskı ile Ermenileri en azından çekilmez eziyet ve barbarlıktan kurtarmak hususunda mutabık kaldıklarını, yeni hükümetin aynı yolda devam edeceğini ümit ettiğini söylemiştir. Aksi takdirde Birleşik Krallığın bütün Hıristiyan ahalisini hesaba katmaya mecbur olacağını bildirmiştir. Bu hususları Bakanlığına bildiren Londra’daki Alman Sefiri Hatzfeld, bu konuşmadaki mutabakatı yalanlamaktaydı. Bab-ı Ali’yi baskı altına alma konusunda bir anlaşma söz konusu olmadığına göre konuşmanın sırf yeni hükümeti zor duruma sokmak için yapıldığı aşikârdır. Ancak aslında bu konuşma yeni hükümete sıkıntı çıkarmayacaktı. Zira Salisbury konuya artık değişik bir açıdan bakıyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünü korumak İngiliz menfaatlerine uygun olmaktan çıkmıştı. Mısır’a yerleştikten ve Asya’da Rus rekabeti ile karşılaştıktan sonra eğer başarabilirse, Türkiye’nin doğusunda bir bağımsız Ermenistan İngiltere’nin menfaatine uygundu. Ne var ki, bunu Rusya’ya rağmen gerçekleştiremeyeceğine ve Osmanlı Devletinin de nasıl olsa çökeceğini düşündüğünden, Rusya ile bir anlaşmaya varıp, Suriye ve Irak’ı elde etmesi ve Doğu İllerini Rusya’ya bırakması da bir başka çıkar yol olabilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son paylaşımı nihayet İngiliz politikasına dayanıyordu Almanya’nın dışarıda bırakılmaması gerekirdi. Salisbury’nin 9 Temmuz günü Alman Sefiri Hatzfeld ile yaptığı konuşma bu yeni politikanın ilk işaretiydi. İngiliz Başbakanı, Ermeni konusunda eski hükümetin politikasını tamamen terk edemeyeceğini, Sultan’ın hiç olmazsa Doğu İlleri için bir vali teklif etmesi gerektiğini söyledikten sonra, Rusya ile İngiltere’nin bir gün yine görüş birliği içinde olabileceklerinin, o zaman bunun Türk egemenliğinin sonu olacağını hatırlatmaktaydı.

Alman Büyükelçisinin, Rusya’nın bağımsız bir Ermenistan’a hiçbir zaman rıza göstermeyeceğini hatırlatması üzerine Salisbury bunun doğru olduğunu ancak ortaya çıkacak değişikliklerin Rusya’nın da işine gelebileceğini ekliyordu. Osmanlı Hükümeti, 2 Ağustos günü ıslahat tasarısı konusunda, bu defa üç devletin tasarısında maddelerden neyin kabul edilip neyin edilmeyeceğini gösteren yeni bir kâğıt sundu. Kâğıt diyoruz

zira bu “Anadolu’nun bazı vilayetlerinde yapılacak reform konusunda üç devletin sefirlerince verilen tasarı hakkında görüşler” ismini taşıyordu ve tasarımı araştırmakla görevlendirilen bir komisyon tarafından hazırlanmıştı. Bu konuda Bab-ı Ali’yi ile Büyükelçiler ve Büyükelçiler ile Bakanlıkları arasındaki yazışmalar devam etti ve bu sırada 30 Eylül’de Bab-ı Ali gösterisi meydana geldi. Bu olaylar reform konusunda üç devleti biraz daha harekete getirdi. Nihayet 22 Ekim 1895 günü ortak kabul edilen bir ıslahat metni, hem nota ile üç sefarete, hem de talimat olarak altı vilayete, Müşir Şakir Paşa’ya gönderildi. Bu defa artık sona gelmiştir. Alınacak ıslahat tedbirlerin maddeleri kısaca şu hususlardan meydana gelmekteydi:

Islahatın Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Mamuretülaziz (Elaziz) ve Sivas illerinde uygulanacağı belirlenmiştir (Uras,1976:345).

M. 1. Her valinin yanına bir Hıristiyan yardımcı verilecektir.

M. 2. Hıristiyan nüfusunun yüksek olduğu Sancak ve Kazalarda Müslüman mutasarrıf ve kaymakamlara Hıristiyan yardımcı tayin edilecektir

M.3. Kaymakamlar din ve mezhebe bakılmadan Mülkiye Mektebi mezunlarından seçilip Padişah emri ile tayin edilecektir.

M. 5. Altı vilayette devlete ait memuriyetler nüfus oranına göre verilecektir.

M. 9. Bir Bucak halkı tek bir sınıf halktan meydana gelmişse Meclis üyeleri yalnız o halktan seçilecektir.

M.20. Polis memurları vilayetin nüfus oranına göre Müslüman ve Hıristiyanlardan olacaktır.

M.22. Jandarma subayları ile küçük subay ve erler nüfus oranı ölçüsünde olacaktır.

M.28. Hamidiye süvarilerinin eğitim dışında silah taşımaları ve üniforma giymelerine izin verilmeyecektir.

M.31. Aşar, vergi müteahhitleri aracılığı ile toplanacaktır.

M.32. Müslüman bir reis ve yarı yarıya Müslüman ve gayrimüslim üyelerden meydana gelen Denetim Komisyonu kurulup, Bab-ı Ali’de çalışacak ve ıslahatı kontrol edecektir.

Hepsi 32 madde olan nizamnamenin önemli maddeleri bunlardır. Bu karar kabul edildi, ama konu bitmedi. Ülkede hemen her şehirde isyanlar alıp yürümüştü. Padişah'ın Denetim Komisyonu'nu tespit ve ilan etmesi de fazla bir şey değiştirmede. Devletler bu irade metninin resmen ilan edilmesi için ısrar ediyor, fakat Abdülhamid de bunu her defasında geciktirmektedir. Kararın Düsturda yayınlanmış olmasının yeterli olduğunu, ayrıca ilan etmenin Müslüman halk arasında huzursuzluk çıkarabileceğini ileri sürmekteydi. 1896 Haziran'ında Van İsyanı ve arkasından da 26 Ağustos'ta Osmanlı Bankası baskını ile çıkan karışıklıklar üzerine, devletler, bu defa Almanya ve Avusturya'nın da katılımıyla ıslahat konusunu yeniden ele alarak, bunun bir irade ile ilanı üzerinde ısrar etmeye başladılar. Bu defa reform tedbirlerinin açığa vurulması için Rus Sefiri de özel bir gayret sarf ediyordu. Rus Sefiri Nelidof, 4 Ekim tarihinde bir iradenin hazırlandığını ve yakında ilan edileceğini İngiliz Sefiri'ne bildiriyor ve yayınlanacak metni de yolluyordu. Fakat bunun yayını yine gecikince Salisbury bu defa kendisi kontrolü ele alarak 20 Ekim 1896 günü diğer beş devletin hükümetlerine müracaatla ve gerekirse baskı ile başvurmak suretiyle bu iradenin yayını temin etmeyi teklif etmiş ve bu amaçla İstanbul'daki büyükelçilerin yetkili kılınmasını ileri sürmekteydi.

Sultan Abdülhamid 25 Ekim'de reform çalışmalarının bittiğini devletlere bildirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Padişah'ı bu iradeyi yayınlamaya sonunda karar verdirmesinin sebebi, Ermeni konusunun 3 Kasım 1896 günü Fransız Meclisi'nin gündemine getirilmiş olmasıdır. Fransız Hariciye Nazırı M. Hanotaux'un, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne zarar vermeden ve içişlerine karışmadan idare sisteminin düzeltilmesi için altı devletin işbirliği halinde hareket ettiğini açıklamıştır. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra Padişah İstanbul'daki Fransız Sefiri'ne, reformların bütün vilayetlere yayılacağını ve bunun hızlı bir şekilde yapılacağını, siyasi suçluların da affedileceğini söylemiştir (Gürün,2005:248). Gerçekten 11 Kasım 1896 günü İrade-i Seniye gazetelerde yayınlandı. Bu bir sene evvel hazırlanan metnin uygulaması sadece altı vilayete değil, bütün vilayetlere yayılıyor, ancak, Hamidiye Alayları, Adalet Müfettişleri gibi, önceki yıl metninde yer alan bazı hükümlere yer verilmiyordu. İngiliz sefiri bu kararı yetersiz bulduğunu derhal Londra'ya bildirmiştir. Sultan Abdülhamid ayrıca Fransızlara verdiği sözü tutarak, idama mahkûm olanlar dışındaki siyasi suçluları da 23 Aralık 1896'da affetmiştir. İdama mahkûmlar ise bir kaleye

gönderilerek daha ileriki bir tarihte serbest bırakılacaklardır. 1896 yılındaki bu reformlarla Hıristiyanlara polis ve jandarma olabilmeleri hakkı verilmiş ancak bu göreve Hıristiyanlar yanaşmamıştır (Krikorian, 1977:109). Gayrimüslimlerin buna yanaşmamasının sebebi maaşlarının az oluşu ve düzensiz olmasıdır (Bozkurt, 1996:128). İngiltere, reformun eksik kalan kısımlarını da tamamlamak için teşebbüslere devam etmiştir. Avrupa Devletlerinin İstanbul Büyükelçileri bu amaçla çalışmalar yapmak için anlaşmışlardır. İstanbul'da toplantılar başladı. Ancak İngilizler dışında diğerlerinde pek eski istek kalmamış, 23 Aralık 1896'da yapılan toplantı sonuncusu olmuştur (Gürün,2005:249). 18 Nisan 1897'de Türk-Yunan Savaşı başlayınca ıslahat meselesi bir kenara bırakılmıştır. Sultan Abdülhamid'in ıslahatı geciktirmek istemesinin altında yatan temel sebebin Avrupa Devletlerinin bu kanunlardan faydalanarak kendilerine geniş bir hareket alanı bırakmalarını engellemek içindir. Avrupa baskısıyla çıkarılan her kanun inisiyatifin elden çıkmakta olduğunu göstermektedir. Sultan Abdülhamid bunu daha önce diğer antlaşmalarda yaşadığından engellemek için elinden gelen gayreti göstermeye çalışmıştır.

BÖLÜM 3: THE TIMES GAZETESİNE GÖRE ERMENİ SORUNU

The Times Gazetesi yayınlamış olduğu haberlerde daha çok Ermenileri haklı gösteren haberlere ve Ermenileri destekleyen siyasetçilerin görüşlerine yer vermiştir.

3.1.The Times Gazetesi, Gladstone, Salisbury ve Rosebery

Ermeni sorunu hakkında The Times Gazetesinde çıkan haberlere bakmadan önce The Times Gazetesini tanımak ve bu gazetede fikirleri beyan edilen 1896–1897 yılları arasında Başbakanlık yapmış üç önemli İngiliz devlet adamlarının hayatlarına bakmak yerinde olacaktır.

3.1.1.The Times Gazetesi

İngiltere'nin en eski ve en çok okunan gazetesidir. 1790–1905 yılları arasında Palmer ailesine ait olan gazete 1868 yılından itibaren matbaada basılıp ve arşiv yapılacak hale getirilmiştir. Yaptığı arşivleme sayesinde geniş bir araştırma yapısına sahiptir (www.historyonline.co.uk, 25.09.2005). John Walter tarafından The Daily Universal Register adıyla 1 Ocak 1785 tam gazete olarak yayınlanmaya başlamıştır. Daha önceden bir tarafı basılmış tek yapraklı olarak çıkmakta idi. 1 Ocak 1788'de The Times adını aldı (Larousse, c.19: 296). Başbakan William Pitt'in mali yardımında bulunduğu gazete birçok güclüklerle karşılaşmasına sebep olan siyasi tartışmalara gitmiştir.1848'de İngiltere'nin önde gelen gazetesi olarak tanınmaya başladı (Britanica, c.30: 53). Liberal görüşü savundu. 1800'lerin ortalarında İngiliz kamuoyu üzerinde herkesin kabul ettiği gücünü göstermeye başladı. Genellikle geleneklere bağlı haberler yayınlandı. Kırım savaşında ilk defa savaş muhabiri olarak William Howard Russel'i görevlendirmiştir. Ermenilerle ilgili "Ermeni Sorunu" ve "Ermeni Soykırımı" başlıkları altında birçok haber yayınlamış ve İngiltere'de halkın fikirlerini haber yaparak aynı zamanda onları gazetenin fikirleri istikametinde yönlendirmiştir. Bugün de İngiltere'de yayın hayatına devam etmektedir.

3.1.2.William Ewart Gladstone

1809'da Liverpool HAwarden de doğmuştur. İskoç asıllıdır (Larousse c.7,sa.583). İlk defa parlamentoya 14 Aralık 1832'de girmiş, 58 yaşında 340 gün, 70 yaşında 116 gün,

76 yaşında 34 gün, 82 yaşında 230 gün, toplam süre 13 yıl 252 gün Başbakanlık yapmıştır. Eton ve Hıristiyan kiliselerinde ve Oxford'da eğitim görmüştür.

Kraliçe Viktorya Onu “yarı deli provokatör” olarak anlatırken İngiltere'nin büyük bir kısmı onu “büyük yaşlı adam” olarak anmıştır. Dört defa Başbakanlık yapan Gladstone güçlü fikirleri ile milleti arkasından sürüklemesini bilmiştir. Hırslı kampanyaları, reformları, geleneksel yabancılar politikası ve İrlanda üzerine politikaları ile bugünkü Liberallerinin akıl hocası olarak görülmektedir. Tavsiye üzerine Parlamento Üyesi Tory, aşırı muhafazakârlığı ile tanıdığı Gladstone'nin 23 yaşındayken Newark'dan Aralık 1832'de Parlamento'ya girmesini sağlamıştır. Parlametoda köleliğin kaldırılmasına karşı konuşmuştur. Çünkü Onun ailesi Batı Hint Adalarında tarım işlerinde köleleri kullanmaktaydı. O aynı zamanda yeni demokratik seçim reformuna da karşı olmuştur. Peel Başbakan olduktan sonra Lordluk hazinesini kontrol eden Gladstone doğuştan gelen ticari yeteneğiyle Lordluk hazinesini başarıyla idare etmiş, daha sonra Peel hükümetinde genç bir Lord olarak Koloni sömürge bakanı olarak çalışmıştır. Peel'in 1835'de istifasından sonra takip eden 6 yıl muhalefette kalmıştır. 1846 da Muhafazakâr parti üyesi olan Gladstone, Peel'in Liberal muhafazakârlığını yani bugünkü anlamıyla serbest ticareti kabul ederek Peel'i örnek almıştır. Newark'da kaybettiği koltuğa, 1847 de Oxford Üniversitesi için Parlamento üyesi olarak geri dönmüştür. Hukuk kurallarını ön panda tutmuş bu sebeple Rusya'nın antlaşmaları çiğnediğini düşünerek Kırım savaşında Osmanlı Devletini desteklemiştir (Larousse, 1992, c.7, sa:583).

1858 de Gladstone, Derby Dükünün Muhafazakâr hükümetindeki görevi reddetmiştir. Bunun sebebi olarak da ekonomik korumacılık politikasına inanmamış ve Disraeli ile çalışmak istememiştir. Onun yerine Liberal Parti üyesi olarak Abardeen Koalisyonunda, 1863 de Peel taraftarları ve Liberallerin kurduğu hükümette Maliye Bakanı olarak göze çarpan biri olmuştur. W.E.Gladstone 1859–1964 yılları arasında Palmertson Başbakanlığındaki Hükümette tekrar bakan olarak görev almış, ancak onunla rahat çalışma şartları bulamamış, tekrar Russell'in (1865–1866) Bakanı olmuştur.

O, bu yıllarda seçimlerde şunları söyleyerek halkı ikna etmiştir: “Herkes anayasaya saygı çerçevesinde politikasını uygular bunda da muhtemelen zorlanır ya da Anayasadan siyasi tehlikelere rağmen yetki talep edecek güveni yoktur.” Gladstone 1867 de Palmerston'un istifasından sonra Liberal Parti Başkanı oldu.

1868'de bir yıl sonra da Başbakan oldu (<http://britannia.com/gov/primes> 25.09.2005). O şahsi bağımsızlığı polisiye tedbirlerle kontrol altında tutmaya çalışırken, siyasi ve ekonomik bozulma kontrol altına alınamamıştır. 1874 de Genel Seçimlerde rakibi Desraeli'yi bozguna uğratarak Başbakan oldu. Liberal Parti lideri olarak emekliye ayrıldı. Fakat bu O'nun için zor oldu. Doğu Krizi olarak bilinen, Balkanlarda Osmanlı Devletine karşı yapılan Bulgar ayaklanmasını destekledi. Yazmış olduğu Bulgaristan dehşeti ve Doğu sorunu adlı makalesinde Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlardan çekilmesini istemiştir. (Britannica, 1994 c.13 sa: 328).

1880 de ikinci kez Kraliçe Victoria'ya rağmen Başbakan oldu. Kraliçe O'ndan hoşnut değildi ve Gladstone, Kraliçeye halkın önünde tartışma çağrısında bulundu. Kraliçenin baskıcı tutumunun hükümeti rahat hareket ettirmediğini savundu (Larousse c.7 sa583). Onun döneminde Osmanlı Devleti İngiliz Donanmasının tehdidiyle Teselya Bölgesini Yunanistana bırakmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda ayaklanmayı bastırma bahanesi ile 1882 de Mısırı işgal ettirmiştir (Britannica, 1994 c.13, sa.328). İki yıl hem Başbakanlığı hem de Maliye Bakanlığını birlikte yürüttü. Ortaya çıkan denizaşırı problemlere üzüldü. Kartum'da (Sudan) çatışmalarda General Gordon'u kaybetti. Sudan'da İngiliz kontrolünün kaybolmasına sebep oldu. Bu Gladstone'ye duyulan sevgiyi azalttı. Halkın ona verdiği unvanlar yerine başka unvanlar verildi. Eski unvanı G.O.M. (Grand Old Man-Büyük Yaşlı Adam) yerine M.G.O. (Murder Of Gordon-Gordon'un Katili) unvanı verilmiştir.1885 de Hükümetin bütçesinin bozulması Gladstone'nin istifasına sebep oldu. Lord Salisbury Başbakan oldu. Kraliçe Victoria O'na Kontluk teklif etmiş ancak O kabul etmeyerek arka planda kalmayı tercih etmiştir.

1866 da Gladstone 76 yaşındayken üçüncü kez Başbakan oldu. İrlanda halkıyla ittifak aramaya çalıştı. Acele Özerklik Kanununu ortaya çıkarıp bunu Parlamento'ya taşıdı. Gladstone 1866 Haziranında yapılan Genel Seçimlerde bozguna uğradı.

1892'de Liberaller seçimlerini kazandı ve dördüncü kez Başbakanlık için geri döndü. Bir kez daha İrlanda Özerklik Kanununu ortaya çıkardı. Fakat bu Lordlar tarafından reddedildi. 1894 de Kabinesinin desteklenmesine rağmen istifa etti. Elmacık kemiğinin yanında başlayan ve vücuduna yayılan kanser hastalığı yüzünden 19 Mayıs 1898'de Hawarden Kalesinde öldü (www.number-10.gov.uk.25.09.2005).

Gladstone'nin en önemli özelliklerinden birisi Türk düşmanlığıdır. Ermeni Sorununa da bu gözle bakmış ve meseleyi tırmandırmıştır. The Times'teki haberler de de bu dikkati çekmektedir.

3.1.3. Lort Salisbury

3 Şubat 1830'da Hertfordshire'da doğmuştur. Parlamento'ya ilk olarak 28 Ağustos 1853'de girmiştir. Toplam olarak 13 yıl 252 gün Başbakanlık yapmıştır. Eton ve Hıristiyan Kilisesi ile Oxford'da eğitim görmüştür.

Disraeli ve Gladstone görkeminden sonra Salisbury Markı çekingendi. Soğuk davranışlı olup, İngiltere'nin uzun süre görev yapan başbakanları arasında yer aldı. Ekonomi politikası olarak laissez-faire'yi kabul etmiş, özellikle Afrika başta olmak üzere, İngiliz politikasında dışa dönmüştür. Muhafazakâr ihtilafları kaldırarak güçlü bir politik miras bırakmıştır.

Aristokrat bir ailede doğan Salisbury, Kraliçenin Bakanı olan Lord Burghley'den etkilenmiştir. Oxford Üniversitesinin Matematik Bölümünü kazanmıştır. Bozulan sağlığının düzelmesi için Dünya turuna çıkma kararı almıştır. Güney Afrika, Yeni Zelanda ve Afrika'yı gezmiş, İngiliz İmparatorluğunun buralardaki gücünü arttırarak geri dönmüştür. Salisbury 1853 yılında 23 yaşında Stamford Parlamento Üyesi olarak Avam Kamarasına girdi. Kültürünü geliştirerek gazeteler için siyasi makaleler yazmaya başlamıştır. Akıllı yorumlarıyla kısa sürede şöhret kazanmış, Derby Lordu Hükümetinde Hindistan Eyaleti Sekreteri tayin edilerek 1866'da ilk defa siyasi olarak ülke dışında görev almıştır. Bir yıldan az bir süre sonra istifa etmiş bir süre tarafsız kaldıktan sonra Liberal partiye geçmiştir.

1868'de babası öldükten sonra Lordlar Kamarasına girmiş, bir yıl sonra Oxford Üniversitesi Rektörü olmuştur. Disraeli Hükümetinde Hindistan Eyalet sekreteri olarak 1847 'de Muhafazakârlara geri dönmüştür. 1876 da olağan üstü yetkilerle İstanbul Konferansına gönderildi (Larousse 1992, c.17, sa: 244). 1878'de Disraeli'nin Dışişleri Bakanı olmuş, Balkanlar ve Osmanlı Devleti konusunda Ruya ile arası açılmış, ince diplomasisi sayesinde Rusya'yı 1878 de Berlin Kongresi için masaya oturtmasını bilmiştir (Britannica, 1994, c.27, sa: 89) Salisbury Dışişlerindeki bu görevi sırasında yapılan Berlin Kongresinde barışın sağlanması için çalışmıştır. Disraeli 1881'de

öldükten sonra Muhafazakârların başına gelmiştir (<http://britannia.com/gov/primes> 25.09.2005). 1885’de isteksizce Başbakan oldu. Ancak çok kısa bir süre sonra seçimler yapıldı. Liberallerin iç çekişmelerinden faydalanarak ikinci defa geldiği Başbakanlıkta daha da güçlüydü. 1888’de yerel hükümetlerin yönetiminde reform yaparak il yöneticilerini seçimle atadı. 1891de İlköğretimdeki ücretleri kaldırarak eğitimi ücretsiz hale getirdi. Maliye bakanlığı sırasında geleneklere aykırı olarak, Dışişleri Bakanlığının görevlerini de yürüttü. Zimbawe kolonisinde kendi emriyle Başkente, Salisbury adını verdi. 1890–1891 döneminde gösterdiği diplomatik becerisini ispatlatarak Afrika’dan, Avrupa devletleri ile sömürgeler elde etti. Bu dönemde özellikle Ermeni sornunda, Osmanlı Devletine karşı mücadeleci bir tutum takındı. Üçüncü ve son kez Başbakan olan Salisbury, yaşlı bir devlet adamı haline gelmişti. İşçileri iş kazalarına karşı koruyan ve maaşlarını düzenleyen kanunu 1897’de çıkardı. Güney Afrika’nın Cape kolonisinde karışıklık oldu ve Boer Savaşı çıktı. Hükümetten farklı sesler yükseldi.1902’de Salisbury istifa etti ve yerine Başbakan olarak Arthur Balfour geçti. 1903’de Hatfield’deki kendi evinde 22 Ağustos 1903’de öldü (www.numer-10.gov.uk, 28.09.2005).

3.1.4. Lort Rosebery

7 Mayıs 1847’de Londra’da doğmuştur. Eton ve Hristiyan kilisesi ve Oxford’da eğitim görmüştür. Lord Rosebery, Gladstone önderliğinde liberallerin başarısından hoşnut olmamıştır. 15 aylık başbakanlığı döneminde hem partisinde hem hükümetinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İngiliz İmparatorluğunun en sadık destekleyicisi olmuştur.

İskoçyalı asil bir ailenin varisi olarak doğan Lord Rosebery, Oxford’daki Aton okulu ve Hristiyan Kilisesini bitirmiş, bu eğitimlerinde merak alanları olan politika ve at yarışları alanında kendisini geliştirmiştir.

Oxfod’da iken dedesinin unvanını alarak 1868’de V. Rosebery Kontu olmuş ve daha sonra Lordlar Kamarasına girmiştir. Üniversite yönetiminin ya eğitimi ya da at yarışlarının tercih etmesi gerektiğini bildirmesi üzerine tercihini at yarışından yana kullanmıştır.

Lord Rosebery, Gladstone'nin ilgilendiği İskoçya sorununda O'nu inandıramamış ve iki yıl sonra istifa etmiştir. Bundan sonra sömürgecilik fikrini geliştirmek için Dünyayı dolaşmıştır. Avustralya'daki yaptığı konuşmada söylediği şu söz Ona aittir: “İngiliz İmparatorluğu içindeki zenginlik milletlerin ortak zenginliğidir.” Lord Rosebery 1885 de Gladstone kabinesine, Yönetim Kurulu Komiseri ve Özel Meclis Lordu olarak girmiştir. Bir yıl sonra Gladstone'nin üçüncü döneminde Dışişleri Bakanı olmuştur (<http://britannia.com/gov/primes> 25.09.2005). Kraliçe Victoria bu atamayı “gerçekten yerinde bir atama” diyerek Hükümeti takdir etmiştir. Eşi Hannah'ın 1890 da ölümünden sonra Lord Rosebery, kısa bir süre için siyasetten çekilmiş, kısa bir süre sonra Kraliçe Victoria ve Galler Prensinin ikna etmesiyle geri dönmüştür. 1892 de Gladstone'nin son yönetiminde tekrar İçişleri Bakanı olmuştur. Gladstone'nin 1894 Mart ayında istifasından sonra, istekli olmamasına rağmen Başbakanlık gibi zor bir görevi kabul etmiştir. Rosebery zamanını daha çok at yarışı ve edebiyata ayırmayı tercih etmekteydi. Bu kısa süren bir yönetim oldu. Rosebery parçalanmış bir hükümet kabinesi devralmış, Lordlar Kamarasında da engellemelerle karşılaşmaktaydı. İrlanda Muhtariyet Kanununa Avam Kamarası karşı çıkmasına rağmen destek vermiştir.

Dış politikada sömürgeci projeleri İngiliz filosunu geliştirirken aynı zamanda, Liberallerin yurt içinde çıkarmak istediği kanunları engelleyen Lordlar Kamarasına karşı, Partisi ile birlikte mücadele etmiştir. Lord Rosebery Hükümeti sadece on beş ay devam etmiş, 1895 Haziranında askeri güçlerin muhalefeti sonunda hükümet bozulmuştur. Takip eden yılda Lord Rosebery Liberal partideki bütünlüğü sağlamak için Parti başkanlığından istifa etmiştir. Liberal Partinin Sömürge bölümünün başkanı olmuştur. Fakat 1905 de Henry Campbell Bannerman'ın Liberal Partiden Başbakan seçilmesinden sonra tamamen siyaseti bırakmıştır. 21 Mayıs 1929'da Surrey şehrinde ölmüştür (www.number-10.gov.uk,25.09.2005).

3.2. The Times Gazetesinin Ermeni Olaylarına Bakışı

The Times Gazetesinde Ermenilerle ilgili haberler “Armenian Question-Ermeni Sorunu” ve “Armenian Massacret -Ermeni Katliamı” başlıkları altında yayınlanmıştır. Yapmış olduğumuz tercüme, 1896–1897 yıllarına ait bu başlıklar altındaki The Times gazetesi haberlerine aittir. Gazetede çıkan haberler daha çok “Ermenilere yapılan katliamı kınama” mitinglerinde yapılan konuşmalardır. Bu konuşmaları yapanlar

Parlamento Üyeleri, eski Başbakanlar ve Bakanlar, Belediye Başkanları, Kilise Papazları, Lortlar ve İngiltere'deki bazı Ermeni Yardım Kuruluşlarının temsilcileridir. Ayrıca Konsoloslukların gönderdiği telgraf ve mektuplar ile The Times Gazetesinin muhabirlerinin gönderdiği haberler de gazetenin Ermenilerle ilgili yukarıda belirttiğimiz başlıkları altında yayınlanmıştır.

İngiltere'de yayınlanan The Times Gazetesinin olaylara bakışı ise tamamen İngiliz ve Hıristiyan Dünyasının menfaatlerine göre şekillenmiştir. Gazetede çıkan bütün haberlerde hep bu şüphe göz önünde bulundurulmuştur. Olaylarda ölen Ermenilerin gerçek dışı olaylarla zavallı ve vahşice öldürüldükleri en küçük noktasına kadar anlatmaya çalışırken, Müslümanların öldürülmesinden hiçbir yerde bahsedilmemiştir. The Times kendi okurlarına şirin görünmek ve İngiltere kamuoyunun desteğini almak için olaylara hep Hıristiyan gözlüğü ile olaylara bakmış bu sebeple gazetenin tarafsız haber yayınladığını söylemek imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple yapmış olduğumuz tercümelere de anlaşılacağı üzere hep suçlanan Osmanlı Hükümeti ve Müslümanlar olmuş, mağdur edilenler de hep Hıristiyan Ermeniler gösterilmiştir. The Times Gazetesinin kullandığı ifadeler üzerinde de durulması gerekir. Yayınladığı haberlerde Osmanlı Padişahına hakaret derecesinde ifadeler kullanarak, seviyesiz bir örnek göstermiştir. Bu seviyesizlik aynı zamanda İngiliz siyasetçilerinde de görülmektedir. İngiltere'de uzun yıllar Başbakanlık yapmış olan Gladstone, Padişahı "Büyük Katil" söz etmektedir (The Times, 25 Eylül 1896;Tercüme no.18. The Times, 20 Ekim 1896;Tercüme no.43). Başka bir açıklamasında ise Gladstone, Sultan Abdülhamid için "Dünyanın en büyük suikastçısı" ifadesini kullanmaktadır (The Times, 20 Ocak.1897; Tercüme no.55). Oysaki aynı Hıristiyan Avrupa Osmanlı Devletindeki Hıristiyanların "gâvur" olarak görülmesini istememektedir (The Times,18 Eylül 1896; Tercüme no.14).

Yayınlamış olduğu haberlerde mübalağalı rakamlar oldukça fazladır. Van şehrinde 10.000'den fazla kişinin zorla dinini değiştirdiğini yazmaktadır. Böyle bir duruma hiçbir belgede rastlanmamaktadır (The Times, 26 Eylül 1896; Tercüme no.21). Ermeni Yurtsever Birliği Başkanı Hagopian'ın, İstanbul olaylarında 60.000 ile 200.000 arasında Ermeni'nin katledildiği yalanını haber olarak vermekte Avrupa kamuoyunu yalan yanlış haberlerle kendi safına çekmek istemektedir. (The Times, 23 Ocak 1896;Tercüme no.3). Bryce, Die Nation Gazetesinin Berlin muhabirine gönderdiği

mektup da 60.000 den fazla Ermeni Hıristiyan son 12 ayda öldürüldüğünden bahsetmektedir (The Times, 20 Ekim 1896; Tercüme no.43). Papaz Hugh Price Hughes 100.000 ile 200.000 kişinin öldüğünü söylemektedir (The Times, 29 Eylül 1896; Tercüme no.25). Parlamento Üyesi Baron Ferdinand de Rothseild yaşananların XVI. yy.daki Protestan eziyetinden kötü olduğunu söylemiştir (The Times, 5 Ekim1896; Tercüme no.30). Eğer bu kadar korkunç katliamlar var idiyse Yunanistan'a sığınan bazı mülteciler niçin geri dönmüştür. Bu mültecilerin geri döndüğünü, İngiltere'nin Atina Büyükelçisi bildirmektedir (The Times, 6 Kasım 1896; Tercüme no.49). Bu şekilde yayın yoluyla yapılan menfi propagandalar The Times'da birçok defa yer almış ve Avrupa kamuoyu yönlendirilmiştir.

Ermeni olaylarında en çok suçlanan Osmanlı Padişahı, Merkezi Hükümet, bölgedeki bazı aşiretler ve bazı güvenlik kuvvetleri olmuştur. The Times Gazetesi'nin burada görmek istemediği şey ülkesini parçalanmaktan kurtarmaya çalışan bir Sultan, sükûneti sağlamaya çalışan bir Hükümet, kapitülasyonların sebebiyet verdiği yoksulluk ve sefalet arasında bir de Ermeni terörü ile baş etmeye çalışan, devletin iaşelerini çoğu zaman karşılayamadığı zorluklar altında görev yapmaya çalışan güvenlik güçleridir.

Gazetede yayınlanan haberlerde göze çarpan önemli hususlardan biri de İngiltere'nin her köşesinde yapılmaya çalışılan protesto mitingleridir. Bu mitinglerde Padişah ve Hükümet kınanmakta ve derhal Padişahın tahttan indirilmesi ve Hükümetin görevden uzaklaştırılması istenmektedir. Onlara göre olaylara sebep olanlar da yine aynı kişi ve müesseselerdir. İngiltere'de düzenlenen Şehir Mitingleri sözde zulüm gören Ermenilere yardım amacıyla yapılmaktadır. Bu mitinglerin dışında Ermeni Yardım Fonu adı altında bağış toplanarak bu bağış Anadolu'ya İngiliz Konsolosları ve onların görevlileri tarafından aktarılmakta çoğu zaman ne şekilde kullanıldığı da bilinmemektedir. Ermeni yardım Fonuna kaynaklar özellikle İngiltere'de mitingler sırasında açılan yardım kampanyalarında ya da Kiliselerde yapılan Pazar Ayinleri sırasında toplanmaktadır. (The Times, 2 Ocak 1896; Tercüme no.1. The Times,14 Eylül 1896 Tercüme no.13. The Times, 29 Eylül 1896; Tercüme no.25. The Times, 30 Eylül 1896 Tercüme no.26. The Times, 15 Ekim 1896 Tercüme no.39. The Times,19 Ekim 1896 Tercüme no.42. The Times, 26 Ekim 1896 Tercüme no.45. The Times, 3 Kasım 1896; Tercüme no.48. The Times, 7 Kasım 1896; Tercüme no.50). A.B.D. Belediyelerden de Ermeni Yardım

Fonuna 55.000 Paund gönderilmiştir (The Times 13Ekim 1896; Tercüme no.37). Kimsesiz Ermeni çocukların yerleştirilmesi için yurt yapımına 800 Paund ayrılmıştır. Yurt için bu kadar paranın yetmesi, yapılan yüz binlerce Paund yardımın ne kadar büyük bir rakam olduğu ortadadır. 50.000 Paund sadece Bulgaristan'daki iskân için gönderilmiştir. Bölgedeki Müslümanların fakirliği ile Osmanlı Devleti ilgilenecek durumda olmadığından, Ermenilerin gelen bağışlarla –ki bu bağışlar silah alımı için kullanılmadıysa- Müslümanlardan daha rahat yaşadıkları tahmin edilebilir bir durumdur.

The Times Gazetesi'nde çıkan miting haberlerinde Gladstone, Ermeni sorununun çözümü için 6 Büyük Avrupa Devletinin ortak kararlar Osmanlı Devletini zorlamasıyla çözüleceği düşünmektedir. Bunun daha önce Kıbrıs meselesinde İngiltere tarafından Osmanlı Hükümetine 1878 antlaşmasını imzalatılarak gerçekleştirildiğini, Ermeniler konusunda da böyle bir yolun çözümü getireceğini söylemektedir (The Times 25 Eylül 1896; Tercüme no.20). Gladstone, Rosebery Hükümetini hem eleştiriyor hem de Ermeni olaylarında geç kalarak sözde 4.000 Ermeni'nin katliamını önleyemediklerinden dolayı da suçlamaktadır. İstanbul'daki Büyükelçiyi koruma amacıyla çağrılmasını Türk Büyükelçisini de sınır dışı etmesini istemektedir (The Times 25 Eylül 1896; Tercüme no.20). Gladstone bu zulümde çok sayıda ölü olmasaydı bu katliamın büyük olmadığını düşüneceklerini söylerken sanki bu konunun büyümesi için ölü sayısının çoğalmasını istediği ortaya çıkmaktadır (The Times, 7 Ocak 1896; Tercüme no.55). Gladstone soruna Hilal ile Haç arasındaki mesele olarak bakmadığını söylemiştir (The Times 25 Eylül 1896; Tercüme no.20). Ancak Türkiye'deki insanların Hıristiyan oldukları için katledildiklerini söylemekten de geri durmamıştır. İngiltere'deki Byron Derneği ise Hıristiyanlara yardım için Haçlı birliğinden bahsetmektedir (The Times, 25 Eylül 1896; Tercüme no.19). Bu fikirler hem basın yoluyla hem de kiliseler aracılığı ile yapılan mitinglerle Avrupa'nın tamamına duyurulmaya çalışılmış, böylelikle Osmanlı Devletine siyasi baskı ve askeri müdahale için Avrupa'da birlik meydana getirilmek istenmiştir.

Ermenilerle ilgili İngiltere'nin davranışlarının hangi menfaatlere dayandığı konusunda Avrupa devletleri tereddüt içerisindedir Sadece Avrupa Devletleri değil İngilizler de tereddüt geçirmekte Lort Dunraven, gösterilerin Sultana karşı mı, Avrupa'ya karşı mı yoksa İngiltere Hükümetini etkilemek için mi yapıldığı sorusunu sormaktadır (The

Times, 9 Ekim 1896; Tercüme no.34). Yine Budapeşte’de yapılan Milletlerarası Budapeşte Barış Kongresi toplantısında diğer ülke temsilcileri İngilizlere, Ermeni sorunuyla ilgilenmelerinin kendi menfaatleri için mi yoksa zor durumdaki Ermenilere yardım için mi ilgilendikleri sorulmuştur. Temsilciler konuyu şöyle değerlendirmiştir: “Eğer kendi çıkarı için ilgileniyorsa kendini küçültmektedir. . İngiltere şimdiye kadar Mısırı çok yakından destekledi. Aynı zamanda Kıbrıs’ta üs kurmaya devam ediyor. İngiltere’den başka yardım eder görünüp kendi menfaatlerini gizlice gerçekleştiren başka bir ülke yoktur” (The Times 29 Eylül 1896; Tercüme no.24). Barış Konseyi Sekreteri ise İngiltere’ye şöyle yaklaşmıştır: “Gerçekleri söylemek gerekirse, İngiltere’nin Güney Afrika’da yaptıkları Ermenistan’a yapacaklarının ölçüsüdür ve burada hiçbir şey yapmamıştır, Avrupa’daki dostlarının İngiltere’nin samimiyetlerine inanmasının zor görünmektedir” (The Times 29 Eylül 1896; Tercüme no.24). Avrupa’da toplanan bu kongrede Avrupa devletlerinin İngiltere’nin ikiyüzlü siyasetini ve kendi menfaati için yapamayacağı şeyin olmadığını göstermesi, üzerinde durulması gereken bir durumdur. İngiltere’ye Hıristiyan Avrupa Devletleri bile güvenmemektedir.

Avrupa Devletlerinin Ermeni sorununun çözümü için öne sürdüğü fikir, İngiltere’nin tek başına hareket etmesinin Ermenileri daha fazla zora sokacağı, ya ortak Avrupa gücü ile hareket edilmesinin ya da Rusya ile işbirliği yapılmasının lazım geldiğini belirtmektedirler. İngiliz Parlamenter Saunderson Türk İngiliz Antlaşmasına uymayan Osmanlı Hükümetine Kıbrıs’ın kirası için verilen 70–80.000 Paundun verilmemesi, paranın Ermenilere verilmesi istenmektedir (The Times 3 Ekim 1896; Tercüme no.29). Prof. Ramsey ayrıca Kıbrıs’ın şartlara uymadığı için Osmanlı Hükümetinden alınıp Avrupa Devletlerine verilmesini istemiştir. Argyll Dükü de Girit’te ortak hamlelerle başardıklarını burada da başarabileceklerini söylemiştir (The Times, 20 Ekim 1896; Tercüme no.43). Charles Darling ise İstanbul’un işgal edilmesi ve Padişahın tahttan indirilmesini istemiştir (The Times, 25 Eylül 1896; Tercüme no.18). Osmanlı Devletinin yöneticileri ve toprakları üzerinde bu kadar yıkmaya ve parçalamaya dayalı siyaseti İngilizlerin gerçek niyetlerini gözler önüne sermektedir. Westminster Dükü İngiltere’nin Ermenileri kastederek “yerlerinden edilen 50.000 Hıristiyan’ı bir dev gibi cesaretlendirdiğini” söyleyerek olaylara katılan Ermenileri desteklemiş, olabilecek yeni olaylara katılacaklara cesaret vermiştir. Bu olaylara tarafsız kalmaya çalışan

Almanya'yı kararsızlıkla suçlamıştır (The Times, 15 Ocak 1896; Tercüme no.2). Ermenilerin amacının masumane bir şekilde Bâb-ı Âlî'de ya da Sarayda kendilerini temsil edecek makam elde etmek olduğunu belirtmiştir (The Times, 23 Ocak 1896; Tercüme no.3). Ancak Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Ermeniler kendilerini rahatlıkla temsil etmiş ancak meclisteki hal ve hareketleri ülke bütünlüğünü tehlikeye düşürdüğünden kendilerine verilen bu imkânı doğru bir şekilde kullanamamışlardır. Gladstone Ermenileri insanlık adına desteklediğini tahrikçileri ve ihtilalcileri tasvip etmediğini belirtmiş, olayların resmi olmayan makamlarca meydana getirildiğini belirterek Ermenilere yapılanları, Bulgarlara yapılanlara aynı olduğunu söyleyerek Bulgar bağımsızlığını çok önceden gördüğünü belirtmiştir. Yunanistan'ın da baskılara karşı koyup başarılı olduğunu söylemektedir (The Times, 25 Eylül 1896; Tercüme no.20). Bu fikirleriyle Gladstone, Ermenilere de yol haritasını çizmiş olmaktadır. Daha önce Bulgar Komitacılara yardım eden Gladstone, Ermenilere de olaylara devam etmeleri neticesinde başarılı olabilecekleri fikrini vermektedir. Ermeniler tarafından Gladstone'nin "zulme uğramış bir ırkın önde gelen lideri" olarak anılması boşuna değildir (The Times, 7 Ocak 1897; Tercüme no.55). Ermeni olayları kullanılarak Türkleri Avrupa'dan atma hatta haritadan silmeye kadar giden kin Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. William Fowler Türklerin tarih sahnesinden silinmesini görmekten insanların mutlu olmasını istemiştir (The Times, 26 Eylül 1896; Tercüme no.22). Parlamento Üyesi Earl Compton ise Avrupa haritasından Türkleri atmaya hazırladıklarını söylemiştir (The Times, 2 Ekim 1896; Tercüme no.28). Ermeniler üzerinden başlatılan Türk düşmanlığını İngiltere, fikir ayrılıklarını yok etmede, ülkenin iç huzurunu sağlamada ve milli birlik meydana getirmede mitinglerle fırsat buldukça kullanmıştır. Aynı zamanda İngiliz Protestan Kilisesi Kiliseler arasındaki ayrılıkları, Hıristiyanları birleşmeye çağırarak ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Prof. Ramsey, Sultan Abdülhamid döneminde yaşanan Ermeni olaylarını gören çocukların ileride büyüyeceklerini ve kin besleyeceklerini Türklere güvenin kalmayacağını Saray tarihine terör olayı olarak geçeceğini söyleyerek Ermenileri teröre özendirmiştir (The Times, 23 Ekim 1896; Tercüme no.44). Bu tahriki yapan Prof. Ramsey, sanki daha sonra meydana gelecek olan Sultan Abdülhamid'de suikastın da dâhil olduğu birçok Ermeni terör olayını görmüş gibidir.

Osmanlı Devletindeki hakların baskı altına alındığını savunan The Times bu konuyla ilgili haberinde, İstanbul'da Jön Türklerin kurucularının polis tarafından tutuklandığını, tutuklananların şimdiki hükümet sisteminden daha farklı bir idare istemediklerini, Padişahın bu fikirleri savunan kişileri kontrol altında tutarak, vatan aleyhinde harekette bulunmalarını engellemek istediğini, İngiliz Dışişleri yazışmalarında görmekteyiz. Mahkemeden sonra 17 kişiyi vatan haini olarak Sultan tarafından Barbary'e (Kuzey Afrika) gönderdiği bildirilmektedir. (The Times, 9 Aralık 1896; Tercüme no.53). Meşrutiyet ilan etmiş Padişah olan Sultan Abdülhamid, Jön Türklerin isteklerinin Avrupa'nın ülkeyi parçalama isteklerini yerine getireceğinin farkında idi. Demokrasi kisvesi altında Avrupa devletleri planlarını rahatlıkla uygulayacaklar, bunun için de Jön Türkleri maşa olarak kullanacaklardı. Jön Türklerin birçoğu demokrasi sarhoşluğundan bunları göremez olmuştu. Bu sebeptendir ki hem Avrupa devletleri hem de Ermeniler, Jön Türklerin meşrutiyet isteklerine sempati ile bakmışlardır.

Diğer önemli bir konu ise siyasi tutuklulardır. Bu konuda çıkan haberde, Türk Tutuklulara Yardım Komitesi, din ve millet farkı gözetmeden, bütün siyasi tutukluların tahliyesi istenmiştir. Türkiye'deki 4.000'den fazla siyasi suçlunun aslında suçsuz olduğu, Müslüman suçluların büyük çoğunluğunun, diğer Hıristiyan tutuklular gibi, haksız bir şekilde hapiste olduğu Parlamento Üyesi Bay F.S. Stevenson tarafından belirtilmiştir. Ermenilerin söyledikleriyle, Türk aydınlarının söyledikleri birbirini desteklediği belirtilerek, Türk güvenlik güçleri tarafından tutuklanan kişilerin gıyabında yargılanmamasını ve yalan yargılamaları önlemek amacıyla toplandığı belirtilmiştir (The Times, 19 Ocak 1897; Tercüme no.57). Maraş cezaevindeki Hosep Glesian ile birlikte 30 Ermeni mahkûmun İngiltere Büyükelçisinin müdahalesi ile tahliye ettirdiğini T.H. Sanderson bildirmektedir (The Times 7 Kasım 1896; Tercüme no.50). İngiltere bir yandan siyasi olarak Ermenilere moral desteği vermekte, bir yandan maddi destek sağlamakta bir yandan da siyasi baskı ile hapsedilmiş suçlu Ermenileri serbest bıraktırmaya çalışmaktadır. Suçluların bu şekilde korunarak cezasız bırakılması diğer suçlar için cesaret verecek, korunduklarını hisseden Ermeniler daha da saldırgan hale geleceklerdir. Türk siyasi suçlularının İngiltere tarafından korumasının sebebi ise daha önce de anlatıldığı üzere meşrutiyet istekleri adı altında kullanılmaktadır. Bu olaylardan önce ya da sonra böyle koruma talebi gelmeyecek, sadece Ermeni olayları sırasında bu siyasi haklar ön plana çıkartılacaktır.

Parlamento Üyesi Bay James Bryce'da Anadolu'da ya da Ermenistan'da ikamet eden nüfuzlu Müslümanlarla en küçük bir düşmanlık olmadığını, herhangi bir görüş farklılığı olmadığını, Ermenilere yapılan ahlaki yardımın, insani değerlerin üzerinde bir davranış olduğunu söylemiştir. Bu insani davranışların en güzelinin, soykırımında darbe yiyen ve kurtarılması için yardım isteyenlere yardım eden mükemmel Türkler görüldüğünü, onların Türk İmparatorluğunda da her fırsatta bu nahoş davranışlara karşı aynı ruhla hareket ettiğini söylemiştir. Aynı zamanda İslam veya Müslümanların kinini ortadan kaldırıp bu davranışı bölgede de göstermesi gerektiğini anlatmıştır (The Times, 19 Ocak 1897; Tercüme no.57). Doğu Anadolu'da Ermenilerle daha önce problem yaşanmamış bahsettiği hoşgörü bölgede asırlar boyu sürmüştür. Ancak Bryce ve İngiltere Hükümeti, esas suçluların kim olduğunu bildiği halde üzerinde durmamıştır. Ancak şunu söylemek gerekir ki milliyetçiliğin Avrupalı devletlerce menfaat aracı olarak kullanılmaya başlaması ve kendilerine nüfuz sahası bulma çabaları, Ermeni sorunu ortaya çıkarılmıştır. Oysa Türk devlet geleneği çeşitli kültür, din ve milletleri bir arada yaşatmasını sağlayan engin hoşgörü anlayışına sahiptir. Bunun en can alıcı örneği de Bizans devletinde Gregoryen mezhebine mensup olduklarından dolayı baskı gören Ermeniler daha hoşgörülü buldukları Selçuklu yönetimini tercih etmişlerdir. Avrupa'nın milliyetçilik tahrikleri, Hınçak ve Taşnak Komitelerinin tehditleri ile isyan noktasına getirilmişlerdir. Ermeni sorununun müsebbibinin Hınçak ve Taşnak Komiteleri olduğu İngiltere'nin Van Konsolosu açıklamaktadır (The Times, 2 Nisan 1897; Tercüme no.59). İngiliz politikacılar faaliyetlerini suçlu gördükleri ve faaliyetlerini tasvip etmediklerini beyan ettikleri bu terör örgütlerinin çalışmalarını durdurmak için hiçbir adım atmamışlardır (The Times, 28 Eylül 1896; Tercüme no.23).

1849'dan beri İngiltere'nin dış politikası, Rusya'ya karşı Osmanlı Devletini destekleme şeklinde olmuştur. İngiltere, bu tarihten sonra Doğu Akdeniz'de ve Anadolu'da uygulanan Lord Stratfort Redcliffe, Palmerston ve Beaconsfield politikalarını terk etmiştir (The Times, 9 Kasım 1896; Tercüme no.51). Yeni politikada Rusya'ya karşı muhaliflik bırakılmış, Rusya'nın Akdeniz'e inmesinin, İngiliz kontrolündeki bir Ermeni devleti ile daha kolay önleneceği düşünülmüştür. İngilizlere göre artık Anadolu'nun paylaşılmasının zamanı da gelmiştir. İngiltere'ye göre Osmanlı Devletini ayakta tutacak şartlar kalmamıştır. İngiltere'nin Osmanlı devletine desteğini çekmesinin en önemli sebepleri arasında Kıbrıs'taki üssü ve kurulan Yunan ve Bulgar devletleri ile birlikte

Ortadoğu'daki petrol bölgelerini ele geçirme isteğidir. Balkanlardan gelecek Rus tehdidini Bulgaristan ve Yunanistan ile durdurmayı düşünmüş, Anadolu'daki Rus tehdidini ise kurulacak Ermenistan ile engellemek istemiştir. Denizden gelecek tehdidi ise Kıbrıs adasındaki İngiliz Donanması karşılayacaktı. İngiltere bölgedeki politikalarını daha sonra güneye Arap Yarımadasındaki petrol bölgelerine çevirecektir. Burada da Arap milliyetçiliğini kullanarak petrol bulunan bütün bölgelere hâkim olmaya başlayacaktır.

3.3. The Times Gazetesinde Ermeni Sorunu İle İlgili Çıkan Yazılar

The Times Gazetesinde Ermeni Sorunu ile ilgili 1896–1897 Yıllarına arasında çıkan yazılar tercüme edilmiştir.

TERCÜME NO.1

2 Ocak 1896 Ermeni Sorununda Lord Rosebery

Liverpool Küçük Reform Kulübü, Ermeni soykırımını konu alan belgeyi yazan Bay William Denton'a bu mektubu göndererek ve Hıristiyan ayinlerinde bu sorunun çözümüne gönderme yapılmasını özellikle istemektedir:

“Değerli Bayım, Ermeni sorununda bu tür konuların görüşülmesinde hiçbir engel göremiyorum. Onların duygularını anlayarak, papazların birleşerek onları destekleyeceğini görebiliyorum. Gerçekten, insanlarımızın hapsedilmiş, bastırılmaz öfkelerine emniyet sigortası olmalısınız. Dünyadaki diğer devletleri kilisenin yardımıyla harekete geçirerek, Dünyanın en güçlü donanma kuvveti meydana getirme ve bir bakanlığa yetki vermek fikri Sultan tarafından alaya alındı. Böyle bir Sultan her türlü öneriyi reddeder. Hükümetin bu sorumluluğuna benim herhangi bir şekilde müdahale etmem mümkün değil.

Papazların bildiğini Lordlar da biliyor, bu sorunu durdurmak için onları destekliyor. Ortak bir çözüm için buna destek veriyor. Şuna inanıyorum ki bu birleşme diktatörlüğün ve karışıklığın çözümü için gereklidir. Bu söylediklerimi haklı çıkaran ve beni aşan diktatörlük bekası bir durumdur. Parlamento toplantısında yönetime bu yetki verilecek ve eleştiriler cevabını bulacaktır. Papazlar tarafından, Parlamento toplantısında diplomatik zabıtlar, bazı bilgi ve belgeler verilmelidir. Bu bilgiler dışında başka hiçbir şeye sahip değiliz. Sağduyulu olup karışık durumları iyi gözleyecek durumdasınız. Samimiyetime inanın “Rosebery”

“W.Denton, Esq.

Westminster Dükü Manchester Lordundan açlıktan ölen Ermeniler için Manchester vatandaşlarından Noel başışı adı altında topladığı paralardan 1.000 poundluk çeki aldı. Buna ilave olarak Noel hediyesi olarak bu şehre üç aydan beri toplanan fondan şimdiye kadar toplam 4.000 pound aktarılmıştır.

TERCÜME NO.2

15 Ocak 1896 Ermeni Sorunu

Westminster Dükü, geçen gece Chester Belediye Başkanı tarafından verilen ziyafette, Ermenistan'dan gelen mektuplar dışında beş aydan beri mektup postalanmaması ve Ermenistan'ın yaşadığı büyük acılar hakkında konuştu. Mektupların bazıları, zengin kişilerden fakirler için para istedi, diğerleri toplanan fonun raporlara göre dağıtılmasını veya şu ana kadar devam eden hasarların tespitini istedi. 15.000 Pounddan fazla para toplandı ve dağıtıldı. Beklenenden fazla miktarda çıkan zarar düşündürücüydü. Dük ihtiyacın toplanandan daha fazla olduğunu zorlukla söyleyebildi, onlar görevlerini bilmeliydi. O, tercihlerin geç kalınmadan yapılmasını ümit ediyordu. İngiltere, Sultanı bu suçu işlerken engellemek için elinden gelen çabayı sarf ediyor ve savunmasız yerinden edilmiş 50.000 Hıristiyan'ı bir dev gibi cesaretlendirerek kendini onların koruyucusu durumuna getiriyordu. Amerika iç savaşı gibi, onlar ümit ve dua edip, Bay Gladstone'nin dediği gibi ortak hareket ederek, Amerika'daki güçlü ve iyi insan gibi, yüzyıllarca süren köle savaşlarındaki zaferlerine benzer başarı gösterilmelidir. Bu milyonlar kardeş savaşından dolayı kendilerine karşı işlenen suçların cezasını verebilmelidirler. Almanya'ya dönersek şunu düşünmeliyiz ki iki güçlü imparator arasında kalan kadın gibi kararsız görünüyor. Son antlaşmada Almanya'nın İngiltere'ye beslediği dostluk münasebetlerine dayanarak onlara danışılmalıdır. Amerika ve Almanlarla kesinlikle başka türlü konuşulmamalıdır. Tanrıya güvenin ve bu düşüncüyü amacınızın dışına taşmadan onlara öğretmelisiniz. Londra'daki İngiliz Presbiteryen Papazları da, konuşulan çözümlerde aynı fikirdeydi ve bu fikrin bir kopyasını Salisbury Markizine gönderdiler.” Oysa İngiltere, Avrupa devletlerine yalan söylemek zorunda kalan Kraliçenin bu yalanlarına ek olarak, Ermenistan'da, Türk Hükümetinin Hıristiyan haklarının korunmasına, yapılan özel bir antlaşmayla saygı göstermek zorunda idi. Bu da gösteriyordu ki toplantının ana konusu İngiliz Presbiteryen Papazlarının, Londra ve Westminster gibi şehirlerde İngilizlerin vicdani sorumluluğunu giderek dayanılmaz hale getiriyordu. Bu buluşmanın asıl amacı Kraliçenin İngiltere'nin soykırımındaki tutumunu ve zorluklarını aklamak ve bu ülkenin insanların güvenini kazanmak ve onları sadece rahatlatmak değil, Ermenistan'daki insanların devam eden korkularını ortadan kaldırmak ve hızla güvenlerini kazandırmak olduğu düşünülmelidir.”

New York'dan Ditroit'deki ayin buluşmasında Kraliçeye gönderilen matbu evraktan sonraki telgrafa bakarsak -“Haşmetli Hint İmparatorluğu ve Büyük Britanya Kraliçesi Victoria, Londra- Biz Ditroit ve Michagan vatandaşları, size yalvararak, insanlık adına büyük gücünüzü, Türkiye'deki Ermenilerin katliamını durdurmada kullanmanız için burada toplandık. Biz inanıyoruz ki siviller için bu yüce görevi bütün Amerikalılar adına zulme, barbar ve baskıcı hükümete karşı bu insanlık suçunun devam etmesini engelleyin. Bu gaddarlığa karşı bizim hükümetimizle kolay çözüm için işbirliği yapmanızı ve Ermenilerin güvenliğini temin için size yalvarıyoruz. Kilise Başkanı R.A.Algee ve Yardımcısı R. G. Buttler”

TERCÜME NO.3

23 Ocak 1896 Ermeni Sorunu

The Times Editörüne,

Efendim, bu sabahki “İngiltere düşmanları” başlıklı yazınızda bir yabancının haberleşmesini önemli sayıyorsunuz. Bu ülkeyle Amerika ve Almanya’nın ilişkilerini anlattıktan sonra Yakın Doğuya dikkatinizi çevirerek ve buna ek olarak Kürt dağlarında “patlak veren” tedirginlik ve bunun artmasına bağlantı yapılarak, Amerikan Patrik Cemiyetine bu olayı haksız şekilde takdim ediyorsunuz. Şerefli bir başkan olarak ben, alçak gönüllü fikirlerimin sizin göz yumduğunuz tartışmada, Türkiye tarafından bahane olarak görülüp onlara savunma hakkı veriyor ve bu da İngiltere menfaatlerine mal edilebiliyor. “Bir yabancı” durumun şartları hakkında haddini aşıyor ve doğal olarak ve kolayca yanıltıcı sonuçlara öncülük ediyor. Ermeni sorununun varlığı kabul edilmeyerek “sözde” olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum başlatılacak diplomatik seferberlikle kabul ettirilebilir ya da ettirilemez. Bunun kabul ettirilmesi için Türkiye ile karşı karşıya gelinecektir. Bundan sonra kampanya yapıp harekete geçildiğinde çözüm çareleri aranır. Ancak bu durum uygunsuz ve sağlıksız olup iki tarafı cepheleşmeye iter. Niçin? Açıklama yapılmaz. “Türk yönetiminin yetersizliği hakkında kimsenin en ufak şüphesi olmasın, Ermenilerin bu propagandası herkes tarafından bilinir” diye söyler. İngiltere’nin düşüncesi olarak bu duruma çözüm bulmak için hiçbir adım atılmamıştır. Sözlerine şöyle devam eder “baskılar altında Kıbrıs konferansını yaptırıldı ve Anadolu’da Sultan’ın yaptığı reformlarla insanlara adalet getirildi. İnsanlar, bu zor durumu başaran ve çözüm için 17 yıldır bekleyen İngiliz politikalarının şimdi niçin hızlandığını sordular”

“Bir yabancının” bu açıklamalarındaki kararlarında ve diğer noktalarda, tarihte eşi olmayan Ermeni sorunun türünü açıklamalıyız. Bu sorun İngiliz politikalarında 50 yılın en önemli konusu olduğu söylenmesine rağmen çok az bilinir.

Ermeni sorununun başlangıcı, Türkiye’deki Ermenilerin şartlara dayanamamasına borçlu olup, Türk makamlarından ve sokakta gördükleri baskılardan korunmak için Bâb-ı Âlî’de veya Saray’da kendilerini temsil edecek bir merci elde etmek, onların

şereflerini, inançlarını, hayatlarını koruyacak kurumun yokluğu kendilerini ifade edecek bir kanal meydana getirmek istemeleridir.

Rus savaşında Rusya tarafından imzalanan barış antlaşmasının başlangıç kısmında Ermenilerin durumuna önem verilmemiştir. Loris Melikoffs, Lazareffs, Der Ghogasoffs kuvvetleri, Türk-Ermeni savaşında önemli başarılar göstermiş Rusların başarılı olmalarını sağlanmışlardır. Başarılarının karşılığını alamayan Ermeniler bu yüzden Çara topluca itiraz etmişlerdir. Sonuç olarak Ruslar ile Türkler tam yetkili elçiler aracılığı ile 16. madde konusunda anlaşarak Yeşilköy Antlaşmasını imzaladılar. 18 Mart 1878 tarihli The Times’da bu antlaşma önceden dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Bu haber İstanbul muhabirinizde bulunmaktadır. Bu konu şöyle devam etmektedir. “Rusya’daki ordular tarafından, daha sonra boşaltılmak üzere Ermenistan işgal edilmiş ve bu Türkiye’yi eski konumuna getirmiştir. Bu olay iki ülke arasındaki iyi ilişkilere zarar vermiştir. Ermeniler, Osmanlı devletinden Ermenilerin bulunduğu illerde ıslahat talep etmiş ve Osmanlı Devleti de bunu gecikmeden yapacağını vaat etmiştir. Kürtlere ve Çerkezlere karşı Ermenilerin hayatlarını teminat altına alma garantisi vermiştir.”

İngiltere’nin karşı çıktığı madde olan Berlin kongresinin 61. maddesinde Berlin Çarı esas olarak onun aracılığı ve önerisiyle vekil tayin edilmektedir. Ermenilerin savunulmasında Rusya’nın tek kaldığı apaçık ortaya çıkmıştır. İngiltere kendine güvenerek, Türkiye Asya’sındaki savunmasız Hıristiyanlar ve ezilen milletler adına faydalı şeyler yaparak bölgeye hâkim Sultanla özel bir antlaşma imzalamıştır. Böylece Kıbrıs’ın kontrolü Türklerden İngilizlere geçmiş ve bu bir sembol olmuştur. Hâlbuki İngiltere her iki taraf içinde ayrı ayrı gücünü kullanarak, şartları zorlayarak bu antlaşmayı kabul ettirdi. İngiltere mecburiyetlerini yürütmek için 17 yıl beklemedi. Sultan Ermenilerin bulunduğu illerde ihtiyaçtan doğan faydalı reformları uygun zamanda çıkardı ve bu sebeple Büyük Ermeni Patriği Narsis’in ölümünden sonra Sultan, Ermenistan konularında yapılanları görmesi için İngiltere hükümetine elçilik hakkı verdi. Ermeni Yurtsever Cemiyeti’nin çok istediği genel reformları uyguladı. Ermenistan’daki diğer bölgelerde ve Kürt dağlarında yükselen memnuniyetsizlik isyan noktasına varmadan bastırıldı. Fakat Ermenistan’daki asayiş, adalet ve sükûnet ve kanunlar sivilleşmeye sebep oldu. Yapılan kanunlar sadece bu isyanları bastırmak için

değil aynı zamanda kendi vatandaşları için yapılan hizmetti. Fakat Hıristiyanlar bu iyiliği değerini anlayabilselerdi devlete olan inançları artacaktı. Ermenistan'da bulunan çağdaş düşünür Dr. Dillon, çağdaşlık için "bir yabancı"yı yazacaktı. Sason'da hiçbir ilerleme göremedi. 1895 Temmuz ve 1896 Ocak ayında yayınlanan "Genel Bakış" yazılarını okumasını şiddetle tavsiye ediyorum. Sizin bakış açınız, Ermeni sorununun tarihte daha ileriye gitmesine izin vermeyecek ancak Ermenilerin millet olarak büyük bir haksızlıkla yok edilmek istendiğini söylemek zorundayım. Bunların ilkinde 1894 Ağustos ve Eylül'ünde Sultanın askerleri ve Kürtler tarafından baskı ve katliam suçuna maruz kaldılar ki bu da Lord Kimberley'na şerefli bir anıt olarak sunuldu ki bu olay, aynı yılın 17 Kasımında sizin sütunlarınızda görüldü. Bâb-ı Âlî tarafından bu durum kabaca reddedilmesine rağmen, Sason olaylarının araştırılması için dava açıldı. Bu davadan sonuç alınamadı ve Sultan bu davayı onayladı. Sonra İstanbul katliamı vardı. Takip eden günlerde ise Ermenilere karşı hoşgörü gösterdiler. Bazı yetkililer 60.000 bazıları da 200.000 Ermeni'nin ateş ve kılıçtan geçirilerek öldürüldüğü, aç ve korumasız Ermenilerin aynı uygulamaya maruz kaldığını söylemektedir. Avrupa güçleri ne yapıyor? Onların zorluklarını ve durumlarını hissedebiliyor mu? Tüm Hıristiyan âleminde bu duyarlılık yok mu? Saygılarımla, Londra, 18 Ocak.

Ermeni Yurtseverler Derneği Başkanı G. Hagopian

TERCÜME NO.4

30 Ocak 1896 Ermeni Sorunu

The Times Editörüne,

Efendim, sözde güçlü görünen Avrupa'nın 6 Büyük Devleti İstanbul'daki olaylardan önce yaptıkları siyasi antlaşmada, Anadolu'da devam eden insanlık suçunun işlenmesine izin vermişlerdir. Bu devletlerin hepsi bu sorunu sona erdirmeyerek zamanın geçmesine ve bu korkunç durumun ortaya çıkmasına sebep olmuş, bu durum birçok kişiyi endişelendirmiştir. Fakat İngiliz Devleti, bunlarla işbirliği yapmazsa Berlin Antlaşmasını bozmuş olacak ancak, hangi devletin bu kadar korkunç suçların işlenmesine daha ne kadar göz yumacağını bilmiyorum. İngiltere'nin her bölgesinde, bu devletlerin duyarsızlığı kin ve nefret uyandırıyor. İngiltere'nin bu saldırganlığa karşı askeri hareketi bekleniyor. İngiltere ile diğer devletler işbirliği yaptığında daha fazla katliamın devamı önlenir ve kolay bir çözüm yolu ortaya çıkar. Bu devletlere karşı kısıtlı olarak karşı çıkan kişiler suçluluk duygusuna kapılıyor ve bu korkuyla davranmak İngiltere'de samimiyetsizlik olarak adlandırılıyor. Bu durumda hangi millet bu ilerleme karşısında tedirgin olmaz. Almanya ve Fransa 1870 de İngiltere'den hemşireler, tıbbi yardım ve erzak olarak bu iyilikler sayesinde yaralarını sarmıştır. Rusya'ya kıtlıkta para gönderilmiş, İtalya ve İspanya deprem ve sel felaketiyle sıkıntı çekerken İngiltere yardım göndermiştir. Niçin büyük çapta bir soykırım olurken bu millet yardım için öncü olmuyor? Her aciz kalana yardım eden İngiltere'nin Anadolu'da bunu sahiplenmemesi çok saçma bir şüphe uyandırır. Fakat yapılan bu barbarca gaddarlık karşısında geri çekilmemek için İngiltere'nin öncülük edeceğine eminim. Hiç kimse meydana gelen bu iğrenç ve nahoş olayların uzun sürmesini istemez. Padişah bu antlaşmalara rağmen bu olaylardan dolayı mutlu olabilir mi? İngiltere'nin bu insanlara arka çıkması Türkleri reform yapmaya zorlayan bir davranış olur. Bu soykırım önceden görülmüş olsaydı önlenebilir miydi? Her şeyden sonra bu basiretsiz bir politikanın sonucudur! Ermeni sorunu tamamen çözülebilseydi Padişah limanlarına gemilerin girmesine izin verecekti. İnsanlarımızın gördüğü bu şiddeti onlar ne zaman bitirecek? Hâlbuki ülkeye barış ve mutluluğu götürmek basit bir kanuna bakıyor. Hayata karşı yapılan kötülük başarısız olur, ama kayıplar için hak ettikleri ceza verilmelidir.

Kısa bir süre önce The Times Dergisinde “işkence gören adamlar” başlıklı bir haber yayınlandı. Fakat bu yapılan kötülüklerin hepsiyle ilgili değildi. Geçen hafta yeni yapılan kötülükler haber verildi. Bu ayki “modern bakış” yayınında okunmayacak kadar kötü benzer bir yazı vardı. Anadolu şu anda kan ve korku cehennemi olarak kaynıyor. Avrupa devletleri yakınlarında meydana gelen barbarlığa daha ne kadar izin verecek? Ve bu yüzyılda sorunun çözüldüğü mutlu günleri görebilecek miyiz?

Fakat İngiltere bu durumu düzeltmek için yalnız değil. Aynı kanı taşıdığımız, aynı acıma duygusunu hissettiğimiz Amerikalılar yardım göndermekte ve Chicago’da, Rus Çarı, Britanya ve İrlanda Kraliçesi Elçilerine Ermenilere yardım için mektup yollamaktadırlar.

Dünya’da büyük etki uyandıran bu büyük sorumluluk her yerde destek bulacak ve insanlık kazanacaktır. Bu sevgi ve sempati ile destek bulacağını ve İngiliz kanunları altında, bölgede uygun bir yönetim sağlanacaktır. “İngiliz kanunlarının başarısının sırrı yargıçları tarafsız, adil ve haksızlığa uğrayanı korumasıdır.” sözü söylendi. Kızılderiiler Kanada’da, Yeni Zelanda’da Marunîler ve diğer yerlerdeki İngilizlerle yerliler arasındaki dostluk ve kardeşlik bunun ispatıdır. Avrupa bu kızgınlıkla kıpırdamış görünmüyor. Bir adamın söylediği gibi “bu korkunç olay asla tekrar etmeyecek” Herhangi bir devletin bu kararı veto etmesi “bu acımasızlığı önleyemeyeceği” anlamına gelmiyor.

Eğer bu korkunç hareketler devam ediyorsa niçin bir soruşturma kurulu kurulmuyor? Bütün devletler muhtemelen bu soykırımı durduracak ve istenilen gerçekleşecektir.

Avrupa duygularını yitirmiş midir? İngiltere ve Amerika yardıma koşan vatandaşlarını engellerse, diğer Avrupa Devletleri Türklerin vahşetini önlemek ister mi? Diğer medeni milletler bunlara sahip çıkarlar mı?

Efendim, saygılarımla, bir İngiliz kadın. 25 Ocak 1896

TERCÜME NO.5

24 Şubat 1896 Bay Stanley ve Ermeni Sorunu

Ermeni sorunu hakkında bir konferansa davet edilen Stanley, cevap olarak yazdığı mektupta şunları söylemiştir: İngiliz halkının zaten Doğu'da meydana gelen korkunç katliama karşı gerekli milli tepkiyi göstermiş olduğudur. Vahşi ölümler artık bitmiştir ve hiçbir konuşma ölülerini geri getiremez ve bir milletin acımasızca şiddete maruz kaldığı gerçeğini yok edemez. İngiliz halkıyla birlikte tüm Hıristiyan camiası, Osmanlı devletinin göz yumduğu bu cinayetin karşısındadır. Peki, hangi devletlerin suçlanması gerektiğinin aranması ve bulunmaya çalışılması fayda sağlamış mıdır? Eğer insanlar buna başvurduysa, muhtemelen şu andaki Ermenistan ve Türkiye ile açık hiçbir bağlantısının olmadığını ama bu olayın bizim güçsüzlüğümüzün bir sonucu olduğunu bulmuşlardır. Eğer bunu bulmuş olsalardı, Bay Olney Venezüella ile işbirliği içinde, Türk Sultanlara karşı yönelmemizi sağlayan ve Başkan Cleveland'ın tehditkâr mesajını ortaya çıkaran Monroe doktrini üzerine bir tezle Lord Salisbury'ye cevap vermeye sürükleyen geçen Hazirandaki o raporu yazmamış olurdu. Ya da (1878'e geri dönebilir) ve eğer Osmanlı Devleti diğer devletlerle işbirliği yapmamış olsaydı Büyük Britanya İzmir'e girebilir ve İstanbul'u ele geçirebilir böylece, Osmanlı Devletini Kürtleri kontrol altında tutmaya zorlayabilir derlerdi. Hâlbuki başından beri Osmanlı Hükümeti diğer Avrupa hükümetleri ile anlaşmak zorunda bırakılmıştır ve alınan hiçbir bağımsız karar Dünya çapında kınanmaya sebep olmamıştır. Fakat ulusal tepki çok yoğun olduğu için, eğer Venezüella kendini uygunsuz biçimde tartışmanın içine koymamış olsa ve Amerikanın derin nefretini açığa çıkarmamış olsaydı büyük bir olasılıkla hükümet bu tepkinin karşısına çıkma cesareti gösterebilirdi. Aramıza birçok anlaşmazlık konuları sokulur ve Türklerin cezalandırılması gerektiği ortaya çıkardı. Stanley'in Ermeni katliamı konusundaki duyguları konferansı düzenleyenler kadar güçlü olsa da, onun düşüncesi toplumun duygularını galeyana getirmenin gereksiz olduğu ve çaresizliğimizin bu kadar farkındayken katliamın vahşi ayrıntıları üzerinde bu kadar durmanın mantıksız olduğudur.

TERCÜME NO.6

13 Mart 1896 Bay Gladstone ve Ermeni sorunu

Basın Birliği, Bay Gladstone'nun Londra'ya döndüğünden beri Ermeni sorunu ile ilgili düşüncelerini çok rahat bir şekilde dile getirdiğini öğrenir. Bay Gladstone davet edildiği Whitehall Sarayında dün öğleden sonra kendisini davet eden Bay Parlamento Üyesi Bay F.S.Stevenson ile uzun bir konuşma yaptı. Bay Gladstone, Rusya Dışışleri Bakanı, Prens Labanof, M. Nelidoff ve İstanbul'daki Büyükelçisinin bu önemli zamanda dikkate değer bu toplantının Türkiye'de yapılmasını büyük bir hayret ve şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmekten çekinmedi. O Rusya'nın bu tavrının Onu Osmanlı Devletine anlayış göstermeye zorlayabileceğini düşünüyor ve gelecekteki gelişmelerden de bir şekilde Rusya'yı sorumlu duruma getiriyordu. Bay Stevenson'ın Bay Gladstone'u ziyaret amaçlarından biri de Ermeniler için kurulan fonun Hükümet Evi'nden alınıp İngiliz Hükümetinin himayesi altına alınmasıyla ilgili bir teklifi de getirmesidir. Bay Gladstone bu konuyla ilgili Salisbury Lorduna bir heyet meydana getirmesiyle ilgili teklifte bulunmalıydı. Çünkü Lordun, fiziki güçsüzlüğünün onu ülke sorunlarından uzaklaştırabileceğini düşünüyordu. Bay Gladstone, ayrıca bu konunun halledilmesinde istenen şeyler hakkında kâfi derecede bilgisi olduğunu, fakat bu konuda hükümetin rızasını almanın ne kadar zor olacağını tahmin edemediğini de ekledi.

İngiliz-Ermeni Derneği, İngiliz Dışışleri Bakanlığı ile iyi ilişkiler içinde bulunduğundan, teklif edilen bu heyetin lüzumu konusunda ortak bir görüş ihtimali ve ortak fonun amacı da lüzumu da şu anda söz konusu olamaz.

TERCÜME NO.7

25 Mayıs 1896 Ermeni Sorunu

Urfa'daki karışıklık ve buradaki Ermeni katliamı hakkında güvenilir bir kaynaktan aldığımız rapor, Hükümet Evi Komitesine iletilmiştir. Times'da ayın 19'unda yayınlanan "İstanbul'dan Sevk" isimli yazı katliamı etraflıca vermiş ve raporun devamında Türk Hükümeti'nin Ermeni politikası gözler önüne serilmiştir. Rapora şöyle devam edilmiştir:

Burada ve diğer Anadolu Şehirlerindeki Ermenilerin durumu gerçekten çok vahimdir. Onlar gerçekten kanun dışı muameleye maruz kalmış ve Ermeniler, Müslümanların gözüne hoş görünmemiştir. Hiçbir şey, uzun zamandan beri göz önünde devam eden Müslümanların bu sert cezalarını haklı gösteremez. Sultan Hükümeti lütfedip sükûneti sağlamalıdır.

Bu Hükümet suçlu ile suçsuzu karıştırarak önemli bir hata yapmaktadır. Suçsuz Ermeniler yerine, kanunları çiğneyenlerle meşgul olmalıdır. Hükümet Müslüman topluma ayrıcalık yaparak diğer milletleri öfkeliendirmekte ve tamir edilmez bir hata yapmaktadır. Kraliçe bu konu üzerinde akıllı ve verimli çalışarak bu suçsuz halkı şiddetten korumalıdır. Urfa felaketi resmi mercilerce reddedilmesine rağmen çok büyük boyuttadır. Şüpheli bir şekilde olaylardan uzak duran İmparatorluğun, acele ve yoğun çalışıp çözümler üreterek suçluları cezalandırması gerekir. Jandarma Komutanı Hasan Bey, 28 Ekimdeki ilk katliama sessiz kalmış Tümgeneral Nafiz Paşa, Janina'ya giderken komutasındaki askerler ikinci katliama öncülük etmiş, bunlar Fırat ve Dicle Nehirleri arasındaki Kornah'da ilk kez görülmüştür. Urfa ve başka şehirlerde belde idarecileri Zeyton olayını seyretmiştir. Bu duruma göz yumarak katliamı kendi elleriyle desteklediğini söylemek istemiyorum ancak bunun böyle olduğuna inanıyorum. Neticede Merkezi Hükümet, İstanbul'daki Ermenileri kasıtlı olarak yanlış tanıtıp kendisine yakışmayacak şekilde katliama çanak tutmaktadır. Bölge ve Merkezi Hükümet arasında bu sorumluluğun paylaşılması zor görünüyor. Eminim ki Sultan Hükümeti, yok edilen bu hayatları ve mal varlıklarını saklayacak, gün ışığına çıkarmayacaktır. Hükümet baskı altına alınmazsa 1861'de meydana gelen Suriye olayları gibi, bu vicdansız olayları seyirci gibi izleyecek ve olayları görmezlikten gelecektir. Diplomatik güçler, Sultan'ı bu konuları araştırmak için komisyon kurmaya

ikna edebilir ancak bu komisyon üzerine dūşeni yapmazsa gerçekleri yine öğrenemeyiz. Avrupa Devletleri bu illerdeki Hıristiyan azınlığın durumunu gözden geçirmelidir.

Göze çarpan diğeri bir durum ise son olaylardaki düzensizliklerde, Devletin yapığı ve Devlete karşı yapılan faaliyetler vardır. Osmanlı Devletinde yaşayan insanlar cahilliklerine rağmen hükümetlerine karşı gelmeye meyillidirler. Hükümetin desteklediğı bu katliamda, Müslümanlar ile gayrimüslimler karşı karşıya gelmişlerdir. Bu Hükümet halkından çekinerek, her iki kesime de tarafsız kalarak bu katliama uzak durmuştur. Bu sebeple kasten yapılan bu katliamda mağdurlar suçluları affetmeyecektir.

TERCÜME NO.8

30 Mayıs 1896 Katedral Rahibi Mc Coll ve Ermeni Sorunu

Katedral Rahibi Mc Coll, bu mektubu Ermenistan sorununda İngiliz diplomasisinin başarısızlığında Lord Salisbury'yi sorumlu tutup tutmadığını belirtmek üzere birleştirici aday Lord Alexander Thynne'in şahsına cevap olarak yazılmıştır.

“Ripon, 26 Mayıs 1896”

Sayın Lord Alexander, seçmeni bile olmadığım siyasi seçimlere karışmak istemiyorum. Ancak sorunuz ile ilgili fikrimi, millet için önemli ve planlı olarak ifade edilen birden fazla durumun olması sebebiyle, söylemekte herhangi bir engel görmüyorum.

Ermenistan sorununda, İngiliz diplomasisinin başarısızlığında özellikle Lord Salisbury'yi sorumlu görüp görmediğimi bilmek istemişsiniz. O'nu şu sebeplerden sorumlu tutmuyorum;

1. Ermenistan'daki İngiliz Konsoloslğunun ve İstanbul'daki son Büyükelçinin açıklaması İngiliz Hükümetini, Ermenistan'da Türk subayları tarafından Bâb-ı Âlî' deki katliam için yapılan hazırlıklara ikaz şeklindedir.

Raporların sonuncusu, Lord Salisbury Hükümeti düşmeden bir süre önce 1892'de yayınlandı. Konsoloslar ve Büyükelçiler, yeterince fazla acil ikazlar göndermeye devam ettiler ve Ermeni baskısının gitgide arttığını bildirdiler. Yinede İngiliz Hükümeti, Lord Salisbury'nin bu gidişatın tamamıyla Padişahı hedef aldığını açıklaması hususunda haklı olması sebebiyle, bu durumun isyanın ötesinde bir durum olarak göstermemişlerdir.

Son hükümet bu isyanı diğer hükümetlerle paylaşmıştır. Fakat bundan başka Ermenistan'daki korkunç durum hakkındaki ikazlardan sonra bile, bu katliamı önlemek için hiçbir şey yapmamıştır.

Bu durumun meydana çıkması aşamasında, kendi konsoloslarının raporlarını reddetmiş, aynı zamanda da Ermenistan'da neler olduğuna dair İngiliz halkının tavrına sırt çevirmiştir.

2. Son hükümetin bu olayda gördüğüm ikinci hatası; Padişahın, “Türk komisyonunun hedefi sadece soykırım gerçeği ve durumunu araştırmak değildir” şeklindeki açıklamasının ardından, adı kötüye çıkmış Türk Hükümetini tasdik etmesidir. Hükümet, Türk hükümetini olaydan sorumlu tutmayarak Padişahın fikrine katılmış ve Ermelerin tavrını ayıplamıştır.

3. Gerçeği gizleyen ve açıklamak istemeyen bir hedef üzerinde altı ay durduktan sonra son Hükümet Padişaha, Ermeniler için bir reform planı önerdi. Plan öyle karışıktı ki, benim mütevazı tavrım ve bilgim hiçbir işe yaramadı. Öyle yetersizdi ki, plan işlese bile, tarihin en büyük ve en korkunç olayların tekrarlanmasına karşı bir güven teşkil etmezdi. Bundan ötürü son hükümet, Padişahın planı reddinden sonra vazgeçti. Lord Salisbury başkan olduğunda bu ciddi duruma bir çare bulmalıydı, fakat düşündüğü bazı planlara karşılık ret cevaplar ile karşılaştı. Eğer Lord Salisbury daha ileriye dönük planlar yapmış olsaydı daha verimli neticelerle karşılaşacaktı.

Şunu eklemeliyim ki, Padişahın Hıristiyanlar konusundaki tavrı hakkında ne düşündüğümü anladınız. Saygıdeğer arkadaşım Dr. Liddon ve ben 1877 de Balkanlardaki Hıristiyanlara yardım amacıyla etkili bir komite kurduğumuzda babanız bu komiteye katılan ilk kişiydi ve Westminster Dükü babanızın Başkanlığını kabul etti. Ben ise onun başyardımcısı idim ve benden başka hiç kimse babanızın Türkiye’de iyi bir hükümet kurulması ve insanlık için yaptıklarını daha iyi bilemez.

Şunu söylemeliyim ki, sizin bu konu üzerinde yapabileceğiniz birçok şeyin olduğuna inanıyorum. Babanızın asilliğini devam ettirmenizi diliyorum. Saygılarımla, Malcolm MacColl.

TERCÜME NO.9

10 Haziran 1896 Ermeni sorunu

Hereford Piskoposu, Piskoposluk bölgesini de ilgilendiren Konsolos Yardımcısı Fitzmaurice'den, Ermeni katliamı ve zorla din değiştirmeleriyle ilgili bölümlerin yer aldığı bir mektup aldı. O, mektubunda şöyle demiştir: “Sizden ve milletinizden acılı Ermeniler için dua etmenizi ve daha çok hayır yardımlarında bulunmanızı isterken çok zorlanıyorum. Bize gelen haberlerden anlaşılıyor ki, onların kaderleri gittikçe kötüleşiyor. Acilen yardıma ihtiyaçları var. Bu korkunç katliamın tafsilatı Konsolos Yardımcısı Fitzmaurice'in, Philip Currie'e yazdığı raporda açıklanmıştır. Bu son katliamlarda, binlerce dul ve yetim perişan vaziyette ve acınacak bir haldedir. Erkek olsun kadın olsun onların korkunç hikâyeleri okunurken onlar üzülüp ağlıyorlar. ‘Hıristiyan İmparatorluğu, krallığı ve devlet adamları bu rezaletin devam etmesine daha ne kadar izin verecek?’ Hıristiyanların bizim korumamız altında yaşamalarını, millet olarak onlara olayları unutturup onların sorumluluklarını paylaşmamızın lazım geldiğini itiraf ediyoruz. Eğer biz gerçekten iyi bir Hıristiyan olsaydık bize verilen görev olan ibadetimizi yerine getirir, Tanrı'nın bize sağlamış olduğu yardımı biz de başkalarına sağlardık. Son olarak sizden, Kendinize ait olan bölgede oturan kimselerin problemlerini gözden geçirmenizi istiyorum.” Basın Federasyonu telgrafla gönderilen bu mektuptan sonra İngiliz-Ermeni Derneğinin, Herr Newilinski ile görüşmeye karar verdiğini dile getirmiştir. Herr Newilinski de Ermeni Sorununu, Türk Sultanının heyetiyle görüşülmesinin doğru olacağını söylemiştir. Ancak bu heyet Herr Newilinski ile müzakereyi geri çevirmiştir.

TERCÜME NO.10

29 Ağustos 1896 Ermeni Sorununda Bay Gladstone

Bay Gladstone'a Ermeni sorunu ve diğer zulümlerin bir şekilde sona erdirmesini isteyen Baillieston'dan Bay A. Hoggan, cevap olarak Chester'dan aşağıdaki posta kartını aldı:

“Bayım, keşke Ermenilere uygulanan katliamı durdurmak ve en azından Girit sorunu için Avrupalıların kalbini ve vicdanını uyandıracak güç sizin ya da benim elimde olsaydı. Ayrıca şunu da eklemek isterim ki Hükümetlerin tarihteki bu sesi bu görmezlikten gelme rezilliğini de kınıyorum. Millet olarak değilse de, bir zamanlar küçümsenemeyecek kadar güce sahip olan lider Rusya onların başında idi. Fakat korkarım ki bizim zamanımızın yöneticileri tamamıyla bunun kendi güçlerinin ötesinde olduğunu göstererek kendilerini avutuyorlar.”

Sağlıkla kalın, Ağustos 24 W.E. Gladstone.

TERCÜME NO.11

31 Ağustos 1896 Ermeni Sorunu

Time Editörüne,

Efendim, gözü kara ve gözü dönmüş yollarla bir grup Ermeni ihtilalci İstanbul'daki İmparatorluk Osmanlı Bankasına Londra, Paris ya da Atina'daki ihtilalci cemiyetlerden destek alarak, zorla saldırı düzenlediler. Bunun akabinde hiçbir soruşturma geçirmediler. Nihayetinde, Anadolu'da ve Ermenistan'da da bu tür faaliyetlerine devam ettiler. Sultan Abdülhamid genel yetersizliği, zayıflığı ve tereddütleri neticesi olayları sadece kınamış, zafiyet ve etkisizliği yüzünden ülkesinde otoritesini kaybetmiş, Türkiye'de Ermeniler üzerinde uzun ve geniş çaplı suçlar işlenmiş bu durum 30 Eylül 1895 öncesine kadar devam etmiştir.

Ermenistan'da reform vaat eden Büyük Avrupa Devletleri tarafından bu suçlar kınandı. Fakat bu olay unutulmuş görünüyor. Efendim, yaralarımız 11 Mayıs reformları ve entrikalar ile örtbas edilerek gösterilmemeye çalışılmış, iyileşmesine izin verilmemiştir. Bu sıkıntılar önceden duyulmasaydı, Ermenilerin Diyarbakır'da, Erzincan'da, Trabzon'da Erzurum'da Urfa'da yüzlercesi ve binlercesi yakılacak, işkence edilecek ve soykırıma uğrayacaklardı. Siyasi Avrupa'da, bu korkunç yaranın iyileşmesinde ve Ermeni milletinin sorununun anlaşılmasında hiçbir şey bu kadar etkili olamayacaktı. Padişah İslami kurallara göre hareket etmek zorundadır. O her zaman bunu yapar ve daima bu düşünceye göre hareket eder, hiçbir zaman Hıristiyan düşüncesine, Avrupa halkının düşüncesine, buna benzer The Times ve diğer basın kuruluşlarının yol gösterici düşüncelerine önem vermezdi. Ermenilerin Agpag olarak söyledikleri Van vilayeti ve Başkale vardı. Takip eden en son Hıristiyan ayrımcılığı, Hıristiyan kaynaklarına göre burada oldu. Choukh köyünde 30 ev veya aile vardı. Bunlardan 16'sı Başkale'ye sığındı. Bu ailelerden ikisi yok edildi. Kimse bunlara yardımcı olmadı. Ereson'da ileri nüfuzlu kişilerden ikisi öldürüldü ve 50 aileden 33'ü Başkale'ye sığındı. Arag'da 17 adam öldürüldü. Sakinlerden bir kısmı Başkale'ye sığındı, insanlar dağılarak destek aradı. Bu köy 130 aileden meydana geliyordu. Paz'da 70 köy vardı. Sadece bir aile Başkale'ye sığınabildi. Kharadoon, Bjgerd, Asbsdan ve Erengeni köylerinden çok az sayıdaki kişi St. Bartholomew Manastırına sığındı. Garabouli sakinleri zorla Müslüman oldular. Elelian, Malakava ve Pis köyleri Başkaleye sığındı. Lashgod, Sor-Khach,

Sorader, Zogiavg ve Ashgerd köylüleri inançlarını değiştirmek zorundaydı ve Müslüman oldular. Bunlardan Soran Başkale'ye sığındı. Şimdi bu fakir köylüler, kılıçtan kaçarak geldikleri bölgelerine yerleştiler. Aç ve açık durumdalar. Sanki yaşayan ölü gibi görünüyorlar. Süryani Hıristiyanların ve Ermenilerin bu köyleri işgal edilmiş görünüyor. Başpiskopos Canterbury şerefine verilen ziyafette de bu konuya özel olarak değinildi. Artzi, Ades, Höki, Bavez ve Manglavan köyleri başlangıçta yok edildiler ve Süryani sakinler Süryani Dağlarına kaldırıldı. Ermenilere ait olmayan açıklamalar da vardı. Meydana gelen diğer başka şartlara göre, hiçbir Ermeni okuyamıyor ve yazamıyordu. İngilizlere güveniyor, bu noktada onların kendilerini korumaları için titiz olmaya davet ediyorlardı. Bu bilgilere göre, İngilizlerin tehlike altındaki Ermenilere yol göstermesi gerektiğini söylemeliyim. Anarşist ve Sosyalist metotları kullanırlarsa Türk çetelerine karşı başarı sağlamalarını akılsızca buluyorum. Eğer sempatik olunmazsa Avrupa, Türk Hükümetinden ne isteyebilir ki? İstanbul'da devam eden ve benzer özellikleri gösteren soykırım diğer illerdekiyle benzerlik gösteriyor ve güçlü bir şekilde devam ediyor. Avrupa bu duruma nereye kadar izin verecek? Şükranlarımı sunarım. Sadık dostunuz, itaatkâr hizmetçiniz. Saygılarımla, 29 Ağustos. G.Hagopian.

TERCÜME NO.12

12 Eylül 1896 Bay Gladstone ve Ermeni Sorunu

İstanbul krizinde Bay Gladstone, İngiltere ve Yabancı Hakem Federasyonunu, adres göstererek Budapeşte Uluslararası Barış Kongresine yönlendirdi. 8 Ekim tarihli Sekreter Bay Lewis Appleton imzalı mektupta şunlara değinmiştir: “Budapeşte Uluslararası Barış Kongresinde, Federasyon temsilcisi komite yöneticilerine söylemek istediğim, karar vermeden önce Ermenistan, İstanbul olaylarını ve buna benzer içler acısı durumu anlatmanızdır. Nevi şahsına münhasır, Büyük Avrupa Devletleriyle fikir birliği içerisinde ortak hareket ederek, Osmanlı İmparatorluğunda Ermeniler konusunda Padişahın adaletli ve barış içinde davranması sağlanmalıdır. Eminim ki bağımsızlık ve insanlık adına hepimizin görevi ve sorumluluğu, Türk İmparatorluğu sınırları içerisindeki haksızlığa uğrayan bu milyonları korumamızdır. Bu iğrenç ve vahşi despotluğa şahit olan ya da tahammül eden Dünya olarak tüm sesimiz ve gücümüzle ezilenler için hareket etmeliyiz.”

Bay Gladstone’a takiben şu mektup cevap olarak gelmiştir: “Hawarden Kalesi 10 Eylül 1896. Bayım, haberleşmemiz için teşekkür ederim. Güçlü bir sevgiyle anlattığınız bu konudaki amaç ve görüşlerinize ben de katılıyorum. Fakat Chester’da 12 aydan fazla geriye gidersek, Ermeni şikâyeti hakkında ilk olarak bir halk ilanı yayınladım. Fakat kimseden karşılık gelmedi. Keşke bu büyük katliama karşı sürekli çağrıda bulunabilseydim. Bu katliama karşı faaliyet yapmasaydım, bu tepkiler çok küçük olurdu.

Son 12 ay boyunca 6 Avrupa devletine karşı yapılan şikâyetler önemsiz ve basit uysallıklar değildi. Uzun süreden beri devam eden sözlü tartışmalar sonucu, olaylar bertaraf edilmiş gibi göründü. O surette olaylar baştan sona planlanmış ve büyük çapta cinayetler işlendi. Yalnızca yardım edenler öylesine arandı, yapanlar cezadan muaf oldular.

O sebeptendir ki, bu tehlikenin basit sözlü tartışmalarla uzatılmamasını, hiç düşünmeden istenilenlerin yapılmasını, bu olaylara sessiz kalınmadan adaletin sağlanmasını ümit ediyorum. Size mektubumda düşüncelerimi bildirdim.

Sadık kaldığımı, sözünüzden çıkmadığımı bilin W.E.Gladstone. “Lewis Appleton Esq.”

TERCÜME NO.13

14 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Rosebery Kontu, İstanbul katliamı konusunda Papaz Dr. Guinness Rogers'e şu mektubu gönderdi:

“Sayın Dr. Rogers, samimi duygularıyla o bölgedeki herkese, İstanbul'daki katliamlardan duyduğum öfke ile bütün gücümle yardım etmeyi düşünüyorum. Şüphesiz ki bu isteklerim insan istekleridir. Bu olayların yanında daha fazlası, gerçekleşen durumlara karşı güçsüzlüğümüz artmaktadır. Bizler ne yapıyoruz? Bu görev Liberal Parti yöneticilerine verilmiş görünüyor. Bence bu hatadır. Bu bir partinin sorunu değil, partiler üstü bir sorundur. Bu Hıristiyanlığın, insanlığın ve medeniyetin ortak sorunudur. Şüphesiz ki şu durumda Kraliçenin, Hükümete faaliyetlerinden dolayı duyduğu nefreti bırakıp tavsiyelerde bulunması, cesaret vermesi ve teşvik etmesi gerekir. Bence bu ne ustalıktır ne de cesaret vermektir; burada bazılarını bildiğim birçok zorluklar bulunmaktadır. Buna rağmen soğukkanlılıkla ve aldırış etmeden devam edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu duruma karşı sorumlulukta Hükümetin vereceği güvenceler, Avrupa'nın yapacaklarından daha azdır. Hükümetimiz ortalarda görünmüyor. Bunları söylediğim için üzgünüm ki bu devletlerin hiçbiriyle samimi ilişki kurulamıyor. Şu anda Hükümet bu duruma ve bu ilişkilere uzak durmaktadır. Bu bizim sorup öğrenmek istediğimiz amaçlara aykırıdır. Bu sorunda dürüst insanlara karşı nasıl doğru davranacağımızı göz önünde bulundurmamız zorundayız. Bu adaletimizle bu noktadan sonra hiçbir parti sorunu kalmaz. Muhafazakâr Parti ya da Liberal Partinin fark etmeden herkesin ortak endişesi Doğu Hıristiyanlığının kalesinin düşmesi, Hıristiyanların yüzlerce ve binlercesinin sokaklarda Hıristiyan oldukları için kesilmesidir. Bu durum, Asya'da sonun başlangıcı olacak olan isimsiz katliamların başını çekecektir. Bölgeye uzak değiliz, isteksiz olmadığımızı inanıyoruz, orada güvenle gecenin ışığı olacağız. Bu durumu başlatan Sultana ve Osmanlı Hükümet Üyelerine olayları durdurmak için dolaysız diplomasiyle hareket etmeliyiz. Söylediklerim parti sorunu değil, ülkemdeki yöneticilerimizi kınamak da değildir. Siyasi olmayan bu sorun bir siyasi sorun haline getirilmiştir. Aslında bu milli bir sorunun ispatıdır. Şimdi Avrupa'yı halk toplantılarıyla bir araya getirerek, insanlık için bir Avrupa hareketi oluşturarak daha fazla diplomasi için çaba harcamasını ümit

ediyorum. Biz de genç Hükümdarın ilk doğal heyecanı gibi, benzer bir güçle aynı sorumluluğu, aynı sınırsız iyi niyete sahip olmamızı ümit ediyorum. Bu toplantıların yapıldığını insanlar gördüğünde çok sevineceğim. Eğer bu sorunu halk inkâr etmemeli, bunun ulusal, doğal ya da bölge dışı olduğunu herhangi bir şüpheli söylentiye yer verilmemesi gerektiğini, ulusal sesin hazır olmadığını söylemeliyim ki bunlar ileride genişleyen bir etki meydana getirecektir. Bu satırları size yazarken Daily News'deki mektuplarınıza baktım ve insanlık için bu büyük satırları sadık halk ruhunuzla yazdığınızı bilmekteyim. Bana güvenin, saygılarımla, Rosebery.

Bay Asquith, Cumartesi günü yazılarından dolayı Daily Chronicle Editörüne şu mesajı göndermiştir:

Görüşlerimi kısaca açıklayacağım. Başlangıçta Büyük Britanya Hükümetinin bu durumdaki davranışlarından dolayı suçlu ya da deli olduğu düşünülebilir. Sultani tahttan indirmek isteyen Avrupa Devletleri geçmiş suçları ya da başkalarının istediği ve işbirliği ile gelecekteki tehlikeleri görmezden gelebilir. Ümit ediyorum ki Büyük Britanya'nın kendisini suç ortaklığından kurtardığına tanık olacağız. Hükümetimiz güçlü, yetkili ve kararlı bir şekilde hareket edecektir.

Bay Gladstone, Cumartesi günü Manchester Başrahibi Bay F.W.Clasý'a bir mektup göndermiştir:

“Hawarden 8 Eylül 1896. Efendim, dünkü kelimelerimin devamında bence yöneticilerimizin suikastlardan kesinlikle haberdar olduğunu ve Ermeni katliamına yazarımızın baştan sona Müslümanlık konusu olarak bakmadığını düşünüyorum. Bu olayların büyüklüğü ve zulümler son zamanlardaki tarihi olaylarla paralel değildir. Avrupa bu olaylarda çok kötü ve rezil bir durumdadır. Devletler itirazlarını sürdürmektedir. Bu yüzden hiçbir şey bize delil olmamakta ve siyasi bir gaf yapmış gibi kendimizi savunamaz hale gelmiş bulunmaktayız. Bazı hükümetler suikasta doğrudan destek vermekte ve bazı mevcut İstanbul Büyükelçileri bu suçların devamına açıkça destek vermektedir. Bu andan itibaren başka katliamları önlemek için bir an önce harekete geçmeliyiz. En içten dileklerle, W.E.Gladstone.

Ermeni Yardım Fonu Komitesine son katliamlarda dul ve yetim kalan Ermenilere yiyecek ve giyecek alınmak üzere 3 000 Pound ile birlikte şu mektup gönderildi:

“Dışişleri Bakanlığı, 11 Eylül 1896. Efendim, Kraliçenin İstanbul Büyükelçisinin Salisbury Markına bilgi verdiği telgrafta istediği 3.000 Pound toplanarak, İstanbul’daki Kraliçe Hükümetinin Ermeni Yardım Komitesine verilmek üzere gönderilmiştir. Buna ek olarak bundan sonra istenen yardımlar sadece dul ve yetimlere sınırlı kalmayacaktır. Saygılarımla, “Francis Bertie.”

Cardiff’de Hıristiyanların güvenliğini sağlama ve Türk Sultanı üzerinde Avrupa baskısını arttırmak ve Lord Salisbury’e destek amacıyla ayın 21’inde bir halk toplantısı çağrısı yapıldı. Hereford Başpiskoposunun konuşma yapacağı ve Papaz Dr. Guinness Rogers’ın da toplantıda hazır bulunacağı ümit ediliyor.

Cumartesi gecesini Long Eaton Liberal Derneği toplantısında oy birliği ile şu kararlar alındı:

“Bu toplantı İstanbul’daki son katliamlardaki korkuyu göstermektedir. Hükümet Türk İmparatorluğundaki Hıristiyanları korumak için gereken acil baskıları uygulamalı ve Avrupa barışını tehdit eden, insanlığın yüzkarası bu kanunsuz düzen sona erdirilmelidir.”

Dün, Wimbledon Anglikan Kiliseleri dışındaki diğer Kiliseler, zulme maruz kalan Ermenilere sevgi ve onların yararına dua etmek için geniş katılımlı bir toplantı düzenlemiştir.

Cumartesi günü Birmingham Belediye Başkan Yardımcısı Lord (Şehir Meclisi Eski Üyesi), Ermeni zulmü konulu geniş katılımlı bir şehir toplantısı düzenledi. Çok sayıda Papaz, şehrin dini ve siyasi temsilcileri bu daveti destekledi. Şehir Meclis Üyesi Johnson, ilk kez bir araya gelen bu heyete Papaz F. L. W. Wiseman’ın teklif ettiği öneriyi okudu ve şöyle devam etti:

“Bizler kasabanın yetkili kişileri olarak Türk İmparatorluğunda meydana gelen bu korkunç katliamlara karşı ve bu katliamları derhal durdurmak için Lordluğunuzun düzenlediği Şehir toplantısı isteğini destekliyoruz.”

Şehir Meclisi Üyesi White ve Coventry Piskoposunun bu çağrıya verdikleri destek açıklamasından sonra Eski Şehir Meclisi Üyesi duygularıyla hareket ettiğini söyledi ve

Belediye Başkanının henüz Şehirde olmadığını fakat ayın 18'indeki bu toplantıya mutlaka katılacağını söyledi.

Dün gece, Mile End-Road E. Büyük Toplantı Salonunda, Bay F. N. Charrington'un sunduğu teklif şu idi:

“Türkiye Sultanı komutasında Ermenilere ve diğer Hıristiyanlara yapılan toplu katliamların sonucunda Onun komutasında bundan sonra Hıristiyanlara yapılacak herhangi bir suçu önlemek için İngiltere Hükümetine ya Avrupa Devletleri ile birlikte ya da yalnız başına hareket ederek bu kana susamış zalimin acilen tahttan indirilmesini ve cezalandırılmasını talep ediyoruz. Bundan sonra da biz millet olarak Türk İmparatorluğundaki Hıristiyanların güvenliği için çok ciddi antlaşmalar yapmasını istiyoruz.” Bu sonuç Bay Joseph Clarke tarafından desteklendi ve toplantıdakiler bunun üzerine ayağa kalkarak hep birden “Amen” dediler.

Dün gece Abardeen'de, Ermeni zulmünü protesto amaçlı bir toplantı düzenlendi. Bu toplantının küçük bir salonda yapılması düşünülüyordu, fakat davetlilerin fazla olması sebebiyle ve güvenlik açısından büyük bir salona taşındı. Yaklaşık 3.000 kişinin katıldığı toplantıya Abardeen Üniversitesi'nden Profesör Ramsey Başkanlık yapmıştır. Ermenistan'dan adının açıklanmasını istemeyen bir kadın misyoner, heyecandan titreyerek katliamı anlattı. Oy birliği ile kabul edilen çözüm önerisine, Abardeen Üniversitesi'nden Profesör Sorley de destek verdi. İngiltere'nin onuru adına acil ve güçlü bir hareketle Sultan yönetiminin sona erdirilmesini istedi.

TERCÜME NO.14

18 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Time Editörüne,

Efendim, Lord Rosebury'e samimi cevaplarından dolayı teşekkür ederim. Benim söylediklerime ve niyetime İngiliz Hükümetindeki herkes güven duymalıdır. Çünkü Onlar yalan söylemezler ve tembellik yapmazlar. Güzel şeylerin ortaya çıkması için çalışırlar. Bu büyük çıkmazdan iyi bir sonuç almak için iyi bir dışişleri sekreterine ihtiyaç vardır. Padişah hiçbir çözüm yeteneği olmayan biri olabilir ya da ümitsizliğe kapılıp, başkalarını düşünemeyerek çözüm üretemeyen biri halinde olabilir. Çıkar çatışmalarının ortasında kalabilir. Bu büyük adaletsizliği düzeltmek elbette kolay ancak bunun sonuçlarını bütün ülkeye yaygınlaştırmalıdır. Gerçekten sorunları olan bu insanları düşünmek gerekir. Bununla birlikte bu insanların Müslümanlar tarafından "Gâvur" olarak görülmesini kabul etmiyor ve onları her durumda yok etmek isteyen katilleri durdurmak için Padişah'tan çözüm üretmesini bekliyoruz. Bu durumda bir şeyler yapabilmek için biz hazırız ve kendimize inanıyoruz. Lord Rosebery'nin önerileri tatmin edici bir sonuç sağlayabilir mi? Padişahı nerede bulabiliriz? Avrupa devletleri adına Müslüman Sultanın muhatabı kim olacak? Eğer bu hesaplar tutmazsa, Padişah, Avrupa devletlerini ikna ederse bu ümitsizliğin sebepleri nasıl açıklanacak? Bizi ümitsizliğe sürüklemeyin. Bununla birlikte büyük bir kargaşa çıkabilir, tepkiler sertleşir ve insanlar nefretle kendi çıkarları için bir değerinin kanını döker ve tepkiler çok sert olur. Böyle bir son düşünmüyorsak, Müslümanların önünü kesmek için Hıristiyanlar ne yapmalı? Bu şartlar altında karışık ve kötü bir sonuç ortaya çıkar. Saygılarımla, Ralph Sadler.

Earlswoods Köyü, Kuzeydoğu Clapton Üssü. 16 Eylül.

TERCÜME NO.15

18 Eylül 1896 Ermeni Katliamı

Dün gece Kingsland Yolunda, Genç Hıristiyanlar Derneği Salonunda, Avrupa Devletlerinin izin verdiği “Ermenistan’da masum ve savunmasız erkek, kadın ve çocukları soğukkanlılıkla katleden ve sakat bırakan katil Türk Sultanına” karşı Genç Hıristiyanlar bir protesto mitingi düzenledi. Toplantıya Bay William M’Call Başkanlık etti. Ermeni mültecilerden biri olan Papaz Doktor Leon Checkemain hayatı boyunca beş Türk saldırısına maruz kaldığını söyledi. Bu kişi soykırımın görgü tanığı idi ve mağdurları korkunç bir şekilde tasvir etti. Ermenilere eğer daha önce askeri yardım hazırlanmış olsaydı, Türklere karşı daha güçlü direniş gösterebilecek durumda olacaklarını anlattı. İngiliz Donanması eğer İstanbul’a gönderilmiş olsaydı, Ermeniler daha cesaretli davranabileceklerini, şu an eğer bu konu görmezlikten gelinmeye devam edilirse Ermenistan’da bir tek Hıristiyan kalmayacağını belitti. Shoreditch Bölge Papazı Septimus Buss bu konuyu gündeme getirmiş ve Dr. Mansfield Rabinson onu desteklemiştir. Sonuç olarak Avrupa ülkelerindeki ilgisizlik karşısında Hıristiyanların kızgın olduklarını belirtmiştir. Bu sözler alkış ve tezahüratla karşılanmıştır. İkinci bir sonuç ise şöyledir :”İşte bu toplantı Ülkerler Majestesi olan Kraliçemizin alçak gönüllü yaklaşımını oy birliği ile istemekte ve en uygun zamanda ziyaret edeceği Rus Çarı ile Ermeni Hıristiyanlarının katliamının durdurmak için İngiltere ile Rusya arasında yapılacak antlaşmayla sonuca varmasını istemektedir.”

Lambeth Kilise Yönetimi dün gece J.P. Captain Andrew başkanlığında sakinleri ile birlikte Türkiye’deki Hıristiyanlara destek vermek amacıyla toplandı. Kilise yönetim salonunda yapılan toplantıda bazı konular tartışıldı ve daha sonra duaya karar verildi.

Çarşamba günü Croydon kırsal bölgesinde geniş katılımlı bir toplantı düzenlendi ve oybirliği ile şu sonuç alındı: “Şu anda yapılan Croydon Kırsal Papazlık Bölgesi toplantısında Türk İmparatorluğunda uzun süreden beri zulme maruz kalan inançlı Ermenilere güçlü bir sevgi gösterisi yapılmıştır. Kraliçe Hükümetinden bu katliamı durdurmak için artacağı adımlara tam olarak destek verilmiş, Kraliçenin rehberliğinde krizin çözüleceğine, kilise mensupları olarak içtenlikle destek verdiğimiz bilinmelidir.”

Ermeni katliamına karşı dün gece, Dalston Yolu Vaftiz Kilisesinde kalabalık ve heyecanlı bir toplantı yapıldı. Sonuç olarak katliama karşı bu ülkeye öfke duyulduğu belirtilmiş, Galler Prensini milli bir toplantıya başkanlık etmesi için göreve davet etmiş ve Lord Salisbury'nin Avrupa ülkeleriyle işbirliği yaparak Türk Sultanını tahttan indirmesi gerektiği bildirilmiştir.

Gelecek Salı öğleden sonra Manchester Belediye Başkanı tarafından Ermeni sorunu hakkında bir şehir toplantısı düzenlenecektir. Manchester Piskoposunun yöneteceği kalabalık bir miting bu Pazar şehrin en büyük salonu Aziz James'da yapılacaktır. Gelecek Pazartesi Rochdale'de şehir toplantısı yapılacaktır.

Dün gece Salford'da, Ermeni sorunu hakkında Belediye Başkanının yönettiği kalabalık bir halk toplantısı yapılmıştır. Duygusal konuşmaların yapıldığı toplantıda İngiltere'nin gerekirse bu katliamları durdurmak için yapacağı girişimlerin büyük bir istekle destekleneceği söylenmiştir. Bu mitingin sonuç bildirisinde iskân çözümünün istenmeyen bir çözüm olduğunu ve olursa Rusya ile birlikte, hükümetin acil ve kararlı bir şekilde konuyla ilgili işbirliği yapması önerilmiştir.

Toxteth Guardians tarafından dün öğleden sonra düzenlenen mitingden sonra şu çözüm önerileri sunulmuştur: "Biz Liverpool Toxteth Park seçmenleri olarak, İstanbul'da ve diğer bölgelerde, görünüşe göre Sultan'ın isteğiyle, Ermeni Hıristiyanlar üzerinde uygulanan katliamlar ve korkunç zulümlere büyük öfke duyuyoruz. Bu sebeple İngilizleri temsil eden Lord Salisbury'e istediği desteği veriyoruz. Hıristiyanlık duygularımızla değil, insani olarak bu karmaşıklığa karşı atacağı adımları destekliyor, barış içinde bir Dünya hissiyle olayları durduracağına inanıyoruz. Bu sebeple biz şahsi isteğimiz için değil insani olarak Büyük Britanya'nın da yenilmez gücünü kullanarak Lordluğunuza, bu zulümleri durdurmanız için yalvarıyoruz."

Belediye Başkanı Lordun önerisiyle Liverpool'da yapılan şehir toplantısına Liverpool Piskoposu Dr. Whiteside şunları yazmıştır. "Belediye Başkanı Lordun Ermeniler için düzenlediği şehir toplantısına beni de davet ettiği için en içten saygılarımı sunarım. Hükümetle birlikte Hıristiyan Avrupa'nın tanık olduğu, Türkiye'de uzun süreden beri devam eden bu korkunç olayları, benzer mitingler yapıp taraftar toplayarak durduracağımızı ümit ediyorum."

Dün Haythe’de kederli Ermeniler için Belediye Başkanının düzenlediği toplantı yapıldı. İngiliz Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi Cemaati ve Wesleyan ve Presbiteryen Cemaatinin temsilcileri bu toplantıya katıldı. Toplantı sonunda Avrupa devletlerinin bu korkuları yok etmesi, Sultanın tahttan indirilerek bu şiddetli olayların bitirmesi kararına varıldı.

Bolton Bölge Papazının girişimiyle Belediye başkanının hazırlığını yaptığı bir şehir mitingi duyurusu yapıldı. Bolton Liberal partisi, Muhafazakâr Partiyle bu konuda birlikte hareket etme kararı aldı.

Belediye başkanının düzenleyip Başkanlık ettiği Ermeni sorununun konuşulduğu miting dün gece Gatheshend’de yapıldı. Gatheshend Başpapazı şunları söyledi: “Toplantıya katılan Gatheshend sakinleri ve esnafı, Türk Sultanının baskısı altındaki insanlara derinden üzmektedir. Sultan’ın korkunç zulüm ve katliamlarına maruz kalan Hıristiyanları yürekten desteklemekte ve Sultana bu davranışlarından dolayı öfke duymaktadır. Yüzlerce ve binlerce Ermeni katledilmekte ve mallarının yağmalandığı haberini almaktayız.” Bu sözler heyecanla desteklenmiştir. Bay C.Bowden şunları söylemiştir: “Hükümetimizin Avrupa Devletleriyle birlikte, Türkiye’ye karşı harekete geçerek, Berlin Antlaşmalarındaki maddelerin hatırlatılmasını, Türk hükümetinin bu şartları yerine getirmesini, çiğnediği antlaşmaları harfiyen uygulamasını, vahşete son vermesini, tekrar suç işlememesini, zarar görenlerin zararlarının karşılanmasını istiyoruz.”

Dr. R.Spence Watson bu sözleri destekleyerek diğer Avrupa devletlerinin de bu sözlerin altına imza atacağını söylemiştir. Bu sözler de desteklenmiştir.

Dün Coventry Belediye Başkanının vatandaşlarına çağrıda bulunarak, Türk zulmü konusunda isteyenlerin gelecek Salı şehir toplantısında hazır olmalarını söyledi.

Walsall Liberal Parti Yönetim Kurulu Hükümete Sultan’ın baskıları karşısında eğer gerekirse hükümetin güç kullanarak acil önlem almasını önerdi.

Glamorganshire Şehir Konseyi dün Pontypridd’de bir toplantı düzenledi. Oy birliği ile toplantıda şu kararlar alındı: “Bu Konsey Türk Hükümetinin Ermeni Hıristiyanlara yaptığı korkunç katliamlara karşı en derin öfkemizi göstermekte, İngiliz Hükümetinin Amerika Hükümeti ve diğer Avrupa Devletleri ile birlikte hazırlanarak insanlık dışı bu

davranışlara karşı çok hızlı ve çok etkili karar almaya davet eder. Bu Konsey, Türk Hükümetinin yıkılması gerektiğine inanmaktadır.”

Güneydoğu Londra Hıristiyan Birlikleri, İngiliz ve Yabancı Hıristiyan Dernekleri Komitesi Yöneticileri Ermenilere özel bir sevgi duyduğunu belirtmiştir.

Argyll Dükünden, Lanarkshire efendilerine şöyle bir mektup gönderilmiştir: “16 Eylül Inverary. “Size mektubunuzdan dolayı minnettarım. Avrupa devletleri bencil ve adaletsiz hırslarıyla davranırlarsa gelecekte Türkiye’ye yapılacak baskıların başarılı olacağına inanmıyorum. Avrupa Devletleri barış için insanların mutluluğunu hedef alarak hareket ederlerse, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde olan zulümleri durdurarak hedeflerine ulaşırlar.

“Ben Argyll, saygılarımla.”

TERCÜME NO.16

19 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Times Editörüne,

Doğu Sorununa karşı The Times'da gördüğüme göre halkın düşüncesini ifade eden şiddetli bir çözüm gerekmektedir. Bay Gladstone ve Cebeli Tarık Piskoposu - benim de önerip desteklediğim büyük ve küçük koalisyonlarla tahrik edilen- bu sorunu Türk İmparatorunun politikasına zıt olmasına rağmen çözmeye niyet etmişlerdir. Bu onların yıkımı olacaktır. Şüphesiz onların hissettiği bu durum, İngiltere'nin düşüncesini anlatan cesaret veren tabii ve kahramanca davranışlardır. Bu insanlar onların yardımından cesaret alacaklar uzun süreden beri devam eden Ermeni ayaklanmasına büyük yardımda bulunacaklardır. Eğer siyasi vicdanları olsaydı dökülen Ermeni kanı için Ermeni İhtilal Komitelerine yardım için kendilerini sorumlu hissederlerdi. Onlarla Ermeniler arasında farklı olarak koltuklarında oturanlar Ermeniler mutsuzken ve hayatlarını feda ederken diğerlerini kurtarmayı umuyorlardı. Dünyadan önce, sorumlu bir millet olarak bu acımasızlığın devam etmesine izin verecek miyiz? Gerçek başarımız haklı çıkmamız olacaktır.

Baştanbaşa İngiltere'de yapılan halk mitingleri bu soykırımı engelleyecektir. Onlar gerçekten Ermenileri bu direnişe teşvik etmişler, ancak benzer uyarı bu suçu şiddetlendirecek ve bizi Avrupa'nın gözünde mahkûm edecektir. Bu alçakça suça karşı mutsuz insanların ölümleri ve yok olmaları tehlikesinde halk cesaretlenecek ve halk bu olaya kayıtsız kalmayacaktır.

Hileliğe kaçmadan benzer davranışlarla etkili olabilir miyiz? Bu teklifime herkes mitinglere katılarak olayların durdurulması için destek vermelidir. Mitingler devam ederse bu Ermenilerin direnişine destek olacak ve sonunda Ermenileri bu zor durumdan kurtaracaktır. Belki daha sonra da zalim ve acı yanlışların düzeltileceğini düşünüyorum.

Saygılarımla, 17 Eylül, E.B.M. (The Times Gazetesi Muhabiri)

TERCÜME NO.17

19 Eylül 1896 Ermeni Soykırımı

Bay Gladstone Liverpool toplantısına katılmış, bununla birlikte Rus Çarının ricası ile North-Eastern Daily Gazetesi Editörünü üyeliğe kabul etmiş ve Rus Çarına şu cevabı vermiştir:

“Teklifinizi aldım ve gerçekten mutlu oldum. Çarım, duyduğunuz korkuları hissediyorum, ben de politikalarımızda aynı korkuları yaşıyorum. En derin saygılarımla, W.E.Gladstone. 17 Eylül 1896.”

Middlesbrough’da Bay G. Watson, Lord Rosebery’den mektup almış ve cevabında Wolviston’da düzenlenen toplantıdaki alınan kararları yazmıştır:

“Berkeley Meydanı, No. 38, 17 Eylül 1896.

Efendim, Lord Rosebery’den aldığım mektup için teşekkür ederim. Benden iki ayrı noktada şunları yapmamı istemiştir. 1) Siz bu ülkeyi bu durumda güvenli hale getirmek ve Sultanı tahttan indirmek, varisini belirleyerek gücünü azaltmaya çalışıyorsunuz. Lord Rosebery’nin 1895 Ağustosunda Rusya’daki açıklamasına bakarsak, bunu kabul etmeyecek diğer devletlerin bu olayda farklı hareketlerini kabul etmeyecek ve bu direnişe tek başına karşı durmak ya da değiştirmek için hiçbir sebebin olmadığını söylemektedir. Buna ek olarak bu konu anlaşılmazsa bir Avrupa Savaşı çıkabilir. 2) Çoğu insan Lord Rosebery’e Hükümetin görevi hakkında bazı önerilerde bulunuyor. Şimdi Hükümetin görevi Lord Rosebery’nin sade bir şekilde Avrupa Savaşına gerek bırakmadan Türkiye’de devam eden Hükümetin kötü sistemini sona erdirmesi görünüyor.(Bu sistem bir kişi olarak da düşünülebilir.) Lord Rosebery onların yaptıklarından şüphe duymamaktadır. İnsanlığın ortak isteği bu şüpheleri ortadan kaldırmaktır. Fakat bu durum hazır değil ve hükümetin çok fazla bilgisi olmayabilir. Ancak bu ülkenin hükümeti bazı yöneticilerin tahminleriyle ülkeyi idare etmektedir. Efendim, En derin saygılarımla, J. K. Gilmour”

Dün gece Birmingham’da Belediye Başkanının isteğiyle Şehir Salonunda Türk İmparatorluğunda patlak veren katliamların konuşulduğu bir toplantı yapıldı. Midland Enstitü Konferans Salonunda yapılan toplantıya ek olarak düzenlemeler yapıldı.

Belediye Başkanı Lord toplantıya başkanlık etti. Alınan kararlar, Papazlar, mezhep başkanları, her sınıf, parti ve mezhepten insanların meydana getirdiği gurup tarafından desteklendi. Tutanaklar baştanbasa ciddi ve istekli bir şekilde hazırlandı. Tutanakların başlarında Belediye Başkanı toplantıya katılanların hep beraber insanlık adına, Türkler tarafından Ermenilere karşı işlenen suçların hepsini protesto ederek tekrarının engellenmesi için yalvardıklarını söyledi. Bu bir parti sorunu değil ulusal bir sorundur. Tarihe Avrupa'nın yanı başındaki en kanlı olay olarak geçecek bu olayı protestodur. Büyükelçilere Sultanın tahta çıkışının 21. yıldönümü kutlamaları için bu mektuplar onlara yollandı. Hükümet Türkiye'de uygulanan kanunlara insani olarak bakmalı ve İngiliz Hükümeti şimdi medeniyetini, Hıristiyanlığını ve insani vasfını göstermelidir. Eğer gerekirse devletler birleşerek yapacakları baskı ile bu rezalete son vermelidirler. Coventry Piskoposu şu sonucu açıklamıştır:

“Bu toplantı Birmingham halkının Türk yönetimi altında Ermenilere yapılan sürekli ve korkunç katliamlardan dolayı korku ve öfkeyi ifade etmekte, Kraliçe Hükümetin, acil ve etkili kararlar alarak bu terörü sona erdirmeli, Dünya barışı ve Hıristiyanlığın güvenliği için Türk İmparatorluğunda can ve mal güvenliği sağlanmalıdır. Bu toplantının Hükümete atacağı adımlar için gereken desteği vereceğini yürekten vaat etmektedir. Belediye başkanı bu isteklerin birer kopyasını Başbakan ve parlamento üyelerine göndermiştir.” Onun yaptığı Lordluk açıklamada herkesin özel bir sorumluluk hissetmesini söylemiştir. Onlar bu suçun küçük olmadığını biliyor, geçici çözüm istemiyor ve bu istekleri gerçekleştirmenin de kolay olmadığını düşünüyor. Onları bütün isteği siyasi ve dini ayırım yapılmadan oradaki Hıristiyanları savunmaktır. Bunun için de tek yürek tek ses ve tek ilgiyle uzun süreden beri devam eden bu zulümlerin sona ermesi için yalvarmaktır. Bay George Tangye bu çözümü onaylamış ve Roman Katolik Kilisesi mensupları adına Katedral Papazı O'Hanlon desteklemiştir. Bu sonuç Birmingham Merkez Muhafazakâr Parti Başkanı, Papaz Wesleyan Dükü, Gladstone'nin Liberal Partisinden Stevens ve Üniteryen Papaz Joseph Wood tarafından da desteklenmiştir. Bu katliama karşın tek bir ses yükselmiştir. Buna benzer bir sonuç Belediye Meclis Üyesi White'ın başkanlık ettiği Midland Enstitüsündeki kalabalık toplantıda alınmıştır. Gloucester, Citizen Gazetesi Editörü Ermeni katliamına karşı bir şehir toplantısı yapmak için Gloucester'deki sivil toplum kuruluşları başkanlarına çağrıda bulunmuştur. Sonuçta her yerde heyecan uyandırarak halkın ilgisi çekilmiş ve

yerel kiliselerin liderleri (Anglikan ve Anglikan olmayan), sendikacılar, Liberaller, esnaf, tüccar ve çalışan kesim ortak bir heyecanla bu çağrıyla desteklemişlerdir. Bölge Papazı Dr. Ellicoot şunları yazmıştır:

“Hiç kimse Ermenilerin içinde bulunduğu durumu yürekte hissedemez ya da bu şartlar altında hemen hemen hiç kimseden doğal bir davranış beklenemez. Halen Hükümet, bu durumu sona erdirmek için cesaretli davranmak için zorlanmaktadır. Görevimiz bu zor durumu sona erdirmektir. Gloucester Başpapazı “İngiltere’nin tek başına Ermenilerin arzuladığı hareketi yapmasının yanlış olacağından” korkmaktadır. Parlamento Üyesi Bay Monk, Gloucester şehri için, Belediye Başkanının bir toplantı düzenlemesinin bu konuda sorumluluğunu azaltacağını tavsiye ediyor. Anglikan olmayan Liberal ve Fizikçi Dr. Batten, Lord Salisbury’nin ülkenin şerhi için şüphesiz titiz davranmakta ve “bu zorluğun onu cesur adım atmaktan geri tutacağını” açıklamıştır. Şehir Şerifi yapılacak toplantıda güvenliğin sağlanamayacağını Belediye Başkanına anlattığını söylemiştir.

Serbest Protestan Kiliseleri Ulusal Konseyinin Farringdon Caddesi Anıt Salonunda dün düzenlediği özel toplantıya Papaz Dr. Quines Ragers Başkanlık yaptı. Onlar 5 Ekimde Londra Şehir Tapınağı’nda büyük bir Bağımsız Kiliseler toplantısı yapma ve sadece Londra değil ülkedeki tüm kilise temsilcilerini davet etme kararı aldı. Oy birliği ile şu beyanname kabul edildi:

“Biz Serbest Protestan Kiliseleri Ulusal Konseyi Üyeleri olarak 3.000 Kilisemiz ve 1.000.000 civarında üyemiz ile tüm siyasi partilere Türk İmparatorluğunda Ermeni Hıristiyanlar üzerinde işlenen ve hala devam eden korkunç zulümlere öfke ve nefretimizi bildiririz. Bu katliamlar bizde daha fazla tepki uyandırmıştır. Çünkü onlar politikalarını imha ettiklerini göstermekte ve Osmanlı Hükümeti Avrupa vicdanını ayaklar altına alarak hakaret etmektedir. Biz İngiliz Hükümetinin, Osmanlı Hükümeti tarafından eziyet edilenlerin yararına bu duruma ilgi göstermesini istiyoruz. Çünkü devam eden bu olayların etkisi genişlemektedir. Bununla birlikte Kraliçe Hükümetini, Hıristiyanlığın bu rezaletini durdurmak için medeniyet adına göreve çağırıyor, parti ve politika ayırımı yapmadan bu kararı desteklemeye davet ediyorum”

Ermeni zulmünün ihbar edildiği kalabalık toplantı Wisbech’de düzenledi. Belediye Başkanı Başkanlık yaptı. Toplantı sonucunda bu barbarlığın tekrarının durdurulması

için Hükümete yalvarıldı. Berlin antlaşmasının şartlarının uygulanmasını, bu kanunsuz Sultanın durdurulması ve Lord Salisbury'nin milleti adına içtenlikle desteklenmesi gerektiği anlatıldı.

Dün Bristol'de Belediye Başkanının Başkanlık yaptığı halk toplantıda Doğudaki durum görüşüldü. Guildnail'deki iki salonun ikisi de kalabalıktı ve samimi bir duygu gösterisi vardı. Belediye Başkanı bu toplantıya her siyasi düşünceden ve dini mezhepten vatandaşların katıldığını açıkladı. Bazı kişilerin de toplantıya davet edildiklerini ancak uzakta olmaları sebebiyle gelemediklerini söyledi. Hükümetin kendi eliyle bu duruma iyi bir çözüm bulacağını belitti. Bu sorunda ve bu olaylar karşısında kimsenin soğukkanlılıkla tartışamayacağını, Doğudaki Hıristiyanları korumak için istenen gerekli yardımın İngiliz ve Hıristiyan beyefendilerle toplanacağını, gerek maddi gerekse manevi yardımların yapılmasının gerekli olduğunu söyleyerek aynı zamanda Başbakanın bu ülkede Hıristiyan gücü kurması gerektiğini ekledi. Kıtalararası bu büyük şehirde insan kanı içinde yüzüldüğünü bunun protesto etmeden acilen durdurulmasını istedi. Sonuç olarak Hükümete bir savaşa neden olmadan Avrupa Devletleri ile uyum içinde birbirlerine yardım ederek Doğudaki bu korkunç kasaplığa son vermesi gerektiği önerildi. Bristol Baş diyakozu şöyle konuşmuştur: "Bristol halkı tarafından yapılan bu toplantı, Türk yönetimi altında Ermenilere karşı işlenen korkunç katliam ve zulümlere karşı öfke ve nefreti göstermektedir. Avrupa Devletleri ortak hareket ederek, Türk Hükümetine bu kanunsuzluğu sona erdirecek baskıyı ciddi bir görev bilip yerine getirmelidir." Parlamento Üyesi Bay Williams H. Wills bu sözleri desteklemiş, büyük bir ciddiyetle bu görüşte birleştiklerini söylemiştir. Avrupa'nın siyasetin konusu bu olmuş ve sadece Bristol halkı değil, İngiltere'nin dört bir yanından gelenler ılımlı bir dille hissettiklerini anlatmışlar, yüreklerindeki açıklarak sonradan pişman olunmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kararlar Clifton tarafından desteklenmiş ve oy birliği ile kabul edilmiştir. Bristol Methodist Bölgesi Başkanı Papaz Williams Perkins şunları söylemiştir: "Bu toplantı, Kraliçe Hükümetinin bu krizde ciddi sorumluluklar alması gerektiğini göstermekte ve Türk kanunsuzluğuna son verecek politikanın halk tarafından samimiyetle desteklendiğini göstermektedir." Şehir Meclisi Üyesi Eski Belediye Başkanı Bay W.R.Barker bu konuşmayı onaylamış, Kongregasyonalist Papaz Arnold Thomas kabul edilen bu sonucu desteklemiştir. Vaftiz Papazı J.Moffat Logan, diğer Avrupa Devletleri ile işbirliği yaparak sonuç almanın hata

olacağını, bu görevin yalnızca İngiltere Hükümetinin insanlık adına yapacağı görev olduğunu, gerekirse Sultan'ın yetkilerinin baskı yapılarak elinden alınması gerektiğini söyledi. İngiltere Kilisesi Papazı T.W.Harvey bu çözümü onayladı. Çoğu konuşmacı onaylanmayan bu sonuca karşı çıktı. Bu kalabalık toplantıda benzer sonuçlar kabul edildi.

Fleet Caddesinde Ticaret Odasındaki bir kurul 11 Ocak Pazar günü Hyde Park'ta, Ermeni soykırımına öfkelerini göstermek amacıyla bir toplantı düzenleme kararı aldı. Bu toplantı kararı aşırıya kaçmadan tüm ticari birlik üyelerine, sosyal ve dini organizasyon komite üyelerine; Başkan olarak Parlamento Üyesi Bay H. Broadhurst, Vezne Bay James Rowlands ve Sekreter Bay George Dew'e gönderilmiştir. İlk listede Parlamento Üyesi Bay John Burns, Demiryolu Çalışanları Genel Sekreteri Bay E.Harford, Gaz Çalışanları Genel Sekreteri Bay Will Thorne, İskele Çalışanları Birliği Genel Sekreteri Bay Ben Tillett, İnşaat Ticareti Federasyonundan Bay J. Verdon ve diğer ticari temsilci liderlerine gönderildi.

Lozan'da ayın yedisinde Ermeniler yararına çalışan bir komitenin düzenlediği toplantıya bütün dini ve siyasi görüşün temsilcileri katılmıştır. Bu komite şu kişilerden meydana gelmiştir; Başkan Profesör Paschoud, M.Viret, M.Morel, M.Terrisse ve M.Demieville. Aynı zamanda 6 alt komitesi bulunmakta olup şöyledir: 1)İsviçre ve civarında propaganda yapmak. 2) Vand Kantonunda bildiri dağıtmak. 3)Halk toplantıları düzenleme ve broşür basmak. 4) Kiliselerde Propaganda yapmak. 5) Gazeteler için. 6) Para yardımı için. Bu komite Federal Konsey Başkanına imza atması için ricada bulunarak 16 yaşından büyük İsviçre vatandaşlarından yardım isteme kararı almıştır. Ayın 7 sindeki Lozan Toplantısında oy birliği ile kabul edilen bu rica Türk katliamına ve Avrupa devletlerinin pasifliğine İsviçre Halkının öfke duymasını istemiştir. Federal Komisyon Üyeleri, Avrupa'nın Büyük Devletlerinden İsviçre Halkı adına anlaşılamayan bu katliamları durdurmasını istemiştir. Bu komite Vand Kantonundan başlayarak benzer propagandalarla her bir kantona ulaşmayı, Merkezi İsviçre Komitesine ve diğer ülkelere de benzer propagandalar yapmayı teklif etmektedir.

TERCÜME NO.18

Ermeni Sorunu 25 Eylül 1896

Bayım, Liberal Partiden Bay Gladstone ve Lord Rosebery'nin doğrudan yaptığı ikaz "Lord Salisbury'nin elini güçlendirme" planının uygulamasıdır. Bu planın uygulanmasında Gladstone'nin Partisinin dışındakiler ve yabancılar, Türkiye'deki mutsuz Ermenilerin güvenliği hakkında nasıl bir davranış sergileyecek?

İlk olarak Parlamentodaki Muhafazakâr Parti üyesi olarak ben, beklenmedik şekilde zorluk çıkaran Avusturya ve diğer yabancıları ikna ederek, Lord Salisbury'nin ülke içinde ve dışında durumunu güçlendirmek istiyorum. Şüphesiz bazıları ki bunlar Metternich ve Machiavelli taraftarıdır, Lord Salisbury'nin insani hislerle muhtariyet ve devletten ayrılma politikalarına ait sözler söyleyerek iyi bir hareket yaptığını ima etmişlerdir.

Efendim, Bay Gladstone'nun Sultana "Büyük Katil" diyerek başladığı mektubundaki ilginç sözü olan "1876 hafızamda" ifadesi Lord Salisbury politikasında şikâyete yer olmadığını gösteriyor. Bu yüzden Avusturyalı muhataplarımız "Avusturya dokunma" ve "haritada dokunduğumuz yerden hiçbiri [burası Avusturya biz iyiyiz] sözünü söyleyemez" sloganlarıyla halktan takdir toplayarak bize karşı cesaretli olabilir.

Bir İngiliz olarak onlara hatırlatmak istediğim (gerçekten gerekli olmadığını düşündüğüm) yakın zamanda göz önünde olmayan, Bulgaristan katliamında Bay Gladstone'nun özür dilemesi uzak görünmektedir. Bir başka deyişle bu duruma nasıl karşılık verebiliriz. Avusturyalı arkadaşlarımızın söyledikleri "daha çok hürriyet daha az sorumluluk" durumunda Radikal devlet adamlarının lüzumsuz bir şekilde etkili olmamasını bize kibarca teklif ettiler.

The Times'ın, geçen Çarşamba yayınlanan sayısındaki yazıda, Padişahın baskılarına karşı, istenilenlerin doğru olduğu gözüküyor. Lord Rosebery'nin de isteği olan, herhangi bir katliamda hükümetin bunu önlemesi için desteklenmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Eğer bu güce destek sağlanırsa politika başarıyla tamamlanmış olur: Aktif bir siyaset ile bu ülkeye karşı yapılan teşebbüsler (Lord Salisbury'nin tavsiye ettiği gibi) yeteri kadar diplomatik faaliyetlerle yapılmalıdır. Avrupa Kıtasının söylediği gibi "Qui vent la fin vent aussi les moyens" şuurlu olmalıdır.

Şüphesiz bu acıları bütün büyük devletlerin gazetelerine İngiltere haber vermiştir. Halen bu durumda bir mucize yapabilir miyiz? Sultan'ı görevden almak için İngiliz askerlerinin ve gemilerinin İstanbul'u işgal etmesi gerekir. Bu yapıldı, Padişahın yönetimini sona erdirildi diyelim, bunu kim yapabilir? Hiç kimse bunları yapmazsa bu sorunda inanıyorum ki en az iki büyük devlet arasında savaş olmadan durumun düzeleceğine inanmıyorum. Büyük ihtimalle bunu kendi kendimize başaramayacağız. Hiç kimsenin böyle bir riski göze alacağına inanmıyorum. Gerçekten savaşa karar verirsek şüphesiz bu bizim siyasetimizin kabul etmediği bir durum olur ve istenmeyen durumlar ortaya çıkar. Bu durumda Avrupa devletleri mecburen Türk yönetimini durdurmak için ortak hareket etmek zorunda kalır. Padişahı tahttan indirme düşüncemiz konusunda hiçbir Avrupa devletinin ordusuyla problem çıkmaz. Şüphesiz bu düşündüklerimizde her ihtimal hesaplanmış, hazırlıkları yapılmış ve sonuçlara varılmıştır. Bağımsız Şehir Kiliseleri Konseyinin ve Hackney Vaftiz Kilisesinin özel toplantıyla bu konu üzerinde görüşleri alınarak destekleri sağlanmıştır.

Efendim, size sadık kaldığımı hatırlatırım. Carlsbad. 18 Eylül. Charles Darling.

The Times Editörüne

Bayım, The Times'de yayınlanan "Doğu Krizinde Halkın Fikri" adlı bölüm İngilizlerin bu konu üzerinde ortak hissini ve ortak niyetlerini ifade etmektedir. Ancak muhabirimiz "E.B.M."nin iddiaları tamamen desteklenmeyecektir. Ermeni Sorununda "Direniş Destek" ve "Uzun Süredir Deven Eden Ermeni İsyanlarına Yardım" mitinglerine korktuğumuz için katılmıyoruz. Fakat biz millet olarak yavaş yavaş delillerle ikna edilirse onlarca ya da binlerce Ermeni'ye "Direniş" veya "İsyan"larına millet olarak ya da ferdi olarak destek veririz. Millet olarak Hıristiyanları inkâr edebilir miyiz? Ülkemiz ya da dinimiz için ölürüz ama her zamanki gibi uluslararası diplomasi kanallarıyla onları nasıl uyaracağız?

Bu halk hareketlerinde bazıları hükümetimize inanmıyor. Eğer gazeteler ya da sivil kuruluşlar idare etmiş olsaydı, şu an resmi olmayan halk mitingleri hala devam ediyor olacaktı. Çok ciddi bir biçimde düşünecek olursak, bir Hıristiyan devletinde halkın düşüncesi muhtemelen diğer ülkelerde de destek bulacak, buradaki hükümetleri olmasa

bile Hıristiyanları bu konu üzerinde aydınlatmış olurdu. Düşünün ki yabancı gazeteciler İngiliz ve Amerikan isteklerini hissederek, kendi politikalarını kullanarak sorunu ele alıp halkı ikna edebilirler. Yine düşünün ki eğer yapabilirsek, Avrupa'yı yalvararak Hıristiyanlık adına ikna edebilirsek, ortak hareketle orada isteğimizi gerçekleştirebiliriz. Bu birleşik hareket kansız bir Haçlı seferi olarak bilinmelidir. "E.B.M." (Jeremy Bentham Planı) Planında başarılı olursa, karışık bir durumda olan Sultan mağdurları konusu da çözülecektir.

Saygılarımla, H.E.D. Blankiston 20 Eylül

The Times Editörüne

Efendim, Lord Stratford de Redcliffe döneminde İngiltere'nin Türk İmparatorluğunu sürekli bir şekilde desteklediğini hatırlayalım. Türkiye'deki insanların şu an rahatlıktan uzak bir şekilde imha edilme durumuyla karşı karşıya olmaları bize özel bir sorumluluk yüklüyor. Şu anda ülkemizde genel bir kızgınlık hâkimdir. Bu durumda samimi hislerimizi saklamamalıyız. The Times'in delillerle ve ılımlı yaklaşımıyla, biz bu ülkeye karşı derinden borçlu olduğumuzu hissediyoruz.

Bu konudaki çözümlerimizi şu an endişe içinde arıyoruz. İstedığımız kesinlikle kötülükleri yapanları cezalandırmak değildir. Buna yetkimiz olmamasına rağmen masum insanlar için siyasi bir antlaşma için uğraşıyoruz. Bu konuda bir devlet adamı ve beraberindekiler, hesaplanamaz bir kötülüğe öncülük etmek istemezler. Avrupa devletlerinin bu konu üzerinde birleşmesi beklenebilir. Bu durumda amaç sadece Sultan hükümetine karşı, masum halkı korumak ve onlara yol göstermek olmalıdır. Sultanı zorlayıp devletin hem Müslümanlara hem Hıristiyanlara eşitlik, adalet ve güvenlik sağlaması temin edilmelidir.

Büyük Avrupa Devletleri birleşip ortak hareket ederlerse, Türk Hükümetine bunu zorla kabul ettireceklerdir. Yapılan planlar birleşmeyle gerçekleştirilecektir. Bu ülkedeki devlet yöneticileri şu anki sorunun baştan sona çözümü için, gücü yettiğinde ve en az tehlikeyle zarar vermeden, yönetimi altındaki bütün milletleri mutlu eden kanunlar yapmasını umuyorum.

Londra, 21 Eylül.

Sürekli okurunuz H.

TERCÜME NO.19

25 Eylül 1896 Ermeni Soykırımı

Accrington Belediye Başkanı dün şehir toplantısı düzenlemek için karar aldıkları mektubu yayınladı:

“Balmoral Kalesi 22 Eylül.

Efendim, bugün bana gönderdiğiniz Accrington halkının toplantı isteğini bildiren telgrafını aldım. Bu toplantının konusu Kraliçeyi, Türkiye’de olan bu olaylar için Rus İmparatoru ile işbirliği yapmaya teşvik etmektir. Özel sekreter olarak gücümü Kraliçe ile bu konuda haberleşmeye harcamadığım için pişmanım, fakat bu çağrıyı Başbakana iletteceğim. “Saygılarımla, Arthur Bigge”

Rochdale Şehir Sekreteri Vekili dün, Lord Rosebery’den Ermeni Sorunu için Pazartesi Günü Rochdale’de bir halk toplantısı düzenlenmesi konusunda bir mektup aldı. Bu toplantıda Rochdale Halkının Kraliçe Hükümetine atacağı cesur adımlar için oy birliği ile destek ve sevgi göstermesini, Avrupa Devletleriyle işbirliği yaparak ya da yapmadan Osmanlı Devletindeki Türk kanunsuzluklardan Hıristiyanların kurtarılmasını istedi. Lord Rosebery şöyle devam etti: “Ermeni Sorununda çözüm için çaba harcayacağınızı düşünüyorum. Bu şartlar altında sizinle aynı fikirdeyim. İngiltere bu korkunç durumda diğer Avrupa Devletleri ile işbirliği yapmazsa, bence bu bir Avrupa Savaşı daveti olur. “Saygılarımla, Lord Rosebery”.

Parlamento Üyesi Lord George Hamilton, Ealing Papazı J.Watson Grayson’a Ermeni Katliamı konusunda Londra Eski Methodist Derneği ve Bağımsız Misyoner Papazları Derneği olarak şu mektubu gönderdi: “Hindistan Bürosu 22Eylül.

Efendim, İstanbul’daki son katliamları anlattığınız mektubunuzdan dolayı teşekkür ediyorum. Bu ülkede her dini ve sosyal sınıf arasında önceden planlanan öfkeli ve vahşi katliamlar olmaktadır. Avrupa yakınındaki bu olayların Avrupa’ya kadar sürmemesini ümit ediyorum. Büyük Devletlerin bu öfke karşısında birleşerek kalıcı bir çözüm bulmalarını ümit ediyorum. Saygılarımla, George Hamilton.”

Kraliçe Temsilcisi ve Parlamento Üyesi Bay Edward Clarke, Plymouth King Street’deki Wesleyan Methodist Derneğinin yayınladığı Ermenistan ve İstanbul’daki

son katliamlara karşı öfke ve nefret uyandıran mektubu aldı. Bay Edward bu bildiriye kabul etti ve şunları yazdı: “Ben de bu sonuçlara aynı korku ve öfkeyi duymaktayım. Lord Salisbury’nın bu konu üzerindeki güçlü ve derin hassasiyetini biliyorum. Türkiye’nin sürdürdüğü bu olaylara karşı İngiltere’nin antlaşma şartlarını uygulama görevini ısrarla takip edeceğine dair güvenim tamdır.”

Dün Guildhall’da yapılan Ortak Konsey Toplantısını Belediye Başkanı yönetti. Bay A.C. Morton şunları söyledi: “Bu konsey, Türk kanunları altında Ermenilere karşı işlenen suçlar korkunç ve sürekli katliamlardan öfke duymakta ve acil olarak bu şartların sona erdirilmesini istemekte, Hükümeti samimiyetle destekleyerek Türk İllerinde durumun düzeltilerek düzenin sürekli hale getirilmesini istemektedir.” Belediye Başkanının Toplantıyı düzenlemesi ve bu konuya ilgi göstermesinden memnun olduğunu söyledi. Neticede bu konseyin vatandaşları temsil ettiğini belirtti. Ermeni Sorunu siyasi değildir. Liberal Partinin üstleneceği bir sorun da değildir. Her parti kendi siyasi alanlarında bu şartlardaki sorunu paylaşmalı, Liberal Hükümet de son yıllarda Konsolosların gönderdiği gizli belgeleri onlarla paylaşmalıdır. Bu konuda Hükümet aceleci davranıp bu durumu savaşa sürüklemekten çözmelidir. Hükümet ülke çapında destek almış görünüyor. Bay W.H.Pannell bu fikri desteklemiş baskı yapmamalarının hata olduğunu söylemiştir. İlk olarak Saray’a baskı yapılması ve Londra halkının temsil edilmesinin sağlanmasını istemiştir. Bay Rome son konuşmasında bu durumda Londra’nın işbirliği yapma düşüncesinin önemli olduğunu ve bunu destekleyeceğini söyledi, ancak Saray’ın buna karşı politikalar geliştirme düşüncesinde olabileceğini ekledi. O, Saray’ın Başbakanın ve Bakanların her birine ayrı ayrı saygı gösterdiğini düşünüyor ve Bay Morton’un önerisini şüphe duymadan desteklediğini söyledi. Parlamento Üyesi Bay Clough, Kraliçe Hükümeti’ne küçük bir güven duyulması halinde Hükümetin bu olayları çoktan tüm güçleriyle engelleyeceğini söylemiştir. Dışişleri Bakanının Londra’daki savunmasını aksine desteklemiş, Kraliçe Hükümeti’nin zorlayıcı politikalarını onaylayabileceğini belirtmiştir. Son önerisinde İngiltere ordularının yalnız kaldığını, devam eden olaylar göz önüne alındığında güçsüz kaldığını söyledi. Avrupa Devletleri’nin bu saçmalığa karşı durduğunu, bu ülkenin Avrupa Ülkelerini başından atmak için kiskançlıklar yapacağını ve Çarın bu ülkeyi ziyaretinde Rusya ve İngiltere’nin Fransa’yı da ikna ederek ortak olarak elverişli bir durum ortaya koyacağına inandığını söyledi. Üç devletin işbirliği ile bir damla dahi kan

dökülmeden Sultan'ın tahttan indirilebileceğini ve Hükümetin düşürülebileceğini söyledi. Eski Saray Üyesi Dr. Crosby, siyasi sorunlar sebebiyle işbirliğinin bozulmasından dolayı bu durumun ileriye gitmesinden pişman olduğunu söyledi. Başkan Vekili Bay Deputy Snowden “Önceki Sorunu” düzeltmeyi teklif etmiş, Bay Malthouse Onu desteklemiştir. Bay C.T.Harris her iki çözümü de geri çekmeyi, bu katliama karşı işbirliğinin oybirliği ile desteklenerek düzeltilmesini teklif etmiş ancak onlar bu zulümlerin daha ileriye gitmesinden ortak olarak tereddüt etmişlerdir. Belediye Başkanı Lord “Önceki Sorunu” açıklayarak oylamaya sunmuştur. Sonuçta farklı fikirler ortaya çıkmış, 90 üye oy kullanırken 51(Elli bir) üye reddetmiş, 39 üye de Morton'un teklifinde değişiklik teklif etmiştir. Bay C.T.Harris diğer maddelere geçilmesini istemiş, Saray'a rağmen onun isteği kabul edilmiştir. Bu konudan daha sonra vazgeçilmiştir.

Dün akşam Oxford'daki Ermeni Katliamında Avrupa Devletlerinin ilgisizliğini protesto amaçlı, Belediye Başkanı Alderman Seary'nin düzenlediği kalabalık bir halk toplantısı düzenlendi. Parlamento Üyesi Bay J.Bryce'den gelen mektubu Bay Hobhouse okudu:

“ 23 Eylül.

Bayım, Oxford'da yarın yapılacak olan Ermeni Katliamı hakkındaki Şehir Toplantısına katılmam imkânsız olduğu için çok üzgünüm. Benzer toplantıların partiler üstü olduğu görülüyor. Mevcut krizde bu davranışın yerinde olduğunu düşünüyorum. Onlar bu katliamı İngiltere'ye hatırlatarak Dünya çapında insani hislerini göstermişlerdir. Son olaylar geçen Şubat ayında yayınlanan “Mavi Kitap”ı okuyanlar için şaşırtıcı olmamıştır. İngiliz Hükümeti daha yapıcı bir politikayla, onların uyması için kanun çıkarmıştır ve 26 Ağustostan beri İstanbul'da meydana gelen seri suçların durdurulması için Avrupa'yı önceden uyarmıştır. Avrupa Savaşı riskinde Britanya'nın bir hareket içinde bulunacağını düşünmeyelim. Belgeler bu sorunun düşünülenenden daha büyük olduğunu göstermektedir. Avrupa barışının devamına, İstanbul'daki ve Anadolu'daki terör hareketinin ciddi bir tehlike meydana getirdiği görülmektedir. Bugün ya da yarın bu devletler bu olayları bitirecek, bu şartlar altında Sultan gücünü kaybedecektir. İnanıyorum ki Büyük Devletler için insanlık vicdanı hâlâ ayaktadır. Milli bir görev olarak Doğu Bölgelerindeki harap olan yerlere yardım için çağrıda bulunuyorum. Saygılarımla, James Bryce.”

Bay Lyttelton Gell şunları söylemiştir: “ Bu toplantı Türk İmparatorluğunda Sultan’ın göz yumduğu Ermeniler üzerinde devam eden katliamlara karşı öfkeyi göstermektedir. Hükümet diğer devletlerle birlikte hızla hareket ederek olayların daha kötüye gitmesini önlemeli ve güvenlik için atılabilecek adımlar herkes tarafından yürekten desteklenmelidir.” Bu fikir Mansfield Kolejinden Bay Massie ve Rahip Gore tarafından desteklenmiştir. Rahip Gore Hıristiyan Ermeni halkının şu anda Sultan’ın yaptıklarından dolayı korku içinde olduğunu söylemiştir. O, Avrupa Devletlerinden uzak durarak bencil sistemini uygulamaya devam ediyor. Biz suçlu olduğumuzu anlayarak bundan sonrası için düşüncelerimizi yerine getirmeliyiz. Savaşa kışkırtmadan Hükümeti toplamalıyız. Bu durumda tek başına savaşa girilirse, ordularımızı Waterloo’da üslendirerek savaşa hazırlamalıyız. Onlar bu noktada Hükümet tarafından güçlendirilirse savaşa hazır hale geleceklerdir. Bu fikir kuvvetli alkışlarla kabul edildi. Yapılan bu toplantıya katılanlar salona sığmadı.

Rochester Piskoposu, elden ele dolaşan mektubunda kendi bölgesindeki Papazlara ve halka şunları yazarak çağrıda bulunmuştur: “St. Matthew Günü 1896 Kennington Parkı, Piskopos Evi.

Saygıdeğer Papazlar ve vatandaşlarım. Değerli düşüncelerinizi göz önüne alarak bazı tekliflerde bulunmak istiyorum. Ülke olarak son zamanlarda Türk baskısı altında Hıristiyanların hayatlarına mal olan acılarla derinden ilgilenmeliyiz. Bölgemizde ilk görevimiz çok kötü durumda olan bu fakir insanlar için samimiyetle dua ederek ilgimizi onlara döndürmektir. Bu olaylar Ocak ve Temmuzda meydana gelmiştir, ancak olayların daha da ileriye gideceğini düşünmüyorum. İstanbul katliamı gerçekten bir son değildi. Ermenistan’da son 12 ayda görüldüğüne göre anlatılmaz derecede korkular meydana gelmiştir. Dikkatimizi bu ülke üzerine çevirmeliyiz. Şu anda olan olayları kelimelerle ifade edemem. Görünen öfke ve protesto dalgası parti ve sosyal sınıf tanımamakta, ülkenin tamamında yaşanmaktadır. Gelecekte bu olayların azalacağını ümit ediyorum. Herkesin sağduyusuna dayanarak burada size bir davette bulunuyorum. Bana göre herkesin doğru karar verebileceği görünüyor. Ümit ederim ki bu söyleyeceklerimi de kabul edeceksiniz. Çok çekingen ve çok sabırlıyız, fakat bu ülkede olanlara karşı yüreğimiz sessiz kalamaz. Bu görünen, olanların çok azıdır. Bu ve benzer durumlarda görüş farklılıklarının olabileceğini biliyorum. Hükümetin bu olaya

sorumsuzca bakmayacağını, siyasi zorlamalarla yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışacağını söyleyebilirim. Şu anda yapabileceğimiz bir şey yok gibi görünüyor. Bu konuda ortaklaşa hareket edip, bu bölgedeki Kilise üyelerini davet ederek mütevazı dualarla, birlikte hareket etmeliyiz. Bence Pazar Günü bunu gerçekleştirebileceğimiz görünüyor. Samimi çağrılarla 18 Ekim Pazar günü, gün boyunca bu durum için Tanrıya yalvarmayı teklif ediyorum. Bunu aynı zamanda St. Luke Günü yapmamız uygun olabilir. (Cumartesi akşamı kendi kendinize dua yapın.) Kısaca bize rehber olacak yapmamız gerekenleri birkaç maddeyle söylemeliyim. 1)Hıristiyan kardeşlerimizin hepsi bütün sevgi ve ilgisiyle dualara davet edilmelidir. “Bir üye bütün üyelerin (kendini unutmazsa) acı çektiğini düşünürse bu acıyı anlar.” 2)Hıristiyanlara, vahşice öldürülenlerin sadakati örnek olarak anlatıp onlara şükran ve şeref çağrısında bulunmalıyız. Kendi hayatlarını Hıristiyanlar için feda ettiklerini söylemeliyiz. 3)Önemsemeyen “Hıristiyan Avrupa” bu anlatılanlarla dehşete düşebilir: Avrupa Devletleri bu sefaleti durdurmada yetersiz, çünkü onlar korkunç bencillikleri ve hırslarıyla yaşamakta, ama Tanrı bu dürüst ağlamaları kulaklarında kuvvetli bir şekilde duymaktadır. İnsanlık şerefi maddi başarıyla kıyaslanamayacak kadar büyüktür. 4) İngiltere'nin sorumluluğu hafife alınacak gibi değildir. Bunda herhangi bir şüpheye düşerseniz size Argyll Dükünün “Türkiye'ye karşı sorumluluğumuz” adlı küçük kitabını okumanızı şiddetle tavsiye ediyorum. Başka ülkeler İngiltere hakkında hileli ve adaletsiz olduğu düşünülüyorsa, bu şüphe ve hoşnutsuzluk bize bir şeyler kazandıracak mı? Dua, insanlık, tanrıya sığınmak ve bunlar için birleşmek adına bunlar size yeterli sebep değil mi? Sizi davet ediyorum. Bu durumda sizi herhangi bir otoriteyi kullanmamaya davet ediyorum, fakat bu bölgede hiç kimse bu kadar elverişli bir durumda, bu kadar hazır olamayacak. Buna ek olarak bildiğiniz yollarla ve bildiğiniz duaları yapmanızı tavsiye ediyorum. Size inanan Piskoposunuz, Edw. Roffen.”

Dün gece Rochester'de, Belediye Başkanının düzenlediği halk toplantısında Başpapaz Hole konuşmasında, Türk barbarlığı ve zalimliğinin hafifletici sebebinin olmadığını, fakat İngiltere'nin tek başına Hıristiyan Ermenilerin zulmünü önleyemeyeceğini ve Avrupa Savaşı düşüncesinin kuvvetle muhtemel olduğunu söylemiştir. Lord Salisbury'nin Avrupa Devletleri ile anlaşmak zorunda olduğunu söylemiş ancak bunun ne zaman ve nasıl yapacağını bilmediğini söylemiştir. Sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu toplantı Rochester halkının Türkiye'deki Hıristiyan Ermenilerin zulüm ve

katliamına karşı duyduğu korku ve öfkeyi açıklamaktadır.” Bu konuşma desteklenmiş, Hükümetin Avrupa Devletleriyle yapacağı işbirliği ile Ermenilerin güvenliğinin sağlanması konusunda bir toplantı düzenleyeceklerini belirtmişlerdir.

Dün gece Türk yönetimi altında devam eden katliamlara karşı, Willesden Lisesinde bir protesto toplantısı yapıldı. Başkanlığını Willesden Halk Konseyi Başkanı yaptı. Toplantıda şu kararlar benimsendi: “ Bu toplantı Willesden Halkının Ermeni Halkı üzerinde devam eden zulümlere karşı korku ve nefretini göstermektedir. Kraliçe Hükümeti benzer olayların devamını önlemek için caba harcamalıdır. Kraliçe Hükümetine gelecekte, Ermenistan’daki Sultan katliamlarının önlenmesi için diğer Avrupa ülkeleriyle işbirliği konusunda destek verilmelidir. Bu karar Parlamento Üyesi Bay W.Ambrose tarafından desteklenmiş ve O da Hükümete bu milli bir görev için İstanbul’daki güvenliği sağlamak amacıyla Rusya ile işbirliği yapılmasını teklif etmiştir. İngiltere ile Türkiye arasında yapılan Kıbrıs Antlaşmasının maddelerini uygulamasını ihmal eden Türkiye’ye, İngiltere yapması gereken baskıları ihmal etmiş ama bunu reddederek baskıların arttırılması için çalışacağını sözünü vermiştir. Bu ülkede istenenler diğer devletler tarafından da kabul edilmelidir. Avrupa Devletlerinin Türk baskılarına karşı işbirliğine ikna edilebileceğine inanıyorum.

Dün akşam Horsham’da Ermeni kadın, çocuk ve erkekler üzerinde uygulanan korkunç zulümlere karşı duyulan öfke için bir halk toplantısı yapıldı. Bu zulümleri engellemek için Hükümet göreve çağrıldı. Parlamento Üyesi Bay J.Reywood Johnstone söz alarak bu ülke için artık seslerin yükseltilmesinin lazım geldiğini ve orduların bu konuda tek başına bir şey yapamayacağını söyledi.

Dün akşam Southmpton’da Ermeni katliamını protesto için, siyasi ve dini guruplarla bağı olmayan bir halk toplantısı yapıldı. Toplantı Başkanlığını Belediye Meclis Üyesi Alderman Bone yaptı. Konuşmacılar insanlık adına eşi görülmemiş bu suçları protesto etti ve kesin neticenin alınması ve bu katliamların durdurulması için Hükümete çağrıda bulundu.

Dün gece Bilston’da yapılan halk toplantısı sonunda katılanlar, Lord Salisbury’nin Türkiye’de devam eden durumu acilen sona erdirmesi için atacağı adımları yürekten destekleyeceklerini beyan ettiler.

Dün gece Lancashire Castleton'da Ermeni Sorunu konulu kalabalık bir halk toplantısı yapıldı. İki yılını Türkiye'de geçiren Heywood'lu işadamı Bay Davis 500 Ermeni'nin Müslümanlar tarafından öldürüldüğünü, Türk Cezaevlerinde ekmek için mahkûmların birbirini öldürdüklerini söyledi. Toplantı sonunda Rusya ile işbirliği yapılarak en iyi neticenin alınacağı açıklandı.

Dün gece Kidderminster Şehir Salonunda büyük bir toplantı yapıldı. Ermeni Katliamının konuşulduğu toplantının başkanlığını Belediye Başkanı yaptı. Worcester Piskoposu toplantıya katılmadığı için özür mektubu gönderdi. Mektubunda; Türkiye'nin baskılarından vazgeçmesi için Türkiye'ye karşı kararlı davranılması gerektiğini söylemiştir. Parlamento Üyesi Bay Thomas Lea konuşmasında Ermeni Katliamından büyük öfke duyduğunu ve Türkiye'deki Hıristiyanlar konusu ile ilgilendiğini söyledi. İngiltere yalnız başına hareket etmek durumunda kalırsa Sultanın baskılarının durdurulmasının zor olacağını belirtti. Aksi bir durumda ise Avrupa savaşı çıkabilir bu da korkunç bir felakettir. Bu toplantıda Hükümetin desteklendiğini gördüğüme sevindim ve aynı zamanda bir Avrupa savaşını desteklemiyorum dedi ve bu konuşma desteklendi. Avrupa Devletlerinin ikna edilerek Sultan baskılarına hızla son verilmesi konusunda bir şeyler yapmaya davet edildi. Bu olayın Avrupa barışına tehdit olduğu belirtildi.

Dün gece Hereford'da Katedral Rahibi Palmer'in Başkanlık ettiği bir halk toplantısı yapıldı. Toplantı sonucu Papaz Marten tarafından onaylandı ve başta Hereford Piskoposu olmak üzere bu konu desteklendi. Ortak olarak şu söz verildi: "Türkiye'de devam eden terörü bitirmek için gerekli adımları atacak olan Hükümeti destekliyoruz." Parlamento Üyesi Bay Biddulph Hükümeti cesaretlendirmek için yürekten destek verdiği mesajını gönderdi. James Rankin bu toplantıyla özel olarak ilgilendiği mesajını yazdı. Parlamento Üyesi Bay Radcliffe Cooke Türkiye konusunda Kraliçe Bakanlarının atacağı her adımı destekleyeceğinin mesajını yolladı. Hereford Piskoposunun yaptığı konuşma da kabul edildi.

Dün gece West Hartlepool'de Ermeni zulmüne karşı Belediye Başkanının düzenlediği bir toplantı yapıldı. Kalabalık bir gurubun katıldığı toplantı sonucunda, Türklerin savunmasız Ermenilere yapılmaya devam edilen zulümlerden öfke duyduklarını ve şehir halkı olarak Hükümeti bu barbarlığı durdurmak için göreve davet ettiklerini bildirip,

hükümeti desteklediklerini açıkladılar. Alınan diğer bir sonuç açıklaması da, İngiltere'ye gelen Rus Çarına hoş geldin mesajı ile birlikte Rusya ve İngiltere'nin müttefik olarak diğer büyük devletlerle işbirliği yaparak bu terörü bitirmelerini istediler.

Dün gece Stockport'da başkanlığını Belediye Başkanının yaptığı toplantıda Ermeni zulmü protesto edildi ve Westminster Dükünün şu mektubu okundu: "Millet olarak anlatılamayacak derecedeki bu katliamlar hakkında hissettiklerimi satırlara sığdırmam imkânsız. Toplantınızda Türk İmparatorluğunun tahtına sıçrayan bu kan lekeleri konuşulmalıdır. Lord Salisbury'yi bu korkunç kanunsuzluğu sona erdirmesi için destekliyoruz. Milyonlarca Hıristiyan ve Müslüman bu kanunsuzlukta koruma altına alınmalıdır."

Dün gece Leamington'da Türk zulmüne karşı kalabalık bir halk toplantısı yapıldı. Belediye Başkanının Başkanlık yaptığı toplantıda çoğu yerel olmak üzere birçok Papaz ve halktan insanlar hazır bulundu. Sonuç olarak İstanbul'daki son Ermeni katliamlarına duyulan korku ve öfke anlatıldı. Bu katliamların devamının insanlık anlayışına aykırı olduğu söylenerek protesto edildi. Türk İmparatorluğunda barışı, güvenliği ve doğru yönetimi sağlaması için Kraliçe Hükümetine destek sözü verildi.

Dün akşam Dublin'de Belediye Başkanının düzenleyip yönettiği "Ermeniler üzerinde zorbaca zulümlere" karşı protesto toplantısı Dablin Leister Salonunda yapıldı. Acıları azaltmak amacıyla bir Yardım Fonu kurulması kararlaştırıldı. Toplantıda alınan kararlar oybirliği ile kabul edildi. Bir işadamı sonuçlardan birinin kargaşaya yol açacağını bunun değiştirilmesini önerdi ve bu düzeltme yapıldı. Bu toplantıya katılanların çoğu şehirdeki siyasi ve dini sınıf temsilcileriydi.

Dalington'da Çarşamba Günü Yabancı Görevliler Konferansında, Profesör Rendel Haris eşi ile birlikte Ermenistan seyahatini anlattı. Toplantıya katılanlardan ve halktan toplanan paraların nasıl harcandığından bahsetti. Bay Edmond W.Brooks bu derneğin çoğu zaman hayır işi yaptığını, Hükümetin Türkiye ile savaş başlatmasını onaylamadığını söyledi ve bu derneğin eskiden beri bağlı olduğu barış prensiplerine bağlı kalmasını tavsiye etti. O ve diğer konuşmacılar Avrupa Komisyonu yönetimi altında, İngiliz Hükümetini Rusya ve diğer devletlerle işbirliği yaparak Kıbrıs'taki gibi kolay çözümler alması konusunda öneride bulundular. Kapanışta Lord Salisbury'ye şu öneride bulunmaya karar verildi: "İngiltere ve İrlanda'daki bu dernek üyelerinin

konferansı Dalington'da yapıldı. Lord Salisbury'ye saygımızı vurgulayarak bu derneğin diğer şubeleri ile birlikte sizden Rusya'ya karşı, Türkiye'yi savunan 1878 Kıbrıs Antlaşmasını feshetmenizi ve Kıbrıs Adasını Avrupa Komisyonuna teslim etmenizi istiyoruz. Bu konferans sizin Rusya ile birlikte hareket edeceğinize inanıyor, Ermeni Sorununa barışçı çözümler bulmak için gerekli adımları atacağınıza ve insanlara hayat güvenliği sağlayacağınızı ümit edip, Hıristiyanlığın barış ve şeref değerlerini kurtaracağınıza inanıyoruz.”

Bournemouth'da Shaftesbury Salonunda dün gece Belediye Başkanının isteğiyle bir toplantı düzenlendi. General Bay Charles Shute, Türk katliamlarının dini nefretten değil ırk ayrıcalığından meydana geldiğini hatırlattı. İngiltere'nin kendi başına hareket etmesinin imkânsız olduğunu, diplomatik girişimler yapması gerektiğini söyledi. Çanakkale Boğazına İngiliz Filosunun güçlü bir şekilde yerleşeceğini bildiğini söyledi. Fakat bunun sonucu ne olacak? Fedakârlıkta bulunacağız, kurbanlar verilecek, bizden daha zayıf olan Fransız Donanması ile (belki bir veya üç filo) işbirliği yaparak birleşeceğiz.

Aberdeen ve Orkney Piskoposu, 24 Eylül tarihli Aberden Piskoposluk Sarayından şu mektubu gönderdi: “Başkanı bulunduğum Byron Derneğinin faaliyetlerinin yanlış neticeler verdiğini görüyorum. Lord Byron'un edebi metinlerini hatırlamanızı, Türk kanunsuzluğu mağdurlarını hatırlamanızı, bu şartlarda çalışmanızı ve kahramanca hizmet etmenizi istiyorum. Bu korkunç olaylar tekrarlanmaya değer mi? Bu sebeple Byron Derneği üyeleri olarak, Osmanlı baskısı altındaki Hıristiyan toplumuna yardım etmeyi ve kanuni her türlü desteği vereceğimizi vaat ediyorum. Bütün devletlere yağmalamalara, işkencelere, zulümlere ve Sultan baskısı altındaki katliamlara karşı Haçlı Birliğinde birleşmeleri için yalvarıyoruz. Bütün bu isteklerimizi Papaz T.M.A Sanders adına Londra'daki adresine gönderdik. Abonelik ücretine gerek duymadan Derneğimize üye olarak bizi destekleyebilir, gönüllü yardımlarınızı kabul ederiz. Yapılan bütün yardımlar Ermenistan ve Girit'teki Fonlara, K.G. Westminster Dükü Londra Hükümet Evi W. vasıtasıyla gönderilecektir.

TERCÜME NO.20

25 Eylül 1896 Bay Gladstone ve Ermeni Sorunu

Dün, insanlardan gelen talep üzerine Belediye Başkanı tarafından toplantıya çağrılan Kasaba Meclisi, Liverpool'de Hanger'in sirk alanında toplandı. Mr. Gladstone'nin konuşmacı olarak bulunacağına söz verdiğinin bilinmesi sebebiyle toplantıya olağanüstü bir alaka gösterildi. Toplantı için bilet bile bastırılmadı. Fakat binanın kapıları, toplantının kararlaştırılan başlama saatinden 3,5 saat önce, saat 9'da tamamen açıldı. 6.000 kişilik seyirci gurubu, çok hızlı bir şekilde bu geniş sirk alanına hücum etti. Toplantı başlamadan önceki arada toplantıya katılanlar, vatanseverlik ve sadakat üzerine şarkılar söyleyerek eğlendi. Bay ve Bayan Gladstone, Parlamento Üyesi Herbert Gladstone, Papaz Harry, Bayan Drew, Helen Gladstone, Fahri Şeref konuğu Saygıdeğer Neville ve Bayan Lyttelton'dan oluşan Bay Gladstone'nin partisi Hawarden'den hususi bir trenle seyahat ettiler ve kararlaştırılan açılış saatinden kısa bir süre sonra sirk alanına vardılar. Tam belirlenen saatte kürsüde yerini alan Belediye Başkanı Lord Derby, eşraftan bir zatın istasyondan toplantıya doğru geldiğini açıkladı ve kalabalık bir grup eşliğinde Ona birkaç dakikalık koruma verilmesini önerdi. Kalabalık gürültülü bir coşkuyla bunu kabul etti ve sahnede Bay Gladstone'nin partisi çıkıncaya kadar sabırla bekledi. Bay Gladstone'nin salona girişi, tekrar tekrar yenilenen ve dakikalarca devam edecek olan, muhteşem bir his patlamasının habercisiydi. Sahnede iki siyasi partinin yerel liderleri eşit sayıda yer aldı. Seyircilere bakıldığında Milli Birlikçilerin çoğunlukta olduğu tahmin ediliyordu. Bütün toplantı boyunca tam bir fikir birliği ve büyük ilgi vardı. Toplantının hiçbir yerinde belli bir fikir ayrılığı yoktu. Gladstone partisi mensupları yerini aldığı anda Belediye Başkanı toplantı talep metnini okuması için başkâtibi çağırarak, bütün konuşmacıların taleplerini ve çözüm tekliflerini açıklarken, verilen sürenin ve konunun dışına çıkmamaya davet ederek hemen göreve başladı. Bay Edward Lawrence'nin ilk teklifi şöyleydi. Bu toplantıda Ermeni Hıristiyanlara Türk yöneticiler tarafından uygulanan zalimce davranışlara ve XIX. Yüzyılın insanlık ayıbı olan, son zamanlarda İstanbul'da meydana gelen soykırımlara öfkemizi ve nefretimizi açıklamak isteriz. Bay Edward Ewens'da aynı şeyleri söyledi. Parlamento Üyesi Bay Warr ve Sir Edward Russell'da onu destekledi. Teklif toplantıya katılanların oyuna sunulduğunda herkesin ortak fikriyle ve coşkusuyla kabul edildi. Bay Gladstone diğer

teklifi sunduğunda, ayakta ve mendillerini sallayarak gürültülü bir şekilde alkışladılar. Gladstone şöyle konuştu: “Sayın Belediye Başkanım, bayanlar ve baylar. Benden önce sahneye gelenlerin hepsinin konuşmalarını en derin hislerimle dinledim. Tamamen onlara katılmayı arzu ediyorum. Şurası gerçek ki uzun bir siyasi hayat yaşadım. Yüksek ve sorumlu bir makamı taşıdım. Şu anda karşınızda olmamın sebebi bu iki şey ile ilgili değildir. Hiçbir şekilde yetkili makama bir iddiada bulunmuyorum. Buraya Kraliçenin temsilcisi olarak (“bravo, yaşa” ve alkışlar), özellikle Liverpool bağımsız bölge yetkililerinin, beni kasabanızdan biri olarak kabul edip, kibarca davet etmeleri sebebiyle geldim. Sayın Belediye Başkanım, şu anda partinizin platformundan daha yüksek platformda bulunduğumuz söylenmektedir. Şu sırada siyasi görüşü ne olursa olsun ona sahip olmaktan vicdanen rahatsızlık duyan veya ondan utanan hiç kimse yok. Fakat üzerinde bulunduğumuz milli platform bize, ülkenin bir ucundan diğerine, tüm insanlarca kabul edildiğine inandığım daha yüksek talepler ve daha büyük yetkiler verir (alkışlar). Belediye başkanım, kendi kendime diyeceğim ki, bu olayda olduğu gibi partinin bütünüyle aynı hisleri paylaştığımı ve partimizin hatıralarını yeniden hatırlatmak bir görevdir tabii ki onları uygulamaktan çok daha kolay bir görevdir. Kendi açımdan sadece canlı ümitler beslemekle kalmayıp, geçen iki yılın olaylarının yaşandığı hükümetleri daha yakından tanıdığımızda bu vahim durumun herkimden kaynaklanırsa kaynaklansın bu büyük hükümet boşluğundan veya kanunlardan kaynaklanmadığına dair güçlü bir inanç besliyorum.

İnsanlık İçin Savaş

Şimdi Sayın Belediye Başkanım, ortaya atacağım fikri söylemeden önce eğer yapabilirsem, açıklık getirmek istediğim bazı önemli hususlar var. Bu olayda (Ermeni sorunu) ortaya sürülmesi gereken önemli noktalar var. Özellikle şimdi kötü idarenin altında ezilenlerin olduğu topraklarda ve son iki yıldır dehşetle artan bir öfkeye maruz kalan insanlar, bizim Hıristiyan din kardeşlerimizdir. Bu Müslümanlığa karşı açılan bir savaş değildir. Bu Hindistan’daki Müslüman topluluğu göz önüne alırsak, değişen bir politikanın da açıklaması değildir. Hayır, dahası Türk İmparatorluğundaki Müslümanların bütün Dünyada kınanmasının da bir açıklaması değildir. Buna karşılık şu ana kadar, okumak ve duymak zorunda olduğumuz bu üzücü hatta içler acısı raporların arasında bir tanesi var ki, onu gördüğümüzde acımız biraz hafifliyor ve biraz

rahatlıyoruz. Devletin temsilcilerinin işlediği bu soykırıma ve en yüksek otoriteler tarafından bu soykırım tasvip edilmiş olmasına rağmen, bizim hayranlığımızı, sempatemizi kazanacak iddialar meydana getiren, bu yanlış faaliyetlere karşı var gücüyle tepki gösteren iyi ve cömert Müslümanlar da mevcuttur. Adına hareket ettiğimiz insanların Hıristiyan olmalarına rağmen ben, kendimden emin olarak söylüyorum ki -ve siz de bunu kabulde arkamdasınız- onların yerine Müslüman Hindu, Budist, Konfiçyuscu siz ne diye adlandırırırsanız adlandırın- onlar da aynı sebeplerle destekliyorlar. Biz bugün burada toplanmayı aynı ilahi güç ve şu anda tanıdığımız aynı ilahi aklıselim sayesinde kendimize bir görev olarak addettik. Sizin dikkatinize sunmak istediğim daha az dikkat çekici bir nokta daha var. Çeşitli Avrupa Hükümetlerinin davranışları ve tavrı cesaretimizi kırdı. Hemen aceleyle, bu tutum ve davranışlarda, yönettikleri halkın temsilcilerine sadık olduklarını düşünmeyin (alkışlar). Burada üzerinde durduğumuz yer İngiltere değil, Avrupa değil, burası insanlık sahnesi. İnsanıktan daha düşük değerdeki hiçbir şey, bir süre bile olsa onu asla layıkıyla temsil edemez (alkışlar).

Türk Yetkililer Reddediyor

Şimdi meydana gelen bazı olaylar büyütülüyor ve reddediliyor. Türk Hükümeti, Sultan ve yetkilileri aracılığı ile olan bu yıkıcı olayların tahrik neticesi meydana geldiğini anlatıyor. Buna cevap olarak tahrikçilere ve ihtilalcilere güvenemeyeceğimizi söylemeliyim; Güvenilir kaynaklara itibar etmeliyiz. Sultanın bu davranışlarını farkında iken bütün samimiyetimizle ve dostluğumuzla Türk Hükümetinin reddettiği bu olayı acilen ülkesine yakışır bir şekilde düzeltmesini istiyoruz (alkışlar). Belki de yapacağı olumlu hareketleriyle örnek teşkil edecektir. Türkiye’de patlak veren tartışığımız bu olay ilk değil ve sadece Müslüman fanatikler tarafından yapılmış değil, Hükümetin uyguladığı kasıtlı politikaların bir sonucudur (bravo, yaşa). Olayların 1876’da olanlarla benzerlik gösterdiği düşünülebilir. Öncelikle olayların resmi olmayan kaynaklar tarafından meydana getirildiğini düşünüyorum. Bunu ispatlayan deliller artmakta hatta kesinlik kazandığı görünüyor; Fakat 1876 yaz mevsimini iyi hatırlayalım. O gün Türk Büyükelçisi, Sultan Hükümetinin bir idarecisi olarak durumu anlatmış, Türkler ve Sultan Hükümeti tarafından hiçbir suçun işlenmediğini, zulüm yapılmadığı açıklanmıştır. Fakat bu açıklama Bulgar ayaklanmasında tahrikler sonucu meydana

gelen felaketleri önleyememiştir. Tarihte var olan Bulgar zulmünün tartışma götürmeyecek kadar açık olduğunu gördüm. Netice olarak Bulgar bağımsızlığını çok önceden tahmin etmişim. Şu anda yapılanların Bulgar zulümüyle birçok benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Katliam suçlarını ve bu korkuyu ortaya koyanları, reddedilen katliamların günden güne artarak devam ettiğini, okuduğumuz ve duyduğumuz haberlerden öğrenmekteyiz. Bu işler daha ne kadar devam edecek? Bizim bildiğimiz konuları Avrupa'da biliyor (alkışlar). O yüzden bu inkârları bir yana bırakarak bu konuyla ilgilenmeliyiz (alkışlar).

Bu kötülüğün Kaynağı ve Başlaması

Sormak istiyorum, burada bulunmamızın genel amacı nedir? İntikam almak mı? Tazminat talep etmek mi? Hayır; eğer amaç anlaşıldı ise bu beklenen hareketlerin yapılmasıdır. Sonuç olarak bu katliamların sona erdirilmesini isteyenlerden bu salonda bunu gerçekleştirebilecek kimse yoktur. Ancak iyi cevap veren, başarılarıyla övünen, teklif yapabilecek çok kişi var. Niçin olayları durdurmalıyız? Son zamanlarda konuşulanlar özel işler yapacağımızı gösteriyor. Bu konuşulanlar İstanbul Sarayında tehlikeli bir işe girişeceğimizi gösteriyor. Belediye Başkanım bu duruma bir darbe vurmamız (alkışlar). Bu Türk halkının reddettiği gerçekler değildir. Bence Hükümet yetkilileri ve çalışanları bu duruma ilgisiz kalmamışlardır. Fakat bu işe müdahale ederek zirvede olan bu olaylara daha fazla zarar vermek istememişlerdir. Esasen burada meydana gelen olayları büyüterek anlattıkları şüphesi uyanmıştır ve bu görüşler desteklenmiştir. Bu hareketler siyasi olarak tasarlanmış, olaylar günden güne artarak devam etmiştir (bravo, yaşa). Onlar için yaptığımız duaları, onları savunmak ve aynı korkuların tekrarını önlemek, doğru ya da yanlış söylediğimiz tekliflerimizi tekrar hatırlayalım (Alkışlar). 18 ay ya da daha fazla süre önce ilk meydana gelen büyük katliamı tekrar hatırlayalım ve geçmişte emsali olmayan orada yapılan olağanüstü davranışları düşünelim. “Bulgaristan Ermenistan'dan çok daha kötü durumdaydı.” Geçmişteki bu örnek dışında gelecekte de böyle durumların olmayacağını düşünmeyin. Yazık ki bu katliam seri olarak devam ederek büyüdü. Sultan Birleşik Avrupa diplomasisi üzerinde zaferine seviniyor. Sultan Büyükelçilerimizin gözü önünde katliamlarına devam ediyor ve zaman kazanarak bunları en üst seviyeye çıkaracağı muhtemel görünüyor.

İstanbul Katliamı

Ermenistan katliamı ile İstanbul katliamını düşünerek her ikisini de karşılaştıralım. Bu olay Avrupa'da büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu yapılanlar gaddarlık mıydı? Bu soruya karşılık olarak tereddüt etmeden söyleyebilirim ki bu olanlar iğrenç, rezil ve affedilmezdir. Ermeni dağlarında ara verilmeden devam eden bu katliamlar, tarihe kötü bir leke olarak geçmiştir (alkışlar). Bu kötü bir lekedir, çünkü ilk olarak bu işin failleri hapsedilmeliydi. Ancak Ermeni katliamındaki işkence, yağmalama ve planlı bir şekilde işlenen suçlar insanlığın zayıflığını göstermektedir (alkışlar). İstanbul katliamını yapılan diğer rezaletlerden ayrı tutarak karşılaştırma yapalım. Bütün bu katliamlar Dünya üzerinde görünen saygısızca işlenmiş katliamlardır. Sultanın sözlerini tercüme edersek şu mana çıkar: “Uzak yerlerde sabrınızı denedim; bunu gözlerinizin önünde tekrar deneyeceğim. İllerimi metruk bırakacağım. Daha sonra Başkentimizi de terk edilmiş bırakacağım. Bundan evvel yaptıklarımın hepsi ile birlikte hislerinizi etkisiz hale getireceğim; Yanınıza yaklaşip sizi göreceğim ya da uzun zaman devam edecek olan gazap uykusundan uyandırmayacağım.”

Diplomasi Zayıflığı

Diplomasinin bu konuda zayıf kaldığını hissediyorum. Dürüst olmak gerekirse milletin sesini kalbimde hissediyorum (kuvvetli ve uzun süren alkışlar). Ancak bu acıları düşünmenin doğru olduğunu düşünüyorum. Bu zayıflığı tahmin ederek ve bu durum altında ne yapabiliriz? Biliyoruz ki 6 Avrupa Devleti Büyükelçileri yeterince düşünüp “bu kör noktayı cesaretleriyle aşarak” Sultan’ı yaptıklarından dolayı ikaz etmelidir. Netice olarak katliamı onların başlattığı hususunda bir inanç var. O’na katliamlardaki etkisini sormak istiyorum, devam eden olaylardan şikâyetçi değil mi? Kendisinin sebep olduğu gereksiz bir savaşa giderek neden daha fazla kendisini cezalandırmak istiyor? Bu gereksiz savaş O’nu yaptıklarından dolayı yalnız bırakacak. Sultan başta bu savaşta zarar görmeyeceğini düşünüp, bütün istediklerini yerine getirerek bu savaşa sebep oluyor.

Chester’da 15 ay önce bu konu hakkında yaptığımız konuşmada, bu politikaları durdurmanın doğru bir davranış olduğu düşüncesini savunmuştuk. Sultan’ı devirme fikrini ve bu fikri uygulamanın zor olduğunu söylemiştik. O zaman bu fikre tam inanmamıza rağmen bunun üzerinde hiçbir hazırlık yapmadık. Şunu söylemeliyim ki 15

ay önce Ermeniler hakkında söylediklerimiz, şimdiki söylediklerimizden daha mantıksızdı. Sultan katliam üstüne katliam yaptı. Bütün Avrupa'nın temsilcileri önünde katliamları sıraladı. Sultan bu yaptıkları karşısında cezasız kalmamalıdır. O'nun daha fazla ileri gitmesine izin verecek miyiz? Bu toplantının başlamasından itibaren son zamanlarda gerçekleşen kaynağı belirsiz olayların son durumları hakkında konuştuk. Sultan'ın politikalarının bir başka örneği de Kürtleri satın almış olmasıdır. Fakat böyle bir politikanın delilik olduğunu düşünüyorum. Güç sahibi devletlerin güçlerini kullanarak zorlama yaparak güvenliği sağlamasının uzak olduğunu düşünüyorum (alkışlar). Bu ilgi üzerinde toplanmamız ve göze çarpan bir başarı elde etmek için daha güçlü ve etkili davranmak gereklidir? (alkışlar).

Avrupa ile işbirliği

Avrupa ile işbirliğinin bu zamanda her şeyi yapabileceği görünüyor. Bu işbirliği üzerinde iyice düşünmeliyiz. Bu güçlü bir olaydır. Genel olarak birçok durumda iyi netice verecek ancak, başarıları düzenli olmayacak ve Doğu Sorununda istenilen çözümü sağlaması zor görünüyor. Herkesin samimiyetle anlaşabileceği bir birlik olacaktır. Ancak bu birlik Doğu Sorununu iyi bilmemektedir. Doğu Sorunu çok geniştir. Türkiye'nin ırkçı baskıları 15–20 milyon kişinin gözleri önünde oldu (alkışlar). Fakat bunun etkisi ne oldu? Yunanistan için Avrupa birlik olmadığı halde Yunanistan bunu yaşadı ve başardı. Bu devletlerin tekrar birleşmesi değişik bir hal alacaktır. Tekrar görülecek ki bir devletin diğer devletlerle birleşmesi bu işi başarmak için olumlu bir adım olacaktır. 1853'de İngiltere Hükümeti ve vatandaşları, Türk Hükümetine karşı Rusya ile birlikte etkili reformlar yapabilecek durumdaydık. Ancak önce Avrupa ile işbirliğini denedik bunu başaramadık. Rusya'nın yanında endişe duyan dört devlet vardı. Bu dört devlet birleşemedi. Savaşa niyetli Fransa ile birleştik samimi ve kuvvetli bir güç oluşturduk. Fakat bir devlet (Prusya) ayrı durmuş ve Rusya'yı tarafsız olmaya davet etmiştir. Başka bir devlet (Avusturya) bizi bazen desteklemiş bazen de karşı olmuştur. Sonuçta Avrupa işbirliğinin uygulanamaz olduğu ispatlanmıştır. Daha sonra tekrar işbirliğine gidilmiş ve Bulgaristan ve kardeş devletler bağımsızlığına kavuşmuş, birlik yeniden dağılmıştır. Bu devletler başta olmak üzere Avrupa işbirliği meydana gelmemiş ve Balkan Yarımadasındaki devletler yalnız bırakılmıştır(alkışlar). Kapanış sözü olarak şunları söyleyebilirim. Berlin antlaşmasından iki yıl sonra Yunanistan ve

Karadağ'da antlaşma şartlarının yerine getirilmediğini hatırlıyorum. O zaman Hükümetin bir üyesiydim ve Avrupa devletleri işbirliği yaparak gemilerini savaş için Arnavutluk ve Karadağ kıyılarına göndermişti. Fakat gördüğüm gemilerden biri ve bence daha fazlası orada olmasına rağmen hiçbir ateş açmadı (gülüşmeler). Sonuç olarak Avrupa Devletleri görevini tam olarak yerine getirmedi (alkışlar). Fakat Osmanlı Devleti boş durmadı. Sultan daha baskın hale geldi. Kan dökülmedi, savaş olmadı, sertlik olmadı, savaş ilanı yayınlanmadı ama yeterince tehdit yapıldığını biliyorum. 1880 Baharında Yunanistan ve Karadağ için Berlin Antlaşmasının şartları dürüstçe yerine getirildi. O yüzden şimdiki Hükümet ve Lord Rosebery Hükümetinin doğru işler yaptığını söylemeliyim. Liverpool'daki serbest biri olarak bu fikrimi basitçe açıklayabiliyorum (gülüşmeler, alkışlar). Avrupa Devletlerinin hepsiyle işbirliği için çaba sarf edildi ve bu işbirliği hoş karşılanmalıdır.

Devletlerin Ayıbı

Bence devletler çok büyük rezilliklere yol açtı (bravo, yaşa). Biz bu rezaletin parçası değiliz. Hükümetimiz bir sonuca varamamış, fakat bu duruma ilgi göstererek yapılan toplantıları desteklemiştir. Bu noktada millet olarak hükümete gereken desteği vereceğiz (alkışlar). Bu noktada toplantının duygularımızı uyandırdığını ve fikirlerimizi geliştirdiğini söylemeliyim. Elbette benim dışımda hiç kimsenin sorumluluk almadığını düşünüyorum ve aynı zamanda bu ülkede yapılan toplantıların genel hislerde birleştiğine inanıyorum. Hâlbuki Avrupa işbirliği hakkında konuştuğum zaman başka yerlerdeki sorunları da söylemeliyim. Bu durumda herkesin Sultan'ın antlaşma şartlarını yerine getirmediğinden haberi olmasını ve sonuç olarak Avrupa işbirliğinin şimdi Girit hakkında konuşmamasını esas olarak, Ermenistan'a öncelik vermesini söylemeliyim. Bu Avrupa işbirliğinin ortak başarısızlığıdır.

Diplomatik İlişkilere Devam Etmeli Miyiz?

Hepsi bu mu? Bence 6 Büyük Devletin İstanbul Büyükelçilerinin katliam zamanında tutulan zabıtları da incelenmeli ve olabilecek katliamların engellenmesi için elçiliklerden yardım istenmelidir. Sultan'ın Avrupa'daki 6 Büyük Devletindeki Büyükelçileri ile Avrupa'nın 6 Büyük Devletinin İstanbul'daki Diplomatik Temsilcileri Sultan'dan ayrı bir şekilde çalışırlarsa bence olaylar daha farklı olacaktır. Avrupa bu durumda önceden hazırlık yapmalı Sultan da bu durumda gayret ederek hayal kırıklığını

gidermelidir. Böyle başlarsak sonuna kadar direnerek sonuca ulaşacağız. Bu yüzden fikrim akıllıcadır. Herhangi bir ters durum olursa desteğimizi çekebiliriz. Esas olarak Türkiye ile diplomatik ilişkilerimizde İstanbul sokaklarında 4.000 Ermeni'nin katliamını önleyemedik. Sultan olayların devamına göz yumdu. Diplomatik nezaketimizle hak iddia ederek devam eden bu olaylarda Avrupa ile dostça tartışarak fikir ayrılıklarını ortadan kaldırmalıyız (alkışlar). Bu durumda Liverpool halkının yaptığı bu toplantı küçük görülmemelidir. Söyleyeceğim şu sözleri reyinize sunmak istiyorum; “ Bu toplantı korkunç katliamdaki Hıristiyanların durumlarını Kraliçe Hükümetine göstermek için yapılmıştır. Bu toplantıda istenen Hıristiyanların muhafaza ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşmesi için Liverpool halkı, Hükümeti samimiyetle destekleyip, gerekli her türlü desteği verecektir” (alkışlar). Belediye Başkanı bu fikri büyük bir dikkatle dinleyip kabul etti. Aynı zamanda onlara karşı dikkatli olunması gerektiğini tek başına hareket etmememiz gerektiğini söyledi. Kraliçe Hükümetini desteklersek muhtemelen her alanda kazanacağımızı düşünüyorum. Çok iyi biliyoruz ki bu noktalar dışında bizi öne geçirecek değerli bilgilerimiz var; Hükümet her durumda büyük adımlar atmaya benimsemiştir. Onları kıskanmadan ve tereddüt göstermeden destekleyeceğiz (alkışlar). Sonuç olarak ortak duygularımıza uygun hareket edeceklerini düşünüyorum (gülüşmeler ve alkışlar).

Hareketimizin Sınırları

Kraliçe Hükümetini her neticede ve her hareketinde sürekli desteklediğimizi söylemeliyim. Bu yüzden özel olarak bu toplantıda eleştirmemize rağmen istediklerimizi yapacaklarını ümit ediyorum. Önlemler alınmalı ve bu tartışmaların büyümesine izin verilmemelidir. Bu yüzden Avrupa devletleri ile tartışarak (bravo) Avrupa'yı bu konuya yönlendirmeliyiz (bravo, yaşa). Bu durumda Avrupa Savaşı hayalinin Ermenistan yararına uygun olmayacağını düşünüyorum. Avrupa'yı savaşa sürüklemek yapacağımız en son iştir. Bu durumun olmasını istemiyorum. Ermenistan için bu duruma son verip gerekli sonuçları almalıyız. Sürekli savaşı konuşmamalıyız, görevimiz Avrupa'yı savaş batağına sürüklememektir. Fakat İngiltere bunu tamamen inkâr ediyor ve tüm sorumlulukları altında güçlerini ve görevlerini adaletli bir şekilde kullanmıyor ve diğer Avrupa Devletleri ya da bazıları askeri araçlarını ilerleterek görevlerini yapmaya çalışıyor. Buradan bakarsak durumu kendi kendilerine

yönetiyorlar. Bu düşünceyle bu savaş gazetelerde önemsiz olarak ifade edilmiş ve halk arasında dedikodular yayılmıştır. Avrupa savaşının başladığını düşünürsek, bu büyük ülke bu savaşta bağımsız hareket ederse bu bence içler acısı bir hata olur ve diplomasi tarihine büyük bir hata olarak geçer. Sayın Belediye Başkanım, bu durumu kabul etmemiz ve tasdik etmememiz gerekir. Olabilecek her durumda Avrupa Devletlerinden şikâyet hakkımız olmaz. Çünkü bu durumu kabullenmiş oluruz. Şikâyet hakkımız olursa elbette harekete geçer askerlerimizle bunu uygularız, eğer kabul etmezsek görevimizi yerine getirmemiş oluruz (alkışlar). Biz bu durumda bağımsızız. Bu oyunu kendi isteklerimiz ve menfaatimiz için oynuyoruz. Yapılan baskılarda hükümetimizi desteklemeliyiz.

İngiltere ve Türkiye'nin Zorlukları

Avrupa Devletlerine danışmalıyız. Onlarla birlikte karar almamız önemlidir. Her şartta köle gibi davranmayıp kendi vicdanımızla karar vereceğiz (kuvvetli alkışlar). Başlarda ilk sorunumuz siyasi olabilir. Diğer Avrupa Devletlerinin olurlarını almamız imkânsız olabilir. İngiltere halkına göre Türklere karşı ortak bir baskı kurabilir miyiz? (evet cevapları). Yapılacak baskı savaş anlamına gelmez, sadece akıselim davranmak savaşın yönünü genellikle değiştirir (alkışlar). Baskı yapılmasını kabul etmeliyiz ayrıca savaşa doğru gidersek de bu kararı da desteklemeliyiz (bravo, yaşa). Şu an için inkâr etmiyoruz. Türkiye için durumumuz nedir? 1856'da Berlin Antlaşmasında Türkiye, Ermenistan hakkında çok ciddi sözler vermiş etkili ve zorlayıcı reformlar gerçekleştirmiştir (alkışlar). Daha sonra bu sözünden vazgeçmiş ancak, 1878'deki Berlin Antlaşmasıyla tekrar söz vermiştir. 1878'deki başka bir antlaşmada yani Türk-İngiliz Antlaşmasında, İngiltere güvenliklerini yerine getirmesi için teminat talebini kendi çabalarıyla kabul ettirmiştir. İngiltere Rusya'dan, Ermenistan'daki haksız Türk saldırılarına karşı ve Ermenistan'daki reformları gerçekleştirmek için Türkiye'ye karşı müdahale önerdi. Bu ilk iki antlaşma diğer Avrupa Devletlerinin zorlamaları ile oldu. Bu noktada aynı önemdeki üçüncü antlaşmayı da biz yaptık (bravo, yaşa). Parantez içinde söylemeliyim ki ben bu antlaşmaya itiraz ettim, ancak şartlara göre uygun olduğunu gördüm. Berlin Kongresinde yapılan bu antlaşmanın önemi anlaşıldı ve kabul edilip onaylandı. Türkiye ve İngiltere'ye ayrı ayrı sorumluluk verildi. İngiltere, Anadolu'daki Türklere karşı sorumluluğunu kabul etti. Türkiye de Ermenistan'da etkili

reformlar yapacağı sözünü verdi. Türk Sultanı reformlarla birlikte sınırsız katliamlarda bulundu (bravo, yaşa). Bu şartlar altında Türkiye ile ilgili zorlamada bulunmak çok uzaktı. İngiltere Ermenistan'da gereken haklı sebeplerle, gereken baskıyı yapmak için halkıyla birlikte bu reformlara müdahale edebilir miydi? (alkışlar). Bu şiddet dolu davranışlar sadece şikâyetlere sebep olmayacak, sonucu korkunç olacaktır.

Muhtemel Tedbirler

Alınması gereken tedbirleri kendi başımıza ve tam anlamıyla almalıyız. Şimdi doğal olarak Kraliçe Hükümetine tavsiyemiz olmayacak. Bu görevimizin dışına çıkmak anlamına gelebilir. Bu toplantıya Kraliçe'yi de davet edersek haddimizi aşacağımızı düşünüyorum. Kesin tedbirleri aldığımızda tahminleri ortadan kaldıracığımızı biliyorum. Daha sonra ilk olarak Avrupa devletleri ile yaptığımız işbirliğinin hata olduğunu düşünüyorum. Bu büyük bir tahmindir (gülüşmeler); Bu tahmindir, çünkü her düşüncemize karşı bir fikir olacaktır. Bununla birlikte elbette yapılacak kötülükler bizim faaliyetlerimizi engelleyebilir. İlk olarak Türkiye'nin gerekli sorumluluklarını yerine getirmesini sağlanacak ve gerekenler kesin olarak yaptırılacaktır. Şimdi Osmanlı Devletinin sorumluluklarını yerine getirmesi için geç kalmaması ve bundan sonra komisyona itaat etmesini ve daha sonra kararlaştırılmış komisyon raporlarının üzerinde düşünmelidir. Bu tutanağın benimseneceğini umuyor ve hissediyorum. Bu şartları kesinlikle uygun bir şekilde yapmalıyız ve acil şartları yerine getirmeliyiz. Daha sonra bu taleplerimizi tamamlayıp ilk adımı atarak İstanbul'daki Büyükelçimizi geri çekerek tutuklanmasını önlemeliyiz (alkışlar). Londra'daki Türk Büyükelçisini de sınır dışı etmeliyiz (alkışlar). Bu sınır dışı olayı bir Avrupa savaşı meydana getirmez. Bu durumda iki şey isteyebiliriz. Bunlardan ilki diplomatik ilişkilerimizi askıya alarak gelecekte olabilecek olayları önlemiş oluruz. Bu durumda hiç kimse şikâyet etmez (bravo, yaşa). Bunu söylemekte tereddüt etmiyorum ki Türkiye ile şimdiki ilişkilerimizde sorumluluğumuzdan kaçmıyor ve geri adı atmıyoruz. Daha ileriye gidersek iyi düşünüp taşındığımızı söylemeliyim. Diplomatik ilişkilerin askıya alınması için mecliste her partinin fikirlerini serbestçe ortaya koyması gerekir. İngiliz halkı düşüncesini yeterince ifade ederse benim fikirlerimi söylememe gerek kalmaz. Diplomatik ilişkilerimiz askıya alınıp sona erdirildiğinde İngiltere, Sultan'ın durumunu görecektir ve gerekenleri yapacaktır. Eğer Sultan yalnız kalırsa insanların isteklerine adil

bir şekilde uyacaktır(bravo, yaşa). Şimdi Sayın Belediye Başkanım burada otoritenizi gösterin (gülüşmeler).

Kendini İnkâr Eden Kanun

Kuvvetle muhtemel ki eğer tek başına hareket edersek ve Türkiye’de direnirse, muhtemelen bu noktada Sultan gerçek hislerini ortaya çıkaracak ve bence taleplerini gözden geçirecektir. Bu şartlar altında hiçbir şeyi gözden kaçırmamalıyız. “Kendini inkâr eden bir yasa” denilen kanunu gözden geçirmeliyiz. Benzer bir duyuru ile İngiltere ve Fransa’nın da az da olsa karıştığı Kırım Savaşı başlamıştı. Bu duyuru savaş dışında özel ve titiz avantajlarımızı da ortaya çıkarabilir (bravo, yaşa). Bu açıklama halk tarafından yapılmış ve halkın şerefini korumuştur (bravo, yaşa). Bence İngiltere’nin görevi benzer bir açıklama yaparak Avrupa Devletlerine şartları anlatmalıdır. Elbette onlardan bazıları bize katılırsa ihlaller bozulacak ve çatışmalara son verilecektir. Bu sebeple biz ilk olarak merhametli davranmalıyız. Bu ülke eğer bencil ve açgözlü mahlûk ise onları ikna edemeyeceğimizi söyleyebilirim. Bence biz bu inkâra karşı bu görevimizde sınırlarımızı zorlayarak ciddi ve ağırbaşlı davranmalı, antlaşma şartları altında yolumuza ısrarla devam etmeliyiz. Gazetelerdeki kamuoyu fikirlerine ve otoritelere göre şahsi menfaatlerimizi bir kenara bırakarak ya da bu hatalarımızdan vazgeçerek benzer bir antlaşma taslağı ile Avrupa devletleriyle savaş konusunda birleşmeliyiz.

Avrupa Savaşı Fantezisi

Tekrar söylemeliyim ki bence Avrupa Devletlerinin hepsi benzer teklifi az ya da çok konuşuyor. Kısaca söylemem gerekirse bu konuya yakınlık göstermezlerse akılsızlık yaparlar. Çünkü bu açıklama şiddetin etkisini desteklemekte ve hiçbir devletin antlaşmayı tam olarak kabul etmediğini göstermektedir. Bu yüzden şu an için alarma geçmeyeceğimize inanıyorum. Avrupa savaşı konusunda soğukkanlı davranırsak (gülüşmeler) bencil olmayan, adil davranışlarla eşi görülmemiş katliamları ve vahşeti direkt olarak durdururuz (kuvvetli alkışlar). Avrupa’nın ya da Avrupa’nın bir kısmının bu katliamı daha fazla arttıracak bir savaş yapacağına inanmıyorum. Ancak böyle devam etmeyip güvenliği tehlikeye atarlarsa kendi güvenlikleri tehlikeye girecektir. Bu bir tahmin değil gerçeğin kendisidir. Uzun bir süre barış içinde olabilmeleri için antlaşma şartlarını zorlamamalıyız. Efendim, bu tahminlerime rağmen Sayın Başkanım

bu dev bir tahmindir ve bağlayıcıdır. Şiddeti durdurmak için Türkiye'ye baskı yaparak zorlamalıyız. Daha sonra Avrupa Devletleriyle savaş tehlikesini bir kez daha görüşmeliyiz. Bu tahmini düşündüm ve açık sözlülükle itiraf ediyorum (alkışlar). Eğer İngiliz halkının önüne savaş benzeri bir durum ortaya çıkarsa bu durumda kendi güvenlikleri için durumlarını korumalıdır. Netice olarak onlara bu teklifi yapabilirim. Çünkü bu olumsuz bir tahmindir. Bu durumda onlar Türkiye'deki görevleri için elde ettikleri tüm çabalardan vazgeçti; Açıkça tahmin edebilirim ki Avrupa sorumluluğu için savaşa girmeyecek ve şunları söyleyeceğini tahmin ediyorum: “Korku ve nefret uyandıran delillerle devam eden bu durumda sorumluluğumuzu anlamak için size çağrıda bulunuyoruz; onları ellerimizle temize çıkarmalıyız; onlara karşı tarafsız olmaya devam edeceğiz, bu durumun devamına asla izin vermeyeceğiz, millet olarak yapacağımız dev gösterilerle sorumluluğumuzu yerine getirerek milletin istemediği durumları ortadan kaldıracacağız. Şu anda Avrupa'yı savaşa hazırlamıyoruz. Bunu 1840'da Fransa'da yaptıklarımızdan sonra yapmayacağız. Şerefimizi, haysiyetimizi kaybetmeyecek, adaletimizi hatırlayıp, yolumuzda ilerlerken gördüğümüz doğru işleri unutmayacağız, Avrupa'yı bir savaşın içine sokmayacağız; “Bize ait olan sorumluluğumuzu bu ülkede yerine getireceğiz.” Şimdi 1840'da olan birkaç şeyi hatırlayalım. O zamanlar Fransa Doğu Sorununda bazı politikalarında Avrupa ile zıt fikirdeydi. Fransa askeri harekete hazırlık yapıyor ve Fransız halkı bunu kesinlikle destekliyor, çok güçlü bir ülke olarak görünüyordu. Avrupa'nın karşı çıktığı bu durumda Fransa, gücünü ve şerefini kaybederek geri çekildi. Onlar hareketlerinin doğru ve akıllıca olduğuna inanırken, diğerleri bunun yanlış ve mantıksız olduğunu düşünüyordu. Bu kararımın onların risk aldıklarını açıklıyorum. Herkes risk almadıklarına inanmış olup geri çekilmeseydi bu durum şu an daha kötüye gitmeyecekti. Sultanla işbirliği yapan Bakanlar, cezalandıramayacaklarından cesaret alarak hareketlerine devam etmektedirler (alkışlar). Şimdi hükümet görevini yerine getirirken İngiliz halkı bir şey tahmin edemiyor. Ancak bazı noktalarda şüphesiz önemli ve büyük işler yaptığını tahmin ederek konuşuyor ve aynı zamanda İngiltere'nin mütevazı görünerek gücünü akıllı bir şekilde kullandığını düşünüyor (alkışlar). Biz bu durumda hükümete görev alanına girmeden, en azından desteğimizi geri çekmeden güvenmeliyiz (gülüşmeler, alkışlar). Sayın Lord Belediye Başkanım, amacınızın mantıklı olduğunu düşünüyorum. Haşmetli Kraliçeden başlayarak bugün üst

makamlarda olanlardan, bu şartların son bulmasını ve barışın gelmesini, doğru kanunlar yapılarak başarı sağlamasını istiyorum (kuvvetli alkışlar). Belki bu başarı çok uzun sürecek (alkışlar tekrar başladı) ve bu zamana kadar sürüp gelen bu haysiyetsizlik yerini bağımsızlığa bırakarak devam edecektir (alkışlar). Bence bugün biz tevazu ile hareket ediyoruz ve insanlık şerefine leke olan bu olayları güçlü ve büyük adımlarla terfi ettirerek Avrupa ile birlikte modern şartları getiriyoruz. Belirsiz olan bu noktanın ne olduğunu gelin tekrar düşünelim. Tüm iyi niyetimizle Kraliçe Hükümetine kıskanmadan ve büyük bir şevkle söz verelim. Bu olaylar nefret uyandırmış, büyük zulümler korkunç ve ciddi bir hale gelmiştir. Bu olaylar belgelere, insanlık tarihi adına içler acısı ve kederli suçlar olarak geçmiştir (güçlü ve sürekli alkışlar).

Parlamento Üyesi Bay A.B. Forwood, bu teklifi desteklemiştir. O, Bay Gladstone ile ortak olarak Hilal ve Haç arasındaki meselede her teklifi protesto etmiştir. Onlar Türkiye'deki insanlara ya da Müslümanları direkt olarak etkileyecek çabalarda bulunmamış, sadece Türkiye'deki yöneticilere karşı olmuştur. Bu sorunda İngiltere, Türkiye'deki korkunç aşırılığı düzeltmek için önemli adımlar atmıştır. O ve Gladstone, bu ülkedeki katliamları durdurmak için ortak fikirde birleşmişlerdir.

Bu konuşmalar, Belediye Başkanının teşekkür konuşmasıyla ve tezahüratlar altında sona ermiş ve kayıtlara geçmiştir.

Bu toplantıda son olarak Bay Gladstone ve partisi, Şehir Salonunda Belediye Başkanının misafiri olarak öğle yemeğine davet edilmiştir. Bu partiyi takiben Hawerden İstasyonu girişinde istek üzerine yeniden gösteri düzenlenmiş ve bu gösteriye birçok kişi katılmıştır.

TERCÜME NO.21

Ermeni Katliamı 26 Eylül 1896

Westminster Dükünün yetkili bir kaynaktan dün aldığı bir telgrafta şunlar yazıyordu:

“Philippopolis, 25 Eylül. – Anadolu’da katliamlar olmaktadır. Eğin Kasabasında binin üzerinde insan öldürüldü. Aynı zamanda Harput ve Kayseri bölgelerinde de katliamlar oldu. Avrupa Devletleri müdahale etmezlerse durum daha da kötüye gidecektir. Van’da on binden fazla kişi zorla İslam dinini kabul etmiştir.”

Telgraf şirketimiz Osmanlı büyükelçisinin haberi ile Yıldız Köşkünden gelen talimatı ile yabancı ülkelere telgraf alışverişinin yasaklandığını bildirdi. Bu yüzden Bay Gladstone’un Liverpool konuşmasının raporu İstanbul’daki Büyükelçimize ulaşamadı.

Hackney belediye binasında dün gece Ermeni katliamlarına karşı bir protesto toplantısı yapıldı. Salon büyüktü ve tamamen doluydu. Bay J.B. Kyith başkanlık etti ve milletvekili Sir Andrew Scoble, milletvekili Bay John Lowles, milletvekili Bay Pickersgill ve çok sayıda yerel papaz ve Protestan papaz toplantıyı destekledi. Papaz J.M.Gibbon şunları söyledi : “Bu toplantı Hackney halkının Türklerin Ermenilere yaptığı katliamları kınamakta, korku ve nefret duyduklarını göstermektedir.” Milletvekili Sir Andrew Scoble bu konuşmaları destekleyerek Türk hükümetinin onayı ile bu katliamların yapıldığını ve bunun kesin olduğunu iddia etmiştir. 19. yüzyılda böyle dayanılmaz bir durum olmamıştır. Orada doğru olan Türk hükümetinin bu korku ve öfke ortamında herkese eşit davranmasıdır. Ümit ederiz ki Avrupa’nın duyduğu bu ağlama seslerini İstanbul’da duyar. Lord Salisbury ve Avrupa devletlerinin hükümet liderleri ile hissettiklerimiz aynıdır ve halk mitingleri ile onları daha önceden bilgilendirmiştik. Bu yüzden İngiltere’nin bazı Avrupa devletleri ile birlikte savaşa girmesini istiyoruz ve bunun için savaşa hazır olan çok kişinin gönüllü olarak orduya katılacağını iddia ediyoruz. Bu heyecanı görüyorum ama korkarım ki savaşa girsek bazı heyecanlarımızı yitirebiliriz. Bu ortamda o insanların şerefi Osmanlı hükümetinin elindedir. Sonuç olarak böyle bir zamanda hükümet üyelerimizin Ermenilerin güvenliğini sağlaması gerekir. İngiliz papaz T.E.Hewlett konuşmaları desteklediğini fakat son konuşmacının konusuna ek olarak gerekirse İngiltere’nin tek başına hareket etmesi gerektiğini belirtti. Milletvekili Bay Pickersgill alkışlarla bu konuşmaları

destekledi ve şunları söyledi: “Bu toplantı Hackney halkının Majeste hükümetini Ermenileri katledenleri engellemek ve Ermeni halkının korumak için göreve teşvik etmekte ve gerekli olan tüm desteği vereceğini göstermek için yapılmıştır.” 20 yıldan beri siyasetle uğraştığını ve böyle bir konuda kimsenin hükümete muhalefet olmadığını, bununla birlikte ortak bir karar alınmadığını belirtti. Buna rağmen şimdiye kadar bir şey yapılmamasını kınadı. Böyle tehlikeli ve zor bir durumla karşılaşmadığını söyledi. Bütün bunlara rağmen Lord Salisbury, Rus Çarı ile birlikte verimli kararlar alacaktır. Onlar aynı zamanda Avrupa’nın da desteğini alarak bu duruma müdahale edecektir. Mısır olayından sonra bu tehlikeli durumdur. Bu sonuca herkes muhalefet etmeden desteklemiştir.

Wesley’deki küçük bir kilisede Papaz Dr. Marshall Randles Ermeni katliamları konulu halk toplantısına başkanlık etmiştir. Toplantı kalabalıktı ve bu toplantıya katılanlar arasında milletvekili Bay R.W. Perhs, milletvekili Bay W.O. Clough ve milletvekili Bay Dr. Waller da vardı. Sonuç olarak Kraliçe hükümetinin bu terör saltanatı karşısında yapacağı her harekete destek sözü verildi ve içten bir sempati ile dua edildi. Hep birlikte “Tanrı kraliçemizi korusun” şarkısı söylendi. Papaz Dr. Rigg bunu takiben şu sözleri söyledi: “Bu toplantı Wesleyli Protestanların Ermeni halkının şu anda çektiği zulümlerden etkilenmekte ve Türklerin altında Ermenilerin katliamlarla sürekli ezilmesinden korku ve nefret duymaktadır. Bu toplantıda halkımız Majeste hükümetine diğer Avrupa devletleriyle bir an önce harekete geçmesi için yalvarmaktadır ve modern dünya bu rezil durum karşısında Türkiye’deki Hıristiyanları korumak için acil ve etkili karar almalıdır.” Milletvekili Bay Perks bu sonucu destekledi ve bu olayın insanı ümitsizliğe iten sadece alçakça değil aynı zamanda terbiyesiz bir durum olduğunu söyledi. Bu sonuç kabul edildi ve başka bir sonuç da Papaz C.H. Kelly tarafından önerildi ve bu sonuç Papaz H.P.Hughes tarafından desteklendi. Bu sonuç ise Majeste hükümetine bu utanılacak zulümleri sonlandırması için yapabileceği her bir adımı yürekten ve birleşerek desteklemektir.

Dün gece Battersea belediye binasında Battersea ve Clapham sakinlerinin katıldığı kalabalık bir “Türk sultanının uzun süreden beri devam ettirdiği Ermeni katliamı vahşetine karşı protesto” toplantısı düzenlendi. Battersea başpapazı J.Erskine Clarke başkanlık etti ve Ermenistan ve İstanbul’daki bu katliamlara karşı elden gelen

gayretlerin zor olmayacağını ve Sultan'ı engellemenin çok kolay olduğuna emin olduğunu söyledi. Papaz Dr. Guinness Rogers şunları söyledi: "İşte bu toplantı İstanbul'da son zamanlarda olan ve korkutucu boyuta gelen, padişah tarafından düzenlenen ve uzun süredir devam eden katliamlara karşı korku ve öfkeyi göstermektedir. Bu durumda Avrupa devletleri bu katillere karşı Hıristiyanların güvenliğini sağlamak için padişaha reform yaptırmalıdır ve bu yüzden bu toplantıda Majeste hükümetine Türkiye'de şu anda devam eden acınacak bu durumu sonlandırmak için mantıklı düşünülmelidir." Milletvekili Bay John Burns bu sözleri desteklediğini ve İstanbul'dan Bay Gladstone'un İngiliz büyükelçisini geri çekme fikri ile aynı görüşte olduğunu söyledi. İngiltere'deki Türk büyükelçisini geri göndermeyeceklerini ve modern zamanda oraya çok büyük bir donanma göndermenin gereksiz olacağını belirterek bir amiral komutasında küçük bir donanma gönderilmesini söyledi. Bunun bir savaşa neden olmamasını söyledi. 20 yıldan beri bir savaş olmaması için dua ediyordu. Dünyanın İstanbul'daki olaylara ilgisiz olmadığını bilmesi için oraya donanma gönderilmesi gerekir. Başka bir önerisinde ise parlamentoyu bu konuyu tartışmaya davet edeceğiz. Her iki taraftan da en iyi temsilcileri davet edeceğiz. İngiliz parlamentosunun Türk kanunsuzluğu altında çalan bu tehlike çanını durduracaktır. Diğer konuşmacılarda konuştu ve bu sonuç herkes tarafından desteklendi.

Dün gece Newington'da Robert Browning salonunda bir şehir toplantısı yapıldı. Papaz J.W. Horsley başkanlık etti ve Rochester piskoposundan aldığı şu mektubu okudu: "Newington'da, benimsemediğim kötülük ve zalimlik için toplantı yaptığımızdan memnuniyetimi bildiririm. Umarım ki her dinden ve her kesimden kimseler güçlü bir çözümde birleşirler. Bu durumun zorluklarını bilen ve bu zorluğun farkında olan hükümetimizi eleştirmemeliyiz. Fakat vicdanımız buna elvermiyor ama buna aylarca sabrediyoruz ama onlar Hıristiyan kardeşlerimizin kanını dökmekte ve farklı dinden oldukları için haksızlık yapmaktadırlar. Kardeşlerimiz bu sayısız dertten kurtulacaktır. Bu fikirlerimi yürekte söylüyorum." Papaz H.T. Meakin şunları söyledi: "İşte bu toplantı 120.000 insanın Ermeni katliamlarına karşı duyduğu öfkeyi göstermektedir ve hükümetimize bu olayları durdurması için gerekli destek verilecektir." Bay Russell Spakes bu sonucu büyük bir hevesle desteklediğini söyledi.

Newcastle belediye binasında Ermeni sorununun tartışıldığı bir şehir toplantısı yapıldı. Belediye başkanı yönetti ve 2000'den fazla insanın imza verdiği talep söylendi. Salon dolu değildi. Newcastle Piskoposundan bir mektup okundu ve ilk olarak Durham Piskoposunun söyledikleri ile aynıydı ve Majeste hükümetinin bu en karanlık günde sorumluluğu yerine getireceğine inanıldığı söylendi. Newcastle bölge papazı ise hükümetlerine bu katliamları durdurmak için atacakları her adımı destekleyeceklerini ve Avrupa barışı için çaba göstereceklerini söyledi. Bay Gladstone'un İngiltere yalnız bile kalsa müdahale edeceği fikrini desteklediğini söyledi. Hükümetimiz yalnız ya da diğer devletlerle birlikte hareket etmekte geç kalırsa bu olayda Osmanlı Devletine koz vermiş olur ve diğer devletlerin sorumluluklarını da yerine getirmek için vakit çok geç olur. Bu karar kabul edildi..

Dün gece Carlisle'de Padişah ve ekibi tarafından yapılan Ermeni katliamlarına karşı protesto için atacağı her adımı destek kararı alındı. 1500 civarında kişi katıldı ve belediye başkanı başkanlık etti. Carlisle başpapazı Ermeni halkını Türk yönetimi altındaki iğrençlikler karşısında yürekten destekleyeceğini söyledi. Brougham ve Vaux lordu hükümetin gerekirse Türklere karşı tek başına savaş açmasının bir görevi olduğunu ve bununda bu nefret edilecek katliamları durdurmak amacı ile yapılmasını söyledi. Carlisle kontu Türkiye'ye gerekirse baskı yapılması gerektiğini söyledi. Dışişleri Bakanlığının gerçek bir risk olarak bunu yapması gerektiğini ve bu yüzden böyle bir zamanda insanların doğru kişilerle gerekli bilgileri vererek doğru bir politika yapılmasını ve gerekirse Avrupa devletleri ile birlikte sultana rest çekilmesi gerektiğini söyledi. Bu ülkedeki olaylara 6 yıl boyunca tanık olan Ermeni bir misyoner ise olayları korku ile tasvir etti. Sonradan ise teklifleri desteklendi ve Rahip Rewesley ve milletvekili Bay Allison'un konuşmaları ile toplantı sona erdi.

Dün gece Leicester'da Ermeni katliamları konusunda büyük bir toplantı yapıldı. 3000 den fazla kişi Temperance salonunu doldurdu. Belediye başkanı başkanlık etti ve Türkiye'nin bu barbarlığına son vermesi için tüm Britanya halkının hükümetlerine gerekli desteği verdiğini söyledi. Kutsal Teslis başpapazı şunları söyledi: "Bu toplantının zulümlere ve katliamlara maruz kalan Ermeniler için bunları yapan Türkleri durdurmak için Britanya ve diğer Avrupa hükümetlerinin acilen olaya el atması ve gelecekte de buna benzer katliamların tekrarının engellenmesi gerekir. Bu toplantıda

hükümete bu olayları sonlandırması için atacağı her adıma destek verilecektir”. Bu sözler desteklenerek onaylandı.

Scarborough’da dün gece Türkiye’deki Ermeni katliamlarına karşı nefret ve tepki içeren geniş katılımlı bir toplantı yapıldı. Belediye başkanı başkanlık etti ve milletvekili Bay J.C.Rickett, milletvekili Bay J.E.Ellis, Bay C.Legard ve Bay G.Sitwell toplantıyı destekledi. Aynı zamanda her partinin temsilcisi hazır bulundu. Hull piskoposunun toplantıya gelemediği için gönderdiği telgraf okundu. İngiliz-Ermeni Derneği başkanı Sir George Sitwell şunları söyledi: “Scarborough halkının düzenlediği işte bu toplantı, Türk İmparatorluğundaki Ermeni katliamlarını kınamakta ve hükümetimizin Osmanlı’daki bu olayları durdurması ve tekrar yaşanmaması için atacağı her türlü adımı desteklemekte ve Hıristiyanlar için hayır duası etmektedir”. Milletvekili Bay Rickett bu sözleri destekledi ve bu karar kabul edildi.

Abingdon’da dün gece Ermeni sorunu konulu düzenlenen toplantıyı Belediye Başkanı yönetti. Bay A.K. Loyd tarafından hazırlanan bir konuşma metni başpapaz Gore tarafından coşkulu bir şekilde okundu ve Türkiye’deki Hıristiyanların güvenliğini sağlaması için hükümetin yapacağı her adıma destek kararı alındı.

Belediye başkanının başkanlık ettiği toplantı dün Stratford’da yapıldı. Sir A.Hodgson katliamları anlattı. İngiltere’nin insanlık namına bu olaya çözüm getirmesinin görevi olduğunu söyledi. Başpapaz G.Arbutnot bu görüşü destekledi ve karar kabul edildi. Bu neticenin birer kopyalarının Lord Salisbury, Bay Balfour ve siyasi partilere gönderilmesi kararı alındı.

Guildford’da dün gece geniş katılımlı bir toplantı yapıldı. Belediye başkanı yönetti ve bölge papazı Grant’ın şu önerisi kabul edildi: “Türk hükümetinin zulmettiği Ermeniler için bu toplantı Guildford halkının sempatisini göstermektedir ve Majeste hükümetinin olayları durdurması ve gelecekte tekrarını engellemek için atacağı gerekli her adımı destekliyoruz.”

Dün gece Portsmouth belediye salonunda belediye başkanı tarafından düzenlenen halk toplantısında Sultan’ın Hıristiyanlar konusunda yaptığı korkunç katliam ve zulümler kuvvetli bir şekilde protesto edildi ve hükümet için ise “Bu berbat ve sözle anlatılamaz zulümleri durdurması için yapacakları her adımı yürekten desteklediklerini” söyledi.

Gerekirse düzen sağlamak için “Kısa süreli askeri operasyon” yapılacağı konuşuldu fakat bu öneri reddedildi ama büyük bir istekle sonuç kabul edildi.

Warrington’da Türkiye’de son zamanlarda olan olaylar konusunda bir toplantı dün gece yapıldı. Bölge papazı başkanlık etti ve Belediye başkanı Bay Pierpoint de toplantıda hazır bulundu. Sonuç olarak Ermenilere derinden sempati duyuldu ve Sultan’ın bu berbat kanunsuzluğu durdurması için hükümete gerekli her desteği verileceği söylendi.

Reading’de dün gece başpapazın yönettiği toplantı yapıldı ve Ermeni konusu konuşuldu. Salonda Papaz Dr. Murray Mitchell, Bay A.J. Arnold ve Cerrah Dr. B.Robinson da hazır bulundu. Alınan kararların bir kopyası da Lord Salisbury’e bu şeytanlığı engellemesi için gönderildi.

Milletvekili Bay J.M.Maclean Londra temsilcimiz Bay Charles J.Davis’e pazartesi günü Galler’de Ermeni katliamlarına karşı protesto toplantısı yapacaklarını ve bu toplantıya her kesimden kişilerin katılabileceğini anlatan şu telgrafı gönderdi:

“Efendim, Londra’daki Galler temsilcinizin Ermeni katliamları konusuna ilgi gösterdiği için teşekkür ederim. Bununla birlikte bu heyecanın azalmayacağını belirtmeliyim.

Parçaların nasıl tamamlandığını anlıyorum. Bay Salisbury’i bu durumda yalnız bırakmayacağımızı ve olayı çok kısa bir zamanda çözeceğimize inanıyorum. Saygılarımla. J. M. Maclean”

TERCÜME NO.22

26 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Times Editörüne,

Kırım Savaşını hatırlayan biri olarak o yıllarda, Rus ilerleyişini durdurmak amacıyla Türkleri desteklemekte oldukça endişe içine düşmüştük. Ümit ederim ki şimdi de Türklere karşı yaptığımız mücadelede o derece şaşkın olmayız.

Birazcık hisleri olan herkes Türklerin zalimliğinden nefret etmeli, Onların tarih sahnesinden silinmesini görmekten ve İmparatorluğun huzur içinde yönetilmesini görmekten mutlu olmalıdır. Ancak bazılarımız Ermenilerin tamamen hatasız olduğundan emin değil. Avrupa'yı şok eden, gaddarca ve iğrenç davranışlara maruz kalan Ermenilerden, hiç kimsenin buna benzer davranış göstermesini mazur görmüyoruz. İngiltere tek başına bir teşebbüste bulunursa, büyük bir savaşın daha büyük bir felakete dönüşmesini önleyebileceğimizden emin değiliz ki o felaket, son soykırım ve onun sonuçlarıyla karşılaştırdığımızda öncekinin önemsiz denebileceği sefalet ve kayıpları da içine alır. Öfkelenmek kolaydır, hatta bazen iyi de olabilir. Ancak sağduyunun öfkeye galip gelmesine ve iyiliğin önünü açmak için kötülüğe engel olmak her zaman zordur.

Size her zaman sadık kalacağım, William Fowler. 43 Hükümet Meydanı, 24 Eylül.

Times Editörüne,

Beyefendi, 20 Eylül Alma Savaşının 42. yıldönümüdür. Kırım Savaşından günümüze 40 yıl geçti. Öyle görünüyor ki bazılarımız eğer yapabilirlerse, ülkeyi yine bir Avrupa çekişmesinin içine sokmaya kararlılar. Eski tarihlerde okuduğumuza göre “ülkenin 40 yılı kaldı”. Sanki bu 40 yıl savaş acı ve korkularını tecrübe etmemiş, her an kanlı bir savaşa girmeye hazır bir neslin yetişmesi için gereken bir 40 yıl gibi görünüyor.

Liberal Partinin Avrupa'da bir müdahale lehinde kopardığı yaygara zamanlarında, 1823'de Sydney Smith'in Kontes Grey'e yazdığı mektubu tekrar hatırlatmak yararlı olabilir: “Tanrı aşkına beni bir savaşa daha sürüklemeyin. Avrupa için savaşmaktan, Onu savunmaktan, insanlığı korumaktan yoruldum ve tükendim; biraz da kendimi düşünmeliyim. İspanyollar için üzgünüm, Yunanlılar için üzülüyorum, Yahudilerin

kaderi için kahroluyorum, Sandwich Adalarında halk iğrenç bir zulüm altında inliyor, Bağdat zulüm altında, Tibet huzursuz, Delta'nın şu anki durumunu beğenmiyorum. Bu insanlar için hep ben mi savaşacağım? Dünya günah ve kederle çalkalanıyor. 10 Emir'in şampiyonu ben olamam. Bütün insanları iyi ve mutlu yaşatacak orduları ve filoları ebediyen ben mi inşa edeceğim? Avrupa'yı yeni kurtardık ancak korkarım ki bu birbirimizin boğazını kesmekle sona erecek. Savaş istemiyorum Sayın Bayan Grey, nutuklar da istemiyorum. Benim istediğim matematiğe uyan akliselim ve beni rahat bırakmanız. Size yalvarıyorum. Ev sahibinin Don Kişot'un zırhına yaptığı gibi siz de Lord Grey'in kılıçlarını ve silahlarını koruma altına alın. Bir başka savaş daha olursa artık hayat yaşanmaz hale gelecek. Tanrının intikamı tüm Verona'luların üzerine olsun. Bununla birlikte insanlar kiralarnını ve vergilerini Tanrı adına bu durum için devlete bağışlamalıdır. Duyarlı ve sadık bir iş olmak kaydıyla bu durumda bu lükse karşı savaş için izninizi istiyorum”

Sadık Dostunuz A.H. A.Hamilton. 24 Eylül.

TERCÜME NO.23

28 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Lancashire muhabirimizin cevabının bir kısmında Lord Rosebery'nin Ermeni sorunundaki önerilerinin anlaşılmaz olduğunu yazmış, bunun üzerine Lord Rosebery parti lideri olarak yazdığı mektupla düşüncelerini dile getirmiştir:

“Dalmenypark, Edinburgh, Eylül 1896.

“Efendim, mektubunuza minnettarım. Asya'da iki yıldan beri işlene suç şu anda ahlaksız bir korku halini almıştır. Hiç kimse buna dur diyememektedir. Avrupa Devletleri ise bu durumu adeta uçurtma seyrederek gibi bakmaktadır. Şimdiye kadar devam eden öfkelerin göz ardı edilmemesinin lazım geldiği görünmektedir. Eğer bu olayı patlatmak istemiyorsak, ateşten gömleği giymeliyiz. Bir Avrupa Savaşı, Ermenileri yok etme için genel bir katliama ve harabeye yol açar. Bu riski almak istemiyorum. Kendine güvenen ve gayretli devletlerin ortak olarak destekleyeceği bir diplomatik girişim buraya çözüm bulunmasını sağlar. Eğer bunları gerçekleştirsek başarılı oluruz. Bana güvenin. Rosebery.”

Parlamento Üyesi Bay James Lowther, Margate Belediye Başkanına gönderdiği mektupta şunları yazmıştır:

“Hükümet Caddesi No:59, 25 Eylül 1896.

Sayın Belediye Başkanım, Başkanlığınız altında geçtiğimiz Salı Margate Şehir Salonunda yapılan halk toplantısının nihai kararını dün itibarıyla aldım. Bu mektubu size teşekkür için yazıyorum. Bu çözüm kararlarımı saygıyla karşılıyorum. Toplantıda tartışılan konuların özetini gönderdiğinizizi düşünüyorum. İstanbul'da ve Türkiye'nin diğer bölgelerinde son zamanlarda meydana gelen olayları kınadığımı söylemeliyim. Türk halkının Müslüman kesiminin yapmış olduğu bu aşırı şiddet olaylarını unutamayacağımı düşünüyorum. O sebeple Türk birlikleri ve polisi bu rezil suçlara çanak tuttuğu için pişmanlık duymalıdır. Toplantıda dile getirilen misilleme önerisini suçsuz kişilere uygulamak da akılsızlık olur. İngiltere'deki sözde “Ermeni Komiteleri”nin bu gaddarlık ve katliam teşebbüslerinin yanlış olduğu da şüphesizdir. Bu yüzden halkın hisleri görmezden gelinemez. Hükümetimizin şu anda yapması gereken

davranış ki ben de öyle düşünüyorum, ülkemizi savaşa sürüklemeden, İngiliz menfaatlerini düşünmeden, prensiplerinden vazgeçmeden çözümle meşgul olmalıdır.

Belediye Başkanım Saygılarımla. James Lowther.”

Buna cevap olarak şu isteklerimizi yayınlıyoruz: 19 Ekim Pazartesi Günü Westminster Dükünün düzenleyeceği, Türkiye’deki teröre karşı protesto toplantısının davetiyeleri dağıtılmıştır. Milli sesimizi duyurmak için Hükümet zorlayarak, Birleşik Krallığın Bütün Belediye Başkanları dini ve siyasi temsilcilerin ortak tek bir vücut olmak için herkese davetiyeler gönderilmelidir. Delege biletleri için başvuru Papaz T.B.A.Saunders, 8.Clifford Londra adresine yapılmalıdır. Bu adrese posta kartı göndermeniz yeterlidir.

Londra Merkez Elçiliği himayesinde Holborn Şehir Salonunda Ermeni katliamına karşı kalabalık bir toplantı düzenlemiştir. Toplantının Başkanlığını yapan Papaz John Wakerley, Türkiye Sultan’ının kanunsuz baskısı altında yaşanan olaylardan ülkemizin dolaylı ya da direkt haberi oldu. Korkunç bir şekilde devam eden olaylarda yüz binlerce insanın vahşice ölümlerini duydum. Bunların durdurulması gerekmektedir. Son zamanlarda meydana gelen bu olaylara karşı ortak olarak düzenlenen büyük bir protesto için öğleden sonra bir araya gelindi. Bu herhangi bir partinin politik bir gösterisi değil halkın hissettikleridir. Dr.H. S.Lunn şunları söyledi:

“Holborn Şehir Salonunda, Londra Merkez Kurulu Toplantısı şu an şiddetli eziyetlere maruz kalan Ermenilere yürekten sevgi göstermiş, devam eden korkunç Ermenistan katliamına öfke duyulmuş ve bu toplantı Kraliçe Hükümetinin atacağı adımları etkili bir biçimde destekleme garantisi vermiştir. Hükümetin acil bir şekilde bu eşi görülmemiş rezil durduracağına inanç ifade edilmiştir.” Bu sözler destekleyen Papaz Hugh Price Hughes, Ermeni olaylarından sonra İngiltere’nin şerefine güvenerek büyük bir milli hareketle, ülkemizin atacağı adımlardan her yerde herkes memnun kalacaktır. Bu şeytani olaylara maruz kalan kadın, erkek ve çocuklar korku içinde yardım edecek birilerini beklemektedirler. Başkanımızın iki kat daha fazla çalışması gerekmektedir. Ermeniler daha önce katil olmamışlardır ama tamamen anlaşılabilir bir gaddarlıkla katliamlar altında ezilmişlerdir. Bu adamlar soğukkanlılıkla öldürmektedirler. Onlar henüz sağken kesmektedirler ve çıkmaz bir kan lekesi bırakmaktadırlar. İşlenen bu korkunç vahşeti kadın ve çocukların yanında konuşmak imkânsızdır. Öğrendiğimiz

tarihte bu katliamların eşi ve benzeri yoktur. Tereddütsüz bu Türk Hükümetinin şu an Dünyadaki rezil Hükümet olduğunu ve Sultanın da aynı şekilde rezil olduğunu söyleyebilirim. Ümidim bu hareketin memnun edici sonuçları en kısa zamanda sağlamasıdır.” Bu kararlar oy birliği ile desteklendi.

Finsbury Güney Yerleşim Enstitüsünde dün gece Güney Yerleşim Etik Derneğinin düzenlediği “Doğudaki belalı sorunu dikkate alma ve bu krizdeki görevimiz” konulu bir halk toplantısı düzenlenmiştir. Dr. Moncore D. Conway toplantıya Başkanlık yapmış ve konuşmacılar arasında Papaz G. H. Krikorain ve diğer yerel vatandaşlar yer almıştır. Başkan, herhangi bir durumda savaş yapmak düşüncesinin, katliama katliam eklemek anlamına geldiğini ve bunun yanlış olduğunu söylemiştir. O İngiltere ve Rusya arasındaki anlaşmanın savaşı önleyeceğini söylemiştir. Bu halk toplantısından sonra sonuç olarak, Avrupa Devletleri’ne yapılacak ortak bir hareketin Türkiye ve Anadolu’daki kan dökülmesini durduracağını ve İngiltere’nin kendi çıkarlarından uzak hareket edeceği sözü verildi.

Cumartesi Öğleden sonra Bath Guildhall’da “Ermeni katliamını onaylamıyoruz” konulu bir halk toplantısı yapılmıştır. Toplantıya Başkanlık yapan Belediye Başkanı, Bath ve Wells Piskoposundan gelen şu mektubu okudu:

“Newhailes, Musselburgh N.B. Bu toplantıda sizinle birlikte olamadığım için çok üzgünüm. Tür kanunsuzluğu altında gerçekleşen bu katliamlardan dolayı öfkeliyim. Beth halkının da benimle aynı düşünceyi paylaştığının farkındayım. Bu ülkede bazılarımız konuşmaktan çekinirse Sultan daha fazla cesaret ve güç bulacaktır. Eminim ki hiç kimse Ermenilere bu yapılanları istememekte ancak korktukları için bu acı çeken insanlara yardım da bulunamamaktadırlar. Şimdi İngiltere’nin yapması gereken son davranışa gelince, dikkatli olmalıyız ve kararlar uygulanırken hata yapmamalıyız. İngiltere’yi bu hareketinde yalnız bırakmamamız gerektiğini düşünüyorum ve diğer Hıristiyan Ülkelerdeki insanların isteklerini de yerine getirmeliyiz. Bu sebeple Girit’teki gibi aynı sıkı reformlar istenerek Büyük Devletlerin ortak hisle hareket etmesi sağlanmalıdır. İngiltere Halkı Hükümetin ayrı yolda yürümesini istemiyor. Fakat Dünya biliyor ki İngiltere Hükümetinin üzerinde zor bir görev bulunmaktadır. Daha sonra, tekrar ümit ederim ki millet olarak bir kıskançlıkla karşı karşıya kalmayacağız. Rusya’nın desteğini yavaş yavaş ya da hızla keseceğini düşünüyorum. Şu an İngiltere

Hükümeti yalnız kalmaz halk toplantıları amacına ulaşırsa, bu korkunç zulme karşı doğru ve yürekten bir sevgiyle sonuca varılarak iki büyük netice alınır. İlki İngiltere'den Amerika'ya insanların kalbinde milletimiz iyi bir ses uyandırır. İkincisi milletimiz bu heyecanla kutsal ve büyük sorunlarda dış politikada daha kolay birleşir. Tanrının adaleti üzerinize olsun.”

“Saygılarımla, G. W.Beth.& Well.”

Çeşitli yerlerden gelen ve Belediye Başkanının okuduğu bu mektupların her sözü sıkça tezahüratla alkışlanmıştı. Bath Piskoposu sonunda katliama karşı duyduğu öfke ve korkuyu dile getirmiştir. Bath Başdiyakosu çoğu durumlarda herhangi bir müdahaleye karşı boyun eğilmemesi gerektiğini söyledi. Onlar Bay Gladstone'nun görkemli kapasitesi, söz söyleme sanatı ve gücünü takdir etmeli, bu nezaket anlamına gelmemeli, onun bilgilerini desteklemek ve ülkemizin politikalarını devam ettirmek için Ona yardımcı olma, yapamayacağını düşündüklerine yapabileceği cesareti verilmelidir. Büyükelçiyi geri çekmeyi savaş anlamında düşünmezlerse bu daha ciddi bir durumdur. Çünkü onlar Büyükelçinin geri nasıl geri geleceğini bilmiyorlar. Bu zayıf noktada Avrupa Devletlerinin bu olayı önlemesi zordur. Piskopos mektubunda Amerika'dan bahsetmiş ve Amerikanın daha önce karşılaşmadığı bu durumun sürpriz olduğunu belirtmiştir. Eminim ki büyük ve bağımsız bir ülke olan Amerika, benzer durumlarda yaşadığı bu sorun üzerinde bir şeyler tavsiye etmelidir. Bu çözüm desteklenmiştir.

Parlamento Üyesi Bay Munro Ferguson Cumartesi Gecesi Leith Liberal Kulübü Toplantısındaki konuşmasında Dongola'ya (Yukarı Mısır) gönderilen ordunun şu an İstanbul'a yerleşmesinin büyük bir hata olacağını söylemiştir. Bu kesinlikle Bâb-ı Âlî'nin çıkmaza girmesine sebep olacaktır. Modern zamanlarda güçlü Hükümetlerin zor durumda kaldığında muhalefetle işbirliği yapması gerektiğini bilmiyorlar. Bu desteğin, şu anda ülkenin birleşerek Hükümete desteğin en iyi davranış olduğunu düşünüyor. Muhalefet duyulan korkuları azaltmak için atılacak herhangi bir adımı desteklemeye hazırdır. Parlamento Üyesi Bay J. G. Holborn Hükümeti bu zulmü durdurmak için desteklemeye çağırarak, hiç kimsenin tehditlere karşı Hükümeti yalnız bırakmaması gerektiğini söylemiştir. O kana kan politikasına inanmıyor. O çözümün diplomaside olduğuna inanıyor. Bay Gladstone'dan farklı bir politikaya sahip iken bu zor durumda onu takdir edip destekliyor.

Sheffield bölgesi cemaat, Presbiteryen ve Vaftiz Kiliseleri ve onların servisleri dñn Sultan ve yandaşlarının Ermeniler üzerinde işlediği toplu katliamlar, rezillikler ve gaddarlıklara karşı nefret duyduklarını bildirmiş ve Kraliçe Hükümetinin bu katliamları sona erdirmek için acilen adımlar atması gerektiğini ve Hıristiyan nüfusun korunması gerektiğini bildirmişlerdir.

TERCÜME NO.24

29 Eylül 1896 İngiltere ve Ermeni Sorunu Üzerine Kıtanın Fikri

Efendim, İngiltere'den kimsenin katılmadığı Budapeşte Barış Kongresi toplandığı sıralarda İngiltere'de de birçok toplantı yapılmış ve bu toplantılarda Ermenistan için Kraliyet ordusunun ne yapabileceği tartışılmıştı. Ben bu konuda birçok bilgi sahibi yabancı kişilerden bilgi aldım. O yabancılar şunları soruyor: “Siz, Ermeni sorunuyla kendi çıkarınız için mi yoksa zor durumdaki Ermenilere yardım için mi ilgileniyorsunuz? Eğer kendi menfaati için İngiltere bunu bir hırsıyla kullanıyorsa çok küçük düşüyor. Yabancılar her alanda şu önemli görüşleri söylüyorlar. İngiltere şimdiye kadar Mısırı çok yakından destekledi. Aynı zamanda Kıbrıs'ta üs kurmaya devam ediyor. Şimdi belli oluyor ki İngiltere, Osmanlı İmparatorluğundan toprak koparmak istiyor. İngiltere'den başka bir ülke yoktur ki yardım eder görünerek gizli planlarla amacına ulaşsın ve bunu herkesten gizlesin. Eğer İngiltere'nin samimiyetine bakmak isterseniz Güney Afrika'da yaptıklarına bakalım.”

Elbette kendimize karşı dürüst olursak, İngiltere'nin Güney Afrika'da yaptıkları Ermenistan'a yapacaklarının ölçüsüdür ve burada da onlar için hiçbir şey yapmamıştır. Fakat Avrupa'daki dostlarımızın samimiyetimize inanması zor görünüyor, ama onların her biri bize karşı farklı şeyler düşünüyor. Doğudaki Rusya ve diğer devletler arasında barış önerisi eğer çıkarlar ön planda tutularak hazırlanırsa ve bazı deliller sunulmazsa millet içinde bozulma başlar. Ermeniler bahanesiz olarak katledilmeye devam eder. Doğal olarak çok sayıda insan kurban edilecek ve bu da kimseye gösterilmeyecektir. Bu durumda öneriler gerçekleşse bile birçok kişi ölmüş olacaktır. Diğer bir önemli düşünce de, Barış Komitesi ve diğer barış komitelerinin liderleri ile ortak olmamasına rağmen, şuna eminim ki Türkiye diğer devletlerle ortak adımlar atarak bu savaş çılgınlığını durdurabilir. Sonuç olarak şimdiye kadar alınan neticelerde binlerce kurban verildi ve sadece bu kadar da değil. Osmanlı İmparatorluğundaki Hıristiyanlar da muhtemelen bundan zarar gördü. Yunanlılar, Romalılar, Protestanlar da aynı şekilde Müslüman saldırılarına maruz kaldılar ve bu durum zararlarına oldu. İngiliz donanması ve ordusu her ikisi de bu bölgelere müdahale edemedi. Bütün içtenliğimle Hıristiyan güçlerini ortak hareket etmeye çağırıyorum, millet olarak samimiyetinizle, anlaşılır şekilde konuya eşlik edeceğinize ve aynı zamanda aktif olarak bu konuyla ilgilenmeye devam

edeceğimize ve özellikle fakir Ermenilerin hayatta kalması ve onları kurtarmak için yardım sağlayacağınıza, sığınanlara yardım edeceğinize inanıyorum. Bunun masum insanlar için kesinlikle en iyi çözüm olacağını düşünüyorum. Saygılarımla. W.Evans
Derby Barış Konseyi Sekreteri

47 New Broad-Street, E.C, 28 Eylül

TERCÜME NO.25

29 Eylül 1896 Ermeni Sorunu

Bay Gladstone, dün gece Belfast Protestanlarının Büyük Üstadı Papaz Dr.Cane'den bir mektup aldı. Bu mektupta şunlar yazılmıştır: “Yıllar geçtikçe aramızdaki fikir ayrılıkları ve anlaştığımız noktalar –ki bunlar daha fazla- daha önceki ispatlarımız beni daha ümitli olmaya itti. Kendi ülkemizde ortak anlaşma noktaları yok. Bulabilecek olmamız beni daha olumlu düşünmeye ve ümitli olmaya itmektedir. Şimdi “Tanrı İrlanda’yı korusun” demeyi unutmadan “Tanrı Ermenistan’ı korusun” diyerek birleşelim.

Bir muhabir Londra’daki “Liverpool Courier” Gazetesinde yayınlanan bir paragrafı Rosebery Kontuna yollamıştır: “İngiltere’nin şu anki politikasından Gladstone Hükümetinin sorumlu olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Geçtiğimiz 29 Nisanda Lord Salisbury, Covent-garden Tiyatrosunda yapılan Primrose Toplantısını kastederek şunları söylemiştir: ‘Hayatımın hiçbir anında başka bir ülke hükümetine yapılan baskının bu kadar etkili olduğunu görmedim. Aynı zamanda Türk Hükümetine yapılan bu baskı rahatça yerine getirilmiştir. Türk Hükümetinin bu baskıyı göz ardı edip kötü sonuçlar doğurmayacağını düşünmesi sebebiyle yapılan baskılar yeteri kadar etkili olmamıştır. Neticede ben bakanlığa geldiğimde bu baskı dışında kullanabileceğim bir başka silah yoktu ve bunu elimden geldiği kadar iyi kullandım. Çoğu kişi tarafından yaptığım bu baskı dolayısıyla eleştirildim. Fakat sahip olduğum tek silah buydu. Tersine ne olursa olsun baskıyı savunan insanların eğer Türk Hükümetine baskıyı kabul ettirecek güçleri yoksa bu fikir saçma ve mantıksızdır. Çünkü tek sonuç inanç ve soy tarihinin tehdit edildiğini düşünenlerin saldırı hislerini harekete geçirmelerini –ki bunu isteyerek veya istemeyerek söylemiyorum, bunun neticesinde olan aslında budur- ve bunu takiben birçok kötü olayın meydana gelmesine sebep olmuştur.

Bu paragrafa karşı olarak şu mektup alınmıştır: “Edinburgh Dolmeny-park 24 Eylül 1896. Ben Lord Rosebery tarafından size cevap yazılması için görevlendirildim. O, son hükümetin şu anki hükümet politikasından sorumlu olduğunu ne inkâr ediyor ne de kabul ediyor. Çünkü bu politikanın ne olabileceği hakkında fikri yok. Yalnız şu andaki hükümetin sessizliğinin otoriter güçlerin zorlaması olduğunu savunuyor. Bunu söylerken de bu durumun şu anda ülkesi için uygun olmadığını da biliyor. Saygılarımla.” “N.Waterfield.” Edward Lovekin Esq.

Parlamento Üyesi Hindistan Bakanı Lord George Hamilton'a bazı kişilerin şu andaki vahşetin tekrar etme riski yerine, Rusya'nın Türkiye'yi kendi sınırları içine katmasının lazım geldiğini savunduğunu ve İngiltere'nin böyle bir taviz vermesinin Rusya'nın Hindistan üzerindeki planını kolaylaştıracağını anlatan bir mektup gönderdi. Bu mektubun cevabı ise şöyledir:

“25 Eylül Swinford. Warrender Private Hotel North Berwick N.B,

Bayım, bu zarif mektubunuz için minnettarım. Rusya'nın Osmanlı Devletini kendi sınırları içine dâhil etmesine izin verilmesi sonucunda neler olacağı hususundaki endişeniz buna müsaade edilmemesinin sebebidir. Diğer taraftan şu anda zaten Rusya'nın kölesi durumundadır. Türkiye'nin parçalanması Rusya'nın itibarını yükseltir ve bu ülke bir araya getirilemez. Durum budur. Siz emin olun ki ne şu anda ne de ileriki zamanlarda hükümet bizim Hindistan Cumhuriyetimizi tehlikeye sokabilecek bir adım atmaz. Saygılarımla, George Hamilton.

Bahsedeceğimiz belge Dove Kalesi Müdürlerinden birinin İstanbul'da ikamet eden oğlundan aldığı mektuptur: “Şu sıralar daha sonra kötü bir şekilde patlamak üzere ortalık biraz daha sakinleşti. Gazeteler benim de şahit olduğum korkunç ve iğrenç birçok olayı yazmamaktadır. Aslında bunu yapmaları daha iyidir. Çünkü bu insanı hasta edecek bir durumdur. Bizim evimizde silahlar dağıtıldı ve ben de dâhil kâtiplerin üçü vahşetten sonraki geceleri teker teker nöbet tutarak geçirdik. Çalışanlarımızın hepsi Ermeni olduğu için onları almak için geleceklerini düşündük. Bir evden Beyoğlu Otel'in hemen karşısına birkaç gece önce bomba atıldı. Daha sonra polis içeriye girdiğinde bunu yapanın bizim çalışanlarımızdan biri olduğunu gördüm. Söylemeye gerek yok, tabii ki gözaltına alındı. İngiliz arkadaşlarımda bu gibi, durumla karşılaşmaktadırlar. Onların durumu daha tehlikeli, çünkü tek başlarına ve ahşap evlerde kalmaktadırlar. Kötü bir durum olmadan herkes burayı terk etmekte olup, ben dahi buna niyetlendim. Caddeler piyade ve askerler tarafından sürekli kontrol edilmektedir. Buradaki Avrupalıların ortak fikri; bundan sonra olacak olayların Türklerin kendi aralarında olacağı ve çok kötü sonuçlar meydana getireceğidir. Her gün panik yaşanmaktadır. Örnek verirsek Beyoğlu'ndaki bir askerin silahı yanlışlıkla patlarsa bu Galata'da çok güçlü bir patlama oldu diye yayılmakta bunun neticesinde bütün hemen dükkânlar kapatılmaktadır.”

Southwark Piskoposu, Piskoposluk bölgesinde yapılan halk mitingine Şu mesajı gönderdi:

“Bu durumu antlaşmanın getirdiği Şartlar ve insani hisler açısından da değerlendirirsek İngiliz halkı iltifatı hak etmektedir. Bu yüzden bu toplantıda siyasi partilerin fikirlerinden uzak rahatça konuşabiliriz. Ama güçlü olmak isteyen insanlar sakin olmayı da öğrenmelidir. Tarih boyunca hırslara birçok insan kurban edilmiştir. Ben kişi olarak uluslar arası diplomasiyle elde ettiğim bilgiler olmadan yolumu belirleiyorum. İngiltere’nin alması gereken acil çözüm bana saçma geliyor. Sadece ümit ediyorum ki bu Hıristiyan birliği alacağı ortak kararlar bu kötü davranışı kınar, İngiliz Hükümeti ve Dünya İngiltere’nin yükseldiğini anlarlar.”

Őair Laureate kendisinin sessiz kaldığı Şeklindeki suçlamaların olduğu mektuba Şu cevabı vermiştir:

“Bayım, Türk Hükümetinin desteklediği ve göz yumduğu bu katliama bütün ülke tepki gösterirken temsil ettiğim Hükümetin yetkisi ve benim görevimin sorumluluğunda sessiz kalmamam lazım geldiği konusunda sizinle aynı fikirdeyim. Ama Şuna emin olunuz ki gururlu İngiliz Halkımın tepkisiz kaldığını görürsem, onların duygularını harekete geçirmek için gerilerde kalmayacağım. Çok sık olmasa da kızgınlık aleyhinde zekice konuşmamız gereken durumlar olmuştur. Ancak Sultanın kuvvetleri tarafından işlenen günahlar tamamen bitmemişken bunu düzeltmeye çalışmayan ve nefret etmeyen tek bir İngiliz’e ümitsizce bakıyorum. Şu anda yapmamız gereken olaylara çare bulmaktır. Sizin için de aşıkâr olmalıdır ki bu iş devlet adamlarının görevidir. Yetkim olmadığı halde bu olaya el atarsam bu bir küstahlık olur. Dünyada hislerimizin söylediklerine gerçekler sık sık itiraz eder. Fakat ben özel hayatımda insanlarla ilgilenirken benim ölçümün hesaplarla değil iyilik ve cömertliğin ön planda olmasını düşünmüşümdür. Politikada özellikle milletler arası politikada gerçekçilik hiçbir zaman tahtını bırakmamalı ve gerçeklikle duygusallık arasında karmaşa olduğunda gerçeklerin ağır basmasının gerekli olduğuna inanıyorum. Bu iki fikir ara sıra reddedildiği gibi nadiren politikada bu baskı kabul görür. Buradan menfaat sağlamaya çalışan insanlar zarar gördüğünde bu baskı ortadan kalkar. Neyse ki biz cömert bir millete ve akıllı bir Başbakana sahibiz. Yapılan bu halk toplantılarıyla İngiliz halkının neler düşündüğünü ve hissettiğini bütün dünya öğrenebilir. Bu toplantıda söylenecek sözler hem hükümetin

hem de halkın görüşleri ortaya koymaktadır. Herhangi bir Avrupa savaşına sebep olacak şekilde kışkırtıcı hareketlerde bulunmak benim mantığımın ve vicdanımın dışındadır. Avrupa Devletlerinin kendi isteklerinin İngiliz halkının fikirleriyle aynı olduğu ve el ele verildiğinde mantık, sabır ve hislerle hareket ettiğimizde sorunun çözüleceğine dair ümidimi kaybetmedim.

Bana inanın saygılarımla, Alfred Austin. Swinford Eski Malikâne 25 Eylül.

Dün öğleden sonra St. Martin's Charin Cross Road Şehir Salonunda Galler ve Başkentte ikamet eden insanları temsil eden bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda şunlar konuşuldu: "Bu toplantının amacı Hıristiyan Ermenilere uygulanan zulmü protesto etmek ve bu insanlara Londra'daki Galler halkının duyduğu sempatiyi belirtmektir. Bu toplantının siyasi olmadığı ve mezhep farkı gözetmediği belirtilmiştir. Toplantıya Bay J.Lewis Thomas başkanlık etmiştir. Toplantıya şu kişiler katılmıştır: Kont Denbigh, Lord Kensington, Lord Mostyn, Parlamento Üyesi Bay G.Osborne Morgan, Bay Charles Phillips, Bay John Williams, Bay R.H.Davies, Bay William Lawis, Parlamento Üyesi Major Pryce-Jones, Parlamento Üyesi Bay P. C. Milbank, Parlamento Üyesi Bay Vaughan Davies, Parlamanto Üyesi Bay J.Lloyd Morgan, Parlamento Üyesi Ellis Jones Griffiths ve Parolmento Üyesi Bay William Jones. İnsanların Ermenilere yardımcı olamamaları sebebiyle pişmanlık duydukları belirtilmiştir. Baş Konuşmacı, Galler Prensiğinin Ermenistan'da meydana gelen bu kötü soykırıma nefretle baktığını, çözüm için bu konuda tekliflerin sunulması gerektiğini ve bu tekliflerin hayata geçirilmesi gerektiğini söylemiştir. Tabii ki Büyük Britanya'nın Avrupa'nın desteği olmadan tek başına bir şey yapması imkânsızdır. Bu toplantı, Avrupa Devletlerinin de İngiltere ile birlikte çözüm bulmak için çaba harcaması gerektiğini gösterecektir. Tek başına hareket etmek acımasızlığı arttırır ve Ermeniler tamamen yok edilir. Şimdiki Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığını ile bağlantı yapabilecek adamımız vardı. Bu soykırıma dur diyebilmek için Avrupa Devletleriyle işbirliği yapılması için bütün ağırlığını koyabilirdi. Papaz Hugh Price Hughes soykırımın rezilliğini ve büyüklüğünü abartmanın imkânsız olduğunu söyledi. En azından 100.000 belki de 200.000 kadın, erkek ve çocuk en zalim ve kötü şartlar altında öldürülmüştür. Erkeklere işkence yapıldı, kadınlar zulüm gördü ve çocuklar parçalandı. İnsanlık tarihinde böyle bir olaya rastlanmamıştır. Bizler sorumluluklarımızın farkında olmalıyız. Biz Dünyanın polisi

değiliz ancak, Ermenistan'ın polisiyiz.” Sözlerine devam ederek, “Bu Londra’da Galler halkının temsil edildiği bir toplantı olup, hiçbir siyasi ve dini görüşü temsil etmeden sadece Sultan Hükümeti tarafından Hıristiyanların gördüğü insanlık dışı ve barbar davranışı anlatmaktır. Türk Hükümeti idaresi altındaki herhangi bir dine mensup insanların ileride Osmanlı Devleti tarafından daha iyi şartlar altında yönetilmesini garanti altına almak, Kraliçe Hükümetinin bu zulmü sona erdirmesi için diğer Avrupa Devletleriyle işbirliği yaparak alınması gereken tedbirleri konuşmak ve desteklemek için toplanmıştır. Papaz Morris Ruberts’da söylenenleri tasdik etti. Diğer önemli husus da bütün güçlü devletlerin vatandaşlarını bu zulmü durdurmak için, kanunlar ölçüsünde kendi hükümetlerine baskı yapmayı desteklemeye çağırmasıdır.”

Dün gece Wolsvich’de Ermeni Soykırımı konusunda bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Abel Benfort başkanlık etti ve Türk İmparatorluğunun Dünya haritasından silinme vaktinin geldiğini söyledi. Woolwich’in Rektörü Papaz C.E. Escreet ise şunları söyledi: “Woolwich Eyaletinin vatandaşları olarak İstanbul’da bulunan askerlerimizin hemen yanında zavallı Ermenilere Türkler tarafından yapılan akıl almaz vahşeti duyduk. Bu soykırımı durdurmak için Hükümetimiz tarafından alınacak her türlü kararın büyük bir zevkle yanındayız (ülkenin geri kalanının olduğu gibi). John Wilson söze devam ederek katiller durdurulmadan ülkede yaşanan gerginliğin durmayacağını düşündüğünü söyledi. Parlamento Üyesi Albay Huges söylenen her şeye katıldığını belirtti.

Dün akşam bulunabilecek en geniş mekân olan Burnley’de tıklım tıklım dolu olan bir toplantı gerçekleştirildi. Her iki partinin ve her dine mensup liderlerin desteklediği toplantıya Belediye Başkanı başkanlık etti. Papaz J. M. D. Owen söz alarak şunları söyledi: “Bu toplantıda Burnley Eyaletinin temsilcileri olarak, Ermeniler Türkler tarafından uygulanan zulmü büyük bir nefretle kınadığımızı söylemek isteriz. Kraliçe Hükümetinin Ermenileri korumak için elinden geleni yapacağına inanıyoruz.

Bayan O’Hagan İngiltere genelinde yapılan Ermenilere destek toplantılarının İngiliz halkının desteğini gösterdiğini ve Sutcliffe Şehir Meclisinin alacağı kararların bütün İngilizler tarafından desteklendiğini bu toplantıda gördüğünü belirtti. Toplantıya katılan herkes alınan kararları kabul etmiştir.

Dün gece Batı Bromwich’de Ermeni sorunu hakkında kalabalık bir toplantı düzenlendi. Toplantının başında “Milli Marş” ve “İngiliz Egemenliği” adlı parçalar söylendi.

Toplantıda şunlar konuşuldu: “Batı Bromwich halkının Sultanın Ermenilere yaptığı eziyeti dehşet ve korku içinde seyrettiği anlatıldı. Hükümetinin bu barbarlığa son vermek için en uygun adımları atacağına inandıkları dile getirildi.”

Daha geniş davetli toplantı dün gece Lancaster’da yapıldı Şehir Meclisi Başkanının başkanlık yaptığı toplantıda Türk Hükümetinin Türkiye’de ve Asya’da Hıristiyan Ermenilere karşı zulmün alenen yapıldığı anlatıldı. Hıristiyan bir millete böyle bir zulmü yapan Devlete karşı sadece İngiliz halkının değil Avrupa Devletlerinin de acilen müdahale etmesini istediler. Bu hareketi İngiliz halkının desteklediğini belirttiler. Albay Foster ve Katedral Rahibi Rawsley konuşmacı olarak katıldılar.

Dün gece Bury’de Türk zulmü üzerine bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Belediye Başkanı Başkanlık etti. Parlamento Üyesi Bay Kenyon şunları söyledi: “Belediye Başkanının çağrısı ile Bury halkı tarafından düzenlenen bu toplantıya katılanlar zulmü durdurmak için İngiltere Hükümetinin acilen harekete geçmesini istediğini belirtti.” Ayrıca Bay Gladstone yerine daha çok Lord Rosebery’nin fikirlerine katıldığını söyledi. İngiltere’nin tek başına Avrupa Devletlerine, Rusya’ya ya da Türkiye’ye tek başına savaş açması durumunda şimdiye kadar görmediği bir yenilgi alacağını anlattı. Ancak Avrupa Devletleriyle ortak hareket ettiklerinde hem zulmün sona erdirileceğini hem de savaş sorumluluğunu diğer Avrupa Devletleriyle paylaşmış olacaklarını söyledi. Kendimizi diğer devletlerin karşısına koymak saçmalık olur. Ancak Balmoral’daki Çar ve Kraliçe bu sorunu çözebilir, çözmelerini de bekliyoruz. Toplantıda alınan kararlar kabul edildi.

Dün gece Pontypridd’deki Cambrian Madenciler Birliğinde 30.000 kişinin katıldığı bir toplantı düzenlendi Toplantı sonunda Ermeni soykırımının kınandığı ve İngiltere Hükümetinin diğer Avrupa devletleriyle işbirliği halinde Türklerin bu tutumunu sona erdirilmesinin beklendiği söylendi. Parlamento Üyesi Bay W.Abraham Berlin Antlaşmasının hükümleri sebebiyle İngiltere Ermenileri korumayı kendisine şeref saydığını belirterek peki, şimdi şerefi nerede? Sorusunu sormuştur. Cennette zulme uğrayan zavallı insanların çığlıklarını duyacak bir devlet yokmuş gibi görünüyor ve bu insanlar Avrupa devletlerine korku ile bakıyorlar.

Geçen gece yapılan Bath ve District Hıristiyan Bölge Birliği Yıllık Toplantısında şu kararlar alınmıştır: “Ermenistan’da Hıristiyanlara yapılmakta olan zulüm kınanmaktadır.

İngiltere Hükümetinin Türk Hükümetinin Ermenilere karşı yaptığı zulmü engellemek ve Ermenilerin haklarının korunmasını sağlamak için mümkün olan en güçlü tedbiri almalıdır. Tüm insanlığı hayrete düşüren bu yağma ve zulmün ortadan kaldırılması için İngiltere Hükümeti, Avrupa Devletlerinin bu konuda sempatisini uyandırmak için bütün kollarını faaliyete geçirmelidir.” Hıristiyan Ülkelere Yardım Topluluğunun Ermeni Soykırımına Karşı Özel Yardım Fonundan 4.100 Pound Muhasebeci Lord Kinnaird tarafından, katliamın olduğu Antep, Bitlis, Kayseri, Erzurum, Harput, Haçin(Adana), Mardin, Maraş, Malatya, Urfa, Trabzon, Van ve diğer soykırıma uğrayan bölgelere gönderilmiştir. Daha fazla yardım ise kışlık ihtiyaçlar için gönderilecektir.

TERCÜME NO.26

30 Eylül 96 Ermeni Sorunu

Lord Salisbury'nin Ermeni Yardım Komitesine yolladığı mektup: Dışişleri Bakanlığı,

28 Eylül 1896

Efendim, Lord Salisbury'nin yönlendirmesiyle Erzurum Konsolosluğundan bir telgraf aldım (Bu telgrafi Majestelerinin İstanbul Büyükelçisi gönderdi.).Bu telgrafa göre binlerce Ermeni İstanbul'dan kovuldu. Şimdi Erzurum'a ulaşmak üzere yolculuk ediyorlar. Bunların yarısı yoksul durumda. Yolda açlıktan sefalet içinde bulunanlardan dörtte üçü her gün kuru ekmekle hayatta kalıyor, geri kalanlar hayatlarını kaybediyor. “Bay Graves, Sir Philip Currie'ye, yerel yardım komitesinin küçük bağışlarla topladığı yardımlardan, bu insanlara yardım edilmesini önerdi. 100 pound civarında gelen bu yardımların, yardım fonuna devredilmesi durumu iyice düşünülmelidir. Sir Philip Currie'den sonra gelen telgrafta Bay Graves'in önerisine uyararak İstanbul'daki yardım komitesinden, Erzurum'daki yardım komitesine 100 Pound gönderilecek. “T.H.Sanderson. Ermeni Yardım Fonu Sekreteri, Hükümet evi, W.”

Ermeni soykırımına karşı yapılan protesto toplantısında amaçsız bir kalabalık vardı. Planlı Ermeni katliamının hükümet tarafından durdurulması fikri, herkes tarafından kabul edildi. Kuzey Islington Koruma Derneği Başkanı Bay William J.Crump, soykırımdan sorumlu mevki sahibi kişilere İngiltere'nin Ermenileri yalnız bırakmadığı mesajını verdi. Bu iki büyük parti liderinin yayınladığı bildiriydi. North Islington Liberal ve Radikal Topluluğu Başkanı H.G.Chancellor, teklifinde şunları söylüyor: “Bu toplantı politik ve dini düşünceler gölgesinde düzenlenmiş görünüyor. Türk padişahı kanunları altında, Ermeni soykırımının devamı protesto edilmelidir. Hükümet bu tür soykırımları durdurmaya karşı büyük istekle çalışmalı, gelecekte bunların tekrarlanmayacağı garantisi verilmelidir.” Konuşmacı İngiltere'de bu tür şeylerin akıllı planlar yürütülerek yapıldığını belirtti. O, uzun zamandan beri devam eden olayların, Avrupa devletlerince durdurulabileceğine inanmadığını söyledi. Papaz J.E.Watts-Ditchfield, St. Peter, Dartmouth-Park-Hill, İkinci Başkanı, İngiltere'nin hiçbir savaş sorunuyla ilgilenmediğini söylediler. O Lord Salisbury'nin “şu anda savaş var, devam edin, tanrı sizi korusun” dediğine emin olduğunu anlattı. Savaş korkuları kötüdür, fakat

milletin yok oluşunun daha kötü olduğunu belirtti. Holloway Vaftiz Kilisesi Papazı J. R. Wood ve Kuzey Islington Radikal Parti Adayı Dr. Napier, L. C.C. bu çözümü desteklediler. Sonraki konuşmalarda Lord Salisbury'nin prensipleriyle Radikal Parti'nin prensipleri tamamen ayrı düşmesine rağmen, Başbakanın onurlu ve insani davrandığını ve bu sorunu başbakanın kendi elleriyle çözeceğine inandıklarını belirtiyorlardı. Ona güvenmek zorundaydılar. Buna rağmen risklerden korkmuyor ve akıllıca hareket ediyorlardı. İyi niyetle çözüm aranıyordu. Ermeni Yardım Fonuna bağış toplanıyordu. Milli şükran duası yapıldı. Kraliçe şerefine yapılan toplantı sona erdi.

West Ham Belediye Başkanı geçen gece yapılan şehir toplantısına başkanlık etti. Siyasi ve dini fikirlerde her görüşten insanla dinlendi. Parlamento Üyesi Bay Ernest Gray, bu geceye katılmadığı için gönderdiği özür mektubunda Lord Salisbury'e gösterdiği enerjiden bahsederek desteklediğini belirtti. Bununla birlikte diğer devletlerin Türkiye'ye karşı savaş açmasını onaylamadığını açıkladı. Avrupa'nın bu büyük olaya karışmaya cesaret edemeyeceğini, büyük kayıplar vereceğinden çekineceğini düşünüyordu. Essex Başdiyakosu (Papaz T. Stevens) "acımasız zulmü" ve Kraliçenin ikna etmeye dayalı çözümünü kınadığını bildirdi. Acımasızlıkların son bulması için çeşitli tekliflerden söz etti. Majestelerinin de savunduğu çözüm fikirlerinden biri, Padişahı tahttan indirmektir, fakat onun bu düşüncesi ölümcül bir hata olabilirdi ya da en iyi ihtimalle geçici bir çözüm olabilirdi. Bu korkular bir kişinin normal davranışları değil, bunlar hukuk dışı ve büyük değişiklikler getiren büyük bir sistemin parçalarıdır. Bay J.Parkinson Türk topraklarında çözümün uzun vadede gerçekleşeceği düşüncesindeydi. Bu çözüm desteklendi.

Dün gece Belediye Başkanının düzenlediği Derby'deki şehir meclisi toplantısında Derby Piskoposu şunları söyledi: Müslüman inancına göre hiçbir saldırı haklı görülmezken, Türkler Avrupa'daki yabancı ırklara saldırıda bu inancı unutabiliyor. Avrupa devletlerinin müdahale edemediği İstanbul saldırılarındaki zulmün durdurulması buradaki mazlumların arzusudur. Fakat bu mazlumlar hiçbir girişimde bulunamıyorlar. Bu toplantıda aynı görüş İngiltere Parlamento Üyesi Bay Bemrose ve Bay Drage tarafından da söylendi. Daha fazla soykırımın olmaması için diğer bir çözüm de hükümetin alacağı önlemlerin desteklenmesidir. Huddersfield Şehir Salonunda geçen gece yapılan partiler üstü toplantıya katılanlar Ermeni sorununu konuşmuşlardır.

Belediye başkanı Alderman John Lee Walker, bu toplantıyı yönetmiştir. Parlamento Üyesi Bay James Woodhouse bu toplantıda şunları söylemiştir: “Bu toplantı uzun süreden beri devam eden, Ermeni sıkıntılarını ve soykırımı konu almaktadır. Antlaşma şartlarını yerine getirmek zorunda kalan Padişahın savunmasını her insan kabul edemez. Bu durumda Majeste hükümeti bencillik yapmadan ve kendi çıkarlarını düşünmeden, acil olarak bu rezil suça son vermek ve Türk İmparatorluğundaki Hıristiyanların can ve mal varlıklarının güvence altına almak için çalıştığı açıkça görülmektedir.” “Bu soykırım için barışı kim sağlayabilirdi?” sorusunun cevabını Shakespeare’in “Jack ve Ripper” isimli eserinde söylediği gibi “Katillerin prensi bu canavar ruhlu insana darbe indirilmelidir.” Acil olarak Avrupa devletleri, Türklerin yaptığı bu insanlık suçunu durdurması için Türkiye’den kanun çıkarmasını istemelidir. Avrupa devletleri tarafından bu yardımın yapılmasının tam zamanı ve bunu Tanrının yardımıyla başaracaklardır. Bay Joseph Crosland, Yardımcısı Papaz Canon Bardsley, ve Wesleyan Papazı A.Clayton, aynı şekilde bu çözümün uygulanmasında hemfikir olmuşlardır. Salisbury Markizine de bu çözüm kararını bir kopyasının gönderilmesine karar verilmiştir. Dün gece Burslem’de düzenlenen, Belediye Başkanı Bay T.Wood’un başkanlık ettiği, geniş katılımlı şehir toplantısına bütün siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları katıldı. Yapılan bu toplantıda şu kararlar alındı:

1. “Bu toplantı Ermenilere karşı yapılan emsalsiz zulüm ve soykırımı insanları bu konuya karşı daha duyarlı hale getiriyor. Onların derin sevgisini kazanıyor. Çünkü hem dini inanç hem de düşünce özgürlüğü kısıtlanıyor. Eğer Hıristiyan Avrupa gücünü adaletli bir şekilde kullanmayıp, bu insanları zulümler karşısında korumaya önem vermezse, bu nesil için vahim bir durum ortaya çıkacaktır.

2. Bu toplantı, İngiltere’nin Ermeni sorununda özel olarak sorumlu olduğunu gösterir. Çünkü yapılan antlaşmada, Kraliçe Hükümetinin herhangi bir Hıristiyan’a karşı işlenen suçta onları korumasını sağlayacağını ve onları destekleyeceğini taahhüt eden bir madde vardır ki bu toplantı da o şarta istinaden yapılmıştır.”

Dün Rhyl’de Flintshire ve Denbighshire birliği tarafından düzenlenen 3 aylık olağan toplantısında Ermenilere rahat vermeyen ve onları suçlu gören düşünceye karşı, ortak olarak bir çözüm etrafında bileşilmiştir. Bu göre 19.yy.da bir insanlık lekesi olarak adlandırılacak bu korkunç soykırımın durdurulması Avrupa devletlerinin görevidir.

Flintshire Kiliseler Birliği Başkanı Papaz T.Shankland, Lord Salisbury'e bu konuda bir mektup yollamıştır. Dün akşam Folkestone şehir salonunda dzenlenen toplantıda Ermeni sorunu konusu korku ve nefretle tartışılmış, çözüm konusunda herkes hemfikir olmuştur. Bu toplantıya başkanlık eden Belediye Başkanına, Belediye Meclisi, Papazlar, Sivil Toplum Kuruluşları Başkanları ve siyasi partilerin liderleri destek vermişlerdir. Dün gece, Sosyal Demokratik Federasyon tarafından, Holborn şehir salonunda "Avrupa'da Türk Sorunu ve Sosyal Demokrasi" konulu toplantı dzenlenmiş, toplantıya Bay J. Macdonald Başkanlık etmiştir. Bu toplantı Bay H.M. Hayndman'ın fikirlerine karşı yapılmıştır. Hayndman'ın hatalarından biri Ermeni zulmünü sözde "Ermeni tahriki" diye anlatması ve bu düşüncesini gazetelere haykırmasıdır. Fakat insanlar bundan tatmin olmamıştır. Bu Doğu Sorunu yeni bir şey değildi. Hemen hemen 4 ülkenin yanında, uzun yıllardan beri devam eden ve 3 önemli savaşa sebep olmuş bir sorundur. O kısaca Türkiye tarihini ve Berlin Antlaşmasını anlattıktan sonra önemli konulara değinmiştir. Yöneticilerimizin fikirlerine göre görünen; "sürgün, sürgün, sürgün." Bay H. Quelch.

Bay G. Lansbury ve tanınmış sosyalistlerin konuşmaları.

Kabul edilen uzun süreli çözümlerde ciddi itirazlarla karşılaşılmıştır. Bu itirazlarda "Kana susamış aşırı dinciler tarafından şuanda katliam denemekte, Britanya güçleri bu savaşta talihsiz kurbanları korumakta tek başına kalmıştır." şeklindedir. Sosyalist ve Demokratlar katliamlara karşı koymak için diğer devletlerin "İnsanların yanlış yola yönlendirilmeden, dikkatlice çözüm fikirleri üretilmeli ve ikiyüzlülüğe karşı mücadele edilmeli" fikrini savunmuşlardır.

TERCÜME NO.27

1 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Bay Gladstone, Türk milletine karşı gelişigüzel düşmanlığı eleştirdiği için aldığı mektuba cevap olarak şunu yazmıştır: “Efendim, mektubunuzu memnuniyetle aldım ve acele okudum. Göreve geldiğimden beri Türkleri samimi ilişkilerle yakından tanıdım. Geçen Cumartesi günü Türklerle ve Müslümanlarla ilgili hiçbir kelime konuşmadım. Her zaman iyilik ve sağlıkla kalın.” “W.E.Gladstone”

Parlamento Üyesi Bay T.H.Robertson bir gazeteciye şu mektubu yolladı: “Huntington Clonegal Kalesi, İrlanda, 28 Eylül.

Efendim, bana gönderdiğiniz mektubunuzda zor bir soru soruyorsunuz. (Aslında ben İngiliz Hükümetinin bu korkunç ve içler acısı Ermeni katliamını durdurmak için harekete geçmesinin doğru olacağını düşünüyorum.)

Bu durumda gazetelerin haberleri ve tahminler dışında bir şey bilmediğim için cevap veremeyeceğim. Benim en büyük ümidim Çarı, İngiltere ziyaretinde, Türkiye’ye karşı İngiltere ile bu katliamları önlemek için samimi bir işbirliğine ikna edip, savaş fikrinden vazgeçmelidir. Bunun gerçekleşmesi onlar için her zaman iyi olacaktır. İngiltere’nin benimsediği kararları alan kişiler bu durumda karar verirken yabancı meslektaşlarının görüşlerini dikkate almalıdırlar; Bu kararların diğer parti liderleri tarafından benimsendiğini görürsem bundan memnun olacağım. Aynı zamanda İngiltere’deki her kadın ve erkek siyasi görüşüne bakılmaksızın memnuniyetle bu kararı desteklemeliler ki bu katliama maruz kalan Ermenilere faydalı bir davranış olsun. En derin saygılarımla, Herbert Robertson.”

Dün gece Ermeni katliamına karşı Stoke Newington Rektör yolundaki Kongre Kilisesinde bir toplantı yapıldı. Şehir Meclisi Üyesi Papaz Fleming Williams bu toplantıya başkanlık etti. Kraliçe Meclisi ve Parlamento Üyesi Bay Bousfield toplantının başarılı bir şekilde geçmesini dilediği, bu toplantıda alınacak kararların hükümete kendi elleriyle ileteceğini bildiren mektubu okundu. Buna ek olarak “Lord Rosebery’nin 3 ya da 4 gün önce yazdığı mektup okundu. Lord Rosebery’nin bu durumda yapabilecekleri en küçük noktasına kadar görüşüldü. Eğer onlar doğru bir milli ruh ile hareket ederlerse bu sorunda milli hassasiyet ve halk baskısı onların işini

engellemeyecek aksine onlara yardımcı olacaktır” denildi. Kuzey Hackney Bölgesi Liberal Parti Başkanı Bay T.H.Young bu katliamlara karşı öfke ve korkusunu dile getirmiş, hayatta kalanlara acıdığını belirtmiştir. Bu sözleri Papaz G.Fletcher Williams ile bir Ermeni göçmen Piskoposu Doktor Checkemian desteklemiştir. Bu konuşmalar alkışlarla kabul edilmiştir. Parlamento Üyesi Bay Pickersgill sunduğu ikinci öneride “Hükümete Ermeniler üzerinde öfkeyle işlenen suçların ve etkilerinin bitirilmesi, bu durumun tekrar etmemesi ve acil tedbir alınması için yalvarıyorum” demiştir.

Dün gece Hastings’de Belediye Başkanının Başkanlık yaptığı ve her iki siyasi partinin liderlerinin desteklediği bir halk toplantısında oybirliği ile desteklenen şu kararlar alınmıştır: “Bu toplantı Sultanın Hıristiyanlara karşı devam eden kanunsuz ve kötü muameleye karşı bütün partilerin görüşünü temsil eden protestodur. Kraliçe Hükümetinin aynı zamanda diğer Avrupa Devletleriyle birleşerek bu içler acısı duruma azimle son vermeyi desteklemelidir. Türk Hükümetine gelecekte uygun kararlar aldırılması sağlanarak bu durum garanti altına alınmalıdır.

Dün gece Reading’de bir halk toplantısı düzenlendi. Bay G. W.Palmer’in konuşmaları Reading Okulu Müdürü tarafından da desteklenmiştir. O konuşmasında Türk Sultanının Hıristiyanlara karşı yaptığı tekrarlanan katliamlardan nefret duyduğunu belirterek bu durumda bu ülkeye karşı özel bir önlem alınması gerektiğini söylemiştir. Kraliçe Hükümeti gelecekte olabilecek katliamları önlemek amacıyla gereken kararları alması gerektiğini ve bunu yürekten desteklediğini dile getirmiştir.

Dün gece Blackburn’de Belediye Başkanının düzenlediği, hem her iki siyasi partinin hem de tüm mezhep papazlarının katılıp ortak karar aldıkları bir şehir toplantısı yapıldı. Toplantı sonunda 19.yy. uygarlık tarihine utanç olarak geçecek, Türk yöneticiler tarafından Ermenilere yapılan zalimce davranış kınandı. Kraliçe Bakanlarına Blackburne halkı tarafından güvenildiği belirtilerek, Hıristiyanları korumak amacıyla atacağı adımların yürekten desteklendiğini söyledi.

TERCÜME NO.28

2 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Kolonilerden sorumlu Bakan Lord Selborne, Çarşamba gecesi Alton'da Ermeni zulmüne karşı protesto toplantısının ayrıntılarını anlattığı mektupta şunları söyledi.

“Ermeni zulmüne karşı protesto toplantısında orada bulunamadım. Ama daha sonra Londra'da olmalıydım. Alton'daki arkadaşlarımla Padişahın zalim haksızlıklarına karşı ortak fikirde olduğumu söylememe gerek yok.” Bunu takiben hemfikir olunan çözüm teklifleri şunlardır: “Bu toplantı Alton halkı ve çevre bölgelerde yapılan toplantılar da 200 yıldan beri devam eden Ermeni halkının acılarıyla, zulme karşı kızgınlığı temsil etmektedir. İngiliz Majestelerinin hükümeti ile Avrupa devletleri yeni bir katliamı engellemek için yürekten destek teminatı vermelidir.” Bu mektubun kopyaları aynı zamanda Lord Salisbury, Lord Rosebery ve Bay Gladstone'a gönderilmiştir. Ermeni mezalimi ile ilgili olarak Dunfermline'daki toplantıda Bay Henry Champbell Bannerman şu çözüm önerilerini sunmuştur: Ülkemiz bu durumda olağanüstü baskıları üstlenmekte ve bu baskılar bize birçok engel çıkarmaktadır. Biz bağımsız değiliz, bununla birlikte diğer milletlerde bizim gibi olabilir, alacağımız kararlarda yalnız kalabiliriz. Fakat bu iğrenç saldırıların devamını engellemek için hiçbir şey yapmayacağımız anlamına gelmez.”

Bilston'da Ermeni zulmüne karşı yapılan protesto toplantısı ile ilgili, Parlamento Üyesi C.P.Villiers bir mektup yazarak şunları bildirmiştir. “Ermenistan'da fanatik Türklerin yaptığı ve Padişahın göz yumduğu zalim davranışlara karşı kayıtsız kaldığım ve çözüm önerilerini benimsemediğim için pişmanım. Lord Salisbury'nin bu durumda bu olaya karşı insani ya da sağduyulu tutumunu destekliyorum. Bunu sadece gerekli olduğu için değil, aynı zamanda benim görevim olduğunu düşünüyorum. Eğer Türkler hadlerini aşarsa, İngiltere buna karşı olayların meydana geldiği İstanbul ve diğer yerlerde, Padişaha karşı çatışmaya girmeli ya da bunun durdurulması için bir ihtar vermelidir. Şu anda en akıllıca davranışımız, Ermenilerin güvenliğinin sağlanması ve olayların tekrar etmemesi için, Lord Salisbury'nin yaptığı görüşmelere güven duymamızdır. Bu durumda, tek başına yapmış olduğu bu faaliyet Avrupa'yı baştanbaşa saracak genel bir savaşa sebep olabilir. Diğer Avrupa Devletlerinin de bu konuyu kabul etmesi bu tezi oldukça güçlendirir.”

Londra'daki Serbest Kiliseler, Ermenistan'la ilgili olarak bu Pazar Ermeni Hıristiyanları için dua ettiler. Londra Belediyesi ve Protestan Serbest Kiliseler tarafından, Hayde Park'ta düzenlenecek gösteri için çoğu Kilise elçi tayin etti. Londra ve Westminster şehirleri, İngiliz Presbyterian Papazları, Papaz Doktor Herford'a gönderdikleri ve bir kopyasını de Lord Salisbury'ye verdikleri mektuplarında şu önerilerde bulunmuşlardır: "Türkler tarafından Hıristiyan Ermenilere karşı uzun süreden beri devam ettirilen bu zulüm ve İstanbul'da son zamanlarda meydana gelen soykırım hakkında, Westminster İngiliz Presbyterian Papazları olarak 19.yy'dan beri devam eden bu olayları kızgınlık ve nefretle takip ediyoruz. Majeste Hükümetinin Hıristiyan bölgelerde devam eden bu olaylara karşı tutumu ise onların her konuda güvenliğini ve korunmasını sağlayacaktır. İngiliz halkının candan desteğiyle, Majeste Hükümeti bunu temin edecektir."

Yeni Hıristiyan Kilisesinin Argyll alanında dün geceki kalabalık toplantısına, Kilise Başkanı Papaz John Presland ve Bayan Rogers katılmıştır. Bayan Rogers Ermenistan'da ikamet etmiş ve oradaki olaylara ve soykırıma tanık olmuş bu olayları heyecanlı bir şekilde anlatmıştır. Korkunç soykırım için çözüm önerileri ve bu konudaki İngiliz hükümetinin tutumu desteklenmiştir. Dün gece Aziz Pancras Ayin Salonunda toplanan heyecanlı ve kalabalık bir gurup miting düzenleyerek, Ermenilerin kurtarılması için Majeste hükümetine tam destek verdiler. Aziz Pancras Ayin Salonunda yapılan ayini yöneten Papaz Bay Wetenhall, toplantıya katılanlardan tam destek aldı. St.Pancras bölgesi 2. Papazı Dr. Collins'ın önerdiği çözüm planı desteklendi. Katılanlar şu ortak kararlarda birleştiler. "Acı içindeki Ermenistan'ın üzüntülerini paylaşıyoruz. Soykırıma karşı büyük bir nefret besliyoruz. Bu korkunç durumun en kısa surede sona ermesi için Hükümeti gönülden destekliyoruz."

Ermeni soykırımına karşı Peckham Memorial Colyer Okullarının, dün akşam düzenlediği Ermeni soykırımına karşı düzenlenen toplantıya birçok kişi katıldı. Bay John Somerville'nin başkanlık ettiği toplantıda Ermeni Hıristiyanların durumu hakkındaki konuşmalarda Türk hükümeti hedef alındı. Toplantıya katılanlar, İngiliz hükümetinin Hıristiyan Ermenilere destek vermesi için görüş birliğine vardılar. Papaz MacColl, Padişahın Ermenileri sadece görevden almadığını, aynı zamanda onları astığını Avrupa kamuoyuna bildirmiştir. Fakat Padişahın yaptığı bu uygulamalar tam olarak anlatılmamıştır. Bu yönetimin hatasıydı ve sistemin düzelmesine daha önce izin

verilmeliydi. Her şey olup bittikten sonra Avrupa devletleri bunun büyük bir yalan olduğuna inandı. Avusturya, Avrupa Devletlerinin bencil olduğunu düşündü. Elleri delil olmasına rağmen Avusturya, İngiltere'nin Avrupa'yı heyecana sürüklediğini düşündü. Çözüm teklifleri Ermenilerin birçoğu tarafından desteklenip benimsendi. Ermeni zulmünü Dünyaya duyurmak için dün gece Clerkenwell Manastırında toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya Manastır başkanı J.P.Bay W.Robson Başkanlık yapmıştır. Clerkenwell Bölge Papazı Rahip J.H.Rose, Türk yönetimi tarafından Ermeni Hıristiyanlara uygulanan davranışları ve son zamanlarda İstanbul'da meydana gelen mezalimin kızgınlık ve nefrete yol açacağını söyledi. İkinci konuşmacı Parlamento üyesi Saygıdeğer W.F.B. Massey-Mainwaring, savaş istemediğini eğer İstanbul'a soykırımı engellemek için filo gönderilirse binlerce Ermeni'nin zulüm görebileceğini söyledi (Alkışlar). Bu fikir desteklendi. Parlamento Üyesi Earl Compton Kraliçe hükümetinin atabileceği çözüme yönelik gerekli her adımda, elinden gelen her yardımı yapacağını söyledi. Siyasi rakibi olan Lord Salisbury'nin ve partisinin de bu fikrin yanında olduğunu belirtti. Kanun tanımaz Türklerle antlaşma yapılır ve İngiltere bu kanunsuzluğa son verebilir (Alkışlar). Avrupa haritasından Türkleri atmaya hazırlanıyoruz (Evet). Rusya da İstanbul'a sahip olmak ve İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını yönetmek istiyor (Hayır, Hayır). O zaman ne yapabiliriz? Orada nasıl bir çözüm bulmalıyız? Bu sebeplerle düşmanca hareketlere, risklere ve tehlikelere hazır olmalıyız (Uzun Alkışlar). İnanıyorum ki bu tehlikeli hareket için ilk adımı atarlarsa, diğer milletlerde başka taraftan kendi topraklarında bunları örnek alırlar (Alkışlar). Rica ediyorum, düşmanca hareketlere karşı hükümet ilk adımı atmalı ve Dünya devletleri Avrupa barışını tehdit ve tehlikelerden korumalıdır (Uzun alkışlar). Bu çözüm de desteklendi.

Dün Bradford'da Bağımsız İşçi Partisi Ulusal Konseyi tarafından düzenlenen ve Bay Keir Hardie'nin yönettiği toplantı sonucunda şu çözüm önerileri kararlaştırılmıştır: "Bu konsey soykırım olduğunda ısrar etmekte ve üzücü sonuçlar verdiğini, Türklerin vahşi yüzlerini gösterdiklerini belirtmektedir. Antlaşma şartlarında Ermenilerle ilgili olan maddeler uygulanmamıştır. İnsanlığa karşı büyük öfke uyandıracak bu olaylarda geç kaldığınız için üzgünüz ve bütün bunlara rağmen sosyal durum, inanç ya da milliyete bakmaksızın yardıma isteksiz olduğunuz görülmüştür. Ama bunlar gelecekte benzer soykırımları engelleme çabasıdır. İngiliz Hükümetinden gücünü kullanarak sonuçta

güvenlik sağlarnasını ümit ediyoruz.” Dün gece North Shields’da Belediye Başkanı Alderman Armstrong başkanlığında düzenlenen vatandaşların desteklediği kalabalık mitingde Ermenilere karşı yapılan zulüm protesto edildi. Çözüm önerisinde hükümetin görüşleri desteklenerek benimsendi. Dün Melbourne muhabirimizden aldığımız telgrafa göre Avustralya’da Anglikan Piskoposluk Bölgesi kilise toplantısında Ermeni kilisesine destek verilmesi kararı alındı.

TERCÜME NO.29

3 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Londra'daki tüm Kilise Papazlarının yayınladıkları niyet mektubu şöyledir:

“Hıristiyan kardeşlerim, Komitemiz, Ermeniler için 11 Ekimde yapılacak büyük gösteriye dini görevlilerin de katılarak yardım etmesini istemektedir. Birçok insanın, Pazar günü yapılacak açık hava toplantısına karşı çıkmasının farkındayız. Sıradan durumlara biz de aynı hislerle yaklaşmıyoruz, ama bu olay dini bir durumdur. Bunu böyle görürsek bu hafta Pazar günü herkes dini için bir şey yapmış olacaktır. İnsani olarak uzakta savunmasız ve aciz durumdaki kardeşlerinize sevgiyle yardım edeceğinizi düşünüyorum. Ölçüyü kaçırmadan bu ibadet gününde neden olmasın? Güçlü ticari kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve sosyal dernekler birleşerek Türk İmparatorluğundaki kardeşleri için insanlık adına iyilik yapıp, 19.Hıristiyan yüzyılında uzun süreden beri devam eden bu iğrenç zulümleri durdurmak için adım atacaktır. Bu gösteri hiçbir siyasi parti, ticari kuruluşun ya da toplumsal kuruluşun gösterisi olmayacaktır. Bu hataları düzeltmek için önlemler alan toplu halk gösterisi olacaktır. Ermeni Halkına sevgimiz ve Sultanın inatçı politikasından kaynaklanan katliamlar sizin dualarınızla, yerel toplantılarla ve Kilise duyuruları ile çözülmeye çalışılacaktır. Şimdi bu gösteride, Kraliçe Hükümetinin yapacağı faaliyetleri bilinçli olarak destekleyip Ermeni halkına, bu olayların bitirilmesi ve bu olaylardan duyduğumuz anlatılmaz öfkenin dindirilmesi için tüm halkımızın derin sevgisini göstermiş olacağız. Hükümet bu görevinin bilincine varacaktır. Bu insanlık için ve Kutsal Ruh için önemli bir arzumuzdur. Bu insanların kardeşliği için iyi niyet gerevidir. Belki de 11 Ekimde öğleden sonra yapılacak bu miting uzak bir ihtimal de olsa ertelenebilir. Bu sebeple insanlarımız bu harekete serbestçe katılmalıdır ki bütün Londra Papazları yaptıklarına destek verildiğini görmelidir. Toplantı organizasyonunu asilce bu görevi üstlenenler yapmaktadır. Fakat onlar kendi kendilerine bunun ağır faturasını görüp kendilerini rezil etmemeleri gerekir. Biz bu arkadaşlarımıza bu gösteride yalnız olmayacaklarını, eksiklikleri gidermek için çalışacağımızı söyledik. Onlara bir kez para bağışı yaparak yardım edip iyi bir şeyler ortaya koyalım.

“İnsanlığa katkınız temennisiyle,

Scott Holland, Aziz Paul Katedral Rahibi,

Russel Wakefield, Bryanston Meydanı St.Mary Kilisesi Papazı,

John Clifford. D.D.Londra Serbest Kiliseler Birliği Başkanı,

Hugh Price Hughes, M. A.Ulusal Serbest Kiliseler Birliği Başkanı,

John Matthews, Bağımsız Protestan Kiliseleri Sekreteri,

Thomas Law, Ulusal Serbest Konsey Sekreteri,

S.H.Both, D.D. W.J.Avery, Vaftiz Birliği,

J.Allen Baker, Arkadaşlar Topluluğu,

John C.Carlile, M. L.S. B.”

Lord Salisbury, Ermeni Yardım Fonu Sekreterine şu mektubu gönderdi:

“Dışışleri Bakanlığı 30 Eylül 1896,

Efendim, ayın 21’inde yazdığım mektubumda Salisbury Markının istediği gibi Sofya Başkonsolosu ve Kraliçenin Temsilcisinin girişimleriyle Bulgaristan Hükümeti ile Türkiye’den gelen Ermeni Mülteciler hususunda çeşitli konularda anlaşmaya varıldığı haberini aldım. Bu mülteciler önce Bulgaristan’ın doğusundaki şehirlere yerleştirerek yetkili kişi ve komiteler organize edip onlara yardım edeceklerini açıkladılar. Göçmenleri kolaylıkla istihdam edebilmek için Varna’daki liman işleri ya da demiryollarında çalışmalarını sağlayarak geçinmelerine destek olunacaktır. Mültecilerin çoğu küçük esnaf ve zanaatkâr olup çok az sermayeleri vardır. Bu kişiler küçük şehirlerde iş kurmak için teşvik edileceklerdir. Saygılarımla T.H.Sanderson.

İngiliz ve Galler şehirlerinin 17 Belediye Başkanı 19 Ekim Pazartesi akşamı St. James Salonunda ulusal bir protesto gösterisi yapmak amacıyla bir araya geleceklerini duyurdular. Worcester Belediye Başkanı Kont Earl Beauchamp, kardeşi Sulh Yargıcı şefi ile yaptığı görüşmede Westminster Dükünün de davet edilmesini istemiştir. Papaz Dr. Kane Musevi toplumundan Chief Rabbi ve Ulster’i toplumlarını temsil etmeleri için çağırılmıştır. Bay Lewis Morris ev bazı Gali Belediye Başkanları Galler’i temsil edecek ve İskoçya’yı temsil etmesi için Argyll Dükü de birkaç kişiyi davet etmiştir. Konuşmacı

listesi henüz belirlenmiş değildir. Bay Arthur Arnold, Hayde Park gösterisinde teklif olarak gösteri sekreterine şu mektubu yazmıştır:

“Londra Şehir Belediyesi, Güneybatı, Bahar Bahçeleri, S.W. 2 Ekim 1896.

Efendim, Hayde Park'taki Ermeni Gösterisine destek için geçen ayın 23'ü tarihli mektubunuzdaki davete katılamadığım ve orada konuşma yapamadığım için pişmanım. Londra ve onun gibi büyük şehirlerde rahat yaşayan vatandaşların, binlerce insanın katliamını büyük ve samimi gayretlerle durdurmasını yürekten istiyorum. Londra gibi diğer Avrupa başkentlerinde de Türkiye'deki bu saygısız katliamları ve eziyetleri durdurması, bu suçların tekrarını önlemek amacıyla kınamaları gerektiğini düşünüyorum. Bağlımsız ve aydın kişilerin dostluk amacıyla samimiyetle Sultana gönderdiği içten taleplerinin bir bölümü sitem olarak tutanaklarınızın bir bölümünde yazmaktadır. Hükümetimizin Ermeni halkını korumak için çok etkili çalışması gerekecektir. Bu zor işlere Bakanların çözüm bulması gerekiyor. Avrupa'dan Asya'ya Sultan'ın yönetimi sona erdirilecek bu hareket biraz da dağılmış haldeki Ermeni halkı için olacaktır. Rusya tarafından korunan bir Ermeni toplumunda aylarca yaşadım, ancak Rus ordusunun İngiliz ordusu kadar güçlü olmadığını gördüm. İngiltere'nin Doğu Akdeniz Bölgesi politikasında Osmanlı İmparatorluğunda reform yapma isteğini heyecanla alkışlıyorum ve bunun yerine getirilmesini ümit ediyorum. Sadrazam Fuat Paşa yıllar önce Avrupa Devletlerine “Biz İstanbul Boğazını en iyi şekilde denetleyeceğiz” diye yalvarmıştı. Bence şimdi yaptıkları yağma ve katliamlarla bu sözlerin tutmamışlardır. Hayde Park'taki toplantınızda bunu kibarca dile getirmenizi istiyor ve katılamayacağım için özür diliyorum. Saygılarımla, Arthur Arnold.”

Oxford Piskoposundan Westminster Düküne şöyle bir mektup geldi:

“Cuddesdon Sarayı 30 Eylül 1896.

Sayın Düküm, 18 Ekim Pazartesi Günü St. James Salonundaki toplantıya beni samimi duygularla davet ettiğinizi düşünüyorum. Bu davetinize cevap veremeyecek biri olarak bu satırları size zorlukla yazıyorum. Oraya gelip katılmayı yürekten isterdim. Fakat bu imkânsız olduğu için üzülüyorum. Hatırlayabildiğiniz kadarıyla 1876- 77- 78 yıllarındaki çalışmalarımı anmanızı istiyorum. Saygılarımla, W.Oxon.”

Shrewsbury İşadamları Salonunda, ayın 8'inde yani gelecek Perşembe akşamı, Ermeni sorunu ile ilgili Kilise Kongresi Üyeleri toplantısı yapılacaktır. Ana konu Ermeni Sorunu olacaktır. Southwell Piskoposu toplantıya başkanlık edecek ve toplantı 7.30 da başlayacaktır. Bu toplantıya Hereford ve Rochester Piskoposları, Katedral Rahibi Papaz Gore, Bay Walter Phillimore, Q.C. Lord Kenyon, Westminster Dükünü temsil edecek olan Bay B.R.Balfour ve Papaz H.Bickersteth Ottley katılacaktır.

Dün gece Croydon Belediye Meclis Üyesi Bay Edridge Ermeni katliamına karşı bir protesto toplantısı düzenledi. Büyük Halk Salonu doluydu. Şehir Sekreteri Ticaret Odası Başkanı Bay Ritchie'den gelen şu mektubu okudu:

“Toplantıya davetinizi az önce aldım. Hükümet bu ülkede olanlar için aynı duygularla derinden öfke duymaktadır. Onlar diğer Avrupa devletleri ile birleşerek, Türk Yönetimine güvenli reformlar yaptırarak, halkın güvenliğini sağlamak için elinden gelen çabayı gösterecektir.” Papaz S.H.Fleming, Bay E.W.Grimwade'ın da desteklediği konuşmasında İstanbul'da son zamanlarda meydana gelen katliamlara ve Ermenilere yapılan zulümlere nefret duyduğunu belirtmiştir. Bu sözler oy birliği ile desteklenmiştir. İkinci olarak Türk Sultanına Ermenileri koruma hususunda bir şeyler yaptırılmaya çalışıldığında, Croydon Halkının Kraliçe Hükümetini atacağı her adımda yürekten destekleyeceğini belirtilmiştir. Bu öneri Kongre Kilisesi Papazı J.Alden Davies tarafından sunulmuş ve Belediye Meclis Üyesi Bay Rymer tarafından desteklenmiştir. Sosyalist Parti Üyesi Bay St. John ıslah konusunda konuşmuş fakat onu sadece iki kişi desteklemiş ve konuşması sadece alkışlanmıştır. Kurul Üyesi Dobson'un önerisinde Ermeniler için yerel bir fon kurulması ve Belediye Başkanının bu fonun kasasını idare etmesini önermiştir.

Dün gece Kingsland Kongre Kilisesinde Ermeni halkına saygı ve Türk baskılarını protesto amaçlı kalabalık bir toplantı düzenlendi. Bay T.E.Young'ın Başkanlık yaptığı toplantıda konuşmacılar arasında Parlamento Üyesi Bay Pickersgill, Radikal Partinin Kuzey Hackney Adayı Bay Sylvain Mayer, Muhafazakâr Partinin Kuzey Hackney Adayı R.S.Cushing ve birkaç yerel Papaz vardı. Parlamento Üyesi ve Kraliçe Temsilcisi Bay Bousfield şunları yazmıştır:

“Ermeni katliamı konusunda yapılan bu toplantıya siyasi rakiplerim tarafından çağrılmış olmam orada bulunmama engel değildir. Toplantıda bulunamayacağım için üzgünüm.

Bu sebeple bu konu hakkında elimden bir şey gelmiyor. Lord Salisbury'e yapacağı her işte güven duymaktayım. Fakat milli baskı ve halkın düşüncesiyle Onun elinden gelenin daha fazlasını yapacağını düşünüyorum. Eğer olabilecek küçük ve etkili bir hareket savaşa sebep olacaksa, zaman aleyhimize işleyecektir." Bu fikirler de kabul edildi. "Antlaşmalar için Kraliçe Hükümetine güvenmek milli bir görevimizdir. İnsanlık adına yapılacak acele çözümlerle onlara koruma ve kalıcı güvenlik sağlanacaktır. Onlar bu ülkedeki insanlar için Hükümete sınırsız destek verileceğini bilmelidir."

Dün gece Rugby'de Ermeni Katliamına duyulan öfkenin konuşulduğu ve olayın tekrarını engellemek için gereken önlemlerin alınması konusunda bir ilçe toplantısı yapıldı. Dr. James Hükümetin bu zalimliği durdurma konusunda atacağı her adımı desteklediğini söyledi. O kendi ülkesini savaşta görmek istemiyor.

Dün gece Grimsby Şehir Salonunda Ermeni zulmünü protesto etmek amacıyla Belediye Başkanı Palmer'in düzenleyip yönettiği bir şehir toplantısı yapıldı. Kalabalık bir dinleyici gurubu vardı ve toplantıda Hükümet alacağı kararlarda desteklendi. Heneage Lordu, Grimsby Belediye Başkanına şu mektubu gönderdi:

"Hainton Salonu, 28 Eylül 1896.

Sayın Belediye Başkanım, 2 Ekimdeki Lincolnshire'daki toplantınıza gelemeyeceğim. Orada olmak istememe rağmen gelip konuşma yapamayacağım için üzülüyorum. Lord Rosebery, Bay Gladstone gibi İstanbul'daki katliamlar ve bütün Ermeniler için Sultana karşı tanınmış devlet adamı olabileceğimi hayal edemiyorum. Askerler bölgede ilerlerken çok sayıda yağmalamalar olmaktadır. İngiltere, Avrupa Devletleri ile sözde işbirliği yapamadığı için takdiri hak etmemektedir, ancak bu kötülüğü ifade etmek gerçekten zordur. Bir çare bulunup bu olayın çözümünde gereken her türlü yardım yapılabilir. Lord Rosebery tüm İngiliz halkı ile birlikte Kraliçe Hükümetinin de tavsiyelerini alarak desteklenmiş görünüyor. Dışişleri Bakanı bilgi alacak kişi bulunmadığından yalnız durumdadır. Büyük Britanya Türklere karşı sorumluluk almaktan çekinmiyor, bu Hindistan'da Müslümanlara karşı ve diğer yerlerde de görüldü. Bu kavga ve çekişmeler onların insanların inançlarına karşı peşin hükümle bakmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Sultan tarafından yapılan baskı ve zorlamalarla Yıldız Sarayı civarında meydana gelen katliamlardan Osmanlı Devleti Bakanları da sorumludur. Bu ülkede Sultan ve Saray katilleri İngilizler tarafından dağıtılmalıdır.

Türklerin haksız baskıları karşısında İngiliz Büyükelçileri ve Konsolosları geri çekilerek korunmalıdır. Türk Sultanı, Türk-İngiliz Antlaşmasını tanımayarak talep ettiği İngiliz desteğini kaybetmiştir. Büyük Britanya'nın Türkiye sınırlarını uzun süreyle koruması için herhangi bir sebep yoktur. Türk kanunsuzluğuna karşı Büyük Britanya ve Rusya birlikte onurla ve dürüstçe çalışıp, gerekli baskıları birlikte yaparlarsa Avrupa'nın da desteği ile birlikte İstanbul'da daha faydalı işler yapılacaktır. Bence Grimsby Toplantısının sonuçları Liverpool'dakinden daha fazla destek görmeyebilir. Saygıyla kalın, Heneage.” Bu mektup Parlamento Üyesi Bay Doughty, Papaz J.P.Young, Bay Maltby, Meclis Üyesi Bay E.Bannister ve diğerlerine gönderildi. Alınan kararlar oy birliği ile kabul edildi.

Dün gece Sunderlands'da Belediye Başkanı ve Meclis Üyesi Burns'un Başkanlık yaptığı bir şehir toplantısı yapıldı. Konuşmacılar Parlamento Üyesi Bay Doxford, Parlamento Üyesi Bay E.Gourley ve diğerler kişilerdi. Durham Piskoposundan gelen bir mektup okundu. Bu mektupta, dış politikada Avrupa Devletleriyle dikkatlice ve genel şüphe uyandırmadan ilgilenilmesi gerektiğini, beklenmedik ve kötü sonuçlar aldıklarını söyledi. Haksızlığa karşı etkili bir şekilde çalışarak, kesin çözüm alınması gerektiğini söyledi. Millet'in içinden kendiliğinden gelen ses, bu soruna bencil olmadan, samimi bir şekilde bakmaktadır ve halkı yeterince ikna etmektedir. Bu sorunda kazandığımızda şimdiye kadar olan Türk adaletsizliğinin mağdurları, Fransa, Almanya ve Rusya'nın güçlü baskılarıyla kökleşmiş olan bu itaatsizliği durduracaktır. Bu arada Ermenistan ve Avrupa arasında felaket getiren bu bölge tehlikeden uzak tutulacaktır. Avrupa ile vefalı bir işbirliği yapmak görevimizdir. Piskopos mağdurlar için Yardım Fonuna 25 Pound vererek açılış yapıp teşvikte bulunmuştur. Sonuçta oy birliği ile Hükümeti destekleme kararı alındı.

Parlamento Üyesi Bay Albay Saunderson dün Lurgan'daki bir toplantıda yaptığı konuşmada Ermeni Sorunundan bahsetti. Onun söylediği Avrupa Savaşı tehlikesi olmadan Sultana baskı yapacak ve Türk İmparatorluğunun bazı bölgelerinde olan korkunç zulmü durdurma başarısı gösterecek sadece bir yol olduğunu söyledi. Onlar Sultana Kıbrıs'taki görevini yerine getirmesi için senede 70.000 ya da 80.000 Pound ödüyordu. İngiltere Sultana büyük miktarda vergi veriyor ve Türkiye'ye Kıbrıs'taki görevine bakmadan ilk çare olarak daha fazla para ödemeyi keseceğini, aynı zamanda

Mısır konusunda da ambargo uygulayacağını söylemesini önerdi. Hıristiyanların güvenliği, hayatları, bağımsızlıkları kesin olarak garanti altına alınana kadar Antlaşmada belirtilen paradan Sultana, metelik bile ödenmemesini istedi. Avrupa'nın Büyük Devletleri tarafından yönetilen fondan şimdiye kadar Sultanın cebine çok miktarda para girdiğini ve bu fonda biriken paranın bundan sonra zulüm gören Hıristiyanların zararlarını telafisi için ödenmesini önerdi.

Down, Connor ve Dromore Şehirlerinin Piskoposları, Roman Katolik Piskoposu Papaz Doktor Henry, Ermeni Yardım Fonuna Sultanın Hıristiyanlara yaptığı davranışları protesto ederek bağış gönderdiler.

Dün gece Londonderry'de Ermeni zulmünü kınama ve bu durumda Hükümeti desteklemek için bir toplantı yapıldı.

Dün gece Exeter'de Ermeni katliamına karşı bir halk gösterisi yapıldı. Exeter Piskoposu Başkanlık yapamadığı için üzgün olduğunu, fakat herhangi bir harekette destek için söz verdiğini ve toplantıyı düzenleyen komiteye yürekten sevgi duyduğunu söyledi. Bay Stafford Northcote önceden söz verdiği bu toplantıya katılmadığı için pişman olduğunu söyledi. Ermenilere bu korkunç suçları işleyenlerin cezalandırılması gerektiğini ve ilk önce yöneticilerin cezalandırılması gerektiğini söyledi. Şüphesiz Kraliçe Bakanları bu konunun her noktasında ortak hareket etmektedir. Onların ellerinde bu ülkede olanlar hakkında yeterince delil vardır. Bu zulümleri bitirmek için gayret etmekte ve Doğuda sükûneti sağlamak için Büyük Britanya gerektiğinde Avrupa Devletleri ile işbirliği yapacaktır. Bu sonuç katliamlara duyulan korkuyu göstermiş ve Hükümete dökülen kanları durdurması için gereken desteğin temin edileceği mesajını vermiştir.

Cheltenham'da dün düzenlenen şehir toplantısı sonunda şu kararlar benimsendi:

“Bu toplantı Cheltenham halkının ortak hislerini göstermekte, İstanbul'da ve Sultanın baskısı olan diğer yerlerde yapılan Ermeni katliamına büyük öfke duyulduğunu göstermektedir. Bu toplantı aynı zamanda şu anda devlet adamlarının karşısına çıkan zorlukları kabul etmekte, devam eden bu katliamları önlemek için Cheltenham halkı Hükümete destek vermektedir.”

Parlamento Üyesi Bay Monk, Gloucester’da resmi bir yemekte Mavi Kitap’ta yayınlanan Dışişleri Bakanlığı ile ilgili yazıyı okuyarak Ermeni katliamında Sultanın tahrik edici olduğunu söyledi. İngiltere diğer devletleri bu katliamları kınamaya davet etmeli ve bu olayların durdurması için onların er ya da geç ikna edilmesi gerektiğini söyledi.

Dün gece Ilkeston Şehir Salonunda Ermeni zulmüne karşı kalabalık bir protesto toplantısı yapıldı. Belediye Başkanı ve Parlamento Üyesi Bay Walter Foster Başkanlık yaptı. Başkan İngiltere’nin bu katliamları durdurmak için yeterince güçlü olduğunu ve bu gücünün tamamını kullanmadığını ve kalıcı bir çözüm sağlayacağını söyledi. Ermenilere uygulanan bu iğrenç katliamların üzerindeki kara bulutlar ne zaman dağılacak? Bu güçlü sözlerle yazılan teklifler Ilkeston Papazı tarafından okundu ve kabul edildi.

Dün gece Richmond’da Tiyatro Salonunda Türkiye’deki soykırımı karşı kalabalık toplantı yapıldı. Belediye Başkanı (Bay F.Dalgarno Robinson) halkın her kesiminden temsilcilerin katıldığı toplantıya Başkanlık yaptı. Bu toplantı Parlamento Üyesi Bay Skewes Cox, Belediye Meclis Üyesi C.Burt, Papaz T.Agar Beet ve Katedral Rahibi Papaz Procter tarafından desteklendi. Başkan toplantıya katılmayan Parlamento Üyesi Bay Yoxall, Bay J.Szlumper ve Richmond’daki üyelerden çeşitli tüzel kişilerin özür mektuplarını okudu. Hepsinin de bu toplantıya sevgiyle baktıklarını söyledi. Parlamento Üyesi Bay Skewes Cox şunları söyledi:

“Bu toplantı, Türkiye Sultanı yönetiminden kaynaklanan ve uzun süreden beri devam eden Ermeniler konusunda Richmond halkının büyük öfkesini göstermektedir.” Ermeni halkı üzerinde yapılan anlatılamayacak derecedeki yanlışların düzeltilmesi için Hükümete gereken desteğin verilmesini ümit ettiğini söyledi. Bu sonuç Katedral Rahibi Papaz Procter tarafından desteklendi ve büyük bir ilgiyle kabul edildi. Kingston Bölgesi Radikal Parti adayı Belediye Meclis Üyesi C.Burt şunları söyledi:

“Bu toplantıda, Hükümet tarafından atılan adımların desteklenmesi zorunludur. Aksi takdirde Türk yönetimi altında ezilen Ermeni halkının daha korkunç olaylara maruz kalmasında geç kalınacaktır. Hükümete gerekli destek verilmezse Avrupa Savaşı için kışkırtma olacak ve buna da geç kalırsak çok sayıda kurban verilecektir.” Bu fikir oy birliği ile desteklendi.

1 Ekim'deki baskımızda bir Türk Beyefendi Bay Gladstone'nun mektubuna gönderdiği kibar cevapta, Türklerin Halil Halit Efendiyi diğer suçlularla birlikte kınadığını yazmıştır.

TERCÜME NO.30

5 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Parlamento Üyesi Bay Henry Chaplin Ermeni zulmü konusunda Lincolnshire Protestan Mezhebi Üyelerine yazdığı mektupta Sultanın başlangıçta Ermeni konusundaki davranışlarına karşı Ermenileri korumasına sevgi ile yaklaşmış ve Hükümetin bu konuda alacağı tedbirleri destekleyeceğini açıklamıştır.

York Piskoposu York Piskoposluk Bölgesinde çıkardığı dergi ile Papazlara şu çağrıda bulunmuştur:

“Sevgili kardeşlerim, Türk baskısı altındaki Hıristiyan kardeşlerimizin çektikleri korkunç acı karşısında üzüntü, öfke, dehşete kapıldığımızı, onlara üzüntü ile yaklaşip dualarla yardımcı olacağınıza tüm kalbimle inanıyorum. Krallığımızın birçok bölgesinde bu olayın istenmeyen bir durum olduğu göze çarpmaktadır. Bu andan itibaren bu ülkede genel olarak bir şeylerin hissedilmesi bilinmelidir. Sadece bu ülkede değil, tüm Avrupa’da bir şeyler hissedilmesi gerektiği bilinmelidir. İngiltere Hükümet Üyelerinin bu konuya samimiyetle inanarak, endişeyle yaklaşmalı ve benzeri görülmemiş bu katliamları durdurmalıdır. Bir başka deyişle şu andan itibaren onların bu zorluk ve tehlikeler karşısında duyarsız kalmayacakları şüphesizdir. Çünkü daha önceden Avrupa Devletleri ile sürekli devam eden konferanslarda Sultana dostça uyarılarda bulunulmuştur. Halkımızın istekleriyle birlikte, her şeye gücü yeten Tanrı’ya acı çeken insanlar için özel dualar yapılmakta olup bunların sorunu halletmek için yeterli olmadığı bilinmelidir. Bu amaç için duanın gerekli olduğuna inanıyorum. Böyle zamanlarda Kutsal Kitabımızdaki olağanüstü geniş dileklerimize bağlanmalıyız. Bu yüzden yerine ve zamanına göre hareket edildiğinde bu yeterli olacaktır. Bizimle birlikte Dünyadaki bütün Hıristiyanlar şartları ne olursa olsun dua etmeli ve Ermeniler yararına Hükümetlerinden istekte bulunmalıdır. Aynı zamanda Avrupa’daki krallıklar bu olaya rehberlik ederek diğer ilgilerinden vazgeçip bu konu üzerine yaklaşırlarsa Cennette Babamızla buluşacaklardır. Bu durumda bundan farklı bir şey öneremem. Bir an bile durmadan derhal harekete geçilmelidir. Dualarımızın yerine gelmesi için tüm duygularımızla bu şiddete karşı güçlenmemiz gerekir.”

Cumartesi günü Lichfield’de Ermeni zulmünü kınama ve Hükümeti desteklemek amacıyla bir şehir toplantısı düzenlendi. Lichfield Piskoposu bu toplantıyı düzenlerken Cemaat Papazı W.F.Dawson bu toplantıyı destekledi. Türk Sultanının baskıları altındaki Ermeni Hıristiyanlara yapılan korkunç kötülükler ortak fikirle kızgınlıkla lanetlendi. Öldürülen mağdurlar için yas tutuldu, acı çeken insanlar için sabır dilendi. Piskopos onların karabulutlar altında tünelin ucunda bir ışık belirtisi gördüğünde mutlu olduklarını söyledi. Avrupa devletlerinin benzer tepkiler göstererek bu konuya yaklaşacağına emin olduğumu ve çok yakında buradaki krizin devletlerin bir araya gelerek çözeceğine inandığımı belirtti. Tanrı Dünyayı merhametle ziyaret eder ve Türklerin yaptıklarını görür. Kraliçemiz tahta çıkmasınının 60. yıldönümünü kutlarken mutsuz milletler için dua etmiştir. Türk baskıları altında ezilenler için dua etmiştir. Katedral Rahibi Lonsdale, İngiltere Hükümeti tarafından sunulan çözüm teklifinin reddedildiğini, fakat Avrupa Devletlerinin bu katliamı bitirmek mecburiyetinde olduklarının farkında olduklarını belirtti. Bu sonuç Parlamento Üyelerine ve Başbakana birer kopya halinde gönderildi.

Bir sonraki çözüm önerisi bu akşam Şehir Tapınağında düzenlenecek olan, Anglikan Kilisesine bağlı olmayan temsilcilere sunulacaktır. Papaz Dr. Parker tarafından yazılan ve Parlamento Üyesi Bay H.Broadhurst tarafından desteklenen öneri şöyledir:

“Dünyanın mutluluk ve barışını tehdit eden büyük devletlerin kabul ettiği Türk İmparatorunun yaptığı bu katliamı yok etmek için Sultana ve Türk Hükümetine karşı İngiltere ve Galler Protestan Kiliselerinin yaptığı milli toplantı korku ve endişeyi tamamen bitirmek için Avrupa Devletleri ile işbirliği yapılarak ortak hareket edilmelidir.” Parlamento Üyesi Bay Albert Spicer’in teklif ettiği fikir ise şöyleydi:

“Türk Hükümeti tarafından tahrik edilmiş Türk Halkının topraklarını büyütme için istekli olduğunu ve din savaşına teşvik edildiğini, bu fikrinden nefret ettiğimizi ve bu yüzden Hıristiyan ülkeler kadar Müslüman ülkelerin de iyi idare edilmesi gerekmektedir. Toplantıda açıklanan bu fikir, İngiltere Hükümetinin tarafsızlığının ispatıdır. Bu toplantı bütün Dünyaya özellikle Rusya’ya, Türk İmparatorluğuna tekrar bu tür davranışları yaptırmamak için beraber hareket etme çağrısını yapmakta ve buna çağrıya cevap verenlerin pişman olmayacağını açıklamaktadır. Papaz Dr. Guinness

Rogers tarafından yapılan ve Parlamento Üyesi Bay J.Compton Rickett tarafından desteklenen teklif şudur:

“Türk İmparatorluğundaki halk sınıfları arasında olan ve devam eden ya da tekrarlanan problemleri önlemek, bu ülkeye özel antlaşmalardaki imzalanan şartları uygulamak için Serbest Protestan Kiliselerin attığı bu gayretli adımları ortak fikirle destekleyip için bu toplantı sonunda Kraliçe Hükümeti ikna edilmelidir.”

Dün Papaz Hugh Price Hughes, St. James Salonunda dünkü Good Templars toplantısında kalabalığa, bütün kilise temsilcilerinin ve her okul üyesinin ortak bir noktada bulunduğu ve bunun da Ermeni katliamı konusu olduğunu, bunun da şimdilik tek sorunları olduğunu belirtti. Ahlaki ve adalet açısından büyük bir sorun olan bu konuda din adamlarının hassas davranması gerekir. Siyasi ve Dünya sorunları ile alakalı toplantılar ibadet günü hoş karşılanmamasına rağmen Pazar günü Londra’da Hayde Park’ta Büyük Demokratik toplantı hoşgörülle karşılanmıştır. Bunun sebebi büyük katliamlarla yok edilmek istenen Ermenileri kurtarmak için yapılan bir toplantı olmasıydı.

Cuma akşamı Kontluk Salonunda Aylesburg ve Walton halkının temsilcileriyle yapılan toplantıya Bay H.Wyatt Başkanlık yapmıştır. Toplantıda Başkan felsefesine, mezhebine ve politik görüşüne bakmadan, Ermeni soyunun bağımsızlığı için tüm sivil ve dini kuruluşların sonuç almak için çaba harcayacağına inandığını belirtti. Parlamento Üyesi Bay Baron Ferdinand de Rothseild kabul edilen ilk teklifinde Ermenistan, İstanbul ve Türk İmparatorluğunun diğer yerlerinde yapılan korkunç Ermeni katliamlarından dehşet ve öfke ile bahsederek Hükümetin bu olayların tekrarını önlemek için atacağı her adımı yürekten desteklemesi gerektiğini açıklamıştır. Türk İmparatorluğunda meydana gelen bu iğrenç katliamların, Dünya tarihinde benzeri görülmemiş gaddarlıkta olduğunu söylemiştir. Bu olayı 16. yüzyıldaki Protestan eziyetinden çok daha kötü olduğunu belirterek, onların korku ve öfke içersinde oldukları bir durumda bu katliamlar nasıl sonuçlanacak? Büyükelçimize bu sorunun cevabının zor verileceğini ifade etti. Büyükelçimizi geri çekme fikrinizi kabul etmediğini, Hükümetin görevinin bu durumda toprak genişletmek isteğinin olmadığını Avrupa Devletlerine inandırmaya çalıştığını düşünüyor. Şimdiki heyecanımız Hilal’e karşı bir Haçlı Savaşı değil, insanlık adına yapıldığını belirtmiş ve bu öneri Aylesburg Bölge Papazı C.O.Phipps tarafından

desteklenmiştir. Toplantıya katılmayan Parlamento Üyesi Bay W.Hazel, Yarbay Goodall ve diğerlerinin yazdıkları özür mektupları okunarak kabul edilmiştir. Her teklif heyecanla kabul edilmiştir.

Dün Kilise Kongre Binasında Shrewsbury halkının büyük dostluk toplantısında, Gönüllü Papaz Yardımcısı Başkanı Emery'nin şu teklifi oy birliği ile kabul edilmiştir:

“Kilise Kongre Binasında Shrewsbury kadınlarının ve erkeklerinin katıldığı bu toplantıda halk, Türkiye'nin Başkentinde ve Ermenistan'da uzun süreden beri işlenen korkunç katliamların önlenmesini istemiştir. Onlar hayatta kalanların yoksulluğuna, sefaletine ve ıstırabına çok üzülmekte ve samimi çalışmalarla bir yardım fonu kurmak istemektedirler.”

Cumartesi gecesi Thurso sakinlerinin Şehir Salonunda yaptıkları toplantıya Mülki Amir Mackay Başkanlık yapmış, Ermenistan ve İstanbul'daki katliamlar kınanmış ve Kraliçe Hükümeti devam eden bu terör dönemini bitirmek için güçlerini kullanması fikri desteklenmiştir.

Times Editörüne,

Efendim, bugünkü sayınızda Barış Topluluğu Sekreterinin yayınlanan mektubundaki yazıda ilgili ülkedeki Ermeniler yararına bu ülkede farklı bir çözüm önerdiği görülüyor. Bu “Hıristiyan devletlerinin insanlığa içten bir yalvarışı” olmalıdır. Bu önerinin bazı sonuçlarının bedelinin son birkaç haftadır devam eden siyasi olaylardan dolayı tehlikeli olduğunu görüyorum. Ermenilere karşı milli bir görev olarak yardım etmemiz ve muhtemelen bizim önderliğimizde diğer Hıristiyanlarla birlikte ortak hareket etmemiz gerektiğini söylemeliyim. O yüzden bu yardım hem dini hem de insani bir davranıştır. Halk toplantılarının tüm sonuçlarında bahtsız oldukları belirtilen bu insanları, Kraliçe Hükümeti korumalıdır. Kısaca Avrupa'da devletlerin arasında büyüyen bu tümöre karşı ve diğer ülkeler arasında daha iyi bir uyum sağlayarak insanların kalbinde “İnsanlık için heyecan” uyandırabilir miyiz? O sebeple Kraliçe Hükümetinin üzerinde durduğu çözümleri ya da adımları destekleme önerisi tamamen konu dışında kalabilir. Kraliçe Bakanları insanların temsilcisi değildir, onlar kendilerinin temsilcisidir. Dışişleri Bakanına ülke için yaptıklarına güvenmemek düşüncesi bile saçmadır. Hıristiyan Devletlerinin insanlık adına bu isteği elbette çok farklı bir durumdur. Bu resmi ve siyasi

değildir. Bu dini ya da insani ilkelere dayanmaktadır ve insanların içten bir yalvarışıdır. Bu Hz. İsa'nın sıkça söylediği nutku sadece başarmakla kalmayacak, aynı zamanda Onun ruhuna nüfuz edecek bir davranış olacak ve Hıristiyan prensiplerinin gereği de yerine gelmiş olacaktır. Neticede bu gerçekten Kraliçe Hükümetinin Ermeni Katliamlarına karşı ihmal edemeyeceği tamamıyla güzel bir çözüm olacaktır.

TERCÜME NO.31

6 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Dün gece Ermeni zulmüne karşı Londra Konseyi ve Serbest Protestan Kiliseleri Ulusal Konseyinin düzenlediği toplantı Şehir Salonunda yapıldı. Katılımın yüksek olduğu toplantıda Bağımsız Konsey Temsilcileri hazır bulundu. Papaz Hugh Price Hughes (Ulusal Konsey Başkanı) toplantıya başkanlık etti. “İsa’nın gücü adına çağrı, selamlar” adlı ilahi dinlendikten sonra Papaz T.Batty dua etmeyi teklif etti. Bu istek kabul edildi. Başkanın isteği üzerine her şeye gücü yeten Tanrı’ya dua edildi. Bağımsız Kiliseler Derneği, Kraliçenin emsalsiz başarılarını anlatıp milyonlarca sadık Hıristiyan’ın Kraliçeye sevgi gösterdiğini belirtti.

Başkan toplantının ana konusundan bahsederek toplantıda bulunmayanlar için pişman olduğunu söyledi. İngiltere vicdanının bu olayla hep birlikte ilgilendiğini belirtti.(Bravo, yaşa, alkışlar). Bu toplantı Serbest Kiliseler Birliği tarafından düzenlendi. 15 gün sonra tekrar böyle bir toplantı yapmanın gerekli olmadığı söylendi. Bu toplantının herkesi her açıdan tatmin etmesini ümit ettiğini ancak bu karşılanamadığı için üzgün olduğunu belirtti. Elllerinde yeterli imkânları olan ve İngiltere’deki Hıristiyanların tamamını temsil eden büyük kiliselerin garanti vermediğini söyledi. Hıristiyanların tamamını ilgilendiren bu sorunun sadece siyasi açıdan değil dini açıdan da değerlendirilmesi gerektiğini belirtti (Bravo, yaşa). Bunlar tartışmasız bilinen gerçeklerdir. Bu konu hakkında en ufak bir kıpırdama dahi yapmayan Bay Bryce bu yüzden pişman olduğunu belirterek, diğer devlet adamlarının bu ülke hakkında bir şeyler yapmasını, Ermeni ırkına yaptığı katliamlar ve korkunç şartlar altında öldürülen sayıları 100.000’den az olmayan kadın, erkek ve çocukların hesabının Sultan’dan sorulmasını istedi. Sultan zalimce işlerini tamamlarken biz boş duruyor muyuz? (Hayır hayır). Avrupa Devletleri’ni bu işte görevi varsa birlik olup saldıracak mıyız? Bu Avrupa Savaşı korkak bir rüya idi. Diğer Avrupa Devletleri’nin üzerinde olan İngiltere hain Türk İmparatorunu destekliyordu. İlk görevimiz bu kötü politikamızı sonsuza kadar reddetmektir. (Bravo, yaşa, alkışlar). Bir sonraki görevimiz Kıbrıs Antlaşmasını bozarak Ada’yı Türklere değil Yunanlılara ya da başka bir ülkeye vermektir. Avrupa Devletlerinin hepsiyle işbirliği yapmalıyız. Onlar bu işbirliğini reddederse İngiltere’nin yalnız çalışmasına müsaade etmeliyiz (Alkışlar). Bu doğru olabilir, ancak onlar bu durumda tarafsız kalırlarsa Türkçe olarak “casus belli”

açıklamasını yapabilirler. Şu an bu olmamasına rağmen Avrupa'nın Büyük Devletlerince bu kötü olarak düşünülecektir (Bravo, yaşa). Onlar Kraliçenin Galler Prensinin ve Lord Salisbury'nin her şartta Çarı ikna ederek bu olayda vicdani görevini yerine getirerek çalışmasını, İngiltere'deki tarafsız herkes ümit etmektedir. Bu görev genç Çarın hayatında yapabileceği en önemli iştir. Bu olayı ayrı tutup geçmişteki hatalarımızı görürsek Rusya ile gerçekten dostça ilişkiler kurarız. Böylelikle Ermenistan'a güçlü bir destek vererek Asya'daki büyük zorlukları yenmiş oluruz. Konuşmadan ve önyargılarla hareket edersek bu ülkedeki bize duyulan nefret yeniden ortaya çıkar. Şüphesiz Lord Salisbury bu ülke üzerinde karşı konulmaz bir ilgi uyandırmıştır ve Avrupa devletlerinin büyükelçilerine hata yapma payı bırakmamıştır. Bu sıralarda diğer ülkeler Kraliçe Hükümetine muhalif olan herhangi bir hükümeti desteklememiştir (Bravo, yaşa). Bu durumda İngiliz halkı W.E.Gladstone Başkanlığında düşmanı yenecektir. (Kuvvetli alkışlar). Daha önce bu ülkede hiçbir şekilde İngiliz halkının korkak ve tehlikeli politikardan uzak kaldığı görülmemiştir. Onlar Avrupa devletlerinden de korkmamıştır. Şimdi Salisbury bu insanlara savunmasını yapmalıdır (Alkışlar). Lord Salisbury bu sorunu karara bağlamalıdır. Bunu deneyebilir ya da başkasına yaptırabilir. Eğer Bay Gladstone Başbakan olmasaydı hiç kimse bu soruna onun kadar karşı çıkmazdı; Hükümetin herhangi bir üyesi çözüm bulamaz, bu yüzden hepsi başarısız olurdu. Bay Gladstone'un bu olayı ciddiye alıp çalıştığını düşünüyorum (Alkışlar). Bu faaliyetler kesinlikle karşı konulmadan devam edecek, İngiltere yolunu kendi eliyle açacak ve insanlık zulümleri yok edilene kadar geri dönmeyecektir (Kuvvetli alkışlar).

Papaz Doktor Parker aldığı mektuba karşı şu öneride bulunmuştur:

“Bu milli birlik toplantısı, İngiltere ve Galler'in bölgesindeki Serbest Protestan Kiliselerinin birlik olduğunu göstermektedir. Bu birik Türkiye'deki Sultan Hükümetinin acımasız katliamlarını durdurmak için yeterli değildir. Bu konuda diğer bütün Hıristiyan Kiliseleri ile bileşilmelidir. Mutlu ve barış içindeki bir Dünyayı tehdit eden Türk İmparatorunun zulümlerinin, büyük devletlerin yardımı ile durdurulmasını ve yok edilmesini ümit ediyorum.

Başkan politikasından vazgeçtiğini içten ve minnetli ortaklık yapacaklarını söyledi (Alkışlar). Sultanın politikası suikasta yol açarsa bu yeterince kötü olacak ve on binlerce

kat daha fazla kan dökülecektir. Bunu Cumartesi günü gazetelerde gördüm. İngiltere'deki Kilise papazlarının daha kesin ve etkin uygulamalarla bu konuyla özel olarak ilgilendiklerini yazdıkları mektuplarda gördüm (Alkışlar). Bu ülke halkı Türkiye'de Ermenistan ile ilgili bazı şeyleri biliyorsa üzerine düşen görevi yapacaktır. Suçlu yaptığı zulümlerle bu insanları şoka uğratan Sultan'dır ve bu sebeple tahttan indirilmelidir. Türkiye buna gözyaşı dökmeyecektir. Rusya için bir şeyler söylemek gerekirse diğer imparatorluklar üzerinde kanuni haklara sahiptirler. Rusya, İngiltere ile işbirliği yaparak İstanbul'daki Sultan'ı tahttan indirmemize yardımcı olmalıdır (Bravo, yaşa). Rusya başka bir Sultanı istenmiyor (Alkışlar). Onlar bu sorunun çözümünde birçok zorlukların olduğunu ve Dünyanın bu soruna korkakça baktığını biliyor (Bravo, yaşa). Burada Avrupa haritasında Türkiye'nin yok edildiği görülürse, zulme maruz kalanların bu sebeple yürekten sevineceklerini söyleyebilirim (Kuvvetli alkışlar).

Parlamento Üyesi Henry Broadhurst bu fikri destekledi. Korkulanların olmaması için Bulgaristan zulmünde olduğu gibi, zaman kaybedilmemesi gerektiğini söyledi. Büyük ve kritik görevler için duyarlı davranmayan İngiliz Devlet adamlarının adım atma zamanı gelmiştir (Alkışlar). Bu durumda Ermeniler yok edilmeden harekete geçilmelidir. Çünkü onlar sadece Hıristiyan değil aynı zamanda insandır. Bazı fikirlere göre bu ülke güçlü zorlamalara maruz bırakılırsa Avrupa kendini bir savaşın içinde bulacaktır. Bu durum Fransız ve Alman halkına hakaret etmeyi gerektirirken, bu iğrençliğe karşı Türkiye tahtındakileri kim destekleyebilir? İngiltere'nin geçmişteki politikalarına bakarsak bu ülke özel antlaşmalarla sonuca gitmiştir. Eğer Lord Salisbury İstanbul'daki bu hükümet sistemine son verip medeniyeti getirmiş olsaydı, bu ülkede olanları şimdikinden daha fazla kişi destekleyecekti (Alkışlar). Diplomasiye inanıyorum, eğer onlar doğru kararlar almış olsaydı daha çok Ermeni hayatta kalır ve bu ülkenin de şerefi korunurdu (Bravo, yaşa).

Bu kararlar oy birliği ile desteklendi.

Coşkuyla alkışlanan Papaz Dr. Clifford, Byron Derneğinden aldığı Serbest Kiliselerin düşüncelerini belirten "Yürekten hissedilen minnettarlık" telgrafını okudu ve şunları ekledi: "20 yıldır katilleri destekleyen ülkemiz ahlaksız oyunlarla halkı daha fazla aldatmamalıdır. Viyana ve Berlin ile işbirliği yaparak ambargo koymalıdır." Daha sonra önerilen çözüm önerisi tartışıldı ve tamamı kabul edildi. Bu öneri şöyle idi: "Bu

durumda Türk halkının zarar görmemesi için, Türk Hükümetinden ayrı tutulmalıdır. Sultan ya da Türk Hükümeti'nin toprak olarak genişleme isteğini belgeleyen yeterli deliller İngiltere Hükümetine verilmeli bu durum engellenmelidir. Bu yapılanlar ışığında din savaşı çıkması korkusu da vardır. Bu konuda Müslüman ve Hıristiyan hükümetlerle görüşülmelidir. Bu milli birlik, İngiliz Hükümeti'nin Dünyaya ve özellikle Rusya'ya sade ve anlaşılır açıklama yapmasının zamanının geldiğini hatırlatır. Bu imparatorluktaki Sultan zorbalарının bir daha desteklenmemesini ya da Türk Hükümetinin pişman olmadığı suçlarındaki cezasının hafif olmamasını istiyoruz.” İngiliz Halkı 4 Haziran 1878'deki antlaşmayı onaylayarak Çara karşı Sultanı destekledi, ancak antlaşmanın doğurduğu kötü sonuçlardan üzüldük. Kıbrıs için düzenlenen bu antlaşma feshedilmelidir (Alkışlar). İnsanları kızdıran bu ikiyüzlülüğten vazgeçilip güçlerinin birleştirilmesi başarıya ulaşacağımız anlamına gelmelidir (Bravo, yaşa).

Oybirliği ile kabul edilen bu fikri Parlamento Üyesi A. Spicer'de destekledi. Bu sorunda İngiltere Kiliselerinin, Avrupa Kiliselerini etkilemesi teklifini desteklediğini ve gerçekten sonuç alacak adımlar atıldığını söyledi.

Toplantıda bulunmayan Papaz F.B.Meyer, Dr.Guinness Rogers'a şu öneriyi gönderdi. Bu öneri Parlamento Üyesi Bay Compton Rickett tarafından desteklendi ve oybirliği ile benimsendi. Kabul edilen karar şu idi: “Ümit ederim ki bu ulusal toplantı Kraliçe Bakanlarını diğer farklı olaylarda olduğu gibi ikna eder. Çünkü onlar Serbest Protestan Kiliselerinin oybirliği ile desteklediği her şeyi yaparlar. Kuvvetli olmasına rağmen bu ülkeyi zorlayıp özel antlaşma yaparak, Türk İmparatorluğundaki herhangi bir ırk ya da sınıf üzerinde ülkenin yaptığı halk eziyetinin tekrarlanmasını ve devam etmesini önleyebilir.”

Başpapaz Oswald Dykes daha sonra şunları teklif etti: “Bu ulusal toplantı Hıristiyan Ermeniler için İngiltere ve Galler'deki Protestan kiliselerinin yoğun sevgisini göstermektedir. Kurtarıcı İsa'ya inanarak bütün inancımızla şiddetli acıların bitmesini, binlerce işkencenin durdurulmasını istiyoruz. Ermeni Kilisesi şehitlerinin rahat olması için onlara dua ediyoruz ve bu vicdansız zulümleri durduruncaya kadar çabalayacağız.”

Oybirliği ile desteklenen bu kararı Bay J.B.Slack onayladı.

Parlamento Üyesi Bay Carvell Williams'ın desteklediği teklifi Papaz Dr. Marshall bu kararın kopyalarını Lord Salisbury, Bay Balfour, Lord Rosebery, Bay William Harcourt ve bu konuyla ilgilenmeleri amacıyla Büyük Devletlerin Büyükelçilerine gönderdi.

Farnham'da dün gece düzenlenen toplantıda Winchester Piskoposundan gelen şu mektup okundu: "Edinburgh 2 Ekim 1896

Efendim, gelecek Pazartesi Farnham'da yapılacak olan toplantımıza İskoçya'dan dönmem imkânsız olduğundan katılamayacağım için üzgünüm. Şüphesiz en samimi hislerimle o toplantıda olacağım. Genel olarak siyasi meselelerde ve yabancılarla devletlerle ilişkilerimizle ilgili halk toplantılarına karşı olduğumu bilin. Biz uygun bir şekilde idare edilen Hükümetimizin Parlamento'ya yetki verdiğini ve kıyaslanamayacak kadar şartlar hazırladığını bilmekteyiz. Bu yüzden Hükümetimizin yaptıklarının ya da yapmadıklarının sorumluluğunun devam ettiğini ve bu durumlarda benzer halk toplantılarının nazik görüşmelere engel olabileceğini bunun sorunu daha da güçleştireceğini düşünüyorum. Fakat bugün bu şartlar sıradan değil sorunlar apaçık ortada bulunmaktadır. Sultan'ın insanlık dışı kanunsuzluğuna karşı bir fikir olmamalıdır. Hıristiyan Devletlerinin görevi bu korkunç barbarlıkları tedbirli bir şekilde sona erdirmelidir. Bu korkulu durumda Avrupa tarafından İngiltere'nin ilgisiz ve güvensiz olduğu düşünülüyor. Bu sorunun sadece siyasi olmadığına inanıyoruz. Halk toplantılarımız Avrupa devletlerinin düşüncelerini yönlendirerek bizi haklı çıkarabilir. Hükümet bunları görüp büyük atılımlara karar verip gücünü halkın istediği gibi kullanabilir. Ancak büyük telaşlarla hareket edilirse bu tahammülsüz yanlışa karşı daha fazla öfke doğar. Avrupa devletleri'nin görüşü bu duruma paha biçmekte şimdiye kadar bazı şüphelerle bu zulmü sonlandırmak için harekete geçmek istememiştir. Gelecekte daha güvenli durum ortaya koymak için bir kural koymamıştır. Bu sebeple bütün kalbimle toplantınızı acele bir şekilde yapmanızı ve diğerleri ile benzer kararlar almanızı istiyorum. En derin saygılarımla, Randall Winton." Bu mektup Toplantı Başkanı G.F. Roumieu tarafından gönderildi. Toplantıdaki diğer konuşmacılar arasında Farnham Başpapazı C. H.Simpkinson, Papaz T.R.Grantham ve Bay A.W.Chapman'da bulunmaktaydı.

Dün gece Parlamento Üyesi Bay Robert Reid Dumfries’de seçmenleriyle yaptığı toplantıda bu duruma karşı rahatsızlığını anlattı ve Belediye Başkanı Glover’e şu mektubu gönderdi: “Cleughbrae, Mausewald 5 Ekim 1896,

Sayın Başkanım,

Bugün kendimi kötü hissederek evimden ayrıldığım için üzgünüm. Bu akşam seçmenlerimin zoru ile yaptığım toplantıda olmanızı isterdim. Birkaç gün sonra tekrar benzer bir toplantı yapmak istiyorum. Daha fazla üzülüyorum ki Dumfries halkı Sultanın katliamları hakkında çok kötü hisler besliyor ve bu konuda çözüm bulmanızı ümit ediyor. Bu yüzden olanları birkaç cümle ile özetleyebilecek misiniz? Girit’te olanlar gibi Kraliçenin gemileri bu kasaplığa karşı etkili bir savunma yapabilir ve insanlar buraya sığınabilir. Bu gibi durumlarda Hükümete sadık kalıyorum. Görevimiz bu kuvveti desteklemektir. Hiçbir devletin buna karşı duramayacağına inanıyor ve buna kızmayacağını düşünüyorum. Hükümetle ortak çalışarak bu topraklarda insani bir hareket için öncülük edilmesini istiyorum. Şüpheyeye yer vermeden bunu yapmasını bekliyorum. Şuna eminim ki yöneticilerimiz oturdukları yerden hareket etmeyip parmaklarını bile kıpırdatmadan bu katliamları seyrederse, eminim ki bu bizim için utanç verici bir durum olur. Ciddi olan bu durumda, Girit olayındaki gibi bazı boş hayali tehlikeler ve gerçekler arasında ayırım yapılarak gereken tedbirler alınmalıdır. Büyük Devletlerin yapabileceklerini yapmamalarının çok uzak olduğunu biliyorum. Hükümetimiz çok büyük krediye sahiptir; Bu kriz Girit’te ya da daha başka bir yerde yeniden çıkabilir. Buna rağmen bu durumda çok küçük bahaneler vardır. İnsanlık dışı bu manzarada ülke içinde yüzlerce suç işlenmiş ve olaylar daha da sürekli hale gelmiştir. Tek başımıza hareket edersek bu yanlış bir savaşa yol açabilir. Yalnızca savaş açmakla kalmayıp Sultana baskı yaparak tahttan indirip onun yerine, Hükümetin kontrol altına alabileceği başka birini başa geçirmeliyiz ya da Anadolu’daki yönetimi kendimiz ele geçirmeliyiz. Böylelikle Hükümeti devirerek sorumluluğumuzu yerine getirmiş oluruz. Bunu başarıp başaramayacağımızı sormuyorum çünkü kesinlikle başaracağız. Bu sadece Mavi Kitap’ta yer almıyor, Rus Politikasının son zamanlardaki fikirleriyle de benzerlik gösteriyor. Bu hareketi Rusya ile beraber yapmıyoruz. Türk yönetimi üzerinde İngiliz kontrolü isteği, Rusya ile savaş anlamına geliyor. Eğer Fransa ve diğer devletlerle de ittifak kurmazsak onlarla da savaş anlamına gelecektir. Kendimizi

korumamız için şu an her gemimize ve eli silah tutan her erkeğe ihtiyacımız var. Benzer olayları Ermeniler yok edilmeden uygulamalıyız. Bu şartlar altında birçok insanla ortak çalışarak Rusya ile işbirliği yapmanın çok doğru bir politika olacağını ve birbirimizi tamamlayacağımızı düşünüyorum. 1854’de ve tekrar 1878’de Türkiye’ye yaptığımız desteklerin kötü bir anı olduğunu düşünüyorum. Hükümetimiz, Rusya’nın Türkiye üzerinde eski politikasına kaçınılmaz olarak tahammül etmekte ve halen bağlı kalmaktadır. Biz bu konuda geleneksel politikamızdan vazgeçmeliyiz; böylelikle duruma hâkim olabiliriz. Türkiye’ye karşı Rusya ile işbirliği yaparak istediğimiz sonuçları alır ve Rus muhalefeti tamamen yenmiş oluruz. Bazı şeyler yetmeyebilir. Fakat bu yetmezlik eminim ki bizi isteklerimizden vazgeçirmeyecektir. Lord Salisbury’nin tavsiyeleri ile uyum içinde olursak sadece bu olayı bitirmekle kalmaz, bu mücadeleden karlı çıkarız. Geçmişte istediğimiz fakat alamadığımız gerekli sonuçları savaş yapmadan almış oluruz. Bu korkunç krizde yapılan Kıbrıs Antlaşmasını muhafazakârlar beğenmezler ise onlar şunu bilmeli; Kırım Savaşı gibi bir savaş ne zaman olur ve biz burada neler yapabiliriz? En içten saygılarımla. R.T.Reid.”

Dün gece Oxford Liberal Kadınlar Derneği toplantısı yapıldı. Toplantıya Bayan Sidgwick Başkanlık yaptı. Metron Kolejinden Bay L. T. Hobhouse önerdiği, Bayan Goodwin tarafından desteklenen ve herkesin onayladığı şu karar alındı: “İşte bu Oxford Liberal Kadınlar Derneği Toplantısı, Sultan Hükümeti tarafından Ermenilere tekrarlanarak yapılan zulümlere karşı korku ve öfkeyi göstermektedir. Lord Salisbury gelecekteki katliamların engellenmesi için etkili adımlar atılmasını ümit ediyoruz. Özellikle Ermenilerin katillerinin yargılanmasını istiyoruz. Kalıcı sonuçlar alınmasını ve Sultanın bütün yetkilerinin elinden alınmasını istiyoruz.”

Radcliffe yakınlarında Wesleyan Tapınağında yapılan toplantıda, topluluk tarafından kabul edilen sonucu Parlamento Üyesi Albay Mellor şöyle yazmıştır: “Aydın 29’unda Ermeni zulmü için yaptığımız toplantıya katılmadığım için pişmanım, ancak toplantınızı genel olarak yürekten destekliyorum. Heyecan verici olan şey bu ülkede herkesin sorumluluklarını bilmesidir. Ümit ediyorum ki Lord Salisbury Hükümeti bu büyük soruna karşı sorumluluğunu hatırlayacak ve bütün zorluklara karşı koyacaktır. Lord Salisbury ve Kabine Üyelerinin Ermeni Sorununu cemaatinizdeki herhangi bir üyenin onayladığı gibi kabul etmesi kesin bir durumdur. Bana gönderdiğiniz yazı gibi

bu sonucu onlara iletin. Aynı zamanda hatırladığım başka bir şey de bu sorun üzerinde Lord Salisbury hükümetinin hatalarıyla birlikte her şeyi düşüneceğidir. Avrupa ile birlikte hareket edilecektir. Türkiye ve Ermenistan'daki olaylar sonunda daha geniş bir alana yayılmayacaktır. İlahi adalet henüz tecelli etmektedir. Türk Sultanı şüphesiz ki bu rezaletin hesabını verecektir.

Norwich'deki Anglikan Papazlar "Türk hükümeti tarafından Ermenilere yapılan zulüm ve katliamlardan öfke, korku duyduklarını, mağdurları yürekten desteklediklerini, Avrupa devletlerinin bu katliamları bitirmek için birlikte hareket etmesi gerektiğini, İngiltere Hükümetinin bu korkuları gidermek için İmparatorluğa özel kanunlar uygulatması lazım geldiğini, Kraliçe Hükümetinin bu zulmün tekrarını engellemek için yapacağı ve Sultan yönetimi altındaki insanların özgürlüklerini temin edecek her türlü hareketi destekleyeceklerini" bildirdi. Onlar aynı zamanda Kraliçe Hükümetini ikna edecek büyük kabiliyete sahiptir ve devam eden bu krizi bitirecek hareketi yapmışlardır.

Birmingham yakınlarındaki Moseley'den Bay W.Halmden 1 Ekimde şu mektubu gönderdi: "Dün sakinlerden aldığım bir mektupta kısaca Ermeni Sorununun korkunç olduğu yazılıydı. Eğer duygularınıza kulak verirsiniz bu durumu hafifletmek için bir şeyler yapabilirsiniz: "İngiliz gazetelerine bakıyorum ve şu soruyu görüyorum: Hiç kimse Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında olan bu korkunç olayları durduramaz mı? Esasen bu Sultanın Ermeniler üzerindeki akılsız uygulanmasıdır. Katiller, fanatikler değil onlar kedilerine verilen görevi yapmaktadırlar. Bu durum kesindir. Bu yalanlar Türkleri tahrik etmek için Sultan tarafından söylenmekte, Müslümanlığı kullanarak kendini savunarak gelecek için tehlike meydana getirmekte, İngiltere'nin istediği özgürlüğü ülkesinde sağlamamakta ve tamamen bencil düşünceleriyle yalanlarına devam etmekte ve böylece cezadan kurtulmaya çalışmaktadır. Kesinlikle sonuç alacak bir faaliyetle bu ihaneti durduracağız."

Dün gece gelen yoğun istek üzerine Edinburg Belediye Başkanı, Edinburg Müzik Salonunda bir halk toplantısı düzenledi. Bu fırsatla Ermeni Katliamı konusu vatandaşlar tarafından tartışılmış oldu. Salonun tamamen dolu olduğu toplantıya, Edinburg Belediye Başkanı M'Donald başkanlık yaptı. Katılmayanların özür mektupları okundu. Bay Gladstone şunları yazmıştı: "Hawerden 29 Eylül 1896.

Sayın Belediye Başkanım. Kelimelerim Ermenilere göstermiş olduğunuz saygı için yeterince çok şey söyledi. Ancak şahsi olarak bu toplantıda Lordluğunuza yardım etmek istediğimi hissediyorum. Şerefimiz için en derin sevgilerimi yolluyorum. Bu sebeple toplantıda var olduğumu kabul edin. Sizi yürekten destekliyorum. Tanrı yardımcınız olsun. Başka bir deyişle bu bir temennidir. Avrupa geçmişteki gibi hareketsiz kalırsa katliam üstüne katliam gerçekleşir. Britanya halkı da bu acımasız suçların durdurulmasını istiyor. Ben de bu sözlerimde Britanya'nın bunu yapacağına, diğer ülkelerden destek gelse de gelmese de haysiyetli sonuçlar elde edeceğine inanıyorum.” (Alkışlar).

Parlamento Üyesi Bay Bryce şunları yazdı: “Günden güne Doğudan bize gelen haberler Sultanın yapacaklarına karşı tedbirler alınmadığını gösteriyor. Bu haberler aynı zamanda bizim yardımımıza ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. İstanbul’da bir terör dönemi var. Katliamlar Ermenistan’da başladı ve bu olayların her birinde 2.000 insan öldü. Sultan eğer kaba kuvvete başvurmamış olsaydı, İstanbul’daki Büyükelçiler O’na son 17 yıldır istediğimiz yenilikleri yaptırabilirdi. Ermeni halkı bu durumda mutlu bir şekilde kalabilirdi. İngiltere’nin tek başına hareket edeceğine inanıyorum. Mümkünse bazı Avrupa devletlerini ikna edilip ortak hareket ederek, Türklere karşı baskı yapıp savaşa sebep olmadan sonuca gidilebilir. Bu ilk atılan adımlara bakarsak kendi hedefimizi ayrı tutmamız gerekir. 1878’deki Rus politikamızdan vazgeçerek hedeflerimize ilgisiz görünebiliriz. Ermeniler için 1878’deki gibi doğru antlaşmalar yapmaya çalışabiliriz. İngiltere kendi ekonomisini ve siyasetini bu zorlama karşısında açıkça riske attığına inanıyorum. Bu durumun ülkemizin çıkarları için avantaj sağlamasını istiyor ve ümit ediyorum. Parlamento Üyesi Bay R.B.Haldane şunları yazdı: “Bu duruma razı olmaya tahammül edemiyorum. Bu ülkenin bir vatandaşı olarak acele bir çözüm getirilerek bu sorunun sona erdirilmesi için gereken hareketin yapılmasını istiyorum.”

Boeslack’tan Bay Jhon Cowen kabul edilen bir karardan sonra İngiltere Hükümetinin bu zorlu durum karşısında çaba gösterdiğini bildiğini söyledi. Bakanların son olaylar karşısında son derece etkili çalışarak uzun süreden beri devam eden bu terörü Modern Dünya için bitireceklerini söyledi.

Bu sonuç oybirliği ile kabul edildi.

Son olarak bir çözüm önerisi daha ittifakla kabul edildi. Yürekten desteklenen bu çözüm Şerif Comrie Thomson tarafından önerildi. Hükümete gerekli adımlar için ortak ve yürekten destek sözü verildi.

TERCÜME NO.32

7 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Norfolk Dükünün Belediye Başkanı olarak düzenlediği, Ermeni katliamını protesto toplantısı dün gece Sheffield’da yapılmıştır. Bu toplantıya Parlamento Üyeleri, Bay Frederick Mappin, Bay Batty Langley, Kraliçe temsilcisi Şerefli Yargıç Waddy, Şehir Sekreteri Bay Herbert Bramley, çok sayıda Anglikan ve Anglikan Kilisesi dışında kalan kiliselerin Papazları, Şehir Belediye Meclis Üyeleri ile çok sayıda vatandaş katılmıştır. Norfolk Dükü vahşi ve korkunç katliamları kınadığını, yeteri kadar korku içinde kalan bu insanların kurtarılması için bu zor görevde, çözüme ciddiyetle yaklaşılması gerektiğini söyledi. Bu sorunu sona erdirerek başarılı bir çözüm istediğini, tarihte olay çıkaranları cezalandırma işini İngiltere’nin üstlenmekte olduğunu hatırlattı (Alkışlar). Bu toplantıya katılanların temel istediği, Hükümetin onların inançlarını olduğu gibi anlayarak bu duruma ciddiyetle yaklaşması ve Hükümetin halkın geri kalanını bu fikre inandırmasıdır (Alkışlar). İngiliz halkının sıkça düşündüğü, Hükümetin bencil olduğu ve herhangi bir uluslar arası kargaşada sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü söylemiştir. Bu işe heyecanla yaklaşacağımızı benzer katliamlara da örnek olacak çözümler sunacağımızı seziyorum (Alkışlar). Bu durumda onların yaptıklarını öğrenip konunun uç noktalarına inmeliyiz. Kendimiz hazırlık yaparak benzer durumları önlemeliyiz. Şu an öfkeli olmamalıyız. Derinden sevgi ve samimiyete ihtiyacımız var. İngiltere bunu yapmalıdır. Eğer şimdi bu katliama karşı barış ve sükûnetle hazır olmazsak, yalnız kalan insanlar Dünyanın gözü önünde katledilebilirler. Sonuç olarak Hükümet bu karışıklıkta Sheffield halkının istediği adaleti ve doğruluğu sağlayarak bu işi başarmalıdır (alkışlar). Konuşmacı olarak söz alan Parlamento üyesi Bay Frederick Mappin sonuç cümlesinde “Sheffield halkının bu toplantısı resmi olarak yapılan vahşete karşı protesto gösterisidir. Uzun süreden beri devam eden bu katliamlardan dolayı Sultan Hükümetine, Ermeni Hıristiyanlarının gözü önünde ceza verilmelidir” dedi. Bu sonuç herkes tarafından kabul edildi.

Stalybridge Belediye Başkanı Alderman Machell dün “Ermeni katliamını tartışma ve sonuç alınabilecek bir hareketinde Lord Salisbury’i destekleme” isimli şehir toplantısı yapma teklifini reddetti. Belediye Başkanı, Lord Salisbury’nin gereğini düşündüğünü ve aydınların bu durumu “makul davranış” olarak değerlendireceğini söyledi. Devam eden

bu sorunların halkın önünde tartışmanın çok sayıda zorlukları beraberinde getireceğini, bunun akıllıca olmadığını fikir çatışmalarının Dışişleri Bakanının işini kolaylaştırmayacağını söyledi. Bu işte diplomasi başarısız olursa hiçbir şeyde başarılı olamayız. Biz müttefiksiz bir şekilde Türkiye'yi zorlamaya gidersek bu İngiliz isteklerine aykırı olur ve İngiliz politikası geriler.

Parlamento Üyesi Bay James Fergusson Kuzey-Doğu Manchester'de seçmenleriyle dün gece bir toplantı yaptı. Ermeni konusuyla ilgili yaptığı konuşmada, Hükümetin yapacağı silahlı bir harekete karşı olduğunu, onlar için iskân programı sağlanmasının doğru olacağını söyledi. Sultanın ülkede kışkırtıcılarıyla yaptığı bu rezaleti kabul etmediğini söyledi. Bay Gladstone, Bay Brayce ve Bay Asquith'in konuşmalarının güzel olabileceğini ancak bu sözlerin devlet adamlarına yakışmadığını söyledi. İngiltere eğer savaşa girerse ve bu Avrupa savaşı olursa çıkacak savaşın bedelini bu konuşan kişiler ödeyebilirler mi? Lord Wolseley İngiltere'nin bu durumda asksiz kalacağını, ordusunun tamamıyla bu savaşla ilgileneceğini göstermişti. Savaş için kayıtsızca konuşan bu adamlar İngiltere'ye hainlik yapmaktadırlar ve bu sözlerine devam ederlerse ülke tarafından çok kötü bir karşılık alacaklardır. Lord Rosebery, Lord Salisbury'nin yapabildiklerini onaylamış ve ülkenin dış politikasının devamlılığını sağlamıştır. Budan dolayı Lord Salisbury, Radikal partinin desteğini kaybetmiş ve bu yüzden partisi oy kaybetmiştir. Bu çalkantılı ve tehlikeli dönemde hem Sultana hem de Sultanla birlikte hareket eden devletlere karşı olmuştur. O, Kraliçe ve Çar ile yaptığı toplantılarda Ermenistan'daki durumu iyileştirmek için, Avrupa devletlerinin ortak hareket etmesini sağlamıştır.

Rotherham'da dün gece Ermeni katliamı konusunda bir toplantı düzenlendi. Belediye Başkanı ve Parlamento üyesi Bay Acland bir mektup okudu. Bu mektupta tüm kızgınlıklara rağmen birlik olmaktan, katillerin korkunç faaliyetleri, yağmalama ve zulümlerden bahsedilmiştir. Devamında açlık ve kıtlığa değinilmiş, bunun tarihle paralel olmadığını ve bu ülkenin silinmez bir leke aldığını belirtmiştir. Avrupa Devletlerinin Abdülhamid'in pervasızca hareketlerine karşı birleşerek bu içler acısı duruma karşı cesaretli davranarak buna engel olunması gerektiğini söylemiştir. Sultanın yaptığı bilinçli ve kanunsuz davranışlara acele olarak son verilmelidir. Avrupa'nın büyük devletlerin ve bizim, devam eden bu kanunsuz hareketleri bitirmemizi ümit

ettiğini söyledi. Avrupa, insanlığa aykırı bu rezalet ve yüzkarasını hükümetimizi destekleyerek sona erdirecektir. Sonuç olarak Hükümetimize Ermeni mağdurlara yardım etmeleri için yalvarıyorum.

TERCÜME NO.33

8 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Rochester Piskoposu Ermeni sorunu üzerine kendi piskoposluk bölgesinde halka ve papazlara gönderdiği mektupta şunları söylemiştir: “Türk egemenliği altındaki Hıristiyanların son zamanlarda korkunç bir trajedi yaşadıklarını görüyoruz. Piskoposluk bölgemizde ilk görevimiz üzüntü ve sefalet içindeki bu insanlara sevgi ile dua etmektir. Bu durum daha da kötü bir hale gelmemelidir. İstanbul’daki katliam bunun zirve noktası değildir. Çünkü Ermenistan’da son on iki ayda korkunç olaylar olmaktadır. Dikkatli davranmaya mecburuz. Çok sabırlıyız ancak bu ülkede böyle şeyler olurken sessiz olamayız. Bu gibi benzer durumlarda tutumumuz değişir sertleşiriz. Hükümetin bu saldırıları durduracak siyasi gücü olmasına rağmen hiçbir tavır almadığını söylemek zorundayım. Şu an devam eden olaylara karşı yapabileceğimiz bir şey yok. Umarım olayları durdurmak için işbirliği yapmayanlar, olaylar daha da büyümeden durdurabilirler. Kilise üyesi olarak sizleri kilisede toplanıp ortak hareket etmeye davet ediyorum. Bence bunu bu Pazar yapabiliriz. Benim teklifim 18 Ekim Pazar günü onları da düşünerek kiliselere gitmenizdir. Özet olarak sizler şu önerilerimi sunuyorum.

1. Hıristiyan kardeşliğinin bir üyesi olarak Tanrıya içtenlikle yalvarın ve dualarınızı eksik etmeyin.
2. Sürekli olarak vahşice öldürülen Hıristiyanları minnettarlık ve şerefle anın. Hayatlarını diğer Hıristiyanlara bağışlamasını isteyin.
3. Bu konuyla ilgilenmeyen bizim de parçası olduğumuz Hıristiyan Avrupa bizi endişeye düşürüyor. Bu devletlerin yetersizliği yüzünden bu sefalet devam ediyor. Tanrı onların kıskançlık, bencillik ve hırs içinde, Ermeniler için ağlıyor görünmelerini dürüstçe bulmuyor. Bu durumda maddi çıkarların değil, insani duyguların önemsenmesi gerekir.
4. Ermeni sorununda İngiltere’nin sorumluluğu hiç de hafif değil. Eğer buna şüphe duyuyorsanız Argyll Dükünün “Türkiye’ye karşı sorumluluğunuz” kitabını yalvarırım acil olarak okuyunuz. Diğer ülkeler İngiltere’yi haksız ve adaletsiz davranışlar içinde gördüklerini düşünürlerse, bu şüphe ve hoşnutsuzluğa karşı kendimizi sorumlu tutarak ne kazanabiliriz? Tanrıya duaya başlamadan önce dualarımız için utanır mıyız, küçük

düşer miyiz? Sizleri bunu düşünmeye davet ediyorum. Bu durumda hiçbir güç sizi kullanamaz, bu sizin sorumluluğunuzdur. Piskoposluk bölgenizde, saygı ve sevgi ile ibadet edip dualarınızla birleşmeye hazır olmanızı öneriyorum.”

Salı günü Carlisle Kontesinin Başkanlık ettiği Liberal Kadınlar Derneği Komitesi tarafından düzenlenen toplantıda Bayan Trevelyan tarafından çözüm teklif edilmiş, bu teklifler Bristol’de Bayan Swann tarafından desteklenmiş ve oy birliği ile şu kararlar alınmıştır: “Türk İmparatorluğunda Ermeni Hıristiyanlara uygulanan soykırımına karşı öfke duyan Liberal Kadınlar Derneği Komitesi Yönetimi, Kraliçe Hükümetini göreve çağırıyor. Avrupa devletleriyle birlikte, kendi çıkarını düşünmeden ortak hareket ederek Türk hükümetinden azim ve kararlılıkla sonuç almasını öneriyoruz.”

Ripon’da ve diğer yerlerde bütün dini mezheplerin isteğiyle dün gece bir halk toplantısı düzenlendi. Ermeni soykırımına karşı öfke ve korkuyla yaklaşıldı. Hükümetin bu konudaki makul çözüm tekliflerinin desteklenmesi kararlaştırıldı. Ripon Dükünün başkanlığında yapılan toplantıda alınan kararlar kayıtlı üyeler ve diğerleri tarafından desteklendi. İngiltere’nin Türkiye politikası incelendi ve Ermeni sorununun tanımı yapıldı. Benzer toplantılarda olduğu gibi Kraliçe hükümetine yüklenilmedi. Ancak Türkiye’deki bu insanlık dışı olayı durdurmak için atacağı adımların destekleneceğini belirttiler (Alkışlar). Bu durumda, hükümetin bu ülkedeki insanlar için atacağı adımın, Avrupa’yı uzun yıllardan beri meşgul eden bu ciddi sorunu çözmek için çok önemli bir hareket olduğu görülecektir. Şu anda olaylar çok kritik noktalara ulaşmıştır. Burada insanlarımızın önemli görevi hükümetimize destek vermektir. Bu soruna karşı korkusuzca tedbirli ve hazır olun. Amerika ve Avrupa Devletleri Ermenilerin acı çektiğini biliyor. Ancak olaylar hakkında Amerika ve Avrupa Devletleri yeterli ölçüde bilgi sahibi olmadı. Bu olay hakikaten anlatılması zor bir durumdur. Bizim amacımız hükümete herhangi bir karşı öneri yapmak değil, o topraklardaki insanları düşündüğümüzü anlatmaktır. Türk Hükümetini yaptıklarından dolayı desteklemiyoruz. Avrupa devletleriyle birlikte hükümetimizin, Türkiye’deki her sınıftan insana adaletle davranılmasını, yenilik tasarısını destekliyoruz. Ümidimiz verilen bu sözlerin gerçekleşmesidir. Bulgaristan’daki katliamdan sonra, Türkiye ile Rusya arasındaki olaylar muhtemel bir Ermeni katliamına yol açacaktır. Rusya’nın uyguladığı mezalim Türkiye’de devam etmiştir. Avrupa devletlerinin verdiği sözler, Türk-Rus

Antlaşmasında başarısız bir politikanın ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Bu politika sona ermelidir. Padişahın yönetimi altında ezilen halkın güvenliği sağlanmalıdır. Hükümetin vazgeçtiği politikalar millet tarafından desteklenmektedir. Eğer Avrupa devletleriyle birlikte ilk adım atılabilirse kusursuz bir sonuç elde edilecektir. Bu çok istenen bir durumdur. Bir iki ya da daha fazla devletle aynı fikirde olmak bu katliamın sona ermesi için yeterli olacaktır. Bundan daha fazlası, bu devletlerden herhangi biriyle kararlı atılacak adımlar, boyun eğmeye karşı olduğumuzu ve bu devletlerle birlikte gerekli adımları kendi kendimize atmaya hazır olduğumuzu gösterir (Alkışlar). Bu amaç için Avrupa Devletleriyle birlikte savaşa girmeye hazır değiliz. Ancak bu tehlike savaşa doğru gidiyorsa, savaştan başka şey düşünmeyiz. Bu tehlike gerçektir. Cesur ve yürekli kişiler dikkatini vermelidir. Bu iyiliksever politikada sorumluluğumuz yoktur. Biz kendi görevimizi ve diğer devletlerin görevlerini yapmaya çalışıyoruz. Eğer birbirimize güvenmeyip başkalarına güvenirse sürekli birbirimizi suçlarız. Ermeni Sorununda Rusya ile anlaşıp diğer devletlere samimi ilişkiler kurarsak hızlı bir çözüm sunabiliriz. Benzer açıklamalarla bunun desteklenmesini ümit ediyorum. Kendi çıkarımız için hiçbir şey düşünmediğimizi bilin (Alkışlar).

Basın Derneği, 19 Ekim Pazartesi akşamı Aziz James Salonunda düzenlenecek Ermeni mitingi için Avam Kamarası üyeleri adına 100 bilet istedi. Bilet almak isteyen üyelerin Papaz T.B.A. Saunders, Clifford's-inn, 8 Londra adresine müracaat yapmaları gerekir.

TERCÜME NO.34

9 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Pazar günü Hyde Park gösterisine katılmak için kendisine gönderilen davete cevap olarak, Lord Dunraven bu mektubu Ermeni Gösteri Komitesine göndermiştir:

“Bayım, Ermeni soykırımı için Hyde parkta yapılacak olan gösteriyi desteklememi istediğiniz ve mitingi bana bildirdiğiniz için teşekkür ederim. Fakat davetinizi birtakım sebeplerden dolayı reddetmek zorundayım. Mitingin bu soruna çözüm bulacağını sanmıyorum; Fakat Ermeni soykırımı ile ilgili genel çözümleri gidişatını değerlendirdiğimde, bu çözümlerin benim tamamen destekleyeceğim tarzda olmadığını görüyorum. Ermenilerin maruz kaldığı acımasız davranışın doğurduğu korku hissini tam olarak ifade etmek imkânsızdır. Fakat onlar kabul etmeseler de, bu isyankâr harekete ve bu davranışa yol açan diğer sebepler, halk mitinginde tamamıyla görmezlikten gelindiği için, korkarım ki bizim milli öfkemizin ahlaki etkisi bu olaya millet olarak göz yummamız sonucu zayıflatılmıştır. Hayde Parkta yapılacak olan gösterinin amacı açık değil. Gösterinin Kraliçe Hükümetini mi, Sultan’ımı veya Avrupa’nın diğer devletlerini mi etkileyeceğini anlayamadım. Kraliçe Hükümetinin farkında olduğu ve paylaştığı milli duygu kesindir: Gerçekten Lord Salisbury son zamanlarda ikaz edici konuşması ve şiddetle ayıplamasından dolayı ciddi şekilde eleştirildi. Ne isyan ne de başka bir şey İstanbul’da son zamanlarda oynanan bu oyunu hafifletebilir. Halkın düşüncesini ifade etmesi Sultan’ı etkileyecek gibi görünmüyor. Eğer Hayde Park yerine Downing caddesine bakılırsa diğer Avrupa milletleri affedilebilir. Bu konudaki halk gösterileri kısa kesilmez öfkenin ifade edilmesiyle son bulur. Bu gösteriler “hükümetin elini güçlendirmeyi” amaçlamıştır. Hükümetin kollarını birleştirmek olarak adlandırılan bu karmaşık isim, aslında tek elden yönetimi amaçlamaktadır. Peki, bunun için ne yapılmalı?

Büyük devletlere ve Türkiye’nin güçlerine karşı olsa bile, gerekirse silah kullanarak bu rezalete son vermenin bizim görevimiz olduğu önerisi çok güzeldir ancak saçmadır da. Biliyoruz ki 10.000 adamımızı yurtdışına gönderirsek bütün ordumuz teçhizatsız kalır. İngiltere Dünyanın polisliğine soyunuyorsa böyle bir rolü üstlenmeden evvel en azından askerlik 5 seneye çıkarılmalıdır. O zaman ne yapmalıyız? Büyük elçimizi geri mi çekmeliyiz? Yerine hiçbir çözüm yolu getirmeden bunu yapmak açıkça ahlaki değerleri

yok saymaktır. Kılıç çekmeden sadece kalemle çözmeye çalışmak saflık olur. Belli durumlarda kamu vicdanının bir önemi yoktur. Fakat benim şüphem eğer şimdi öyleyse uluslararası alanda güvenlik ve başarı ne zaman aranacak? Ermenileri ihtilal amaçlı projelerinde desteklemek de kendi hedeflerimizi baltalamak olur. Bu suç ortaklığına göz yummak da şu ana kadar bizi şok eden şeylerden daha iğrenç olur. Aklı başında her İngiliz bu sonuçların barış için anlık çözümler olduğunu bilmelidir. Medeniyetin ve ülkenin varlığı, düşünmeden söylenen bir sözle tehlikeye girebilir. Dışişleri hassas dengeler üzerinde duran ağır sorunlarla yüklüdür. Kamuoyunun coşkuya getirilmesiyle bu işin yürütüleceğine inanmıyorum. Ağır tehlikelerle dolu bir yolda, atın dizginlerini kapmaya çalışan ve sürücüsünü bağırarak idare etmeye çalışan heyecanlı bir yolcu gibi davranmak akıllıca değildir. Birisi bana daha iyi bir yol ve daha iyi bir adam gösterinceye kadar ülkenin Dışişleri Bakanlığına güvenmeye devam edeceğim. Türkiye’de daha güvenli bir hükümeti sağlamada, ülkesine olan göreviyle uyumlu, azmine ve becerisine tam olarak güveniyorum; Tam kritik bir zamanda karışık ve tehlikeli bir sorunla uğraşmak zorunda kalan bir hükümeti veya bakanı mahcup edecek her davranışı kabullenmiyorum. Ülkenin derinlerine kadar işleyen, çalkantılara sebep olan bir korkunun tabii ve insanca olduğunu anlayışla karşılarken yukarıda belirttiğim sebeplerden dolayı her türlü toplu gösterilere katılmaktan çekindim. Hükümetin faaliyetlerine ve hareketsizliğine uygulanabilir çözümler sunmadığım sürece, ya destekleyecek ya da teklif edecek pratik önerilerim olana kadar uzak durmaya devam edeceğim.

Efendim, Ben sadık dostunuz “Dunraven”

Dün gece Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Bay Richie Croydan Conservative Club üyelerine hitap etti. Ermenistan konusunda hükümetin politikasının, Türk İmparatorluğunu alt etmekten uzak olduğunu ancak, sadece Hıristiyanlar açısından değil Müslümanlar açısından da diğer büyük devletlerin güvencesinde daha iyi bir yönetim sistemi talebiyle diğer Avrupa ülkelerinin çalışmalarıyla bu işin halledileceğini belirtmek durumunda olduğunu söyledi. Bir savaşa girmeye hazırlanmıyoruz. Lord Rosbery’nin istifasıyla, Bay Gladstone’nin partisinden ikinci kopma oldu. Birincisi yerel yönetimler konusunda ve şimdi de Ermeni sorununda olmuştur.

TERCÜME NO.35

9 Ekim 1896 Roma Katolikleri ve Ermeni Sorunu

Time Editörüne.

Bayım, Osmanlı İmparatorluğunda yer alan bu korkunç ve çirkin Ermeni katliamını protesto etmek için Katolikleri bir araya toplamanın gerekli olmadığını düşündüğümü söylememe izin verin. Bu iyi niyet ve güçsüzlük toplantılarının hiçbiri, onun ardındaki öfkeyi görmeme engel olamaz.

Avrupadaki birliği ve itibarlı Hıristiyan topluluğunu felç eden bu kıskançlık, öfke ve nefrete en az bu soykırım kadar üzülmeliyiz.

Şüphesiz İngiltere'nin arzusu, insan kanı akıtılarak oluşturulan bu zulüm baskı ve toplu soykırımı engellemek ve onları korumak istemektedir. Bu olabilir ancak, İngiltere Dünyayı ilgilendiren bu yangını tutuşturacak kıvılcımı, risk almadan tek başına çıkaramaz. Belki de bu tam olarak fark edilmedi.

İngiltere'nin insani düşüncesine inanıyor, kabiliyet ve karallığına güvenmemek için bir sebep göremiyorum. Bu durumda yabancı politikaların rehberliğini İngiltere'nin ellerine bırakabiliriz.

Daima sizin hizmetinizdeyim.

Herbert Cardinal Vaughan.

Başpiskopos evi, Westminster, Ekim.8

TERCÜME NO.36

10 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Exeter Başpiskoposu Piskoposluk Bölgesindeki ruhban sınıfına gönderdiği mektupta şunları yazmıştır: "Sevgili kardeşlerim, Pazar günü, milletin hislerine aracılık ederek ve birçok insanla birlikte aynı hisleri paylaşarak, Ermenistan yararına sizleri toplantıya davet ediyorum. Kilisedeki duyarlı Hıristiyanların hepsi, bu ıstıraba ortaktır. Şüphesiz acı çeken Hıristiyan kardeşlerimize güçlü bir çözüm için Piskoposluk bölgemizde hep beraber dua etmeyi öneriyorum. Bununla birlikte 18 Ekim Pazar Günü bağlı olduğunuz kiliselerde toplanarak her durum ve şartta Hıristiyanlığı savunanlar için dua edin ve ibadetten önce onlar için gönlünüzden ne koparsa yardım edin. Bu durumu her Pazar günü bir sonuç alınana kadar lütfedip takip etmeniz için size yalvarıyorum. İbadetle bir şey kaybedilmez ve bu yolla İncilin ilhamını nasıl yerine getirildiğini öğreniriz (bize öğretir). "Kralın kalbi Lordun elinde, nehirlerin kalbi de suyun elinde: O her zaman her yerde bu güce sahip" Her zaman Tanrının şefkati üzerinize olsun, E.H.Exson."

Bu mektubun devamında şunlara değinilmiştir: "Tanrım bu zorluk ve güçlük içerisinde çok üzüntülüüz. Acı çeken kardeşlerimize yalvarım yardım ediniz. Kutsal Kurtarıcı adına teslim oluyoruz. Size, esir olanları kurtarmanız için zamanınızı ve yolunuzu ayırmanız için yalvarıyoruz. Düşman olanların niyetlerini değiştirmenizi istiyoruz. O insanları bağışlayın. Size bu kilisede şükranlarımızı sunuyoruz ve her Hıristiyan toprağında olan zor durumlar için yol göstermenizi, bencilliklerden arınmamızı dürüst ve bağımsız bir toplum olmasını istiyoruz. İsa Efendimiz adına yalvarıyoruz. Amen.

Chaster'da dün gece Ermeni katliamına karşı protesto için bir kasaba toplantısı düzenlendi. Chaster Piskoposu, Ermenilere karşı yapılan haksız davranışları kınadı. Hükümetin Türkiye'de zor durumda olan bu insanlar için çözüm üretecek ve güvenliği sağlayacak politikaları Avrupa devletleriyle birlikte yapması gerektiğini söyledi ve hükümetten isteneni Avrupa hükümetleri ile birlikte işbirliği içerisinde bu anlaşılmaz duruma son vermesi gerektiğini söyledi. Bu çözümde fikir birliğine varıldı.

Dün Welshpool'da toplanan, Montgomeryshire Yüksek Şerifi Bay Marshall Dukdale'nin başkanlık ettiği mitingde, temsilcimiz Lord Rendal gönderdiği mektubunda, bu korkunç facia ve uygulanan yanlış politikalar için görüşlerini

bildirmiştir: Eğer tek başımıza hareket etseydik bu yanlış olurdu. Fakat bu savaşın sonuçlarını kavrayamıyorum. Çözüm olarak Ermeni katliamına karşı kızgınlım ve korkularım sürmektedir. Hükümetimizin bu katliama karşı temin edeceği herhangi bir çözüm fikrini destekliyorum. İngiltere'nin ilgisizliğini reddeden kötü sonuca yol açmayacak bir çözüm olmalıdır. Konuşmacılar arasında Parlamento Üyesi Bay Huphrys Owen ve Parlamento Üyesi Bay Pryce- Jones'de vardı.

Dün gece Dover'de, Türkler tarafından Ermenilere yapılan katliama karşı, Dover Belediye Başkanının başkanlık ettiği, kalabalık bir toplantı yapıldı. Belediye başkanı bu toplantıyı içtenlikle yönetti. Bu durumun düzeltilebilmesi için büyük devletlerden destek beklendiği açıklandı. Lord Salisbury'den bir an önce, saygısızca davranış olarak kabul edilen bu katliamın durdurulmasını istediler. Hükümetin bütün organlarıyla bu durumu bitireceğine inandıklarını bildirdiler. Belediye başkanı bu ülkede tam olarak adalet sağlanmasını ve Ermeniler için Padişah tarafından oynanan bu oyunun bitirilmesi gerektiğini ve aynı zamanda, Türklerin Avrupa güçlerine karşı koyamayacağını söyledi. Toplantı Ermeni bir beyefendinin gönderdiği katliamın ayrıntılarını anlatan mektubun okunmasıyla devam etti. Bundan sonra Avrupa Devletlerinin Ermenistan'daki bu olayları sona erdireceği ifade edildi. İngiltere'nin ortaya çıkardığı ve Türk Hükümetinin geçmişte yaptığı katliamlardan söz edildi. Ermeniler yararına herkese bir görev düştüğü söylendi. Kararlı konuşmalar alkışlandı. Daha sonra İngiliz Kilisesi Ruhban Başkanı, Yahudi Cemaati Lideri Ruhban Sınıfı ile görüş ayrılığında olanlar ve şehir meclisi üyeleri kesin çözüm önerilerini dinleyip desteklediler.

TERCÜME NO.37

13 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Dün öğleden sonra Hükümet Konağında Ermeni Yardım Fonu Komitesi toplandı. Westminister Dükünün Başkanlık yaptığı toplantıda Dük, Avrupa devletlerine ve Amerika Birleşik Devletlerine Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'daki kendi diplomatik temsilcilerine ve bu ülkelerin konsoloslarına bu vahşice ve kasıtlı yapılan zulümlere karşı yoksul halkın kendini savunması için yeteri kadar para toplanması amacıyla çağrıda bulduklarını söyledi. Amerika Birleşik Devletlerindeki Belediye Başkanları içtenlikle birleşerek mağdurlara 55.000 Poundluk yardımı gönderdi. Bay Philip Currie'ye yapılan bu yardımın acıları az da olsa dindirdiğini belirtti. Ekselansın himayesi altında böyle hayırsever bir işi yaptığı için mutlu olduğunu, amacının acılar bitinceye kadar mağdurlara yetecek kadar yardımı Büyükelçiye göndermek olduğunu söyledi. Bu korkunç krizde mağdurlar Başbakana ve Dışişleri Bakanına samimi işbirliğinden dolayı teşekkür ettiler. Türkiye'deki bu terör döneminde İngiltere vatandaşlarının mağdurlara cömertçe yardım edeceklerini hissettiğini söyledi. Parlamento Üyesi Bay Stevenson, Arhur Hayter ile birlikte topladığı elindeki 2.050 Poundu Saygıdeğer Sekretere rapor etti. Türkiye'den kaçan Ermeni mültecilere kullandırmak üzere Yunan ve Bulgar Hükümetine verilmek üzere bu paranın Kraliçenin Atina ve Sofya'daki temsilcilerine verilmesini istedi. Rahip Gore diğer devletleri Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte ortak işbirliğine davet etti. Bunu yaklaşan kışta sıkıntı içindeki Ermenilere yardım amacıyla yaptığını söyledi. Sözlerine şöyle devam etti: "Bu komite öncelikle Avrupa Hükümetlerine İstanbul'daki Temsilcilerine İngiliz Konsolosuyla beraber ya da ayrı bir şekilde çalışarak Yardım Fonunda toplanan paralarını yerine ulaştırmak için işbirliği yapmaya çağırılmaktadır." Profesör Agar Beet bu öneriyi desteklemiş ve İngiltere'nin hayırsever girişiminin yalnız kalmasını istemediğini, Dünya'yı buraya yürekten yardıma davet etmiştir. Bu görüş üzerinde ortak fikre varılmış ve yönetim kurulu toplantısı sona ermiştir.

Parlamento Üyesi Colonel Mellor Cumartesi Günü Lancashire Radcliffe'deki konuşmasında, Büyük Britanya halkının bir Avrupa savaşı ilan edilmeden, Dünyadaki her mantıklı insanın düşündüğü gibi bu ülkede çözüm bulunmasını istediğini söyledi (duyun duyun). Eğer Avrupa'da kapalı kapılar arkasında savaş kararı alınırsa Avrupa

Devletlerinde çok can kaybı olacağını söyledi. İngiltere tek başına ve tek taraflı savaş kararı alırsa bunun Ermenileri yok etme, diğer geride kalan insanların öleceğini düşündüklerini, bu karara Lord Rosebery ile birlikte vardıklarını söyledi. Lord Rosebery tek taraflı savaş kararına karşıydı. Avam Kamarası böyle bir karar alırsa İngiliz Hükümeti diğer Avrupa Devletleriyle işbirliği yapmadan buna kalkışmaması gerektiğini söyledi.

Cuma günü Ambleside'de Bölge Papazının başkanlığında yapılan halk toplantısında Ermenistan olaylarının tanığı olan bir kadın bu korkunç katliamların üzücü ayrıntılarını anlattı. Bu toplantıda Rahip Rawnsley, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ermenileri koruma sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğinin üzerinde durdu. Kraliçe Hükümetinin bu terör ve katliamı hızlı bir şekilde bitirmesi acil olarak hareket etmesinde ısrar etti. Rahip Bell aynı zamanda ilk adımın atılarak bu korkunç eziyetin bitirilmesini ve Hükümetin bu olayları durdurmasını ümit ettiğini belirtti. Norwich'de Parlamento Üyesi Bay Samuel Hoare'nin teklif ettiği toplantı "Belediye Meclisi" tarafından reddedildi. Bay Hoare ve Lord Rosebery halk toplantılarında bu katliam ya da korkuları tartışmaya gerek olmadığını herkesin aynı görüşte olduğunu düşünmektedir. Bay Hoare ortaya çıkan "Bu halk toplantılarındaki tartışmalar Lord Salisbury'nin elini güçlendirecek mi?" sorusunu gündeme getirdi. Sonuç olarak Lord Salisbury'nin eli güçlenmedi. Bay Hoare diplomasi kaybolursa diğer siyasi yollarında kaybolacağını düşünüyor. Lord Rosebery'nin endişesi Avrupa'daki büyük yangında genç çiçeklerin solması korkusudur.

Dün Ermeni Sorununun tartışıldığı Manchester'deki özel toplantıya Presbiteryen ve Üniteryen Papazlar, Lancashire ve Cheshire cemaati üyeleri katılmış, Bay H.Pope toplantıya başkanlık etmiştir. Toplantı sonunda ilk olarak Türk Hükümeti kınanmıştır. İngiltere ve Avrupa Devletlerinin Berlin Antlaşmasındaki üstlendikleri görevlerini ihmal ettikleri belirtilmiş, son olarak da Kraliçe Hükümetine bundan sonraki katliamlarda Ermenilerin şerefini ve hayat güvenliğini sağlamaları için destek sözü vermiştir. İkinci karar olarak da Başkana yetki verilerek bu sonuçların Lord Salisbury'ye gönderilmesi istenmiştir. Devon Komutanı Lord Clinton Ermenistan'daki Türk kanunsuzluğuna karşı, Hükümeti hareket etmeye ikna etmek amacıyla bir halk mitingi düzenlemek istemiştir. Böyle toplantıların aynı zamanda büyük şehirlerde de yapılması

gerektiğini söylüyor. Bu katliamların istenmeyen bir durum olduğunu düşünüyor. Hükümetin iyi niyetle diğer devletlerle görüşmesinin, Osmanlı İmparatorluğundaki halkın şartlarını hafifletmediğini, aksine zorlaştırdığını, acıların büyüdüğünü söyledi. Bu halk toplantısı yapma önerisi genel bir destek alacak gibi görünüyor. Bu sebeple sorumluluklar paylaşılacaktır. Devonshire’da yapılacak bu toplantı diğer sayısız toplantılar gibi bu katliamdaki korkuları hissettirecektir.

Dün gece Westminster Şehir Salonunda Türkiye’deki Ermenilerin katliamına karşı düzenlenen protesto toplantısına, Parlamento Üyesi Bay Stuart Başkanlık etti. Westminster Başrahibi şu anda kendisinin yetkisiz olduğunu söyleyip şunları ekledi: “Türk imparatorluğu baskısı altında mağdur olan suçsuz ve masum binlerce Ermeni topluluğunun, devam eden katliam ve zulümlerde kalplerindeki öfkeyi, korkuyu hissettiğimi bu toplantıda ifade etmek istiyorum. Westminster vatandaşlarının da aynı duyguları hissettiklerini, Kraliçe Hükümetinin milli politikayı uygulayarak, emsali görülmemiş hayret verici bu krizi bitireceğini en içten duygularıyla ümit ediyorum. Eminim ki Başkan ve siz katılanlar iyi birer Hıristiyan olarak en kısa zamanda onlar için kendi kendinize dua edecek, diğer Hıristiyan milletler de buna duyarsız kalmayacaktır.” Sonuç olarak bu katliamlar protesto edildi ve Hükümetin bu duruma müdahale etmesi istendi.

TERCÜME NO.38

14 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Liberal Kadınlar Birliğinin Glonchester’de dün gece yapılan toplantıda Şu kararlar açıklanmıştır:

“Bu toplantı, Ermenilere Sultan tarafından yapılan Şeytani zulümlerin korku ve öfkelerini haber almış bulunmaktadır. KarŐılıklı kıskançlıkların Avrupa Devletlerini birlikte hareket etmekten caydırmıŐ olması utanç vericidir. Daha akılcı ve cömert politikalarla gelecekte bu rezaletleri imkânsız kılacak ortak çalışmalar için Hükümete çağrıda bulunuyoruz. Geçen birkaç gün içinde KurtuluŐ Ordusu Marsilya’dan 200 Emeninin sevkini yönetti. New York’a ulaŐtıklarında Onlar bir ordu subayı tarafından karŐılanacaklar. Her birine 20 Frank verildi. Ayın 19 unda Pazartesi Günü Londra Köprüsünde karŐıldılar. Kraliçe Victoria Caddesinde kahvaltı ettiler, daha sonra Hadleigh’e hareket için hazırlıklar yapıldı. İŐlerinden 10 tanesi bir aileye gitti.

Ermeni Göçmenler

Atina, 13 Ekim 1896,

Ermenilere Yardım amacıyla Westminster Dükünün kurduğu fonu idare etmek için meydana getirilen Komite bugün burada toplandı. Atina’nın dışında Colonos Tepesinde 300 çadır kuruldu. Komite göçmenlere yatak temin etti, yeni işlerinde kullanacakları teçhizatlarını verdi. Göçmenlerin çoğu Yunanistan’ın çeşitli yerlerinde iş bulmuş haldedirler. Reuter.

TERCÜME NO.39

15 Ekim 1896 Ermeni Sorununda Bay Bryce

White Shapel halkının katıldığı Çalışan İnsanlar Kulübünün Whitechapel'deki Büyük Alie Caddesinde Türkiye'de devam eden soykırıma karşı "siyasi görüşe bakılmaksızın" bir protesto gösterisi oldu. Gösteri kalabalıktı. Toplantının Başkanlığını Parlamento Üyesi Bay S.Montagu üstlendi. Bu toplantıya aynı zamanda Parlamento Üyesi J.Bryce, Bay W.Porter, Katedral Rahibi Barnett ve Bay C.Jackson katıldı. Başkan yaptığı kısa açılış konuşmasında hükümetin bu tür toplantılara karşı isteksiz olduğunu söyledi (Alkışlar).Hükümet eğer Liberal ya da Muhafazakâr olsaydı oradaki insanların güvenliğini sağlayabilecekti.

Katedral Rahibi Barnett ise konuşmasında "White Schapell halkı tarafından düzenlenen bu toplantı, Türkiye'de Ermenilere karşı yapılan zulmün nefretini göstermektedir. İngiliz Hükümetine bu olayın tekrarını önlemek ve ülkedeki halkın can ve mal varlığını kurtarmak için bir şeyler yapmaya teşviktir. Bay W.Porter de bu öneriyi destekledi.

Bay Bryce da bu öneriyi destekleyip Parlamento Temsilcisi olarak bu Doğu Sorununun tanıtımını yaptı. Hamlet Kulesine bu konuyu taşıyacağını söyledi. Hiç kimse bu ülkede gerçekleşen bu olaylara inanmıyordu. Şimdi bu ülkeyle konuşma zamanına geldik. Ortak ittifakla hareket ederek önce bu ülke uyarılmalı, haber alınıncaya kadar görüşmelere devam edilmemelidir (Alkışlar). Bu ittifak herhangi bir siyasi partiye bağlı olmamalıdır. Hükümetin gücünü halkın düşüncesini temsil edecek şekilde, insanlık adına, kötülükleri yok etmek için kullanılmasını arzuluyor ve güveniyorum (Alkışlar). Doğulu Hıristiyanlar uzakta olmalarına rağmen, bu toplantılar onları heyecanlandırıyor. Sultanın talihsiz kanunları altında kendilerinin değişmeyeceklerini arzu etmektedirler (Alkışlar). Bu kararlılık, Hükümete bu soykırımların tekrarını engellemesi için baskı olacaktır. Bu kanımca sorunun düzelmesi için en iyi yoldur. Onlar ihanet ve bilgisizlik içindeler. Bu bilgisizlik ve cehaletle Avrupa başa çıkabilir. Ancak Avrupa Devletleri bu şartlarda anlaşılmadılar ve onlar durumun farkında değiller. Onların anlaşmaları sürpriz olur. Avrupa Devletlerinin hepsi gerekli güce sahip olduklarını biliyorlar ve bunu kullanırlarsa çıkabilecek bir Avrupa Savaşını önleyebilirler (Alkışlar). Savaş konusuna gelince, Bu savaş Türkiye ile olur ve bu durumda İngiltere'de herkes işlerini bırakıp savaşa ilgilenecektir. Birkaç ya da çoğu Avrupa Devletleri ile görüşüp anlaşabilirsek bu

soykırımı durdurabiliriz (Alkışlar). Bu siyasi dönemde aynı zamanda Türkiye yalnız bırakılmalı ve hiçbir yardım yapılmamalıdır (Alkışlar). Düşünüyorum da Lord Rosebery Ermeni Sorunu hakkında bildikleriyle adil davranacaktır. Bu konu hakkındaki teklifime muhalefet lideri kayıtsız ve ilgisiz kalmıştır. Bu O'nun büyük hatasıdır. Uzun zamandan beri Lord Rosebery Ermenilerin çektiği şiddetli ıstırapları bilmekte buna çözüm yolu aramakta ve Avrupa'da hiç kimse Onun kadar endişe duymamıştır (Alkışlar). Lord Rosebery'nin görüşlerine bakarsak, herkes onunla aynı görüşü paylaşmayabilir. Ancak hiçbir Liberal, bu sorunda Lord Rosebery kadar endişe duymamaktadır. Herkes onu desteklemelidir (Alkışlar). Önceki akşam yapılan çok önemli Hazine Bakanlığı toplantısında bu konulara değinilmiştir. İlk olarak Türkiye'nin yalnız bırakılma fikri desteklenmiştir (Alkışlar). Geçmiş politikaların adaletli olduğu söylenmiştir. Fakat geçmişteki adalet çabasını artık göremiyoruz (Alkışlar). İngiltere olarak tarafsız bir yardım kampanyamız olmalı. Bu yardım sadece bu ülkedeki yardıma muhtaç insanlar için değil, Avrupa Kıtasında ihtiyacı olan bütün insanlar için yapılmalıdır. Önemli bir durum daha var. Bu ülkede sürekli hale getirilecek Avrupa barışı sağlanmalıdır. Buna ek olarak Bay Michael Hicks Beach söz alarak şunları söyledi; "bir çatışmaya meydan vermeden Türkiye'de toprak sorununu çözüp, Türk İmparatorluğuna büyük reformlar yapması için teklif yapılmalıdır.. Ümit ediyorum ki bu söylediklerim onlara güven verir. Onlar Sultanla birlikte tek başlarına hareket etmemeli, plan yapmamalıdır. Çıkaracakları kanunlar adaletsiz olabilir (Alkışlar). Sultan tarafından yapılan hiçbir reform şu an yürürlükte değildir. Gerçek olan Sultanın reformları kısa süreliliğine çıkardığıdır (Alkışlar).

Diğer konuşmacılar da söz aldı ve bu çözüm teklifi desteklendi.

Lord Salisbury Ermeni Yardım Fonu Veznedarına bu toplantının ardından şöyle bir mektup göndermiştir.

"Dışişleri Bakanlığı 14 Ekim

Efendim, bu size göndermiş olduğum mektupla birlikte Salisbury Markizinden aldığım bilgilerle Ermeni Mültecilerin Yunan Demiryollarında iş aramaları için 200 Paundluk yardım emrini Atina'daki Kraliçe Bakanına gönderdik. Parayı onlar paylaşacaklar. Bay Egerton Demiryollarında çalışan Ermeni mültecilere az da olsa bu parayı verecek ve yerel olarak Yardım Komitesi kurmak için destek arayacaktır. Komitenin kurulduğu

Bay Egerton tarafından Lord Salisbury'ye bildirildiğinde, Lord Salisbury Komiteye Bay Egerton adına 200 Poundluk bir bağışta bulunacak bu bağış Komite tarafından ihtiyaç sahiplerine verilecektir.

Saygılarımla, T.H.Sanderson.”

Rutland Dükü, Westminster Düküne Ermeni gösterisine davetine şöyle bir mektup gönderdi: “Stanton Woodhouse 9 Ekim 1896.

Sayın Düküm, ayın 19'undaki St. James Salonundaki gösteri için göndermiş olduğunuz bilet sebebiyle size teşekkür ederim. O akşam orada olamayabilirim, eğer gelemesem benzer toplantılarda söylediğim gibi bu tür olayları kınadığımı, yapılan soykırımı onaylamadığımı tekrar belirtmek isterim. Bununla birlikte Türkiye'de İmparatora karşı kalıcı tedbir alınmasını, barbarlıklarının önlenmesini isterim. Gösteriye eğer gelemesem üzüntü duyacağımı ifade etmek isterim.

Sayın Düküme en derin saygılarımla, bana güvenin. Rutland Westminster Dükü.

TERCÜME NO.40

16 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Çarşamba gecesi, Parlamento Üyesi ve Savaş Bakanı Yardımcısı Bay Brodrick, kendi şerefine verilen Guildford Belediyesindeki ziyafette, Ermeni sorunundan üstü kapalı bir şekilde söz etti. Ermenistan'a hayati güç verilmesi gerektiğini, bunun şahsi menfaat için yapılmamasını, zenginlik içinde bulunan insanların muhtaç olan bu ülkeye insani yardımda bulunmasını istedi. Artan vahşetin durdurulması için kenetlenmeleri gerektiğini vurguladı ve şunları söyledi: Bu tür insani durumlarda hükümete cesaret verip, karar aldırma için mitingler düzenlenmeye çalışılıyor. Herkesin hemfikir olduğu ortak iki nokta var. İlki eğer Türkiye'ye müdahale edilirse, onlar daha fazla hareket edemez (duyduk, duyduk). İngiltere'nin olaylara önce tarafsız kalması doğru bir davranış olabilir. Ancak ikinci ve üçüncü aşamalarda müdahale etmelidir. Ancak cennet vaadiyle bu duruma izin verilmiyor. Diğer ülkelerden yardım alınmadan Türkiye'ye karşı yapılacak bir operasyonun başarılı olması zor görünüyor. İkinci önemli nokta ise, İngiltere'nin Türkiye'ye denizden müdahalesidir ki bu da korkunç sonuçlar doğurabilir. Bu da kötü sonun başlangıcı olabilir. İşte böyle bir adımın atılmasıyla soykırım engellenir. Bu fikir Türkiye ile Rusya arasında 1878'de yapılan anlaşmada tek taraflı bir savaş durumu ortaya çıkabilir. Bu sadece bir hatırlatmadır. Bunun akabinde daha dikkatli bir politika izlenmelidir. İzlenecek politikalarla orta bir yol bulunmalıdır (Alkışlar).

Dün gece Warminister'de Bath Markizinin başkanlık ettiği, Ermeni katliamına karşı geniş katılımlı protesto mitingi yapılmıştır. Markiz herkesin aynı görüşü paylaştığını söyleyerek, Ermenilerin kabul etmediği şartların, Türkiye tarafından teklif edilmemesi gerektiğini söyleyerek, sonunda mutlaka anlaşmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Devlet adamları tarafından birkaç gündür aşırı duygusallıkla her iki tarafa verilen sözlerin halkı öfkелendirdiği, aynı zamanda bu soruna karşı tehlikelerin ve zorlukların sürdüğü görülmektedir. Eğer İngiltere büyük devletlerle birlikte savaşa girmez tek başına savaşımaya kalkışrsa bu büyük bir tehlike olabilir. Avrupa devletleri İngiltere olmadan bir müdahaleye kalkışrsa bu onlar için de tehlike meydana getirebilir. Atılacak cesur ve kuvvetli adımlar Avrupa'daki bu büyük yangını söndürecektir. Büyük

Hıristiyan devletler buna inanmayabilirler. Bu trajediye karşı zamanlarını boşa geçirip seyirci kalabilirler. Katedral Rahibi Mc Coll buna karşı bir çözüm teklif ediyor.

Ermenistan için silah iddiası

Soir Gazetesinin Ermeniler için çok miktarda savaş silahı ve cephaneye aldığı iddiasına Vaux-sous Chévreumont'dan Bay William Grab, Liege yakınlarında 100.000 adet Waenzl marka tüfeğin olduğunu ve bu tüfeklerin Avusturya Hükümetinden izinli olarak Ermenistana satıldığını ve gemilerle Trieste'den Antwerp yoluyla gönderildiği ve şu anda nakliye durumunda olduğunu belirtiyor.

TERCÜME NO.41

17 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Westminster Dükü, Dowager Kontesi Russell'den şöyle bir mektup aldı: “Richmand Pembroke Locası 14 Ekim. Sayın Westminster Dükü, bu ayın 19’undaki St. James Salonundaki toplantı için yapmış olduğunuz kibar davet için minnettarım. Ancak orada olmam imkânsız olduğu için üzgünüm. Fakat hiçbir şey benim ruhumun ve sevgimin orada olmasını engelleyemez. Bunu en derin hislerimle yazıyorum. Ümit ederim bu toplantı onlara fayda sağlar. Belki oraya 20 yıl önce olduğu gibi şimdide çok sayıda asil gelir ve onlar bu duyduklarını acı ve kızgınlıkla karşılar, ciddi ve kararlı çalışmalar yaparak kederli Ermeniler için çözüm bulurlar. Bunu kalpten diliyorum. Saygılarımla F.Russell.

Dün Leeds Şehir Salonunda Parlamento Üyesi Bay Jackson Başkanlığında toplanan mitingde endişe ile Ermenilerin içinde bulunduğu şartlar üzerinde durulmuştur. Toplantıya Belediye Başkanı Başkanlık yapmıştır. Parlamento Üyesi Bay Gerald Balfour şu an bölgede iktidar olmadığını belirtmiş ve bu tehlikeli duruma karşı baskı yapmadan hasarsız bir çözüm alınması gerektiğini söyledi. Tehlike ve zorluklara karşı kurtarma girişiminin ne olacağı şu an bilinmiyor, ancak yetki sahibi hükümetimizin bu ülke üzerindeki karışıklığa çözüm bulacağına eminim (Alkışlar). Parlamento Üyesi Bay Lawson Walton ve Parlamento Üyesi Bay J.Kitson insanların ortak hareket edip birleşerek hükümeti destekleyeceğini inandıklarını açıklamışlardır. Belediye Başkanı ise Çarın son ziyaretinden sonra bu işler acısı zulmün tekrarlanmayacağını ümit ettiğini söyledi. Leeds Bölge Papazı Ermeni Hıristiyanlara duyduğu büyük sevgi ile ilk çözüm önerisini desteklemiş, 19. yüzyılın yüzkarası İstanbul katliamına ve meydana gelen olaylara öfke ve nefretini belirtmiştir. O son Başpiskoposun ölümünden dolayı İngiltere'nin yas tuttuğunu, Uzak Doğu Bölgelerindeki Hıristiyan Kiliselerini Başpiskoposun şan ve şerefi için büyük bir sevgiyle destekleyeceklerini söylemiştir (Bravo, yaşa). Bay J.Baran bu sözleri desteklemiştir. Parlamento Üyesi Bay Herbert Gladstone, insanlık adına Kraliçenin Bakanlarından bir çözüm atağı ümit ettiğini belirtmiş, bunun Ermeni Hıristiyanlarının koruma ve güvenlik dâhil her şeyini kapsaması lazım geldiğini söyleyerek, bunun için Leeds halkının Hükümetin atacağı her adımı içtenlikle desteklemesi gerektiğini belirtmiştir. Konuşmasında anlaşmazlık

olacağını düşünmediğini söyleyerek beklenen ortak hareket hareketin yerine getirilmesinde herhangi bir tehlike olmayacağını vurgulamıştır. Daha önce İstanbul'da defalarca bulunmuş ve "İngiltere nöbeti ne aman devralacak?" sorusunu kendi kendine sormuş insanların Avrupa'nın lideri olarak İngiltere'yi gördüğünü hissetmiştir (Alkışlar). O, Kraliçe Hükümetine dürüstçe inanmış bu sorunda tüm İngilizlerin arzusunun çözümün bir an önce sağlanması olduğunu söylemiştir (Alkışlar). O bu durumda Lord Salisbury'nin niyetine tam olarak güvenmektedir. Bu konuda Hükümet doğru bir şekilde bilgilendirilmiş, Hükümet de bu bilgiler ışığında ülkenin isteklerini yerine getirecektir. Doğuda istenen çözüm kâğıt üzerinde değil, tam garanti ve destekle, Sultanın gücüne karşı çıkararak, Onun istemediği bir şekilde gerçekleşecektir (Kuvvetli Alkışlar). Bu çözüm de ilk çözüm önerisi gibi oybirliği ile kabul edilmiştir.

Parlamento Üyesi Bay Raymond Grene, Batı Cambridgeshire'da yapılan halk toplantısında Türkiye ve Ermeniler konusunda şunları söylemiştir: "İtiraf etmeliyim ki bu tür toplantıların tekrarlanmasıyla halkın hızlı bir çözüm istediğini görüyorum. Bu ülke için bulunacak çözüm iyi ve düzgün politikalarla ya da hareketlerle olmalıdır; ama bu şiddet ve öfke uyandıracaksa, Sultanı şiddete yönlendirecekse, bu "Hükümetin elini güçlendiren" bir yol olur (Bu ülkeye tek başına bir hareket gözüküyor). Burada Ermenilerin ve insanlığın istediği çözüm, onları da dikkate alarak yapılmalıdır. Lord Salisbury'nin Türkiye'deki kötü davranışları sona erdirmek için yaptıklarından şüphe duyulmamalıdır. Diğer devletlerle birleşerek Türk İmparatorluğu üzerinde hızla başarılı bir sonuç elde edeceğiz. Hepimiz içtenlikle dua etmeliyiz."

Salisbury Markı, Londra'daki Galler Temsilcisi Bay Charles J. Davies'in Türk katliamına karşı protesto mitinginde, Kraliçe Hükümetine her hareketinde destek verdiği için özel bir teşekkür mektubu göndermiştir. Charles J. Davies, Avrupa devletleri ile birleşerek Türk kanunsuzluğu altındaki sorunu bitirmek için ortak hareket yapılması gerektiğini söylemiştir.

Dün gece Norwich'de Belediye Başkanı, Ermeni katliamına öfke, nefreti anlatmak ve acil bir çözüm için toplantı düzenlendi. Hükümetin çözüm üretmesi istenmiştir. Bu tür olayların tekrar etmemesi için önlem alınmasını suçlular, kışkırtıcılar için gereken cezanın verilmesini ve Türk İmparatorluğundaki Hristiyanların güvenliğinin

sağlanması istenmiştir. Mitinge Muhafazakâr Parti, çeşitli yerel papazlar ve halktan insanlar katılmıştır.

TERCÜME NO.42

19 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

St. James Salonunda bugün yapılacak Ermeni mitingine, Lord Belfast Belediye Başkanı, Lord Worcester Belediye Başkanı Beauchamp ve Sulh Mahkemesi Yargıcı konuşmacı olarak katılacaktır. Ayrıca Londra Şehir Meclisini temsil edecek olan Sir Arthur Arnold, halk okulları için Harrow Başpapazı konuşma yapacaktır. İskoç Aberdeen Üniversitesinden Profesör Ramsey, Rochester ve Hereford Kiliseleri için Piskoposları, Anglikan Kiliseleri dışındaki şehir ve ilçe kiliselerini temsil için Dr. Clifford ve Dr. Charles Berry, Yahudi toplumunu temsil için Rabbi Şefi ve onların avukatları Bay Walter Phillimore katılacaktır. Değişiklikler konusunda zabıt tutulacak ve toplantıya şu öneriler sunulacaktır:

Toplantı Aberdeen ve Orkney Piskoposları ve Yahudi Rabbi Şefi Dr. Adler tarafından dualarla açılacaktır. Sekreter, Argyill Dükü Gladstone ve diğer kişiler tarafından yazılan mektupları okuyacak ve oya sunacaktır. Başkanın önerilerinin devamında Bay Arthur Arnold şu çözüm tekliflerini sunacak: “ Bu miting Sultanın savunmasız insanlara yaptığı işkence ve katliama karşı öfke ve nefreti dile getirmek için yapılmıştır. Kraliçe Hükümeti Osmanlı baskısı altında yapılan teröre acil bir şekilde son verecek adımları samimiyetle ve birlik içinde atmalıdır.” Bu sonuç Lord Belfast Belediye Başkanı tarafından onaylanıp, Worcester Belediye Başkanı, Profesör W. M. Ramsay ve Dr.J. E.C.Welldon tarafından desteklenecektir. Parlamento Üyesi Bay F.S.Stevenson devamında şu ikinci çözüm teklifini sunacaktır: “Bu miting Berlin Antlaşmasına imza atan devletlerin sorumluluklarını yerine getirmesini istemektedir. Bu sorumluluklarını yerine getirirken Osmanlı yağmalamalarının ve planlı katliamlarının durdurulması sağlanmalı, köklü ve kalıcı değişiklikler hayata geçirilmelidir.” Hereford Piskoposu bu çözümü onaylayıp, Bay Walter Phillimore, Dr. Jhon Clifford ve Dr. R. R.Kane(Belfast) de destekleyecektir. Bundan sonra Meath Kontu üçüncü bir çözüm olarak şunları önerecektir: “Bu miting Türklerin baskıları altındaki aç, çıplak ve evsiz mağdurlara yardım için tüm uluslara yalvarmaktadır. Westminster Dükünün Ermeni Yardım Fonuna kalıcı destek istenmektedir. Kraliçe himayesindeki Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan’da çalışan yardımsever vakıf temsilcileri için para yardımı beklenmektedir.”

Bu sonucu Dr. Charles Berry onaylayıp Katedral Rahibi Wilberforce destekleyecektir. Portsmouth Kontu Başkana teşekkür edecek ve Tyne- Newcastle Belediye Başkanı bunu onaylayacaktır. Sonunda Ermeni Yardım Fonu için para yardımı toplanacaktır.

Byron Toplum Konseyi Başkanı Bay Edward Atkin, Royston'daki mitingde Ermeniler için St. James Salonunda düzenlenecek mitingde Gladstone'dan aldığı mektubu okuyacağını söyledi. Bu mektubu okumayı akıllıca bulduğunu, Gladstone'nin Ermeniler konusunda endişeli olmadığını söyledi. Liverpool'daki son konuşmasında, söylediği her şeyi bu mektubuna yazdığını belirtti. St. James Salonunda bu mektubu okumak zor olmalıdır. Bay Atkin, Bay Gladstone'a yolladığı cevabi telgrafta bu toplantıda yapmak istediklerini yazmıştır.

Lord Salisbury Warwick'deki Ermeni Sorunu ile ilgili ilçe mitinginde Lord Leigh tarafından kabul edilen sonuç bildirisinde şunlar yazılmaktadır: "Sultan yönetimi altındaki insanların hayat şartlarının iyileştirilmesi için çaba sarf edilmeli, bu isteğimize duyarlı olunmalıdır."

Lord Salisbury, Ermeni Yardım Fonu Muhasebesine şu mektubu yazdırmıştır: "Dışişleri Bakanlığı 16 Ekim 1896 Efendim, Salisbury Markının ayın onundaki mektubunda belirtilen 2000 Poundluk çeki Bulgaristan ve Yunanistan'daki yoksul Ermenilere dağıtmak için Emeni Yardım Fonuna gönderdim. Bu ülkelerdeki Kraliçe temsilcilerine bunun takip edilmesinin gerekli olduğunu tavsiye ettim. Lord Salisbury yerel komitelere ve Yunanistan ve Bulgaristan'daki Kraliçe temsilcilerine benzer komiteler hazırlayarak, bu paranın dağıtılması hazır olmalıdırlar. Efendim, Saygılarımla. T.H.Sanderson."

Sonuç olarak Kraliçenin Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'daki temsilcilerinden gelen raporlarda Ermeni Yardım Fonu Komitesi Yönetiminin imar faaliyetleri için neler yaptıklarını yazmıştır. Westminster Dükü, Yunanistan ve Bulgaristan'daki mültecilerin özel işleri için 500 Pound bağış yapmış, komite kurmak amacıyla Sofya'ya özel bir heyet göndermiştir. Heyet Bulgaristan'dan ayrılan Türklerin arazilerine mültecileri yerleştirmek amacıyla Bulgaristan Hükümeti ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Bu planı gerçekleştirmek için en az 50.000 Paunda ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır.

TERCÜME NO.43

20 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Dün gece Sultan barbarlığına karşı, St. James Salonunda protesto amaçlı büyük bir toplantı yapıldı. Westminster Dükü Başkanlığındaki İngiliz-Ermeni Derneğinin desteklediği toplantının amacı “Milli Protesto” gösterisi yapmaktı. Bu sebeple toplantı geniş katılımlı düzenlenmişti. İngiltere ve Galler’deki şehir ve kasabaların tamamının Belediye Başkanları, her siyasi partiden temsilci, Parlamentodan gelen temsilciler, Kiliselerin Piskoposları ve yüksek mevki sahibi üyeler, okul müdürleri, İskoç Üniversitesi Profesörleri ve çok sayıda çeşitli kesimlerden kişiler davet edildi. Bu davetlere cevaben yüzün üzerinde Şehrin Belediye Başkanı, çoğu nişan sahibi kişiler katıldı. Fakat İskoçya’dan Edinburgh, Glasgow, Aberdeen, Perth ve Dundee Belediye Başkanları toplantıya gelmedi. Uzakta olması sebebiyle Westminster Dükü toplantıya gelemedi. Rochester Piskoposu toplantıya Başkanlık etti. Yüksek mevki sahipleri arasında Londra Belediye Başkanı Worcester Belediye Başkanı (Beauchamp Dükü), Aberdeen Üniversitesinden Profesör Ramsey, Yunan Bakan Gennadius, Parlamento Üyesi James Bryce, Lord Rendel, Harrow Başpapazı Y.E.C.Welldon, Lord Abinger, Parlamento Üyesi Bay Channing, Lord Kinnauld, Hereford Piskoposu Bay Walter Phillimore, Belfast’dan Dr. Kane, Wolverhampton’dan Dr. Charles Berry, Parlamento Üyesi E.J.Morton, Bay Arthur Hayter, Katedral Rahibi Mac Coll, Parlamento Üyesi Bay Voxall, Profesör Agar Beet, Bayan Mary Lygon, Bayan Henry Somerset, Bayan Agatha Russell ve bazı kişiler katıldı. Salona girişte biletler kontrol edildi biletliiler salona alındı. Kapasitenin üzerinde kişi alınmamasına gayret edildi. Katılanlara hizmet etmesi amacıyla her üç kişiye bir görevli verildi.

Toplantı Aberdeen ve Orkney Piskoposunun duasıyla açıldı.

Sekreter Bat Edward Atkin uzakta olan ve toplantıya katılmayan 91 Belediye Başkanının yazdığı sevgi dolu mektuplardan bahsetti.

Bay Gladstone, Argyll Dükü, Westminster Dükü, Kimberley Kontu, Dowager Kontesi Russell, Lord De Ros, Stanhape Kontu, Strafford Kontu, Middlesex Lordu Lieutenant, Temple Kontu, Winchilses Kontu, Northampton Markı, Bristol Markı, Dublin Başpiskoposu, Hamilton Dükü, Wellington Dükü, Bath Markı, Katedral Rahibi Gore,

Dr. Joseph Parker, 28 Piskopos, çeşitli Başpapazlar ve çoğu Anglikan olmayan papazlardan gelen özür mektupları okundu.

Bay Gladstone'den gelen mektupta şu heyecan vardı:

“Penmaenmawr, 17 Ekim 1896.

Sayın Lordum Piskoposum, ümit ederim ki Londra'daki toplantınız iyi geçer. Son iki aydır işlerim sebebiyle siyasetten uzaktayım. Özellikle de milletin sesine uzak kalıyorum. Bu sebeple işlerimi vekillerim devam ettirmektedir.

Şu an hala devam etmekte olan seri katliamları durdurmak ve tekrarını önlemek için Lord Salisbury'yi desteklemeniz gerekir. Onun yapılabileceğin en iyisini yapacak güçte olduğuna inanıyoruz. Bence O, bu durumu bitirmek için yapılabileceğin en iyisini yapar. Çok ters bir şey yapmamalıdır. Biliyorum ki bu ölümcül bir hata olur. O yüzden Ermenistan ile ilgili yapılmış sayısız gösteriyi göz önünde tutmalıdır.

Antlaşma şartlarını uygulatarsak planlı katliamları durduracağımızı, çıkarıcı davranışları, kötüye kullanmaları, bir ya da daha fazla devletlerin düşmanca kışkırtmalarını, kızgınlık yapamaya çalışanları ve tarihin gidişini durduracağımızı söyleyebilirim.

Öncelikle Büyük Katili tanımalıyız. Hareketimiz her ne şart altında olursa olsun geriye dönük her davranışını engellemeli ve sonra bu tecrübe ile ihtiyatlı bir şekilde görevini tamamlamalıyız. Bu şartlarda başlangıçta ulusal görevimiz sadece kısır sonuçlar almak değil, düş kırıklığı ile sonuçlanan ümitlerimizi de diriltmektir.

Avrupa'nın birliği çok önemli ve gereklidir, ancak kesin yolumuzu belirlemeli ve onu göz önüne alarak ilerlemeliyiz.

Eğer bu konuda ülkemize güvenmezsek bazı devletler, Doğu Akdeniz'de Ermenistan'ı bencilliği ile daha da geri götürecek ve bu durumda daha fazla insan hayatını kaybedecektir.

Yönetimde en ufak bir hak iddia etmeden yazıyorum. 1850'den beri 45 yıllık dönemde sorumluluktan kaçmayan, Başbakanlık yapmış biri olarak Dışişleri Bakanıyla özel olarak devamlı işbirliği içerisinde bulunup bu ülkeye ilgi gösterilmesini istiyorum.

Şu anda Sultanın kendisine verilen olağanüstü fırsatları inatçılıkla devam ettirdiğini görüyorum. Acınacak ve yüzkarası sebeplerle şu an ama sadece şu an için zaferini yaşıyor. İnsanlık medeniyeti açısından O sonunda ilk olarak kınanacak, başta kendisi ve daha sonra eli kanlı acımasız yandaşları da bundan nasibini alacaktır.

Sayın Lord Piskoposum, en içten saygılarımı iletiyorum, saygı ve sevgi ile kalın. W. E. Gladstone”

“Rochester Lord Piskoposuna”

Argyll Dükü, 14 Ekimde şu mektubu yazdı:

“Türk Hükümetinin yaptıklarına göstermiş olduğunuz halk ilgisinden ve Dünyada gösterilen tepkiden memnunum. Bununla birlikte İngiliz Hükümetinin ve halkının bu konuda Avrupa Hükümetleri ile birlikte hareket etmesini, Avrupa ve medeni Dünya işbirliği yaparak güçlerini bu şekilde harcarsa modern Dünya için iyi olacağını söyleyebilirim. Gerçekten, Girit’i hatırlarsak Türkiye bu sorunda gerekli yenilgiyle dersini aldı. Şu anda Doğu sorununda da bu dersi alması gerekli ve biz de Avrupa Devletleri ile birlikte ortak hamleler yapıp bu konuda istikrarlı ilerleme gösterirsek güçlü bir çözüm sağlayabiliriz.”

Westminster Dükü dün tarihli mektubunda şunları yazdı: “Ümit ediyorum ve inanıyorum ki acı çeken Ermeni ulusuna uzakta olmama rağmen yaptığımız toplantıda, gereken ilgiyi göstereceğinizi biliyorum. Şu anda sağlığım iyi değil ancak düşüncelerim sağlıklıdır. Bu konuda görevimizi en iyi ve adaletli bir şekilde yerine getirmeliyiz. Bu konuda İngiltere’nin genel olarak harekete geçirildiğini gördüğüm için sevinçliyim. Sultana ve onun tayfasına milletin dehşet ve nefretini kuvvetle alkışlıyorum. Bu büyük toplantıya gereken ilginin gösterileceğine ve Hükümete gereken desteğin verileceğine inanıyorum ki bu Hıristiyan ve Müslümanlara faydalı olur ve Dünya üzerinde alenen yapılan bu kanunsuzluklar son bulur.”

Kimberley Kontu şunları yazdı:

“Katılmak istediğim ancak, 19 Ekimde St.James’deki toplantıya katılamayacağım için üzgünüm. O toplantıya en derinden ve güçlü hisler besliyorum. Şüphesiz Kraliçe Hükümeti genel olarak siyasi görüşüne bakmaksızın ülkemizi Avrupa Savaşına

sokmadan, Avrupa için bir yüzkarası olan Türkiye'nin yaptıklarına son verilmesi için atacağı her adımda destekliyorum.”

Alkışlarla söz alan Başkan bir ama sadece bir görevlerinin olduğunu söyledi. Bu sadece toplantıda alınan bir sorumluluk değil, herkesin kalbine damgalanmış bir görevdir. O bu büyük toplantıya şerefle başkanlık yaptığını söyledi. Bu heyecanı bazı kişiler büyük hayranlık ve kıskançlıkla dinlediler, bundan pişmanlık duymadılar. İngilizler soylu bir geçmişe sahip oldukları için bunu devam ettirmek istiyorlar. Onlar millet olarak kalpten ve vicdani açıdan ortak fikirdeler, doğal olarak buna tepki gösteriyorlar (Alkışlar). St. Bartholomew katliamının ayrıntılarını anlatmak istedi ama bu gereksizdi. Yalanlama ve özür elbette vardı. Yeterince delil var ve Hıristiyan toplumu olarak onların sesini duymalıyız. Onları bu öfkeye hapsedemeliyiz. Hıristiyanlar kendi dindaşlarına derinden sevgi gösteremedi (Alkışlar). Müslümanlara karşı bir savaş yok. İnanç olarak değil insanlık onuru için bir protesto var (Alkışlar). Ancak bu öfkenin sesi yeterli değil; aynı zamanda bu yüzden bu ses için utanılmalı. Sonuçlar korkunç ve daha da korkunç olacak. Bu zulümlerde Hıristiyanlar güçsüz ve yardıma muhtaç kaldı. Buna karşı Avrupa Devletleri çok büyük boyutta silahlandı. Bu zamana kadar birlikte hareket etmek için kıskançlık yarışına giren Avrupa, bu çirkin cinayetleri önlemek için hareket etmemiştir. Çeşitli sözlerle ifade edilen milli ses etki aracı değil, o insanların bu krizde sessiz kalmasını imkânsız bırakan durumdur. Aynı zamanda şerefimiz ortaya konmuştur. Bu ülkenin kılıcı sessizce kınına konulmamalıdır (Alkışlar). Yabancı bir milletle ikili ilişkilerde dayanılması gereken bu noktaya tahammül edilmemelidir (Alkışlar). Egemenlik ne bir siyasi guruba ne de başka bir zümreye adaletsizce kasıtlı olarak terk edilemez. Diplomasimiz yabancılarla ilişkilerimizde kendi çıkarlarımızı gözetmelidir. Bazı şeyler diplomasiden daha derindir. İlgimiz, cesaretimiz, yapacaklarımız ve milletin vicdanı (Alkışlar). Milletin sesi şimdi duyulmalıdır. Konuşmalarımız kontrolsüz vurgularla olmamalı, dilimiz de kendine hâkim ve inançlı olmalıdır. Biz de yüreğimize güvenerek bunu Avrupa'nın vicdanına bırakmalı ve onlardan şunu ümit etmeliyiz; Kalplerini ve vicdanlarını hatasız bir şekilde adaletle ortaya koyarak, Sultanın yönetimi altında savunmasız Hıristiyanlara karşı yapılan zulümlere nefret duymalıdır (Alkışlar).

Bay Arthur Arnold'un ilk çözüm teklifi şöyle idi:

“Bu toplantı, Sultan tarafından savunmasız kişilere yapılan katliam, işkence ve zulme karşı nefret ve öfkeyi açıklar. Kraliçe Bakanlarına, Osmanlı baskısı altındaki terörü acil bir şekilde bitirmesi için atacağı adımları eksiksiz ve yürekten desteklemeyi temin eder.” O yarım yüzyıl tecrübesi olduğunu söyledi. 40 yıl önce Kırım barışını gördüğünü söyleyerek, 20 yıldır Türklerin Bulgaristan’daki kanunsuz zulümlerini protesto ettiğini, bunun için o gece orada bir toplantı düzenlediğini belirtti. Bu yaptıklarının her birinde görülebilen bir farklılık olduğunu, bunun güçlü bir parti ruhu olduğunu konuşmasında anlattı. Söylediklerinin kendi yöneticilerinin fikirlerini umursamadığı anlamına gelmeyeceğini, O herhangi bir toplantıda asla böyle bir durumla karşılaşmadığını söyledi. Belki hala daha fazla his ve daha fazla hassasiyet gösterildiğini ve bunun için Krallığın sonuç alacağını bildiğini ve kimsenin muhalif olmayacağını söyledi. (Bravo, yaşa, alkışlar.) 20 yıl önce Lord Shaftesbury aynı salonda tüm İngiltere’nin “adil ve güçlü bir tepki” ile konuya hassasiyet gösterdiğini ve Bay Gladstone’nun orada bulunduğunu söyledi. O zaman İngiliz Hükümeti, Türk Hükümetinin sistemini destekler şekilde hareket ettiğini, Başbakanın bundan hoşnut olmadığını, Lord Salisbury’nin meslektaşlarının aynı görüşte olmadığını ve Onun Westminster Düküne “İstanbul’da bu ülkenin temsilcisine aşırı önem gösterdiğini” söyledi (Alkışlar). Şimdi hiçbir şüphe yok ya da Kraliçe Hükümeti’ne destek için düşmanlık önerisi yok. Onlar sadece destek teklif etmedi. Çünkü Lord Salisbury Başbakan ve Onun Dışişleri Bakanı, aynı zamanda bu radikal ve etkili şartlar karşısında kendilerini nasıl savunacağını biliyor (Bravo, yaşa). O ilk muhafazakâr devlet adamı olarak Kırım antlaşmasını “Bu Osmanlı İmparatorluğunda başında yanlış bir fikir” üzerine büyük bir ihtimalle reform yapılacak diye açıklamıştır. Bunu destekleyen insanların olduğunu, çünkü bu heyecana muhalif olmadığını ve onların açıkça Başbakanı savunduğunu söyledi, bu genelde faydasız olarak biliniyordu. Aslında buna rağmen bu heyecanın büyük toplantılarda güçlü bir şüpheye yol açtığını söyledi” (Alkışlar). Bu milli sevgi ve öfkenin gücünü bu sorunda siyasi bir saflık olduğunu söyledi (Bravo, yaşa). Maliye Bakanının bu kışkırtmalarını “Hükümetin gerçek yüzü” olarak görüyorum. O çekinmişti ve ben biliyorum ki Maliye Bakanının meslektaşları da çekindi. Bay Curzon’un ifadesi “İstanbul katliamları için hislerimiz, insani olarak oraya yardım etmemiz gerekir ki bu afet kendi sokaklarımıza kadar yayılmasın” demiştir. Bu iftiradır ve yalandır (Alkışlar). O iyi hatırlar ki 20 yıl önce Westminster Dükü, bu platformda benzer bir tavırla bu heyecanda sözler söyleyerek,

zayıf ve güçsüz bir karakter sergilemiştir. O “ insanlığın çıkarları İngiliz çıkarlarının üzerindedir” demişti (Kuvvetli alkışlar). Bu İngilizlerin isteği değil, ama daha da önemlisi insanlığın arzuladığı istektir. O İngiltere'nin her tarafından temsilcileri aracılığı ile düşmanı teslim olmaya davet etmiş ve buna inanarak sonuçta her kesimden ortak destek almıştır. O, Kıbrıs Antlaşmasının uygulanmasının ya da uygulanmamasının boş olduğunu düşünmüştür. Aslında bu antlaşmanın özü uygulanabilir bir antlaşma olduğudur. Ermeniler kendilerini korumak için Sultana karşı bu ülkede Ruslar dışında kimseden destek almamış ve korunmaları imkânsız hale gelmiştir. Rusya Bulgaristan'a yardım için 20 yıl önce bu salondaki toplantıyı desteklemiş fakat iki yıl sonra onların bu heyecanı azalmış ve sel gibi akıp gitmiştir. Rusya'nın yine aynı heyecanda olduğunu görüyorum. Netice olarak İngiliz Halkının düşüncesi, Türkiye'ye baskı yapılmadan reform yaptırılabilir mi? Şimdi onlar 1877'deki düşüncesi ile Türkiye'ye kendi kendine reform yaptırılmayacağını ve bunun baskısız yapılmayacağını bilmiyor mu? (Alkışlar). Bunun cevabı, herhangi bir hükümetin ve devlet adamının cevabından daha önemli ve ciddidir. İnanıyorum ki bu büyük toplantı bu ülkeye damgasını vuracaktır (Alkışlar). Bu güven daha güçlü bir hükümete daha güçlü halk tarafından taşınacak ve heyecan da mukaddes bir meyvenin hasadı olacaktır. Kendinden emin biri olarak İngiliz Halkı mukaddes bir karar verip, Sultana ve Onun Hükümetine karşı binlerce toplantıda alınan kararlar gibi karar alırsa eminim ki bu İmparatorlukta kanunsuzluk curcunası sonunda cennet gibi aydınlık günlere dönecektir (Kuvveti alkışlar).

Belfast Belediye Başkanı Bay W.J.Pirrie bu kararı destekledi ve Belfast halkının bu önemli sorunda temsil ettiğini söyledi. Onlar Belfast halkı olarak her şeyi biliyor (Alkışlar ve gülüşmeler) ve bu şekilde düzenlenen böyle büyük bir toplantıda kendisini şerefiyle temsil ettiğini belirtti. Halkın beklediği dikkate değer sonucu alacaklarını, Türk İmparatorluğundaki insanlık dışı davranışların bitirileceğini ve O şehir halkına uzun zamandan beri vakit kaybettiren Kraliçe Hükümetini, Modern Avrupa'da atacağı her adımda şartsız destekleyeceğini bildirdi. Şu an adalet kılıcını kullanmanın tam zamanıdır ve Ermenilerin bağımsızlığını ilan etmesi için fırsattır olduğunu geçmişte olduğu gibi şimdide bu sefaleti durdurmak için ülkesinin şerefle yardımda etmesini ve zarar vermeden bu derde çare bulması gerektiğini söyledi. Worcester Belediye Başkanı (Beauchamp Kontu) bu kararı destekledi. Londra, zerre kadar yakınında olmayan bu şehirlerde onların korkularını görüyor ve buradaki gaddarca davranışların sona ermesi

bilmesi gerektiğini söyledi. Urfa Şehri ile yakından ilgilendiklerini çünkü buranın nüfusunun Worcester ile hemen hemen aynı olduğunu, orada iki günde 8.000'den az olmayan erkeğin öldürüldüğünü, aynı zamanda Kilisede 2.000 kadın, çocuk ve erkeğin dua ettiği sırada benzin dökülerek ateşe verildiğini belirtti. İngiltere'nin burası ile ilgilenmesi için milyarlarca sebebi olduğunu belirtti.

Aberdeen'den Profesör Ramsey, Ermenistan ve tarihiyle ilgilenen birisi olarak takdim edildi. O, sonuç kararını desteklerken Ermenileri siyaset dışı saydı. O, Müslümanlardan misafirperverlik gördü ve bunların çoğu için, Hıristiyanlara zulüm yapıldığı şüphesini düşünerek üzüldü ve şunları söyledi: "Sultan Türk Halkının kötü düşünceli dâhisidir. O kötü düşüncelerini sistemli bir şekilde gerçekleştirip büyük şehirlere doğru ilerlemektedir. Bu politikada Sultan Ermeni atalarının hepsini inatçı olarak görmüş, kendi karakterinden göze çarpan en önemli özelliği de bu olmuştur. 1880 de Türkiye'de Müslümanların Ermeni bir Sultan tarafından mahvedileceği kehaneti vardı. Bunların bazılarının dininden dönen Ermeni bir annenin oğlu tarafından yapılacağı anlatılıyordu. Şüphesiz hiç kimse 20 yıl önce Osmanlı Hükümetinin Hıristiyanları yok etme politikasına inanmıyordu. 1880 de Büyük Devletlerden 6 tanesinin temsilcisi bu olayların olacağını tahmin etti. Kürtler bu katliamlarda nefretle hareket edip büyük kıyım yaptılar. Bu halen sürmekte ve devam da edecektir. İskoçya'daki toplantıda onlar kendi devlet adamlarını tahttan indirmeye inanmadı ve Avrupa bu iki kriz arasında, savaşa girme ve katliamların devam etmesini engelleme arasında tercih yapmak durumunda kaldı. Kıbrıs Antlaşması ilk olarak aldatici ve etkileri yıkıcı olarak anlatıldı (Alkışlar). Kıbrıs Avrupa Devletlerine verilmelidir, bu sadece antlaşma şartı değil Sultan kanunsuzluklarının tekrar etmemesi için gerekli bir durumdur (Alkışlar).

Toplantı sonucunu okuyan Dr. J. E. Welldon Hıristiyan Papazların milletlerarası politikada büyük yetkiye sahip olmasının iyi olmadığını söyledi. Bu doğrudu, o Piskoposluğun doğru davrandığını söylemedi (Gülüşmeler). Fakat bu doğru olsaydı milletlerarası siyasetin Hıristiyanlar yararına farklılıklar göstermemesi gerektiğini söyledi (Bravo, yaşa). Onlar daha çok Hıristiyanlara teklif yapar, mevcut Kraliçe Hükümetini destekler ve Lord Salisbury'e minnet borçludurlar. Ermeni "Mavi Kitabı"nın son zamanlarda Lord Salisbury'nin okumaması imkânsızdır. Avrupa Savaşına ihtiyaç duyulsa bile diğer Avrupa ülkelerinin özellikle Rusya ve Avusturya'nın savaşa

kışkırtmaması Lord Salisbury'e anlatılmalıdır. Hükümetimiz destek istemiyor. Eğer ihtiyaçları olursa diğer ülkelerin hükümetleriyle özellikle Avusturya ve Rusya Hükümetleriyle durum müzakere edilmelidir. Bu zulmü azaltacak sadece ama sadece iki kişi var. Bunlardan biri Türk Sultanı diğeri ise Rus İmparatorudur (Alkışlar). Bu durum Rusya'ya yaptığım son seyahatte ortaya çıktı. Orada herkes Rusya'nın Ermenistan'ı iyi bilmediğine inanıyordu. Onlara göre Rusya bunu anlasaydı bölgede daha etkili olurdu. Fakat halk içinde anlayışlar yavaş yavaş değişiyor ve Avusturya'da, Rusya'da halk Tanrıya şükrediyordu. Bunun gibi başka ülkelerde de halkın düşüncesi uyanmaya başlıyor. Hristiyanlığa itibar kaybettiren bu suçların gerçek olduğu düşüncesini ortaya koyuyor ve bunu Hristiyan milletler de anlaşılır şekilde kabul ediyor ve bunun cezasının verilmesini istiyorlar. Yardımlarımızla, Güneşin mutsuz Ermeniler üzerinde daha güzel bir şekilde doğmasını ümit ediyorum.

Bu karar oy birliği ile kabul edildi ve şu söz söylendi: “ Ve Mısır'daki Baston.”

İngiliz-Ermeni Derneği Başkanı Parlamento Üyesi Bay F.S. Stevenson söz alarak şu teklifte bulundu: “Bu toplantı, Berlin Antlaşmasının altında imzası bulunan devletlere yalvarmakta, insanlık şerefi ve sorumluluklarının devamı için Osmanlı baskısı altında yapılan yağma ve planlı katliamları acilen durdurmalı ve kalıcı reformlar yapılmalıdır.” O geçen sene Sasun katliamına karşı büyük bir toplantı düzenledi. Fakat şu anki durum daha vahimdir. Bu katliamın sonucu tam olarak bilinmiyor ve sonradan ortaya çıkıyor. Onların ümidi şudur ki Avrupa birlikte hareket ederek bu kötülüğe son verecek, Osmanlı Hükümeti ve zavallı ekibi de bu suçlar karşısında cezalarını çekeceklerdir (Alkışlar.) Avrupa birliği daha yüksek değerlerle kendi çıkarını bırakıp, büyük devletlere başvurarak öncelikle bu insanların sorununun çözümü için uğraşmalıdır. Bu yüzyılda iki tane başarılı işbirliği örneği vardır. Bunlardan biri 1820 de Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, bir diğeri de 1860 da Lübnan'da güvenliğin sağlanması amacıyla reformların yapılmasıdır. Coğrafi konumundaki ihtiyaçtan dolayı Rusya'nın başkanlığında Ermeni reformunun yapılması gerekir. Ki bu en uzak İskoç köyünde yapılan her toplantıda bile, Dünyadaki iki büyük hükümdarın bu sorunu çözmek için bir şeyler yapmadığı konuşulmaktadır (Alkışlar).

Bay Bryce şunu göstermiştir ki biz kendi düzenlemelerimizle Sultan üzerinde etkili bir baskı yapabilir ve özellikle daha zayıf durum olmasına rağmen gücümüzü şartsız olarak

kullanabiliriz. (Alkışlar.) Kıbrıs Antlaşması sırasında İngiltere özel bir durumdadır. Berlin Antlaşmasında ise bu durum diğerleriyle aynı konumdadır.

Bu düşünceleri destekleyen Hereford Piskoposu sorumluluğu yürekten hissettiğini söyledi. Bazen yönetici, devlet adamı ve diplomatlardan korktuğunu, onların gazetelerde iyiliğe inanmayan kimseler olduğunu duyduğunu, bu sorunda bu ülkeye karşı hassas olmayacağına inandığını söyledi. Eminim ki bu toplantıda herkes tek bir seste birleşecektir. Herhangi bir kimse farklı düşünürse bu milletin yararına, tamamen kendisini temsil edecek ve Lord Salisbury desteklenecek, başbakanın eli kuvvetlenecektir (Kuvvetli alkışlar). Bay Gladstone aynı zamanda bu toplantıya duygusal yaklaşmamalı, ülkemizi sonbahar rüzgârının savurduğu gibi süpürmemeli yavaş yavaş çözüm üretmelidir. İngiliz halkının sesi derinden ve temkinli bir şekilde ifade edilmelidir. Bu toplantıda ülke genelinde herkesin Başbakana güvendiğini ve onun düşünceleriyle sonuç alınacağını, bu durumda İngiltere'nin pişman olmayacağını ve Türk Hükümetinin hatalı politikalarının yapamayacağı düşüncesini destekliyorum (kuvvetli alkışlar). Geçmişte yapılan hatalardan şerefimizle ders çıkarabilir ve olayların tekrarında kurban vermeyiz. Evet, herhangi bir gücün bu olayların affedilebileceği düşüncesi bu durumda yanlıştır. Aynı zamanda buna Tanrının yardımı ile nefretle son verilmelidir (Kuvvetli alkışlar). Ermenilerin şiddete maruz kaldığı iki yıldan beri Avrupa Devletleri güçsüz bir şekilde duruyordu. Türk Sultanı ve onun kurmayları alçaklık ve rezillikle işlerine devam ediyor ve Anadolu'daki bu zulümler orasının bir bir katlim haritasına dönüştüğünü ve Sultanın aylarca işini tam olarak yaptığı görülüyor. Sultan o zaman daha da ileriye gidebileceğini hayal ediyordu. Aynı zamanda Avrupa Devletleri tereddüt etmeden Sultanla görüşseydi (Çünkü Avrupa Devletleri bunu küstahlık olarak görüyorlardı.) rahatlıkla sonuç alır ve şu söylenirdi:

“Anadolu illerinde arzuladığımız barış ve bütün reformlar gerçekleştirildi.” O zamanlar düşündüğümüz gibi- mutsuz günlerin gelmeyeceğine inanıyorum- ki, diplomatlar bu durumda şunları söyleyeceklerdir: “Ebediyete kadar sürecek barışı getirdik, zaferimizi kutlayacağız.” Fakat bu onursuzluğa katlanılacak (Bravo, yaşa, alkışlar). Ümit ederim ki dualarınızla Büyük Başbakanımız Rusya ve diğer devletlerin temsilcileriyle yardımsever ve dostça ilişkiler kuracak, acil eylem için iyi işler başaracak ve geride kalan mutsuz Ermeniler için mutluluk getirecektir (Alkışlar).

Onların hepsinin inandığı gibi inanıyorum ki Lord Salisbury daha etkili olan uzaktaki ülkelere daha da yaklaşacaktır (Bravo, yaşa). Ettiğimiz dualar muhtemelen onların temsilcisine etki edecek ve bu yüzden bütün toplantılardan sonra diğer ülke temsilcileri nasıl davranacak? Eminim ki onlar nasıl davranacaklarını konuşuyorlar. Bu yüzden ne olursa olsun onlar Avrupa birliğini çamur üzerine sürüklemeyecek ve devamında yok olan yardıma muhtaç Ermeni halkı için duygusuzluğa izin vermeyecektir (Kuvvetli alkışlar). Onlar, İngiliz İmparatorluğunun barış için var olduğunu hepsinin bunu kabul ettiğini anlattı. Onlar bazen barış için ilgilendiklerini, ancak bazen bu konuda anlamadıklarını anlattı. Eminim ki barıştan daha fazla ilgilendiğimiz şey, İngiliz onurudur (Alkışlar). Bu üzücü işlerin 11. saatinde onlar bazen hırsızlık ve zulümden sonra milletlerin şereflerini tehlikeye attıklarını hissediyorlar ve bütün bu toplantıların doğru olduğunu anlarsam, şimdi İngiliz halkı bu durumu saygıyla karşılayacak ve gizli diplomasi ile bu olayın içine girecek, İngiliz şerefının mirası önemini kazanacak, Hıristiyan görevi duygusuyla onlara moral verme mecburiyetimiz kendi kendine yerine gelecektir. Hıristiyanları kurban vermemeliyiz ve Hıristiyanlar kendi devlet adamlarından bu durumla ilgilenmelerini, bir tercih yapmaları gerektiğinde, onların İngiltere'yi tercih etmesi gerekir. İngiltere'nin de onları yalnız bırakmaması gerekir. Çünkü onlar atalarının mirasını küçültmek veya itibarını düşürmek istememektedirler (kuvvetli alkışlar). İngiliz halkı Kraliçenin askerleri olarak erkek çocuklarını değerli görmekte İngilizlerin şerefini korumak için Başbakan ihtiyaç duyduğunda tüm riskleri göze alarak onları göreve yollamaktadır (alkışlar). İngilizler bunu önemli bir görev olarak görmektedir. Şu bilinmelidir ki (Eğer Avrupalı bir devlet adamı buna ikna edilirse daha iyi olacak) bu iş korkusuzca yapılırsa aynı kurbanlar verilecek ve yüz binlerce İngiliz evinde yas tutacaktır (kuvvetli alkışlar).

Bu sonucu destekleyen Bay Phillimore, Türkiye'de kendilerinin çeşitli noktalarla yeteri kadar ilgilenilmediğini ve baskı kurulmadığını düşündüğünü söyledi. Kendilerinin Rusya'nın arkasında yer aldıklarını ve bu konu üzerinde özel bir sorumluluk aldıklarını söyledi. İngiltere'nin Kıbrıs Antlaşmasına kadar Ermenilerin şerefini korumadığını söyledi. Bu antlaşmada hepimiz mahcup olduk ve bu yüzden en ufak bir şey bile kazanamadık (alkışlar ve gülüşmeler). Rusya ile bu hatayı düzelterek anlaşalım. Fakat bunun için Avrupa Ermeni sorununda bizim çözümümüzde bize güvenmelidir. Bizim düşündüğümüz Rusya bu durumda Türkiye'de başarılı olmak için kendini tehlikeye

atmayabilir. Rusya Batum'a kadar ilerler ve sonuçta tonlarca İngiliz gemisi burada bir şey yapamaz (alkışlar). Bu ülkenin insanları kendi hükümetleri için eğer bu korkulu duruma karşı, sonuç olarak herhangi bir çaba göstermezlerse Rus halkı onlar hakkında iyi düşünmeyecektir (alkışlar).

Alınan sonuçları uzun süre alkışlayan ve desteklediğini söyleyen Papaz Dr. John Clifford, bu durum için hiç kimsenin önyargısı olmadığını iddia etti. Muhafazakârlar ve Liberaller, Lord Salisbury'e aynı ruhla sadık kalarak desteklemelidir. İnsanlar bu zulümlerin sonunda hiç kurban vermemek için gayret göstermelidir. Lord Salisbury bu konuda daha çok çalışarak bu ülkedeki sorunları çözeceğini düşünüyor ve hiç kimse savaş istemiyor. Güvenliğin sağlanmasını ve insanlığın savaştan kurtulmasını istiyor. Biz bu düşünceye sahip olmalıyız (alkışlar). Daha uzun süreli işbirliği denedik ve onlar ilkokul çocuğunun oynadığı silahlı oyundaki gibi dağıldılar. Bu ülkenin insanları Sultanları yüzünden utanmış görünüyor. Uzun yıllardan beri bu millet hasta adam gibi görülmekteydi. Fakat Sultan gardiyan gibi durmaktadır (alkışlar). Onlar işinin ehli olmayan babaları gibi cesur olsaydı daha fazla kanunsuzluk olurdu ve Napoleon gibi hapse atılırdı.

Belfast'dan Papaz Dr. R.R. Kane kendi ülkesinin adımlarını öncü olduğunu bu durum hakkında çok şey hissettiğini söyledi. İlk olarak mağdurlar için son derece üzülüğünü, bu durumdan nefret ettiğini ve bu suçu durdurmak için yeterli mevkide olmadığını söyledi. Bu durumun küçük bir olay olmadığını bu olayın kendiliğinden büyüdüğünü öğrendiğini, acı çeken Hıristiyanların yaşama güvenliğinden ve bağımsız yaşamalarından endişe ettiğini söyledi. Kararlar hararetle desteklendi.

Wolverhampton'da Papaz Dr.Charles Berry, 3. bir teklif sunup şunları söyledi:

“Bu toplantı Türk baskısı ve kanunsuzluğu altında çaresiz, evsiz, çıplak ve aç kalan mağdurlar için bütün devletlere yardım için yalvarmaktadır. Westminster Dükünün, Ermeni Yardım Fonu planına en iyisinin yapılması için destek beklenmekte ve hayırsever kuruluşlar için para yardımı istenmekte, Kraliçenin Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan'daki temsilcileri ile birlikte rehinelere için işbirliği yapmaya davet edilmektedir.”

Lord Salisbury'yi destekleme konusunda karar alındı. Ona karşı huzursuzluk ya da nankörlük yapılmayacağı belirtildi. Bugün yapılan konuşmalardan sonra güzel bir karar alındı ve alınan bu karar büyük takdir topladı. Bu ortak bir düşünceydi. Lord Salisbury'ye muhteşem bir görev verildi. O daha fazla sorumluluk aldı. Yapılan bu teklif sonunda çözüm için işbirliği kararı alındı. En yakın Dışişleri Temsilciliğine Ermeni mültecilerin yaşaması, açlık ve soğuktan kurtarılması için yardım edilmesi konusunda mektup gönderdi. Bu doğrudan ve samimi bir şekilde ifade edildi. Onlar, bazı gazetelerin söylediği gibi coşkulu ve duygulu değil, onlar soğukta kalmış ve çoğu Ermeni mültecinin anlattığı, onlar soğuktan korunmak için kiliseler ve başka yerlere sığınıp orada daha güvenle yaşamaktadırlar.

Bu öneriyi Devizes Belediye Başkanı yürekten desteklediğini söyledi.

Toplantı başkanı teşekkür ederek Bay Arthur Hayter'in önerdiği ve Newcastle on Tyne Belediye Başkanının desteklediği son öneriyi oylamaya sundu ve samimi duygularla kabul edildi.

Rochester Piskoposu yaptığı kısa konuşmada teşekkürlerini bildirdi ve dinleyiciler "Tanrı Kraliçeyi Korusun" ilahisini dinledi.

Parlamento Üyesi Bay Carvell Williams, Lord Salisbury'nin özel sekreterinden aldığı mektubu okudu:

"Dışişleri Bakanlığı, 16 Ekim 1896.

Efendim, Salisbury Markı ayın 5'indeki mektubunuzu aldı. Ermeni katliamı için Avrupa Devletlerinin hareketsizliğini ileri sürerek, Doğu Kirkby'de Vaftiz Kongresi düzenleyerek bir protesto gösterisi fikri olduğunu söyledi.

Buna ek olarak Kraliçe Hükümetinin bu soruna karşı, Lord Salisbury'nin pişman olmayacağı bir halk kararı olarak Kraliçe Hükümetine gönderilmesini ümit ediyorum. Bu durumda Lord Salisbury sorumluluğunu bilirse, yanlış anlaşılmanın önüne geçmiş olur.

Büyük Britanya İstanbul'da görünürde bir şey yapmamaktadır. Orada yapılan baskılar görünmekte ve bu ülkede Avrupa Devletlerinden hiçbiri bu duruma müdahale etmemektedir. Saygılarımla, T.H. Sanderson.

Bay Bryce bunun devamında Die Nation Gazetesinin Berlin muhabirine şu mektubu gönderdi:

“9 Ekim 1896. Efendim, mektubunuza cevap olarak Almanya’da halkın düşüncesinin iki noktada toplandığını, İngiltere ve Almanya’yı iki yakın arkadaş gibi gördüklerini söylemeliyim. Bunlardan birincisi Hıristiyan Emeniler yararına devam eden faaliyette Alman baskısının büyük olduğudur. Bu hareket İngiltere’yi sembolik de olsa ilgilendirmektedir. İngiltere’nin Doğu Sorununda geçmişte bazen çıkarıcı davrandığını inkâr etmiyorum. Bence 1878’de her iki ülke Almanya ve İngiltere soruna çıkarıcı bakmaktaydı ve ilerisini göremediler. Bu durum devam etmesine rağmen başlangıçta ilgisizdik. Bu, sadece Hıristiyan soyunu yok etme riskini taşıyan harekete son verme ve korkunç zalimliklerle işlenen bu suçları durdurmak için bir harekettir. Hükümet işine henüz başlamadı ve şu anda yetersiz görünüyor. Onlar arasında en göze batan kişi Doğu siyasetine karşı çıkan Lord Beaconsfield’dir ve Kıbrıs’ta Bay Gladstone’nun kazandığı gibi kazanacaktır. Onlar daha çok geçtiğimiz Aralık ayında Transvaal’a yolculuk etmiş ve Mısır’da çoğu İngiliz görevlerini beğenmemiştir. Başka bir deyişle bu gücün ve İngiliz halkının saldırgan politikalarına daha az ilgi göstermiş ya da onlara karşı durmuştur. Tek kelime ile bu hareket tamamen tabii ve saf insani duygulara sahiptir. Bu hareketin siyasi bir amacı yoktur.

Gördüğümüz ikinci düşüncede Alman halkına kıyasla İngiliz halkı daha çok pişman olmuştur. Özellikle Büyük dini toplumlar şu an, eski Hıristiyan halkının çektiği acıları görmektedir. 60.000 den fazla Ermeni Hıristiyan son 12 ayda öldürülmüş, onlardan daha fazlası evleri ve yiyecekleri elinden alınarak açlığa terkedilmişlerdir. Birçoğu da öldürülmeden önce korkunç işkencelere maruz kalmıştır. Bu kişilerden binlercesi imanlı bir şekilde son güçlerini ortaya koyarak şehit olmuşlardır. Şüphesiz bunlar gerçektir ve sağlam kaynaklara dayanmaktadır. Bunlar Amerikalı misyonerler ve Avrupa Konsolosları tarafından da kabul edilmektedir. Parla mentonun Mavi Kitap’ında bunların tamamı vardır. Şüphesiz bu katliamlar kışkırtma sonucu çıkmamış, Sultan tarafından dikkatlice planlanmıştır. Sultanın alçak ekibi olan bakanları, Sultanlarına güvenmişlerdir. Yeni ve benzer katliamların tekrarlanma olasılığı yüksektir. 19.yüzyılda işlenen bu katliamların Hükümet sorumluluğu altında olması 6 Büyük Devleti, Hıristiyanları koruma konusunda anlaşma yapma yükümlülüğüne itmiştir. Alman Halkı

gibi bu duruma sadece ağlamamalı, bu devletler Almanya'yı da Doğu Sorununa dâhil ederek benzer korkuları durdurmalıdır. Farz edelim ki güçlerimiz devlet adamlarını ikna için yeterli gelmedi, işte o zaman bu duruma ağlamamız gerekir. Mektubunuzdan Almanya'nın milletlerarası durumunun zayıf olduğunu anlıyorum. Bu yüzden Doğu Sorununda yalnız olamayacağını ve bu krizdeki sorunda tek başına adım atamayacağını görüyorum. Almanya'nın, Avrupa barışını isteyen devletlerin başında geldiğini biliyorum. İngiltere de bunu çok istiyor ancak bu devletler Berlin Antlaşmasında geride kalan Doğulu Hıristiyanları kurtarmak için görevlerini ve şereflerini sınırladılar. Sultanın bu katliamlardaki etkisini bitirmenin en önemli yolu bir Avrupa savaşı tehlikesini azaltarak, Almanya ile birlikte, diğer devletlerin ortak hareket etmesiyle, Sultanın kaçınılmaz sonunu hazırlamaktır.

“Daha önce bir Alman Üniversitesinde eğitim gördüğüm ve çok sayıda Alman arkadaşım olduğunu da var sayarak ülkeniz için derin hisler beslediğimi söylemeliyim. 1866 da önce Almanya'da yaşadım ve sadece Alman halkına hayran olmadım, aynı zamanda milli ortaklığımızı sevinçle karşıladım. Mektubunuzda gördüğüm serinkanlılık İngiltere ile Almanya'nın ortaklığının olmadığına çoğu İngiliz gibi pişman olduğunu gördüm ve bu iki ülke arasında hiçbir uyumsuzluğa gerek kalmadan Afrika'da yapıldığı gibi gerekli şekilde davranılmasının doğru olacağını düşünüyorum. Şu an özellikle halkınız da bunu ümit etmektedir. Adalet ve özgürlük, her iki ülkenin hükümetlerinin beraber hareket ederek, Türkler tarafından mağdur durumda bırakılan ve kesilerek şehit edilenler için ortak çaba göstermesini bekliyor. En derin saygılarımla, James Bryce.”

TERCÜME NO.44

23 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Westminster Dükü, Bulgaristan Hükümetine Ermeni mülteciler için yaptığı insani yardımlar için teşekkür edilmesini istedi. Bu ülkedeki mülteciler için para toplanarak bir fon oluşturulmasını ve Dışişleri Bakanlığını bu konuda çalışma yapmaya davet etti. Ermeni Yardım Fonu Hazinesi sorumlusuna şu mektubu yazdı:

“Dışişleri Bakanlığı 21 Ekim,

Efendim, Bulgaristan’daki yoksul Ermeni mültecilerine yardım için 20 Ekim tarihli mektubunuz Lord Salisbury’e iletildi. Sofya’daki Kraliçe temsilcisi ve Başkonsolosun Bulgaristan Hükümetine dağıtılacak yardımın tespitine başlanması için bir telgraf gönderin. Saygılarımla T.H.Sanderson.

The Times’da 20 Ekimde Profesör Ramsey “Sultan’ın annesinin Ermeni olduğunu” yazmıştır. Profesör Ramsey Sultanın baskı yapmadığına işaret etmiş ve olayların Ona mal edildiği için pişmanlık duyulması gerektiğini yazmıştır. Profesör Ramsey Sultanın doğumu ile ilgili şunları yazmıştır:

“Sultan tarih önünde küçük olmayan bu suçlamalara koltuğunun hakkını vererek cevap vermelidir. Bakanlarının nasihatlerini dinlemeden kendi kararı ile katliamları başlatan Türklerin cezasını vermelidir. Türk insanının yaptığı bu şeytanca olayları karalı bir politikayla, Ermeni soyunun devamına izin verecek şekilde çözmelidir. 1880’de Türkiye’de arazi sahibi Ermeniler kendileri üzerinde olumsuz bir davranış olacağını tahmin ediyorlardı (tahminler gerçekleşti) ki bunu Türk Devleti Ermeni asıllı Sultanıyla gerçekleştirdi. O zaman da aynı kişi Sultan’dı. Annesinden almış olduğu şefkat dolu eğitimin insanlar tarafından kine dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Bu durum Onun için büyük bir talihsizliktir. Şu anda küçük Ermeni çocuklar ileride büyüyecek kin besleyeceklerdir. Bu 1880 de tahmin edildiği gibi Türklere güvensizliği arttıracak ve Saray tarihine terör olayı olarak geçeceğini düşünüyorum.

Dün gece Holloway Yolu Kuzey Sanat Enstitüsünde Islington Halkının düzenlediği bir toplantı yapıldı. Bölge Papazı W.H.Barlow’un Başkanlık ettiği toplantıya Parlamento Üyesi Bay B.L.Cohen, Parlamento Üyesi Bay T.Lough çok sayıda yerel Papaz ve

Anglikan olmayan Papazlar katılmıştır. Bay T.Osborn'un önerdiği ve Bay Raison'un desteklediği kararlar şunlardır: “ Bu toplantı Islington halkının siyasi ve dini isteği altında Ermeniler üzerindeki Türk katliamını protesto etmek ve kesin olarak kınamak için yapılmıştır. Kraliçe Hükümeti bu katliamları sona erdirmesi ve tekrarını önlemesi için samimi olarak desteklenmekte, suçlu Türklerin cezalandırılmasını istemektedir.” Rusya ziyaretinden yeni dönen Parlamento Üyesi Bay Lough, bu büyük seyahatinde, ne Rusya'nın İngiltere'ye ne de İngiltere'nin Rusya'ya karşı düşmanlığı olmadığını ispatladığını söyledi. Rusya ile Osmanlılar arasında yapılan ve unutulmuş Kırım Savaşını Rusların hala hatırladığını söyledi. Gerekirse İngiltere Türk Kanunlarını tek başına değiştirebileceğini, bu durum karşı tarafı kışkırtıp düzeni sağlamanın daha da zorlaşacağını belirtti. Bu öneri az bir oy farkıyla reddedildi. Bu durumda Avrupa Devletlerinin birleşerek iskân etme çözümü de reddedildi. Kabul edilen maddeler onaylandı ve Ermeni Yardım Fonu için para toplandı.

TERCÜME NO.45

26 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Lord Salisbury, aşağıdaki mektubu Ermeni Yardım Fonu Veznedarına gönderdi:

“Dışişleri Bakanlığı 24 Ekim 1896,

Efendim, Ben Salisbury Markizinden aldığım yetkiyle, Sofya’daki H. M’nin temsilcisinden alınan telgrafa göre Bulgaristan Hükümetinin, Ermeni yardımı konusundaki organizasyonları Varna ve Ruscuk’ta İngiliz Konsolos Yardımcılarının kontrolü altında yapılacağı teklifini açıklamakla görevlendirildim. Bu Konsolos Yardımcılarının da bölgede bulunan yerel komitelere katılmaları teklif edildi. Ben &e.T. H. Sanderson.”

Dün akşam Westminster Köprü Yolunda Hıristiyan Kilisesinde Papaz F.B.Meyer, Hampstead’da Ermeni mültecileri kabul etmek için açılan iki eve ilave olarak muhtemelen bu hafta içinde Başkanlığını kendisinin yaptığı Yardım Komitesinin, bu hafta içinde ek olarak bir ev daha açacağını belirtti. Yardım Komitesi kıyılarımıza her an çok sayıda Ermeni’nin karaya çıkmasını beklemektedir. Birleşik Devletler (A.B.D.) bu mültecileri kabul etmeyi reddetmiştir. Yardım komitesi gerekli görüldüğü takdirde burada bir Ermeni yerleşim yeri kurmayı düşünmektedir.

Ermeni Yardım Fonu adına yapılan bu müracaata karşılık olarak Westminster Düküne, İstanbul’dan gelen fakir Ermeni mültecilerin acil ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Sofya’daki Konsolosluk ve Kraliçe temsilciliğinin hizmete açılması için 5.000 Pound harcama yetkisi verilmiştir.

TERCÜME NO.46

27 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

Dün gece Holborn'de St. Andrew Kilisesinde, İngiliz Ermeni Birliğinin kuruluş yıldönümünde Katedral Rahibi Gore vaaz verdi. Vaazdan önce “Hıristiyan askerleri ileri” ve “Kilisenin bir vakfı” isimli ilahiler söylendi. Bunu takiben “Azizlerimizin hizmetleri için” ve “Tanrının hükmü altında” isimli ilahiler söylendi. Abeerden ve Orkney Piskoposu (Federasyon Başkan Vekili), St. Andrew Piskoposu ve Rockhampton Piskoposları konuştular. Cemaat içerisinde Bay Lewis Morris, Parlamento Üyesi Bay J.Bryce ve Bayan Bryce, Parlamento Üyesi Bay F.S.Stevenson, Parlamento Üyesi Bay Channing, Bayan Hayter, Bay G. W.E. Russell, İsa'ya dua edenlerin başında gelen Profesör Teheraz, Katedral Rahibi Barker, Papaz H.R. Haweis ve Bayan Haweis, Papaz J.G.Adderley, Bay Krakedian ve Bay Edward Atkin (Federasyon Sekreteri) de vardı. Vaiz Jeremiah 21. cildin 12. sayfasındaki “bu gece bu duruma karşı tek vücut olun” manasındaki vaazı verdi. Çoğu gelenekçi eski Kiliseler, yüzyıllardan beri devam eden hakaretlere ve mağdurlara sessiz kalmayacaklarını bildirdi. Ancak son birkaç yılda olan bu eziyetin şeytanca olduğunu ve cezasız kalmayacağını söylediler. Bu eziyet altında sığınılacak bir liman vardır. Artan korkulara karşı Hıristiyan Kilisesi özel önlem almalı, felakete karşı sorumluluğu üstlenerek üç devletle yakın ilişkiler kurarak en kısa zamanda çözüm bulmalıdır. Bu üç devlet Avusturya, Rusya ve İngiltere'dir. Bu milletler halen Hıristiyan kardeşlerdir. Birlikte hareket edip Avrupa üzerinde güçlü olduklarını göstererek hareket etmelidirler. Böylece yalnız kalan Türk güçlerine karşı ortak hareket edip üstünlük sağlayabilirler. Rus politikacılar eğer izin verirse, Avrupa'nın köşesinde bulunan İstanbul'a denizden ve karadan yaklaşabilirler. Onların Kırım Savaşından ve 1878 Osmanlı Rus savaşından kaynaklanan büyük tecrübeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte İngiltere tekrar müdahale edip kendi özel isteklerini uyguladığında sonuca daha kolay gidecektir. Bu politika geniş zamanda ispatlanacaktır, çünkü İngiltere'nin genel politikası kendine has ve geniş zamanlıdır. 1878'de bu ülke harap edildiğinde Türkiye'deki Hıristiyanlar kendi güvenliklerini garantiye almak için çok büyük şans ele geçirmişlerdir. Mevcut durum içerisinde Kilise çağrıda bulunmuş, fakat bu çağrıya halk tehditlerden dolayı cevap verememiştir. Baskıcı politikalar fark edildi. Hıristiyan milleti anlayışının yerleşmesi için çok geç olmuştur. Bu durum onların

bir millet ve bir Hıristiyan olarak pişman oldukları ve sorumlulukları karşısında utandıkları durumdu. Rusya başta olmak üzere Avrupa devletleri olarak onları anlamalıyız. İngiltere tarafından Kıbrıs Antlaşmasında yalnız bırakılan bu Doğulu insanlara fedakârlık için hazır bulunalım. Ermeni Yardım Fonunu unutturmamalı, yüzlerce ve binlerce kötü davranışa maruz kalan insanların acılarını hafifletmeliyiz. Vaazdan sonra Yardım Fonu kurulup para toplanacak ve bu para Hıristiyanlık adına hizmette kullanılacaktır.

Dün gece Perth Şehir Salonunda Dutley Kontu ve Parlamento Sekreteri, Ticaret Odasına ait Primrose Cemiyeti'nin düzenlediği toplantıda, İstanbul'da ve Anadolu'da çoğu İngiliz'in iğrenç bir olay olarak gördüğü barbarca ve planlı soykırıma karşı komite kurma konusunda anlaştılar. Bu heyecanla tehlikeye giren Avrupa barışına karşı halkı bilgilendirmek amacıyla açıklama yapma kararı aldılar. Bu ülkenin insanlarına ulaşmak için ilk olarak ticaretle uğraşanlara, daha sonra diğer halk kesimiyle ilişki kurmaya karar verildi. Diğer ülkeler bu durumu kendi çıkarları için kullanırken İngiltere bunu insanlık adına yapmalıdır. Başbakan bu teklife özel ilgi göstermiştir ve bu yüzden Lord Rosebery'nin Edinburg'da devlet adamına yakışır şekilde yaptığı konuşmaya Ermeniler minnet duymalıdır.

Katedral Rahibi MacColl, Eastbourne'deki Ermeni toplantısındaki konuşmasında Lord Rosebery'nin sözlerinden bahsetmiştir. Lord Rosebery'nin politikasının Lord Salisbury politikası olduğunu söylemiştir. Katedral Rahibi MacColl'un bundan haberi yoktu. İngiltere'nin çıkarına, Tanrının istemediği anlaşılmaz bir durum vardı. Lord Rosebery'nin Edinburg'da söylediği bu sözlerinde İngiltere'nin 1000 tane isteği olduğunu; Ermeniler ise İngiltere'nin 999. isteği olduğunu söyledi. Katedral Rahibi MacColl Rusya dışında Avusturya ve Almanya'nın da bu durumda günahkâr olduğunu açıkladı. Çünkü Avusturya Ermenilere yardım ediyor görünüp, Makedonya, Selanik ve İstanbul'u ele geçirmeye çalışıyordu.

TERCÜME NO.47

30 Ekim 1896 Ermeni Sorunu

İran'dan tanınmış bir Ermeni olan Bay N.Nersessian'nın başını çektiği Londra Ermenilerinden bir Temsil Heyeti, son günlerde Şahın taç giymesini kutlayan bir hitabeyi Londra'daki İran Büyükelçisine sundu. Bay N. Nersessian kısa süre önce Büyükelçiden 23 Ekim tarihli aşağıdaki şu mektubu almıştır:

“Efendim, Londra Ermeni Topluluğundan geçen Mayıs sonunda bir temsil heyetinin buraya teşriflerinde, onlar adına bana verdiğiniz hitabeyi Tahran'a ilettim. Size İmparatorluk Majestelerine iletme görevini zamanında yaptığımı bildiririm. Ulu Hükümdarlarına tam zamanında teslim edilmiştir ve O da bunu Haşmetli babasının hükümranlığı altında Ermeni kardeşlerinin minnettarlığının delili olarak takdir etmiştir. Bana, Londra Ermeni Topluluğuna Majestelerinin iyi niyet temennisini aldıklarını, Onların İran'daki Sarayın güvencesi altında olduklarını ve bu sadakatlerinden dolayı İran'da kardeşlerinden hak ettiği cömert tutumun asla esirgenmeyeceğini nakletmem buyruldu. Sizin sadık kulunuz olmaktan şeref duyarım, M. Ali.”

Hıristiyan Ülkeleri veya Türk Misyonerleri Yardım Cemiyeti ilk olarak Van ve Eğin'deki kışın yaşanan zulmün yaralarını sarmak için 15 görev merkezine gönderilmek üzere Muhasebesini Lord Kinnaird'in yaptığı, Ermeni Özel Yardım Fonundan 900 Pound olmak üzere yardım yapılacağı ilan edilmiştir. Eğin'de yaşanan en son soykırımlar için 200 Pound tahsis edildi. Anadolu'da yeniden başlayan son olaylara babalarını kurban veren 18.000 çocuğun ihtiyacını karşılamak üzere dört adet öksüzler yurdu yapımını karşılamak üzere 800 Pound ayrıldı. Bu bağışlarla Topluluk tarafından yaraların sarılması için dağıtılan para 5.800 Poundu bulmuştur. Artık Hazine boşalmıştır. Kış yaklaştığı için acilen biraz daha yardıma ihtiyaç duyulmaktadır. Başkan Yardımcısı Bay William Muir ve Lord Kinnaird birlikte bir yardım kampanyası başlattılar. Yapılacak bağışların aşağıdaki adrese gönderilmesi gerekmektedir. Fahri Sekreter Saygıdeğer Papaz W.A.Essery, Topluluk Bürosu, 7.Adam Caddesi Strand, Londra, W.C.

TERCÜME NO.48

3 Kasım 1896 Ermeni Sorunu

Westminster Dükü, Bulgar Prenslğine Ermeni göçmenlerin yerleştirilmesi için ayrılan 5.000 Poundluk bağışa açıklama olarak Dışişleri Bakanlığından bir yazı aldı:

“Dışişleri Bakanlığı, 31 Eylül 1896,

Efendim, Salisbury Markizi tarafından size bildirmem istenen konu şudur; Kraliçenin Sofya’daki temsilcisi, Varna’daki İngiliz Konsolos Yardımcısından oradaki Ermeni göçmenler için acele barınak tedarik etmek gerektiği bildirilmiş belki de bu amaçla iki ya da üç Türk hanının kiralık tutulabileceğini rapor eden bir telgraf aldı. Şu anda bölgede çok fazla göçmen insan bulunmaktadır. Son mektubunda Konsolos Yardımcısı Bay Elliot Varna’ya 14.000 göçmenin vardığını söylüyor. Şunu eklemeliyim ki Ermeni Yardım Fonu para bağışları için Bay Elliot’un ricalarını beklediğini anlatan, bu ayın 26 sı tarihli mektubun bir kopyası, ayın 28’inde postayla Sofya’ya gönderildi. Sadık kulunuz, T. H. Sanderson.”

Şu anda Sofya’da bulunan Dr. Clarke en son İstanbul’dan gelen Ermeni göçmenlerin barınma ve işlerinin temini için acele Burgaz’a girmesi emredildi. Ermeni Yardım Fonu bu görevin masraflarını üstlenmiştir. Lord Salisbury, Ermeni Yardım Fonu Komitesi Başkanı Westminster Düküne fakir Ermenilerin şartlarını düzeltmek için gereken miktarı belirlemek amacıyla Komite tarafından yapılan ankete karşılık olarak Rusçuk’daki İngiliz Konsolos Yardımcısından alınan raporun aşağıdaki özetini gönderdi:

“Rusçuk, 15 Ekim 1896,

Efendim, buraya gelen göçmenler konusunda dün geceye kadar Varna’dan demiryoluyla 3.000 kişinin geldiğini bildirmekten şeref duyarım. Bunlardan 450 kişi vapurla Silistre’ye, 400 tanesi Sistov’a, Nicopolis’e, Lom Palanka’ya, 150 tanesi kara yolu ile Tırnova’ya gönderildi. 2.000 kişi de burada kaldı. Bulgaristan Hükümeti trenle gidenlerin hepsini ve devletin gemileriyle gidenlerin de birçoğunu ücretsiz götürdü. Tırnova’ya gidenler yaya gittiler. Göçmenlerin çoğu hamal, berber, aşçı, tezgâhtar, küçük esnaf ve bunun gibi mesleklerdendi. Burada kalan 2.000 kişiden 300 ü sürekli bir

işte, 1200 ü bağlarda ve genellikle açık alanlarda istihdam edildi ki bu işler bir ay sürerdi. Diğer kalan 500 ün büyük çoğunluğu da daha yüksek sınıftandı. Bunlar henüz Ermeni Yardım Komitesine herhangi bir istekte bulunmadılar. Devletin kontrolünde şehir bölgelere ayrıldı. Bir Yardım Komitesi kuruldu. Bu komite ev ev yardım isteyerek 6.000 Frank topladı. Bu para Belediyenin kontrolüne verildi. Hükümetin de 1.000 Frank yardım edeceğine söz verdiği söyleniyor. Havalarda iyi gittiğinde bütün iskân evlerde oturulabilir ancak kış geldiğinde -ki korkarım burada uzun ve serttir- buralarda birçok üzücü olaylarla da karşılaşabiliriz. Büyükelçi Yardımcısı, W.H. Dalziel.”

TERCÜME NO.49

6 Kasım 1896 Ermeni Sorunu

Salisbury Markı, Westminster Düküne, İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Bay Egerton'dan buradaki Yardım Komitesi ile ilgili aldığı mektupta şunları söylediğini belirtti.

22 Ekim 1896 Atina.

“Lordum, Atina'daki mültecilere yaptığınız toplam 200 Poundluk yardımı Ermeni Yardım Fonu Komitesine gönderdiğiniz makbuz ve telgrafla öğrendik. Bundan gururlandık. İsteğinize uygun olarak bana bildirdiğiniz Yerel Komite, Başkan olarak ben, Bay Corbett ve Bay Vaughan, İngiltere Elçilik Sekreteri Bay Maxe, Pire Konsolosu Bay Dickson, İngiltere'nin Atina Büyükelçisi, Papaz Bay Eliot, Elçilik İkinci Papazı, Bay Kalopthaki ve Albay Le Masurier, Özel Telsizciden meydana gelmektedir.

Zor durumda oldukları tahmin edilen 1000'den fazla Ermeni Pire'ye geldi. Bunlardan 500 tanesine iş buldum, 450 (yaklaşık 350'den fazla) kişi hala işsizdir.

Bununla birlikte Yunan Hükümeti imkânlarını seferber ederek gıda problemini çözmüştür. Mültecilerin birçoğunu Girit'te iskân etmiştir. Bunların çok azı ülkelerine dönmüştür. Ermenilere yapılan yardımlar gitgide zorlaşıyor. Çünkü kış ayları gelmekte ihtiyaçlar da artmaktadır. Bu endişe karşısında eğer mümkünse, İngiltere Ermenilere Yardım Fonu zamanında haberdar edilirse, onlar er ya da geç Atina'daki Ermenileri kurtarmak için yeterli yardımı yapacaklardır, bundan şüphemiz yoktur. Saygılarımla. E.G.Egerton”

Atina'daki Ermeni Yardım Fonuna 500 Pound bağış yapılmıştır.

Westminster Dükünün Ermeni Yardım Fonu için topladığı yardımlar şöyledir: Glasgow şehir halkından 150 Paund., Chambirlian şehrinden Bay T.Nikol 120 Pound 0 s.4d., Ortak olarak Eaton Meydanı Aziz Peder Kilisesinden Papaz T.Starrs 86 Pound 11 s. 9 d., Wimbledon Kilisesinden Papaz H.W.Haygarth 80 Pound., Kalküta Ermeni Yardım Fonu İkinci Kısım Başkanı A.Stephen 75 Paund, Tunbrigde Wells Ermeni Yardım Fonu, Şehir Kâtibi de 66 Pound 19 s. 6 d., West Ham Ermeni Yardım Fonu ve Belediyesi 60 Pound., Bristol Ermeni Yardım Fonundan Veznedar Bayan Robeson 51

Pound 10 s. 11 d., İngiliz Ermeni Federasyonundan (Holborn'daki Aziz Andrew geleneksel yardım kasasından) Papaz H.Bluat da diğer küçük yardımları toplamıştır.

Dün gece Paddington Baths'de "Türkiye'deki Ermenilere yapılan zulme hayır ve Ermeni Yardım Fonu" için miting yapılmıştır. Papaz Abbott'un Başkanlık ettiği mitingi, Parlamento üyesi T.G. Fardell, Parlamento Üyesi Bay Albert Spicer, Parlamento Üyesi Papaz Doktor Clifford, Papaz Doktor Leach, Sir George Haris ve Bay W.Urquhart desteklemiştir. Papaz E.A. Stuart şu çözümleri teklif etmiştir. "Peddington halkı, dini temsilciler, politikacılar, buradaki herkes, Türk İmparatorluğunun Ermeniler üzerinde yaptığı korkunç katliam ve işlediği insanlık suçuna karşı durmak için toplanmıştır. Salisbury Markı, Lordluğumuzun Avrupa'nın Büyük Devletleri ile işbirliği yapabilmemize izin vermesi ile birlikte ortak hareket ederek, işlenmekte olan bu suçların durdurulmasını onaylamaktadır. Papaz S. Singer ikinci çözüm önerisi yalnızca dört muhalefete karşılaşmış ve önerisi alkışlar arasında kabul edilmiştir. Parlamento Üyesi Bay Albert Spicer, Westminster Düküne (Ermenilere Yardım Fonu Başkanı) bu görüşleri bildirdi. Bu durumun çözümüne çaba harcadığı için teşekkür etti.

TERCÜME NO.50

7 Kasım 1896 Ermeni Sorunu

Bay Gladstone, Bulgaristan'daki Ermeni mültecilere yardım ve iskân için gereken 50.000 Paund ile şu açıklamayı gönderdi: "Penmaenmawr, 5 Kasım 1896.

Efendim, Bulgar halkı ile Hükümetinizin zor durumdaki Ermeniler için yapmış olduğunuz anlaşmadan memnun oldum. Acı çeken insanlar için şefkat ve merhamet gösterdiniz. Avrupa Devletlerinin halen devam eden bu içler acısı duruma karşı utanç veren ilgisizliği (Şu an öyle görünmektedir) sürerse bu sefalet içerisinde hiçbir şey kurtarılamayacaktır.

En içten saygılarımla W.E.Gladstone.

"Ermeni yardım Fonu Sekreteri. Grosvenor-hause, W."

Salisbury Markı, Maraş hapishanesinde mahkûm olan Bay Hosep Glesian ile yakın ilişkisi olan Bay Edward Atkin'a şu mektubu göndermiştir: "Dışişleri Bakanlığı 5 Kasım 1896.

Efendim, Maraş cezaevindeki Bay Hosep Glesian'ın serbest bırakılması için 14 Ağustos tarihli mektubunuzu bekletmeden, Lord Salisbury ve Kraliçenin İstanbul Büyükelçisi Bay Catoni'ye, Halep Konsolosuna ve onların yardımcılara bu konuda gayri resmi yardımları için ilettim."

Bay Catoni, 10 Ekim tarihli elçilik raporunda, Bay Hosep Glesian ile birlikte Maraş Cezaevindeki 30 Ermeni mahkûmu tahliye ettirdiğini Bay P.Currie bildirmiştir.

Saygılarımla T.H.Sanderson.

"Bay Edward Atkin"

Westminster Dükü, Kraliçenin Atina Büyükelçisi Bay Egerton'dan oradaki Ermeni Yardım Komitesine Başkan olmasını istemiş ve bu haberleşmelerinde Egerton'un Komite için planlama yapmasını söylemişti. Atina'ya varduktan sonra ilk iş olarak buraya ilk gelen fakir ve parasız Ermenilere küçük bir iskân yeri kurulmasını teklif ediyor. Bu Komitenin üyelerinin hepsi fakir ve paraları tükenmişti. 5 Ekim'de paralarının olmadığını açıklayarak Komite Başkanı, Kraliçenin İkinci Elçisine yardım

etmeleri için yalvardı. Elçinin verdiği cevap telgrafında, Londra'daki Ermeni Yardım Komitesinin Atina'daki mülteciler için 200 Poundluk bağış gönderdiğini bildirdi. Acil işler için toplam 550 Drahminin hazırlandığını ve yeni komitenin bu yardımları yöneteceğini bildirdi. Atina'daki Ermeni mültecilerden 365 civarında bir grup kendilerini geçindiremediğini giyecek ve yiyeceklerinin olmadığını bildirdi. 350 ya da 400 civarında sürekli zorluk içinde olan bu mültecilerin Komiteye dertlerini anlatırken mutsuz olduğu görülmekte ve bunların çoğunun sağlıklı olduğu, ancak yiyecek ekmeğe muhtaç oldukları ortadadır. Onlar çalışmak için isteksiz değillerdir, aksine çalışmak istemekteler ancak iş bulamamaktadırlar. Günlük 60 Cepta olan işsizlik yardımı azalarak iki ya da üç gün için 60 Cepta olmuştur. Kişi başına yapılan masraflar hayatlarını idame ettirmek için ortalama günlük 2.10 Pound tutmaktadır. İngiltere'nin gönderdiği 200 Pound bu ihtiyaçlar için yeterli değildir. Ancak Ermeni Komitesi daha fazla çaba harcayarak bu ihtiyaçlar için yeterli parayı bulur. Yunan Hükümeti ve adaleti bundan memnun olur. Kuruluş aşamasındaki komite kurulup üyeleri belirlendiğinde üyelerinin gayretiyle daha fazla para toplanacaktır. Ancak toplanacak bu paranın mülteciler açlıktan ölmeden onlara ulaştırılması gerekmektedir. Arzu edilen bu iyi niyet mantıklıdır. Toplanan kaynaklar kişi başına 2 Drahma olarak verilmeli ve komiteye ciddiyetle aktarılmalıdır. Mültecilerden 99 Ermeni, demiryollarında ve başa yerlerde başka yerlerde çalışmakta; 3 aile toplam 16 kişi geçimini bu şekilde sağlamaktadır. Birçok kişinin yatak, battaniye, giyim ve buna benzer ihtiyaçlarını halk karşılamaktadır. 350 yardıma muhtaç kişi iki haftadan fazla bir süredir geçim zorluklarına direnmektedir. Komiteye yapacağınız yardımlar (geçmiş borçlarınızı da dâhil edersek) 90 Pound civarındadır. Bunun 70 Poundu İngiltere'nin gönderdiği 200 Poundan verilmiştir. Gelecekteki harcamalarınızda günlük işsizlik yardım parası düşebilir. Bu fona yapılan yardımlar gelecekte azalabilir, bu sebeple işsizlere iş bulmak lazımdır. Ermeni göçü şu an için durmuş görünüyor. Gelen göçmenlerin bazıları geldiklerinde fakir değillerdi. Ancak paraları tükenince fakirleştiler. Bu rapor Bay Vincent E.H.Corbett tarafından Atina'daki İngiliz Komitesi için yazılmıştır.

Westminster Dükünün gönderdiği, Bulgaristan'daki Ermeni iskânı için dün Galler'de toplanan 500 Poundluk bağış alındı.

TERCÜME NO.51

9 Kasım 1896 Ermeni Sorunu

Bay Frederic Harrison, Fetter-line, Newton Salonunda kalabalık bir dinleyici topluluğunun bulunduğu toplantıda, Ermenilerin İngilizler tarafından korunmasını anlatıp, Fransa ve Rusya ile akılcı bir siyasetin takip edilmesini teklif ederek şunları söylemiştir: Biz barış güçleri olarak bu duruma sadakatle yaklaşmalı ve Berlin Antlaşmasını bozmamalıyız. Çanakkale Boğazı'nda İngiliz egemenliği ve Marmara Denizi için çözüm arandığı doğrudur. Ancak oralarda bu çözüm nasıl uygulanabilir geliştirilebilir? Büyük Devletlerin anlaşmasıyla bu gerçekleşebilir, ancak bu ortaklık samimi olmalı kötü niyetli olmamalıdır. Bu ortaklık özellikle Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan arasında olmalıdır. Padişahın reformlarından aklımıza gelen hiçbir teklif hayata geçirilmeyecektir. Sultan Büyük Devletlere sözler vermiş ve bu devletler ülkelerine döndükten sonra bu ülkelerin Büyükelçilerine oyun oynayıp sözünden dönmüştür. Bu antlaşma gerçekten uygulanmalıdır. 1827'de Avrupa Devletleri bir koalisyon meydana getirmiş ve sonunda Yunanistan bağımsız olmuştur. 1849'dan beri İngiltere Politikası Rusya'ya karşı Türkiye'yi desteklemiş ve tüm Rus Politikaları saf dışı kalmıştır. Bu politika şimdi de uygulanmasına rağmen yeni bir politikaya ihtiyaç vardır. Bu politikada Rusya'ya karşı muhaliflik terk edilmeli ve yeni bir politika geliştirilmelidir. Bu iki politika birbirine zıt değildir. Gerçekçi olursak, İngiltere Rusya'nın Anadolu'da ve Akdeniz'de egemen olmasını istemez. Şüphesiz ki diğer devletlerin istediği de budur. Avusturya, Fransa, İtalya başta olmak üzere Akdeniz Devletleri bu konuyla yakından ilgilendir. Ancak İngiltere'nin Akdeniz ile stratejik bir ilgisi yoktur. Sadece Mısırdaki değil Malta İskenderiye ve Cebeli Tarık'ta İngiltere'nin zaafı vardır. Buralar İngiltere'nin önem vermediği yerler olup gerektiğinde satranç oyunundaki beyaz filler gibi önem kazanan yerlerdir. Bu önemli bir nokta değildir. Esas önemli olan nokta 50 yıldan beri Rusya'ya karşı Doğu Akdeniz'de ve Anadolu'da uygulanan Lord Stratfort Redcliffe, Palmerston ve Beacousfield politikalarıdır. Ancak bu politikaları sürdürmek şimdi yanlıştır. Onlar modası geçmiş kullanılması imkânsız politikalarıdır. Rusya, İngiltere tarafından kontrol edilen İstanbul Boğazını tek başına kontrol etseydi, İngiliz ordusu oraya hâkim olabilmek için en az üç misli fazla İngiliz filosuyla oraya gitmek isteyecekti. Bu akılsızca bir davranış olurdu. Rusya'ya karşı bu

boş politikalarından adım adım vazgeçilmelidir. Bu politikalarından vazgeçmek Doğu Avrupa'nın gözbebeği İstanbul'u teslim etmek anlamına gelmez. Bu başta Avusturya, Fransa, İtalya daha sonra Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve diğer Balkan milletlerini ilgilendirir. Bu onların meselesidir. Tamamen şeffaf davranarak, Rusya'ya İstanbul'u teslim ederek, Rusya'yı Doğunun en güçlü devleti yapmayı düşünmemelidirler. Aynı zamanda Rusya'da tamamen şeffaf olmalı durumunu korumak için çaba sarf ederek kendini hazır tutmalıdır. Politikamız diğer devletlerle birlikte bu yerlerde Avrupa barışını güçlendirmektir. Akdeniz'deki stratejik ilgimizi azaltarak 50 yıllık Rus düşmanlığı politikamızdan vazgeçmeliyiz. Fransa ile anlaşmaya varırken Mısır'dan en kısa zamanda çekilmemiz gerekir. Anca buna hazır değiliz. Bu sorun karşısında savaş taraftarı olduğumuzu söylemeliyim. Bu bizim İngiltere üzerindeki ilgimizi artıracak bir durumdur. Bu Avrupa'nın kabul etmediği, tehlikeli bir duruma yol açacak kanunsuz ve şerefli olmayan bir harekettir. Rusya ve Fransa ile bir kez olsun rahatça anlaşabilseydik ve Avrupa devletleri aynı fikirde olsaydı tüm planlar kolayca uygulanabilirdi. Avusturya-Macaristan bunu memnuniyetle karşıladı, İtalya'da öyle. Almanya hırlamamış olsaydı diğerleri buna kesinlikle karşı çıkamazdı (Gülüşmeler). Avrupa devletleri bundan sonra Türkiye'ye karşı birleşirlerse bu kanunsuz İmparatora bir şeyler yaptırabiliriz (Alkışlar).

TERCÜME NO.52

8 Aralık 1896 Ermeni Sorunu

Ermeni Yardım Derneği Sekreteri, Bulgaristan'daki Komite Temsilcisi Bay Arthur Hayter'den şöyle bir mektup aldı:-

“30 Kasım 1896 Varna Büyük Rusty Otelı”

Bayım, Rusçuk'tan buraya vardık. Belediye Başkanı Bay Brophy burada göçmenler için her türlü imkânı kullanarak, elinden geleni yaptı. Bütün yorganların, ceketlerin taşıma paralarını ödeyerek Varna İngiliz Temsilciliğine gönderdi. Diğer şehirlere gönderilmesi ve dağıtılması akıllıca olacaktı. Daha önce Van'da bulunan Bayan Fraser, büyük bir istekle burada çalışıyor ve mükemmel bir organizasyon sağlıyor. Belediye Başkanı Surtees, ihtiyaçtan fazla para ve giysi ile Şumnu'ya gitti. Oraya günde 300 çift ayakkabı gönderiyorum. Varna için haftada en az 150 Pounds ihtiyaç olacak ve bu yakında mutlaka artmalıdır, çünkü İstanbul'dan daha fazla mülteci gelmekte, bunların iyi muamele görmesi için bu gereklidir. Biz karantina bölgesinde mültecilere özellikle ilgi göstermekteyiz. Bunlar geçici olarak şehirlere dağıtılmalıdır. Onlar samimiyetimizden ve arkadaşça davranışımızdan bize minnettarlar. Yapılan işlerin istatistiklerini tutmaya devam ediyorum. Bulgaristan hükümeti çok insani davranıyor. Tamamlanan her küçük ambarımızın denetimi için Sofya'ya gidiyorum. Saygılarımla. “Arthur D. Hayter”

Hereford Piskoposu dün öğleden sonra Ermeni Şehitleri Anma Komitesi Toplantısına Başkanlık etti. Zor durumdaki Ermenilerin ile Ermenistan dağlarında ve İstanbul sokaklarında şehit olan, anlatılamayacak kadar vahim şartlar altında yaşayan bu insanlar daha üst mertebede olduklarını bilmelidirler. Bu zor durumdaki halk eski kiliselerin üyeleridir ki bunlar bu olaylara doğuştan şahittir. Bu topraklarda önceki insanların hatırasını yaşatmaktadırlar. Hawarden Kilisesi Paskalya zamanı bu konu hakkında toplantı düzenlemelidir. Çünkü Türkiye'de on binlerce Hristiyan Ermeni korkunç bir şekilde ölmüş ve bir haç temsili olarak kilise mezarlığına sadece isimleri konmuştur. Bunun üzerine Edward Frampton bir komisyon hazırlamayı planlamış ve Hawarden Papazı tarafından kabul edilen güzel vitrayı kiliseye ayırmıştır. Kilise penceresinde ay sonundan önce bitecek olan bu vitray Ermeniler anısına atfedilmiştir. Sekreterin okuduğu rapordaki teklife göre Bay Stephen Gladstone uygun görürse Epiphany

Festivalinde yani 6 Ocak anma günü olarak planlanabilir. Ermenistan'da Aziz Bartholomew ve Gregory azizlerinin resimleri üzerindeki yazıda Hawerden bölgesi gazilerinin el üstünde tutuldukları hissediliyor ve Padişah mağdurlarına bu dünyada açıkça sevgi gösterildiği belirtiliyor. Bununla birlikte gelen baharla birlikte ve Amerika'da bazı arkadaşların arzu ettiği güçlü istekler sürdürülmelidir ki bu işin temel noktasıdır. Paskalyadan önceki 40 gün boyunca önemli mevkide çalışan birinden çok iyi verim alamazsınız. Bu insanlar Hawerden'a kaldırılmayan Ermeni şehitleri abidesi ile ilgilenir ve Papazın ruhani bölgesinden çıkar pencerelere dikkatini çevirir. Papazın tarihi uygun bulunarak teklif üzerinde ortak karara varılır. Aziz Asaph ve Rochester Piskoposları bu açılışa davet edilir.

TERCÜME NO.53

9 Aralık 1896 Ermeni Sorunu

Westminster Dükü Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile Bay Philip Currie'den şu mektubu aldı: "İstanbul, 17 Kasım 1896. Lordum, Ermeni Yardım Komitesi Başkanı Bay Whittall'ın gelecek kışta bize lazım olacak yeterli yardım miktarı, mektupla birlikte size ulaştığını ümit ederim. Bay Whittall'ın bize bildirdiği miktarlar dikkatli bir araştırmanın neticesidir ve güvenilir kaynaklardan alınmıştır. Salisbury Markı. K.G."

Bay Philip Currie'ye hitaben yazılmış olan mektup şudur: "Bay J.W. Whittall'den Bay Philip Currie'ye gönderildi. 11 Kasım. Asya vilayetlerindeki bütün Yardım Fonu hazinesini bir araya getirdik ve şu neticeye vardık. Zavallı Ermenileri bahara kadar ayakta tutabilmek için 100.000 Pound lazımdır. Bu paranın içinde yiyecek, içecek, kıyafet, yatak, el aletleri, üretim aletleri vardır. Temel olarak amaç kış boyunca hayatı devam ettirmektir. Fakat gelecek yılda hayatı devam ettirmek için yeni çalışmalar yapılması lazımdır.

17 Kasım. İstanbul Bölgesi. Ben İstanbul Ermeni Yardım Fonu tarafından yardım fonuna yardımın arttırılmasının lazım geldiğini anlatmak için görevlendirildim. Durumumuzu 4 hafta daha devam ettirebilmek için 3.000 Pound yetersizdir. Kış geldiğinde şimdi dağıtılardan daha fazla ihtiyaç olacağını tahmin edebiliyorum. Fakirlik o kadar kötü ki anlatılamaz ve sizin gönderdiğiniz 15.000 Pound gerçekten lazım olacaktır. Sizin bu durum için İngiltere'ye gerekeni anlatacağımızdan eminiz."

İstanbul'daki Müslümanların Tutuklanması

3 Aralıkta bir gazeteci tarafından rapor edilmiştir: "Genç Türklerin kurucuları gizli polis tarafından alenen tutuklanmış son birkaç gündür durum sakindir. Tutuklanan bu insanların muhakeme yapılması için Sultan tarafından İzzet görevlendirilmiştir. Bunun sebebi İzzet'in geçmişteki tecrübeleridir. Tutuklananların şimdiki hükümet sisteminden daha farklı bir idare istemelerinden başka kanun dışı suçları yoktur. Bu fikirleri Osmanlı Devletinin genelinde vardır. Yıldız Sarayı bu fikirleri savunan kişileri kontrol altında tutarak, bu kişilerin vatan aleyhinde harekette bulunmasını engellemek istemektedir. Ahmet İzzet karşısına gelen 17 kişiyi vatan haini olarak değerlendirdi ve Sultan bu kişileri Barbary'e (Kuzey Afrika) gönderdi. Böylece Osmanlı Devletinin menfaatlerini

Abdülhamid'in menfaatlerinden üstün tutan, Ahmet İzzet'in önünde diz çökmeyen kişiler merkezden uzaklaştırılmışlardır. Ahmet İzzet, Hamidianizm fikir hareketinin başpapası olarak ifade edilmiştir.”

TERCÜME NO.54

24 Aralık 1896 Ermeni Sorunu

Lord Salisbury, Türkiye’de açlık çeken Ermenilere yardım için, Hükümetin teklifi üzerine İstanbul’daki İngiliz Büyükelçiliğine, Parlamantonun bağışta bulunmasını isteyen bir yazıya aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Dışişleri Bakanlığı 22 Aralık 1896,

Efendim, Ermeni sorununda yardım amacıyla, Türkiye’deki zulüm gören Ermenilerin acılarının hafifletilmesi için milletlerarası bir fon kurulması ile ilgili teklifinizin yer aldığı, bu ayın 12’sinde yazdığımız mektubunuzu Salisbury Markizinin önüne koydum.”

“Lord Salisbury aynı şekilde daha önce meydana gelen olayda, Ermenilerin acısını hafifletmek için, Parlamentoya oylama başvurusu yapmadığı için üzüntü duymaktadır. Kendileri bu durumun özel bir yardım kuruluşunun işi olduğu fikrini korumaktadır.

Ben &e.T. H. Sanderson

TERCÜME NO.55

7 Ocak 1897 Ermeni sorununda Bay Gladstone

Hawerden’de dün sessizce yapılan Bay Gladstone’nin 85. doğum günü, Büyük Britanya kıyılarının çok uzaklarında da ilgi uyandıran bir olayın ipuçlarını verdi. Bu Ermeni şehitleri anısına, Hawerden Kilisesi için vitray camdan yapılmış, pencerenin açılış töreniydi. İngiltere’de böyle bir eser yapma fikri, zulme uğramış Hıristiyan yoldaşlarımız için binlerce Pound bağışta bulunan, Rusya’da yaşayan zengin bir Ermeni’den geldi. Onun sayesinde, bu eser Hawerden’daki semt kilisesinde pencere şeklinde yapılmasının değeri anlaşıldı. Ermeni meselesinde Gladstone’nun elde ettiği büyük saygının bilinmesiyle, Hawerden tabii ki bilerek seçilmişti. Bay Edward Framton tarafından planı yapılan pencere, kuzey koridorun doğu ucunda St Daniel sunağının bitişiğinde “şehitlerin yüce ordusu senin için dua etsin” sözlerinin yazılı olduğu ve St. George’un figürlerinin üzerine yerleştirildi. Bu açılış merasimine dâhil olmak üzere sabah saat 7.15’de ve 9.00’da Hıristiyan cemaati de özel bir tören yaptı. Bunlardan 7.15 töreni Papaz Sayın Stefan Gladstone tarafından 9.00 daki tören ise Stajyer Papaz Sayın G.W. Hockley tarafından yapıldı ve St.Asaph Piskoposu da hazır bulundu. Daha sonra adak servisi yapıldı. Buna kalabalık bir cemaat topluluğu katıldı. Bu adak servisinden önce kilisede Bayan Gladstone’a önde gelen Ermeni Patriklerinden Migirdic I’in, yağlı boya portresi takdim edildi. Krakow’daki İmparatorluk Sanat Akademisinde Profesör olan M. Teodor Aksen Taives tarafından yapılan portre için, Boğazlar Bölgesindeki ve Hindistan’daki Ermenilere ve Bayan Stevanson ve Bayan F.S. Stevenson’a ilave olarak Bayan Gladstone’nin bu işinde onunla birlikte çalışan İngiliz-Ermeni Derneği Üyelerinden meydana gelen bir temsil heyeti ve aşağıda isimleri açıklanan kişiler de bağışta bulundu. Parlamenter F.S. Stevenson, Başkan yardımcıları Profesör J.Agar Beet ve Dr. Calantarients, Sayman Parlamenter C.E.Schwann, Papaz Sayın W.E.Cockshott ve Fahri Sekreter Edward Atkin. Bay ve Bayan Gladstone portrenin önünde yerlerine oturdular ve o grupta Bayan Draw, Bayan Helen Gladstone, Papaz Steven ve Bayan Gladstone, St.Asaph Piskoposu ve yerel Papazlar vardı. Parlamenter Bay Stefenson temsil heyetini tanıtırken “Dünyadaki bütün Ermenilerin en masumane arzusunu, bu ırkın ve kilisenin başının manevi değeri büyük portresinin, zulme uğramış bir ırkın önde gelen liderinin karısı olan Bayan Gladstone’a verilmesidir. Portredeki bu manevi

şahsiyet, kilisesindeki birçok rahipler gibi nice acı ve ıstırap dolu yıllar geçirmiş ve şu anda St. George tahtına oturmaya halkı tarafından layık görülmüş, padişah yönetiminin baskılarından uzak, Çar'ın koruması altında önderlik ettiği şerefli yapının refahını korumayı başarmıştır. Eğer şu anda, Türk İmparatorluğundaki Ermenilerin ıstıraplarından bu kadar derinden etkileniyorsak, onların kilisesinin başının hisler ne olabilir? Fazla uzağa gitmeğe gerek yok. Halkının çoğu soykırıma maruz kalmış, hakları çiğnenmiş ve medeni dünya şu ana kadar bunu önlemek için hiçbir şey yapmamıştır. Şu andaki olayda, en içten dileklerle, her ikisinin de, Bay ve Bayan Gladstone'nun çok derinden ilgilendiği bu halkın ve bu halkın ülkesi için, daha parlak günlerin şahidi olmalarını, coşkuyla ümit ederim” diye temsil heyetine takdim etti.

Sayın Profesör J.A.Beet daha sonra Bayan Gladstone'a hitap etti. “Çoğunlukla bu karanlık ve derin gecedeki acılarına Gladstone'nin ortak olmasına, onların (Ermenilerin) minnettarlığının bir sembolü olarak çoğunlukla Hindistan'da ve Boğazlar Bölgesinde ikamet eden Kraliçenin Ermeni tebaasından, Ermeni Kilisesinin başının bu portresini Bay Gladstone'nun kabul etmesini istemekten şeref duyarım” dedi. Baskı ve zulüm gören kurbanların hallerini Bay Gladstone'nin anlaması İtalya'da da duyuldu. Tarihteki büyük krizde Bulgar halkı için yaptığı hizmetleri de biliniyor. Son ayaklanmalar ve İngiliz halkının Ermenilerin arkasında olması büyük ölçüde Bay Gladstone'nin asil sözleriyle kamçılanmıştır. İngiltere'deki Anglikan Kilisesi dışındaki, Nonkonformist Hristiyanların temsilcisi olarak, İngiltere hükümetinin korumak zorunda olduğu halkını koruyamadığından dolayı derin üzüntülerini ve İngiliz Nonkonformistleri adına, onların Bay Gladstone'a duydukları derin sevgi ve saygının onun parlak yeteneklerinden değil insanlık ve Hıristiyanlığa yaptığı hizmetlerde, devlet adamlığı ve politikada onu en yüksek yerlere taşıyan ahlaki kişiliğinde olduğunu açıklamak istediğini bildirdi. Ayrıca son Amerika ve Kanada ziyaretinde herkesin ağzında Bay Gladstone'nun adını tek İngiliz adamı ya da Atlantik boyunca bütün insanların saygısını, güvenini, övgüsünü kazanan tek İngiliz devlet adamı olduğunu belirtmek istediğini söyledi. Parlamenter Bay C.E. Schwann; İngiliz-Ermeni Derneği Saymanı

Bay Gladstone, Bayan Gladstone adına hediye alırken dedi ki;

Öncelikle bu konuya gösterdiğiniz büyük nezaketten dolayı karım adına teşekkür etmeyi ve sizin ellerinizden bu hediyeyi almanın bizim için ne kadar önemli olduğunu

söylemeyi bir görev bilirim. İki açıdan bu hediye bizim için çok değerlidir. Birincisi şu arada inceleye bildiğim kadarıyla bir sanat eseri, ikincisi ve daha önemlisi şu anda gelişmelerle ve durumumuzla çok bağlantılı olması. Sadece dini değil mesleki olarak değil farklı birçok görüşün burada toplanmasından son derece mutluyuz. Sayın Piskoposum, sizin huzurunuzda söylemeliyim ki Hıristiyanlık âleminde hatta tüm insanlık âleminde her dinden insanlar bu hareketten etkilenir ve örneği görülmemiş bu milli hareketteki top yekûn ittifak karşısında çarpıldım. Bu olay hem insani hem de ruhani açıdan hepimizin ilgisini çeken ve duygulandıran bir durumdur. Evet, Sayın Piskoposum ve Beyefendiler; Şu anda başarısız durumda olduğumuzu kendimizden saklamamalıyız. Bu konu hakkında benim çabalarımı kibarca anlattınız. Sanırım onları içinizden geldiği gibi tam anlatamadınız. Yılların yükü ve insanlar ile ilgili sorumluluktan elimi çekmem, bu konuya sağlayacağım faydaları engellemiştir. Bu hususta sizin takdirleriniz, hak ettiğimin çok üstünde olduğunu biliyorum. Baylar, söylediğim gibi ilk bakışta başarısız olmuş gibi görünebiliriz, kesinlikle değil, bu ülkenin halkının hislerini harekete geçirdiğinizde tüm İngiltere'nin kalbi tek bir kalp gibi atmıştır (Alkışlar).

Onlara yapılan mantıksız tekliflerin hiçbirisi, orada veya burada nerede olursa olsun, şu ana kadar gördüğüm kadarıyla milli hislerimizi çok az bir şekilde etkileyebilmişti. O hâlâ olduğu gibi durmaktadır. Fakat İngiliz halkı her bir milli sorunda büyük bir güç ve dünyada büyük bir ahlaki değer olmasına rağmen dünya meselelerinin direksiyonu hala elimizde değildir. Olaylara karşı inançla söz söylemekten başka bir şey yapmak kontrolümüzün dışındadır. Avrupa'nın altı büyük devleti üzerinde, arzu ettiğimiz davranışları gösteremedik. Fakat beyler mevcut olan bütün olumsuzluklara rağmen, size itiraf etmeliyim ki artık bu iş benden çoktan geçti. Artık benim için hayatın hayal kurma zamanı. Ancak Ermeni sorunu söz konusu olunca içimde hala söndürülmesi imkânsız umutlar var. Evet, artık söyleyebilirim ki elden ayaktan düştüğüm için kendime gelecekle ilgili teselliler bulmaya çalışıyorum. Bu zulümler çok büyük ve bol miktarda var. Bunlar öfkenin berbat bir şekilde sergilenişidir. Geçmişten aldığımız derse göre bazen, şeytani güçlere bu dünyadaki işlerinde izin verilir. Bu olaylardan ders almalıyız. Yüzlerce defa söylemek zorunda olduğum gibi, bu rezaletin ağırlığı, -orada hiç yer almaya çalışmadım- umarım benim ülkemde hiç yer almaz. Benim inancım odur ki bu sorumluluk dünyadaki ahlaki ve fiziki gücü temsil eden Avrupa'nın altı büyük devletin

omuzlarındadır. İnsan vicdanı ve anlayışı buna isyan edecektir (Duyun, duyun). Bu yapılanlar –ki ona (insan vicdanına) bağlıdır- unutulamaz. Faaliyetler herhangi bir yerde şu ya da bu şekilde olabilir ve şu ana kadar bu Padişahın mevkisi –ki ben ona dünyanın en büyük suikastçısından başkası diyemeyeceğim- muzaffer durumda. Fakat tüm bu kötülük ve haksızlık zaferleri kısa süreli olmaya mahkûmdur. Tanrı onun bütün yeteneklerini ve araçlarını elinden aldığı anda kötülüklerinin sürmesine son verilecektir. Şu anda hiçbir şeyde onları desteklemekten aciz olmama rağmen, içimde güçlü bir kanaat var ki gelecekte daha güzel günler olacak, bu kötülükler cezasız kalmayacak, sağduyulu her insan bu berbat soruna çözüm bulmak için Avrupa'nın ışığında Hıristiyan bilinciyle işbirliği içine girecektir. Beyler, bu sözleri size söylüyorum. Kalbim bu sözlerini gerçekleştirmekten uzak olmasına rağmen ve bu güzel günlerin arifesinde, yoksul ve mütevazı emekçilerimizin hiçbir şey üretemeyecek durumda olmasına rağmen, işte o an geldiğinde Tanrı güçlerini eşit şekilde dağıtacak ve doğrunun kazanmasını sağlayacaktır (Alkışlar). Manchester'daki Ermeni rahip Sayın Peder İsaacs, daha sonra topluluğa hitaben böyle yürekten destekçilerin ve aralarında Bay Gladstone'nun da önemli yer tuttuğu Hıristiyan dostlarının bulunmasının onlar için bir sevinç kaynağı olduğunu belirtti. Kilisedeki toplantı sona erdi.

Manchester Ermenilerinin duacısı Papaz Peder Isaacs, sonraki mektubunda Ermeniler için samimi davranılması gerektiğini, Hıristiyan arkadaşlarının bu ülkede Bay Gladstone'nun politikalarını desteklenmesi gerektiğini söyledi. Sonunda Papaz tarafından bu konuşmaların zabtı tutuldu.

Mahalle Kilisesi Vakıf Kasası bağışlarla kolayca doldu. İlk bağışta bulunanlar Westminster Dükü ve Düşesi Bay ve Bayan Gladstone, Parlamento Üyesi Bay Harbert Gladstone, Bayan Drew, Bayan Helen Gladstone, Stephan Gladstone ve Haşmetli Bayan W.H. Gladstone ve çocuklarıydı. Papazlar bu bağışı Aziz Asaph Piskoposu, Başrahip Thomas ve Richardson, Hawerden rahiplerinden Papaz S.E. Gladstone, Rektör G.W. Hockley, W.F.Williams, L. C.A.Edgworth, F.G.Houges, C.Wreford, Harry Drew ve G. C. Joyce ve Aziz Deiniol Kütüphanesi Müdürüne verdi. Rahipler bu işi Kilise Korosunun söylediği şarkılar eşliğinde yaptı. Bu küçük hizmet özel dualardan ve şarkı nakaratlarından meydana gelmişti. Rektörün açılış konuşmasından sonra Saygıdeğer İngiliz Ermeni Derneği Sekreteri Bay Atkin'nin pencerede yazdığı özel yazıyı okuyup

dua etmesiyle devam etti. Piskopos daha sonra Kuzeydeki koridora ilerledi ve Bayan Gladstone'a eşlik ederek, Dr. Calantarients'in kendisine yer vermesiyle Bayan Gladstone'nun yanına, pencereyi gören yere oturdu. Piskopos pencerede yazan şu sözlere bir dua yapılmasını teklif etti: "Baba, oğul, kutsal ruh adına. Bu pencerede her şeye gücü yeten Tanrının şanlı ve şerefli Ermeni şehitlerini kutsamasını diliyoruz." Piskopos kürsüye doğru ilerlerken piyanoda Bay R.W.Pringle, Mendelssohn'un "Efendinin Huzuru" adlı ilahisini çaldı.

Aziz Asaph Piskoposu daha sonra Colossianslıların (Düzeltilmiş hali) bölümünden 1.Bölüm 24. Sayfasındaki şu yazıyı okudu. "Şu an kilise için acı çeken vücudumun bir parçasını bağışladığım için Hıristiyanların derdine deva olduğu için çok sevinçliyim. Bu ızdıraplı halimde çok mutluyum" dedi. Kısa süre sonra da pencerede anlatılan bu tarihi olaydan önemli dersler çıkarılması gerektiğini ve katılanların yeniden okuyup dua etmelerini teklif etmiştir. Pencerenin üzerindeki giriş yazısıyla başlayalım. "Asil şehitler ordusuna şükrediyoruz" ya da onun eski ve anlamlı şekliyle "Şanlı şehitler ordusuna şükranlarımızı sunarız." Bu iki söz de onların gözümüzde beyaz kanatlı birer melek olduğunu gösterir. Bu bize St.Bartholomew Ermenilerinin görevlerine uygun olarak yazılmamış haklarını hatırlattı ve bunu tasvir etti. İkinci anlamı da Epiphany Yortusu Havarisi St.Gregory'un Ermeni Kilisesinin ilk Patriği olduğunu göstermektedir. Havariler ve Hıristiyan varisler bu şehitlere şahittir ve İncil'de bu bildirilmiştir; ancak Ermeniler vahşice öldürülüp şehit edilirken Tanrıdan yardım istemişlerdir: "Efendim bu vahşet daha ne kadar sürecek ve bu Dünyada kanımızın intikamını alabilecek miyiz?" Hıristiyan Kilisesi üyeleri olarak kalplerimiz, bu korkunç acıya dayanan kardeşlerimiz için sevgiyle atmaktadır. Bu sebeple bu sevgi ve ilgimiz onlara yardımcı olacaktır. Bu durumda yapacağımız şey budur! Ermenistan'daki Hıristiyanlar sevgimize ihtiyaç duyarsa bugün yaptığımız gibi onlara dua etmeliyiz. Bu eziyet sadece acı bir durum değil karanlık ve insanlık dışı bir durumdur. Onlar yardım için yalvarırken bu ülkedeki ve diğer ülkelerdeki zengin Ermeniler bu insanlara yardımcı olmamaktadırlar. Bu bir şüpheci ve biz bugün bu şüpheleri konuşuyoruz. Bu pencereyi yaptıran Rusya'da ikamet eden Ermeni bir tüccardır. O yardım için acele davranarak bu pencereyi yaptırmıştır. Onun içinden gelen hislerle yaptığı bu eser, burada yapılan en güzel ve en anlamlı eser olmuştur. Hıristiyan Katolik Kilisesinin bir üyesi olarak bu eser, Hıristiyan acılarını dile getiren eşsiz bir eser olacak ve Hıristiyan İngilizlerin kalplerinin bu eser

karşısında dile gelip son yıllarda meydana gelen bu korku dolu olaylarla yakından ilgilenecektir. İnanıyorum ki İngiltere’de birçok yerleşim alanında benzer eserler yapılırsa İngiltere’de hiçbir suçluluk kalmayacak ve uzun süreden beri devam eden bu insanlık dışı hareketlere izin vermeyecektir. İngiltere’nin ve genel olarak Avrupa’nın vicdanı Hıristiyanlığın isteği doğrultusunda uyanırsa Onlar bu olaya sessiz kalmayacaktır. Bu pencerede Ermeni şehitlerini anıyoruz. Bu pencere korkuları anlatan bir yer değil Hıristiyan Avrupa’nın hislerini uyandıran bir eserdir. Şimdi burada diğer Ermenilerin güvenliği için hayatını veren imanlı Ermenilerin kutsandığını düşünmekteyiz. Hayatımızın güvenliğinin ve rahatlığının kolay kazanılmadığını zulümlere, korkulara ve feci kötülöklere karşı gelinerek bugünlere geldiğini anlıyoruz. Ermenistan’daki bu katliamların uzun sürdüğünü ve geniş bir alana yayıldığını dehşet içinde görmekteyiz. Bu zulümde çok sayıda ölü olmasaydı bu katliamın büyük olmadığını düşünecektik. Açlık çeken, evsiz, savunmasız ve yardıma muhtaç kadın, çocuk ve erkekler dağlarda bir av misali öldürölmektedir. Onların bu acısını kim anlatabilir? Bu dayanma gücünü ve bu şehitlere karşı sadakati okuduğumuzda Hıristiyanlar olarak konuşuyor ve şunu soruyoruz. Hıristiyanların büyük sıkıntıları nasıl imanla çözülecek? Eminim ki bu şehitler yücedir ve onlara inancımızı gösterecek asil bir tören yapmalıyız. Bu açlığa tahammöl gösterenlere gönüllü olduğumuzu gösterir. Onların iyi insan oldukları apaçıktır. Bütün yollar Tanrıya çıkar ve onu takip edenlerin kalpleri ölümsüzdür; hayatlarını adayan bu insanlar, sadece ölkeleri için değil dünya için de imanlı şehitlerdir. Çünkü onlar doğruluk için şehit olmuşlardır. Onların yolunda, Ermenistan’da ölümü göze alıp cesurca ilerleyen Hıristiyanları duyduğumuzda Başpapazları onları kutsamıştır. Biz de onlara şehit olmadan evvel yardım etmeliyiz. Havarilerin sözleri bu yazıda en derin anlamıyla anlatılmış ve benzer acıların ne anlama geldiğini belirtmiştir. St. Paul zayıflara karşı yapılan zulümleri ve günahkârlara izin verenlerin Hıristiyanların gazabına uğrayacağını söylemiştir. Burada “Hastalıklara” karşı söylenen kelimeler yeterli sayıdadır. Sadece burada değil Yeni Ahit’in her yerinde Lordumuzun anlatılmaya değer acıları anlatılmış ve örnek bir model olmuştur. Hıristiyanların hisleri, acı çeken Hıristiyanların acılarını bilmelidir. Hıristiyanlar kendileri için hayatlarını bağışlayan şehitlerinin hayatını taşımaktadır. Şehitleri takip edenlerin bağlılık, sadakat ve dayanışması onun ruhunu taşıyacak ve onunla beraber yürümeye başlayacaktır. Eğer Hıristiyanlar, acı çekerek şehit olanların neden şehit

olduklarını anarlarsa, bu havarileri de memnun edecektir. Ölüm ve Lordumuzun tutkusu bu acılara yeni bir anlam vermekte, masum insanların çektiği acılar haç havarilerinin fikirlerini ayakta tutmaktadır. Efendimiz ve büyüklerimiz bunu övmektedir. Hıristiyanlık için kendilerini kurban edenlerin acılarını paylaşmalıyız ve onlar için birleşmeliyiz. Benzer acılar bizi Tanrıya ulaştırır. Bütün Hıristiyanlar ortak hareket ederek kalplerini ve ruhlarını birleştirerek Hıristiyan Ermenilere yakın sevgi duymalıdır.

İki özel ilahi söylenirken Ermeni Yardım Fonu için para toplandı.

Törenden sonra Bay ve Bayan Gladstone Kale'de, Piskopos ve Bayan Edwards, Bayan Stevanson, Dr.Calantarients, Parlamento Üyesi Bay Stevanson ve Bay Atkin'i misafir etti.

TERCÜME NO.56

13 Ocak 1897 Ermeni Sorunu

Bulgaristan Ermenileri Yardım Fonu Özel Komisyoneri Bay Arthur Hayter tarafından misafir edilen Westminster Dükünün raporu.

Güney Şehir Parkı Berknoll 12 Ocak 1897

“Efendim Lordum Düküm, Sofya’dan bildirdiğim son raporumda Bulgaristan’dan ayrılmadan önce bahsettiğim Başbakan M.Stoiloff ile yaptığım röportajda, Ermeni mültecilerin planlı olarak yerleştirilmeleri hakkında konuştuk. Başbakan M.Stoiloff Sabranye’de çiftçi kolonisi kurarak istenen iskânı hızlandırdı. Mültecilerin içinden ziraattan anlayan uygun vasıflı elemanları seçti. Maalesef ziraat alanı dışında iş yoktu. Vice Belediyesiyle dikkatlice yapılan çalışmalarda, mültecilerin özelliklerini anlatan listeleri çıkarıldı. Başta şehir halkından olmak üzere, sonra ziraatçı olmayan küçük esnaf, önceki mesleklerinden işgücü olarak bakkal, terzi, kunduracı, yorgancı, kapıcı ve sıradan işçileri buldu. Fakat mültecilerin düşündükleri işlerini yapacaklarını ümit edemiyorum. İlk yerleşmede haber aldıklarımızın hepsi, İstanbul’da daha güvenli ve huzurluydular. Bunların çoğu eski işlerine başlama şansı bulunca İstanbul’a geri döneceklerdir. Fon tedarik edilirse, İstanbul’daki hayatlarına kaldıkları yerden devam edeceklerdir. İkinci olarak yapılacak olan iki hatlı demiryolu inşaatında ve önceden devam eden müteahhit işlerinde mültecilerin çalışacağı görülüyor. Çalışabilecek güçte olan erkeklerin çoğu bu pazara yönlendirilecektir. Buna ek olarak Varna’da yeni liman inşaatı işi de var. Burada en yakın limana dalgakıran yapılacak ve yapacak kişinin Hayrabadian olan adı buraya verilecek, ayrıca bu kişi 100 kişi istihdam etmekle kalmamış, çoğu kişiye ümit kapısı olmuştur. Son olarak hafif ve kolay bir iş olan üzüm bağları var olup, sahipleri Ermenileri de Bulgarlar gibi işe alacak onları da kendi vatandaşları gibi görecekti. Varna’da kadın ve çocuk işçiler Bayan Fraser tarafından özellikle yetiştirildi ve ondan aldığım son mektupta sadece onlardan bahsetti. Onlara ilgi göstermeye devam edeceğini fon üyelerine rapor etti.

Belediyenizin verdiği izni iyi kullandığımı duyduğunuzda memnun olacaksınız. İkinci büyük fabrika olan dikimevimizde şu anda 95 kız çalışmaktadır. Bu işyerinde kadın ve çocuk işçileri tutmaya devam ederek, 150 kişiyi de kolaylıkla işe alabilmeyi ümit

ediyorum. Filipepolis'te dikiş kursuna başlayacağım. Elemanımızın bildirdiğine göre “kursumuz 23 Aralıkta 15 kadın ile başladı, fakat daha fazla çalışana ihtiyacımız olduğunu gördük. Şu anda 10 kişi daha aldığımızdan 25 kadın günlük olarak çalışıyor. Onlar işlerinde mutlu görünüyor. Para kazanmak için kendilerine verilen fırsatı kullanıyorlar.”

“Varna'dan Bayan Freser'in çocuklarının yazdıklarına göre, hasta çocuklar için güzel bir okulumuz var ve hastalar karantina altındalar. Küçük çocuklar için okul başladığında Bayan Freser odasını değiştirdi ve öğretmenlere erkek çocuklarının yerleştirilmesine ve bunların kusursuz eğitim alması mecburiyetinde olduğu talimatını verdi. İki buçuk saatlik dönemde, Bulgarların havuzunda biriken 6.350 popundan yüksek miktarın Bay Elliot'a verildiğinin farkındayım. Aynı miktardaki tutarların kış aylarında ihtiyacı olanlara dağıtılmayacağından korkmaktayım. Fakat ben bu hesapları kendi kendime dikkatlice kontrol ediyorum. Bu yüzden kendi payıma düşen miktarı büyük bir sorumluluk halinde, ihtiyaç nispetinde giyim ihtiyaçlarını karşılamak için harcıyorum. Fakat kesinlikle söyleyebilirim ki hiçbir kimse bu ihtiyaçları karşılayamadı. Bu konu hakkında önlem alınmadı. İhtiyaç sahibi birçok insanın olması bu durumu ortaya çıkardı. Bulgar Hükümeti ücretsiz sağlık hizmeti ve ilaç vererek kendi imkânlarıyla temel sağlık hizmetlerini karşıladı. İngiliz Konsolosu ve Vice Konsolosu, Fon tarafından toplanan yardım paralarının güvenlik için harcanmasını onayladı. Bu yardımlar her bir komiteye, gerekli miktarda olmak üzere paylaştırıldı. Bunları kendi elleriyle yaptılar. Cefa çeken bu insanları keşke, uygun bir şekilde tasvir edebilseydim. Bu fonun devamlılığı sağlanabilir ya da bu fakir insanlar için, sorunları çözülene kadar yardım toplanmaya devam edilebilirdi. Sürgün edilen yaklaşık 8.000 yoksul insan diğer ülkelerden ve Bulgaristan sınırından giriş yaptı. İltica istekleri reddedildi. Bunlar evlerini, işlerini, paralarını ve ekmek kapılarını, ailelerini kaybettiler. Çünkü aileleri katledilmişti. Sadece canlarını kurtarabilmişlerdi. Yerel kaynaklar yavaş yavaş tükendi ve hiçbir kimse onları destekleyemedi. İngiliz halkı onların diğer ihtiyaçlarına karşılık veremedi. Yiyecek, sığınak ve giyim ihtiyaçları karşılandı. Güvenli sağlık hizmetleri verildi, nüfus yığılmasının önüne geçildi. Dikiş kurslarında kadınlara iş verildi, erkeklere de terzi dükkânlarında ve ayakkabı dükkânlarında iş verildi. Piskoposları Ermeni mültecilere, İngilizler tarafından nasıl korunacaklarını direkt olarak anlattı. Bu benim için imkânsız, aynı zamanda çok büyük zorluk oluşunu gördüğüm bir durumdu.

Bunun için uğraşanlara ve bu acıları dindirmeye çalışanlara şükranlarımı sunarım ve yardımlarından dolayı minnettar olduğumu belirtirim. Sayın Düküm size en içten saygılarımı iletirim. Artur D. Houter.

TERCÜME NO.57

19 Ocak 1897 Ermeni Sorunu

Türkiye’de siyasi tutuklu Hıristiyan ve Müslümanların arkadaşları tarafından bir konferans düzenlenmiştir. Türk Tutuklulara Yardım Komitesi, din ve milliyet farkı gözetmeden, bütün siyasi tutukluların tahliyesi için dün Charing-cross İstasyon Otel’de bir toplantı düzenledi. Bu toplantıya Parlamento Üyesi Bay F.S. Stevenson Başkanlık etti. O, Türkiye’deki 4.000’den fazla siyasi suçlunun aslında suçsuz olduğunu, Müslüman suçluların büyük çoğunluğunun, diğer Hıristiyan tutuklular gibi, haksız bir şekilde hapiste olduğunu söyledi. Ermenilerin söyledikleriyle, Türk aydınlarının söyledikleri birbirinin aynısı olduğunu, Padişah rejimi tamamen çekilmez hale geldiğini belirtti. Katedral Rahibi MacColl, Padişah rejiminin güç gösterisi yaptığını ve bunda da kararlı olduğunu söyledi. The Times yazarının, Padişaha kesin uyarı verilmesi teklifi gerçekleşseydi bu soykırımın gerçekleşmeden önlenebileceğinden bahsetti. O konuşmasına şöyle devam etti: “Bu buluşma Kraliçe Hükümetini, Türk güvenlik güçleri tarafından tutuklanan siyasi suçlular sorununun çözümüne, tutuklular olmadan gıyabında yargılanmaya ve yalan yargılamaları önlemek amacıyla toplanmıştır.” Bay Robert G. Head bu fikirleri onayladı. Parlamento Üyesi Bay James Bryce’da bu fikri destekledi. Bundan önceki Doğu Hıristiyanlarının çektiği acıyı anladığını belirterek, daha sonra Anadolu’da ya da Ermenistan’da ikamet eden nüfuzlu Müslümanlarla en küçük bir düşmanlık olmadığını herhangi bir görüş farklılığı içinde olmadıklarını belirterek, onların onlara yapmış olduğu ahlaki yardımın, normal insani değerlerin üzerinde takdire şayan bir davranış olduğunu belirtmiştir. Sultanın da bu insani değerlerle Hıristiyanlarla Müslümanlar eşit görmesi gerektiğini anlatmıştır. Bu insani davranışların en güzel delili, soykırımda darbe yiyen ve kurtarılması için yardım isteyenlere yardım eden mükemmel Türkler görüldüğünü, Onların Türk İmparatorluğunda da her fırsatta bu nahoş davranışlara karşı aynı ruhla hareket edip İslam veya Müslümanların kinini ortadan kaldırıp bu davranışı bölgede de göstermesi gerektiğini söylemiştir. Bu teklif ortak olarak Parlamento Üyesi Bay J. H. Yoxall, ve Papaz H.Russell Wakefield tarafından da desteklenmiştir. W.M.Crook tarafından başlatılan ve Bay R.Head’in devam ettirdiği bu hareket, çözümü geniş bir zamana taşımıştır. Ayrıca bu kararlılık Lordlar Kamarası ve Avam Kamarasında görüşülmüş ve

Kraliçe Hükümeti tarafında kanun değişikliği yapılarak desteklenmiştir. Türk-İngiliz ortak toplantısında bu konu reddedilmiştir. Bu karar Kıbrıs hükümetinin geleceği gibi kararsız kalmıştır.

TERCÜME NO.58

26 Ocak 1897 Ermeni Sorunu

Mavi Kitap'ın 1897-3 Türkiye bölümünde dün yayınlanan "İstanbul'daki olaylar ve Türkiye'nin uzak Anadolu illerindeki ilişkiler" adlı başlık altında, Mavi Kitap'ın 1896-8 ve 1897-1 bölümündeki konulara devam edilmiştir. Bu kitabın dağıtımı yapılmıştır. Muhabirimiz Anadolu'da ve Suriye'de 1896 Temmuzunda başlayan ve Ekimde sona eren bu haberleri bildirmiştir. Bu dokümanların tamamının hatırlanması ve habere doymayan parlamento üyelerinin bilgilendirilmesi için gerekliydi. Ama bu 114 sayfalık resmi telgraflar ve mesajlar olmasaydı kendileri tatmin olmayacak ve bu konuda teferruatlı bilgilere sahip olamayacaktı. Geçen yıl Ağustos ve Eylülde Malatya ve Eğin'de olan soykırımlar, Suriye'de yapılanlara eklenmiştir. Fakat bu olay Ermeni ve Suriye sorununu hafifletmeyecek kadar küçüktür. Müslüman radikallerin teşvik ettiği, Türk hükümetinin düzensizlik içinde, engellemeden uzak olduğunu ve bu olayı göz ardı etmiş olduğunu gösteriyor. Büyük ihtimalle bu olaylarla Ermenilerin istenmediği ortaya çıkıyor. Bu sebeple yerel otoriteler büyük bir enerjiyle davranmış, ciddi olayları önlemek için yeteri kadar destek bulamamıştır. Malatya'da bu korkunç soykırımda Mutasarrıf'ın (No.80) korkaklık ve zayıflık içinde olduğu açıkça görülüyor. Eğin'deki patlamanın nedeni belli değil. Bu olayda merkezi hükümetin elinin olmadığını gösterir. Fakat bu noktadaki bilgiler, ülkenin yetersiz kaldığını destekliyor.

TERCÜME NO.59

2 Nisan 1897 Ermeni Sorunu

Dün yayımlanan Mavi Kitap'ta (Türkiye,7.Cilt,1897), "Türkiye'nin Asya illerinden gelen mektuplar ve İstanbul'daki olaylar" başlıklı yazıda, geçen yılın 21 Ekimden 29 Aralık'a kadar olan olaylar anlatılmıştır. Ermeni siyasi çalkantıları ve Müslümanlara karşı misilleme gibi birçok önemli olayların tafsilatını anlatmaktadır. Bu tür katliamların Merkezi Hükümet ve Yerel Yönetimler tarafından yapıldığı anlatılmıştır. Fakat Mavi Kitap'ın düzenli okurları için bu Doğu Sorununu önemsiz göstermektedir. Daha önceki Mavi Kitap'ta Anadolu'daki son olaylar geniş bir şekilde anlatılmış, işbirliği yapmak istemeyen gurup olarak görünen Ermeni İhtilal Komitesi, tahriklerle olayı terör haline getirmiştir. Bu konuda Van İngiliz Konsolosu Binbaşı Williams şu delilleri sunmuştur:

"Şüphesiz ki geçen yılki fanatik saldırılarda, bu ülke dışındaki bazı merkezler tarafından yönetilen ve kontrol edilen ihtilalcilerin parmağı olduğu kesindir. Bu mantıksız suçlu hareketler kesinlikle ispatlanmıştır. Türk ve Ermeniler arasında bu mantıksız fikirler İngiltere'ye rağmen şiddetli bir şekilde halen yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat Anadolu'nun büyük bir kısmını kapsayan İran ve Kafkasya'da parçaları olan Ermeni Eyaletlerinde yenilik yapmayı İngiltere açıkça dile getirmektedir. Geçen Haziranda burada ihtilalci liderlerle uzun ve çeşitli sohbetlerim oldu. Taşnak Derneği Başkanı Zeytun'daki ihtilal fikrini anlattı. Bu olay Akdeniz yakınlarında meydana gelmiş ve İngiltere onlara yardım etmek istemiştir. Ona bu olayla ilgimiz olmadığını anlattığımda onu şaşırılmış gördüm. Sonuç olarak kendi mantıksızlığı ile halkı yanlışla sürüklememesi gerektiğini tavsiye ettim. Türklerin Saray Partilerinde, İngiliz zenginliği ile birlikte Van Baskını konuştüğünü anlattı. Burada Ermeniler üzerinde İngiltere'nin hazırlık yaptığını hissettim. Lord Salisbury'nin Guildhall konuşmasındaki bazı notlarını okudum. Onları anlattığımda hayrete düştüklerini gördüm. Bunların daha azının yaşanmadığını biliyorum"

4 Kasım 1896 Van.

"Efendim, bir Ermeni katilin Pazar Günü Öğleden sonra 3.30 civarında "Dar Comidar" adlı yapmış olduğu duadan şeref duydum. Bu vesile ile onun tuzağa düştüğünü

düşünüyorum. O başına kadar bataklığa batmış görünüyor. Şüphesiz bu katil Hınçak Cemiyeti üyeleri ile bağlantı kurarak bu olayı gerçekleştirdiği görülüyor. Bu son olaylarda mağdurlar ihtilalcilerin şiddetine maruz kalmıştır. Bu şehirde Ermenilerin katil olmalarının sebebinin ihtilalci dernekler olduğunu düşünüyorum. Bu hareketlerde ağırlığı olmasına rağmen Ermeni halkı dışında hiç kimsenin bu ihtilalcileri koruduğuna inanmıyorum; Geçen Hazirandan önceki uzun dönemde burada meydana gelen ihtilaller tekrarlanırsa, onları anlayacağım ki hiçbir şey bunların imhasının engellenmesi ve ailelerinin kurtarılması mucizesi gerçekleşmeyecektir.”

Başka bir deyişle elimizde, Ermenileri kötü yola süren ve onları kötü davranışa iten yeterli miktarda delil bulunmaktadır. Kurulduğunda iyi niyetli görünen bu cemiyetler daha sonra etkisiz kalarak bozulmuş ve yanlış yol izlemişlerdir. Örnek olarak Binbaşı Williams “Bu vatandaşlardan şüphesiz çok vergi alınabilir. Ancak Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında yönetimden kaynaklanan sorunlar olur ve bu ülkede hırsızlık, dolandırıcılık çoğalır.” (37.sayfa) raporunu vermiştir. Hatta zirai bankalar zorla para almaktadır, (No.17, 20. sayfa) Bu anlatılanlar gelecek için acil tedbirler alınmasının lazım geldiğini göstermektedir. Hâlbuki 27 Ekimdeki 43 Numaralı Elçilik raporu şöyledir:

“Burada olduğumdan beri ilerisi için ilk kez bir ışık görüyordum. İhtilalciler bunu engellemiş görünüyor. En yüksek mevkiden en alt kademeye kadar Türkler yoksulluk çekiyor ve gerçekten onlar Ermeni Halkına yardımcı olmak istiyorlar.”

Aynı zamanda Mavi Kitap’ın içinde Ermenilerin katletmesi için el altından yardım edilip Müslümanları bölgeye göç ettirilerek katliam yaptırıldığının delilleri veriliyor. Bundan önceki tecrübelerden Türk yetkililerin bunu tek taraflı sistemli bir şekilde yaptığı görünüyor. Bu yoksul göçmenlerin, onların amacı için herhangi bir hazırlık yapmadan politikacıların isteği için nakledildikleri görünüyor (2 ve 36. sayfalar.).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapmış olduğumuz bu incelemede, asırlardan beri Türkiye’de Ermeniler üzerinden oynanmak istenen oyunlar ve ülkeyi parçalama planları açıkça gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bugün de bu planlar sinsice uygulanmaya çalışılmaktadır.

Her yıl 24 Nisan’da sözde Ermeni Katliamı günü dolayısıyla A.B.D. Başkanları yapacakları konuşmalarında “Soykırım” kelimesini kullanmama karşılığında tavizler koparmaya çalışılmaktadırlar. Yine A.B.D.’de yapılan seçimler sırasında Ermenilerin oyunu almak için onlara çeşitli tavizler verilmektedir. Yine Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermeniler, kendi birlik ve beraberliklerini sağlamak için sözde Ermeni katliamını ayakta tutmaya çalışmaktadırlar. İngiltere ve Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde iç politikada siyasi malzeme olarak kullanılmaktadırlar. Bu durumdan en çok da zararı Türkiye Cumhuriyeti görmektedir. Sorunu akademik çevrelerin tartışmasına da izin vermemekte Dünya kamuoyuna Türkleri suçlu göstermektedirler.

Oysaki Avrupa’da meydana gelen birçok önemli olayda Osmanlı Devletine birçok Hıristiyan’ın sığındığı görmekteyiz. Bunun en önemli örnekleri Macarlar, Lehler (Polonyalılar) ve İsveçlilerdir. Rusya’nın ülkelerini işgali neticesi Hıristiyan olmalarına rağmen başka bir Hıristiyan ülkeye sığınmamış Osmanlı adaletinde huzuru bulmuşlardır. Büyük Selçuklu Devletinin Anadolu’ya hâkim olması sırasında Doğu Anadolu’daki Ermeniler de Hıristiyan Bizans yerine Türk hâkimiyetinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bugün İstanbul’da ve Türkiye’nin birçok bölgesinde yaşayan Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Süryaniler mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürmektedirler.

Osmanlı Devletinin zayıflamaya başladığı dönemde ortaya çıkarılan Ermeni Sorunu tamamen dış kaynaklı olup, Büyük devletlerin siyasi menfaatleri neticesi ortaya çıkarılmış suni bir sorundur. Asırlar boyu Türk hâkimiyetinde huzur içinde yaşayan Ermeniler ne oldu da isyana kalkıştı? Bu sorunun cevabı Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devleti üzerindeki menfaatleriyle açıklanabilir. İngiltere’nin Rusları Akdeniz’e indirmemek, Rusların da Akdeniz’e inmek için kullandığı Ermeniler, kendilerinin zarar göreceğinin farkında olamamış ve birçok Ermeni canından olmuştur.

Rusya uzun yıllar sürdürmüş olduğu Ermeni politikasını Türk Dünyasını parçalamak için kullanmış ve bunda da başarılı olmuştur. İran'daki Doğu Anadolu'daki ve Rusya'daki Ermenileri Kafkasya'da bugünkü Ermenistan'da onlara maddi destek sağlayarak toplamış ve burada bir Ermeni Devleti kurdu muştur. Ermenistan'ın Türk Dünyasına en büyük zararı, Orta Asya Türk Dünyası ile Türkiye arasındaki karayolunu kapatmış olmasıdır. Böylelikle Anadolu'daki Türkler ile Orta Asya Türklerinin karayolu bağlantısı kopmuştur. Bu da kültür alışverişini, ekonomik güçlenmeyi ve büyük bir Türk Dünyasının birleşmesini engellemiştir (Beydilli, 1988:406).

The Times Gazetesinden yapmış olduğumuz tercüme ler, İngiliz devlet adamlarının Osmanlı Devletine, Hükümetine ve Müslümanlara hangi gözle baktığını ortaya koymaktadır. Osmanlı Devletine parçalanması gereken ülke olarak bakmış, Müslümanları da Hıristiyanları katleden katiller olarak görmüştür. Her defasında Türklerden nefretle ve katliamın sorumlusu olarak bahsedilmiştir. Bu haliyle The Times Gazetesi Ermenilere manevi olarak cesaretlendirmiş ve bu sorunun çıkmasında Ermenilere destek olmuştur. The Times'ın bu davranışı İngiliz menfaatlerinin neticesidir. İngiltere Hükümetleri zaman zaman Osmanlı Devletine siyasi baskı yaparak Ermeni sorununda istediğini almış, yine baskılarla katliama karışmış suçlu Ermenileri hapisten kurtarmış, bazı suçsuz Müslümanların da suçlu sıfatıyla cezalandırılmasını sağlamıştır.

The Times Gazetesinde çıkan yazılarda en çok şu husus üzerinde durulmuştur. Avrupa Osmanlı Devletine baskı yaparak zorla antlaşma imzalatılmalı ve imzalatılan bu antlaşmaya uyması için baskı yapılmalıdır. İngiltere'deki siyasetçiler hep bu konu üzerinde durmuş ve Avrupa kamuoyunu bu siyasete kışkırtmış hatta onları hareketsiz kalmakla suçlamıştır. Bu politika iktisadi olarak zayıflamış bir devlete uygulanabilecek kolay bir siyasettir. İngiltere'de Ermeni sorununa yapılan siyasi destek sayesinde, kiliseler yardımıyla toplanan yardım paralarının harcamaları İngiliz Konsoloslukları ve onların görevlendirdikleri kişiler tarafından yapılmıştır. Tabii ki bu harcamalar Ermeni menfaatleri için kullanılmamış, İngiliz menfaatlerini gerçekleştirecek planlar için kullanılmıştır. Onların bir planı da, Osmanlı Devletini parçalayıp Anadolu'nun hiçbir yerinde çoğunluk olamayan Ermenileri bağımsız hale getirerek, kendi idaresinde devlet kurdu rmaktır. Böylelikle bölgedeki Ermeni planlarını gerçekleştirebilecektir.

Bu planlar Sultan Abdülhamid'in akılcı politikası sayesinde bir dönem durdurulmuştur. Ermenilerin ve onları destekleyen Avrupalı Hıristiyan Devletlerin bu politikaları günümüze kadar devam etmiştir. Daha önce Ermenileri destekleyen Avrupa Devletleri Türkiye'yi Avrupa Topluluğuna alma bahanesiyle antlaşma imzalatıp, bunun Avrupa Topluluğuna girmenin şartıymış gibi gösterilip, Ermeni, Kıbrıs, Ege Denizi, Rum ve kısaca Hıristiyan menfaatleri için kullanma gayreti içine girmişlerdir. Aynı durumu daha önce İngilizler Ermeni haklarını koruma bahanesiyle yapmaya çalışmışlardır.

Demokrasinin beşiği olarak Dünyaya kendisini tanıtmaya çalışan İngiltere, The Times Gazetesinde her defasında Osmanlı Padişahının tahttan indirilmesini ve Hükümetin görevden el çektilmesini tartışmıştır. Hatta bu konuda Avrupa diğer Avrupa devletlerini göreve çağırmıştır. Osmanlı ülkesinin işgalini haklı gören İngiltere, Dünyanın birçok bölgesinde hala uygulamaya devam ettiği acımasız sömürgeci zihniyetini daha sonra I. Dünya Savaşından sonraki yıllarda Osmanlı Devletinin birçok bölgesini işgal ederek gösterecek, ülke yönetimini baskı altına alacaktır. Dünyadaki diğer devletlerin bağımsız kalmasına saygı göstermeyen İngiltere, birçok milleti uzun yıllar sömürerek esaret altında tutmuştur. Bu siyaseti Türkiye Cumhuriyetine karşı da uygulamaya çalışmış İstiklal Harbi sonunda İngiltere'deki Hükümet, Anadolu'da destekledikleri Yunanlıların mağlubiyeti üzerine kendilerini suçlu görüp istifa etmek zorunda kalmıştır.

İngiltere'nin Ermeni sorununda yapmış olduğu faaliyetler ve terör komitelerinin yaptıkları, bugün Türkiye'nin yaşadığı terörle tamamen benzerlik göstermektedir. Bu oyunda sadece oyuncular değişmiştir. Bugün Batılı Devletler tarafından Ermeniler yerine Doğu Anadolu'da bazı Kürt gurupları kullanılmakta, aynı demokratik haklar nutukları devam etmekte, bazı Jön Türklerin rolünü de sözde aydınlar üstlenmektedir. Türkiye'den Avrupa'ya kaçan birçok teröriste Avrupa'nın büyük devletleri siyasi sığınma hakkı tanımakta, bunun suçunu da teröriste değil Türkiye'de var olduğunu iddia ettikleri sözde siyasi haksızlıklara yüklemektedirler. Daha önce Ermenilere gösterilen hoşgörü ve tavrın aynısı yine Türk düşmanlarına karşı gösterilmektedir. Bölücü ve yasadışı guruplar Avrupa'da istedikler gibi örgütlenmekte ve örgütlerine maddi menfaat sağlamak için faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu duruma Avrupa Devletleri ya göz yummaktadır ya da bu faaliyetleri kanunları ölçüsünde haklı görmektedirler. Bu

haklılığın ölçüsü de Avrupa devletlerinin menfaatleridir. Ermeni sorununun başladığı yıllarda da olaylara objektif değil de kendi menfaatleri gözüyle bakan Avrupa Devletleri bugün de aynı acizliklerini sürdürmekte, hem Türkiye'ye karşı hem de terör örgütlerine karşı çifte standardı devam ettirmektedirler.

İngiltere'de yayınlanan The Times Gazetesi daha önce de ifade ettiğimiz gibi 1800 lü yılların sonunda Ermenilerle ilgili birçok haber yayınlamıştır. Yapmış olduğumuz tercümelere de anlaşılacağı üzere bu haberlerin kaynağı eski bakan ve başbakanlar, büyük elçiler, gazete muhabirleri, gazete okurları ya da Ermenilerdir. The Times Gazetesinde çıkan yazıların ne kadar taraflı ve İngiltere Devletinin siyasi menfaatlerini korumak için yapıldığı ortadadır. Bu haberlerde hiçbir muhalif fikre yer verilmemiş, hiçbir Osmanlı Devletinin görevlilerinden birinin görüşleri yayınlanmamış, hiçbir Müslüman'ın söyledikleri haber yapılmamıştır.

Yapmış olduğu bu taraflı haber yayınları ile The Times Ermenilerin İngiltere'de ve Avrupa'da propaganda aracı haline gelmiştir. Birçok Avrupa ve Dünya devleti yapılan bu yayınlarla yanlış bilgilendirilerek Ermeniler mazlum Osmanlılar zalim gösterilmiştir.

Yine gazetenin yapmış olduğu Ermeniler yardım kampanyası ve miting haberleri Ermeni meselesini hem ekonomik hem siyasi açıdan güçlendirmiştir. Yapılan yardım haberleriyle yardımlar özendirilmiş, miting haberleriyle de daha fazla kişinin mitinglere katılması sağlanmıştır. Böylelikle de birçok İngiliz'i Ermeni sorununun içine çekmeyi başarmıştır.

Çıkan ayaklanmalarda ölen Ermeniler gazetede kahraman olarak gösterilmiş yine birçok Ermeniye ayaklanmalara katılması için cesaretlendirmiştir. Aynı ayaklanmalarda Ermeniler tarafından öldürülen asker ve Müslümanlardan söz edilmemektedir. Ayaklanmalarda ölen Ermenilerin sayısı yine gazete tarafından mübalağalı bir şekilde gösterilerek Ermenilerin soykırımı uğradığının propagandasını yapmıştır.

Ayaklanmalarda tutuklanan Ermenilerin cezaevinden kurtarılmaları için İngiltere'nin çabaları ve suçlu Ermenilerin korunarak hem ceza almadan kurtulmaları, bazılarının da Avrupa'daki Hıristiyan devletlere mülteci olarak kabul dilmeleri haberleri terörist Ermenileri daha da cesaretlendirmiştir.

The Times Gazetesinde sık sık İngiltere'deki kiliselerde yapılan toplantılarda Ermeniler yardım edilmesi ve bu konunun kiliselerdeki Pazar ayinlerinde konuşulduğuna dair haberlerle, Ermenilere Hıristiyan kilisesinin desteğini de sağlamıştır. Burada, yapılan bağışlardan, ölen terörist Ermenilerden övgü ile bahsedilmiş, onlar için dua edilerek Hıristiyan Kiliselerinin Ermenilere daha fazla destek vermesi sağlanmıştır. Hıristiyanlığın farklı bir mezhebenden olmalarına rağmen Ermeniler desteklenmiş, bu sayede Avrupa'da Hıristiyan birliğinin hamisi olarak İngilizler kendilerini göstermeye çalışmışlardır. Yine İngilizlerin başkanlığında Ermeni sorununa müdahale edilmesi için İngiliz siyasetçiler tarafından sürekli çağrıda bulunulmuştur. Böylelikle İngilizler kendilerini Avrupa siyasetinin temel savunucusu olarak göstermişlerdir.

The Times Gazetesinde Ermeniler sorununda en çok fikirleri yayınlanan İngiliz devlet adamlarından Gladstone uzun yıllar İngiltere'de Başbakanlık yapmıştır. Siyasetini Türk düşmanlığı üzerine inşa etmiş ve bu konuda En çok da Ermenileri kullanmıştır. Bu sebeptendir ki Ermeniler Onu Ermeni hakların koruyucusu olarak kabul etmişlerdir. Ancak burada Ermenilerin unuttuğu takip edilen bu siyaset sayesinde birçok Ermeni'nin hayatını kaybettiğidir.

Gladstone ise Ermeni sorunu ve Türk düşmanlığı üzerine kurduğu siyasetten önemli ölçüde hem milli hem şahsi menfaat sağlamıştır. İngiltere'yi Dünya kamuoyuna Hıristiyanların hamisi olarak göstermiş bu sayede diğer Hıristiyan milletlerin sevgi ve desteğini sağlamıştır. Diğer önemli menfaati ise Türk düşmanlığını ve Ermeni sorununu kullanarak ülkesinde hem iktidara gelmiş hem de bu sayede uzun yıllar iktidarda kalabilmiştir.

Bulgarlara yapılan yardım gibi Ermenilere de yardım yapılıp bağımsızlığının kazanılmasının sağlanmasını her defasında dile getiren Gladstone, Osmanlı Devletindeki Hıristiyan tebaayı kışkırtarak devleti parçalamayı düşünmüştür. Yaptığı konuşmalarla İngiliz ve Avrupa kamuoyunu Ermenilere destek vermeye çağırmıştır. Diğer Avrupa devletleriyle yapmış olduğu toplantılarda bu sorun konuşulmuştur. Gladstone'nun diğer önemli bir endişesi de Ermeni sorununda inisiyatifi İngiltere dışında Rusya'ya kaptırmak istememesidir. Bu sebeple Rusya'nın ve diğer Avrupa devletlerinin bu sorunu sahiplenmesine karşı çıkmıştır. Böylelikle elindeki büyük bir siyasi gücün başkalarının eline geçmesini engellemiştir. Bu yıllarda Başbakanlık yapan

Lort Salisbury ve Lort Rosebery, Gladstone'un politikasını devam ettirmişler ancak bu konuda Onun kadar iştahlı olmamışlardır. Ancak burada görünen diğer önemli bir nokta da Ermeni sorunu hakkında İngiliz Hükümet ve Başbakanların birbirlerini parti farkı tam olarak desteklemeleridir.

İngiltere, daha önce Osmanlı Devletinden kopararak bağımsız hale getirdiği Yunanistan ve Bulgaristan devletlerini bu sorunda Ermenilere yardımcı olmaları için zorlamıştır. Anadolu'dan ve İstanbul'dan kaçan bazı suçlular bu ülkelerde Ermenilere destek mitingleri düzenlemişler. Bulgaristan'dan ve Yunanistan'da eğitilen bazı teröristler Anadolu'ya geçip burada olaylara katılmışlar ve bu olayları organize etmişlerdir.

İstanbul'da ve Anadolu'da olaylara karışan birçok suçlu Ermeni Bulgaristan ve Yunanistan'a sığınmış ve burada kendilerine iş bulunarak koruma altına alınmışlardır. İş bulamayanlara İngiliz korumasındaki Ermeni Yardım Fonundan gönderilen paralar ile yardım yapılmıştır. Buradaki organizasyonu İngiltere Hükümeti Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk görevlileri sağlamaktadır. Daha sonra buradaki Ermeniler tekrar Osmanlı Devletine geri dönmüşlerdir.

İngiltere Hükümeti 1878 de Sultan Abdülhamid'e sunduğu reform projesi ile Ermenilere ayrıcalıklı bir millet statüsü meydana getirmeye çalışmıştır. Oysaki aynı İngiltere Ermeni sorununun ayrımcılıktan kaynaklandığını söylemekteydi. İngiltere'nin Osmanlı Devletinde Ermeniler için ısrarla ıslahat yapılmasını istemesinin iki ana sebebi vardı. Bunlardan birincisi Ermenileri kendi tarafına çekmek ikincisi ise Rusya'nın Ermenileri istismar ederek Akdeniz'e inme projesini ortadan kaldırmaktır (Kantarci; 2003: 98).

İngiltere daha sonraki yıllarda reform bahanesiyle Anadolu'ya Ermenilerin bulunduğu bölgelere birçok eski İngiliz subayını görevli olarak göndermiş bölgede kontrol İngiltere'ye geçmiştir. Artık bölgede çıkacak ayaklanmaların planlamaları İngiliz kontrolünde yapılacaktı.

Rusya'nın Ermeni sorununun ortaya çıkmasında büyük bir rol oynadığını daha önce belirtmiştik. Çarlık Rusya'sı döneminde birçok Ermeni'yi bölgede yerleştirmek isteyen Rusya böylece kendi amaçlarına rahatlıkla ulaşabilecekti. Rusya'nın en önemli amacı Akdeniz'e inip burada yapacağı deniz ticareti sayesinde zenginleşmek ve nüfuzunu

genişletmekti. Bu fikrini gerçekleştirmek için Doğu Anadolu uzerinden İşkenderun Körfezine ulaşmak isteğinde idi. Bunu başarabilmek için yuzyıllardır Osmanlı Devleti ile savaşmış ve bunu gerçekleştirememiştir. Savaşlarla ele geçiremediği bu yolu Ermenileri kullanarak ele geçirmeye çalışmıştır. Kendi kontroluğde kurulacak ve sınırları Doğu Anadolu'dan İşkenderun Körfezine kadar uzanacak bir Ermeni devleti vasıtası ile bu politikasını gerçekleştirecekti. Bu sebeple bölgedeki Ermenileri kendi safına çekmek için Ermenileri desteklemiş, Osmanlı Devleti ile sınır komşusu olduğu için de Ermeni ayaklanmalarına en çok silah ve terörist Rusya uzerinden gelmiştir. Rusya daha sonraki yıllarda kendi topraklarında kurdurduğu Ermenistan ile Türk dünyasına bir başka yönden zarar vermiştir. Ermenistan'ın kurulması ile Orta Asya Türkleri ile Türkiye'nin kara bağlantısı kopmuş böylece hem Orta Asya'dan gelen nüfus gu durmuş hem de Türkler arasında siyasi ve ekonomik parçalanma meydana gelmiştir. Bu durum Orta Asya Türk Devletlerinin gelişmesini engellemiş, güçlü bir Türk Dünyasının meydana çıkmasına engel teşkil etmiştir.

İngilizler kendilerine siyasi rakip gördükleri Rusların Ermeni politikasına yuzyıllardır karşı ıkmuş, bölge büyük devletlerin menfaatlerinin savaş alanı haline gelmiştir. Osmanlı Devletinin ekonomik olarak zayıflamış olması bölgedeki bu oyunları engellememiştir.

Almanya'nın Ermeni sorununun ilk yıllarında Osmanlı Devletinin yanında olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi Almanya'nın Doğu politikasında İngiltere'nin ne geçmesini istememesidir. Bu yıllarda Almanya birliğini yeni sağlamış bu sebeple ülkelerin toprak btnlğnden yanadır. Bu politikasını Almanya uzun yıllar devam ettirmiştir. Almanya İngiltere'nin reform çabalarını tehlikeli bulmaktadır. Almanya, reform isteyenlerin niyetinin Osmanlı Devletini parçalamak olduğunu, ancak Almanya'nın bu fikre karşı olduğunu söylemektedir (Kantarıcı; 2003:105).

Avrupa ve ABD'de yaşayan Ermeniler bugün de hem ülkelerin iç politikalarında hem de Türkiye Devletine karşı baskı unsuru olarak kullanılmaktadırlar. İç politikada lkelerinde Ermeni müze ve anıtları açarak onların oylarıyla iktidara gelmeye çalışmaktadırlar. Yine Ermeni haklarını savunduklarını söyleyerek Hıristiyan devletleri gözünde ön plana çıkmaya çalışmaktadırlar. Yine zengin Ermenilerden seçim sırasında partilerine bağış almak için Ermeni sorununu kullanmaktadırlar. Yine bir kısım Ermeni

dünyadaki Ermenilerin eriyip yok olmalarını engellemek ve onları birlik halinde tutmak için Ermeni sorununu gündemde tutmaktadır. Ermeniler de buldukları ülkelerin menfaatleriyle kendi menfaatlerini birleştirerek kendilerini ayakta tutmaya çalışmaktadırlar. Bundan sonra da devam edeceği tahmin edilen bu soruna diğer milletlerin menfaatlerinin hesaba katılarak çözümünün sağlanması gerekmektedir.

Avrupa ve Dünya kamuoyunda Ermenilerin yapmış olduğu propagandalar Ermeni sorununun Türklerin aleyhine dönmesini sağlamıştır. Bu propagandalar ABD ve Avrupa'da yaşayan buralara daha önce göç etmiş Ermeniler tarafından yapılmaktadır. Buradaki Ermeniler kendi aralarında örgütlenerek belli miktarda ekonomik alanda güç sahibi olmuşlardır. Sahip oldukları bu gücü Türkler karşı her fırsatta kullanmaya çalışmaktadırlar. Özellikle Avrupa ülkelerinde ve ABD.'de basın yayın kuruluşları aracılığı ile Türk düşmanlığını körüklemekte ve Ermeni Soykırımını yalanını Dünyaya yaymaya çalışmaktadırlar. Özellikle Osmanlı Devletinin Ekonomik olarak zayıflamasından sonra Avrupa ve ABD'ne göç eden Ermeni yazar ve sanatçılar sanatın her alanında katliam propagandası yapmaktan geri durmamışlardır (Laçiner, 2002:7).

Ermeniler gazetelere verdikleri ilanlarla, yaptıkları toplantı ve konferanslarla, yazdırdıkları kitaplarla, çevirdikleri sinema filmleri ile bu fikirlerini Dünyaya kabul ettirmeye çalışmaktadırlar.

Araştırma konumuzun amacı, İngiltere'nin ve Avrupa Devletlerinin Ülkemiz üzerinde yıllarca oynadığı ve bugün de oynamaya devam ettiği oyunu gözler önüne serip gerçeğin anlaşılmasını sağlamaktır. Yüzyıllardan beri Avrupa devletleri Osmanlı Devletine düşman gözüyle bakmış her fırsatta devleti içten ve dıştan yıkmaya çalışmıştır. Osmanlı Devletine "Doğu Sorunu" bakan Avrupa devletleri bugün de Avrupa birliği ve daha fazla demokrasi istekleriyle tarihten gelen amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Türkiye üzerinde oynanmakta olan bu oyunun tarihi köklerinin açığa çıkması bu sorunun daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Ermeni Sorunu hakkında tarihi gerçeklerin ortaya konması bu sorun hakkındaki kanaatleri de doğru bir şekilde yönlendirecektir. Bu soruna karşı alınabilecek önlemler için yol gösterecektir. Bu konuda yapılacak araştırmalar Türk siyasetçilere soruna karşı alınabilecek önlemlerin çeşit ve tarzlarını gösterecektir.

Ermenilerin yapmış olduğu bütün menfi faaliyetlerin karşısına aynı şekilde ve tarzda karşılık verilmeli gerçekler gözler önüne serilmelidir. Yapmış oldukları propagandalara karşı başka bir propagandayla karşılık verilmelidir. Yayınlamış oldukları yalan yanlış belgelerin sahte olduğu ortaya konulmalıdır. Dünya kamuoyuna yaydıkları yalan beyanlara belgelerle karşılık verilmelidir. Şurası açıklıkla ifade edilmelidir ki Ermeni Sorununda Türk yetkililerden ve Türk milletinden kaynaklanan hata ve suç yoktur. Bu sorunda asıl suçluların Ermenileri isyana teşvik eden İngiltere başta olmak üzere Avrupa Devletleri ile devletine ihanet eden Ermenilerin olduğu bilinmelidir.

Suçlu olmadığı halde Türk milletini ve tarihini suçlayıp bundan menfaat sağlamaya çalışan Ermeniler ve Avrupa devletlerine karşı Türk milletinin ve devleti haklılığı ölçüsünde gücünü gösterebilmelidir. Haklı olduğu bir durumda suçlu durumuna düşmemelidir.

Köklü bir devlet idaresi geleneğine sahip olan Türk milleti, Ermeni sorunu gibi birçok sorunun üstesinden gelmiştir. Hıristiyan Avrupa Devletlerinin ortaya çıkardığı bu suni sorun, azimli çalışmalar sayesinde Türkiye'ye zarar vermeden ortadan kalkacaktır.

KAYNAKLAR

- AFYONCU, Erhan, (2001), “Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar”, 2.Baskı, Tatav Yayınları, İstanbul.
- ANA BRİTANNİCA, (1994), c.13, Sa.328, 4. Baskı, Ana yayıncılık, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir, (1997), “19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)”, VII. Dizi, Sa.169, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- BEYDİLLİ, Kemal, (1988), “Atatürk’ün Ölümünün 50.Yılı Anısına Belgeler”, C.XIII, Sayı.17 TTK Basımevi, Ankara.
- BOZDAĞ, İsmet, (1986), Sultan Abdülhamid’in Hatıra Defteri, 7.Basım, Pınar Yayınları, İstanbul.
- BOZKURT, Gülnihal, (1996), Alman-İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839–1914). 2.Baskı, T.T.K.Basımevi, Ankara.
- CENGİZ, H.Erdoğan, (1983), Ermeni Komitelerinin A’mal ve Hareket-i İhtilaliyesi ilan-ı ve Meşrutiyetten Evvel ve Sonra, Başbakanlık Basımevi, Nu.535, Ankara.
- ERCAN, Yavuz, (2002),Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları, 1.Basım M.E.B.Yayınları, Ankara.
- GÖYÜNÇ, Nejat, (1983), Osmanlı İdaresinde Ermeniler, 1. Basım, Gültepe Yayınları, İstanbul.
- GÜRÜN, Kamuran, (2005), Ermeni Dosyası, 6.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (2006), Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları, 1.Baskı, Babıâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- HAMMER, Baron Joseph Von, Büyük Osmanlı Tarihi, 2.Baskı, Cilt.9, Medya Ofset, İstanbul.

HORNBY, A.S., (2000), "Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English". Sixth Edition, Oxford Universty Press, London.

<http://britannia.com/gov/primes/prime36.html> Gladstone

<http://britannia.com/gov/primes/prime37.html> Salisbury

<http://britannia.com/gov/primes/prime38.html> Rosebery

<http://historyonline.chadwyck.co.uk/info/product.htm#jump14> the times

<http://www.number-10.gov.uk/output/Page143.asp> Rosebery

<http://www.numer-10.gov.uk/output/page144.asp> Salisbury

<http://www.number-10.gov.uk/output/page145.asp> Gladstone

<http://www.seslisozluk.com>

KANAR, Mehmet, (2001), Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri, Yayın No.298, Der yayınevi, İstanbul.

KANTARCI, Şenol, K. Kasım, İ.Kaya, S.Laçiner, (2003), Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi, I.Cilt, Asam yay.No.3, Ankara.

KARABEKİR, Kazım, (2005), Soykırım Yalanı Ermeni Mezlimi, 5. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.

KARACAKAYA, Recep, (2001), Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi, Yayın nu.52, Başbakanlık Basımevi, İstanbul.

KODAMAN, Bayram, (1985), Bir Amerikalı Gazeteci Gözüyle Ermeni Macerası, (1897), Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü yay.,628, Ankara.

KRİKORYAN, K.Nesrob, (1977), Armenians in the service of the Otaman Empire 1860–1908, 1.Basım London.

KURAT, Yulluğ Tekin,(1986), Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması Tasarıları, 2.Basım, Turhan Kitabevi, Ankara.

- LAÇİNER, Sedat, (2002), Şenol Kantarcı, Ararat Sanatsal Ermeni Propagandası, ASAM Yay. No.1, Yorum matbaası, Ankara
- McCARTHY, Justin, (2002), İngiliz Propagandası Wellington Evi ve Türkler, Türkler c:XIII, sa.475. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- METİN, Halil, (1992), Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları, 1.Basım, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- MEYDAN LAROUSSE, (1992), c.7 sa.583, Sabah Yayınları, İstanbul.
- NAZIM PAŞA, Hüseyin, (1990),Ermeni Olayları Tarihi I, 2.Baskı, Başbakanlık Basımevi Ankara.
- NAZIM PAŞA, Hüseyin, (1998), Ermeni Olayları Tarihi I,II, II. Baskı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu.15, Ankara.
- ÖNAL, Sami, (2003), Sadettin Paşa'nın Anıları, 1.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- SARAY, Mehmet, (1985), Atatürk'ün Sovyet Politikası, Veli Yayınları, İstanbul.
- SELVİ, Haluk, (2004), Birinci Dünya Savaşından Lozan'a Ermeni Sorunu 2. Baskı, Sakarya Üniv. Rektörlüğü Basımevi, Sakarya.
- SÜSLÜ, Azmi, (1990), Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, 1.Baskı, Yüzcüncü Yıl Üniv. Yay. Van.
- ŞİMŞİR, Bilal, N., (2005), Ermeni Meselesi, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- UNAT, Faik Reşit, (1988), Hicri Takvimleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu, 6. Baskı, TTK Basımevi, Ankara.
- URAS, Esat, (1976),Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yayınları 50.yıl armağanı, İstanbul.

EKLER

The Times Gazetesinde Ermeni Sorunu hakkında 1896-1897 yılları arasında çıkan haberlerden meydana gelmektedir. Tercüme edilen belgelerdir. Tercümelerdeki tarih ve numaraya göre sıralanmıştır.

LORD ROSEBERY ON THE ARMENIAN QUESTION.

Lord Rosebery has addressed the following letter to Mr. William Denton, of the Liverpool Junior Reform Club, who wrote to his lordship on the subject of the Armenian massacres, and more particularly asking for advice as to the desirability of organizing mass meetings.

“ My dear Sir,—I can see no objection to a mass meeting or many mass meetings on the Armenian question, for they can only strengthen the hands of Ministers in achieving the object which they say they have at heart. Indeed, some safety-valve must be found for the pent-up and irrepressible indignation of our people. To build up the mightiest Navy in the world and to give absolute power to a Ministry in order to see our every effort baffled and ridiculed by a Sultan, and such a Sultan, is enough to make every gorge rise in the country. But I personally must remain silent. I cannot by a word relieve the Government of an iota of its responsibility. I recognize that the constituencies, knowing that Ministers already possessed the almost unanimous support of the House of Lords, have given them an overwhelming majority in the House of Commons. This constitutes a dictatorship before which I am bound to bow, and which they must justify without interference from me. When Parliament meets it will be for them to give an account of their stewardship and for us whom they displaced to criticize. When Parliament meets they must furnish some information as to their diplomatic proceedings. At present we have none, and without these *data* it is not possible for one who has had so responsible a position as I have to offer observations at random on the course of events.

“ Believe me yours very truly,

“ W. Denton, Esq.

“ ROSEBERY.”

The Duke of Westminster has received a cheque for £1,000 from the Lord Mayor of Manchester as a “ New Year’s gift from the citizens of Manchester to the starving Armenians.” This is in addition to the Christmas offering received from that city, which has now contributed £4,000 during the past three months to the Grosvenor-house Fund.

THE ARMENIAN QUESTION.

The DUKE of WESTMINSTER, speaking at a banquet given by the Mayor of Chester last night, said that for five months hardly a post had come in without bringing letters on the most painful subject of Armenia, some with money for relief from rich and much from poor, others with reports from the distributors of funds, or accounts of the horrors that had been going on ever since. About £15,000 had been raised and spent. Considering that the field of persecution had been fearfully extended, he need hardly say that very much more was required. They ought to know, he hoped sooner rather than later, how it was that England had been thwarted in her strenuous endeavours to put a stop to the red-handed villany of the Sultan, and what and where had been the influence which had enabled and almost encouraged that monster in human shape to destroy some 50,000 unoffending Christians, and to ruin thousands more with perfect impunity. As to the American quarrel, they must hope and pray, as Mr. Gladstone said, that common-sense might prevail, and that all who were best and strongest in America would put their foot down and avoid committing a crime that would check civilization for a hundred years, and inflict by fratricidal war untold misery on millions. Turning to Germany, he said he should have thought that, situated as she was between two powerful Empires, one decidedly hostile and the other in alliance with this last, Germany would have best consulted her own interests by cultivating friendly relations with England. Certainly we had no wish to be otherwise than on good terms with the Germans as with the Americans. The lesson they learnt from all these distracting events was that we must trust in God and keep our powder dry.

The English Presbyterian ministers in London have unanimously passed the following resolution, and ordered a copy to be sent to the Marquis of Salisbury:—
 “Whereas England, in addition to the obligations under which she lies in common with other European Powers, has also special treaty obligations with respect to the defence of the Christian subjects of the Turkish Government in Armenia, and has at present found no means of acquitting herself of these obligations, it appears to this meeting of the body of English Presbyterian ministers in and about the cities of London and Westminster that the burden upon the conscience of Englishmen is becoming intolerable. This meeting further believes that, whatever measures her Majesty's Government might contemplate for acquitting England of her obligations, special or shared with other nations, the people of this country may be relied on to make, not only cheerfully but with unspeakable relief, any sacrifices the Government may find it necessary to call for in order to secure the speedy and complete prevention of the continuance of the horrors now being perpetrated in Armenia.”

We have received from New York a request to publish the following telegram, which has been sent to the Queen from a mass meeting at Detroit :—“ To her Majesty, Victoria, Queen of Great Britain and Empress of India, London.—We, citizens of Detroit, Michigan, in mass meeting assembled, appeal to your Majesty, in the name of humanity, to use your great power to stop without delay the slaughter of Armenians in Turkey. We believe it is the supreme duty of the hour for all civilized nations, including the United States, to intervene and end this outrage upon humanity and modern civilization by that barbarous and despotic Government. We have appealed also to our own Government to co-operate in any practical effort to end these atrocities and assure security to the Armenians.—Chairman, E. A. ALGER ; secretary, R. G. BUTLER.”

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—In your impression of this morning you give prominence to the communication of "A Foreigner" under the heading of "England's Enemies." This correspondent, after reviewing the relations of this country with America and Germany, turns his attention to the Near East and as, in connexion with "the outbreak of discontent and the rising" in the Kurdish mountains, he gratuitously introduces the name of the Armenian Patriotic Association, of which I have the honour of being the chairman, I must ask your indulgence to controvert his statements, which, in my humble opinion, amount to a special pleading on behalf of Turkey, whatever he may say about British interests. "A Foreigner" is exceedingly careful about the choice of his terms and they easily and naturally lead to fallacious conclusions. He will not accept the existence of an Armenian question, as he qualifies it by the "so-called," but he admits that there has been a diplomatic campaign about it, not, however, for its solution, but against Turkey. Then he goes on to say that both the motive as well as the campaign itself was inopportune and ill-chosen. Why? He does not explain. He says, "Nobody had the slightest doubt about the incapacity of Turkish Administration, and the unbearable position of the Armenians was known to everybody"; and, as though England had taken no steps whatever to remedy that situation, he goes on to say that, "admitting that the Cyprus Convention had put England under obligation to press the Sultan for reforms in Asia Minor, people very justly asked why did English politicians wait 17 years to fulfil that obligation, and what was the reason of their coming forward just now?" To accept "A Foreigner's" conclusions on this and on other points we must accept his version of the history of the Armenian question, of which, in spite of the keenest interest he says he has taken in English politics during the last 50 years, he knows very little.

The Armenian question owes its origin to the impossibility of the Armenians in Turkey making their voice heard by either the Sublime Porte or the Palace for the purpose of obtaining redress for the oppression exercised by all classes of Turkish officials, absence of protection for their lives, honour, property, and religion, through the channel of their own constituted authorities. At the conclusion of the Russo-Turkish war, finding that their position had not been taken into consideration in the preliminaries of peace signed by Russia, in whose armies the Loris Melikoffs, the Lazareffs, and Der Ghougasoffs held important commands and were instrumental in the successful termination of the war in Turkish-Armenia, they collectively appealed to the Tsar. As the result of that appeal Article XVI. of the Treaty of San Stefano was drawn up by mutual agreement between the Russian and Turkish plenipotentiaries. That article was published in the columns of *The Times* on March 18, 1878, before the rest of the treaty was given to the world. It will be found in the letter of your Correspondent at Constantinople. That article ran as follows :—

“As the evacuation by the Russian troops of the territories which they are occupying in Armenia, and which are to be restored to Turkey, might give rise to conflicts and complications injurious to the good relations of the two countries, the Sublime Porte engages to realize without further delay the improvements and reforms demanded by local wants in the provinces inhabited by the Armenians, and to guarantee their security against the Kurds and Circassians.”

This article was objected to by England, and at the Berlin Congress Article LXL of the Treaty of Berlin was substituted for it at her instance and mainly through her instrumentality, the obvious reason being that Russia should not have the solitary right of intervening on behalf of the Armenians ; and England felt so confident of being able to exert a salutary influence on behalf of the oppressed and unprotected Christians of Asiatic Turkey that she signed a private agreement with the reigning Sultan, of which the transference of Cyprus from Turkish control to British was the sign and symbol. Thus the obligations of England in this matter are twofold—the one in conjunction with the signatory Powers and the other individually.

England did not wait 17 years to execute her obligations, but pressed upon the Sultan on every available opportunity the necessity of carrying out salutary reforms in the provinces inhabited by the Armenians ; and as it became necessary, after the death of the great Patriarch Nersès, to make corporate representations to the British Government as to the unbearable condition of the Armenian subjects of the Sultan, and the want of general reforms was more and more felt, the Armenian Patriotic Association was formed. It has never been the aim of this association to bring about any outbreak of discontent or rising in the so-called Kurdish mountains or any other place in Armenia, but merely to advance the cause of civilization and progress by securing justice, law, order, and tranquillity in Armenia, not only for the Christians, but also for those of another faith, if they could be only made to appreciate these blessings. Dr. Dillon, who has been in Armenia as an enterprising and scrupulous correspondent of one of your leading contemporaries, will inform “A Foreigner” that there was no rising at Sasun, and I would strongly advise him to read his articles in the *Contemporary Review*—that for July, 1895, and January, 1896.

Your space will not permit me to go further into the history of the Armenian question ; but let me say that no nation has ever suffered so gratuitously and on so vast a scale as the Armenian. First of all, we had the atrocities and massacres perpetrated by the servants of the Sultan, Kurds and Turks alike, in August and September, 1894, as to which I had the honour of presenting a memorial to Lord Kimberley, which appeared in your columns on the 17th of November of the same year. Their truth was stoutly denied by the Porte, which, however, would not allow your own Correspondent

to proceed to Sasun to verify matters, even though you appealed to the Sultan himself. Then we had the massacres at Constantinople, followed in a few days by others throughout the length and breadth of Armenia. Some authorities say 60,000, and others 200,000, Armenians have fallen victims to fire and sword, and the slower but equally effective processes of hunger and exposure. What are the European Powers doing? Is there no feeling of honour and obligation among them? Is there no compassion in Christendom?

I have the honour to be, Sir, yours faithfully,

G. HAGOPIAN, Chairman, Armenian Patriotic
London, Jan. 18. Association.

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—It seems strange that in these so-called civilized days the six great Powers of Europe should, while manifesting in alliance before Constantinople, allow the barbarities that are being perpetrated in Anatolia to continue, when not a day would elapse before the horrible situation of that distressed country could be put an end to—if it were so willed by each and all of the Powers. But it is not so, and without the collaboration of the other Powers England is powerless—she and they being bound to act together by the Berlin Treaty. But I do not know how much longer any Power will be able to witness the horrors that are being thus committed unopposed. All interference on the part of England, all wish to relieve distress, all hatred of persecutions is said to be misunderstood by the other Powers, and is supposed to be a movement of England towards aggression. The obvious answer to this suspicion would be a practical one, that the other Powers themselves should co-operate with England to prevent further massacre.

It is on the Powers who wilfully oppose any remonstrance of an efficient kind being urged to the Porte on whom the guilt of doing nothing rests. It is absurd to doubt the genuineness of the feeling of compassion in England. On what occasion has she not been forward with charity when any nation has been in trouble? Both France and Germany profited in 1870 when kindness was poured out on them from England, nurses, medical relief, and stores being sent to the wounded and dying. Money was sent to Russia in the late famine; and when Italy and Spain suffered from earthquake and floods relief was forthcoming from England. Why in this wholesale massacre of a nation should she withhold relief for the first time? It is the rule of England to help all distress, and it is ridiculous to suppose for a minute that England should want Anatolia as a possession.

But surely all this barbarous cruelty will recoil on the heads of those who instigate it. None can succeed in the long run who are objects of disgust and dislike of their fellow-creatures. Can the Sultan be happy and content surrounded by a corrupt Court, and with the knowledge of this terrible misery, which he is responsible for not checking? What a poor return this is for England's confidence in the Turk's integrity and promise of instituting reform! Does he think that he would have been protected as he has been if these massacres could have been foreseen? And, after all, what a short-sighted policy it is! If the massacres were to cease the Armenian question would collapse altogether, and the Sultan would be relieved from the sight of the ships in his harbour. And what is gained by teaching his people ferocity, which may at any day recoil on himself and his Ministers? Whereas, a quiet rule would have brought him the blessings of happiness and peace to himself and country. It is a law in life that evil-doing does not in the end succeed, but brings its own retribution without fail.

There was a report in *The Times* a short time ago, when a call to prayer was issued beginning, "Men are tortured," &c., but it is too bad to relate in full. New horrors were reported last week. In the *Contemporary Review* for this month there is such a record that one cannot even bear to read. Anatolia is now a seething hell of blood and horror. Do the European nations consider it wise to allow this return to barbarism on the part of a near neighbour and the consequent retarding of civilization? And will the happier and more gentle days of this century not return?

But England is not alone in her wish to give redress. Americans, born of the same blood, animated with the same sense of compassion, have already sent help, and Chicago addresses letters to both his Imperial Majesty the Tsar of Russia and to her Imperial Majesty the Queen of Great Britain and Ireland, imploring them to give aid to the unfortunate Armenians.

One trusts that love and sympathy, which are the greatest forces in the world, will again flow throughout all lands, and that civilization will again be predominant everywhere. To prove the force of what I say—i.e., that love and sympathy are great forces—a story of a magnate under British rule will come in aptly here. He said, "The secret of the success of English rule is that you English understand how to minister justice impartially, and above all you know how to show pity." And to give other proofs, notice the friendship that exists between the Red Indians and the English in Canada, and the friendship and affection of the Maoris, and many other cases.

It seems strange that Europe is not stirred with indignation and does not as one man say "that these terrible deeds shall not recur." It seems strange that any man who has the power of veto, and who is a father and a husband, does not say, "I will do all I can to prevent this cruelty."

If there should be any doubt of these horrible deeds (of which there is none, it is only too certain), why not agree to institute an inquiry? The result of the inquiry by all the Powers would probably be a cessation of the massacres, and that object would at all events be attained.

Has the sense of responsibility left Europe? And if England and America are to be prevented from giving succour, as I see by yesterday's papers they are to be, why do not the other Sovereigns of Europe intervene and prevent the savage deeds of the Turk, if they still claim to be on the roll of the civilized nations?

I am, Sir, yours faithfully,

January 25.

AN ENGLISHWOMAN.

MR. STANLEY AND THE ARMENIAN QUESTION.—

Mr. Stanley, in the course of a letter to a correspondent who invited him to attend a meeting on the Armenian question, says that the English people had already been wrought upon to the utmost indignation and public expression of abhorrence necessary to mark their condemnation of the frightful massacres which had taken place in the East. The cruel deeds were over and no amount of public speaking would restore the dead to life or mitigate the indescribable horror of the murder of a nation. In common with England, the whole Christian world was aghast at what had been perpetrated with the sanction of the Ottoman Government. Was it of any use to try and find out which particular Power was to blame? If they did so they would probably find that this country was to blame for an act which seemingly had no relation with Armenia or Turkey and yet could be proved to have been the cause of our impotence. Had they, for instance, settled with Venezuela, Mr. Olney would not have written that despatch last July which tempted Lord Salisbury to reply with a thesis on the Monroe doctrine, which produced President Cleveland's menacing message and which paralyzed our intentions towards the Sultan of Turkey. Or they might go back to 1878 and say that had this country not agreed to act in concert with the other signatory Powers, Great Britain might have been free to seize upon Smyrna or make a dash on Stambul and so coerce the Sultan to keep his Kurds in order. Things being, however, as they were, the Government were bound to act in concert with the other European Powers, and any independent action on their part would have caused universal resentment. Nevertheless, as the public indignation was so intense, it was very probable that the Government would have dared this resentment had the miserable Venezuelan squabble not intruded itself so inopportunately and revealed the deep hatred of the Americans. Many other things had interfered between us and the punishment the Turks had merited. While his feeling in regard to the massacres of the unhappy Armenians was as strong as his correspondent's, his opinion was that there was no necessity for harrowing public emotion, and that it was unwise to morbidly dwell upon the brutal details of the massacres when we were already so conscious of our helplessness.

MR. GLADSTONE AND THE ARMENIAN QUESTION.

The Press Association learns that in conversation with several friends Mr. Gladstone has, since his return to London, been expressing his opinions freely and on some points warmly in connexion with the Armenian question. He had a long conversation on the subject yesterday afternoon with Mr. F. S. Stevenson, M.P., who called upon him at Whitehall-court. Mr. Gladstone did not hesitate to express his surprise and great regret that the Russian Foreign Minister, Prince Lobanof, and M. Nelidoff, the Russian Ambassador in Constantinople, should at this particular juncture have accepted Turkish decorations. He holds that this fact, coupled with Russia's recent attitude with regard to the Armenian question, as disclosed in the recently published Blue-books, and the fact that she is in a peculiarly favourable position to bring pressure to bear on the Sultan, and also her practically preventing the effective intervention of other Powers, must be held to make Russia morally responsible for any future outrages that may occur in Armenia, quite irrespective of any plea of justification which may be urged with regard to the past. One of the objects of Mr. Stevenson's visit was to consult with Mr. Gladstone concerning a proposal that the Grosvenor-house fund for the relief of the persecuted Armenians should be converted into a national fund under the sanction and authority of the British Government. With regard to the suggestion that he should himself introduce a deputation to Lord Salisbury on that point, Mr. Gladstone said his physical infirmities and abstinence from public affairs must excuse him from undertaking the proposed duty. Mr. Gladstone added that he was cordially in sympathy with what was desired in that matter, and he could not anticipate that there would be any difficulty in obtaining the assent of the Government. As the Anglo-Armenian Committee are in friendly communication with the British Foreign Office on the subject of the relief fund, it will probably not now be thought necessary to proceed with the proposed deputation.

THE ARMENIAN QUESTION.

A report of the disturbances at Orfah and the massacres of Armenians at that place has been received from an entirely trustworthy source by the Grosvenor-house Committee. A despatch from Constantinople, published in *The Times* of the 19th inst., gave a full account of the massacres, but the following extracts from the report, dealing with the policy and attitude of the Turkish Government in regard to the Armenians, will serve as a pendant to it :—

The general position of Armenians here and in the surrounding country, if not, indeed, in the Asiatic provinces of the empire, is deplorable. They are practically considered as outlaws, and it almost amounts to a capital offence in the eyes of the Mahomedans to be an Armenian. Nothing but the stern punishment of the Mahomedans who have been prominent in recent massacres and disorders, combined with a long period of tranquillity, can restore confidence, and it is very doubtful whether this period of tranquillity will be vouchsafed to the Sultan's Government.

That Government has committed the fatal error of confounding the guilty with the innocent ; and, instead of using its just rights to punish with all the severity of the law such Armenians as have engaged in really treasonable action against their lawful rulers, it has committed the further and all but irreparable blunder of allowing the Mahomedan population to usurp the prerogatives of Government by wreaking their blind and unreasoning fury on a to a great extent guiltless section of his Majesty's most intelligent, hard-working, and useful subjects. The magnitude of the Orfah disaster, in spite of official perverted accounts and denials, seems to have startled even the Turkish Government, but its intention of instituting a strict inquiry and punishing the officials responsible for it may be seriously doubted from the haste with which some of these officials were removed to distant portions of the Empire. Hassan Bey, the major of gendarmes, mainly the cause of the first massacre of October 23, was sent to Janina, while Nazif Pasha, Brigadier-General in command of the troops who led on the second massacre, was at once removed to Kornah, at the confluence of the Euphrates and Tigris.

The local authorities at Orfah and in other towns of the region I have visited, excluding the Zeitun incident, upon the origin of which I am not in a position to pronounce an opinion, have not, I believe, connived at, or brought about, these massacres without having in their hands justificatory instructions. These instructions are the result of their deliberate and criminal misrepresentations to Constantinople regarding the Armenians, together with the false and unstatesmanlike attitude of the central Government on the whole question.

It is difficult to apportion the blame exactly between the central and provincial Governments, but I am sure the Sultan's Government feels that the secret mechanism which brought about this wholesale destruction of life and property will not bear the light of day, and that Government will never, unless under such outside pressure as that of 1861 in Syria, consent to make a serious inquiry, preferring to profess belief in the distorted versions of recent occurrences furnished by unscrupulous provincial functionaries. Diplomatic pressure may prevail upon the Sultan to send a commission to investigate; but, unless the element of fear of foreign interference by force enters into the deliberations of such a commission, its proceedings, as far as eliciting the real truth and repairing the disasters is concerned, will be farcical, and, while serving to deceive Europe, will only aggravate the deplorable lot of the Christian populations of these provinces.

There is one fact which stands out prominently amid the confusion of statements and counter-statements with regard to recent events. All sections of the Ottoman populations, in spite of their general ignorance, have a keen *faïr* as to the main tendency of the wishes of their autocratic Government, and both Mahomedans and non-Mahomedans assert that the Government wished these massacres to take place, and that if it had not so wished they could not have taken place. That Government has been since in possession of both sides of the question, but so far it shrinks from inquiry and manifests no desire to repair these disasters. Until it does so its populations will not absolve it from the charge of having deliberately worked up these massacres.

CANON MAC COLL AND THE ARMENIAN QUESTION.

Canon MacColl has addressed the following communication to Lord Alexander Thynne, Unionist candidate for the Frome Division of Somerset, in reply to one asking him whether he considered Lord Salisbury responsible for the failure of British diplomacy in the Armenian question :—

“ The Residence, Ripon, May 26, 1896.

“ My dear Lord Alexander,—I do not meddle in political elections in which I am not myself an elector, but I have no difficulty in answering your question, for I have already on more than one occasion publicly and plainly expressed my opinion on the subject. You wish to know whether I consider Lord Salisbury specially responsible for the failure of British diplomacy on the Armenian question. I do not consider him specially responsible, and for the following reasons :—

“ 1. The reports of the British Consuls from Armenia and the despatches of the late British Ambassador at Constantinople plainly warned the British Government that preparations were made for the massacres at the Porte and by the Turkish officials in Armenia, and the same reports described the oppression of the Armenians as intolerable.

“ The last of these reports was published in 1892, just before Lord Salisbury's Government went out of office. The Consuls and the Ambassadors continued to send more urgent warnings, and they described the oppression of the Armenians as going from bad to worse. Yet the British Government did nothing beyond futile remonstrances ; for Lord Salisbury was quite right when he said the other day that remonstrances addressed to the Sultan, unless you back them up by force, are useless.

“ This system of futile remonstrances, however, the late Government shared with other Governments. But the late Government not only did nothing to prevent the massacres, after it had plain warnings ; it suppressed the reports which gave these warnings and which described the horrible condition of the Armenians. During the whole time of its existence it peremptorily refused to publish the reports of its own Consuls, and thus left the British public in ignorance of what was going on in Armenia.

“ 2. The second fault which I find with the late Government in this matter is its sanction of the infamous Turkish Commission, even after the Sultan's public declaration that the object of the Commission was to inquire not into the facts and circumstances of the Sasun massacre, but ‘ into the criminal conduct of Armenian brigands.’ By sanctioning a purely Turkish Commission with this scope and object, together with an explicit denial of any massacres by Turks or Kurds, the late Government, however unintentionally, joined the Sultan in prejudging the case by exonerating the Turkish Government and laying the entire blame upon the Armenians.

“ 3. After six months had been wasted in an inquiry the object of which was to conceal, not to reveal, the truth, the late Government offered the Sultan a scheme of reforms for Armenia, so complicated that it was in my humble judgment unworkable, and so inefficient, even if workable, that it contained no real security against

the recurrence of the events, which must remain among the greatest and most horrible tragedies of history. This scheme, as originally offered to the Sultan, had one provision which might have done some good. It contained the provision that a Governor or High Commissioner should be appointed for a fixed term of years, subject to the approval of the Powers, to superintend the carrying out of the reforms after the precedent of the Lebanon Constitution, but with this vital difference, that the Governor need not be a Christian. Yet even this feeble guarantee the late Government gave up when the Sultan objected to it, thus reducing their whole scheme to a cruel farce. Lord Salisbury had to remedy this fatal defect when he became Prime Minister, but was naturally met with the objection that he was proposing to overthrow the scheme of his predecessors. Whether Lord Salisbury himself could at a later period have done more for the Armenians than has been done is a question as to which I am not competent to give an opinion, as I am not in possession of the facts. But in my humble opinion, there is no doubt that when he took office he found himself most seriously handicapped by the policy and diplomacy of his predecessors. To this opinion I have given public expression on several occasions. I have no politics in this matter, and I am more concerned about the horrible sufferings of the Armenians than about the interest or convenience of Government.

"As to yourself, I will only add that you have what I may call an hereditary title on the gratitude of all the Christian subjects of the Sultan. When my lamented friend Dr. Liddon and myself formed an influential and representative committee in 1877 in aid of the suffering Christians of the Balkan Peninsula your father was the first to join the committee, and when the Duke of Westminster accepted the presidency of the committee your father accepted the vice-presidency. I was honorary secretary, and, therefore, no one knows better than I the sacrifices your father made in the cause of humanity and good government in Turkey.

"Without any impertinent intrusion into the spleen of party politics, I think I may say that I know enough of yourself to believe that you will, at least in this respect, follow the noble example of your father.

"Ever yours sincerely,

"MALCOLM MACCOLL."

THE ARMENIAN QUESTION.—The Bishop of Hereford has addressed to the clergy of his diocese a circular letter, enclosing extracts from Vice-Consul Fitzmaurice's report relative to the massacres and forced conversions of Armenians. He says:—"I am constrained once more to write you to ask your people to join in prayer and some further gift of charity for the unhappy Armenians. All the accounts that are permitted to reach us tend to show that their sad lot grows worse and worse. Their need of help is of the most pressing description. The details of the fearful massacres of Orfah have just been revealed in the report of Vice-Consul Fitzmaurice to Sir Philip Currie. The condition of the thousands of widows and orphans who remain is wretched in the last extreme. Everywhere, as men and women read this sickening story they cry in their hearts, 'How long will the Christian Emperors and Kings, rulers and statesmen, of Europe permit these infamies to continue, and the disgrace of them to rest on the name of Christendom, which was never so powerful as to-day and never so humiliated as it is by this miserable spectacle?' It is not well that we professing Christians should live at ease in our security and forget these things or our share as a nation in the responsibility for them. If we are really Christians we shall at least feel that the duty is laid upon us of offering up some intercessory prayer and giving some help as God hath prospered us. I therefore request you to bring the matter to the notice of your parishioners."—The Press Association states that by a telegraphic error it was reported that the council of the Anglo-Armenian Association had decided to enter into negotiations with Herr Newilinski relative to the proposed deputation to the Sultan of Turkey on the Armenian question. It should have been stated that the association had declined to enter into negotiations with Herr Newilinski.

THE WOMEN'S LIBERAL FEDERATION.—The annual meeting of the Women's Liberal Federation was opened yesterday at Westbourne-park Chapel. The report stated that the union, which was organized in 1891 with a total of 34 branches, now possessed 65 branches, with a total membership of 16,062, there having been an increase during the past year of seven associations and 1,062 members.

THE TIMES, SATURDAY. AUGUST 29, 1896. BELGE NO.10

MR. GLADSTONE ON THE ARMENIAN
QUESTION.

Mr. A. Hoggan, of Baillieston, who wrote to Mr. Gladstone suggesting that he should point out some way of putting an end to the Armenian and other atrocities, has received the following autograph postcard from Chester :—

“ Dear Sir,—I wish it were in your power or mine to awaken the heart and conscience of Europe to the guilty horrors of the Armenian and, in a lesser degree, of the Cretan question, and to that I would add ignominious censure which the voice of history will pass upon the Governments, if not the nations, of the day with Russia, which was once a champion, at the head of them, but I fear the figures of our ages suffice of themselves to show how absolutely this is beyond our power.

“ Yours very faithfully,
“ August 24.” “ W. E. GLADSTONE.

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—The foolhardy and desperate proceedings of the group of Armenian revolutionaries at the Imperial Ottoman Bank at Constantinople can scarcely be the result of any orders sent by any revolutionary society in London, Paris, or Athens, as later inquiries will no doubt disclose, but the direct consequence of what has been recently going on in Armenia and Asia Minor.

Just as you have condemned the vacillation, weakness, and general incapacity of Sultan Abdul Hamid, the corruption and inefficiency of his officials in the provinces, the atrocities perpetrated upon the Armenians throughout the length and breadth of Turkey before and since September 30, 1895, so also you condemn the criminal folly of a handful of Armenians who evidently exposed their valueless lives in order to compel the Great Powers of Europe to make the promised reforms operative in Armenia. But you seem to forget, Sir, that our wounds, the wounds inflicted on our people since the presentation of the scheme of reforms of May 11, had not been allowed to be healed; that if we did not hear of oppression so much as formerly, the reason was that Armenians had been tortured, burned, or massacred at Diarbekr, at Erzingjan, at Trebizond, at Erzerum, and at Urfa in their hundreds and thousands, and yet Europe—I mean political Europe—did nothing effective to heal those terrible wounds to our national body as Armenians.

You say that the Sultan has to take account of Mahomedan opinion. Well, he has always done so, and, between ourselves, he even leads that opinion, and has set at nought both native Christian opinion and even European public opinion, led by such mighty organs as *The Times* and other independent journals. There is a province in the Vilayet of Van which the Armenians call Aghpag and the Turks Bashkalé, and the following is the latest Christian statistics of the district.

The village Choukh had 30 houses or families; of these 16 have taken refuge at Bashkalé, losing two of their number in killed. It is not known what has become of the rest.

At Ereson two notables have been killed, and out of 50 families 33 have taken refuge at Bashkalé.

At Arag 17 men were killed. One part of the inhabitants have taken refuge at Bashkalé; the rest have been dispersed. This village had a population of 130 families.

Paz had 70 villages; only one family was able to take refuge at Bashkalé.

A small number of the villagers of Kharadon, Bjugêrd, Asbsdan, and Erengéni have taken refuge at the Monastery of St. Bartholomew.

The inhabitants of Garabouli have been forced to embrace Mahomedanism.

The villagers of Elelian, Malakava, and Pis have taken refuge at Bashkalé.

The villagers of Lashgod, Sor-Khach, Soradër, Zogiyav, and Ashgêrd have had to change their religion and become Moslems. Those of Soran have taken refuge at Bashkalé. Now these poor peasants, it is stated, have escaped the edge of the sword, and are hungry and without raiment. They look more like men who have just left their graves. These villages were partly occupied by Armenian and partly by the Assyrian Christians, among whom his Grace the Archbishop of Canterbury has a most valuable and interesting mission. The villages of Artzi, Adès, Hôki, Bavèz, and Manglavan have been entirely destroyed and their Assyrian inhabitants taken breath in the Assyrian mountains.

There are other details of a delicate nature which no Armenian can either write or speak of without his blood tingling to the tips of his fingers, and I trust that Englishmen and Englishwomen are quite as sensitive on these points. Well, it is the knowledge of these things, I say, that led these desperate Armenians to act as they did; and if their methods have taken an Anarchic or Socialistic aspect, what are we to think of the proceedings of the Turkish mob and of the ineptitude, if not the sympathetic attitude, of what Europe is pleased to call the Turkish Government? The massacres at Constantinople which are now going on have a strong family resemblance with those perpetrated in the provinces. How long will Europe permit this state of things to last?

I have the honour to be, Sir, your obedient servant,
 August 29. G. HAGOPIAN.

MR. GLADSTONE AND THE ARMENIAN QUESTION.

The British and Foreign Arbitration Association addressed the following communication to Mr. Gladstone in regard to the crisis at Constantinople, and of the approaching International Peace Congress at Budapest. Mr. Lewis Appleton, the secretary, signs the letter, under date September 8 :—" I am desired by the Executive Committee to inform you that the delegates of this association to the International Peace Congress at Budapest have resolved to bring before the congress the deplorable state of affairs in Armenia and Constantinople, *et cetera sui generis*, with a view to bring about such a combination of the great European Powers, for the enthronement and restoration of justice and of peace, for the Christian subjects of the Ottoman Empire. Surely the duty and responsibility of every friend of freedom and of humanity is, and should be, on the side of the millions of this downtrodden race within the bounds of the Empire of Turkey. We are determined that our voice and influence shall be energetically directed on their behalf, and against the most revolting and ferocious despotism the world has ever witnessed or endured."

Mr. Gladstone replies as follows :—

"Hawarden Castle, Sept. 10, 1896.

"Dear Sir,—I thank you for your communication, and you do not require to be told that I strongly sympathize with the purposes you have in view.

"But at Chester, more than 12 months back, I publicly declared, at the commencement of the Armenian discussion, that no remonstrance with him, whom I wish always to call the Great Assassin, was of the smallest value unless it was known to include a firm intention to resort to measures of coercion in case of need.

"The use of the six Powers of remonstrance, during the last 12 months, has not been a mere failure, or a simple meekery, but a great instrument of mischief, for it has all along implied that such a matter can be disposed of by discussion, and has thereby supplied wholesale and deliberate murder, with the only assistance which it wanted—namely, the assurance of impunity.

"I therefore venture to hope you do not contemplate recommending a further prolongation of simply verbal discussion, to which even silence would, in my judgment, be preferable.

"You are quite at liberty to publish this letter.

"I remain your very faithful and obedient servant,

"W. E. GLADSTONE.

"Lewis Appleton, Esq."

THE ARMENIAN QUESTION.

The Earl of Rosebery has sent the following letter to the Rev. Dr. Guinness Rogers on the subject of the massacres at Constantinople :—

My dear Dr. Rogers,—There is a feeling—a passion—in which I should hope every one in these islands concurs, of indignation almost past the power of expression at these last atrocities in Constantinople. To doubt the force of that feeling would be to doubt the existence of human sympathy. What is more, it is aggravated beyond endurance by the appearance, and, perhaps, the reality, of impotence. What are we all to do? Many look to the leaders of the Liberal party to give an impulse. In my opinion such an impulse would be a mistake. This is not a party question. It is far above and beyond party. It is a question of common Christianity, humanity, and civilization. I do not doubt for a moment that her Majesty's present advisers share with the rest of us the detestation of a Government under which such things can be done, and probably inspired and encouraged. I do not think that their course has been, so far as I can judge, either skilful or spirited; but there have been many difficulties, some of which I know. I feel sure, however, that they are not cold or indifferent. The responsibility in the present situation rests less with the Government than with the Great Powers of Europe, and our Government does not appear, I am sorry to say, to be in particularly cordial relations with any of those Powers. How far the present situation and these relations are due to the present Government, it is alien to my present purpose to inquire. The question we have to consider is what private and honest people can do to forward what is right. The first point, then, in my judgment is this—that it is not a party question at all. It concerns every one, Tory or Liberal, that in what was once the stronghold of Eastern Christianity, Christians should be butchered by the hundred and thousand in the streets on the ground of their being Christians. This brings to a head and culmination all the nameless massacres in Asia Minor, for these crimes are perpetrated, not in remote districts, where their authenticity may be denied by those reluctant to believe, but in the light of day, under the direct eye of diplomacy and journalism at the headquarters of the Ottoman Government and of the Sultan, who is the beginning and end of that Government. I am not going to censure the feeling or sense of my fellow-countrymen by saying that this is a party question; and as it is not a party question, it would be fatal to make it a party question. Let it be in demonstration, as in fact, a national question. As Europe is now situated, I hope for more from the efforts of diplomacy under this new sting of humiliation to bring about European action than I do from public meetings. I found hopes, too, on the natural sentiments of the young Emperor, soon to be among us, who has such power, such responsibility, such immeasurable possibility of well-doing. But if there be meetings—and I should rejoice to see them everywhere, if only as the public negation of apathy—let them be

nation, for this will double and treble their influence and effect. I write these lines to you, for I have seen your letter to the *Daily News* and I know your loyal public spirit with regard to these great issues of humanity.

Believe me, sincerely,
ROSEBURY.

The following "message" from Mr. Asquith to the editor of the *Daily Chronicle* appeared in the columns of that journal on Saturday :—

I shall shortly address my constituents, when I shall express my views at length. I am in entire accord with the conviction that the time has come when Great Britain should refuse to hold further terms with a Government which has become a mere instrument for executing the purposes of a will either criminal or insane. The European Powers, by whose favour the Sultan holds his throne, cannot condone past crimes or ignore future dangers without sharing the guilt of the one and becoming directly responsible for the other. I hope we shall witness such a manifestation of opinion here as will save Great Britain from any such complicity, and give strength and authority to decided action on the part of our Government.

The following letter from Mr. Gladstone to Mr. F. W. Crossley, of Manchester, is of a date prior to that of the letter published on Saturday :—

"Hawarden, September 8, 1896.

"Dear Sir,—As a sequel to my few words of yesterday, let me say that all those of my countrymen who take an interest in my opinions are perfectly aware what they are—that the Assassin, and not his Mahomedan subjects, has been the determined author of the Armenian massacres from first to last ; that their extent and atrocity have no parallel in recent history ; that the concert of Europe has been a miserable and disgraceful mockery ; that the method of remonstrance pursued by the Powers, in the face of overwhelming evidence that nothing but force would avail, has been in itself a moral offence as well as a political blunder ; that some of the Sovereigns and Governments have given direct countenance and support to the Assassin, and that, indeed, the presence of the Embassies in Constantinople is itself substantial countenance of support to him and his guilty proceedings ; that coercion, which ought long ago to have been applied to him, might even now be the means of averting another series of massacres, possibly even exceeding those which we have already seen.

"Yours very faithfully and obediently,
"W. E. GLADSTONE."

The following letter has been addressed to the committee of the Armenian Relief Fund in reply to the offer of £3,000 for the purchase of food and clothing for the widows and orphans of the Armenians who were killed in the recent massacres :—

"Foreign Office, Sept. 11, 1896.

"Sir,—I am directed by the Marquis of Salisbury to inform you that her Majesty's Ambassador at Constantinople has telegraphed that he will be glad to receive the sum of £3,000 which the Armenian Relief Committee held at the disposal of her Majesty's

Embassy for relief in Constantinople. His Excellency adds, however, that it is desirable that the money should be available for all purposes of relief in the capital, and not be restricted to that of widows and orphans.

I am, &c.,

"FRANCIS BERTIE."

A public meeting which has been called at Cardiff to support Lord Salisbury in his attempt to impose effective European restraint upon the Sultan of Turkey and to secure the personal safety of his Christian subjects will be held on the 21st inst. The Bishop of Hereford has promised to speak, and the Rev. Dr. Guinness Rogers also hopes to be able to attend.

At a meeting of the Liberal Association at Long Eaton on Saturday night the following resolution was passed unanimously:—"That this meeting expresses its horror at the recent massacres at Constantinople, and presses upon the Government the urgent necessity of taking measures adequately to protect all Christians in the Turkish Empire and to put an end to a system of misgovernment that is a disgrace to humanity and a standing menace to the peace of Europe."

A largely attended public meeting, convened by the Wimbledon Nonconformist churches, was held yesterday to express sympathy with the persecuted Armenians, and prayers were offered on their behalf.

An influential deputation waited upon the deputy Lord Mayor of Birmingham (Alderman Fallows) on Saturday to present a requisition for a town's meeting to consider the Armenian atrocities. A large number of clergymen and representatives of the various religious and political bodies of the city were present in support of the requisition. Alderman Johnson having introduced the deputation, the Rev. F. L. W. Wiseman presented the requisition, which read as follows:—"We, the undersigned burgesses and others, respectfully request your lordship to convene a town's meeting to consider the dreadful atrocities perpetrated in the Turkish Empire and to submit resolutions thereon." After some remarks in support of the requisition by Alderman White and the Bishop of Coventry, Alderman Fallows said he was quite in accord with the sentiments expressed, and, in the absence of the Lord Mayor, he had no hesitation in consenting to call a meeting for the 18th inst.

At the evening service at the Great Assembly-hall, Mile-end-road, E., last night, Mr. F. N. Charrington proposed the following resolution:—"In consequence of the wholesale massacre of Armenians and other Christians by command of the Sultan of Turkey, and in order to prevent any further destruction of the Christians under his rule, we demand that this blood-thirsty tyrant shall be immediately deposed and transported by the British Government with or without the co-operation of the European Powers, since we, as a nation, are chiefly responsible by solemn treaty for the safety of the Christian subjects of the Turkish Empire." The resolution was seconded by Mr. Joseph Clarke, and the whole congregation thereupon rose and said, "Amen."

A meeting was held at Aberdeen last night to protest against the Armenian atrocities. It had been originally intended to hold it in a small hall, but so great was the demand for admission that the largest building in the town had to be secured, and nearly 3,000 people were present. Professor Ramsay, Aberdeen University, presided, and a lady missionary from Armenia, whose name was not disclosed, gave a thrilling account of the

atrocities. Professor Sorley, Aberdeen, seconded a resolution, which was unanimously carried, declaring that the honour of Britain demanded immediate and vigorous action, and that nothing could be done while the present Sultan ruled.

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—Allow me to thank you for your very sensible leader in reply to Lord Rosebery. It must surely be manifest to every one that the difficulty does not lie in any unwillingness on the part of the British Government to act, but in devising any action which shall tend towards a satisfactory result. One hardly needs to have been Foreign Secretary in order to appreciate the greatness of the dilemma. The Sultan cannot be a man of any ability or resource or he would never have landed himself in so hopeless a tangle, and he is probably incapable of intelligent thought amid the conflict of passions, interests, and prejudices of which he is the centre. It is easy, of course, to rail at him as a monster of iniquity, but his crimes need not be set forth and enlarged upon in this country, and, indeed, it would seem to be a much more useful proceeding to ask people to contemplate the situation from his point of view, and see whether the disapproval of the Giaours is likely to be an affair of much moment to a bigoted Mahomedan, or whether one who, from whatever motive, has committed himself to a policy of murder and extermination against the unbelievers is likely to be deterred by the remonstrances of those whom he probably delights in thwarting and confounding. In fact, we are all ready enough to believe that something ought to be done, but can Lord Rosebery or any one else suggest anything that can be done with any reasonable prospect of bringing about a satisfactory solution? Where are we to find any one to replace the present Sultan, who will command alike the confidence of the Powers and that of the Sultan's Mahomedan subjects? Why, even if it were possible to leave the latter out of account, which it is not, it would seem a hopeless task to find any one who would not be obnoxious to some of the European Powers even if he satisfied others. Not that the situation need cause us to despair. On the contrary, we may well hope that this tremendous orgy of disorder and bloodshed will at last end in a revulsion of feeling and teach people to hate the conflict of selfishness from which it arises and learn to cooperate instead for mutual benefit. But, if this result is to be brought about it, is above all things necessary not to make confusion worse confounded by invoking Christian (?) intolerance to confront that of Mahomedanism.

Yours truly,

RALPH SADLER.

Earlswood-villa, Upper Clapton, N.E., Sept. 16.

THE ARMENIAN MASSACRES.

An indignation meeting of young men was held last night in the hall of the Young Men's Christian Association, Kingsland-road, to protest against the inaction of the European Powers in allowing "The murderous Sultan of Turkey to mutilate and slay in cold blood defenceless and innocent men, women, and children in Armenia." Mr. William M'Call presided. The Rev. Dr. Leon Checkemain, one of the Armenian refugees, said that the Turks had made five separate attempts on his life. He was an eye-witness of the massacres and he could assure them that the mutilation of the victims was too dreadful to describe. If arms could be provided for the Armenians he would be the first to take the field against the Turks. If the British fleet would go to Constantinople the Armenians would gain courage. If it did not the time would not be far distant when there would not be a single Christian left in Armenia. The Rev. Septimus Buss (Vicar of Shoreditch) moved, and Dr. Mansfield Robinson seconded, a resolution expressing hot indignation at the inaction of the professed Christian countries of Europe. The resolution was carried with acclamation. A second resolution was adopted as follows:—"That this meeting unanimously desires humbly to approach the Queen in urging that the coming visit of his Imperial Majesty the Tsar of Russia is a most fitting time for the conclusion of a clear understanding between England and Russia to stop further massacres of Armenian Christians."

At the meeting of the Lambeth Vestry last night, Captain Andrew, J.P., in the chair, the clerk read a numerously signed memorial urging the chairman to convene a public meeting of the inhabitants of the parish for the purpose of expressing their sympathy with their fellow Christians in Turkey. After some discussion it was resolved to grant the prayer of the memorial. It was understood that the meeting would be held at the Vestry-hall.

At a fully-attended meeting of the clergy of the rural deanery of Croydon held on Wednesday the following resolution was unanimously carried:—"That this meeting of the clergy of the rural deanery of Croydon expresses its utmost sympathy with the Christians in the Turkish Empire, who for many months past have suffered such cruel persecutions on account of their faith. It confidently hopes that her Majesty's Government will be enabled to take steps to prevent the recurrence of such atrocities, and it ventures to assure those who have the guidance of affairs at this grave crisis of the warm support of Churchmen."

A crowded and enthusiastic meeting was held last night at the Dalston Junction Baptist Chapel to protest against the Armenian massacres. The resolutions submitted respectfully invited the Prince of Wales to preside at a national gathering to express the country's indignation at the massacres, and called upon Lord Salisbury to urge upon the Cabinets of Europe the necessity of deposing the Sultan of Turkey.

A town's meeting on the Armenian question has been convened by the Lord Mayor of Manchester for next Tuesday afternoon. A mass meeting in St. James's-hall next Sunday afternoon will be presided over by the Bishop of Manchester. This is the largest meeting room in the town. The Rochdale town's meeting is fixed for Monday next.

A crowded public meeting was held in Salford last night on the Armenian question, the Mayor of Salford presiding. A number of most emphatic speeches were made, and the suggestion that England should, if necessary, take separate action in an attempt to put a stop to the atrocities was cheered with great enthusiasm. The meeting carried a resolution declaring that the difficulties in the way of a settlement were not insurmountable, and urging the Government to take immediate and determined action, if possible, jointly with Russia.

The following resolution was passed unanimously by the Toxteth Guardians yesterday afternoon:—"That we, as an elective body representing the electors of Toxteth-park, Liverpool, have heard with indignation of the dreadful atrocities and massacres perpetrated upon Armenian Christians at Constantinople and elsewhere, apparently with the consent of the Sultan. We, therefore, most earnestly desire to support Lord Salisbury as the representative of the British nation in any effort he may make as will release England from all complicity with such inhuman proceedings, that shock not only the moral sense of Christendom but also the feelings of the civilized world. We therefore most earnestly appeal to his lordship to put in force not only his personal influence, but to use the mighty and invincible power of Great Britain to bring the cruel monsters to their senses in order that such inhuman persecutions shall for ever end."

It is stated that, with reference to the proposed requisition to the Lord Mayor to convene a town's meeting in Liverpool, Dr. Whiteside, Roman Catholic Bishop of Liverpool, has written as follows:—"You have my cordial good will in drawing up a requisition to the Lord Mayor to convene a town's meeting in reference to the Armenian horrors. I feel sure that such a meeting will help to strengthen the hands of the Government in its efforts to put a stop to the disgraceful scenes that Christian Europe has witnessed so long in Turkey."

A mass meeting, presided over by the Mayor, was held at Hythe yesterday to express sympathy with the distressed Armenians. Representatives were present from the Church of England, the Roman Catholic congregation, and the Wesleyan and Presbyterian bodies. It was resolved that drastic measures ought to be adopted by the Powers to put an end to the horrors, and that the Sultan should be deposed.

On the initiative of the vicar of Bolton, a petition is being prepared memorializing the mayor to call a town's meeting. The Bolton Liberal Association has decided to approach the Conservative party in view of such a demonstration.

A town's meeting called by the Mayor in response to a requisition was held at Gateshead-on-Tyne last night to consider the Armenian question. The Mayor presided. The rector of Gateshead moved:—"That this meeting of ratepayers and inhabitants of Gateshead deeply deplores the present state of affairs in the dominions of the Sultan of Turkey, and makes an emphatic protest against the frightful massacres and atrocities committed with the assent of the Sultan upon his Christian subjects; and we assert our indignation at the treatment Armenians are receiving who are being plundered, murdered, and ravished by hundreds and thousands." The resolution was enthusiastically adopted. Mr. C. Bowden moved:—"That we call upon the Government to make representations to the Powers other than Turkey, who are parties to the Berlin Treaty, requiring the strict and regular enforcement of the conditions of that treaty which the Government of Turkey have systematically violated, and to take such steps as may be necessary to ensure that these conditions shall be punctually and faithfully fulfilled, so that it shall be impossible that barbarities such as those which have shocked the civilized world shall again be perpetrated." Dr. R. Spence Watson seconded the resolution, and said there were signs that the other nations were being similarly aroused. The resolution was adopted.

Yesterday the Mayor of Coventry received a deputation of citizens, who presented a memorial asking his worship to call a town's meeting on the subject of the Turkish atrocities, and he willingly assented, fixing Tuesday next.

The executive committee of the Walsall Liberal Association has passed a resolution urging the Government to take immediate steps, by force if necessary, for the deposition of the Sultan.

At a meeting of the Glamorganshire County Council, held at Pontypridd, yesterday, the following resolution was unanimously adopted:—"That this council expresses its deepest indignation at the horrible deeds of the Turks, and the conduct of the Turkish Government in the massacre of Christians in Armenia, and calls upon our British Government, in concert with other European Powers and the American Government, to take the speediest and most effectual measures to put down such inhuman conduct. And the council further believes that the time has arrived when the Turkish Government should be demolished."

Resolutions expressing sympathy with the Armenians have been passed by the South-West London Union of Christian Endeavour Societies; and by the executive committee of the British and Foreign Unitarian Association.

The following letter has been received by a Lanarkshire gentleman from the Duke of Argyll:—

"Inverary, Sept. 16.

"I am obliged to you for your letter. I do not think it would be difficult to settle the future of the dominion of Turkey if the Powers of Europe put themselves to the task free from unjustifiable and selfish ambitions. What has been already done with bits and portions of Turkey could be done with the whole of it, if the happiness of the populations were made the first consideration, with far better securities for the peace of Europe than we have now.

"Your obedient servant, "ARGYLL."

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—An intense relief has come to all sensible minds to see that *The Times* is attempting to steady public opinion on the Eastern crisis.

Mr. Gladstone and the Bishop of Gibraltar—I bracket the two to illustrate the coalition of great and small—propose to further rouse public feeling throughout the country on what was of old called the Eastern Question, with the difference that in past times it was the policy to maintain the Turkish Empire. It is theirs to destroy it.

The feeling which prompts them is doubtless the natural and chivalrous sequence of their own acts, for there can be no question that the encouragement which has been given by the popular sentiment in England, to which men of their views have lent their powerful aid, has been a lever which has greatly contributed to the long-continued Armenian rebellion. If they have any political conscience they must feel that they are as largely responsible for the Armenian blood which has been shed as the Armenian Revolutionary Committees. The difference between them and the Armenians is that they sit in their arm-chairs and incite and encourage while the unhappy Armenians, duped by false hopes, have sacrificed their lives.

Are we, as a responsible nation before the world, to allow this cruel game to be carried further?

The only justification would be the chance of ultimate success.

Public meetings throughout Great Britain cannot promote this chance. They can, indeed, stimulate the Armenians to further resistance, but such stimulation will only aggravate the crime of which we already stand convicted in the eyes of Europe, the cowardly and ignoble crime of encouraging an unhappy people to pursue a path which leads to their death and their destruction, while we sit idly by and have nothing to put into the balance for our justification but the feather weight of good intentions and sympathy.

Can it be a matter of wonder that such conduct should create the impression abroad that we are either fools or knaves?

Let every man who proposes to attend these meetings pause. Let him reflect that by attending them he will be personally guilty of encouraging the Armenians to further resistance, and that he is absolutely powerless to save them from the consequences. It will then, perhaps, come home to him that where he thought to do right he will be doing a cruel and grievous wrong.

Yours faithfully,

September 17.

E. B. M.

THE ARMENIAN MASSACRES.

Mr. Gladstone has placed himself at the disposal of the promoters of the Liverpool meeting whenever it may be fixed. Having been forwarded the memorial to the Tsar of Russia, initiated by the editor of the *North-Eastern Daily Gazette*, he has replied as follows :—

“ I have received the memorial, and shall indeed be glad if it serve to awaken the mind and heart of the Tsar to the fearful mischiefs which the policy of his deceased Minister has, I fear, done so much to promote. Very faithfully yours, W. E. GLADSTONE. September 17, 1896.”

The following letter has been received by Mr. G. Watson, of Middlesbrough, from Lord Rosebery, in answer to a resolution adopted at a meeting held at Wolviston on Sunday night :—

“ 38, Berkeley-square, Sept. 17, 1896. Sir,—I am desired by Lord Rosebery to thank you for your letter. He wishes me to notice two points in it. (1) You think that ‘ the situation is such at the present time that this country might safely go forward, depose the Sultan, and appoint his successor with needful curtailment of his power.’ Lord Rosebery cannot agree with this view in face of the declaration of Russia in August, 1895, that she would oppose separate action on the part of any Powers; and there is no reason to think that she would have stood alone in that resistance or that she has modified her attitude. To go forward alone would therefore, unless some understanding can be arrived at, involve a European war. (2) You say that very many people are looking to Lord Rosebery to point out the duty to the Government. Now the duty of the Government seems to Lord Rosebery to be clear—to take every measure which does not involve European war, to put an end to the detestable system of Government (for it is a system as well as a man) which now exists in Turkey. Lord Rosebery cannot doubt that they are doing this. For to doubt it would be to doubt equally their humanity and their common sense. But he is not prepared, in ignorance of much that the Government only can know, to assume the position of the executive, and to attempt to direct the Government of the country.—I am, Sir, your obedient servant, J. K. GILMOUR.”

A town's meeting convened by the Lord Mayor of Birmingham in response to a requisition was held in the Town-hall last evening to consider the atrocities perpetrated in the Turkish Empire. It was found necessary to arrange for a supplementary meeting in the lecture-hall of the Midland Institute. The Lord Mayor returned to the town to preside, and he was supported upon the platform by clergy and ministers of all denominations and by laymen of every class, sect, and party. The proceedings throughout were of a very earnest and enthusiastic character. The Lord Mayor, in opening the proceedings, said they were drawn together by that strong bond of humanity which appealed to them all to protest against the cruelties which had been committed by the Turks upon the Armenians. This was in no sense a party question; it was a national one. The only protest made by the united Powers at present against one of the bloodiest deeds in history, committed in the face of Europe, was to send the collective

Note and abstain from illuminating their Embassies, on the 21st anniversary of the Sultan's accession. The time had come when their Government should know that the public insisted that no further quarter should be given to the present rulers of Turkey, and whatever Government was in power in England it was now high time that in the cause of civilization, humanity, and Christianity, pressure should be put upon the united Powers to use force, if necessary, to put an end to this disgrace. The Bishop of Coventry moved the following resolution :—“ That this meeting of the citizens of Birmingham, expressing its horror and indignation at the terrible and continued massacres of Armenians under Turkish rule, calls upon her Majesty's Government to take immediate and effective measures for bringing to an end the reign of terror which has so long disgraced the civilized world and for securing to the Christian and all other subjects of the Turkish Empire freedom from persecution and security of life and property. This meeting pledges its united and hearty support to the Government in taking such steps as may be necessary to give effect hereto and requests the Lord Mayor to send a copy of this resolution to the Prime Minister and to the members of Parliament for the city.” His lordship said every one of them was speaking with a sense of the most serious responsibility. They knew it would be nothing short of a crime, either for the sake of applause or to secure any transient enthusiasm, to give utterance to words which would arouse passions which could not easily be quelled or excite hopes that could not possibly be fulfilled. They had all this clearly before their minds, and yet they were there, not for the sake of political party, creed, or denomination, not even in defence of their common Christianity, but to join with one heart, one mind, one voice, in crying that this misrule and atrocity that had so long been going on should be brought to an end. Mr. George Tangye seconded the resolution, which the Rev. Canon O'Hanlon supported in the name of his Roman Catholic co-religionists. The resolution was further supported by the chairman of the Central Birmingham Conservative Association, the Rev. Luke Wiseman (Wesleyan), Councillor Stevens (Gladstonian Liberal), and the Rev. Joseph Wood (Unitarian). Upon being put it was carried with the utmost enthusiasm, only one voice being raised against it. A similar resolution was carried at the crowded overflow meeting at the Midland Institute, over which Alderman White presided.

The editor of the *Gloucester Citizen* has elicited from the leaders of all classes in Gloucester their views as to the expediency of holding a town's meeting in reference to the Armenian massacres. The result is significant, having regard to the agitation in other parts of the country, for the leading local Churchmen and Nonconformists, Unionists and Liberals, professional men, merchants and tradesmen, are almost unanimous in discouraging an agitation. The Bishop of the diocese, Dr. Edlicott, wrote :—“ No one can feel more deeply for the Armenians than I do, or more absolutely detest the nature of the circumstances under which they are being exterminated. Still, as I am persuaded that the Government is straining every nerve to help them short of the commencement of actual hostilities, I feel it to be our duty, hard as it may seem to be, to wait.” The Dean of Gloucester fears that “ any solitary demonstration on the part of England may have the contrary effect on the Armenians to that desired.” Mr. Monk, M.P. for Gloucester, declined the responsibility of advising a requisition to the mayor to convene a town's meeting. Dr. Batten, the leading physician of the city and a Liberal Nonconformist, declared that Lord Salisbury is doubtless as jealous for the national honour as any, and “ the true difficulty must be one of restraint.” The city high sheriff considered a town's meeting undesirable, and added that the mayor thought with him.

A special meeting of the National Council of the Evangelical Free Churches, presided over by the Rev. Dr. Guinness Rogers, was held at the Memorial-hall, Farringdon-street, yesterday. It was decided to hold a great Free Church demonstration in the City Temple, London, on October 5, to be representative not merely of London, but the entire country. The following manifesto was unanimously adopted:—
 "We, the committee of the National Council of the Evangelical Free Churches, representing about 3,000 churches and 1,000,000 members, belonging to all political parties, view with horror and indignation the fearful atrocities which have been, and are still being, perpetrated upon the Armenian Christians in the Turkish Empire. That to us these atrocities are the more abhorrent because they indicate a settled policy of extermination, and are defended by the Porte on grounds which are an insult to the intelligence and an outrage to the conscience of Europe. We are of opinion that the British Government is the more bound to interfere on behalf of these oppressed subjects of the Porte, because of the extent to which the continued existence of that Government is due to British protection. We, therefore, call upon her Majesty's Government to take effective measures for stopping the policy of extermination which is a scandal to Christianity and a disgrace to civilization, and we pledge ourselves, without regard to political distinction or party interests, to support any decisive action which may have this effect."

A large meeting was held in the Corn Exchange, Wisbech, last night, to denounce the Armenian atrocities. The mayor presided. Resolutions were adopted imploring the Government to take measures to prevent the recurrence of barbarities, and to end the Sultan's misgovernment in accordance with the British treaty obligations, and assuring Lord Salisbury of the cordial support of the nation in whatever measures he might adopt.

At Bristol, yesterday, the Mayor presided over a town's meeting convened to consider the situation in the East. Both the large halls in the Guildhall were crowded, and the utmost enthusiasm was displayed. The Mayor explained that the requisition upon which he convened the meeting came from citizens who represented all religious denominations and all political thought. There were some persons, he said, who objected to such a meeting being called and thought it far better that the matter should be left in the hands of the Government. They would all admit that there was something in that argument, but in his opinion the question was one which they could not logically discuss in cold blood. They were satisfied that at the head of affairs they had an English gentleman and a Christian gentleman, who would desire that the greatest amount of protection should be afforded to Christian people in the East; but at the same time he thought it just as well that the Prime Minister should realize that in this country there was a mighty force of Christian sentiment that would not stand idly by, making no protest, whilst the streets of a great Continental city were running with human blood. In the resolutions to be submitted they were not asking the Government to precipitate this nation into war, but they were asking that no stone should be left unturned that would help to promote concord amongst the Powers of Europe, and so put an end to the horrible butchery which had been going on in the East. The Archdeacon of Bristol moved the following resolution:—“That this meeting of the citizens of Bristol desires to record its horror and indignation at the terrible massacres and sufferings of the Armenian peoples perpetrated under Turkish rule, and trusts that a concord of the European Powers will recognize their solemn duty to bring such pressure upon the Turkish Government as will put an end to misrule.” Sir William H. Wills, M.P., seconded. They were met, he said, under circumstances of great gravity. The political atmosphere of Europe was charged with electricity, and it behoved them, not only in Bristol but throughout England, to bear in mind that their language should be restrained, and their feelings under control, and that they should not give expression to sentiments which, though prompted by warm hearts, they might afterwards have to regret. The resolution was supported by

the Bishop of Clifton and was carried unanimously. The Rev. William Perkins (chairman of the Bristol Wesleyan district) moved "That this meeting, recognizing the serious responsibilities resting upon her Majesty's Government at this crisis, desires to assure them of the cordial support of the citizens in pursuing a policy which has in view the termination of misrule in Turkey." Mr. W. R. Barker (a member of the town council and an ex-mayor) seconded, and the Rev. Arnold Thomas (Congregationalist) supported the resolution, which was adopted. The Rev. J. Moffat Logan (Baptist) proposed a resolution to the effect that, failing the co-operation of other European Powers, it should be the duty of the British Government, in the interests of general humanity, to act alone, if need be, in putting a forcible end to the Sultan's murderous authority. The Rev. T. W. Harvey (Church of England) seconded. Several speakers protested against the resolution, which was not carried. At the overflow meeting the same resolutions were adopted.

A committee, sitting at Trade Council Chambers, 2, Whitefriars-street, Fleet-street, E.C., is arranging to hold a demonstration in Hyde Park on Sunday, October 11, for the purpose of expressing indignation at the Armenian massacres, and has issued a circular letter inviting representatives of all trade unions, temperance bodies, and social and religious organizations to join the committee, of which Mr. H. Broadhurst, M.P., is chairman, Mr. James Rowlands treasurer, and Mr. George Dew secretary. The first list contains the names of Mr. John Burns, M.P.; Mr. E. Harford, general secretary, Amalgamated Railway Servants; Mr. Will Thorne, general secretary, Gas Workers' Union; Mr. Ben Tillett, general secretary, Dockers' Union; Mr. J. Verdon, Building Trade Federation, and other leading trade unionists.

A meeting attended by adherents of all religious and political creeds was held at Lausanne on the 7th inst., when it was resolved that a committee should be formed to act in favour of the Armenians. This committee consists of Professor Paschoud (president), M. Virat, M. Morel, M. Terrisse, and M. Demiéville. Six sub-committees were also formed:—(1) For propaganda in Switzerland and abroad; (2) for circulating petitions in the Canton of Vaud; (3) for holding public meetings and circulating pamphlets; (4) for propaganda by means of the Church; (5) for the Press; (6) for financial aid to the Armenians. The committee decided to address a petition to the chief federal council to be signed by male and female inhabitants of Switzerland of not less than 16 years of age. This petition, which was unanimously adopted at the Lausanne meeting of the 7th inst., expresses the indignation of the Swiss people at the Turkish massacres and at the inactivity of Europe. The federal councillors are requested to ask the Great Powers of Europe, in the name of the Swiss people, to come to an understanding for putting a stop to the massacres. The committee propose to start in each canton a propaganda similar to that started in the Vaud; to form a central Swiss committee, and to start an analogous propaganda in other countries.

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir.—The Liberal party, at the direct instigation of Mr. Gladstone and Lord Rosebery, having now fully entered upon the execution of its plan “for strengthening the hands of Lord Salisbury,” will you allow me a few words as to how this propaganda appears to foreigners, and others not members of the Gladstonian party, although none the less anxious to secure fair treatment for the miserable Armenian subjects of Turkey?

In the first place, I, as a Tory member of Parliament, find it unexpectedly difficult to convince an Austrian, or other foreign, acquaintance, of the genuineness of the desire of the Radical party really to strengthen the position of Lord Salisbury either at home or abroad. Some of these persons—disciples, doubtless, of Metternich or Machiavelli—hint that Lord Rosebery is glad to have a good topic of humanitarian interest on which to discourse to a people as weary as himself of Home Rule and Disestablishment.

In vain, Sir, do I point out to them that this is no cry of Lord Rosebery's invention, and show them Mr. Gladstone's letter naming the Sultan “the Great Assassin,” and his interesting statement “I have 1876 in my memory.” So have they, say my Austrian interlocutors; and they proceed with citations from the same distinguished coiner of catch-words, such as “Hands off, Austria,” and “Nowhere can you put your finger on the map and say, ‘Here Austria has done good.’”

What can I reply who do not like, as an Englishman, to remind them (though, indeed, this is not necessary) that no sooner had the Bulgarian atrocity served its turn than Mr. Gladstone apologized, very handsomely, to Austria, and coined another phrase? My Austrian friends politely suggest that this was to the effect that Radical statesmen must not be held to mean what they had said “in a position of greater freedom and less responsibility.”

It is true that, as appears by *The Times* of Wednesday last, resolutions have been passed demanding the deposition of the Sultan, and assuring the Government of the support of the nation in any measures they may take to that end, and that for the passing of these resolutions Lord Rosebery is directly responsible. If he came into power, it would, therefore, be to carry out this policy; and those who are now undertaking to provide the country with an active policy, and advising such a diplomatist as Lord Salisbury, must be taken to know enough of the language of diplomacy to be aware that on the Continent they say, “Qui veut la fin veut aussi les moyens.”

Painful it undoubtedly is to see England denounced in the newspapers of every Great Power in Europe. Yet can it be wondered at in the circumstances? To decree the deposition of the Sultan is equivalent to ordering English soldiers and sailors to occupy Constantinople.

That done, and the rule of the Sultan at an end, who is to occupy his dominions? No one, unless it be the gentlemen who pass these resolutions, believes that this question could be settled without a war between at least two Great Powers. Very possibly we might not be involved in this ourselves, though no one can hazard an opinion. But the fact that whether we should be involved in war is doubtful does not incline those to regard our policy with favour who find us precipitating for them a conflict which they do not desire to enter upon, even though they may see that it must come on that inevitable day when Turkish rule shall cease in Europe.

I have said nothing as to the possibility that an attempt on our part to depose the Sultan might bring us into armed conflict with at least one powerful present friend of his. Doubtless all this has been well considered by those who instigate, who draw up, and who pass these resolutions; and no one would dispute the authority on such a matter as this of the Metropolitan Free Church Council, or of the congregation of Mare-street Baptist Chapel, Hackney, in conclave assembled.

I remain, Sir, your obedient servant,
Carlsbad, Sept. 18. CHARLES DARLING.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—The efforts of *The Times* to “steady public opinion in the Eastern crisis” are characterized by the common sense and moderation with which Englishmen are familiar, but they will not be seconded effectively by the plea of your correspondent “E. B. M.” We are not to attend public meetings on the Armenian question for fear of “encouraging them to further resistance” and “contributing to the long-continued Armenian rebellion.” But what are we to do if we have been slowly convinced, as the evidence has come in, that the “resistance” and “rebellion” of tens of thousands of murdered Armenians in all classes of life consisted wholly or primarily in this—that they would not efface their nationality and abjure their Christianity? Shall we inform them explicitly, through the ordinary channels of diplomacy, that we do not now die for our country or our religion?

Some of us who do not believe in government by popular agitation, whether conducted by newspapers or on platforms, still see some use in the informal protests of public meetings. We imagine that the solemn expression of the public opinion of one Christian Power may possibly find some echo in other countries, where the inarticulate masses are Christian even if their Governments are not. We imagine that even foreign journalists may be convinced that English and American feeling wishes this matter to be treated as a question of morality rather than of policy. We imagine that, if we can, by the only means known to us, induce Europe even to listen to an appeal in the name of Christianity and morality, there will be an appreciable chance of united action; and we know that united action means a bloodless crusade.

But perhaps while “E. B. M.” is working out his Benthamite calculations, the Sultan’s victims will solve the difficulty by denying their name and their God.

September 20. Yours faithfully,
H. E. D. BLAKISTON.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—Remembering the days of Lord Stratford de Redcliffe and the constant efforts to uphold the Turkish

Empire which for so long a time have been made by England, a special responsibility rests upon us in connexion with the infamous attempt now being made to exterminate a section of the people of Turkey, and I share to the full the indignation now generally felt in our country. But the warmth of our feelings ought not to hide from us the circumstances of our position, and the country is deeply indebted to *The Times* for the wise and temperate line of argument it has adopted.

What we seem to require at the moment is a clear apprehension of the objects to be sought. These, surely, are not revenge nor punishment of evil-doers, however deserving of it, but the protection of innocent people with the least possible disturbance of existing political arrangements. The substitution of one ruler for another whilst the *entourage* remains the same could prove of little avail and might lead to incalculable mischief, and is a scheme upon which the Great Powers could scarcely be expected to unite. But the case might and surely ought to be different if the object of union was to direct the Government of the Sultan to protect him from himself and his probably worse advisers, and through him to secure justice and equitable government for all his subjects, Mahomedan and Christian alike.

The Great Powers can impose their will on the Government of Turkey if united. What is needed is a plan of action in which all will join. To administer the affairs of the country through the existing Government would seem to be the way of meeting the present necessity with the least danger of widespread mischief and of affording the best hope for all the various races under Turkish rule.

Your constant reader,
London, Sept. 21.

H.

THE ARMENIAN MASSACRES.

The Mayor of Accrington received the following letter yesterday in reply to the resolution passed at the town meeting :—

“ Balmoral Castle, Sept. 22.

“ Dear Sir,—I have received your telegram to-day conveying the terms of a resolution passed at a meeting of the inhabitants of Accrington, imploring the Queen to appeal to the Emperor of Russia to co-operate with her Majesty's Government in dealing with the present situation of affairs in Turkey. I regret, as private secretary, it is not in my power to lay this communication before the Queen, but I have forwarded it to the Prime Minister.

“ I am, &c.. “ ARTHUR BIGGE.”

The Deputy Town Clerk of Rochdale received yesterday a letter from Lord Rosebery with respect to the public meeting which was held at Rochdale on Monday on the Armenian question. At the meeting it was unanimously resolved to assure her Majesty's Government of the sympathy and support of the people of Rochdale in taking energetic steps, either with or without the co-operation of the other Powers of Europe, for the purpose of securing the deliverance of the Christian subjects of the Porte from Turkish misrule. Lord Rosebery replied :—

“ I am favoured with your telegram containing a resolution with respect to the Armenian atrocities. I quite concur in its terms, excepting the words “ or without.” For England to interfere in this grave and terrible matter without the co-operation of other European Powers would be, in my judgment, to court a European war.—Yours respectfully, ROSEBERY.”

Lord George Hamilton, M.P., has sent the following letter to the Rev. J. Watson Grayson, of Ealing, in acknowledgment of resolutions passed by the Primitive Methodist London and Home Missions Districts' Ministerial Association on the subject of the Armenian massacres :—

“ India Office, Sept. 22, 1896.

“ Sir,—I have to acknowledge and thank you for your letter and the resolutions enclosed referring to the recent massacres perpetrated in Constantinople. In this country there is amongst all classes and creeds but one feeling of disgust and anger at the organized massacres recently carried out. Let us hope that a similar feeling may spread through the rest of Europe, and that by the united indignation and action of the Great Powers the long-sought-for remedy may be found.

“ I remain, yours truly,
“ GEORGE HAMILTON.”

Sir Edward Clarke, Q.C., M.P., recently received a copy of a resolution passed by the Wesleyan Methodist Society in the King-street Circuit, Plymouth, expressing horror and indignation at the recent massacres in Armenia and Constantinople. Sir Edward, in acknowledging the receipt of this resolution, writes :—“ I share to the full the horror and indignation expressed in the resolution. We know how strong and deep Lord Salisbury's feelings are upon the subject, and I trust that the emphatic support which he is now receiving throughout the country will strengthen his hands in enforcing upon Turkey the faithful observance of those treaty obligations upon whose fulfilment England has a special right and duty to insist.”

Yesterday, at a meeting of the Court of Common Council at Guildhall, at which the Lord Mayor presided, Mr. A. C. Morton moved:—"That this Court desires to express in the strongest terms its horror and indignation at the terrible and continuing massacres of and cruelty to Armenians under Turkish rule, and earnestly hopes that means may be taken to put an end to such an atrocious condition of things, and further assures the Government of its hearty support of any measures that may be taken to bring about a better state of affairs in the Turkish provinces." He said he had originally inserted words asking the Lord Mayor to call a public meeting on the subject, but had since come to the conclusion that that was more a matter for the citizens themselves than for that Court. It was not his desire to make the Armenian question a political one, and, so far as he knew, that was the view of the Liberal party also. Each party had much to gain by keeping the question outside the purview of party politics, and in apportioning the blame for the present condition of affairs he was disposed to think that the late Liberal Government had incurred a large share of responsibility for having suppressed the Consular reports last year. It was not his desire to press the Government to a hasty decision, and still less to drive them to war on that question. He wished, while showing the Government that they had the united support of the country, to leave the matter in their hands. Mr. W. H. Pannell, in seconding the resolution, said he failed to see the slightest objection to the course which the Corporation were asked to take. It was simply an expression of opinion of the Court, as representing, to a great extent, the citizens of London. Mr. Rome said he endorsed much that had fallen from the last speakers, and he was aware of the importance which might be given to a deliberate expression of the opinion of the Corporation of London on the matter. But he was disposed to warn the Court that it was contrary to its usual traditions to enter upon a subject in which politics were the main factor. He thought the Court would behave more discreetly and with greater dignity by showing their absolute confidence in the Prime Minister and his colleagues, and by not passing Mr. Morton's resolution, the wisdom of which he greatly doubted. Mr. Clough, M.P., said if he believed for a single moment that the passing of the resolution would hamper her Majesty's Government he would oppose it with all the force he could bring to bear. On the contrary, he supported it because it assured the Foreign Secretary that he had the confidence of the City of London in following the dictates of the policy which her Majesty's Government might approve. He would be the last to suggest that England should act alone or by force of arms, for that might bring about a state of things in comparison with which even the present horrors would be dwarfed. But, notwithstanding the ravings of the paid Press of the Continent, he was disposed to think that there was less jealousy of this country among the Great Powers than formerly existed, and that the visit of the Tsar to this country might serve as an opportunity of once more joining Russia and England in bonds of sympathy, in which France might be persuaded to share. With the co-operation of the three Powers the Sultan might be deposed and the Turkish Government superseded without the shedding of a drop of blood. Dr. Crosby, as an old member of the Court, regretted that the matter had been brought forward, because it infringed the old rule of the Corporation to steer absolutely clear of political questions. Mr. Deputy Snowden moved as an amendment "the previous question," which Mr. Malthouse seconded. Mr. C. T. Harris advised the withdrawal of both resolution and amendment, as while the Corporation might be unanimous in denouncing the atrocities, they might hesitate to go further. Upon a show of hands the Lord Mayor declared "the previous question" to be carried. A division was demanded and taken, with the result that for "the previous question" 90 members voted, and against it 51. The amendment was consequently carried by a majority of 59, and Mr. Morton's motion fell to the ground. Mr. T. H. Ellis asked leave to move a further resolution without notice, but the Court, on a show of hands, declined to allow him. The subject then dropped.

The Corn Exchange at Oxford was crowded to the doors yesterday evening upon the occasion of the holding of a public meeting convened by the Mayor, Alderman Seary, to protest against the inaction of the Powers of Europe in regard to the Armenian massacres. The following letter from Mr J. Bryce, M.P., was read by Mr. Hoblouse :—

“ September 23.

“ My dear Sir,—I am extremely sorry that it is impossible for me to attend the town's meeting to be held in Oxford to-morrow upon the Armenian massacres. Such meetings, conspicuously non-partisan, can do nothing but good at the present crisis. They show how universal is the sentiment which these massacres have evoked in England, and the only surprise which those of us who read the Blue-books published last February can feel is that this outburst of indignation did not come sooner. They convey to the Government a mandate from the country to adopt a vigorous policy, and prove to Europe that we are in earnest and resolved to see an end put to the long series of crimes which culminated in the slaughter of August 26 at Constantinople. Do not let us assume that the action of Britain is confronted by the risk of European war. The documents bearing on the question, so far as they are known to us, supply no sufficient ground for this assumption, and the real dangers to the peace of Europe seem rather to lie in a continuance of the reign of terror in Constantinople and Asia Minor, which must ultimately bring about the interference of some at least of the Powers, under circumstances far more likely to lead to a conflict than would the removal from the throne he has disgraced of the author of these misdeeds. I cannot but believe that the resources which conscience and humanity suggest to a great nation are not exhausted ; nor can I conceive a clearer call to the discharge of national duty than that which comes to us from the desolated regions of the East.

“ Faithfully yours,

“ JAMES BRYCE.”

Mr. Lyttelton Gell moved :—“ That this meeting records its indignation at the repeated outrages inflicted upon Armenians in the Turkish Empire with the connivance of the Sultan, urges the Government to take active measures, as far as possible in conjunction with the other Powers, for the prevention of further atrocities, and assures them of its hearty support in any steps which they may think advisable to secure that end.” The resolution was seconded by Mr. Massie, Mansfield College, and was supported by Canon Gore, who said that it was as certain as anything could be that we, and we only, were the cause of the Sultan at the present moment being able to put into effect these horrors upon the Christian population of Armenia. He did not think we could complain if the nations of Europe stood aloof from us, as they had not forgotten our continual and systematic selfishness. We must make it thoroughly understood that we knew we were guilty, and, being guilty, desired to do what in us lay to make the best reparation possible. They were not assembled to urge the Government to go to war ; but he stood there as an individual to say that if in this matter they did go to war, it appeared to him that the enterprise would be incredibly more noble than anything which had been undertaken by our arms since the days of Waterloo. They were there to say that they were prepared to support the Government up to the extreme point to which they were ready to go. The resolution was carried unanimously amidst loud cheering. An overflow meeting was also held.

The Bishop of Rochester has issued the following circular letter to the clergy and laity in his diocese :—

“ Bishop's-house, Kennington-park, St. Matthew's Day, 1896.

“ Brethren of the Clergy and Laity,—I desire to ask

your kind and serious consideration of the following suggestions. The mind of the country is deeply stirred at last by the frightful tragedy which has been going on in the Turkish dominions at the expense of our fellow-Christians. It was one of my first duties, after entering on the diocese, to invite your sympathy, your prayers, and your alms for these poor and grievously afflicted people. I did so in the *Chronicle* of January and June. But things, which could not get worse, have gone further. The Constantinople massacre is indeed not a climax, for it lacked features which give indescribable horror to the things done further out of sight in the last 12 months in Armenia. But it has riveted attention, and it has convinced the country. I cannot tell how things will be by the time that you read these words. But to all appearance a wave of indignation and protest, not from any particular party or class, but from the nation at large, will have passed over the country; and it would be sanguine indeed to hope that the need for it will have passed or even diminished. I do not write to invite you to take part in this. That is a matter for each citizen's discretion. My own opinion is shown sufficiently for those who care to know it by the part which I have already taken and have promised to take. I hope that many of you will approve it. We have been very patient and very reserved; but there comes a point when a country cannot be silent without hardening its heart. So at least it seems to me. But I know that on such matters there may even now be differences of opinion. Only let me say distinctly there is no question of attacking a Government which wishes to do and may have done its best, nor of dictating a policy. It is quite possible that at the moment there is nothing which we can do. I address you now with an object which even those who do not co-operate may, I hope, not disapprove. I think that I ought to invite you as members of the Church in this diocese to some corporate act of humble prayer in regard to this matter. It is, I think, only possible to do this on a Sunday, and I suggest the observance of Sunday, October 18, as a day when this matter may be solemnly considered and brought before God in worship. It is also St. Luke's Day, and, therefore, the more suitable (those who wish to join humiliation and self-denial to prayer can use Saturday, the eve, for the purpose). I state summarily a few reasons which seem to make it right to do this, and may give guidance in doing it. (1) A fiery trial falling on one part of the brotherhood of Christ is matter of concern to all, appeals for sympathy, and invites prayer. 'When one member suffers all the members (unless the tie of the body be forgotten) suffer with it.' (2) The example of constancy on the part of many who have preferred a savage death to the renunciation of Christ calls for thankfulness and honour, and puts to shame the easy and selfish lives of many Christians. (3) The indifference of that 'Christian Europe' of which we are part to these things is appalling: the inability of its Powers to stop the misery, simply because of their own jealousies, selfishnesses, and ambitions, looks like one of those things which cry aloud in the ears of a God of Righteousness. It means that moral considerations of simple humanity are of no account compared with those of material success and advantage. (4) The special share of England in this responsibility is no light one. If any one doubts this, I earnestly beg him to read the Duke of Argyll's small book 'Our Responsibility for Turkey.' And if much that is said in other countries about England seems to us unfair and unjust, are we not bound to ask ourselves how it is that we have won this suspicion and dislike? Have I not given ample reason for prayer, thanksgiving, humiliation, and much fear before God, and for some corporate use and expressions of these? To this I invite you. I do not wish to use any authority in the matter, but only to give an opportunity, as no one but myself can, for united action throughout the diocese of those who are ready and willing for it. I subjoin some suggestions as to the possible methods, and commending the matter to your consideration and your prayers, I am your faithful servant and Bishop.—EDW. KÖFFEN."

Dean Hole, speaking at a public meeting held at Rochester last evening, under the presidency of the mayor, said that it was impossible to extenuate the cruelty and barbarity of the Turks, but England could not single-handed resent the persecution of the Armenian Christians, and he shrank with terror from the very idea of a European war. The how and the when of intervention must be left to Lord Salisbury, and his hope was in an alliance of the Powers. He moved:—"That this meeting of the inhabitants of Rochester desires to express its feeling of horror and indignation at the massacres and persecutions of the Armenian Christians in Turkey." The motion was adopted, together with a second resolution pledging the meeting to support the Government in whatever measures it might think fit to adopt in conjunction with the Powers of Europe to secure the protection of the Armenians.

Last night an influential gathering met at the High School, Willesden, to protest against the continuance of the massacres under the Turkish rule. The chairman of the Willesden District Council presided. The following resolution was adopted:—"That this meeting of the inhabitants of Willesden desire to express their intense indignation and horror at the prolonged and cruel persecution of the Armenian people, and, whilst recognizing the efforts already made by her Majesty's Government to prevent a continuance of such persecutions, earnestly hopes that they will continue such efforts, and pledges itself to support her Majesty's Government, acting in unison with other European Powers, in such joint action as will avert all future massacres by the Sultan in Armenia." The resolution was supported by Mr. W. Ambrose, M.P., who expressed his pride in joining a national movement to give support to the Government in finding a way out of the difficulty the efforts of Russia to secure Constantinople for herself had occasioned. He denied that the Cyprus Convention bound England to Turkey, England being freed from all obligations to defend her by the neglect of Turkey to effect reforms as promised. The wave of popular feeling in this country would induce other nations to move, and he believed the Powers could be induced to join in effective dealing with the Turkish difficulty.

At Horsham yesterday evening a resolution was passed at a public meeting expressing abhorrence at the terrible outrages perpetrated on Armenian men, women, and children, and urging the Government to take means to prevent a recurrence of such brutal atrocities. Mr. J. Heywood Johnstone, M.P., moved the resolution, and insisted upon the right this country had to raise its voice, but said that we could do nothing by force of arms single-handed.

A public meeting was convened at Southampton last evening, independent of politics or religion, to protest against the Armenian massacres. Alderman Bone presided. A number of speeches were made protesting in the name of humanity at such unparalleled cruelty, and strong resolutions were passed urging the Government to use its utmost efforts to put a stop to the atrocities.

At a public meeting held last night at Bilston the audience passed a resolution assuring Lord Salisbury of their hearty support in such reasonable steps as might seem to him most likely to bring the present state of things in Turkey to a prompt end.

At a crowded meeting held last night at Castleton, Lancashire, on the Armenian question, Mr. Davis, a Heywood working man, who has spent two years in Turkey, said he had himself seen 500 Armenians killed by Mahomedan priests, and prisoners in Turkish gaols killing one another with their chains in order to get bread. A resolution was passed declaring that the outrages could be best stopped by co-operation with Russia.

A large and representative meeting was held last night in the Town-hall, Kidderminster, on the question of the Armenian massacres. The Mayor presided. The Bishop of Worcester, in apologizing for non-attendance, wrote that there was only one effectual course to be taken with Turkey, to wipe her out of the map of nations and give her dominions to others. Sir Thomas Lea, M.P., moved a resolution expressing profound indignation at the massacres of Armenians and sympathy with the Christian subjects of Turkey. If England alone could act we could soon drive the Sultan out of his dominions, but by hasty action the terrible catastrophe of a European war might occur. He rejoiced to see that at the meeting being held confidence in the Government was expressed, and also a desire not to drive Europe into a general war. The resolution was carried, as was also one earnestly hoping that the Government would not cease to urge on the continental Powers the importance of bringing the rule of the Sultan to a speedy end, it being a standing menace to the peace of Europe.

At a public meeting held at Hereford last evening a resolution was moved by Canon Palmer, seconded by the Rev. Basil Marten, supported by the Bishop of Hereford, and carried unanimously, pledging the meeting "To support the Government in whatever measures they may deem necessary to terminate the present reign of terror in Turkey." Mr. Biddulph, M.P., wrote to support heartily any resolution calculated to strengthen the hands of the Government; Mr. James Rankin, M.P., wrote expressing sympathy with the object of the meeting; Mr. Radcliffe Cooke, M.P., wrote to the effect that, in his judgment, her Majesty's Ministers were quite aware that they had the support of the country in any measures they might take regarding affairs in Turkey. The Bishop of Hereford spoke, and the resolution was carried.

A meeting convened by the Mayor was held at West Hartlepool last night to protest against the Armenian atrocities. There was a large attendance. A resolution was passed expressing horror at the atrocities repeatedly committed by the Turks on the defenceless Armenians, and assuring the Government of the hearty support of the townspeople in any action it might deem advisable to urge in order to put an end to these barbarities. Another resolution was carried welcoming the Tsar of Russia to Great Britain, and expressing an earnest hope that Russia and England as allies, with the co-operation of the other Great Powers, might be able to end the reign of terror.

Great enthusiasm was aroused last night at a meeting held in Stockport, under the presidency of the Mayor, to protest against the cruelty to the Armenians, by the reading of the following letter from the Duke of Westminster:—"May I send you a line of my sincere sympathy with the object of your meeting to take part in expressing the nation's horror at the continued and unspeakable atrocities done to order by the fiend incarnate who sits on the blood-stained throne of the Turkish Empire, and to support Lord Salisbury to the full in order to make an end of the ghastly misgovernment of the millions, whether Mahomedans or Christians, subject to his fell sway."

A crowded public meeting was held at Leamington last night to protest against the Turkish atrocities. The Mayor presided, and many of the local clergy and ministers were present. A resolution was adopted expressing horror and indignation at the recent massacres of Armenians in Constantinople, protesting in the name of justice and humanity against the continuance of such atrocities, and pledging cordial support to her Majesty's Government in the adoption of such measures as it might deem necessary for securing liberty, peace, and righteous government throughout the Turkish Empire.

A public meeting, convened and presided over by the Lord Mayor of Dublin, was held yesterday evening in the Leinster-hall, Dublin, to protest against the "tyrannous outrages practised upon the Armenians."

and to raise a fund for the purpose of helping to alleviate their sufferings. Resolutions expressing the views of the meeting were unanimously adopted. A working man amongst the audience caused some disturbance by ascending the platform and attempting to propose an amendment to one of the resolutions; but was immediately ejected from the building. The meeting was thoroughly representative of the various religious and political classes in the city.

At the meeting of the Friends' Foreign Mission Conference, at Darlington, on Wednesday, a report was read from Professor Rendel Harris, who, with his wife, has recently visited Armenia, where he has distributed considerable sums of money given by the Friends and some others. Mr. Edmund W. Brooks, a gentleman who has several times undertaken philanthropic missions on behalf of the Society of Friends, deprecated the unwisdom of urging the Government to initiate a war with Turkey, and advised the Society of Friends to adhere firmly and consistently to its ancient peace principles. He and other speakers generally suggested that a desirable, practical measure at this juncture would be for the British Government to attempt to conciliate the co-operation of Russia and the other Powers by offering to place Cyprus under the control of a European Commission. At the close of the conference yesterday it was decided to submit the following memorial to Lord Salisbury:—
“ This conference of members of the Society of Friends in Great Britain and Ireland, convened at Darlington to consider the foreign missionary work of the society in its various branches, respectfully urges upon Lord Salisbury the desirability of publicly abrogating the Cyprus Convention of 1878, by which this country is bound to defend Turkey against Russia, and of surrendering to a European Commission the island of Cyprus in pledge of our good faith. This conference believes that such action would promote a cordial understanding with Russia, which it regards as a first and necessary step towards a peaceable settlement of the Armenian question, and the restoration to that distracted people of safety to life, honour, and property, and the peaceful enjoyment of the Christian religion.”

The Shaftesbury-hall, Bournemouth, was crowded last night on the occasion of a meeting convened by the mayor. General Sir Charles Shute said it must be remembered that the atrocities in Turkey arose from racial and not religious hatred. With regard to England acting alone, it was quite impossible, except in a diplomatic sense. He knew the Dardanelles well, and he believed the British Navy strong enough to force them; but what would be the result? That she would sacrifice, perhaps, one-third of her fleet, and thus be rendered for a time inferior to France in naval power.

The Bishop of Aberdeen and Orkney writes to us from Bishop's Court, Aberdeen, under date September 24:—
“ In order to dispel any erroneous notions which may have got abroad in regard to the aims of the Byron Society, of which I am president, will you permit me to remind your readers that, apart from the literary value of Lord Byron's work, his sympathy for the oppressed victims of Turkish misrule, and his chivalrous labours in their cause, are indeed worthy of imitation during these terrible times? Quite apart, therefore, from politics, the members of the Byron Society are pledged to use every legitimate effort and means to succour the Christian populations groaning under the Ottoman yoke. We appeal to all nations and to all creeds to join in a crusade against rapine, torture, outrage, and murder in the dominions of the Sultan. All who desire to join are requested to send in their names to the Rev. T. B. A. Saunders, 8, Clifford's-inn, London, E.C. There is neither entrance fee nor subscription, and the society is entirely supported by voluntary contributions and the proceeds of the sale of its literature. All donations for the 'Armenia' and 'Crete' Distress Funds should be sent direct to the Duke of Westminster, K.G., Grosvenor-house, London, W.”

MR. GLADSTONE ON THE ARMENIAN QUESTION.

A town meeting, convened by the Lord Mayor in compliance with a public requisition, was held yesterday in Hengler's Circus, Liverpool, to consider this country's position with reference to the Armenian atrocities. Exceptional interest was manifested in the proceedings, as it was known that Mr. Gladstone had promised to be present to speak. No tickets for the meeting were issued, but the doors of the building were thrown open at 9 o'clock—three and a half hours before the arranged time for beginning the proceedings—and very speedily the spacious circus was thronged in every part by an audience of 6,000 people. In the interval before the proceedings began the people amused themselves by singing patriotic and loyal songs. Mr. Gladstone's party, which consisted of Mr. and Mrs. Gladstone, Mr. Herbert Gladstone, M.P., the Rev. Harry and Mrs. Drew, Miss Helen Gladstone, and the Hon. Neville and Mrs. Lyttelton, travelled from Hawarden by special train, and reached the circus a little after the time appointed for the opening of business. The Lord Mayor (Lord Derby), who took the chair punctually at the appointed hour, explained that their distinguished fellow-citizen was on the way from the station, and suggested that in common courtesy they should give him a few minutes' law. The meeting acquiesced with a loud cheer, and waited patiently till the Gladstone party appeared on the platform. Mr. Gladstone's entrance was the signal for a tremendous outburst of cheering, which was renewed again and again, and continued for several minutes. The platform was occupied in about equal proportions by local leaders of the two political parties, and in the general body of the audience it was estimated that the Unionists were in a majority. Throughout the proceedings were enthusiastic and unanimous, and there was no discordant element apparent at any point of the proceedings. When the Gladstone party had taken their seats,

The LORD MAYOR at once commenced business by calling on the Town Clerk to read the requisition and in inviting all the speakers to confine their remarks within the scope of the requisition and the resolutions they might propose.

Mr. EDWARD LAWRENCE moved the first resolution as follows:—"That this meeting desires to express its indignation and abhorrence at the cruel treatment to which the Armenian Christians are being subjected by their Turkish rulers and at the massacres which have recently taken place in Constantinople, which are a disgrace to the civilization of the 19th century."

This was seconded by Mr. EDWARD EVANS and supported by Mr. WARR, M.P., and SIR EDWARD RUSSELL.

On being put to the meeting the resolution was passed unanimously amidst general cheering.

Mr. GLADSTONE, on rising to propose the next resolution, was vociferously applauded, the whole audience standing and waving handkerchiefs. He said:—My Lord Mayor, Ladies, and Gentlemen,—I have listened with the warmest sympathy to the speeches of those who have gone before me, and I desire to associate myself with them in the closest manner. It is true that I have lived a long political life, and that I have borne high and responsible office; but it is not in regard to either of those circumstances that I now come before you. I make no claim whatever to authority in any shape; I come here as a loyal subject of her Majesty (“Hear, hear,” and cheers), and especially as having been admitted through the kindness of the local authority to call myself your fellow-townsmen as the possessor of the freedom of Liverpool. (Cheers.) My Lord Mayor, it has been well said that we stand to-day on a higher platform than the platform of party. (Hear, hear.) There is no man here, whatever his opinions on ordinary politics may be, who will scruple to own them, or will appear as if he were ashamed of them. But the national platform on which we stand gives a higher claim and a greater authority to those sentiments which, as I believe, are universally entertained from one end of the country to the other. (Cheers.) And, my lord, I will say for myself that, as on this occasion it is a duty to renounce all party sympathies and party recollections, so it is a duty most easy to perform. I, for my part, entertain not only a lively hope, but a strong belief that when, in the course of time, we are made more largely acquainted with the inner relations of Governments in the transactions of the last two years we shall find that the present deplorable situation, to whomever it may be due, is not due either to the act or to the default of the Government of this great country. (Cheers.)

A HUMANITARIAN CRUSADE.

Now, my Lord Mayor, before I come to the resolution which I have undertaken to move, there are certain subjects which I could wish, if I may, to clear out of the way. There are most important distinctions to be drawn in this matter, especially on the ground that the sufferers under the present misrule and the horribly accumulated outrages of the last two years are our fellow Christians. But permit me to say, seconding that which has been said already, we do not prosecute the cause we have in hand upon the ground that they are our fellow Christians. This is no crusade against Mahomedanism. This is no declaration of altered policy or sentiment as regards our Mahomedan fellow-subjects in India. Nay, more, I will say it is no declaration of universal condemnation of the Mahomedans of the Turkish Empire. On the contrary, amid the dismal and heartrending reports of which we have had to read and hear so much, one of the rare touches of comfort and relief has been when we have seen that, in spite of the perpetration of massacre by the agents of Government, in spite of the countenance given to massacre by the highest authority, yet there have been good and generous Mahomedans, who have resisted these misdeeds to the uttermost of their power, and who have established for themselves a claim to our sympathy and our admiration. Although it is true that those persons are Christians on whose behalf we move, I confidently affirm—and you will back me in the affirmation—that if, instead of being Christians, they were themselves Mahomedans

Hindus, Buddhists, Confucians—call them what you like—they would have precisely the same claims upon our support, and the motives which brought us here to-day would be incumbent upon us with the same force and with the same sacredness that we recognize at the present moment. There is another distinction less conspicuous to which I would wish to draw your attention. You have been discouraged by the attitude or by the tone of several of the Continental Governments. Do not too hastily assume that in that attitude and tone they are the faithful representatives of the people whom they rule. (Cheers.) The ground on which we stand here is not British nor European, but it is human. Nothing narrower than humanity could pretend for a moment justly to represent it. (Cheers.)

TURKISH OFFICIAL DENIALS.

Now, my Lord Mayor, it may have occurred to some that the atrocities, which it is hardly possible to exaggerate, have been boldly denied, and we are told by the Government of Turkey that the destruction of life which has taken place is not the work of either the Sultan or of his agents, but is the work of revolutionaries and agitators. In answer to this, we may say that we do not rely upon the reports of revolutionaries or agitators; we rely upon the responsible reports of our public men. Nay, more. While we know that there are those among the six Powers who have shown every disposition to treat the case of the Sultan with all the leniency, with all the friendship that they could, yet every one of them concurs in the statements upon which we stand, and in giving an entire denial to the counter-statements of the Turkish Government. (Cheers.) There is here an illustration that perhaps may be of some value and convenience. This is not the first time that we have been discussing horrible outrages perpetrated in Turkey, and perpetrated, not by Mahomedan fanaticism, but by the deliberate policy of a Government. (Hear, hear.) The very same thing happened in 1876. The first intelligence came from sources not altogether official. By degrees the cloud of testimony swelled, and at length it became such as to carry the most conclusive evidence of the fact; but at that very time, in the summer of 1876, I well recollect receiving, through the courtesy of the Turkish Ambassador of that day, a lengthy printed statement, on the authority of the Sultan's Government, declaring as absolutely as it is now declared that there were no atrocities, no crimes committed by Turks or by the agents of the Government of the Sultan, but that it was to Bulgarian rebels and Bulgarian agitators that the whole of the calamities were due. I apprehend that that question, at any rate, has passed beyond the region of dispute, and that the Bulgarian outrages rank among the facts of history, having been crowned by the result which some of us were disposed at an early date to foresee, in the liberation and freedom of Bulgaria. The very same course of proceeding is now at work, and the guilt of massacre, and not of massacre only, but every other horror, has been transacted, such as we have heard in the statements read to-day, and to the guilt of massacre is added the impudence of denial. And this process will continue—how long? Just as long as you, as long as Europe is contented to bear it. (Cheers.) This denial, therefore, I for ever entirely put aside. (Cheers.)

THE POINT AND ORIGIN OF THE MISCHIEF.

I wish to ask—What is the general character of the purpose for which we are here assembled? Is it the infliction of revenge? Is it the exaction of compensation? No; our purpose, if I understand it right, is a purpose deep and prospective. There is no man in this room who can hold out to me a reasonable ground of expectation that these massacres are at an end. They have answered very well, triumphantly well, the purpose of those who made them, thus far.

And why should they be discontinued? One sentence was spoken to-day that appeared to me pregnant with peculiar truths. It was a sentence in which a speaker ventured to anticipate that words spoken at the meeting might find their way into the Palace at Constantinople. That, my Lord Mayor, hits the point. (Cheers.) It is not from the genuine sense of the Turkish people—nay, I would even say it is not from the genuine sense even of the wretched tools and servants of the Government, but it is from the highest summit and from the inmost centre those mischiefs have proceeded. It is there mainly—I doubt if it would be any exaggeration to say it is there only—that the inspiration has been supplied, the policy devised, and the whole series of these proceedings carried on from time to time. (Hear, hear.) Pray recollect what has passed, and then judge whether I am right or wrong in saying that our main purpose is defensive and our main object of desire to prevent the recurrence of such horrors. (Cheers.) Recollect that 18 months or more have passed since the first of those gigantic massacres was perpetrated, and when that occurrence took place it was thought to be so extraordinary that it was without precedent in the past. "Bulgaria becomes pale by the side of Armenia." As it was without precedent in the past, so it would remain without succession in the future. But, alas! that massacre, gigantic as it was, has been followed up, so that one has grown into a series. When the Sultan, conscious of his triumph over the diplomacy of United Europe, carried the work of massacre into his capital under his own eyes and under the eyes of our Ambassador—then it was that he appeared to have gained for the time the very acme of what it was possible for him to do.

THE MASSACRE OF CONSTANTINOPLE.

Let us consider what was the massacre of Constantinople in comparison with the massacres in Armenia. It has created in Europe a greater sensation. Was it worse? Was it more atrocious? On the contrary, I do not hesitate to say that abominable and execrable and unpardonable as it was, yet it was of paler colour than these massacres which have taken place in the recesses of the Armenian hills. (Cheers.) It was of a paler colour, because, in the first place, it was in the main confined to the work of murder, but in the Armenian massacres to the work of murder was added the work of lust, the work of torture, the work of pillage, the work of starvation, and every accessory that it was possible for human wickedness to devise. (Cheers.) The distinction of the massacres of Constantinople as compared with those that had taken place before was not in their moral infamy. It was in this—that to all the other manifestations which had formerly been displayed in the face of the world there was added consummate insolence. Translate the acts of the Sultan into words and they become these, "I have tried your patience in distant places; I will try it under your own eyes. I have desolated my provinces; I will now desolate my capital. I have found that your sensitiveness has not been effectually provoked by all that I have heretofore done; I will come nearer to you and see whether by vicinity I shall or shall not wake the wrath which has slept so long."

THE WEAKNESS OF DIPLOMACY.

Some feelings have been awakened to an extent about the weakness of diplomacy, as I trust now about to be strengthened by the echoes of a nation's voice. (Loud and prolonged cheers.) But it is right, though it is painful, that we should estimate that weakness, and it stands before us in naked fact, and what do we know? We know that, after sufficient deliberation, the Embassies of the six Powers, having "screwed their courage to the sticking point," presented to the Sultan a truly formidable document, in which they

announce that such proceedings as those at Constantinople must really cease. (Cheers.) And why must they cease? Because if they continued they would create a prejudice (laughter) against the Turkish Government and against the Sultan. A prejudice was the result to which they were to lead. I ask you to put yourselves in the position of the guilty author of these massacres, be he who he may. Do not you think that reprobation of itself would serve the purpose, and cause him to proceed? What more does he want than that you should confine yourselves to a paper war? A paper war is that which is alone necessary for the execution of his purpose. And that paper war conveys to him all he wants—namely, an assurance of impunity. In speaking upon this subject at Chester 15 months ago I stated that there was an opinion abroad that extermination was the true object of this policy, and I stated that in a thing so monstrous in itself, as well as so difficult of execution, I was not prepared to give my adherence to the idea that such a purpose should be entertained. I must say that, so far as Armenians are concerned, that idea is now far less irrational than it was 15 months ago. The Sultan has added massacre to massacre. He has paraded massacre under the eyes of the representatives of every Court in Europe. He remains unpunished and intact, and boldly asserts his innocence and his merit. Is not that exactly the position in which we may expect that he will go forward? Since this meeting began to be in contemplation the very last days have brought us fresh accounts which are as yet indefinite, but which we have no reason to disbelieve, that another sample of the Sultan's policy is being afforded us by the people of Kurdistan; and I ask you every one to consider, each in his own mind, whether it is not going to the extreme—I will not say of charity, but of indiscretion and folly—to suppose that the policy which has thus far been so triumphant in securing practical immunity and even in drawing forth from the Press of certain countries loud manifestations of wrath against any one who should attempt by forcible and coercive means to interfere with it (cheers)—is it possible more strongly and effectively to accumulate enthusiasm to go forward in the path which thus far has been trodden with conspicuous and complete success? (Cheers.)

THE CONCERT OF EUROPE.

All that has been done down to the present time has been done by the Concert of Europe. We ought to consider what that Concert is. It is a powerful, an august, and in many cases a most useful instrument of good; but its success has not been uniform, and I should be disposed to take upon the whole a less favourable view of its application to the Eastern question than was taken by one of the speakers who preceded me, and with whose general remarks I so cordially agree. I think that usually the Concert of Europe has failed in what is known as the Eastern question. Good has been done in the Eastern question—aye, enormous good. These eyes of mine have witnessed the events which have liberated from 15 to 20 millions of subject-races from the domination of Turkey. (Cheers.) But how has that been effected? Greece has been constituted and subsists and flourishes, but Greece was not constituted by the Concert of Europe. It was constituted by a combination of Powers which, it is possible through circumstances, might again be seen—a combination of Powers while other Powers looked on askance and with inclinations far from favourable to what was done. In 1853 the Government of England and the people of this country in general concurred that Russia was at that time harbouring unjust designs against the Turkish Government, and, moreover, we were then under what has since proved to have been a miserable and mischievous delusion. We were then under the belief that the Turkish Government was disposed to and capable of effectual reform. But we tried then the Concert of Europe. Even then it could not be effected. There were four Powers besides Russia concerned. These four Powers could not unite. We had a union

with France which was effective for the purposes of war and which was cordial and vigorous throughout, but one Power—the Power of Prussia—distinctly stood off, and observed what is called a friendly neutrality to Russia. Another Power—the Power of Austria—was half with us and half, it might be said, not with us. The Concert of Europe proved then to be impracticable, and the result of the war was not due to it. Then, again, on a later occasion, the liberation of Bulgaria and the liberation of the sister States around it was not due to the Concert of Europe. The Concert of Europe rather looked askance—I mean the majority of those Powers—and it was by other action and by sole action that that great and beneficial change was brought about which has converted the territories of the Balkan Peninsula, speaking of the main and in general, from a land of servitude into a land of freedom. (Cheers.) Lastly, I may speak of the closing portion of these transactions. Two years after the treaty of Berlin the provisions of that treaty with regard to Greece and Montenegro remained unfulfilled. I was at that time a member of the Government, and the Concert of Europe went so far that several Powers sent each a ship of war to consort with us to the coast of Albania and Montenegro. But first one of them, then another, and I think some more, signified that although their ship had gone there, it was on no account to fire a shot. (Laughter.) The consequence was that the Concert of Europe on that occasion, as on many others, was a miserable failure. (Cheers.) But other instruments were put into action, and the Sultan became aware that coercion was hanging over him. There was no bloodshed, no war, no declaration of war, no measure of severity; but the mere knowledge that it impended was enough, and in the autumn of 1880 the treaty of Berlin was fulfilled, and, upon the whole, fairly fulfilled with regard both to Greece and Montenegro. (Cheers.) Therefore, what I should say is this, that it was quite right, both for the present Government and the Government of Lord Rosebery which preceded it—it was quite right for them, in my opinion—but I give that opinion simply as a freeman of Liverpool (laughter and cheers)—to endeavour to work in concert with all the Powers of Europe. It was worth while even to pay the price for the benefit of that co-operation, and therefore I pronounce no censure.

THE POWERS DISGRACED.

Only, I think, the Powers collectively have undergone miserable disgrace. (Hear, hear.) I do not partition that disgrace. I have expressed already my strong hope that it will be found that it is not our Government that brought such a result upon us, but the state of things at which we have arrived, I think, is this—and I understand my sentiments to be sustained and supported by the existence of this meeting. We have arrived at the point at which it becomes necessary to strengthen the hands of the Executive Government by an expression of the national will. (Cheers.) That is the exact point to which I have sought in my preceding remarks to bring with me the feeling of the meeting, expressing, of course, opinions for which no one is responsible except myself, but at the same time believing as I do that those opinions have been agreeable to the general sense of the meeting and of the country. When I speak thus of the value of the Concert of Europe I must point out that there is another side of the question. In this instance every one is aware that we have failed in obtaining from the Sultan fulfilment of his treaty obligations, and in that sense the result of the Concert of Europe has been—I do not now speak of Crete, but of Armenia, that is the main subject before us—the Concert of Europe has been a total failure.

SHOULD DIPLOMATIC RELATIONS BE CONTINUED?

Ent is this all? In my opinion the presence of the Ambassadors of the six Powers at Constantinople during the whole of these proceedings—massacre heaped upon

massacre, and when distant massacre would not suffice them, massacre on the spot and in the view of the Embassies came to be added to it—in my opinion the presence of the diplomatic representatives of the six Powers in Constantinople and of the Ambassadors of the Sultan in the six capitals of Europe has worked as a distinct countenance and support to the Sultan. It has carried to the general mind of Europe the belief that the difference between them and the Sultan are matters to be arranged upon paper, and that endeavours to arrange them upon paper, which we ought to know beforehand, are each of them doomed to utter disappointment. As we have begun, as we have persevered, so we will continue to the end. So far as my opinion goes, I wish to make it intelligible, at any rate, even if there are any who do not support it. This maintenance of diplomatic relations with Turkey, which has not sufficed to prevent the massacre of 4,000 Armenians in the streets of Constantinople, operates as a distinct countenance of the Sultan, who is still recognized as an ally, and is still entitled to claim every diplomatic courtesy, and with whom, as long as we continue in the present course, we virtually tell the people of Europe and the world that we have no differences except such as can be arranged by a few amicable exchanges of courtesy and argument. (Cheers.) In these circumstances it is that the meeting, as representing in no small degree the inhabitants of Liverpool, is asked to vote as follows:—

“That this meeting trusts that her Majesty’s Ministers, realizing to the fullest extent the terrible condition in which their fellow Christians are placed, will do everything possible to obtain for them full security and protection, and this meeting assures her Majesty’s Ministers that they may rely on the cordial support of the citizens of Liverpool in whatever steps they may feel it necessary to take for that purpose.” (Cheers.) It appears to me, my Lord Mayor, that the resolution has great merits. It is firm and at the same time it is cautious, and it does not take into our hands that which does not belong to us. It expresses our confidence that her Majesty’s Ministers will do everything that is possible for the purpose of attaining a great end. It knows very well that we have not the information or the other advantages necessary for pointing out those means in detail; but it assures the Government that every measure which the Government may adopt for the advancement of that great end will have our warm, ungrudging, unhesitating support. (Cheers.) It is upon the ground of that resolution that I invite you to place yourselves, and I think you will allow me to say, in the first place, the terms of the resolution are of course to be interpreted in accordance with the rules of common sense. (Laughter and cheers.)

THE LIMITATIONS TO ACTION.

And when we say we hope her Majesty’s Government will adopt every possible measure, we mean every measure which is possible consistently with reason. I therefore think that, although the resolution does not say so, yet it is not the intention of this meeting to express a desire that everything that in the nature of things is abstractedly possible should be done. The rules of prudence must be observed (hear), and the rules of prudence, I think, as has often been said in the course of this discussion, neither require nor permit—nor does duty in my opinion either require or permit—that we, for the sake even of the great object we have in view, should place ourselves in a condition of war with united Europe, or should take measures which should plunge Europe generally into a state of war. (Hear, hear.) With that proposition I cordially agree; but when I speak of a state of war in that sense, I mean a real state of war, and I do not mean those phantasms of European war which every one—not so much in this country as in other countries—who wishes to stop beneficial measures on behalf of Armenia, conjures up before our eyes. in saying

that any country that takes into its own hands, exercises its own judgment, and makes itself in the last resort the judge of its own duty—that every such country must reckon upon plunging Europe into war. I do not say that. I say everything that is reasonable—everything that is possible. I say that it would not be reasonable to do that which would imply war with Europe, or plunge Europe into war. But I completely deny that it means that England is, under all circumstances, to abandon and forgo her own right of ultimate judgment upon her duties and her powers, and to be dragged at the chariot wheels of the other Powers of Europe, or some of the other Powers of Europe, who have possibly other points of view, and who may not take at present entirely the same view with ourselves. As to this idea—that war, that the threat of war in insignificant newspapers, and by random gossips going about from one place to another, even if among the places be included the doorways of some public department—to suppose that that implies that all independent action on the part of this great country is to be made chargeable for producing war in Europe, is, in my opinion, a mistake almost more deplorable perhaps even than any of those mistakes that have ever before been committed in the history of diplomacy. Therefore, my Lord Mayor, while I fully admit and recognize that the possible measures—all measures that are possible—do not include a policy which gives just cause of complaint to the Powers of Europe—because I admit that, if they had just cause of complaint, of course they would have a title to object to our action, and to enforce their action by the use of all their military means—I will not admit that we are on that account to forgo all our own convictions and our own duties, or to take our own measure of those duties from that which may be said and felt abroad. (Cheers.) We have an independent part to play. We have often undertaken to play that part on behalf of our own interests. Let us see now what are the obligations incumbent upon us.

ENGLAND AND TURKEY'S OBLIGATIONS.

Because while I admit that it is of the utmost importance that we should study every means of consulting the sentiments of other Powers, and of carrying them along with us, I do not believe that the way to carry them along with us is to show a servile determination, under all circumstances, and whatever they may decide, to make their conscience the measure of our own. (Loud cheers.) The first question is, Have we the title, and would it be politic, should it be found impossible to obtain the assent of the other Powers—have we a just title, according to the law of nations, to threaten Turkey with coercion? (Cries of "Yes.") Coercion does not of itself mean war. Coercion, justly and judiciously employed, has often been the means of averting war. (Cheers.) At the same time, it is quite right to admit that coercion, when once applied, does carry with it the consequence that in certain cases it may develop into war. (Hear, hear.) That I do not for a moment deny. Now what is our position with regard to Turkey? In 1856, by the Treaty of Paris, Turkey gave a solemn promise to introduce into Armenia, as one part of her dominions, effective reforms. She broke that promise. She renewed the promise in 1878, in the Treaty of Berlin. As far as Armenia is concerned, she again absolutely broke that promise. (Hear, hear.) In 1878 another treaty was formed, known by the name of the Anglo-Turkish Convention: and there England endeavoured to obtain securities for the fulfilment of the promise by offering compensation. England undertook to defend Turkey in Armenia against unjust aggression from Russia, Turkey undertaking in return to introduce into Armenia reforms the nature of which was to be settled and adjusted by the joint action of Turkey and England. The first two of these treaties constituted obligations by which the other Powers of Europe were bound, in conjunction with us, and to the same degree as ourselves: but the third was entirely our own.

(Hear, hear.) And perhaps I ought to mention parenthetically that I myself was a great objector to that treaty, on account of certain circumstances connected with the arrangement which I thought improper and disastrous. But that treaty was made known while the Congress of Berlin was sitting, and must be held to have received its substantial assent and approval. Well, there is a separate and distinct obligation, on the one hand upon England and on the other hand upon Turkey, England agreeing in certain circumstances to defend the Turkish frontier in Asia Minor, Turkey agreeing, in consideration of this covenant, to introduce effective reforms into Armenia. The Sultan of Turkey has interpreted reforms to mean wholesale and immeasurable massacre (hear, hear); and that is the condition in which, so far as title is concerned, we have placed ourselves in the face of Turkey. And am I to be told that while the law of nations declares a very deliberate breach of treaty to constitute a justification for war, that such a breach of treaty as this has no power in vesting England either with an obligation or with a solemn right to require, and to peremptorily require, an application of those reforms and of all institutions really calculated to maintain them in Armenia? (Cheers.) Now, I earnestly hope, and more than hope—I have every trust—that England will not be called upon to act alone in this matter. But the right to act alone I for one will never be a party to renounce. (Cheers.) It is a case where the cause of complaint is not only sufficient, but fearful in its amount, intense in its character.

POSSIBLE MEASURES.

Therefore, we confine ourselves strictly to the measures that such cause of complaint may entail. Now, in the natural course of things, I am not going to advise her Majesty's Government. It would be going entirely out of my line of duty, and inviting you, I think, to go beyond the purpose of this meeting. But there are certain measures that, when a determined intention is entertained, one must suppose hypothetically to come in the natural course of events. I will first of all suppose, then, that every effort to obtain direct and active co-operation from any Power of Europe has failed. That is a large supposition (laughter); but supposing that—because I am going to suppose everything against my own arguments, in order that you may be enabled to measure the worst of what could possibly happen—well, of course, the first thing would be to require Turkey to fulfil her obligations, and to require that by what may be called a peremptory demand, and not by one of those demands that are first of all delayed for a certain time in deference to the Porte, and then delayed in deference to a commission, and then, pending the report of the commissioners, delayed until the report of the commission begins to be considered. The proceeding that I hope will be adopted, and I feel sure should be adopted, is the method of what is termed peremptory demand, which is taken, and can properly be made, when the title is unquestionable, and the necessity urgent. Well, then, upon the failure to comply with that demand, I apprehend the first step to be taken must be the recall of our Ambassador from Constantinople (cheers), and the corresponding dismissal of the Turkish Ambassador from London. (Cheers.) I apprehend that that is not creating a European war. What I wish to point out are these two things. The first is what is called the suspension of diplomatic relations—a thing of frequent, I might almost say of constant, occurrence. It is a thing which gives no right of objection or of complaint to anybody. (Hear, hear.) I do not hesitate to say that, in the present relations with Turkey, it would be a withdrawal of countenance and an escape from responsibility. As far as it goes, it would be a good thing in itself although I do not say it would be all the good we ought to contemplate. But it would do this—when diplomatic relations have been put an end to or suspended, there arises for all parties the

full and free opportunity of considering what shall be done next. And if the English people are of opinion that it is enough—I will not say that is my opinion (“Hear, hear,” laughter, and cheers)—they have an unquestioned and unquestionable opportunity of saying so. Now I am going a little further. I am going to suppose that upon this withdrawal of diplomatic relations, this suspension of diplomatic relations, England informs the Sultan that she shall take into consideration the means of enforcing, if force alone is available, compliance with her just, legal, and humane demand. (Hear, hear.) Now I am here, my Lord Mayor, going to interpose a condition of my own authority. (Laughter.)

A SELF-DENYING ORDINANCE.

I am strongly of opinion that if, unhappily, we come to that point of sole action, and of continuing obstinacy on the part of Turkey—neither of which do I conceive to be very probable—if we come to that point, and if it become our duty to intimate to the Sultan that we shall consider the proper means of enforcing our just demands, there is, in my opinion, one condition on our part which ought on no account to be overlooked. And that is the passing of what has been called “a self-denying ordinance.” Such a declaration was made at the beginning of the Crimean War on the part of England and France. It was a declaration that on no account would they turn that war to their own private and particular advantage. (Hear, hear.) That declaration was publicly made, and it was honourably kept. (Hear, hear.) In my opinion it would be the manifest duty of England to make such a declaration, and to make it in such terms that the Powers of Europe, any, or any of them, might, if they thought fit, resent the breach of it as being not only a violation of good faith in itself, but a violation of our engagement to them, and therefore placing us entirely at their mercy. Therefore, if this country be the selfish and grasping country that she is sometimes represented to be—and perhaps on certain occasions she has been (laughter)—if this country be that selfish and grasping creature, I can only say I can hold out no inducement in that direction. (Cheers.) We ought, in my opinion, solemnly and effectively to disclaim and renounce every prospect of the kind, to limit ourselves absolutely to those duties which lie in our path, and which we, under obligations of treaty, ought to insist upon. (Cheers.) Well, according to some anonymous articles in the newspapers, and according to reports destitute of all authority, and due probably to the imagination or to the selfish aim in some other quarter, or to pure error of judgment, we are told that such a proceeding as I have sketched is to create a united war with Europe against us.

THE PHANTASM OF EUROPEAN WAR.

I again say that, in my opinion, such a proposition is more or less to say that which is cruelly unjust to all the Powers of Europe. It is to say what is little short of, even if it does not approach, the limits of absolute absurdity, because it would be a declaration, and a declaration supported by measures of violence, to the effect that there was no power on the part of a State which had obtained concessions by treaty to exact the observance of those concessions. I therefore do not believe and do not entertain for a moment this phantasm which is raised to alarm us, if our nerves happen to be in a peculiar state of weakness (laughter)—this phantasm of European war, against measures unselfish, just, and directed to the stoppage of brutal and horrible massacres on an unexampled scale. (Loud cheers.) I do not believe that Europe, or any part of Europe, will make war to insure the continuance of these massacres. But if they are not to continue, and if security is given against them, that is all we want. But that security must be effective. It must be real.

full and free opportunity of considering what shall be done next. And if the English people are of opinion that it is enough—I will not say that is my opinion (“Hear, hear,” laughter, and cheers)—they have an unquestioned and unquestionable opportunity of saying so. Now I am going a little further. I am going to suppose that upon this withdrawal of diplomatic relations, this suspension of diplomatic relations, England informs the Sultan that she shall take into consideration the means of enforcing, if force alone is available, compliance with her just, legal, and humane demand. (Hear, hear.) Now I am here, my Lord Mayor, going to interpose a condition of my own authority. (Laughter.)

A SELF-DENYING ORDINANCE.

I am strongly of opinion that if, unhappily, we come to that point of sole action, and of continuing obstinacy on the part of Turkey—neither of which do I conceive to be very probable—if we come to that point, and if it become our duty to intimate to the Sultan that we shall consider the proper means of enforcing our just demands, there is, in my opinion, one condition on our part which ought on no account to be overlooked. And that is the passing of what has been called “a self-denying ordinance.” Such a declaration was made at the beginning of the Crimean War on the part of England and France. It was a declaration that on no account would they turn that war to their own private and particular advantage. (Hear, hear.) That declaration was publicly made, and it was honourably kept. (Hear, hear.) In my opinion it would be the manifest duty of England to make such a declaration, and to make it in such terms that the Powers of Europe, any, or any of them, might, if they thought fit, resent the breach of it as being not only a violation of good faith in itself, but a violation of our engagement to them, and therefore placing us entirely at their mercy. Therefore, if this country be the selfish and grasping country that she is sometimes represented to be—and perhaps on certain occasions she has been (laughter)—if this country be that selfish and grasping creature, I can only say I can hold out no inducement in that direction. (Cheers.) We ought, in my opinion, solemnly and effectively to disclaim and renounce every prospect of the kind, to limit ourselves absolutely to those duties which lie in our path, and which we, under obligations of treaty, ought to insist upon. (Cheers.) Well, according to some anonymous articles in the newspapers, and according to reports destitute of all authority, and due probably to the imagination or to the selfish aim in some other quarter, or to pure error of judgment, we are told that such a proceeding as I have sketched is to create a united war with Europe against us.

THE PHANTASM OF EUROPEAN WAR.

I again say that, in my opinion, such a proposition is more or less to say that which is cruelly unjust to all the Powers of Europe. It is to say what is little short of, even if it does not approach, the limits of absolute absurdity, because it would be a declaration, and a declaration supported by measures of violence, to the effect that there was no power on the part of a State which had obtained concessions by treaty to exact the observance of those concessions. I therefore do not believe and do not entertain for a moment this phantasm which is raised to alarm us, if our nerves happen to be in a peculiar state of weakness (laughter)—this phantasm of European war, against measures unselfish, just, and directed to the stoppage of brutal and horrible massacres on an unexampled scale. (Loud cheers.) I do not believe that Europe, or any part of

Europe, will make war to insure the continuance of these massacres. But if they are not to continue, and if security is given against them, that is all we want. But that security must be effective. It must be real. It must not be visionary. It must not be limited to that exaction of promises upon paper with which we have too often and too long been contented. Now supposing, however, my Lord Mayor, this monstrous supposition were to come about, and that where we had, in a binding form, limited our own proceedings to the suppression of mischief in its aggravated form, on account of our having used the word "coercion" in our communications with Turkey, then a threat of war by the European Powers is to be at once thrown in our face. This is the supposition I am considering; and I am going to make a frank confession. (Cheers.) If the people of England find themselves confronted by a distinct announcement of such a war, in order to secure the maintenance of the present state of things in Turkey, they would have to consider their position. Supposing they came to the conclusion—because this is the most unfavourable supposition—that it was their duty to desist from all effort of procuring effectual change in Turkey; supposing they frankly owned that they were not prepared to incur the responsibility of plunging Europe into war; supposing they said, "We cast upon you, who are willing to undertake it, the responsibility of giving countenance to those detestable and horrible proceedings; we wash our hands of them; we will have nothing more to do with them; we will never give countenance, we will never give neutrality, we will not acknowledge as a nation within the family of nations the ruler who is himself the responsible agent of these monstrous acts. But we are not prepared to urge Europe on to war, and we will do what was done by France in 1840, without loss of honour, retaining our own judgment and retaining our own right of enforcing that judgment when we see our way to do it. But we will not plunge Europe into war; and we will leave to those who bring about this state of things the responsibility which belongs to them." Well, now, as to 1840, and there are few of you who recollect it. France at that time had a policy in the Eastern question totally at variance with that of the rest of Europe. They were prepared to resort to military measures, and France is certainly, as every one will admit, a very spirited and a very powerful country. France receded in the face of that attitude on the part of Europe, and she receded without loss either of honour or of power. She receded believing that she had been right and wise, and that others had been wrong and unwise. I declare, in my judgment, it would be far better even to run the risk, which I believe no risk at all, of recession than to continue the present state of things, in which we become Ministers and co-operators with the Sultan by insuring his impunity and encouraging him to continue his monstrous acts. (Cheers.) Now, if, in pursuance of what I have laid before you, we go before the Government, not presuming to speak for the people of England, but presuming in some degree to speak for one great community which undoubtedly exercises an important influence with England, and which constitutes a not altogether inconsiderable fraction of the strength and also of the intelligence of England (cheers), we shall be able to go before them with the assurance that we, at least, will not shrink from giving support to the most energetic conduct of the Government within no bounds except the bounds described by reason. (Laughter and cheers.) My Lord Mayor, may I venture on the observation, even the day is favourable to our purpose—I do not mean simply that the sun is returning to display himself on high, but I mean that this is the day on which her Most Gracious Majesty

commences a new term of a reign already so long, and a reign of which the length has not been more remarkable than the manner in which it has been adorned and blessed by peace, by prosperity, and by valuable and useful legislation. (Loud cheers.) May that reign long continue (renewed cheers), and may it continue to bear the marks which have hitherto made it not only long but honourable. (Cheers.) I think that what we are humbly endeavouring to recommend to-day will, if it proceed into a practical form, not tarnish the honour of that reign, but on the contrary tend to elevate it and to elevate the character of this great and powerful people, always possessed of weight, and now perhaps under modern circumstances possessed of ever-increasing weight, in the councils of Europe. Come what may, let us extract ourselves from an ambiguous position. Let us have nothing to do with the countenance of, and so renounce and condemn, neutrality. And let us present ourselves to her Majesty's Ministers promising them, in good faith, our ungrudging and our enthusiastic support in every effort which they may make to express by word and by deed their detestation of the acts, not yet perhaps having reached their consummation, but which already have come to such a magnitude and such a depth of atrocity that they constitute the most terrible and most monstrous series of proceedings that has ever been recorded in the dismal and the deplorable history of human crime. (Loud and prolonged cheering.)

SIR A. B. FORWOOD, M.P., seconded the motion. He in common with Mr. Gladstone deprecated any suggestion that the question was one between the Cross and the Crescent. Their efforts were not directed against the people of Turkey or against the Mahomedans, but against the rulers of Turkey. (Cheers.) But the question was what step England had to take in dealing with these dreadful excesses in Turkey. He agreed with Mr. Gladstone that this country had the right to threaten coercion in the event of the Sultan not taking the steps to stop the massacres.

The resolution was passed by acclamation, and the proceedings closed with a vote of thanks to the Lord Mayor for presiding.

At the close of the meeting Mr. Gladstone and his party drove to the town-hall, where they were entertained at lunch by the Lord Mayor. A large crowd followed the party, and there was again an enthusiastic demonstration when they entered the railway station to return to Hawarden.

THE ARMENIAN MASSACRES.

The Duke of Westminster received yesterday the following telegram from an authoritative source :—

“ Philippopolis, Sept. 25.—Massacres in Asiatic Turkey have recommenced. The town of Eguin wiped out Over 1,000 killed. Massacres also in regions round Kharput and Cesarea. More feared unless Powers act. Over 10,000 forced converts Islam round Van.”

The Exchange Telegraph Company learns from the Ottoman Embassy that the Porte has issued peremptory orders to the Postmaster-General at Constantinople to prohibit the entry of English and foreign papers containing a report of Mr. Gladstone's Liverpool speech, it having caused great excitement in Yildiz Kiosk.

A town meeting was held last night at the Hackney Town-hall, to protest against the Armenian massacres. The great hall was densely packed. Mr. J. B. Kyffin presided, being supported by Sir Andrew Scoble, M.P., Mr. John Lowles, M.P., Mr. Pickersgill, M.P., and a large number of local clergymen and Nonconformist ministers. The Rev. J. M. Gibbon moved “ This meeting of the inhabitants of Hackney expresses its indignation and horror at the atrocities which have been committed by the Turks upon the Armenians.” Sir Andrew Scoble, M.P., in seconding said that there was conclusive evidence that the massacres had been carried out with the tacit sanction of the Turkish Government. That such a state of things could exist in the 19th century was intolerable and beyond contemplation. They were therefore right in holding the Turkish Government responsible, and equally right in expressing their horror and indignation. Their hope was that the cry which went up here would find an echo on the Continent and an effect in Constantinople. Their feelings were shared by Lord Salisbury and the leaders of the Government, and it was a mistake to suppose that the Premier required to be stimulated by public meetings. As to the suggestion that England should go to war, which was put forward in some quarters, he would ask how many present would be ready to fight if the call to arms came. He was glad to see that so much enthusiasm existed, but he was afraid that if those who called so loudly had to go to war their enthusiasm would cool. They had better trust these matters to those who had the direction of the Government and the honour of the country in their hands. In conclusion he asked them not to be carried away by the impulse of the moment, but to show their confidence in the members of the Government who had the cause of the Armenians as much at heart as they had themselves.—The Rev. T. E. Howlett (Church of England), in supporting, said he could not adopt the same tone which the last speaker had. He held that if necessary it was the duty of England to take action alone. The resolution was carried with acclamation. Mr. Pickersgill, M.P., moved :—“ This meeting of the inhabitants of Hackney urges upon Her Majesty's Government the necessity of taking prompt measures to prevent further outrage and murder of Armenians, and assures it of united support in whatever action it may consider necessary.” He said he had been in politics 20 years and he had never known an Opposition which was so much prepared to support a Government as the Opposition of the present day. He, however, condemned the policy of inaction. His experience was that in a difficult political situation it was less dangerous to take prompt measures than to do nothing. They had hope, however, that the meeting of Lord Salisbury and the Tsar would be productive of a good and lasting understanding. They had also to convince Europe that we wished to gain nothing by intervention. A difficult thing to do, he admitted, after the lesson of Egypt. The resolution was carried without dissent.

The Rev. Dr. Marshall Randles presided last night at a public meeting at Wesley's Chapel, City-road, in reference to the Armenian massacres. There was a very full attendance, and among those present were Mr. R. W. Perks, M.P., and Mr. W. O. Clough, M.P. Dr. Waller, previous to the business of the evening being commenced, moved a resolution congratulating the Queen on her long and beneficial reign, and assuring her of continued prayer and sympathy. This was agreed to unanimously, and the whole audience rose and sang "God Save the Queen." The Rev. Dr. Kigg moved the following resolution:— "This meeting of Wesleyan Methodists expresses its profound sympathy with the Armenian people in this time of severe persecution; and its horror and indignation at the terrible and continued massacres of Armenians under Turkish rule. The meeting earnestly implores her Majesty's Government, acting in concert with other European Powers, to take immediate and effective measures for bringing to an end the reign of terror which has so long disgraced the civilized world, and for securing to the Christian and other subjects of the Turkish Empire freedom from persecution and safety of life and property." Mr. Perks, M.P., seconded the resolution, which was supported by the Rev. Dr. E. E. Jenkins, who said for statesmen to despair was not only ignoble but immoral. The resolution was agreed to, as was another moved by the Rev. C. H. Kelly, seconded by the Rev. H. P. Hughes, assuring her Majesty's Government of the united and vigorous support of any steps which the Government might take in order to bring to a speedy end these disgraceful and unparalleled atrocities.

Last night a crowded meeting of the inhabitants of Battersea and Clapham was held at Battersea Town-hall "to protest against the prolonged and savage persecution of the Armenian subjects of the Sultan of Turkey." Canon J. Erskine Clarke, vicar of Battersea, who presided, said that they had no difficulty in expressing the utmost horror and indignation that they felt at these massacres in Armenia and Constantinople. So far as one could at present see, there was not the slightest chance of the murderous intentions of the Sultan being frustrated. The Rev. Dr. Guinness Rogers moved:—"That this meeting desires to express its indignant horror at the prolonged and savage persecution of the Armenian subjects of the Sultan of Turkey, which has culminated in the recent dreadful massacres at Constantinople, and its deep disappointment at the failure of the Powers of Europe to obtain such reforms from the Sultan as shall secure for his Christian subjects adequate protection from oppression and wholesale murder, and this meeting therefore calls upon her Majesty's Government to take every measure that they may consider wise to put an end to the deplorable system of misrule which now exists in Turkey." Mr. John Burns, M.P., who seconded, said he agreed with Mr. Gladstone when he suggested that our Ambassador ought to be withdrawn from Constantinople, but he would improve upon that, from his point of view, by sending an admiral to take his place. Anxious not to be discourteous even to the Turks, he would not send the Turkish Ambassador back to his own country except with the biggest fleet England had been able to command in modern times. That would not be war, he wished to assure them. He would do that because we had frequently invoked war during the last 20 years over far slighter questions. Let the world know that England's action was disinterested and they would allow our fleet to go to Constantinople. A suggestion he would make—and one that had not been made before—was that Parliament should be summoned at once to discuss the situation. Let them have their best men on both sides to decide what should be done. He believed that the calling together of the English Parliament would be the death knell of Turkish misrule. Other speakers followed, and the resolution was carried unanimously.

A town meeting was held at Robert Browning-hall, Newington, last night. The Rev. J. W. Horsley, who presided, read the following letter from the Bishop of Rochester :—" I cannot but rejoice that Newington is to take its part in uttering what burns in our hearts about this long course of cruelty and all manner of wickedness. I hope people of all parties and all kinds of religious convictions will join in one strong, determined expression of opinion. We do not attack the Government—we believe that what we feel Ministers feel—we know their difficulties. But what weighs upon our conscience, and has done so throughout the silence and patience of months, is the fact that the selfishness, ambitions, jealousies, and mutual affairs of Christendom have prevented it from taking action which, without even a drop of bloodshed, or the smallest injustice to those of another religion, would have saved untold misery. With a real belief in Providence, which is all seeing and righteous, the thought is one of very anxious solemnity." The Rev. H. T. Meakin moved :—" That this meeting, representing 120,000 people, hereby places on record its sense of burning shame and indignant horror at the massacres of Armenians, and assures the Government of its support in any effective action to put a stop to these atrocities." Mr. Russell Spokes seconded the resolution, which was carried with great enthusiasm.

A meeting was held in the Town-hall, Newcastle, last night, to consider the Armenian question. The Mayor presided, and said the requisition was signed by 2,000 persons. The hall was not filled. A letter was read from the Bishop of Newcastle stating that he entirely concurred with the remarks of the Bishop of Durham, recently reported, and was glad the meeting was not intended to foster a warlike feeling or to insist upon isolated action, but rather to express abhorrence at deeds which recalled the darkest ages and to assure the responsible Government of national support in such action as it might be possible to take. The vicar of Newcastle moved a resolution expressing horror at the outrages and assuring the Government of support in any steps they might take to put a stop to the massacres and to remove a standing menace to the peace of Europe. He agreed with Mr. Gladstone that if England acted firmly she would not act alone. Mr. C. Fenwick, M.P., seconded, and said it would be suicidal for England to act single-handed. If the Government could do nothing with or without the concurrence of the Powers, the Government should wash its hands of the affair and throw the responsibility on the other Powers. The resolution was adopted.

A public meeting was held at Carlisle last night to protest against the wholesale murder of Armenians by the Sultan of Turkey and his agents, and to urge the Government to take immediate steps to prevent further outrages. The Mayor presided, and about fifteen hundred people were present. The Dean of Carlisle wrote that he was in hearty sympathy with the Armenian people and felt utter detestation of the conduct of the Turkish Government. Lord Brongham and Vaux wrote that it appeared to him to be the duty of the Government to take every possible measure short of involving the country in a single-handed war against the Turks in order to put an end to the horrors and detestable government in Turkey. The Earl of Carlisle wrote that he would be glad to see force employed by the country for the coercion of Turkey, if it could be done with any prospect of success. What the real risk of the combination against us might be could only be known to the Foreign Office, and it was therefore unwise for persons who could not have the necessary information to attempt to direct the policy of the country at the present moment, unless they were prepared to fight the rest of Europe as well as the Sultan. An Armenian missionary described the horrors of which she had been an eye-witness in Armenia during her six years' residence in that country. Resolutions were afterwards passed in support of the objects of the meeting, the principal speakers being Mr. Allison, M.P., and Canon Rawnsley.

A mass meeting was held at Leicester last night to consider resolutions concerning the Armenian massacres. The Temperance-hall was filled with 3,000 persons. The Mayor presided and said they were met as British citizens to give their support to the Government in any efforts that they might deem wise to take to put an end to the barbarous rule in Turkey. The vicar of Holy Trinity moved that "this meeting desires to express its intense horror and indignation at the atrocities and massacres which have been perpetrated upon the Armenians under Turkish rule, and appeals to the British and other European Governments by immediate and effective measures to prevent the recurrence of such terrible atrocities in the future. This meeting further pledges its hearty support to the Government in taking any steps that may be necessary to accomplish this end." The resolution was adopted unanimously.

At Scarborough, last night, a largely-attended meeting was held to express horror and indignation at the massacres of Armenians in Turkey. The mayor presided and was supported by Mr. J. C. Rickett, M.P., Mr. J. E. Ellis, M.P., Sir C. Legard, and Sir G. Sitwell. All shades of politics were represented. A letter from the Bishop of Hull regretting his inability to be present was read. Sir George Sitwell, vice-president of the Anglo-Armenian Association, moved, "That this meeting, and the inhabitants of Scarborough and district, hereby express its horror and indignation at the massacres and outrages which have been perpetrated on the Armenians in the Turkish Empire, and it assures the Government of its cordial support in any steps they may take to discharge the obligation of this country to do its utmost to prevent any repetition of such occurrences, and to secure to the Christian subjects of the Ottoman Empire the blessings of a good Government." Mr. Rickett, M.P., seconded the motion, which was carried unanimously.

At Abingdon yesterday evening a meeting was held, under the presidency of the Mayor, to consider the Armenian question. A resolution, proposed by Mr. A. K. Loyd, M.P., and supported in a vigorous speech by Canon Gore, was passed expressing horror and indignation at the recent atrocities and assuring the Government of hearty support in any measures they might be able to take to secure the lives and liberties of the Christians in Turkey.

The Mayor presided at a crowded and enthusiastic meeting held at Stratford-on-Avon last night. Sir A. Hodgson, the high steward, moved a resolution condemning the Armenian massacres, recognizing the special responsibility which England had incurred, and assuring the Government of its earnest support in active measures to put an end to the massacres and to secure for the persecuted Armenians the rights of common humanity. The vicar, the Rev. G. Arbuthnot, seconded the resolution, which was carried unanimously. It was resolved that copies of the resolution should be forwarded to Lord Salisbury, Mr. Balfour, and the member for the division.

The Mayor of Guildford last night presided over a largely attended public meeting at Guildford, at which the following resolution was carried unanimously, on the proposition of Canon Grant:—"That this meeting of inhabitants of Guildford desires to express its heartfelt sympathy with the persecuted Armenians and hereby records its abhorrence of the outrages which have been inflicted on them by the Turkish Government, and urges her Majesty's Government to use every legitimate means to bring about a cessation of the present horrors and to take all necessary steps to prevent a renewal of such atrocities in the future."

At a public meeting, presided over by the Deputy Mayor, in the Portsmouth Town-hall last night, a resolution was adopted emphatically protesting against the frightful massacres and atrocities committed with the assent of the Sultan upon his Christian subjects, and assuring the Government "that any measures they might think fit to take to put an end to these unspeakable horrors and abominable outrages will be enthusiastically supported." An amendment was submitted to introduce the words "short of isolated warlike action," but this was defeated, and the resolution was carried with enthusiasm by a large majority.

A public meeting was held at Warrington last night to express abhorrence of the recent events in Turkey. The rector presided, and the speakers included the borough member, Mr. Pierpoint. Resolutions were passed expressing the deepest sympathy with the Armenians, and assuring the Government of the meeting's support in any measure it might find necessary in order to terminate the Sultan's iniquitous misrule.

At a public meeting held at Reading last night, and convened by the Evangelical Alliance, addresses were delivered by the Rev. Dr. Murray Mitchell, Mr. A. J. Arnold, and Brigade-Surgeon Robinson on the Armenian question. A resolution was passed urging Lord Salisbury to do all in his power to frustrate the evil work of the Sultan.

Mr. J. M. Maclean, M.P., has sent the following letter to Mr. Charles J. Davis in reply to an invitation to attend a meeting in London on Monday of representative persons connected with both Wales and the metropolis to protest against the Armenian atrocities, which gathering, he was informed, would be of a non-political and unsectarian character :—

"Sir,—I am obliged to you for your courteous invitation to attend the proposed London Welsh representative meeting of protest against the Armenian atrocities. As, however, I have no sympathy with the promoters of the present agitation, it will not surprise you to learn that I must decline to accept your invitation.

It puzzles me to understand why, if the gentlemen who organize and take part in these meetings have such unbounded confidence as they profess to feel in Lord Salisbury, they cannot leave him alone, say, for four-and-twenty hours or so. Yours very truly, J. M. MACLEAN."

THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—Will you allow one who can remember Crimean war days to express the hope that we may not now become as mad in our action against Turkey as we then became in our anxiety, through supporting her, to hinder the progress of Russia?

Every one of the smallest feeling must detest the cruelty of the Turk, and would gladly see him removed and his Empire decently governed; but some of us are not clear that the Armenians are free from blame, and have given no excuse to their oppressors for taking the disgusting and cruel course which has shocked all Europe.

Nor are we clear that if England were to attempt to act single-handed we should avoid the far greater calamity of a great war, a calamity which would involve miseries and losses compared with which the recent massacres and all their horrible consequences sink into insignificance. It is easy to be indignant, and it may often be "well to be angry," but it is not always easy to allow reason to prevail over anger, and so to avoid doing evil that good may come.

I remain yours faithfully,

WILLIAM FOWLER.

43, Grosvenor-square, Sept. 24.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—September 20 was the 42nd anniversary of the battle of the Alma. It is now 40 years since the end of the Crimean war, and it seems that some of us are determined, if they possibly can, to plunge the country again into a great European contest. "The land had rest 40 years," as we read in ancient history, and it seems as if 40 years were still the period required for the growth of a generation that has no experience of the horrors and sufferings of war, and is ready to plunge into bloodshed with a light heart. It may be useful to reprint a letter which Sydney Smith wrote to the Countess Grey in 1823, when the Liberal party in this country was agitating in favour of some sort of intervention on the Continent:—

"For Heaven's sake, do not drag me into another war! I am worn down and worn out with crusading and defending Europe and protecting mankind; I must think a little of myself. I am sorry for the Spaniards, I am sorry for the Greeks; I deplore the fate of the Jews; the people of the Sandwich Islands are groaning under the most detestable tyranny; Bagdad is oppressed; I do not like the present state of the Delta; Thibet is not comfortable. Am I to fight for all these people? The world is bursting with sin and sorrow. Am I to be the champion of the Decalogue, and to be eternally raising fleets and armies to make all men good and happy? We have just done saving Europe, and I am afraid the consequences will be that we shall cut each other's throats. No war, dear Lady Grey!—no eloquence, but apathy, selfishness, common sense, arithmetic! I beseech you, secure Lord Grey's swords and pistols, as the housekeeper did Don Quixote's armour. If there is another war life will not be worth having. 'May the vengeance of Heaven' overtake all the legitimates of Verona! but, in the present state of rents and taxes, they must be left to the vengeance of Heaven. I allow fighting in such a case to be a luxury; but the business of a prudent, sensible man is to guard against luxury."

Yours truly,

September 24,

A. H. A. HAMILTON.

THE ARMENIAN QUESTION.

Replying to a correspondent in Manchester, who suggested in his communication that Lord Rosebery's position on the Armenian question was misunderstood, at all events in that part of Lancashire, and who thought that, his lordship being leader of a party, an expression of his opinion would be of value at this juncture, Lord Rosebery has written the following letter :—

“ Dalmeny-park, Edinburgh, Sept 26.

“ Sir,—I am obliged by your letter. No one can go beyond me in reprobation of the horrors which for two years have been perpetrated and even now are continuing in Asia Minor, while the Powers look on and fly little diplomatic kites. That indignation I have expressed in speeches which, though delivered this year, appear to be forgotten; but I do not want to jump out of the frying-pan into the fire. An European war would be a scene of universal carnage and ruin and preceded or accompanied by the extermination of the Armenians. I am not willing to invite that risk; I trust to diplomatic action, strenuous, self-denying, and supported by an unanimous nation, to bring the Powers or some of them into line. If that fails nothing will succeed.

“ Believe me, yours respectfully.

“ ROSEBERY.”

Mr. James Lowther, M.P., has addressed the following letter to the Mayor of Margate :—“ 59, Grosvenor-street, W., 28th September, 1896. Dear Mr. Mayor,—I write to thank you for your letter of yesterday's date informing me of the resolutions passed at a public meeting held under your chairmanship, in the Town-hall at Margate, upon Tuesday last. As you have so courteously communicated the resolutions to me, I feel I ought to convey to you as briefly as I can the view I myself take of the question which formed the subject of discussion at the meeting. I need hardly say that I condemn in the strongest possible terms all the acts of violence which have recently taken place in Constantinople and other parts of Turkey, though I cannot confine my censure solely to the excesses committed by the Mahomedan section of the Turkish population. It is, therefore, to my mind matter for regret that no reference appears in the resolutions to the atrocious crimes committed upon Turkish troops and police as well as upon inoffensive passers in the streets by the scoundrels who deliberately organized and carried out the outrages which led to reprisals, with which latter the meeting appears to have solely concerned itself. Nor should sight be lost of the undoubted fact that these miscreants have been largely encouraged in their murderous enterprises by the sympathy extended to them by so-called ‘ Armenian committees ’ in England, so that it is more than ever important that it should be made clear that public feeling in no way condones their acts. As to what action our own Government should now adopt, I feel bound to say that, in my judgment, no Government would be justified in running the remotest risk of dragging this country into the horrors of war, unless it be in defence of some distinctly British interest, which latter I cannot see to be involved in the subject matter of the resolutions, and I am glad to observe that the resolutions themselves do not recommend any departure from that principle.—I remain, dear Mr. Mayor, yours faithfully, JAMES LOWTHER.”

We are requested to publish the following :—The Duke of Westminster is issuing the platform invitations to the public meeting at St. James's-hall on Monday, October 19, to protest against the reign of terror in Turkey. As it is intended that this demonstration shall be thoroughly representative of the national voice, all municipal, religious, and political bodies in the United Kingdom are cordially invited to send delegates. Application for delegates' tickets should at once be made by postcard to Rev. T. B. A. Saunders, S, Clifford's-inn, London, E.C.

Yesterday a crowded meeting was held at the Holborn Town-hall, under the auspices of the Central London Mission, to protest against the Armenian atrocities. The Rev. John Wakerley, who presided, said that the eyes of the country, with more or less directness, had been turned towards the dominions over which the Sultan of Turkey misruled, and they had to confront the awful intelligence that something like 100,000 people had been cruelly massacred at the instigation of his brutality. They had met that afternoon to take their part in the great united protest that had arisen at last, and they would all feel that in doing so they were not joining in any party political movement. Dr. H. S. Lunn moved :—“ That this meeting of the London Central Mission, held in the Holborn Town-hall, expresses its profound sympathy with the Armenian people in this time of severe persecution, and its horror and indignation at the terrible and continued massacres in Armenia ; and this meeting assures her Majesty's Government of its active and vigorous support of any steps which the Government may take to bring to a speedy end these disgraceful and unparalleled atrocities.” The Rev. Hugh Price Hughes, who seconded, said that every man must rejoice at any opportunity which was given him to take any part whatever in a great national movement, which it was believed would save the honour of England as well as the remnant of the Armenian race. He feared that the total number of men, women, and children who had been massacred under the most devilish circumstances amounted to double the number mentioned by the chairman. These Armenians had not only been murdered, but murdered under circumstances almost inconceivably fiendish. The men had been killed in cold blood, they had been chopped to pieces while yet alive, and when the blood-stained scoundrels had become tired of that, they had burned them alive. Of the horrible brutalities perpetrated upon women and children it was almost impossible to speak. Any one who had studied history would know that these atrocities were absolutely unparalleled. He unhesitatingly said that this Turkish Government was at this moment the vilest Government in the world, and that the vilest of the vile was the Sultan himself. He earnestly hoped that that movement would bring about some satisfactory results. The resolution was carried unanimously.

The South-place Ethical Society held a public meeting last night at South-place Institute, Finsbury, “ to consider the question of the troubles in the East, and our duty in the present crisis.” Dr. Moncreaf D. Conway presided, and the speakers included the Rev. G. H. Krikorian, and other native Armenians. The chairman was of the opinion that war would be absolutely wrong under any circumstances, and would only add massacre to massacre. He believed an alliance between England and Russia would not encounter war. After a public discussion, a resolution was carried urging combined action of the Powers to stop the bloodshed in Turkey and Asia Minor under a promise that England was acting disinterestedly.

A meeting of citizens, irrespective of party, was held at the Bath Guildhall on Saturday afternoon "to deprecate the Armenian atrocities." The Mayor, who presided, read the following letter from the Bishop of Bath and Wells:—"Newhailes, Mosa-burgh, N.B. I am very sorry I cannot be with you at the meeting which I think you have wisely summoned for the purpose of giving the citizens of Bath an opportunity of expressing their horror and indignation at the atrocities committed under the Turkish misrule. If some of us have refrained from speaking out sooner, or from encouraging an agitation which might be speedily raised throughout our country against the Sultan, we have been, I am sure of it, in no way wanting in deep sympathy with the Armenians, but have greatly feared precipitating some awful catastrophes in which they would be the first to suffer. Even now what is said should be said with care, and with such a regard to the possible outcome of the movement in England that there shall be no mistake about our reasons for holding these meetings or about the disinterestedness of our intentions. I think we should try and make it clear that we do not want England to act alone, but that we want to stir the minds of people in other Christian countries, so that with one voice the Great Powers may demand the same sort of stringent reforms as have been accepted in the case of Crete. Then it should be made clear that England has no desire to pull in a different way from that of our Government—but rather to let the world know that the Government in any strong line that they may be taking have England at their back. Then, again, I hope it will come out that any jealousy which we as a nation are supposed to feel against Russia has died away, or is rapidly disappearing. If the words of England at this time are not merely the froth of excitement, if our public meetings are the outcome not of mere passing emotions, but of deep feeling of sympathy for the sufferers and of righteous anger against the perpetrator or perpetrators of such awful acts of cruelty, then we may hope for two great results—first, that we shall awaken echoes in the hearts of good people throughout England and America; and, secondly, that our nation, stirred in a great and holy cause, will itself become more capable of firmly requiring that all foreign policy in which we have our part shall be marked by truth, by justice to every man, and by the fear of God. Yours faithfully, G. W. BATH. & WELLS." The various points in the letter were warmly cheered, and the Mayor remarked that it

embodied nearly all that they had to say. The Archdeacon of Bath moved a resolution expressing horror and indignation at the massacres. He remarked that he was inclined to think that what had been said in some quarters had not been without ill effect. They must all admire Mr. Gladstone for such a splendid exhibition of capacity, elocution, and power, but even he, with all his knowledge of the craft—he did not mean subtlety—by which the affairs of State were carried on, could not help giving advice which most people seemed to think could not be carried out. To withdraw an Ambassador was a very serious measure, but to withdraw an Ambassador if they did not mean war was a still more serious measure, because they would not know how to get him back again, and that weak point—for it was a weak point—was the one which had been seized upon and commented upon by the Continental Press. The Bishop in his letter mentioned America, and he was surprised that America had not appeared upon the scene before. Surely a great and free country like America, which was fond of having its say, must have something to say upon this question. The resolution was carried.

Speaking at the annual meeting of the Leith Liberal Club, on Saturday night, Mr. Munro Ferguson, M.P., said the sending of an army to Dongola would become one of the greatest stumbling blocks to the settlement of Constantinople at the present time. It was certainly the cause of the deadlock which had occurred at the Porte. He did not know whether what had been described as the strongest Government of modern times would accept the co-operation of the Opposition. He thought that that support might be for the best interest of the country at the present juncture. The Opposition were prepared to support any step that would mitigate the horrors of which they had heard. Mr. J. G. Holborn, M.P., in supporting a motion calling upon the Government to use the strongest measures to put a stop to the atrocities, said he was not one of those who considered they should draw the sword and it alone. He did not believe in the policy of shedding blood for bloodshed, nor did he believe that diplomacy had failed. While he differed from Mr. Gladstone's conclusions, he could not but admire the spirit that prompted his burning words.

The Congregational, Presbyterian, and Baptist Churches of Sheffield and district, at their services yesterday, passed resolutions expressing abhorrence of the abominable cruelties and wholesale massacres perpetrated by the Sultan and his agents upon the Armenians, and intreating her Majesty's Government to take immediate steps to bring to an end the murderous rule of the Sultan and to protect the Christian populations.

CONTINENTAL OPINION ON ENGLAND
AND THE ARMENIAN QUESTION.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—Having been absent from England at the Budapest Peace Congress whilst numerous meetings have been held in this country to urge British armed interposition on behalf of Armenia, I have had to listen to many remarks from intelligent foreigners respecting their impressions of the motives supposed by them to underlie this action on the part of our countrymen. And it has been humiliating to find that in all quarters abroad Great Britain is regarded with suspicion, as being influenced by selfish or ambitious designs, rather than by a disinterested compassion for the sufferings of the Armenians. Foreigners of all classes remark in effect : —“ England has already taken virtual possession of Egypt, which she retains in spite of treaty conditions, and she has also retained a firm hold on Cyprus. She is now evidently grasping after some further share in the spoils of the Ottoman Empire, and no one knows better than she does how to veil such purposes under the pretext of humanitarian indignation. If this indignation were sincere it would surely have something to say to her own conduct in South Africa.” Of course we are ourselves honestly conscious that, at least in reference to Armenia, we have no other objects in view than those of the most disinterested character. But it seems impossible to convince our Continental friends of our sincerity. One and all, they are pervaded with a contrary impression.

And it will probably be impossible to overcome their conviction, even in part, unless this country is prepared to make some voluntary surrender of its own real or presumed influence in the East as a peace offering to Russia and the other Powers, and as some proof, by national sacrifice, of a genuine and unfeigned compassion for the Armenians.

What may be the nature of such sacrifice, it is not for me to indicate, though some have made suggestions in this direction.

Of one thing, however, in common with the committee and other leading members of the Peace Society, I feel assured—that it would be an act of national madness to take any step which might involve this country in war with Turkey and the Powers. The result would be to sacrifice thousands of lives for every score hitherto taken, and not only that, but the remnant of the Armenians would probably be wiped out, while the other Christians in the Ottoman Empire, Greeks, Romanists, and Protestants, would alike become victims of Mahomedan attack, and that, too, to a large extent in regions unassailable either by the British Navy or Army.

A frank appeal to the common humanity of the Christian Powers, accompanied by some unequivocal proof of our national sincerity, and also the continuation of our active interest and especially of our contributions for the relief of the poor Armenian survivors and refugees—these are, I feel assured, the best means at our disposal for ameliorating the lot of that terribly outraged people.

Yours sincerely,

W. EVANS DARBY, Secretary of the Peace Society.

47, New Broad-street, E.C., Sept. 28.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Rev. Dr. Kane, Grand Master of the Orangemen of Belfast, received last night a letter from Mr. Gladstone, who wrote :—

“ As life ebbs away I hope I become inclined to a milder and more hopeful view of any differences that prevail among us, and concurrence in yet greater, and far greater, matters, of which you have given me so satisfactory a proof. It has the further advantage of inspiring a lively hope that at home, too, we may discover a method of agreement. Let us now join in saying ‘ God save Armenia,’ yet not at the proper time forget ‘ God save Ireland.’ ”

A correspondent recently called the attention of the Earl of Rosebery to the following paragraph in the *Liverpool Courier* by its London correspondent :—

“ That the late Gladstonian Government is responsible for the present policy of England is undeniable. On April 29 last Lord Salisbury, addressing the Primrose League in Covent-garden Theatre, said, ‘ I have never in the course of my life observed that exhortation addressed to foreign Governments has very much effect. At the same time it has been addressed with great freedom to the Turkish Government, and I think in the course of years with diminishing effect, possibly because the Turkish Government ascertained that the results of disregarding it were not very formidable. The consequence was that when I came into office I had nothing placed in my hands but the weapon of exhortation. I used it to the best of my ability. I have been very much blamed for having used it too strongly, but it was the only weapon that I had. It was the only weapon they had left me, but I think their proceedings were profoundly unwise in attempting the pressure upon the Turkish Government, whatever the merits of the controversy may be, unless they were sure that they had power enough to carry that pressure into effect, because the only result was that they exasperated the savage passions of those who held that their creed and race supremacy were threatened and therefore brought about—I do not say knowingly, or intentionally, far from it, but did in effect bring about—many of the frightful events that followed.’ ”

The following reply has been received :—

“ Dalmeny-park, Edinburgh, Sept. 24, 1896.

“ Sir,—I am desired by Lord Rosebery to acknowledge the receipt of your letter. He can neither deny or assert that the late Government is responsible for the policy of the present Government, because he has no idea what that policy may be. He supposes that the reticence of the present Government is dictated by imperious considerations, but in view of the feeling in the country it is very inconvenient.

“ I am, yours faithfully,

“ N. WATERFIELD.

“ Edward Lovekin, Esq.”

An Ealing correspondent who had called the attention of Lord George Hamilton, M.P., Secretary of State for India, to the suggestion made in some quarters that, rather than risk a recurrence of the recent massacres, England should permit Russia to add Turkey to her dominions, and had pointed out that such a concession would facilitate any designs Russia might have upon India, has received the following reply :—

“Warrender Private Hotel, North Berwick, N.B.,
Sept. 25. Dear Sir,—I am obliged to you for your very sensible letter. No doubt your fear of what may occur if Russia is given a free hand is the objection to her having Constantinople. On the other hand, the Sultan now is practically a vassal of Russia. The dissolution of Turkey must aggrandise Russia, and Turkey cannot be kept together. Such is the situation. You may be sure, however, that the present Government will not rashly be induced to take any course which would, either at present or in the future, imperil our Indian Empire. I remain yours faithfully, GEORGE HAMILTON.”

The following is extracted from a letter received by one of the head masters at Dover College from his son, who is engaged at Constantinople :—“For the moment things are quieting down here, to break out again worse sooner or later. The newspapers omit a great many details of which I have been an eyewitness, and which are most horrible and disgusting; but perhaps it is better that they do so, for it turns one sick to think of them. In our house arms have been distributed, and during the first nights after the massacre three of the clerks, including myself, had to go through the monotonous business of taking turns to stay up during the night, as we are full of Armenian servants, and we were expecting that some move would be made to get at them. A few nights since a bomb was thrown nearly opposite the Pera Palace from a house, and, as I saw afterwards when the police went in, it was done by an old *employé* of ours. Needless to say, he was immediately seized, together with another Armenian, taken to the Galata Serai, and once inside there it was all up with them. My English friends have also all gone through disagreeable experiences, and it is more dangerous for them, as they are all in houses by themselves, and not in a place like ours, which can withstand anything. Nearly everybody is leaving here till the worst is over, and I feel almost tempted to do the same. The streets are patrolled by soldiers, both infantry and cavalry, who go about literally in masses. The general opinion here among the Europeans is that the next performance, whenever it comes off, will be Turks against Turks, and consequently worse than what we have already had. Panics are every-day occurrences—for instance, one of the soldier's guns going off accidentally in Pera will spread like wildfire to Galata, where they immediately commence to close the shops.”

The Bishop of Southwark has sent the following statement to a public meeting in the diocese :—
“Whether we view the position from the point of view of treaty obligations or of those obligations which are greater even than treaties—namely, the generous dictates of humanity; or, again, as Christians sympathize with those who have died in a cause which is our cause too—I mean the belief in our Saviour—in either case the honour of our nation demands a positive expression. Therefore, I hope that we shall speak unanimously and without the entangling issues of party. But those who desire to be strong must learn to be calm; and the history of passionate platform demonstrations has not unseldom ended in either ridiculous reaction, or an equally ridiculous but more deplorable heedlessness. I, for one, cannot pretend to know my way without information through the intricate paths of international diplomacy, and it would seem to me rather foolish for such as may be in a similar position to pass hot resolutions as to the action which England should take. Only I would hope that this Christian nation may condemn the outrages with such unanimity that the Government and the world may know that Great Britain is aroused.”

The Poet Laureate has returned the following reply to a correspondent who wrote urging him to let his voice be heard, either in exhortation or counsel, at the present moment :—

“ Dear Sir,—You are not alone in the opinion you appear to entertain that it is incumbent on me, by virtue of the office I have the honour to fill, not to remain altogether silent when the entire nation is palpitating with wrath at the atrocious massacres that have occurred in Armenia and Constantinople, with either connivance or condonation on the part of the Turkish Government. If ever I found my countrymen lacking in that generous emotion which is one of their noblest traditions, I trust I should not be backward in trying to rouse their hearts by one of those appeals it has from time immemorial been the privilege of poets to address to their fellow-men ; and not often, surely, has there been an occasion when it might be said with more justice, *facit indignatio versum*. But I look in vain for a single Englishman who does not abhor and long to redress the appalling iniquities that have not even yet wholly ceased in the territories of the Sultan ; and all that now remains, therefore, is to discover a remedy. This, it must be obvious to you, is the task of the responsible statesman, and I have no credentials entitling me to trespass on his special province. This much, however, I may perhaps venture to say without exposing myself to the reproach of presumption. It often happens in this world that reason deprecates what sentiment enjoins ; and, though I have always thought that, in private life, and in dealing with individuals, magnanimity, and not calculation, should be the guide of our conduct, in politics, especially in international politics, reason should never abdicate its throne, but should have the deciding voice where conflict occurs between it and sentiment. The argument, and, as it seems to me, the conclusive argument, in favour of this course is that generous impulse in politics is rarely, if ever, appreciated, and just as seldom reciprocated, but, on the contrary, is dexterously turned by the unimpulsive to the detriment of the enthusiasts who indulge in it. Fortunately for us, we have at one and the same time a generous community and a sagacious Minister ; and, while from public meetings the world may learn to its advantage what Englishmen think and feel, it appertains to the Government, acting, as far as is feasible and wise, in harmony with national sentiment, to decide what England shall prepose or do. I do not think I ever could persuade either my reason or my conscience that it would be right for us to cause, or run serious risk of causing, a European war in response to no more direct provocation than internal misdoing on the part of another State. But I have not relinquished the hope that, by the exercise of a little patience, the Continental Powers will be brought to discern that their interests lie in the same direction as English public opinion ; and then reason and sentiment, acting hand-in-hand, will be able to put an end to abominations that are an outrage upon both.

“ Believe me yours faithfully,
“ ALFRED AUSTIN.

“ Swinford Old Manor, Sept. 25.”

A meeting of representative persons connected with both Wales and the Metropolis was held yesterday afternoon at St. Martin's Town-hall, Charing-cross-road, "To express Welsh sympathy in London with the Armenian Christians, and to protest against the outrages to which they are subjected." The gathering was announced to be non-political and unsectarian in its character. Mr. J. Lewis Thomas presided. Expressions of regret at inability to attend were read, amongst others, from the Earl of Denbigh, Lord Kensington, Lord Mostyn, Sir G. Osborne Morgan, M.P., Sir Charles Phillips, Sir John Williams, Sir E. H. Davies, Sir William Lewis, Major Pryce-Jones, M.P., Mr. P. C. Milbank, M.P., Mr. Vaughan Davies, M.P., Mr. J. Lloyd Morgan, M.P., Mr. Ellis Jones Griffiths, M.P., and Mr. William Jones, M.P. The chairman said the Principality of Wales felt a dreadful horror at the massacres of their Christian brethren in Armenia, and if it were possible to suggest some means of putting a stop to them those present would be one and all ready to make their suggestions to that effect. It was impossible, of course, for Great Britain to do much alone unless she had the Powers of Europe to co-operate with her, and the feeling of that meeting, going forth to the Government of the country, would show them that it was necessary that they should at once if possible get the Powers of Europe to so co-operate in putting a stop to these dreadful atrocities. To do single-handed

into the matter would be to increase the atrocity, because the Armenians would be entirely exterminated and the devastation of the homes of many of our own countrymen would be fearfully great. In the present Prime Minister and Foreign Secretary we had a man whose influence was so great that he would bring all the weight of this country to bear upon the Powers of Europe to co-operate with him in putting a stop to the atrocities. The Rev. Hugh Price Hughes said it was impossible to exaggerate the extent and enormity of the massacres. At least 100,000, and probably 200,000, men, women, and children had been murdered under the most fiendish circumstances. Men had been tortured, women outraged, and children literally torn to pieces. There had never been anything like it in human history, and we must be prepared to recognize our responsibilities. We were not the policemen of the world, but we were the policemen of Armenia. He moved:—"That this meeting of representative members of the Welsh community in London, convened without reference to differences of religious or political opinion, desires to express its unbounded horror at the barbarous and inhuman treatment of its Christian subjects by the Government of the Sultan, and to assure her Majesty's Government of enthusiastic support in any measures they may adopt in concert with the other European Powers to put an end to the present deplorable condition of affairs and to insure the future better government of all creeds under Turkish rule." The Rev. Morris Roberts seconded the motion, which was carried unanimously. A further resolution was adopted urging the citizens of all the great Powers to use every legitimate means of bringing pressure to bear upon their Governments to stop further atrocities.

A crowded public meeting was held at Woolwich last night on the subject of the Armenian massacres. Mr. Abel Penfold presided. He said that the time had arrived when the Turkish Empire, as at present constituted, should be swept from the face of the earth. The Rev. C. E. Escreet, the rector of Woolwich, moved the following resolution:—"We, citizens of the borough of Woolwich, have heard with inexpressible horror the accounts which have reached England of Turkish atrocities upon helpless Armenians, committed in the very presence of European representatives in Constantinople. We assure her Majesty's Government that any strong measures they may adopt to put an end to these horrors will be supported with enthusiasm by us, and we believe by the majority of the nation." The Rev. John

Wilson seconded the resolution. He hoped that the agitation throughout the country would not cease till the hand of the murderer was stopped. Colonel Hughes, M.P., supported the resolution, which was carried unanimously.

Last evening a town meeting was held at Burnley, the largest available room in the place being well filled. The mayor presided, and he was supported by the leading men of both parties and the ministers of every creed. The Rev. J. M. D. Owen moved :—" That this meeting of the burgesses of the county borough of Burnley desires to express its indignation at the horrible treatment of the Armenians by their Turkish rulers, and trusts her Majesty's Ministers will do everything possible to obtain for them full security and protection. This meeting assures her Majesty's Ministers that they may rely on the cordial support of the burgesses of Burnley in any steps that may be necessary to be taken for that purpose." Alderman Sutcliffe seconded the resolution, which was supported by Lady O'Hagan, who said she hoped the meetings now being held throughout the land would show the Government that the people of England were ready to support them in any action which they might take, and make any sacrifice which might be necessary to put an end to the unspeakable horrors among the Armenians. The resolution, which was supported by other speakers, was enthusiastically adopted.

A crowded and enthusiastic town meeting was held last night at West Bromwich on the Armenian question. At the opening of the proceedings the playing of " Rule Britannia " and the National Anthem by the borough organist evoked a remarkable demonstration. The following resolution was adopted :—" That this meeting of the people of West Bromwich, viewing with horror and indignation the persecution of Armenian Christians in the Sultan's dominions, assures our Government of their loyal support in any resolute steps which they may consider it expedient to take in order to put an end to the barbarities."

At a largely-attended public meeting at Lancaster last night, over which the mayor, Alderman Huntington, presided, a resolution was passed denouncing the horrible atrocities and massacres perpetrated upon Armenian Christian subjects of the Porte in Turkey and Asia. While not justifying or excusing the lamentable criminal excesses into which desperation had impelled these unfortunate people the meeting emphatically calls upon her Majesty's Government promptly to use all possible means and influence, in conjunction with the other great Powers, to terminate the horrors which are a shame and a disgrace to Christian civilization. Canon Rawnsley and Colonel Foster were the principal speakers.

Last evening a public meeting was held in Bury to consider the Turkish atrocities. The Mayor presided. Mr. Kenyon, M.P., moved :—" That this meeting of the inhabitants of Bury, convened by the Mayor, hereby strongly condemns the atrocious outrages upon the subjects of the Sultan of Turkey, which have aroused and shocked the public mind, and begs to assure her Majesty's Government of its unanimous support in the adoption of any measure which may be necessary to put an end to such revolting cruelties." He said that he agreed with Lord Rosebery rather than Mr. Gladstone. If England went to war alone either against the European Powers or Russia and Turkey, we should get the best thrashing we had had in history. To talk about acting in opposition to all the Powers was mad folly. We should only act with the other Powers, and if we did all we could to prevent these massacres and failed the blame would rest upon the Powers, not upon us. It would be ridiculous to set ourselves against the Powers, but the Tsar and the Queen at Balmoral could settle the question. He hoped they would. The motion was carried.

At yesterday's meeting at Pontypridd the Cambrian Miners' Association, representing nearly 30,000 men, passed a resolution expressing detestation of the Armenian atrocities, and hoping that the British Government, in conjunction with the European Powers, would put an end to Turkish misrule. Mr. W. Abraham, M.P., said that England by the Berlin Treaty undertook to protect the Armenians, but where was her honour now? There seemed to be a fear of the European Powers as if there was no Father in Heaven to hear the cries of the persecuted.

The Bath and District Christian Endeavour Union, at their annual conference at Bath last night, passed the following resolution:—"That this meeting expresses its profound horror at the massacres of their Christian brethren in Armenia, and urges the British Government to use the strongest possible measures in compelling the Turkish Power to fulfil its treaty obligations in protecting the lives and property of its Armenian population. It calls upon the Government to use every endeavour to gain the sympathy of obstinate European Powers, and to forthwith stay the rapine and plunder which have so shocked the whole of the civilized world."

Lord Kinnaird, as treasurer, has just completed the transmission of £4,100 from the Armenian Massacre Relief Special Fund of the Bible Lands Missions' Aid Society. This sum has been distributed to Aintab, Bitlis, Kaisarieh, Erzerum, Kharpat, Hadjim, Mardin, Marash, Malatia, Urfa, Trebizond, Van, and other centres of massacre and desolation. Further contributions are needed to alleviate the distress of the coming winter.

THE ARMENIAN QUESTION.

Lord Salisbury has addressed the following letter to the Armenian Relief Committee :—

“ Foreign Office, Sept. 28, 1896.

“ Sir,—I am directed by Lord Salisbury to inform you that a telegram has been received from her Majesty's Consul at Erzerum (through her Majesty's Ambassador at Constantinople) stating that over a thousand Armenians expelled from Constantinople have now reached Erzerum on their way to the interior, that half of them are quite destitute, that they have suffered much from hunger on the road, receiving only about three-quarters of a pound of bread each daily, and that several have died on the way.

“ Mr. Graves has suggested to Sir Philip Currie that a small sum should be granted by the local relief committee to assist these persons. He considers that it will be possible to give relief to all who are coming by an expenditure of about £100.

“ A subsequent telegram has been received from Sir Philip Currie stating that, in compliance with Mr. Graves's suggestion, the Relief Committee at Constantinople will send £100 to Erzerum.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.

“ The Secretary, Armenian Relief Fund, Grosvenor-house, W.”

A mass meeting of a non-party character was held at Holloway-hall last night to protest against the Armenian massacres and to strengthen the hands of the Government in putting a stop to the systematic murder of Armenians. Mr. William J. Crump, president of the North Islington Conservative Association, occupied the chair, and, having vigorously denounced the massacres, he pointed out the danger of urging England to act alone. Such a course was foreign to the declarations of the leaders of the two great political parties. Mr. H. G. Chancellor, chairman of the North Islington Liberal and Radical Association, proposed the following resolution :—“ That this mass meeting, representing every shade of political and religious opinion, protests against the continued massacres of Armenians under the rule of the Sultan of Turkey, and assures the Government of its enthusiastic support in any measures they may think fit to adopt to bring these massacres to an end and insure against their repetition in the future.” The speaker said he believed the wisest plan which England could adopt would be the bold plan of grasping the nettle. He did not believe that the European Powers would combine or fire a shot against us so long as they were assured that we were not intervening for our own advantage. The Rev. J. E. Watts-Ditchfield, of St. Peter's, Dartmouth-park-hill, seconded, and said that England was never more suited on any foreign question than it was upon this. He was sure that if Lord Salisbury said there was no other course open but war the country would say, “ Go on, and God defend the right.” The horrors of war were bad, but national infamy was worse. The Rev. J. R. Wood, of Upper Holloway Baptist Chapel, and Dr. Napier, L.C.C., Radical candidate for North Islington, supported the resolution. The latter said that, although the Radical party did not agree with all of Lord Salisbury's principles, they knew that the Prime Minister was an honourable and humane man, and they believed that they were right in leaving the solution of this question in his hands. They had to assure him, however, that they did not fear a reasonable amount of risk. The resolution was carried with acclamation. A collection was made on behalf of the Armenian Relief Fund. The National Anthem and cheers for the Queen concluded the meeting.

The Mayor of West Ham presided last night at a town meeting, which was attended by men of all shades of political and religious thought. Sir Ernest Gray, M.P., in a letter apologizing for his inability to attend, said he would endorse every effort to strengthen the hands of Lord Salisbury, but he did not believe any thinking man would wish England to declare war against Turkey without the sanction, if not co-operation, of the other Powers. Such a step, he thought, would involve Europe in a conflagration, the horrors of which one dared not contemplate, and the Armenians would be the first victims. The Archdeacon of Essex (the Rev. T. Stevens) moved a resolution condemning the "atrocious outrages," and assuring her Majesty's Government of its unanimous support in any steps taken to put an end to such revolting cruelties. He referred to the various suggestions made to put an end to the atrocities. One was a suggestion to depose the Sultan; but his opinion was that this would be a fatal mistake. At the best it would be but a temporary expedient. These horrors were not the act of one man; they were part of a great system which was deeply rooted by centuries of misrule. Mr. J. Parkinson gave his impressions of the question gained by a long residence in Turkish territories. The resolution was carried.

The Bishop of Derby, speaking last night at the town meeting at Derby, convened by the mayor, said that, while they made no attacks on the Muslim religion, they could not forget that the Turks were an alien race in Europe, and that not until they were placed under European restraint could they hope to see the outrages which had stained Constantinople cease. The meeting was also addressed by Mr. Benrose and Mr. Drage, the borough members. A resolution was passed assuring the Government of support in any action it might think necessary to take to prevent further massacres.

A crowded non-party meeting was held last night in the Town-hall, Huddersfield, to consider the Armenian question. The Mayor, Alderman John Lee Walker, presided. Sir James Woodhouse, M.P., moved:—"That this meeting hereby records its profound indignation at the horrible massacres and the long-continued oppression of his Armenian subjects by the Sultan of Turkey in defiance of his treaty obligations, and in violation of every instinct of humanity, and assures her Majesty's Government of its strenuous support of the adoption of any measures which, while making it clear that England is actuated by no private or selfish interest, shall bring to an immediate end the revolting cruelties, and so secure to the Christian and all other subjects of the Turkish empire, freedom from persecution and safety to life and property." Replying to the question "who was responsible for the massacres which have taken place?" he said this prince of assassins, this Oriental "Jack the Ripper," this marble-hearted monster, who, as Shakespeare said, smacked of every sin which had a name. Justice, reason, and humanity, demanded that the rule of the Turk in Europe should cease, and be got rid of, and now was the time for doing so by the European Governments. Sir Joseph Crosland seconded. The Rev. Canon Bardsley and the Rev. A. Clayton, Wesleyan, supported the resolution which was passed unanimously. On the motion of Mr. Owen Balmforth, seconded by Canon Dolan, it was decided to send a copy of the resolution to the Marquis of Salisbury.

At a well-attended town meeting at Burslem last night, presided over by the Mayor, Mr. T. Wood, and being representative of all political parties and denominations, the following resolutions were passed:— (1) "That this meeting expresses its keen indignation at the unparalleled cruelties and massacres of the Armenians and its deepest sympathy with the race that has suffered so much because of its religious belief, and also records its opinion that, if the righteous condemnation of the Christianity of Europe does not insist upon the protection of this people from further persecutions, the evil that is not restrained will for ever remain a disgrace to this generation." (2) "That this meeting, recognizing the special responsibility of Great Britain because of its treaty rights to use at this crisis all her resources to bring these horrors to an end, assures her Majesty's Government of its hearty support in any measures undertaken to prevent the recurrence of these atrocities and to secure freedom and justice to the oppressed Christians."

Yesterday, at the quarterly meeting of the Flintshire and Deubighshire Congregational Union at Rhyl, a resolution was unanimously passed sympathizing with the persecuted Armenians, and recording the conviction that it was the duty of the European Governments to adopt effective measures for putting a stop to such a terrible scandal, which was a blot upon the civilization of the 19th century. The president of the Flintshire Baptist Union (the Rev. T. Shankland) has also sent a signed memorial upon the same subject to Lord Salisbury.

At a mass meeting held at the Town-hall, Folkestone, yesterday evening, resolutions were unanimously carried expressing horror and loathing at the Armenian atrocities. The mayor, who presided, was supported by the town council, ministers of all denominations, and the leaders of both political parties.

A crowded meeting, convened by the Social Democratic Federation, was held last night at the Holborn Town-hall to hear an address from Mr. H. M. Hyndman on "The Turkish Question, the Concert of Europe, and Social Democracy." Mr. J. Macdonald presided. Mr. Hyndman described the so-called Armenian agitation as a false one, and said that, though the newspapers shrieked, the people did not move. This Eastern question was no new one, for it had extended over nearly four centuries, and had caused three important wars during the present century. He sketched the history of Turkey down to the Treaty of Berlin, which, he said, was dead from its birth, and was being carried out feet foremost. Our idea of statesmanship in the matter seemed to be "drift, drift, drift." Mr. H. Quelch, Mr. G. Lansbury, and other well-known Socialists spoke. A long resolution was adopted, earnestly protesting against "the attempts now being made by bloodthirsty religionists to force Great Britain single-handed into a war on behalf of the unfortunate victims," and calling upon all Socialists and Democrats to oppose by every means in their power "this calculating attempt to mislead the people, and to divert their attention from their own important business by hysterical rant and loathsome hypocrisy."

THE ARMENIAN QUESTION.

A Turkish correspondent, who addressed a letter to Mr. Gladstone deprecating any indiscriminate hostility to the Turkish nation, has received the following reply :—“ Dear Sir,—I have read your letter in haste, but with pleasure. I have myself known Turks, even in office, whom I cordially liked and respected, and no words spoken by me on Thursday last were more sincere than those which referred to the Mahomedans. With every good wish, yours very faithfully, W. E. GLADSTONE. September 26.”

Mr. T. H. Robertson, M.P., has forwarded the following letter to a correspondent :—“ Huntington Castle, Clonagal, Ireland, Sept. 28. Dear Sir,—Your letter (which has been forwarded to me) asks a difficult question—namely, what I think is the best action for the British Government to take to put a stop to the awful and deplorable Armenian massacres—a question which, in fact, I am not able to answer, as I do not know, except from newspaper reports and surmises, the attitude of the rest of Europe. The great hope of success, to my mind, rests in persuading the Tsar, during his present visit to England, to alter the attitude attributed to him of treating any attack on Turkey as a cause of war, and cordially co-operating with England to prevent the massacres. If this could be done it is, I think, clear they would end for ever. The only persons who can decide as to the proper course for England to adopt are those who are for the time being in possession of the views of foreign States—namely, the Foreign Minister and his colleagues ; and I am glad to see that all parties (i.e. all leaders) admit this, whilst, at the same time, every man and woman in England will gladly and joyfully support him irrespective of party if he and his colleagues see that any benefit will accrue to the Armenians from our taking strong measures. Yours very truly, HERBERT ROBERTSON.”

Last night a meeting was held at the Rectory-road Congregational Church, Stoke Newington, to protest against the Armenian massacres. Alderman the Rev. Fleming Williams presided. A letter was read from Mr. Bousfield, Q.C., M.P., in which he expressed the hope that the meeting would be successful, and that the resolutions would be so worded as to strengthen the hands of the Government in dealing firmly with this matter. “ I have,” he added, “ every confidence that Lord Salisbury is doing his utmost in the matter, and I agree entirely with the views expressed in a letter of Lord Rosebery’s which was published three or four days ago. Public expressions of the national feeling upon this question cannot fail to be helpful if they are conceived in a truly national spirit.” Mr. T. E. Young, chairman of the North Hackney Liberal Association, moved a resolution expressing indignation and horror at the massacres, and commiseration with the survivors. The Rev. G. Fletcher Williams seconded, and Dr. Checkemian (an Armenian refugee Bishop) supported. The resolution was carried with acclamation. Mr. Pickersgill, M.P., moved a second resolution “ imploring the Government to immediately adopt measures which in its wisdom may appear most effective for terminating once and for all the outrages which had been perpetrated upon the Armenians.” The resolution was carried.

A public meeting, presided over by the mayor, who was supported by the leaders of both political parties, was held at Hastings last night, when the following resolution was carried unanimously:—"That this meeting, representing all shades of political opinion, protests against the continued misgovernment and ill-treatment of the Christian subjects of the Sultan of Turkey, and also assures her Majesty's Government of enthusiastic support in any measure they may adopt in concert with other European Powers to put an end to the present deplorable state of affairs and to ensure the future better government of all creeds under Turkish rule."

At a town meeting, held last night at Reading, a resolution, moved by Mr. G. W. Palmer and seconded by the head master of Reading School, was adopted, expressing abhorrence of the repeated massacres of the Christian subjects of the Sultan of Turkey, and recognizing the special responsibility of this country in the matter, because of her treaty rights, and assuring her Majesty's Government of its united and hearty support in any measures they may deem it necessary to take in order to prevent further outrages.

A town meeting, convened by the mayor on the joint requisition of both political parties and the clergy of all denominations, was held last night at Blackburn. Resolutions were passed condemning the cruel treatment of the Armenians by the Turkish rulers as a disgrace to the civilization of the 19th century, and assuring her Majesty's ministers that they might rely upon the cordial support of the inhabitants of Blackburn in whatever steps they might feel to be necessary to take in order to secure protection for their fellow Christians.

THE ARMENIAN QUESTION.

At a meeting held at Alton on Wednesday night to protest against the Armenian outrages, the following letter was read from Lord Selborne, Under-Secretary of State for the Colonies :—“ I cannot take part in the meeting on Wednesday to protest against the Armenian horrors as I must be in London then. I need not say that I share to the full the indignation of my Alton friends at the detestable misgovernment of the Sultan.”

The following resolution was unanimously passed :—
“ That this meeting of the inhabitants of Alton and the neighbourhood in public meeting assembled hereby records its horror and indignation at the outrages perpetrated upon the Armenians during the last two years and its hearty sympathy with their sufferings, and assures her Majesty’s Government of hearty support in any measures they may take, in conjunction with the Powers of Europe, to prevent a recurrence of such persecutions.” Copies were ordered to be sent to Lord Salisbury, Lord Rosebery, and Mr. Gladstone.

In acknowledging the receipt of a resolution passed at a meeting at Dunfermline in connexion with the Armenian atrocities, Sir Henry Campbell-Bannerman says :—“ Our country has undertaken peculiar obligations in this matter, and these obligations give us exceptional rights. We are not free, therefore, as other nations may be, to rest content with a passive sympathy, but we are bound to leave nothing undone which may prevent the continuance of these horrid crimes.”

The Right Hon. C. P. Villiers, M.P., acknowledging the copy of a resolution adopted at a meeting at Bilston protesting against the Armenian atrocities, writes :—
“ I beg to acknowledge the receipt of a copy of a resolution passed at a meeting assembled for the purpose of considering the course which it would become this country to adopt in consequence of the violent and unusually cruel treatment with which certain Armenian subjects of the Sultan have been visited, the single redeeming feature in which is that upon credible authority the atrocities, as they are justly termed, have not on this occasion proceeded from any fanatical or religious feeling on the part of the Turk. From your communication to myself, in which I agree, there is no reason for questioning either the discretion or the humanity of Lord Salisbury in the very responsible situation in which he is now placed, and that he would not fail to recommend a course in which it would be our duty, if bound by the treaty arrangements with the Turks, to interfere, or upon the strong feeling which has been manifested in England against the scenes in Constantinople which are believed to have received the sanction of the Sultan himself. At this moment I should certainly say that our wisest course would be to depend upon Lord Salisbury securing by negotiation the means of preventing a recurrence in the future of any such cruel proceedings which are still believed in this country to have occurred. The single-handed action of England against the Turks in this matter appears to be objected to as likely to lead to a general war throughout Europe, and by the refusal of other Powers to approve of our proceedings, to afford something like condonation of what is still alleged against the Government of Turkey would be inferred.”

The Free Churches throughout London are being asked to observe Sunday next as "Armenia" Sunday, when sermons and special supplications will be offered on behalf of the Christians in Armenia. Several churches have intimated to the London council of Evangelical Free Churches that they propose sending delegates to the Hyde Park demonstration.

The body of English Presbyterian ministers in and about the cities of London and Westminster have passed the following resolution, on the motion of the Rev. Dr. Herford, and ordered a copy to be sent to Lord Salisbury:—"That, in face of the long-continued cruel treatment which the Armenian Christians are being subjected to by their Turkish rulers, and of the massacres which have recently taken place at Constantinople, this body of English Presbyterian ministers in and about the cities of London and Westminster feels bound to repeat the expression of its indignation and abhorrence of events which are a disgrace to the civilization of the 19th century; that this body trusts that her Majesty's Ministers, realizing to the fullest extent the terrible condition in which their fellow-Christians are placed, will do everything possible to obtain for them full security and protection; and this body assures her Majesty's Ministers of its conviction that they may rely on the cordial support of the people of England in whatever steps they may feel it necessary to take for that purpose."

A largely-attended meeting was held last night in the schoolroom of the New Christian Church, Argyle-square. The Rev. John Presland, who presided, was supported by Mrs. Rogers, formerly resident in Armenia and an eye-witness of the events there, who gave a thrilling story of cruelties she had witnessed. Resolutions expressing horror at the massacres and supporting the Government in any action they may take were passed.

A crowded and enthusiastic meeting was held last night at St. Pancras Vestry-hall for the purpose of urging her Majesty's Government to take such steps as might be necessary for the relief of the Armenians. Mr. Wetenhall, chairman of the vestry, presided, and was supported by a large number of influential ladies and gentlemen. The following resolution, moved by the vicar of St. Pancras, seconded by Dr. Collins, and supported by Mr. Percy Bunting, was carried:—"That this meeting deeply sympathizes with the sufferings of the Armenian people, expresses its great abhorrence of the atrocities to which they have been subjected, and assures the Government of its enthusiastic support in any steps which may be taken to bring the present terrible state of things to a speedy end."

Last evening a well-attended meeting was held at the Collyer Memorial Schools, Peckham, for the purpose of protesting against the Armenian massacres. The chair was occupied by Mr. John Somerville. Speaking to a resolution condemning the cruel treatment to which the Armenian Christians had been subjected by their Turkish rulers, and assuring the Government of the support of the meeting in whatever steps they may feel it necessary to take, the Rev. Canon MacColl said it would be a satisfaction to the moral sense of Europe if the Sultan were not only deposed, but hanged. But the deposition of the Sultan would not mend matters. It was the system that was at fault, and they must alter it before they could bring about an improvement. After all, he believed the Power that had been the greatest sinner in the matter was not Russia, but Austria, the most selfish Power in Europe. There were indications, however, that Austria had been impressed by the agitation in England. The resolution was supported by several Armenians, and carried.

Mr. W. Robson, J.P., as chairman of the Clerkenwell Vestry, presided last night at a meeting called by the vestry to denounce the Armenian atrocities. The Rev. J. H. Rosa, vicar of Clerkenwell, moved a resolution expressing indignation and abhorrence of the cruel treatment to which the Armenian Christians are being subjected by their Turkish rulers and of the massacres which have recently taken place at Constantinople. The Hon. W. F. B. Massey-Mainwaring, M.P., in seconding, said they did not wish for war, and if a fleet was sent up to Constantinople it would mean the massacre of thousands of Armenians. (Cheers.) The resolution was carried. Earl Compton, M.P., moved a resolution expressing the utmost confidence in her Majesty's ministers in whatever steps they might find it necessary to take in the matter. As a political opponent of Lord Salisbury he admitted that with the concert of the Powers Lord Salisbury had done his best. What they had now to do was to deal with Turkish misrule, and what England had to do was to end the Turkish misrule. (Cheers.) Were they prepared to see Turkey blotted out of the map of Europe ("Yes") and Russia to have Constantinople, the command of the Black Sea or the Dardanelles. ("No, no.") Then what was to be done, and what was the use of their being there? So far as he was concerned he was ready to face the risk and danger of hostile action. (Loud cheers.) He believed if they took the first step of hostile action they would draw the other nations to their side. (Cheers.) He implored the Government to take the first steps of hostile action and to rid the world of the Power which was a danger and a menace to European peace. (Loud cheers.) The resolution was carried.

At a meeting of the national council of the Independent Labour party at Bradford yesterday, Mr. Keir Hardie presiding, the following resolution was passed:—"That this council whilst insisting on the existence of the home industrial massacres and declaring that these are as harrowing in some of their effects and aspects as any outbursts of Turkish brutality, yet recognize England's treaty obligations in connexion with Armenia, deplores the late outrages against common humanity, and expresses its willingness to aid all those, irrespective of party, creed, or nation, who are endeavouring to prevent such massacres in future, and hopes that the British Government will do all in its power to secure this result."

A crowded meeting was held at North Shields last night, under the presidency of the Mayor, Alderman Armstrong, supported by leading citizens, to protest against the massacres of Armenians. A resolution was unanimously carried supporting the Government in any action which they may adopt.

Our Melbourne Correspondent telegraphs that the Synod of Australian Anglican dioceses yesterday passed a resolution expressing sympathy with the Armenian Church.

THE ARMENIAN QUESTION.

The following appeal to ministers and Churches of all denominations in London has been issued :—

“ Fellow Christians,—We have been requested by the Committee of the Armenian Demonstrations to appeal to the religious bodies to help in the great demonstration on October 11. We are aware that many persons have an objection to Sunday open-air gatherings, and we are not out of sympathy with such feeling in regard to ordinary matters, but it is doubtful whether any more directly religious work could be done than that which will be the object of the demonstration of Sunday week. Humanity sees in a far off land defenceless brothers stretching out maimed hands and asking for sympathy ; is it lawful to heal on the Sabbath Day ? The powerful trade organizations, temperance bodies, and social institutions are uniting on the solid basis of the kinship of humanity to demand for their fellow-men in the Turkish Empire that the outrages which have too long been allowed to disgrace the records of the 19th Christian century shall at once come to an end. The demonstration will not in any sense be partisan, sectional, or sectarian ; every precaution has been taken in order to avoid either of these errors. Your sympathy with the people of Armenia and horror of the persistent policy of the Sultan in his fiendish massacres have been already expressed by local meetings, church resolutions, and continued prayer. We now urge you by every means at your disposal to unite to make this demonstration the final effort by which her Majesty’s Government shall be strengthened in their action by the conscious support of all sections of the citizens of the metropolis, and to show the people of Armenia our profound sympathy with and unutterable indignation at their cruel treatment. This is demanded of us by all the considerations of our Holy Faith and our common humanity. This is an occasion on which to manifest our unity in the service of our human brotherhood. To this end we respectfully suggest that, as far as possible, afternoon meetings for adults might be suspended on October 11, so that our people may be free to join in the movement ; that all London ministers should join in urging their congregations to unite in the processions or support the demonstrations. The workers have nobly undertaken the organization of the meeting, but they should not be left to bear the necessarily heavy cost of their self-imposed task. We appeal to our friends that these men and women, whose lives are too often a struggle to keep the wolf of poverty from the door, shall not be permitted to bear the cost of this demonstration alone. Let us aid the good work by sending at once our donations to the treasurer.

“ Yours, in the cause of our common humanity,

SCOTT HOLLAND, Canon of St. Paul’s.
 RUSSELL WAKEFIELD, St. Mary’s, Bryanston-square.
 JOHN CLIFFORD, D.D., President London Free Church Council.
 HUGH PRICE HUGHES, M.A., President National Free Church Council.
 JOHN MATTHEWS, Secretary Methodist Free Churches.
 THOMAS LAW, Secretary National Free Council.
 S. H. BOOTH, D.D. } Baptist Union.
 W. J. AVERY }
 J. ALLEN BAKER, Society of Friends.
 JOHN C. CARLILE, M.L.S.B.”

Lord Salisbury has addressed the following letter to the secretary of the Armeician Relief Fund :—

“ Foreign Office, Sept. 30, 1896.

“ Sir,—With reference to my letter of the 21st inst., I am directed by the Marquis of Salisbury to inform you that her Majesty's Agent and Consul-General at Sofia has obtained the following particulars in regard to the measures which are being adopted by the Bulgarian Government with regard to the Armenian refugees from Turkey. The refugees are being distributed among the towns in the east of Bulgaria, and the authorities have instructions to organize committees to assist them. Those among them who are fitted for manual labour have no difficulty in finding employment on the railways or the harbour works at Varna, as the demand for labour exceeds the supply. Most of the refugees of the small tradesman and artisan class appear to have a little capital, and they will be encouraged to set up in business in the towns.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.”

Seventy mayors of English and Welsh cities and boroughs have already signified their intention to be present at the national protest meeting at St. James's-hall on Monday evening, Oct. 19. Earl Beauchamp, as mayor of Worcester, has accepted the invitation of the Duke of Westminster to speak on behalf of his brother chief-magistrates. The Rev. Dr. Kane will represent Ulster and the Chief Rabbi the Jewish community. Sir Lewis Morris and several Welsh mayors will represent Wales, and the Duke of Argyll has been invited to nominate a representative for Scotland. The list of speakers has not yet been settled.

Sir Arthur Arnold has addressed the following to the secretary of the proposed Hyde Park demonstration :—

“ London County Council, Spring-gardens, S.W.,
Oct. 2, 1896.

Dear Sir,—I beg to acknowledge the receipt of your letter of the 23rd ult. asking my support for the proposed Armeician demonstration in Hyde Park, and requesting me to speak at one of the platforms. My first concern is to express my deep satisfaction at the great and dutiful efforts now being made to relieve London from the shame and disgrace which would attach to this metropolis had we beheld the murder of thousands of unoffending citizens in another of the capitals of Europe—following upon numberless murders and outrages in more remote parts of Turkey—without condemnation of such crimes and endeavours to prevent their recurrence. Your proceeding is part of the spontaneous demand of a free and enlightened people to be delivered from the reproach of relations of amity with the Government of the Sultan, and to be led by our own Government to whatever self-denying action will be most effective for.

protection of the Armenian people. The operation is difficult, and must be determined by the responsible Ministers. The removal of the Sultan from Europe to Asia would do but little for the Armenians, who are a scattered people. I have lived for months in an Armenian community which could be immediately and securely protected by Russia, but which, against Russia, is absolutely inaccessible to British arms. I applaud this agitation declaring the failure of those hopes of reform from within the Ottoman Empire which have dictated the policy of England in the Levant. When Fumad Pasha, the great Vizier of a better Sultan, many years ago pleaded, 'We are the best police of the Bosphorus,' the Powers of Europe concurred in an opinion which England has now, I think, abandoned, and which cannot be maintained without guilt of accessories of murder and rapine. I am sorry I cannot undertake the part you kindly suggest at the meeting in Hyde Park. Yours faithfully,

"Mr. G. Dew."

"ARTHUR ARNOLD."

The following letter has been addressed by the Bishop of Oxford to the Duke of Westminster :—"Cuddesdon Palace, Sept. 30, 1896. My dear Duke,—I think that there can be no occasion for me to assure you of my very hearty sympathy with the object of the meeting at St. James's-hall on Monday, Oct. 19. But, as I cannot accept the invitation to it, I venture to write this line of thorough agreement. I do most heartily wish that the things we are deploring were made impossible. So I wished, you may remember, in 1876-77-78, and said so, too, as well. I am yours faithfully, W. OXON."

The Armenian question is to be brought prominently before the members of the Church Congress at a meeting to be held in the Working Men's-hall, Shrewsbury, on Thursday evening next, the 8th inst. The chair will be taken at 7 30 by the Bishop of Southwell. The meeting will be addressed by the Bishops of Hereford and Rochester, the Rev. Canon Gore, Sir Walter Phillimore, Q.C., Lord Kenyon, Mr. H. R. Balfour (deputation from the Duke of Westminster), and the Rev. H. Bickersteth Ottley.

Last night Mr. Alderman Edridge, Mayor of Croydon, presided over a crowded meeting convened for the purpose of protesting against the Armenian massacres. The large public hall was filled. The Town Clerk read the following letter from Mr. Ritchie, the President of the Board of Trade :—" Your notice of meeting just received. The Government are deeply sensible of the indignation felt by the country, which they entirely share. They will do their utmost to secure reforms in Turkish administration under fresh guarantees and in combination with other Powers." The Rev. S. H. Fleming moved and Mr. E. W. Grimwade seconded a resolution expressing abhorrence at the cruel treatment of the Armenians and at the massacres which have recently taken place in Constantinople. It was carried unanimously. A second resolution, urging her Majesty's Government to obtain for the Armenian subjects of the Sultan of Turkey full security and protection, and pledging the cordial support of the inhabitants of Croydon in whatever steps they may feel it necessary to take, was moved by the Rev. J. Alden Davies (Congregational Church) and seconded by Mr. Alderman Rymer. Mr. St. John, a Socialist, moved an amendment, but he found only two supporters, and the motion was carried with acclamation. On the motion of Councillor Dobson it was resolved to start a local fund for the relief of the Armenians, the Mayor acting as treasurer.

A crowded meeting to express sympathy with the Armenian people, and to protest against Turkish oppression, was held last night at the Kingsland Congregational Church, Mr. T. E. Young presiding. The speakers included Mr. Pickersgill, M.P., Mr. Sylvain Mayer (Radical candidate for North Hackney), Mr. R. S. Cushing (chairman of the North Hackney Conservative Association), and several local ministers. Mr. Bousfield, Q.C., M.P., wrote :—" On a subject such as that of the Armenian massacres the fact that the meeting was called by my political opponents would be no impediment to my presence. I regret, however, that I shall be absent on the Continent on the day of your meeting, and shall therefore be unable to attend it. I have every confidence that Lord Salisbury is doing all that can be done, but I think that strong and thoroughly national expressions of public opinion may enable him to do more. Whether effective action short of war is possible, time alone can show." The resolution adopted " trusted that her Majesty's Government, realizing our national duties under treaty, in the interests of humanity would promptly adopt such measures as are possible to obtain full protection and permanent security, knowing that they will have the unrestricted support of the people of this country."

At the Rugby town meeting last night a resolution was passed expressing indignation at the Armenian massacres, and protesting against the opportunities allowed for their recurrence. Dr. James, who moved a resolution supporting the Government in any steps found necessary to put an end to the cruelties, said he did not pretend to dictate to the Government, but he asked them to do what they could. He did not wish to see the country embroiled in war.

A town meeting, convened by the Mayor (Alderman Palmer), and presided over by him, was held at the Grimsby Town-hall last night in order to pass resolutions protesting against the atrocities in Armenia, and to strengthen the hands of the Government in the matter. There was a crowded audience. Lord Heneage sent the following letter to the Mayor of Grimsby :—

Hainton-hall, Sept. 28, 1896. Dear Mr. Mayor,—I regret that I shall not be in Lincolnshire on October 2 for your meeting, or I would have attended and spoken if desired. I do not myself imagine that there is any real difference of opinion between such eminent statesmen as Lord Salisbury, Lord Rosebery, and Mr. Gladstone as to their view of the responsibility of the Sultan and the Palace for all the Armenian horrors and the massacres at Constantinople, whilst they seem to have had ready instruments in an ill-paid and licentious soldiery, who were largely actuated by a desire for loot and lust ; and all Englishmen will agree that they are not creditable to the so-called concert of the European Powers. But the real difficulty is not in diagnosing the disease, but in prescribing a remedy, and nothing which has been said or written has given any assistance in solving that problem, whilst it would appear to me that Lord Rosebery is right in the patriotic and generous advice which he has given to all Englishmen to support her Majesty's Government, as the present Foreign Secretary is alone in possession of all the facts and knowledge requisite to give proper advice and counsel to the nation. Great Britain cannot take the grave responsibility of acting alone, whilst it is most important that the Turks, as well as the Mahomedans in India and elsewhere, should clearly understand that we have no quarrel or prejudice against them or their religion, but only against the baneful misrule, cruelty, and oppression perpetrated by the Sultan and those who influence him or act as his instruments at Yildiz Palace behind the backs of and often against the advice of the responsible Ministers of the Porte. Again, it is no doubt most repulsive to the hearts and minds of generous and honourable Englishmen that this country should have any dealings with the Sultan and the Palace assassins, but it would be most unfair to British subjects and their property in Turkish dominions to withdraw the protection now afforded them by the British Ambassador and our Consuls. The Sultan of Turkey has forfeited any claim to British support and no reliance can be placed on his word, whilst as the Sultan has practically repudiated the Anglo-Turkish Agreement, there is no reason why Great Britain should be any longer bound to protect Turkey ; and it would seem to the ordinary mind that it would be far better if Great Britain and Russia could work honourably and honestly together against Turkish misrule rather than for each to support the Sultan against the necessary coercion which together they might profitably exercise at Constantinople, with the support of Europe. I think that the Grimsby meeting cannot do better than support the resolutions passed at Liverpool. I remain yours very faithfully, HENEAGE." Addresses were delivered by Mr. Doughty, M.P., the Rev. J. P. Young, and Mr. W. Maitby, Mr. E. Bannister, Councillor Pickwell, and others. The resolutions were carried unanimously.

A town meeting was held at Sunderland last night, presided over by the Mayor (Alderman Burns), to protest against the Armenian atrocities. Speeches were delivered by Mr. Doxford, M.P., Sir E. Gourley, M.P., and others. A letter was read from the Bishop of Durham, who said that they ought to lay to heart more seriously than they had done the sad and unexpected lesson which they had received as to the intense and general suspicion with which our foreign policy was regarded on the Continent, and to use every effort to modify a judgment which they knew to be utterly unjust. The clear and spontaneous voice of the nation would be sufficient to convince the most sceptical of our sincerity and unselfishness in regard to the question. When this end was gained, we might be sure that active sympathy with the victims of Turkish misrule, which had hitherto been checked by inveterate distrust of us, would find powerful expression in France, Germany, and Russia. Meanwhile he could not doubt that isolated aggressive action on our part would be disastrous to the Armenians and disastrous to Europe. Our duty was to show a desire to fulfil our own obligations in loyal co-operation with all who shared them. He suggested the opening of a county relief fund for the victims, towards which the Bishop offered £25. A resolution strengthening the hands of the Government was carried unanimously.

Colonel Saunderson, M.P., speaking at a meeting in Lurgan yesterday, referred to the Armenian question. There was only one way, he said, of bringing coercion to bear upon the Sultan without danger of a European war and with some hope of success in putting an end to that dire persecution which was taking place in the Turkish Empire. They paid to the Sultan £70,000 or £80,000 a year in connexion with the occupation of Cyprus. Egypt paid a large tribute to the Sultan, and he would suggest, first of all, that they should cease to pay any more money to Turkey in respect of their occupation of Cyprus, and they should also lay an embargo on the Egyptian tribute. Not one farthing of the money should be paid into the Treasury of the Sultan until he gave absolute guarantees for the life, liberty, and safety of the Christian subjects. He further proposed that the large sum of money which had hitherto gone into the Sultan's pockets should be made into a fund to be administered by the Great Powers of Europe, and that fund, when accumulated, should be devoted to recouping and helping those Christian subjects who had suffered and were suffering from this cruel persecution.

The Rev. Dr. Henry, the Roman Catholic Bishop of Down, Connor, and Dromore, has sent a contribution towards the Armenian Relief Fund, desiring to join in the protest against the inhuman conduct of the Sultan towards a Christian people.

A meeting was held in Londonderry last night to condemn the Armenian atrocities and support the Government in the matter.

A public demonstration to protest against the Armenian massacres was held at Exeter last night. The Bishop of Exeter wrote that he was unable to preside, owing to a previous engagement, but extended towards the meeting

and the committee his deepest sympathy. Sir Stafford Northcote regretted that a previous engagement prevented his attendance. It was scarcely necessary for him to say that he condemned, as strongly as did all his fellow-countrymen, the horrible cruelties inflicted upon the Armenians. He had no doubt that her Majesty's Ministers shared their feelings to the fullest extent. They had received ample evidence that this country would support them in their endeavours to put a stop to the atrocities, and he trusted that Great Britain's example might influence other European Powers to co-operate with her in the task of restoring tranquillity to the East. A resolution was passed expressing horror at the massacres, and assuring the Government that any steps they may take to stay the shedding of blood would be hailed with the greatest satisfaction.

At a town meeting held in Cheltenham yesterday the following resolution was adopted :—“ That this meeting, representing the unanimous feeling of the burgesses of Cheltenham, desires to express profound horror at the massacres in Armenia, Constantinople, and other parts of the Sultan's dominions ; also, that the meeting, recognizing the grave difficulties confronting statesmen at the present time, assures the Government of the support of Cheltenham burgesses in any measures which it may take to prevent the continuance of the atrocities.”

Mr. Monk, M.P., speaking at a civic banquet at Gloucester, quoted from the latest Foreign Office Blue-books to show that the author and instigator of the massacres of the Armenians was the Sultan himself. England must impress upon the Powers that she had no ulterior object in condemning these outrages, and he hoped that they would eventually join her in stopping them.

A crowded town meeting was held last night in the Town-hall, Ilkeston, the mayor, Sir Walter Foster, M.P., presiding, to protest against the Armenian atrocities. The chairman said that if England was powerful enough to intervene to stop the atrocities, and did not use her power, what plea would avail, when, at the great assize of Eternity, the thundercloud of martyred Armenians bore witness to the atrocious barbarities committed ? A strongly-worded resolution, moved by the vicar of Ilkeston, was adopted.

Last night a largely-attended town meeting was held in the Theatre Royal, Richmond, to protest against the present massacres in Turkey. The Mayor (Mr. F. Dalgarno Robinson), who called the meeting in compliance with a requisition signed by all sections of the community, presided, and was supported by Mr. Skewes-Cox, M.P., Alderman C. Burt, the Rev. T. Agar Beet, and the Rev. Canon Procter. The chairman read letters of regret for non-attendance from Mr. Yoxall, M.P., and Sir J. Szlumper, and several members of the Richmond corporation, all of whom expressed sympathy with the objects of the meeting. Mr. Skewes-Cox, M.P., moved the following resolution :—“ That this meeting of the burgesses of Richmond expresses its deep sorrow and profound indignation at the long-continued persecution of the Armenian subjects of the Sultan of Turkey with the cognizance of that ruler.” He hoped that the support which the Government were receiving from the country would enable them to redress the unspeakable wrongs of the Armenian people. The resolution, which was seconded by the Rev. Canon Procter, was carried with much enthusiasm. Alderman C. Burt, late Radical candidate for the Kingston Division, moved :—“ That this meeting, while disclaiming any desire to dictate what definite steps should be taken by the Government, strongly feels that the time has now come when this country should delay no longer taking such measures as will end and redress the dreadful wrongs of the Armenian people under the Turkish rule, and respectfully presses upon the Government the urgent necessity of doing everything short of provoking a European war, even if some sacrifice may have to be made by the nation to secure this end without delay.” The resolution was carried unanimously.

The Turkish gentleman, mentioned in our issue of October 1, who kindly furnished us with a copy of Mr. Gladstone's reply to his letter pointing out that Turks should not be indiscriminately condemned, was Khalil Khalid Effendi.

THE ARMENIAN QUESTION.

Mr. Henry Chaplin, M.P., writing in reply to Lincolnshire Wesleyans on the subject of the Armenian outrages, says he is entirely in sympathy with the aspirations for the protection and better government of the Armenian subjects of the Sultan, and he thoroughly appreciates the support which is offered the Government in any measures which may be possible with this object.

The Archbishop of York has addressed the following letter to his clergy through the *York Diocesan Magazine*:—“ My dear Brethren,—I know how deeply the hearts of all of you must have been stirred with mingled feelings of grief and indignation at the terrible sufferings of our Armenian fellow-Christians in the Turkish dominions, and how much they must have been remembered in your private prayers. I have not thought it desirable to take any prominent part in the public expression of opinion on this subject which has found place in various parts of the kingdom. The feeling of this country generally has by this time made itself known, not only in England, but throughout the whole Continent of Europe. I cannot but believe that the members of the Government most fully sympathize with the sufferers, and are as anxious as we can be that a stop should be put to these almost unparalleled atrocities. But, on the other hand, they are no doubt aware of difficulties and dangers of the most momentous character which stand in the way of their taking any definite action for the present, beyond that of earnest expostulation with the Sultan himself and of unceasing conference with other European Powers. The time, however, has come when I think it desirable that, as a consolation and a strength to the hearts of our people, and also as a calming influence in the midst of much excited feeling, we should offer special supplications to Almighty God on behalf of the sufferers, and for the direction of those who are intrusted with the guidance of public affairs. I do not think it necessary to suggest to you any special form of prayer for this purpose. At such times as these we are inclined to forget the marvellous comprehensiveness of the petitions which are to be found in our Book of Common Prayer. I consider, therefore, that it would be most fitting, and amply sufficient, if, either before the prayer for all conditions of men, or the Litany, or, best of all, the Prayer for Christ's Church militant here in earth, you would ask the special intercessions of your people on behalf of the Armenian Church, and also for the guidance of those set in authority in the kingdoms of Europe, that they may be guided in their deliberations and in their action without regard to selfish interests to do the will of our Father in heaven. A notice to this effect might be fitly given at any one of the times I have suggested, and there is no reason why a short pause should not be made at the proper moment in saying the prayer, that the desire of our hearts may be intensified for the fulfilment of our petitions.”

A town meeting was held on Saturday at Lichfield to condemn the Armenian atrocities and support the Government. On the motion of the Bishop of Lichfield, seconded by the Rev. W. F. Dawson, Congregational minister, a resolution was unanimously passed expressing indignation at the horrible cruelties inflicted on Armenian Christians under the dominion of the Sultan of Turkey, of sorrow for the slaughtered victims, and sympathy with the suffering survivors. The Bishop said that he was glad to observe a gleam of light behind the dark cloud which overshadowed them. The present crisis seemed to be drawing people more closely together at home, and he trusted it would have a similar influence on the nations of Europe. God visited the earth with judgments as well as mercies, and it seemed to him that the cup of iniquity of the Turkish authorities was nearly full. His earnest prayer was that when their beloved Sovereign celebrated the 60th anniversary of her accession to the Throne those unhappy nations which were now suffering from the heavy hand of the Turkish oppressor might be set free from that terrible yoke. Canon Lonsdale proposed a second resolution disclaiming any desire to dictate what definite step should be taken by the British Government but expressing a strong opinion that it was the imperative duty of the European Powers to take effective measures for putting an end to the atrocities. This was also passed, and it was decided to forward copies to the Prime Minister and the Member of Parliament for the division.

The following resolutions will be submitted at the Non-conformist demonstration to be held in the City Temple this evening, when representatives of the Nonconformist councils from all over the country will be present. To be moved by the Rev. Dr. Parker and seconded by Mr. H. Broadhurst, M.P. :—"This national assembly, representing the councils of Evangelical Free churches in every part of England and Wales, cannot adequately express the horror and distress with which the associated Evangelical churches of this country have witnessed the diabolical atrocities of the Sultan and Government of Turkey, atrocities which destroy the last hope that the existing Turkish Empire is capable of improvement, and demonstrate that its continued existence is a disgrace to the Great Powers which sustain it, and a ceaseless menace to the peace and happiness of the civilized world." To be moved by the Rev. Dr. Clifford and seconded by Mr. Albert Spicer, M.P. :—"This national assembly realizes that in dealing with the present situation England should give ample evidence of disinterestedness, of the absence of any desire for territorial aggrandizement, of the fact that we have no wish to injure the Turkish people as distinguished from the Turkish Government, and above all that we abhor the idea of a religious war, and are concerned for the good government of Mahomedans as well as Christians. But this national assembly believes that the time has come when the British Government should plainly and publicly declare to the whole world—and especially to Russia—that never again will the resources of this Empire be employed to buttress the crumbling tyranny of the Sultan or to prevent the Turkish Government from receiving the just punishment of its unredeemed and impenitent wickedness." To be moved by Rev. Dr. Guinness Rogers, seconded by Mr. J. Compton Rickett, M.P. :—"This national assembly assures her Majesty's Ministers that whatever differences may exist on other issues, they may count upon the hearty and unanimous support of the Evangelical Free churches in whatever steps, however vigorous, they may take to fulfil the special treaty obligations of this country and to prevent the continuance or repetition of public atrocities in any part or among any races or classes of the Turkish Empire."

The Rev. Hugh Price Hughes, speaking yesterday at a crowded meeting of Good Templars held in St. James's-hall, said that there was now only one question which brought representatives of all the churches, and members of every school of thought, on to a common platform, and that was the matter of the Armenian atrocities. This was a great question of justice and morality, and as such should receive the earnest attention of all professors of religion. He welcomed the great democratic gathering which was to be held in Hyde Park by the working men of London on Sunday next, for although, as a general rule, he objected to purely political and secular meetings being held on the Sabbath, he thought that this was a question which could consistently be dealt with on a Sunday. They must do their best to save the Armenians, and to get rid of the great assassin.

An influential and representative meeting of the inhabitants of Aylesbury and Walton was held in the County-hall on Friday evening. Mr. H. Wyatt, chairman of the Urban Council (the convener of the meeting), presided. The chairman explained that the meeting was called irrespective of creed, sect, or politics, and he trusted that the efforts being made would result in the establishment of full civil and religious liberty for the Armenian race. Baron Ferdinand de Rothschild, M.P., moved the first resolution, expressing horror and indignation at the terrible massacres in Armenia, Constantinople, and other parts of the Turkish Empire, and assuring the Government of hearty support in any steps they may take to prevent their recurrence. He expressed his belief that nothing so fiendish and loathsome could be found in the whole history of the world as the disgusting atrocities that have recently taken place in the Turkish Empire. They were far worse than the Protestant persecution of the 16th century. But whilst they were all agreed in their horror and indignation at these atrocities the difficult thing was to answer the question—What can be done? He dissented from the proposal to withdraw our Ambassador. He thought the duty of the Government was to convince the European Powers that in this case at any rate England was perfectly disinterested and had no desire whatever of territorial aggrandizement. The present agitation was not a crusade against the Crescent, but was on behalf of their common humanity. The Rev. C. O. Phipps, vicar of Aylesbury, seconded the resolution. Letters of apology for absence and approving the objects of the meeting were read from Mr. W. Hazell, M.P., Lieutenant-Colonel Goodall, and others. All the resolutions were enthusiastically carried.

A large gathering of friendly and trade societies of Shrewsbury and the district took place yesterday in the Church Congress building, when Archdeacon Emery proposed the following resolution, which was carried unanimously:—"That this meeting of men and women of Shrewsbury assembled in the Church Congress-hall desire to record their horror of the massacres so long continued to be perpetrated in Armenia and in the capital of Turkey itself. They deplore the misery, suffering, and destitution occasioned among the survivors, and with the assurance of their heartfelt sympathy they desire to make an offering to the relief fund."

Provost Mackay presided over a meeting of the inhabitants held in the Town-hall, Thurso, on Saturday night, when resolutions condemnatory of the atrocities in Armenia and Constantinople expressing sympathy with the oppressed people, and calling upon her Majesty's Government to use every means in its power to put an end to the present reign of terror were carried.

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—The letter which you publish in your issue of to-day from the secretary of the Peace Society seems to suggest that a different character should be given to the agitation which now prevails in this country on behalf of the Armenians. "A frank appeal to the common humanity of the Christian Powers" should be made. And I venture to think that this suggestion is worthy of some consideration in view of the fact that the resolutions which have been passed during the last few weeks have been of a political, though not of course of a party, character. It is said by some that our national sympathy is extended to the Armenians in their character of human beings, and it is affirmed by others—probably the majority—that it is extended to them in their character of fellow Christians; in either case, therefore, the sympathy has a religious or philanthropic basis. In these circumstances it is surely unfortunate that nearly all the resolutions which are passed at public meetings should contain a reference to her Majesty's Government. For is not the object of the agitation to awaken at least "an enthusiasm for humanity" in the hearts of the people of other nations and to pave the way for a better understanding between this and other countries—in short, to create in Europe an atmosphere conducive to the growth of joint action among the Powers? Resolutions, therefore, urging her Majesty's Government to take this or that action or promising to support the Government in any steps they may take are surely beside the mark. Her Majesty's Ministers are not the delegates of the people; they are their representatives; and it is little short of ludicrous to imagine that the Foreign Secretary cannot be relied upon to act for the best interests of the country. But a frank appeal to the common humanity of the Christian Powers is, of course, a very different matter; it is informal and non-political; it rests upon a religious or humanitarian basis, and is an appeal from the heart of one nation to that of another. The State, as such, it has moreover been often said, cannot carry out the principles of the Sermon on the Mount; it is only by permeating the minds of individuals with its spirit and so creating a favourable environment that State action and Christian principles can be fused. This is surely one good reason for omitting from resolutions expressive of abhorrence of the Armenian massacres all express references to her Majesty's Government.

I am, Sir, your obedient servant,

VOX ET PRÆTEREA NIHIL.

September 29.

THE ARMENIAN QUESTION.

A demonstration promoted by the National Council of the Evangelical Free Churches and the London Council was held last night at the City Temple to protest against the Armenian atrocities. Representatives of the Non-conformist councils from throughout the country were present, and there was a crowded attendance. The Rev. Hugh Price Hughes (president of the National Council) occupied the chair. After part of the hymn "All hail the power of Jesu's name" had been sung, and prayer had been offered by the Rev. T. Batty, a resolution was passed, at the instance of the chairman, expressing thankfulness to Almighty God for the unprecedented length and prosperity of the Queen's reign and assuring her Majesty of the deep affection of the millions of loyal Christian subjects represented by the Associated Free Churches.

The CHAIRMAN having referred to the representative character of the meeting, and expressed regret at the unavoidable absence of several distinguished men who had taken part in the movement of which that gathering was the result, said he had never known any question stir the heart and conscience of England so deeply as that which had brought them together. ("Hear, hear," and cheers.) The meeting was one which justified the action of the committee in summoning the National Assembly of the Free Churches. It had been suggested that perhaps a sectional gathering of that sort was not necessary in view of the national meeting which was to be held a fortnight hence. He hoped that that meeting would prove satisfactory in all respects, but at present they knew nothing about it. They had no guarantee that the great Churches they represented, who constituted in their aggregate the majority of the Christian public of England, would be adequately represented on that occasion. The question which had brought them together had its moral and Christian as well as its political side, and they viewed it from the religious standpoint. (Hear, hear.) The facts were undisputed and indisputable. Mr. Bryce, who was not going about trembling and quaking, and trying to make others do so—a statesman who nobly and worthily represented the traditions of this country—had asserted that the Sultan intended to massacre the entire Armenian race, and that at the lowest possible computation he had already caused the death, under horrible circumstances, of not less than 100,000 men, women, and children. Were they to stand idly by (loud cries of "No, no") while the Sultan completed his devilish work, because, forsooth, if they did their duty some Continental Power, or group of Powers, would attack them? This bogey of a European war was a dream of cowards. England above all other Great Powers had buttressed the foul empire of the Turk, and her first duty was to repudiate that wicked policy for ever. ("Hear, hear," and cheers.) Her next duty was to annul the Cyprus Convention and renounce the island—not to Turkey, but to Greece, or it could be dealt with in some other way. They ought next to invite all the Great Powers to co-operate with them, and if the other Powers refused, then let England offer to do the work alone. (Cheers.) It might be true, if they made this offer in a disinterested spirit, that some of the Great Powers might declare it was a *casus belli*. He did not, however, for a moment expect that the other Great Powers would be so wicked. (Hear, hear.) They must hope for united action and, above all, for a cordial understanding with Russia. (Hear, hear.) They all devoutly hoped the Queen, the Prince of Wales, and Lord Salisbury had succeeded in persuading the Tsar that now, at any rate, England was quite disinterested, and that she desired no gain from this movement except the relief of her conscience in the discharge of her duty.

(Cheers.) The present was a most decisive moment in the young Tsar's life. If he had the discernment to recognize that we had seen our mistake in the past and desired to establish really friendly relations with Russia, it was in his power that day to render imperishable service to Armenia, to his own vast dominions, and to the whole of Asia; but if, misled by mistaken counsellors or blinded by prejudice, he refused the proffered hand of this country, old antipathies would revive. No doubt, Lord Salisbury understood the irresistible might of this national awakening, and he would not fail to press on the Ambassadors of other Powers its significance; but at such times foreigners were apt to weigh well the tone of her Majesty's Opposition as well as of her Government. (Hear, hear.) On this issue the overwhelming majority of the English people was represented by William Ewart Gladstone. (Loud cheers.) The people of England repudiated the timorous and suicidal policy of announcing beforehand that this country would never in any circumstances act alone. They were not afraid of Continental nations. The time had come when Lord Salisbury should take the people into his confidence. (Cheers.) He hoped that Lord Salisbury could and would settle this question, but if not some one else must try. No one doubted that the devilry against which they protested would somehow be stopped if Mr. Gladstone were Prime Minister (cheers); and if no one else could be found on either side of the House to do so—if every one else failed—he thought that the situation was so serious that Mr. Gladstone must try. (Cheers.) It was certain that this movement would go on irresistibly; England had laid her hand to the plough, and would not turn back until the deadliest tyranny that ever cursed mankind had been swept away for ever. (Loud cheers.)

The REV. DR. PARKER, who was warmly received, then proposed the following resolution:—

“This National Assembly, representing the councils of Evangelical Free Churches in every part of England and Wales, cannot adequately express the horror and distress with which the associated Evangelical Churches of this country have witnessed the diabolical atrocities of the Sultan and Government of Turkey, atrocities which destroy the last hope that the existing Turkish Empire is capable of improvement and demonstrate that its continued existence is a disgrace to the Great

Powers which sustain it and a ceaseless menace to the peace and happiness of the civilized world.”

The chairman had, he said, laid down a line of policy with which he (the speaker) cordially and gratefully associated himself. (Cheers.) If the Sultan's policy were assassination only it would be bad enough, but it was ten thousandfold more than mere bloodshedding. He saw by the newspapers of that day and of Saturday that the Bishops of the Church of England were now taking more definite and vigorous action than they had ever taken before, and they had written letters of sympathy with this movement, which he regarded as of peculiar value. (Cheers.) If the people of this country only understood something of what was going on in Turkey with respect to the Armenians they would rise to the occasion. Having mentioned certain appalling atrocities which had been perpetrated he remarked that it was not only the Sultan who must be deposed, but Turkey, which he would tear to pieces. He for one would say to Russia that if, with due regard to the legitimate interests and claims of other empires, she would join England, the latter would help Russia to set up her throne in Constantinople. (Hear, hear.) He did not want another Sultan. (Cheers.) He knew that there were difficulties in the solution of every question, but the world owed very little to timidity. (Hear, hear.) They were there to say what was uppermost in their hearts, and he would rejoice to see Turkey obliterated from the map of Europe. (Loud cheers.)

Mr. HENRY BROADHURST, M.P., in seconding the resolution, asserted that at no time during the agitation about the Bulgarian atrocities did anything like the existing feeling of horror prevail, and no British statesman who was in earnest need fear for a moment as to the step he should take at this great and critical occasion. (Cheers.) He was taking part in that movement, not because the Armenians were being almost annihilated, not only because they were Christians, but because they were human beings. They were told by some that if this country took certain strong measures they would have to face a combined Europe in open war, but who dared to insult the people of France and Germany by declaring that they were supporters of the vile monster who was on the throne in Turkey? In view of England's action in the past, this country had peculiar obligations in connexion with this matter; and if Lord Salisbury brought into play all the resources of civilization to put an end to the existing system of government in Constantinople he would have no more earnest defender in this country than he (the speaker) would be. (Cheers.) He believed that the resources of diplomacy, if they were only applied in the right direction, would be capable yet of saving the Armenian people and of maintaining and defending the honour of this country. (Hear, hear.)

The resolution was carried unanimously.

The REV. DR. CLIFFORD, who was loudly cheered, read a telegram which had just been received from the Byron Society expressing its "heartfelt gratitude" at that manifestation of the Free Churches, and adding:—"Our country, having seconded the assassin for 20 years, must no longer be deceived by the artifices of depraved diplomacy and financial operators at Vienna and Berlin." He afterwards proposed the following resolution, on which he commented, and with which he expressed his full approval:—"This national assembly realizes that in dealing with the present situation England should give ample evidence of disinterestedness, of the absence of any desire for territorial aggrandizement, of the fact that we have no wish to injure the Turkish people as distinguished from the Turkish Government, and, above all, that we abhor the idea of a religious war and are concerned for the good government of Mahomedans as well as Christians. But this National Assembly believes that the time has come when the British Government should plainly and publicly declare to the whole world—and especially to Russia—that never again will the resources of this Empire be employed to buttress the crumbling tyranny of the Sultan, or to prevent the Turkish Government from receiving the just punishment of its unredeemed and impenitent wickedness." The defensive alliance which the British people had with the Sultan against the Tsar, which was signed and sealed on June 4, 1878, must, he said, be torn up; and the covenant must be annulled under which this country held Cyprus. (Cheers.) He wanted to see the concert of the people substituted for the concert of the Powers, which was an irritating hypocrisy. The concert of the people would mean the triumph of justice. (Hear, hear.)

Mr. A. SPICER, M.P., in seconding the resolution, which was carried unanimously, said he acquiesced in the suggestion that the Churches of England should approach the Churches of Europe on this question; and he had, in fact, already taken steps in this direction.

The REV. F. B. MEYER, in the absence, through a severe cold, of Dr. Guinness Rogers, proposed the following resolution, which was seconded by Mr. J. COMPTON RICKETT, M.P., and carried unanimously:—"This national assembly assures her Majesty's Ministers that, whatever differences may exist on other issues, they may count upon the hearty and unanimous support of the Evangelical Free Churches in whatever steps, however vigorous, they may take to fulfil the special treaty obligations of this country and to prevent the continuance or repetition of public atrocities in any part or among any races or classes of the Turkish Empire."

The REV. PRINCIPAL OSWALD DYKES afterwards proposed:—"This national assembly desires to express to our Armenian fellow-Christians the intense sympathy of the Evangelical Churches of England and Wales, the agony with which we have witnessed their sufferings, and the devout admiration and gratitude with which we have realized that thousands of them have suffered torture and death rather than deny their Divine Saviour Jesus Christ. The remnant of the Martyr Church of Armenia may rest assured that we shall not cease to pray and to strive until they are delivered for ever from their heartless persecutors."

Mr. J. B. SLACK seconded the resolution, which was carried unanimously.

On the motion of the REV. DR. MARSHALL, seconded by Mr. CARVELL WILLIAMS, M.P., it was also resolved to send copies of the resolutions to Lord Salisbury, Mr. Balfour, Lord Rosebery, Sir William Harcourt, and the Ambassadors of the Great Powers appointed to this country.

The following letter from the Bishop of Winchester was read at a meeting held at Farnham last night:—"Edinburgh, Oct. 2, 1896.—My dear Sir, It is, I fear, impossible for me, without breaking long-standing engagements, to return from Scotland in time for your meeting at Farnham on Monday next, but you will not doubt my entire sympathy with the object of that meeting. Speaking generally, I deprecate public meetings on questions of diplomatic policy and of our relation to foreign Powers. We have a duly-appointed Executive Government responsible to Parliament and fully informed as to facts and conditions of which we are ourselves comparatively ignorant. With the Government, therefore, rests the responsibility of action or inaction, and, in ordinary circumstances, such public meetings may do incalculable harm by complicating difficult questions and hampering the conduct of delicate negotiations. But to-day the circumstances are not ordinary, and the issues are comparatively clear. There can be no two opinions among reasonable men as to the inhuman misrule of the present Sultan, and the duty of the Christian Powers to bring these horrible barbarities to an end becomes daily more imperative. Europe, it appears, mistrusts the disinterestedness of England in this terrible matter, and believes that we have some secondary object in view, or that the question is one of party politics. The justification, then, of our public meetings is that they may dissipate such opinions on the part of the European Powers, and show that the Government, in speaking or acting decisively at this great juncture, has behind it the compact force of a united people actuated by no desire of gain, but stirred to its depths by a burning indignation against the perpetrators of intolerable wrong. Signs, it would seem, are not wanting that the better class of Continental opinion is coming to appreciate our position and to dismiss some of the suspicions which have presumably hindered hitherto such combined action as would be irresistible in bringing the present tyrannies to an end, and effectual in securing for the future a system of reasonable rule. Therefore with all my heart I wish God-speed to your meeting, and to every other of a like kind. I am, yours very truly, RANDALL WINTON." The letter was addressed to Mr. G. F. Rounieu, chairman of the meeting. Among the speakers at the meeting were the Rev. C. H. Simpkinson, rector of Farnham, Rev. T. B. Grantham, and Mr. A. W. Chapman.

Sir Robert Reid, M.P., who was prevented by indisposition from addressing a meeting of his constituents at Dumfries last night, sent the following letter to Provost Glover :—

“ Cieughbrae, Mounswald, Oct. 5, 1896.—My dear Provost,—I am very sorry that I find myself disabled by a chill from leaving my house to-day, and I am compelled to postpone meeting the constituency this evening, though I hope to do so in a few days. I am the more vexed as I know that Dumfries people feel most strongly about the Sultan's massacres, and naturally expected me to deal with that subject. Will you, therefore, allow me to summarize my views in a few sentences? There may be cases like that of Crete (an island of which a considerable part is within range of a warship's guns) where her Majesty's ships could give effective protection against butchery to such persons as might seek shelter on the coast. In such cases I adhere to what I stated in the House of Commons, that it is our duty to extend that protection by force, and if need be alone. I utterly disbelieve that any Power would resist, or even resent, such an elementary act of humanity unaccompanied by territorial occupation or interference with the administration of government, or anything else which might expose us to the suspicion of ulterior designs; and I am sure we should be disgraced if our seamen were required to watch a massacre from their decks without lifting a finger to check it. Grave as the situation is, some firmness should be exercised to discriminate between real and wholly imaginary dangers in Crete. Things did not come to such a pass owing to the action of the Great Powers, for their share in which, so far as we know it, our Government deserves very great credit; but the crisis may arise again in Crete or elsewhere. This, however, covers a very small part of the case. The scenes of these inhuman crimes lie mostly hundreds of miles inland, where similar enormities on a lesser scale are chronic. If we attempt single-handed to redress the fearful wrong by a war (than which none more just could be waged) we must depose the Sultan and either replace him by another whose Government we should have to control, or ourselves undertake the administration of Asia Minor, for the overthrow of any Government involves responsibilities. I do not inquire whether we could achieve this or not, because I am certain, not merely from the Blue-books, but from common knowledge of the settled policy of Russia, as disclosed in recent history, that such an attempt, without terms made with Russia, involving as it must British control of Turkish administration, means war with Russia, probably also with France, possibly with other Powers as well, and without allies. The moment that happened we

should require every man and every ship for our own protection, and the Armenians would be forgotten and very likely exterminated. I hold, in common with most others, that our true policy is co-operation with Russia, who is all-powerful in this matter. What puzzles us all is why Russia holds back. I cannot think it is merely the dark memories of what we did in 1854 and again in 1878 to support the hideous fabric of Turkish interests. I trust it is not that our Government still clings to the old policy of resisting Russia's inevitable advance upon Turkey. We are left without authentic information upon all this; but, so far as I can judge, I feel confident that an unreserved and public declaration that we absolutely renounce opposition to Russian projects against Turkey would produce the co-operation we desire. Something less might suffice, but this would surely suffice; and, in my opinion, though I cannot enter upon that argument now, we should be making no sacrifice of our interests. I shall conclude merely by saying that I desire, conformably with Lord Rosebery's advice and my own inclination, to keep this matter wholly free from party strife; and I hope my necessary reference to past events does not clash with the desire; for if, at this terrible crisis, a Tory deplors the Cyprus Convention, what must be the feelings of a Whig when he recalls the Crimean war? Believe me, my dear Provost, very sincerely yours, R. T. REID."

At a meeting of the Oxford Women's Liberal Association last night, at which Mrs. Sidgwick presided, the following resolution, proposed by Mr. L. T. Hobhouse, of Merton College, seconded by Miss Goodwin, was carried unanimously:—"That this meeting of the Oxford Women's Liberal Association records its indignation and horror at the repeated atrocities committed upon Armenians by the Sultan's government; it earnestly hopes that Lord Salisbury will take active steps for the preventing of future massacres, and in particular of the judicial murders of Armenians now under sentence of death, and records its conviction that no measures can be permanent and effective which do not include the removal of all authority from the hands of the present Sultan."

Acknowledging a resolution passed by the congregation at the Radcliffe-close Wesleyan Chapel, Colonel Mellor, M.P. for the Radcliffe-cum-Farnworth Division, writes:—"I beg to acknowledge the receipt of your communication of the 29th ult. conveying a resolution with reference to the Armenian atrocities, with the general tenour of which I am in hearty sympathy. In the midst of this wave of excitement which is passing over the land all thoughtful and responsible persons should, and I hope will, remember the tremendous responsibility which rests upon Lord Salisbury's Government, and the grave difficulties with which they are confronted. One thing is certain—that Lord Salisbury and the members of his Cabinet feel as strongly on this Armenian question as any member of your congregation who voted for the resolution of which you have sent me a copy. Another thing should also be remembered and pondered over at this crisis—that were Lord Salisbury to make a mistake at this juncture, and plunge Europe into a war, the consequences would be far more terrible and extend over a far vaster area than anything which has yet occurred in Armenia or in Turkey. I still retain a belief in an over-ruling Providence, and that the Sultan of Turkey will have to give an account for the infamies he has sanctioned I cannot and will not doubt."

The Nonconformist ministers of Norwich have passed a resolution recording "their horror and indignation at the atrocities and massacres committed by the Turkish Government on its Armenian subjects, their deep sympathy with the sufferers, their sense of humiliation at the failure hitherto of the concert of Europe to terminate these atrocities, their strong conviction of the special obligation resting on the British Government to use all the resources of the Empire to bring these horrors to an end, and their assurance to her Majesty's Government of their cordial support in any measure undertaken to prevent the recurrence of these atrocities, and to secure justice and freedom to all the subjects under the rule of the Sultan. They also record their persuasion that a declaration of her Majesty's Government disclaiming all desire of national aggrandisement in prosecuting the enterprise would do much to bring the present intolerable crisis to an end.

Mr. W. Holmden writes from Moseley, near Birmingham, October 1 :—I send at foot extract from a letter received yesterday from a resident abroad, well up in all the phases of the terrible Armenian question. It may do something towards lessening complications if you are able to give currency to the sentiments expressed :—
" I have just been looking through English papers. Can no one stop the horribly mischievous speeches which represent these troubles as between Moslem and Christian? It is simply the Sultan's maniacal suspicion of the Armenians. The murderers are not fanatics, but men ordered to do a certain task, congenial no doubt to many, and doing it with quiet, businesslike precision. These lies, by stirring up the good Turks, who now abhor the Sultan, to defend him as the champion of Islam, are an untold danger for the future, and make one wish that England was not so free a country, that every sort of lie, no matter how mischief-making, can be uttered and published with impunity. With which I will stop, lest I should be betrayed into uttering curses on a free Press."

A public meeting called together by the Lord Provost of Edinburgh, in response to an influentially-signed requisition, was held last night in the Music-hall, Edinburgh, with the view of giving the citizens an opportunity of expressing their minds on the subject of the Armenian massacres. The hall was crowded in every part. Lord Provost M'Donald presided. A number of letters of apology were read. Mr. Gladstone wrote :—

" Hawarden, Sept. 29, 1896.

" My Lord Provost.—My words respecting Armenia have probably been already too copious, but I feel something of a personal relation to the meeting about to be held under your Lordship's auspices, which will, I imagine, virtually and by sympathy, represent the constituency whose confidence I had so lately the honour to enjoy. I, therefore, presume to wish the meeting and its promoters very heartily God-speed. It is plain, on the one hand, that the continued inaction of Europe means, in the future as in the past, massacre upon massacre. It is further plain that the people of the United Kingdom desire that a stop shall be put to these fiendish crimes, and it is my firm belief that the United Kingdom may, whether encouraged from elsewhere or not, by a careful union of firmness with judgment, attain that glorious end." (Cheers.)

Mr. Bryce, M.P., wrote :—“ The news which reaches us day by day from the East shows that nothing but coercive action directed against the Sultan will be of any use, and shows also how instant the need for such action has become. There is a reign of terror at Constantinople. Massacres have begun afresh in Armenia, in one of whose towns 2,000 people have perished, and if the Sultan is not forcibly retained he will, while protesting to the Ambassadors in Constantinople his desire to see reforms introduced—a desire so frequently expressed by him during the last 17 years—succeed in exterminating what yet remains of the Armenian people. Those who believe, as I do, that Great Britain, acting by herself, has it in her power to coerce the Turk without giving any cause for war with the other Powers must share in the feeling that it would be better to induce some of those Powers to join, if possible, in some common action. The first steps towards this would seem to be to make clear the disinterestedness of our own aims, to renounce unequivocally the policy of checking Russia which we adopted in 1878, and to endeavour to make an arrangement with her under which the right of protecting the Armenians withdrawn from her in 1878 might be restored to her. Venturing to believe that the position of Great Britain in this matter is materially and politically, as well as legally, a strong one, I join in your wish and hope that full advantage will be taken of that position to discharge our national claims.”

Mr. R. B. Haldane, M.P., wrote :—“ I am convinced that the present situation cannot endure, and as a citizen of this country I feel bound to respond to the demand that to an end it shall be brought speedily at whatever cost.”

Sir John Cowan, of Boeslack, moved the adoption of a resolution in which, after acknowledging the difficulties of the situation and the efforts already made by the British Government, Ministers were entreated in view of recent events to take further and immediate measures for effectually bringing to an end the reign of terror which has so long disgraced the civilized world.

The resolution was unanimously adopted.

A second resolution pledging united and hearty support to the Government in asking whatever steps may be necessary was moved by Sheriff Comrie Thomson and also unanimously agreed to.

THE ARMENIAN QUESTION.

A mass meeting of the citizens of Sheffield, convened by the Duke of Norfolk, as Mayor, was held last night to protest against the atrocities in Armenia. The Duke of Norfolk presided, supported by Sir Frederick Mappin, M.P., Mr. Batty Langley, M.P., his Honour Judge Waddy, Q.C., the town clerk (Mr. Herbert Bramley), many of the Church of England and Nonconformist ministers, members of the city council, and leading citizens. The Duke of Norfolk said the meeting had been called to condemn a series of atrocities so terrible that we could hardly be surprised if at first it seemed that men's minds were too appalled by their gravity and terrible nature to know what action to take. That feeling had now passed away, and had been succeeded by a determination that, however difficult the problem might be, and however hard it might be to say which step was the wiser, at all events it should not be part of the history of our country that these events had passed without the strongest condemnation at our hands. (Cheers.) The conveners of the meeting desired to convey to the Government the expression of their conviction that everything which could be done must be done to check that which had been going forward, and that in any measure the Government might feel able to take they should be convinced that they had the country at their back. (Cheers.) It was often said of English people that they were purely selfish, and that in any international movement we had only our personal interests at heart. He believed that the feeling which had animated the agitation in connexion with the meeting was one of generous determination not to allow such atrocities to pass unnoticed. (Cheers.) We ought to learn from events of this kind not to wait until they come upon us, but to put ourselves in readiness beforehand to take such a course. It was no use at moments when our indignation and sympathy were deeply stirred to cry out that England ought to do this and that, if we in moments of peace and quiet were not prepared to make the sacrifice which alone could enable us to take that position in the world. By passing the resolutions the meeting would assure the Government that in dealing with the intricate problem before them, the earnest wish of the people of Sheffield was that justice and right should prevail. (Cheers.) Sir Frederick Mappin, M.P., proposed the following resolution:—"This meeting of the citizens of Sheffield enters its solemn protest against the appalling and long-continued atrocities inflicted by the Government of the Sultan upon the Christians of Armenia." The resolution was carried unanimously. A further resolution was adopted, assuring her Majesty's Government of support in any steps they take to speedily end the atrocities.

Alderman Machell, the Mayor of Stalybridge, yesterday refused to call a town meeting to "discuss the Armenian atrocities and to pass a resolution supporting Lord Salisbury in any reasonable action." The Mayor held that Lord Salisbury and the memorialists might differ as to what constituted "reasonable action." To publicly discuss questions surrounded by so many difficulties was unwise, and conflicting opinions would tend to weaken rather than strengthen the Foreign Secretary's hands. If diplomacy failed, nothing else could succeed; and to coerce Turkey without allies would be prejudicial to British interests, and would put back English progress many years.

Last night Sir James Fergusson, M.P., addressed his constituents in North-East Manchester. Speaking on the Armenian question, he expressed himself opposed to any attempt to force the hand of the Government, who were doing all they could to bring about a settlement. He did not agree with the terms of opprobrium used against the Sultan by agitators in this country. The language of Mr. Gladstone, Mr. Bryce, and Mr. Asquith might be very fine language, but it was not statesmanlike. Had they counted first the cost of engaging in a European war, and, again, whether England was in a position to go to war? Lord Wolseley had shown that there was not a battalion fit to put into line in England, and our Army at present was utterly unfit to engage in a war of this magnitude. These men who talked so glibly about war were very nearly traitors, and they would get the country into a terrible mess if they were to be taken at their word. Lord Rosebery had admitted that Lord Salisbury was doing all he could, and that the foreign policy of this country was continuous. If, in consequence of this statement, Lord Rosebery lost the support of the Radical party, so much the worse for that party. The present agitation was dangerous and ill-considered, and not likely to carry any weight with the Sultan. He trusted that the recent meeting of the Queen and the Tsar would result in united action of the Powers and in a better government of Armenia.

At Rotherham last night a meeting was held on the subject of the Armenian atrocities. The mayor read a letter from Mr. Acland, M.P., who said they were all united in indignation at the terrible story of murder, pillage, and cruelty, followed by starvation and famine, almost without parallel in history, and leaving an indelible stain upon the record of the country. In face of a deplorable failure of the concert of Europe, Abdul Hamid had become only more reckless and more daring. That the deliberate and calculated misrule of the Sultan may be speedily terminated and the reproach removed—which must attach to ourselves and other Great Powers of Europe as long as we remained partners in the responsibility for allowing such misrule to continue—was the hope of us all. He had confidence that the meeting would support the Government in ending a state of things which was a scandal and disgrace to Europe and repugnant to every feeling of humanity we possessed. The meeting passed a resolution imploring the Government to continue its efforts on behalf of the Armenian sufferers.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Bishop of Rochester has addressed a letter to the clergy and laity of his diocese upon the Armenian atrocities, in the course of which he says:—"The mind of the country has been deeply stirred at last by the frightful tragedy which has been going on in the Turkish dominions at the expense of our fellow-Christians. It was one of my first duties after entering on the diocese to invite your sympathy, your prayers, and your alms for these poor and grievously afflicted people. But things which could not get worse have gone further. The Constantinople massacre is not indeed a climax, for it lacked features which gave indescribable horror to the things done further out of sight in the last 12 months in Armenia. But it has compelled attention and it has convinced the country. We have been very patient and very reserved, but there comes a point when a country cannot be silent without hardening its heart. But I know that on such matters there may even now be differences of opinion. Let me say distinctly there is no question of attacking a Government which wishes to do and may have done its best, nor of dictating a policy. It is quite possible that at the moment there is nothing which we can do. I address you now with an object which even those who do not co-operate may, I hope, not disapprove. I think that I ought to invite you as members of the Church to some corporate act of humble prayer. It is, I think, only possible to do this on a Sunday, and I suggest the observance of Sunday, October 13, as a day when this matter may be solemnly considered and brought before God in worship. I state summarily a few reasons which seem to make it right to do this and may give guidance in doing it:— (1) A fiery trial falling on one part of the brotherhood of Christ is a matter of concern to all, appeals for sympathy, and invites prayer. (2) The example of constancy on the part of many who have preferred a savage death to the renunciation of Christ calls for thankfulness and honour, and puts to shame the easy and selfish lives of many Christians. (3) The indifference of that 'Christian Europe,' of which we are a part, to these things is appalling; the inability of its Powers to stop the misery simply because of their own jealousies, selfishnesses, and ambitions looks like one of those things which cry aloud in the ear of a God of righteousness. It means that moral considerations, considerations of simple humanity, are of no account compared with those of material success and advantage. (4) The special share of England in this responsibility is no light one. If any one doubts this I earnestly beg him to read the Duke of Argyll's small book, 'Our Responsibility for Turkey.' And if much that is said in other countries about England seems to us most unfair and unjust, are we not bound to ask ourselves how it is that we have won this suspicion and dislike? Have I not given ample reason for prayer, thanksgiving, humiliation, and much fear before God and for some corporate use and expression of these? To this I invite you. I do not wish to use any authority in the matter, but only to give an opportunity, as no one but myself can, for united action through the diocese of those who are ready and willing for it. I commend the matter to your consideration and your prayers."

At a meeting of the executive committee of the Women's Liberal Federation, held on Tuesday, the Countess of Carlisle in the chair, the following resolution was moved by Lady Trevelyan, seconded by Mrs. Swann, of Bristol, and carried unanimously:—"The executive committee of the Women's Liberal Federation again expresses its indignation at the continued massacres of the Armenian Christians in the Turkish empire, and it calls upon her Majesty's Government to prove to the other Powers of Europe that no selfish

aim inspires the people of Great Britain in their determination to insist upon the establishment of a humane and civilized form of Government in Turkey."

In compliance with a requisition signed by the heads of all religious denominations in Ripon and others, the Marquis of Ripon, as mayor, convened a public meeting which was held last night at Ripon, when a resolution was passed unanimously expressing horror and indignation at the Armenian massacres, and promising the Government support in any reasonable measures they might think fit to take. The Marquis of Ripon, who presided, was supported by the Dean of Ripon, members of the corporation, and others. His lordship reviewed the policy of Great Britain towards Turkey, and declared that we were treating the Armenian question entirely apart from political considerations of any description. By such meetings as the one he was addressing, they did not wish to embarrass her Majesty's Government in any way, but to give them an assurance of support in any steps taken to put a stop to the disgraceful state of affairs existing in Turkey. (Cheers.) In a grave case of this kind, it was only right that the people of the country should take steps to show the Government their position and opinion on one of the most important and gravest questions which had occupied the attention of Europe for many years past. The situation at the present was in the highest degree most critical, and there were reasons which made it especially, and to an unusual degree, the duty of the people of this country to express to the Government their views in this matter, and to show that they were prepared to give the Government their united support in any reasonable and prudent measure to settle the conditions which filled all right-minded persons with horror of the deepest description. They knew the sufferings of the Armenian race in the Turkish empire. The facts were established not by sensational telegrams, but by statements of diplomatic officers of the Powers of Europe and America. The strongest language would, in truth, be weak to describe the state of things which existed in the Turkish empire in regard to the Armenian race. It was not his business to make any suggestions to the Government, but to tell them what was thought of the present state of things. We did not profess to support the Turkish Government in whatever it might do, but to agree with Europe generally that that Government should continue only upon the condition that it reformed its institutions and that justice should be done to all classes of its people. Our hopes had not been realized and promises were unfulfilled. If the treaty entered into between Russia and Turkey after the Bulgarian atrocities had been allowed to stand probably the Armenian atrocities would never have taken place. Russia would have enforced the obligations to which Turkey had subjected itself. The engagement with the Powers of Europe which superseded the Russo-Turkish Treaty was a policy which had failed. That policy must cease, and some better way to secure justice to those who suffered under the rule of the Sultan must be found. In abandoning that policy the Government would be supported by the country. The first step to be taken, if it could be done, was to deal with the subject in perfect concert with all the great Powers of Europe. That was most desired, but failing that to agree with one or two or more of the Powers on measures calculated to end the present state of things. More than that, we were ready to give

our acquiescence to steps for that purpose being taken by any of those Powers, and yet more we were ready to take the necessary steps ourselves with the acquiescence of those Powers. (Cheers.) We were not ready to go to war with Europe for that purpose ; but if we were forced into the danger of going to war, two things were clear. The danger was real, and one to which brave and courageous men must pay attention ; and it must also be clear that we had no responsibility in a policy of that kind. We were prepared to do our duty, and the duty of the Powers, if intrusted to us, and if we were forced to stand aside the blame rested on others and not upon us. A speedy settlement of the question was to be had by means of a good understanding with Russia, and frank explanations with that Power was at present the best course we could take. We could not but hope that such explanations had already passed. Let it be known that we sought nothing for ourselves. (Cheers.)

The Press Association is requested to state that 100 platform tickets have been set aside for members of the House of Commons for the Armenian meeting at St. James's-hall on Monday evening, October 19. Members desiring a ticket should apply at once to the Rev. T. B. A. Saunders, 8, Clifford's-inn, London.

THE ARMENIAN QUESTION.

Lord Durnaven has sent the following letter to the Armenian Demonstration Committee in reply to an invitation addressed to him to take part in the Hyde Park demonstration on Sunday :—

“ Sir,—I beg to thank you for your letter asking me to support a demonstration in Hyde Park on the subject of the Armenian massacres, and to address the meeting. I must, however, decline your invitation for several reasons. I have not seen the resolutions to be submitted to the meeting; but, judging by the usual tenour of resolutions relating to the Armenian massacres, they are not likely to be such as I could entirely support. It is impossible to adequately express the feelings of horror engendered by the brutal treatment to which Armenians have been subjected; but as an insurrectionary movement and other causes which led to, though they do not justify, that treatment are, as a rule, entirely ignored at public meetings, I fear that the moral effect of our national indignation must be somewhat weakened by our national ignorance of the situation. The object aimed at by the demonstration in Hyde Park is not clear, and I fail to gather whether it is intended to produce an impression on her Majesty's Ministers, or on the Sultan, or on the other Powers of Europe. That her Majesty's Ministers are aware of, and fully share in, the national feeling is certain; indeed, Lord Salisbury was quite lately severely criticized for the strength of his condemnatory and warning language. Neither insurrection nor anything else can palliate the scenes lately enacted in Constantinople, and an expression of public opinion to that effect would be harmless, but I fear also useless. A mere pious expression of opinion is not likely to influence the Sultan; while the other European nations may be excused if they look rather to Downing-street than to Hyde Park when considering a course of policy. But public demonstrations on this subject do not, as a rule, stop short at expressions of indignation. They aim at what is called ‘strengthening the hands of the Government’—a roundabout term for seeking to commit this country to single-handed action of some kind. What is it to be? The proposition that it is our duty to put a stop to these atrocities, by arms if necessary, even if exercised against the combined forces of Turkey and the great Powers, is magnificent but absurd. We know that we cannot send 10,000 men abroad without throwing our Army machinery out of gear; and if England desires to play the part of universal policeman she had better have the experience of universal conscription for at least five years before entering on that rôle. What, then, are we to do? Withdraw our Ambassador? That would be merely throwing away moral strength without substituting any physical equivalent; to cast aside the pen without drawing the sword is foolish. Strong expressions of public sentiment are invaluable under certain circumstances; but I doubt if they are so now, when safety and success must be sought for in international understanding. By encouraging the Armenians in revolutionary projects we may be defeating the very object we aim at, and may be conniving at scenes of reprisal more horrible than anything that has as yet shocked our eyes; and it must be clear to every sane Englishman that consequences momentous to peace, civilization, and the existence of States may be raised almost by an incautious word. Foreign affairs involve weighty issues held in unstable equilibrium, and I do not believe in conducting them by public acclamation. It is unwise to act the part of the nervous passenger who snatches at the reins and shouts directions to the coachman

when all his powers are heavily taxed by some danger on the road. Until somebody can show me a better way and a better man, I am content to rely on the present Secretary of State for Foreign Affairs. I feel perfect confidence in his desire and ability to do all that is compatible with his duty to his own country towards securing better Government in Turkey; and I deprecate anything that can possibly embarrass a Minister or a Government having to deal with a complicated and dangerous matter at a critical time. While sympathizing heartily with the natural and honourable feeling of horror which has stirred the nation to its depths, I have for the reasons above given abstained from attending any public demonstrations and shall continue so to abstain unless I can make some practical objection to the action or inaction of the Government, or until I have some practical suggestion to offer or to support.

"I am, Sir, yours faithfully,

"DUNRAVEN."

Last night Mr. Ritchie, President of the Board of Trade, addressing the members of the Croydon Conservative Club, said he was in a position to tell them that the policy of the Government in regard to Armenia was not to suppress the Turkish empire, but, by working with all Continental nations, to demand a better system of government, with the guarantees of the other Powers, not only with respect to Christians, but also for Mahomedans. We were not going to launch into war. As to Lord Rosebery's resignation, this was the second time Mr. Gladstone had broken up his party—first by Home Rule and now through the Armenian question.

*THE ROMAN CATHOLICS AND THE
ARMENIAN QUESTION.*

TO THE EDITOR OF THE TIMES.

Sir,—As my silence in respect of the Armenian massacres has been misunderstood, permit me to say that I have not thought it necessary or desirable to call any public meeting of Catholics to protest against the hideous and appalling massacres that have taken place in the Ottoman Empire, for this simple reason, that I am not convinced that, under all the actual circumstances, any real service to the cause of humanity will be rendered by these well-meant, but powerless, indignation meetings.

We have to deplore deeply not only the massacres, but the existence of international jealousies, rivalries, and hatreds which paralyze the European concert and cover our so-called Christian civilization with indelible disgrace.

There can be no doubt but that England desires to protect the oppressed, to stay the flow of human blood, and to render the repetition of wholesale massacre impossible. But she cannot act alone without incurring the risk of kindling an universal conflagration, which might easily begin by a renewal of even worse horrors than those that have shocked us in the past. This, perhaps, is not sufficiently realized.

I believe there is no reason whatever to distrust the humanity, the ability, and the determination of her Majesty's Government at this juncture, and that we may confidently leave the delicate task of guiding the foreign policy of the country in their hands.

I am, Sir, your obedient servant,

HERRBERT CARDINAL VAUGHAN.
Archbishop's House, Westminster, Oct. 8.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Bishop of Exeter has sent the following letter to the clergy of his diocese:—"My dear Brethren,—With many others I have been cherishing the hope that we might be invited to set apart a Sunday for national intercession on behalf of Armenia. For, if one member of Christ's mystical body the Church suffers, all the members suffer with it. But as, doubtless for weighty reasons, no such invitation has been addressed to our country, I think the time has come when I may ask the diocese to offer united prayer for our suffering brothers and sisters in Christ. I, therefore, enclose a collect, which I hope you will use in all the services held in your church on Sunday week, October 18, either before the prayer for all sorts and conditions of men or before the prayer for the Church militant, and on succeeding Sundays until the deliverance we pray for is vouchsafed. No prayer is lost, and in ways unthought of by us we may prove the fulfilment of the inspired Scripture, 'The King's heart is in the hand of the Lord, as the rivers of water; He turneth it whithersoever He will.' Ever your affectionate father in God, E. H. EXON." The following is the collect:—"O God, Who art our refuge and strength, a very present help in trouble, we plead with Thee on behalf of our suffering brethren in Armenia. We bless Thy holy name for those who have laid down their lives rather than deny their Saviour and their Lord; and we beseech Thee in Thy own time and way to break the rod of the oppressor and set the captive free. Forgive the enemies of Thy people and turn their hearts to Thee. Have mercy on Thy whole Church; and so guide the counsels and direct the action of those whom Thou hast called to the helm of State in all Christian lands that, laying aside all selfish interests, they may now and ever uphold the standard of truth and righteousness and freedom among the nations. And this we beg for Jesus Christ's sake our Lord. Amen."

A town meeting to protest against the Armenian atrocities was held at Chester last night. The Bishop of Chester, in moving a resolution condemning the cruel and unjust treatment of the Armenians and pledging the meeting to support any policy the Government might pursue to induce the European Powers to compel Turkey to give equal protection and security of life and property to all its dependents, said it would be presumption and folly untold on the part of persons like himself to attempt to say what the responsible Government of the day, co-operating with other responsible Governments of Europe, ought to do. The resolution was unanimously carried.

At a representative county meeting held at Welshpool yesterday, Mr. Marshall Dugdale, High Sheriff of Montgomeryshire, presiding, a letter was read from Lord Rendal expressing the opinion that upon us, as a nation, lay the responsibility for the awful catastrophe caused by our interested and misguided policy. If we took single-handed action it would be a righteous war, but he did not apprehend that war would be the result. Resolutions were carried expressing horror and indignation at the Armenian massacres and assuring support to any measures the Government might take. A resolution was also adopted to the effect that England should act with perfect disinterestedness and not attempt personal aggrandizement. Mr. Humphreys-Owen, M.P., and Mr. Pryce-Jones, M.P., were among the speakers.

The Mayor of Dover presided last night, at Dover, over a crowded meeting called to protest against the massacre of Armenians by the Turks. The mayor expressed his sympathy with the object of the meeting, but considered the only way to deal with the matter was by a concert of the great Powers. It would be impertinence to presume to dictate to Lord Salisbury as to his foreign policy, but he believed that the only desire of those who had signed the requisition was to strengthen the hands of the Government. The mayor stated that he had been informed by those who knew the country and were competent to judge, that the Sultan was cleverly playing a cruel game for the extermination of the Armenians, who were much in the same position as the Uitlanders in the Transvaal, threatening to overpower the Turks by natural increase of numbers. The meeting was addressed by an Armenian gentleman, who gave some vivid details of the massacres. The term "Concert of Europe," he said, stank in the nostrils of all who truly had the good of Armenia at heart. He contended that inasmuch as it was mainly due to England's propping up of the Turkish Government in the past that these atrocities were possible, it was her duty to interfere now on behalf of the Armenians. He was cheered to the echo in his address, and two strongly-worded resolutions, calling for prompt and decisive action, were passed, after being spoken to by clergy of the Church of England, the Jewish Rabbi, dissenting clergy, and members of the Town Council.

THE ARMENIAN QUESTION.

The executive committee of the Armenian Relief Fund met yesterday afternoon at Grosvenor-house. The Duke of Westminster, who presided, said he had prepared a draft resolution appealing to the European nations and to the United States to supply their respective diplomatic and Consular representatives in Turkey, Greece, and Bulgaria with adequate funds to meet the terrible state of destitution caused by the deliberate, organized, and brutal persecution of a whole race. By the hearty co-operation of the mayors and provosts in the United Kingdom a sum of £55,000 had been forwarded for the sufferers, and Sir Philip Currie had assured them how valuable that aid had been in enabling distress to be relieved. His desire was to continue to supply the Ambassador with ample funds to enable the benevolent agencies now at work under his Excellency's auspices to fulfil their missions of mercy. In this terrible crisis they were thankful for the cordial co-operation of the Prime Minister and the Foreign Office officials, and he felt sure that his countrymen would continue to aid with their generous bounty the victims of the reign of terror in Turkey. The hon. secretary reported that the balance in hand was £2,050. Mr. Stevenson, M.P., moved, and Sir Arthur Hayter seconded, a resolution thanking the Greek and Bulgarian Governments for their humane conduct towards the Armenian refugees from Turkey, and voting £2,000 from the fund for transmission to her Majesty's representative at Athens and Sofia. Canon Gore said it was most desirable that other nations besides the United States of America should be invited to co-operate in the relief work and an appeal addressed to them in view of the inevitable hardships of the coming winter. He moved:—"That this committee earnestly appeals to the Governments of Europe to authorize their Consular representatives to undertake, either separately or conjointly with British Consular officers, the work of supervising the distribution of relief funds." Professor Agar Beet seconded, and said Britain desired no monopoly of charitable enterprise, but heartily welcomed the aid of the civilized world. The resolution was passed, and the committee then adjourned.

Colonel Mellor, M.P., speaking at Radcliffe, Lancashire, on Saturday, said every thoughtful person in the country was convinced that, whatever happened, the people of Great Britain must not single-handed bring on a European war (hear, hear), for if they did they would have their backs to the wall and would be fighting for very life against most of the European Powers. He believed with Lord Rosebery that if England took action single-handed it would mean the extermination of the Armenians and the slaughter of hundreds of thousands of other people. Lord Rosebery had protested against single-handed war, and if the question were raised in the House of Commons he would himself be prepared to record his vote against Great Britain entering into war unless she had as an ally one of the Great Powers of Europe.

At a public meeting held at Ambleside on Friday, under the presidency of the vicar, a lady from Armenia gave harrowing details of the terrible sufferings of which she had been an eye-witness. Canon Rawnsley addressed the meeting, and dwelt on the responsibilities which England had undertaken for the protection of the Armenian subjects of the Porte, urging immediate action on the part of her Majesty's Government in bringing the present reign of terror and murder to a speedy end. Canon Bell also made an earnest appeal, and a resolution expressing horror at the atrocities and a hope that the Government would find means to stop them was passed.

Mr. Samuel Hoare, M.P., has declined to attend a "common hall" proposed to be held at Norwich on Friday evening. Mr. Hoare thinks, with Lord Rosebery, that there is no need for the public to discuss the massacres at public meetings, or to express its horror of them, as upon this point all are agreed. Mr. Hoare adds that the question which arises is, "Will Lord Salisbury's hands be strengthened by a discussion of the subject at public meetings?" Upon the whole he is disposed to conclude that Lord Salisbury's hands would not be strengthened. Mr. Hoare shudders to think of the other alternative if diplomacy fails. He shares Lord Rosebery's anxiety lest the flower of our youth and manhood should lose their lives in a European conflagration.

A special meeting of the provincial assembly of Presbyterian and Unitarian ministers and congregations of Lancashire and Cheshire was held in Manchester yesterday to consider the Armenian question. Mr. H. Pope presided. A resolution was passed condemning the conduct of the Turkish Government and the neglect of England and the European Powers who joined in the Treaty of Berlin of their duties under the treaty, and promising support to her Majesty's Government in such measures as may be found needful to obtain for the Armenians security of life and honour. A second resolution empowered the chairman to sign a memorial embodying the terms of the resolution and to forward it to Lord Salisbury.

Lord Clinton, lord lieutenant of Devon, replying to a requisition to convene a county meeting for assuring the Government of support in any action against Turkish misrule in Armenia, says he notes the absence of the names of a large majority of those accustomed to take a leading part in county affairs, and many communications had reached him expressing doubt as to the necessity or expediency of a public meeting at the present time. It was thought undesirable to take part in an agitation which, however well intended, might embarrass rather than assist the Government in their negotiations with the Powers, and might aggravate, instead of alleviating, the condition of those inhabitants of the Ottoman Empire whose sufferings they deplored. The proposal to hold a county meeting seemed to lack the general support which would justify him in convening it, and he therefore declined the responsibility. Their feelings of horror at the outrages had already been fully expressed in Devonshire by the numerous meetings already held.

Last night, at the Westminster Town-hall, a meeting was held to protest against the massacres of Armenians in Turkey. Mr. Stuart, M.P., presided. The Dean of Westminster, who was to have spoken, wrote, expressing his inability to be present. He added:—"I trust that the views and feelings of those who are able to be present at the meeting will be expressed in such a form as to represent the horror and indignation which have been stirred in the hearts of us all by the repeated massacres and atrocities of which so many thousands of Armenians—in the vast majority of cases perfectly innocent and unoffending Armenians—have been the victims within the dominions of the Turkish Empire. I have to add the fervent hope that, while full expression is given to such feelings by the citizens of Westminster, no attempt will be made to prescribe to her Majesty's Ministers, who are intrusted with the direction of national policy and resources, a course which, in so unprecedented and perplexing a crisis, it may be desirable to adopt. I trust that the chairman and all who will attend will accept my most heartfelt wishes for a cordial agreement among those present, and will join with myself and all good Christians in the earnest prayer that the hearts of those who are responsible for the course to be taken by our own, and I may add by other Christian civilized nations, may be guided to a right judgment by the one source of all wisdom." A resolution, protesting against the massacres and calling upon the Government to interfere, was carried.

THE ARMENIAN QUESTION.—At a meeting held at Gloucester yesterday, under the auspices of the Women's Liberal Association, the following resolution was passed:—"That this meeting has heard with indignation and horror of the fiendish cruelties inflicted by the Sultan on Armenian subjects, regards it as disgraceful that mutual jealousies should have deterred the Powers of Europe from united action, and calls on the Government, by a wiser and more generous policy, to enlist such co-operation as may render these atrocities impossible in future."—During the last few days the Salvation Army have superintended the departure of 200 Armenians from Marseilles, and on their arrival at New York they will be met by an army officer. They had each been supplied with 20*f.* On Monday 19 were met at London-bridge, and after having breakfast at Queen Victoria-street, arrangements were made for them to go to Hadleigh. Ten out of the number belong to one family.

CONFERENCE OF LONDON VESTRIES.—A conference of delegates from West-end parishes was held yesterday afternoon at the St. James's Vestry-hall, Piccadilly, to consider the question of the disorderly houses and the condition of the streets in the district. The Right Rev. Bishop Barry presided, and there were present representatives from the parishes of St. James, Westminster, St. George, Hanover-square, St. Martin-in-the-Fields, St. Anne, Westminster, St. Paul, Covent-garden, and St. Clement Danes. Bishop Barry said that they had met as representatives of neighbouring parishes to consider what action could be taken to put a stop to the organized system of vice which was going on in the West-end. At present various vestries were taking some action, but of diverse kinds, which benefitted one to the detriment of another. They desired to agree on some uniformity of action, and if they found their powers were not sufficient for their purpose they must approach the bodies having such powers and get them to assist them. That the matter was one of great importance nobody would deny, and, therefore, he hoped that the vestries would decide on some joint action. Speeches were delivered by several of the delegates, and the conference, after a lengthy sitting, adjourned for the purpose of obtaining statements of the action taken by various West-end parishes in the matter.

THE ARMENIAN REFUGEES.

ATHENS, Oct. 13.

The committee formed to administer the Duke of Westminster's fund for the relief of the Armenians met here to-day. About 300 tents have been fixed on the Hill of Colonos outside Athens. The committee provide bedding for the refugees and give them an outfit on their obtaining employment. Many of them have already found work in various parts of Greece.—*Reuter.*

MR. BRYCE ON THE ARMENIAN QUESTION.

A meeting of the residents of Whitechapel, "irrespective of party," was held last night at the Working Men's Club, Great Alle-street, Whitechapel, to protest against the recent massacres in Turkey. There was a large attendance. The chair was taken by Sir S. Montagu, M.P., and amongst those present were Mr. J. Bryce, M.P., Sir W. Porter, Canon Barnett, and Mr. C. Jackson.

The CHAIRMAN briefly opened the proceedings, pointing out that in calling the meeting he had no desire whatever to embarrass the Government. (Cheers.) He was one of those who always believed that the security and honour of the country were safe in the hands of a responsible Government, whether Liberal or Conservative.

CANON BARNETT moved—"That this meeting of Whitechapel residents records its abhorrence of the recent massacres of Armenians in Turkey, and urges the Government to use all practical means to prevent their recurrence and to procure to all residents in that country safety of life and property."

SIR W. PORTER seconded the resolution.

Mr. BRYCE, in supporting the resolution, said that all the predictions with regard to the Eastern question which he had made when a representative of Parliament for the Tower Hamlets had been far more than verified. No one would believe that in this age such tidings could possibly have reached this country as had recently been the case. It was time that the country should speak its mind, and in receiving those tidings the country had spoken with unanimity and a spontaneity which none of them could recollect before. (Cheers.) This unanimity, too, was free from all traces of party feeling, and ought to be a most powerful help to the Government, if, as he trusted was the case, the Government was in earnest in desiring to deal with these evils. (Cheers.) They did not want to make this agitation an agitation only on behalf of the Eastern Christians, although they had to bear far the most of the suffering. They desired to see the agitation and the changes they hoped it would bring about result in benefit to all the races and all the creeds that had the misfortune to come under the rule of the Sultan. (Cheers.) The resolution urged the Government to use all practical means to prevent a recurrence of the massacres. That was the best way they could express their desires without committing themselves to an expression of opinion on a question on which they did not possess sufficient materials to say what should be done. They were at present in the dark. It might be that negotiations were in that condition that it was not possible for the Government to tell them all they should like to know. They were in ignorance of the available means, and very largely in ignorance of what the attitude of the different Great Powers of Europe might be, but at any rate they could endeavour to ascertain how far they were in agreement as to what ought to be or could be done. It was surprising to him what an amount of agreement existed on the matter. They were all agreed that vigorous action was necessary (hear, hear), and that that action must not provoke a European war. (Cheers.) All that had been said with regard to war had been said with reference to war with Turkey. He knew of no person occupying any position of responsibility who had urged that England should engage in a European war on this matter. All were agreed that they ought, if possible, to proceed by joint action with some one or other of the European Powers. (Cheers.) They were also agreed that the policy of attempting to prop up Turkey must be abandoned, and that never again should a shot be fired or a sword drawn on behalf of Turkey. (Cheers.) He thought that Lord Rosebery had hardly had justice done to him with regard to what he had said or thought about the Armenian question.

It had been suggested that the late leader of the Opposition was uninterested and apathetic on the subject. There could not possibly be a greater error. (Cheers.) He had the best reason for knowing that for a long time past no one had felt more keenly or acutely than Lord Rosebery the sufferings of the Armenians, no one had had greater sympathy for those sufferings, and no one was more anxious that Europe should interpose on their behalf. (Cheers.) With some of the views that Lord Rosebery had recently expressed he was not altogether able to agree, but he believed that there were no Liberals in that house who felt more sincerely anxious that this question should be dealt with practically and energetically than Lord Rosebery himself. (Cheers.) There were some points in the Chancellor of the Exchequer's speech on the previous evening which were of great importance. The first was that there was an implied admission in it that the policy of supporting Turkey must be abandoned. (Cheers.) He said some words which appeared to justify that policy in the past, but by endeavouring to justify it in the past he had admitted that it could not be justified in the future. (Cheers.) There was also a declaration of the disinterested aim and purpose of England, which, although not needed in this country, was still needed on the Continent of Europe, where certain sections of the Press had deliberately set themselves to misrepresent the action of Great Britain. In the third place, there was the very important statement, which he heartily welcomed and believed to be eminently true, that the danger to European peace in this country laid in the continuance of the present state of things. Fourthly, Sir Michael Hicks Beach had stated that it would not be well at present to undertake anything which would disturb the territorial position in Turkey. Lastly, he said that large reforms must be introduced into the administration of the Turkish Empire. He hoped those had the meaning which he should like to give them. They must not attach any value to schemes of reform drawn out on paper and accepted by the Sultan. What they wanted was not enactments on paper, but a guarantee for the execution of the existing law. (Cheers.) No reform would be of any use which did not deprive the Sultan of the control he now exercised; indeed, he doubted if any reform would be of service short of deposing the Sultan. (Cheers.)

Other speakers followed, and the resolution was carried.

Lord Salisbury has caused the following letter to be addressed to the treasurer of the Armenian Relief Fund:—"Foreign Office, Oct. 14. Sir.—I am directed by the Marquis of Salisbury to inform you that on receipt of your letter of the 7th inst., enclosing a cheque for £200 for the assistance of Armenian refugees seeking work on the Greek railways, a telegram was addressed to her Majesty's Minister at Athens inquiring whether a local committee could be formed for the distribution of the money. Mr. Egerton has replied that he has already advanced a small amount for sending Armenian refugees to work on the railways, and that he will take steps to form a local committee as proposed. Upon hearing from Mr. Egerton that a committee has been formed Lord Salisbury will be ready, as on former occasions, to remit to the committee, through Mr. Egerton, the sum of £200 which has been forwarded by you for distribution by them as they may think fit. I am, &c., T. H. SANDERSON."

The Duke of Rutland, having been invited to attend the Armenian demonstration to be held on the 19th inst., has forwarded the following letter to the Duke of Westminster:—"Stanton Woodhouse, Oct. 9, 1896. My dear Duke,—I have to thank you for a ticket of

admission to the demonstration on the 19th at St. James's-hall. I shall not be able to avail myself of it; but, were I able, I fear I must add that so much has been said at similar meetings from which I dissent that I could not run the risk of appearing to sanction language, and a line of action, of which I disapprove. I can, therefore, only hope that prudence, moderation, charity, and a patriotic regard for the permanent interests of the Empire, no less than righteous indignation at the barbarities which we all deplore and-condemn, may characterize the demonstration.—Believe me to be, my dear Duke, yours very truly, BUTLAND. His Grace the Duke of Westminster, K.G.”

THE ARMENIAN QUESTION.

Mr. Brodrick, M.P., Under-Secretary for War, responding to the toast of his health at the Guildford municipal banquet on Wednesday evening, alluded to the Armenian question, and said what had given a vital force to the movement in this country had been that it had not been a party movement from any point of view, and that there had been plenty of people connected with it who had had no personal interest to serve, but who came forward in the single-hearted desire to assert the necessity of this country using to the fullest extent it could its influence in stopping barbarities and inhumanities which had been condemned by every reasonable man. The Government had strained every nerve and would strain every nerve in order to attain the object which was aimed at by those who attended the meetings that had been held in the country. There were two points on which they should be all agreed—that if this country intervened it should not put its foot out further than it could pull it back. (Hear, hear.) It might be very true that Great Britain was not now equipped that it should fear to enter into a second or third campaign, but, in Heaven's name, let them not put their foot out further than they could sustain it; and a single-handed operation against Turkey without the consent and with the almost certain opposition of other Powers he thought would be hardly likely to succeed. The second point was that the Government were bound to see, in introducing this country into these terrible affairs, that they did not make the end worse than the beginning—that they did not take steps to precipitate massacres which they could not prevent. He looked back to the example of the single-handed conflict between Russia and Turkey in 1878 in confirmation of that view. It was only by recollecting that in pursuing a cautious policy they were not necessarily pursuing a cowardly policy that those who were responsible for this country could guide their actions at this juncture. (Cheers.)

The Marquis of Bath presided at a large meeting, held at Warminster last evening, to protest against the Armenian massacres. He said all parties were agreed, and the whole nation was at one, that the condition of things now existing in Turkey could not be tolerated, and that the condition of the Armenians was an intolerable one which must be put an end to as soon as possible. Within the last few days statesmen on both sides had given utterance to sentiments expressing most fully their horror of the outrages that had been committed, but had pointed out, at the same time, the difficulties and dangers which surrounded a solution of that question. They had gone fully into the dangers which might be excited by any isolated action of Great Britain, even if they were able to cope with an active interference on the part of the great Powers. In grave and forcible language they had pointed out the thousand times greater horrors that would result from a great European conflagration, but for himself he could not believe that the great Christian nations of Europe would, for an indefinite time, remain passive spectators of those tragedies which were a disgrace to civilization. Canon McColl moved a resolution of protest.

THE ALLEGED RIFLES FOR ARMENIA.—With regard to the statement of the *Soir* to the effect that a large quantity of arms and ammunition had been purchased at Liège for Armenia we are requested by Mr. William Grab, of Vaux-sous-Chèvremont, near Liège, to state that he is the sole owner of the 100,000 Wenzl rifles mentioned as having been sold and forwarded to Armenia, that he obtained a Ministerial permit from the Austrian Government to ship these rifles from Trieste, *via* Antwerp, to Liège, and that they are at present in course of transit.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Duke of Westminster has received the following letter from the Dowager Countess Russell:—

“Pembroke-lodge, Richmond, Oct. 14. Dear Duke of Westminster,—I am grateful for the invitation you have so kindly sent me to the meeting at St. James’s-hall on the 19th of this month, and very much regret that it is impossible for me to be there. But nothing can prevent me from being present in spirit and in sympathy, too deep for words, with those on whose behalf the meeting is held. Perhaps some who are present, recalling the events of 20 years ago, may think for a moment of one no longer among us, who would have welcomed the noble outburst of grief and indignation now sounding throughout our land, whose voice would have been raised among the first in this solemn cause, and whose strenuous sympathy would have helped to carry light and hope to the heart of sorrowful Armenia. Yours truly, F. RUSSELL.”

Yesterday, at Leeds, a meeting, called by the Mayor, Mr. Jackson, M.P., was held in the Town-hall to consider the distressed condition of the Armenians. The Mayor presided. Mr. Gerald Balfour, M.P., wrote stating his inability to be present and saying that the good such a meeting should do would be injured by unreasoning methods forcing this country into rash and dangerous courses. The application of a remedy was beset with dangers and difficulties which could not be known but to our Executive Government, and he was sure that no solution could be found in isolated action by this country. (Cheers.) Mr. Lawson Walton, M.P., and Sir J. Kitson, M.P., also wrote expressing the belief that the Government could rely upon the support of a united people. The Mayor said he hoped that after the recent visit of the Tsar there would be no recurrence of these deplorable atrocities. The Vicar of Leeds moved the first resolution, expressing profound sympathy with the Armenian Christians; indignation and abhorrence at the cruel treatment to which they had been subjected; and at the massacres in Constantinople, which were a disgrace to the 19th century. He took the opportunity, in referring to the burial of the late Primate, for whose loss all England was that day mourning, to say that there could be no doubt it was one of the great glories of the Archbishop’s occupation of the See of Canterbury that he always showed constant sympathy and practical support for the Christian Churches in far regions of the East. (Hear, hear.) Sir J. Barran seconded the resolution, and it was carried. Mr. Herbert Gladstone, M.P., proposed a resolution expressing the hope that her Majesty’s Ministers would, in the interests of humanity, do everything to secure for the Armenian Christians full security and protection, and stating that they might rely upon the cordial support of the citizens of Leeds in taking any steps which might be deemed needful to gain the desired end. After speaking upon the impossibility of avoiding divergencies of opinion, he said those differences should yet not be accentuated so as to endanger the completion of common action for one common end and desire. He had been in Constantinople some time ago and he was asked, “When is England going to do something to relieve us from this strain?” and he found that they were looking to England to give the lead to Europe. (Cheers.) He honestly believed that the head of her Majesty’s Government, keenly and anxiously, was desirous of settling this question in a way that all Englishmen wished it should be settled. (Cheers.) He had the fullest possible confidence in Lord Salisbury’s intentions in this matter. (Cheers.) The Government alone were well informed, and the Government knew, too, what their countrymen wished. In the East some kind of permanent, enduring settlement was required, not existing merely on paper, but secured by solid guarantees and supported by a force which the Sultan would not have it in his power to resist. (Loud

cheers.) The resolution, like the first, was carried unanimously.

Mr. Raymond Greene, M.P., writing in response to an invitation to attend a public meeting in the division of West Cambridgeshire on the subject of Turkey and the Armenians, says :—" I must confess I fail to see what practical object can be attained by the repetition of meetings of this kind. If the speakers are prepared to urge upon this country some remedy, some definite policy or line of action, well and good ; but if their intention is merely to arouse unreasoning fury and to heap empty abuse upon the Sultan, by way of ' strengthening the hands of the Government ' (an expression which appears to be an indirect term for seeking to commit this country to some kind of single-handed action), then I think that the interest of humanity and of the Armenians themselves is best considered by silence. No one can doubt that Lord Salisbury has done, and is doing, all in his power to put an end to the wretched condition of affairs in Turkey ; and, placing our confidence in him, we must all devoutly pray that, in conjunction with the other Powers, he may speedily be successful in procuring a better government throughout the Turkish Empire."

The Marquis of Salisbury has expressed to Mr. Charles J. Davies his best thanks for the copy of the resolution unanimously passed at the recent London Welsh representative meeting of protest against the Turkish atrocities, assuring her Majesty's Ministers of enthusiastic support in any action which they, in concert with the other European Powers, may deem it well to take in order to put an end to the present deplorable condition of affairs and to insure the future better government of all creeds under Turkish rule.

Last night a meeting, convened by the Mayor, in response to a numerously-signed requisition, was held at Norwich to express detestation and abhorrence of the atrocious massacres in Armenia. The Mayor presided. Resolutions were adopted assuring the Government of their support in its efforts to prevent a recurrence of the massacres and persecutions, in bringing about the adequate punishment of the chief instigators and offenders, and in securing protection and liberty for the Christian subjects of the Turkish Empire. The Conservative party, as a body, abstained from attending the meeting, but several local clergy were present.

THE ARMENIAN QUESTION.

At the Armenian meeting to be held in St. James's-hall to-day the Lord Mayor of Belfast and Lord Beauchamp (Mayor of Worcester) will speak for the chief magistrates, who have intimated their intention of being present; Sir Arthur Arnold will represent the London County Council; the Head Master of Harrow will speak for the public schools, Professor Ramsay, of Aberdeen, for the Scottish Universities, the Bishops of Rochester and Hereford for the Established Church, and Dr. Clifford and Dr. Charles Berry for Nonconformists in the metropolis and provinces. The Chief Rabbi will represent the Jewish community, and Sir Walter Phillimore the lawyers. The order of proceedings (subject to alteration) and the resolutions to be submitted will be as follows:—The meeting will be opened by prayer offered by the Bishop of Aberdeen and Orkney and by Dr. Adler (the Chief Rabbi). The secretary will then read letters of sympathy and approval from the Duke of Argyll, Mr. Gladstone, and others. The chairman's address will follow, and Sir Arthur Arnold will move the following resolution:—“That this meeting declares its indignation and a horror at the outrage, torture, and murder of the defenceless subjects of the Sultan, and assures her Majesty's Ministers of its unanimous and cordial support in whatever steps they may take to bring to a speedy termination the reign of terror in the Ottoman dominions.” This resolution will be seconded by the Lord Mayor of Belfast, and supported by the Mayor of Worcester, Professor W. M. Ramsay, and Dr. J. E. C. Weldon. Mr. F. S. Stevenson, M.P., will propose the second resolution in the following form:—“That this meeting hereby appeals to the signatory Powers having obligations under the Berlin Treaty to use every possible means, in the interest of humanity and in pursuance of their responsibilities, to bring about a cessation of organized massacre and plunder in the Ottoman dominions, and the execution of definite and permanent reforms.” The Bishop of Hereford will second this resolution, which will be supported by Sir Walter Phillimore, Dr. John Clifford, and Dr. R. R. Kane (Belfast). A third resolution will be moved by the Earl of Meath in these terms:—“That this meeting appeals to all nations and to all creeds to succour the naked, homeless, and starving victims of Turkish oppression and misrule, and pledges itself to use its best efforts in support of the Duke of Westminster's Armenian Relief Fund, and to secure further pecuniary aid for the service of the benevolent agencies working under the auspices of her Majesty's representatives in Turkey, Greece, and Bulgaria.” Dr. Charles Berry will second, and Canon Wilberforce will support this resolution. A vote of thanks to the chairman will be moved by the Earl of Portsmouth and seconded by the Mayor of Newcastle-on-Tyne. The meeting will close with the singing of the National Anthem, and there will be a collection at the doors for the Armenian Relief Fund.

Mr. Edward Atkin, chairman of the council of the Byron Society, addressing a meeting at Royston, Herts, on Turkey and the Armenians, referred to the meeting the society is promoting at St. James's-hall, and said he had received a letter from Mr. Gladstone on the subject of the meeting. The letter referred to the advisability of his sending a letter to be read at the meeting, and Mr. Gladstone stated that he was anxious not to cause any discordant note. If he wrote, he said, he should tell the meeting this—that every word of his recent speech at Liverpool he still adhered to. If he wrote to the meeting at St. James's-hall the letter must be a strong and not a weak one. To this Mr. Atkin telegraphed a reply to Mr. Gladstone, assuring him that the stronger he wrote the better the promoters of the meeting would like it.

Lord Salisbury, acknowledging a resolution sent by Lord Leigh from a county meeting at Warwick on the Armenian question, writes:—"I am very sensible of your kind and just expression of our desire and effort to bring about an amelioration in the condition of the people under the rule of the Sultan."

Lord Salisbury has caused the following letter to be addressed to the treasurer of the Armenian Relief Fund:—"Foreign Office, Oct. 16, 1896. Sir,—I am directed by the Marquis of Salisbury to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. stating that a sum of £2,000 has been granted from the Armenian Relief Fund for the assistance of destitute Armenians in Greece and Bulgaria, and suggesting that the distribution of this sum should be directed by her Majesty's representatives in those countries through any agents they may select for that purpose. Lord Salisbury is of opinion that the distribution of such relief should be left in the hands of local committees, and on hearing from her Majesty's representatives in Greece and Bulgaria that such committees have been formed he will be ready to remit the money through her Majesty's representatives for distribution by the committees in the usual manner. I am, Sir, your obedient servant, T. H. SANDERSON."

In consequence of the reports received from her Majesty's representatives in Turkey, Greece, and Bulgaria, the executive committee of the Armenian Relief Fund have issued a further appeal for funds. The Duke of Westminster has contributed £500 for the special work of relieving the refugees in Bulgaria and Greece, and it is the intention of the committee to send a special commission to Sofia in order to confer with the Bulgarian Government as to the settlement of the refugees in the lands vacated by the Turks who have left Bulgaria. It is estimated that at least £50,000 will be required for this scheme alone.

THE ARMENIAN QUESTION.

GREAT MEETING IN ST. JAMES'S-HALL.

A great meeting was held last night in St. James's-hall to protest against the barbarous rule of the Sultan. Its promoters were the Anglo-Armenian Association, of which the Duke of Westminster is the active head, their aim being so to focus the views that have been expressed throughout the country as to make the demonstration a "national protest." The arrangements accordingly were carried out on a large scale. Invitations to attend were addressed to Lord Mayors and Mayors of all the English and Welsh cities and boroughs, to representative men of all political parties and both Houses of Parliament, to Bishops and other dignitaries of the Church and leading Nonconformists, to head masters of public schools and professors of Scottish Universities, and other persons and bodies representing in different degrees the various activities of the country. In response to the invitation, upwards of 100 provincial mayors attended, many of them wearing their insignia of office, but of the Scottish municipal chiefs—the Lord Provosts of Edinburgh, Glasgow, Aberdeen, Perth, and Dundee—none came. In the absence, through indisposition, of the Duke of Westminster, the Bishop of Rochester presided, and among others present on the platform were Sir Arthur Arnold, Chairman of the London County Council; the Lord Mayor of Belfast, the Mayor of Worcester (Earl Beauchamp), Professor Ramsay, Aberdeen; Mr. Gennadius, late Greek Minister; Lord Rendel, Mr. James Bryce, M.P., the Rev. J. E. C. Welldon, Head Master of Harrow; Lord Abinger, Mr. Channing, M.P., Lord Kinross, Sir Walter Phillimore, the Bishop of Hereford, Dr. Kane, Belfast; Dr. Charles Berry, Wolverhampton; Mr. E. J. C. Morton, M.P., Sir Arthur Hayter, Canon MacColl, Mr. Yoxall, M.P., Professor Agar Beet, Lady Mary Lygon, Lady Henry Somerset, Lady Agatha Russell, &c. Admission to the body of the hall was by ticket, and its seating capacity was taxed to the uttermost, the promoters claiming that they were able to provide accommodation for less than one-third of those who applied for places.

The meeting having been opened with prayer by the BISHOP of ABERDEEN and ORKNEY,

Mr. EDWARD ATKIN, the secretary, announced numerous apologies for absence, and mentioned that 91 mayors had written expressing sympathy with the object of the meeting.

Letters of regret for inability to attend had also been received from Mr. Gladstone, the Duke of Argyll, the Duke of Westminster, the Earl of Kimberley, the Dowager Countess Russell, Lord de Ros, Earl Stanhope, the Earl of Stafford, Lord Lieutenant of Middlesex, Earl Temple, the Earl of Winchelsea, the Marquis of Northampton, the Marquis of Bristol, the Archbishop of Dublin, the Duke of Hamilton, the Duke of Wellington, the Marquis of Bath, Canon Gore, Dr. Joseph Parker, from 28 Bishops, several deans, and many Nonconformist ministers, including Dr. Newman Hall.

The following letter from Mr. Gladstone was received with much enthusiasm:—

“ Penmaenmawr, Oct. 17, 1896.

“ My dear Lord Bishop,

" I hope that the weight and tone of your London meeting may worthily crown the proceedings of the last two months, which, thus far, have been without a parallel during my political life, especially as regards the union of the religious and representative bodies with the direct voice of the nation.

" The great object at the moment is to strengthen the hands of Lord Salisbury for the stoppage of the series of massacres probably still unfinished, and for provision against their renewal ; as we believe he will use his powerful position for the best, I personally object in the strongest manner to abridging his discretion by laying down this and that as things which he ought not to do. This grave error has, so far as I know, been carefully avoided in the resolutions passed at the innumerable meetings concerning Armenia.

" To say that our enforcement of our treaty rights to stop systematic massacre, together with effective security against our abusing them for selfish purposes, would provoke hostilities from one or more Powers is, in my judgment, a wild paradox with no support from reason or from history.

" To advertise beforehand, in the ears of the Great Assassin, that our action will under all circumstances be cut down to what the most backward of the six may think sufficient appears to me, after the experience we have had, to be an abandonment alike of duty and of prudence. A national movement subjected at the outset to such a condition must, in my opinion, be not only barren of results, but probably mischievous by encouraging hopes doomed to disappointment.

" The concert of Europe is most valuable and important, but I consider that such an announcement beforehand is the certain road to prevent our obtaining it.

" If it be found that a fundamental distrust of this country and a belief she pursues a selfish policy in the Eastern Mediterranean have been a cause of the backwardness of some of the Powers with respect to Armenia, such a circumstance would deserve grave consideration.

" I write without the smallest pretension to authority. But I cannot escape or disclaim the moral responsibility of one who, for a period of 45 years from the year 1850, frequently had an active concern in the foreign affairs of the country, and who for many years lived, as Prime Minister, in incessant and most intimate relations of confidence with the Foreign Minister of the day.

" I may perhaps add that I have had rather special opportunities for knowing of what materials the present Sultan, with all his seeming obstinacy, is made. From deplorable and disgraceful causes, he triumphs for the moment, but for the moment only. In the face of civilized mankind he has recorded the final condemnation, first and foremost of himself, but next and not less effectually of those who have been his willing, brutal, and sanguinary tools.

" I remain, my dear Lord Bishop, with cordial respect, your very sincere and faithful,

" W. E. GLADSTONE.

" The Lord Bishop of Rochester."

The Duke of Argyll wrote, under date Inverary, Oct. 14 :—" I am glad of every demonstration of the intense and universal detestation of the Turkish Government which now possesses the public mind. I have, however, nothing to add to what I have already said and written on the subject beyond this—that the whole energies of the British Government and people ought now to be directed to convince the Continental Cabinets that we have no designs of our own, no interests except those of Europe and of the civilized world. We have already, indeed, checkmated the infamous proposal to blockade Crete in the interests of Turkey ; but the solution of the Eastern question as a whole is now the question, and I hold strongly that there is a solution consistent with the common interests of all the Powers which we are in a good position to suggest and to promote."

The Duke of Westminster wrote, under yesterday's date :—" I hope and believe that my sympathies with the suffering Armenian nation are too well known to make it necessary for me to attempt to offer an excuse for my absence at our meeting. I have been out of health for some time, and, though better, do not feel physically equal to all that this occasion must entail. I rejoice to see that at last England is fairly roused and with general and loud acclaim expressing the nation's horror and indignation at the foul, cowardly, and destructive work of the Sultan and his crew. I am confident that the great meeting, while giving vent to feelings that must find expression, will agree to support the Government in every effort to render further wrongdoing impossible by the substitution of some form of decent government, for the benefit of Christians and Mahomedans alike, in the place of the flagrant misrule which is ruining some of the fairest provinces on earth."

The Earl of Kimberley wrote :—" I regret that I shall not be able to attend the demonstration in St. James's-hall on October 19. I need scarcely say that I warmly sympathize with the object of the meeting. I cannot doubt that her Majesty's Government would receive general support, irrespective of party, in any steps which they may take, not involving a European war, in order to put an end to a state of things in Turkey which is a scandal to Europe."

The CHAIRMAN, who was received with cheers, said that he had one duty, and one only. It was not for him to instruct the meeting as to facts which were deeply imprinted on the hearts of all ; but he had to offer some justification for the great meeting over which he had the honour to preside. The agitation was viewed in some quarters with great jealousy, and that was not to be regretted, as Englishmen were thereby kept to the nobler line and to disinterested aims. They were all agreed that the heart and conscience of the nation ought to speak out with righteous indignation. (Cheers.) It was needless to recount the details of massacres which surpassed infinitely in horror that of St. Bartholomew. Denial and excuse had of course been made, but the evidence was too overwhelming for such methods to prevail. (Cheers.) It was necessary that their voices as Christian people, though the indignation was not confined to Christians, should be heard. But as Christians they could not but deeply sympathize with their fellow-believers. (Cheers.) There was no war against Mahomedanism, and their protest was one of common humanity, and not of creed. (Cheers.) But the voice of indignation was not enough ; there was cause for the voice of shame also. (Cheers.) Horrible as the accounts had been, the facts, he believed, were still more horrible. In face of these atrocities Christendom stood powerless and helpless. Notwithstanding the gigantic armaments of the nations of Europe, their mutual jealousies had stood hitherto in the way of common action to put a stop to these hideous crimes. (Cheers.) The national voice, with its various utterance, could not but produce its effect, and it was inconceivable that at such a crisis the people of this country should be silent. At such a time, when our honour was at stake, the sword of this country should not be ostentatiously put into the scabbard. (Cheers.) There was a point at which intercourse with a foreign nation became intolerable (cheers), and there was no sovereignty by right either Divine or political which deliberate iniquity would not forfeit. (Cheers.) The task of our diplomacy was that we should convince our foreign allies that we were disinterested ; but there was something deeper than diplomacy—viz., the mind, the heart, the will, and the conscience of the nation. (Cheers.) The nation's voice should now be heard, not in hysterical accents, but in the language of sober and settled conviction ; we should, too, trust the hearts and consciences of Europe and hope that from them, too, would arise in equally unmistakable tones the expression of their hearts and consciences—the expression

of detestation of the outrages perpetrated on the defenceless Christian subjects of the Sultan. (Cheers.)

SIR ARTHUR ARNOLD proposed the first resolution as follows:—"That this meeting declares its indignation and abhorrence at the outrage, torture, and murder of the defenceless subjects of the Sultan, and assures her Majesty's Ministers of its unanimous and cordial support in whatever steps they may take to bring to a speedy termination the reign of terror in the Ottoman dominions." His experience, he said, extended over half a century. Forty years ago he saw crowds rejoicing in the Crimean peace, and just 20 years had passed since he met on that platform some few who were there that night to join in protest against the atrocities of Turkish misrule in Bulgaria. But on each of those occasions there was perceptible division, there was a strong flavour of party spirit in the speeches, and those who assembled were seeking to modify or to override and to defeat the opinion of others of their own countrymen. He had never beheld a meeting like that (loud cheers)—unique, perhaps, in its representative character, but still more remarkable in that it expressed a sentiment and a resolution to which, so far as he knew, there were no dissentients throughout the Kingdom. ("Hear, hear" and cheers.) Twenty years ago, when Lord Shaftesbury in that hall declared "the just and mighty indignation" of all England, and when Mr. Gladstone, standing where he (the speaker) now stood, expressed the conviction that the day had passed when a British Government could act "on behalf of the present system of government in Turkey," there was deep dissatisfaction with the attitude of the Prime Minister, but not with that of his colleague Lord Salisbury, to whom the Duke of Westminster then referred as "the able and high-minded representative of this country at Constantinople." (Cheers.) But now there was no suspicion or suggestion of antagonism in their profession of support of her Majesty's Government. And that support they tendered not merely because Lord Salisbury was Prime Minister and Foreign Secretary, but also because they had confidence in his knowledge of the circumstances and in his disposition for radical and effectual change. (Hear, hear.) He was the first Conservative statesman to declare that the Crimean treaty of peace was based upon "an entirely false idea of probable reform and progress of the Ottoman Empire." There were persons who said that because this agitation had no opponents, and because they professed confidence in the Prime Minister, it was therefore useless. He, however, maintained that that agitation—of which that great meeting was the supreme and conclusive record—was most dutiful and most powerful. (Loud cheers.) It was political idiocy to question the power of this national sympathy and indignation. (Hear, hear.) He rejoiced to see the Chancellor of the Exchequer accepting that agitation as "a real service to the Government." He (the speaker) was ashamed—and he knew that the Chancellor of the Exchequer's colleagues were ashamed—of Mr. Curzon's statement that "our feelings with regard to the massacres at Constantinople are those of a man at a fire who runs out to give the alarm, so that the conflagration may not by spreading attack his own street and injure his own home." That was calumnious and untrue. (Cheers.) He well remembered, 20 years ago, how the Duke of Westminster uttered on that platform the keynote of the agitation which was similar in character, though far less powerful and decisive in its meaning, when he said, "Above English interests there rise the great interests of humanity." (Loud cheers.) It was not English interests, but the far more important—the supreme interests of humanity—which had summoned that vast and representative assembly from all parts of the United Kingdom and which, he believed, would lead them to a unanimous support of the resolution. He thought it idle to discuss whether the Cyprus Convention

was or was not operative, because possibility was the essence of the existence of a treaty, and the protection of the Armenians in their own homes in Asia by the forces of this country against the Sultan and without support from Russia was absolutely and absurdly impossible. Russia was encouraged to the relief of Bulgaria by the meeting in that hall of 20 years ago, but two years later she was taught that the agitation was subject to ebbs and flows and resembled a tidal rather than a flooding movement. Again Russia was watching that agitation. Was the opinion of the British people final and settled that Turkey would not reform without coercion? (Hear, hear.) Were they now and for ever of Lord Salisbury's opinion which he wrote in 1877—that Turkey would not reform herself and must be reformed from without? (Cheers.) The answer was far more important and momentous than the opinion of any statesman or any Government, and he believed had been given by the country and would be sealed and confirmed by that great meeting. (Cheers.) It is that assurance, conveyed to a powerful Government by a more powerful people, which was the blessed fruit and harvest of that agitation. If, as he was confident, the British people would remain faithful to the solemn verdict and judgment they had pronounced in a thousand meetings upon the Sultan and his Government, then brighter days would surely dawn upon that Empire which was the paradise of nature and the pandemonium of misrule. (Loud cheers.)

The LORD MAYOR of BELFAST (Mr. W. J. Pirrie), in seconding the resolution, said that he was representing public opinion in Belfast on this pressing and important question. They all knew that the people of Belfast were in the habit of expressing their convictions in clear and forcible language (cheers and laughter), and at the largest meeting ever held in that city, at which he had the honour of presiding at the very beginning of the agitation resolutions were passed with an enthusiasm remarkable even for Belfast, denouncing these outrageous and disgraceful proceedings in the Turkish Empire, and assuring her Majesty's Government of the undivided support of the inhabitants of that city in whatever steps might be taken to prevent a recurrence of the awful tragedies that had so long disgraced civilized Europe. (Cheers.) It was high time that the sword of justice descended, that liberty and freedom were proclaimed for the oppressed and down-trodden Armenians, and he trusted that, as in the past, so now in the hour of darkest trial and misery, it should redound to the honour of our country that she came, and not in vain, to the relief of the suffering and the oppressed. (Cheers.)

The MAYOR of WORCESTER (Earl Beauchamp) supported the resolution, and declared that the provinces were not one whit behind London in their anxiety to see a stop put to the atrocities. The town of Urfa appealed very much to him, because its population was about the same as that of Worcester. There within two days no less than 8,000 men were murdered, and when 2,000 men, women, and children fled to the cathedral, the place was fired with petroleum. There had been rebellions for less cause than that in England.

PROFESSOR RAMSAY, of Aberdeen, was introduced by the Chairman as one whose knowledge as a scholar of Armenia and its history was unrivalled. In supporting the resolution, he disclaimed being a partisan of the Armenians. He had received great hospitality from Mahomedans, many of whom as deeply deplored these outrages as any Christians could deplore them. The

Sultan was the evil genius of the Turkish people, and had systematically placed the worst of his subjects in the highest places. (Cheers.) In this policy the Sultan had shown all the obstinacy of his Armenian ancestors—the noble qualities of whom were conspicuously absent from his character. In 1880 there was a prophecy current among the Moslems that Turkey would be ruined by an Armenian Sultan, and some of them held that this son of a renegade Armenian mother was the fulfilment of that prophecy. No one could doubt that it had for 20 years been the settled policy of the Porte to exterminate its Christian subjects, and in 1880 representatives of six of the Great Powers predicted that which had since happened. The Kurds had been ruthless in these outrages and slaughter, and this work was still going on and would continue. In Scotland they did not believe that statesmanship was reduced to a choice between the two crises of plunging Europe into war and of suffering atrocities to be carried on. The Cyprus Convention was dishonest in its inception and disastrous in its effects (cheers), and Cyprus should be handed over to the nations of Europe, subject only to the proviso that it should never revert to the misrule of the Sultan. (Cheers.)

Dr. J. E. C. WELLDON, who also spoke to the resolution, remarked that a high authority had lately disclosed that Christian ministers were not good judges in affairs of international politics. That was true—he did not say it was true of Bishops (laughter)—but, if it was true, the reason possibly was that international politics had not of late been conducted on very distinctly Christian lines. (Hear, hear.) They proposed to make them a little more Christian. They came there to support the Government of the Queen. They owed a great debt of gratitude to Lord Salisbury. It was impossible to read the Armenian Blue-book without seeing that in the course of last year Lord Salisbury went as far as a man could go without provoking a European war. It was not our Government that wanted supporting, and, if need be, correcting—it was the Governments of other countries, and particularly the Governments of Austria and Russia. There were two persons, and two only, with whom it rested to mitigate these atrocities—the Sultan of Turkey and the Emperor of Russia. (Cheers.) It had happened to him to be traveling lately in Russia, and no one who had not been there could well realize that the Russian people had not the means of knowing what had been going on in Armenia, and if they had the knowledge they would not have the means of giving expression and effect to it. But public opinion spread slowly and surely, and there were already signs for which they might thank God that in Austria and in Russia, as well as in other countries, public opinion was beginning to wake up. It was beginning to realize that crimes which were a disgrace to Christendom were being committed with the sanction or apparent approval of Christian nations, and he could not help cherishing the hope that the sun was already beginning to rise, and that for the unhappy Armenian people a day of better things was dawning.

The resolution was then put and carried unanimously, a voice interjecting, “And stick to Egypt.”

Mr. F. S. STEVENSON, M.P., president of the Anglo-Armenian Association, moved the next resolution, as follows:—“That this meeting hereby appeals to the signatory Powers having obligations under the Berlin Treaty to use every possible means, in the interest of humanity and in pursuance of their responsibilities, to bring about an immediate cessation of organized massacre and plunder in the Ottoman dominions and the execution of definite and permanent reforms.” He recalled a great meeting held last year to protest especially against the massacre of Sasun, but how infinitely stronger the case now was. Without counting those who had been massacred outright, we had to reckon also those who had subsequently perished from

the consequences of those outrages. Their hope was that Europe would at last combine to put an end to the root of the evil—the Government of the Porte and the wretched Palace clique which had sanctioned and directed these crimes. (Cheers.) The Concert of Europe should be guided by higher considerations than

individual self-interest. They ought to appeal to the Great Powers, and especially those who had the nearest interest in solving the question. There were two great precedents of successful joint action in the present century. The one was that of 1820 which won freedom for Greece, and the other was in 1860 when effectual reform was secured in the Lebanon. (Cheers.) Geographical necessities pointed to Russia as the chief agent for Armenian reform, and it was to be hoped that the meeting in a remote Scottish village of the two greatest Sovereigns of the world would not have been in vain for the solution of this great problem. (Cheers.) Mr. Bryce had pointed out that we had means at our own disposal by which effective pressure might be brought on the Sultan, and it was extremely feeble to intimate that in no circumstances should we make use of force. (Cheers.) The honour of England was specially at stake under the Cyprus Convention, as it was in common with the other signatories of the Berlin Treaty. (Cheers.)

The BISHOP of HEREFORD, in seconding the motion, remarked that it was with a profound sense of responsibility that he did so. He was sometimes afraid that foreign rulers, statesmen, and diplomatists, when they heard the cynical remarks of a newspaper here or there, might be led to believe that there were two voices in the country on this question, but he was sure that every person at that meeting would say that there was only one voice; and if any single man had uttered that voice on behalf of the whole nation, and in support of Lord Salisbury, and to strengthen the Prime Minister's hands, it was Mr. Gladstone. (Loud cheers.) He also trusted that when the resolutions of that meeting reached their destination it would be understood that it was no sentimental movement that was sweeping over the country like an autumn flood, to subside again, but that it expressed the profound, deliberate, and determined voice of the English people. He trusted, further, that it would be believed that these meetings throughout the length and breadth of the land—the utterances conveyed in these resolutions—meant that England was penitent with respect to her past policy in this matter; that she repented of a mistaken policy in propping up the Government of Turkey (loud cheers); and that, repenting as she did, she was prepared to make any sacrifices that might honourably be made in order to remedy her past mistake; yea, even to ask the forgiveness of any Power she might have wronged in the matter, but that also she was resolved that, God helping her, these abominations should cease. (Loud cheers.) For two long years, which had been years of untold agony to the Armenians, with the concert of Europe sitting impotently around, the Sultan of Turkey and his instruments had pursued their vile and abominable course; and as he looked at the atrocity or murder map of Asia Minor he could not but feel that only a few more months were needed to suffice for the Sultan to complete his work. He could then very well imagine, if in the meantime the Powers were haggling and hesitating, that the Sultan, with the effrontery which had characterized him, would come to the Powers and say, "My Anatolian provinces are at peace, and I desire, with your assistance, to introduce all the reforms which Europe demands." Then it might be—though he trusted that the unhappy day would not come—that the diplomatists would go to their several homes and say, "See how our wise inactivity has triumphed; we bring you abiding peace." But it would be with abiding dishonour. ("Hear, hear" and cheers.) His hope and prayer were that our great Prime Minister was at that moment engaged in benevolent and friendly intercourse with the representatives of Russia and of the other Great Powers, and making good progress towards

harmonious and immediate action, and a happy issue for the remnant of the unhappy Armenian people. (Cheers.) He believed—as they all believed—that these great meetings would have enabled Lord Salisbury to approach the Powers far more effectively than he could have otherwise done. (Hear, hear.) Possibly—they prayed it might not be so—but possibly these efforts of their representative might fail, and in that case how did they stand after all these meetings? Surely they would say that they stood thus—that, whatever happened, they would not consent to be dragged at the tail of any European concert which would continue to look on in callous indifference and allow the remnant of the Armenian people to perish helplessly. (Loud cheers.) They were told that the British Empire was peace, and they agreed with that; they were told sometimes that their greatest interest was peace, but with that they did not agree. A greater interest than peace was surely British honour. (Cheers.) They must sometimes feel at that eleventh hour in this deplorable business—after the robbery and the outrage, the slaughter and the starvation—that they were coming perilously near to the dishonour of the nation; and if he rightly understood the meaning of all these meetings it was this—that the English people, now that they came to have some understanding with respect to the matter, having pierced through the veil of secret diplomacy, were resolved that the inheritance of British honour, that the moral obligation they had taken upon themselves, that their sense of Christian duty, should not be sacrificed, and that they expected their statesmen so to move in this matter that, if need be, when it came to the supreme moment of choice, they would prefer that England should stand alone rather than that they should debase and degrade that inheritance which they had received from their forefathers. (Loud cheers.) He had a dearly-loved son who was serving the Queen as one of her soldiers, and he would send him forth to any risk which the Prime Minister might think necessary for the preservation of England's honour (cheers); and the sole importance which attached to that remark was this—that he knew (and it would be well if the statesmen of Europe were convinced of it) that the same sacrifice would be freely and unflinchingly made—though it might be with bleeding hearts—in a hundred thousand English homes. (Loud cheers.)

SIR W. PHILLIMORE, in supporting the resolution, thought the resources by which we could bring pressure by ourselves on Turkey at various points had not been sufficiently considered. We had held back the hands of Russia, and a special responsibility lay upon us. Until the Cyprus Convention England's record was free from dishonour. Of that convention we were all now ashamed, and not the less so that we had gained so little by it. (Cheers and laughter.) Let us acknowledge to Russia with contrition the error we then made. But for that convention Europe might have trusted us to take the question of Armenia into our own hands. For his own part he thought Russia might without peril to us become the successor of Turkey at Constantinople. Russia had stuck to Batum, and the result had been that many thousand tons of British shipping had come into being which would otherwise never have been built. (Cheers.) The people of this country would have no good word for the Government if their efforts to end these nameless horrors were confined to words and had no fruit in action. (Cheers.)

REV. DR. JOHN CLIFFORD, who was very much cheered, spoke in support of the resolution, and claimed that there was no party prejudice or feeling in the whole of this agitation. Tories and Radicals had all breathed the same spirit of thorough-going loyalty to Lord Salisbury. The people had been eager to make it known that they were ready to make any sacrifice for the sake of ending these outrages. Lord Salisbury had the whole nation at his back if he would only go forward as the nation thought he ought to go. Nobody wanted war, but if justice could only be secured and if humanity could only be obtained by war then they said—We must have it. (Cheers.) We had tried collective notes long enough, and they had fallen on the thick hide of the Sultan like paper pellets from a school-boy's pop-gun. The people of this country were ashamed out and out of their alliance with the Sultan. This nation had been for many years the Sick Man's physician, but what the Sultan wanted was not a physician but a gaoler. (Cheers.) If they had the pluck and spirit of their fathers they would assuredly incarcerate him from doing any more mischief as their fathers laid hold of and incarcerated Napoleon.

The REV. DR. R. R. KANE, of Belfast, said these feelings were uppermost among his countrymen—the first was unutterable compassion for the victims; unutterable detestation of the oppressors; and unutterable surprise that the principal criminal's career had not yet been arrested. The present movement was not a mere agitation, but the spontaneous uprising of those who had learnt to value liberty for themselves and were anxious to secure life and freedom for their suffering fellow-Christians. (Cheers.)

The resolution was carried with enthusiasm.

The REV. DR. CHARLES BERRY, Wolverhampton, moved a third resolution, which ran as follows:—
“That this meeting appeals to all nations and to all creeds to succour the naked, homeless, and starving victims of Turkish oppression and misrule, and pledges itself to use its best efforts in support of the Duke of Westminster's Armenian Relief Fund, and to secure further pecuniary aid for the service of the benevolent agencies working under the auspices of her Majesty's representatives in Turkey, Greece, and Bulgaria.”
While joining in the expressions of support to Lord Salisbury, he thought a note of warning might not inappropriately or ungratefully be given to him. It was better to tell the man who to-day occupied a most perilous responsibility the whole truth than merely cover him with fulsome adulation, much as he might deserve it. This unanimity of opinion, while it gave Lord Salisbury a magnificent opportunity, placed upon him a tremendous responsibility. The resolution which he proposed might be called the operative resolution. He had just been shown a letter from the Foreign Office enclosing Consular reports from the districts in which Armenian refugees were now trying to live, fighting with cold and starvation. He was impressed with the simplicity, the directness, and the evident sincerity of these reports. They were not what some newspapers called hysterical and sentimental. They were coldly businesslike, and they told the story of how many Armenian refugees in this place and that were crowded into churches and other places that afforded even less efficient shelter from the cold, and were living as best they could in many places on 2d. a day.

The MAYOR of DEVIZES seconded the resolution, which was heartily carried.

The last resolution was a vote of thanks to the chairman, which was proposed by SIR ARTHUR HAYTER and seconded by the MAYOR of NEWCASTLE-ON-TYNE, and cordially passed.

The BISHOP of ROCHESTER made brief acknowledgment, and "God Save the Queen" was sung as the audience dispersed.

The following communication has been received by Mr. Carvell Williams, M.P., from Lord Salisbury's private secretary :—

“ Foreign Office, Oct. 16, 1896.

“ Sir,—I am directed by the Marquis of Salisbury to acknowledge the receipt of your letter of the 5th inst. enclosing a protest from the Baptist congregation of East Kirkby against the alleged inaction of the European Powers in regard to the Armenian massacres.

“ With reference to the hope expressed by you that her Majesty's Government will make known to the public the actual position of this question I am to say that Lord Salisbury regrets that he is not in a position

to speak freely on the matter to which you refer, as if he could do so he might have an opportunity of removing some misapprehensions which appear to prevail in regard to it.

“ But as Great Britain is taking no isolated action at Constantinople there are obvious objections to his speaking freely on the subject which would not exist if this country were acting independently of the other European Powers.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.”

The following letter has been addressed by Mr. Bryce to the Berlin journal *Die Nation* :—

“ October 9, 1896.

“ Dear Sir,—In reply to your letter, let me say that two things in the attitude of public opinion in Germany have caused surprise and concern to the friends of Germany in England. One of these is the suspicion expressed by a large section of the German Press regarding the present movement on behalf of the Armenian Christians. This movement is attributed to some selfish and crooked political motive on the part of England. I do not deny that the conduct of England in Eastern affairs has in the past been sometimes marked by selfishness. In 1878 it was, in my opinion, both selfish and shortsighted. The present movement, however, is entirely disinterested. Its only object is to stop the perpetration of horrible cruelties and to rescue a Christian race from extermination. It has not been started by the Government, and has been not very welcome to them. Those who have been most prominent in it are the same persons who were opposed to the Eastern policy of Lord Beaconsfield and (like Mr. Gladstone) condemned the acquisition of Cyprus. They are the persons who have been foremost in blaming the expedition into the Transvaal last December, and many of them disapprove the British occupation of Egypt. On the other hand, that section of the Press and the public in England who advocate a forward and aggressive policy are the persons who have shown least sympathy with the present agitation or have opposed it. In a word, the movement has been absolutely spontaneous and purely humanitarian, with no ulterior political aim.

“ The second thing which we have observed with

regret is the comparatively slight interest which the German people, and in particular the great religious communities, seem up to the present to have shown in the sufferings of an ancient Christian people who are being exterminated on account of their religion. Over 60,000 Armenian Christians have been killed within the last 12 months and as many more destroyed by famine through the destruction of their houses and their stores of food. Many have been put to death with frightful tortures. Thousands have been forced to renounce their Christian faith, and thousands have perished as martyrs because they refused to renounce it. There is no doubt whatever about the facts. They have been fully described by trustworthy witnesses, including the American missionaries and European Consuls. Our Parliamentary Blue-books are full of them. Neither is there any doubt that these massacres were in almost every instance unprovoked. They were carefully planned and organized by the Sultan and the gang of rascals who surround him, through whom, and no longer through his Ministers, he governs his empire. It seems strange that the news of such cruelties, perpetrated at the end of the 19th century by a Government responsible by treaty to the six Powers for the protection of its Christian subjects, should not have evoked from the German people a general cry of indignation and roused them to see that the powerful influence of Germany was exerted to secure the cessation of such horrors. We are forced to suppose that the facts have not yet been fully brought to the knowledge of your countrymen, whose generous hearts would surely respond to the cry of the oppressed. We understand the delicate international position of Germany to which your letter refers, and have never expected that Germany, whose interest in Eastern affairs is only an indirect one, would take any step to bring this question to a crisis. We know that Germany desires the maintenance of European peace. England desires it no less heartily. But we hold that the Powers which signed the Berlin Treaty are bound in duty and honour to do all they can to save the remnant of the Eastern Christians. We think that the best way to effect this object is to depose the Sultan who is the author of these massacres, and we believe that the influence which Germany might exert in this direction would diminish the danger of a European war, which seems almost inevitable if the Sultan is allowed to persist in his mad and wicked course.

"I write as one who has always had a warm feeling for your country, for I studied in a German University and have many valued friends in Germany. I lived in Germany before 1866, and learnt not only to admire German intellect, but also to sympathize heartily with your great movement for national unity. The coolness which, as your letter observes, has arisen in Germany towards England is regretted by many Englishmen, who think that there need be no real conflict of interests between the two countries, and that Africa in particular is wide enough for both. It is especially regretted at a moment when we had hoped that your people, with their ancient love for justice and freedom, would have joined us in demanding that the Governments of both countries should act together in the effort to rescue from slaughter and martyrdom the unhappy victims of the Turk.

"I am, faithfully yours,
"JAMES BRYCE."

THE ARMENIAN QUESTION.

The Duke of Westminster having expressed a wish that the Bulgarian Government should be thanked for its humane action in receiving the Armenian refugees, and an assurance having been given that efforts will be made to raise in this country funds for the sustenance of these refugees, communications have been opened up with the Foreign Office on the subject. The following letter has been addressed to the treasurer of the Armenian Relief Fund :—

“ Foreign Office, Oct. 21.

“ Sir,—I am directed by Lord Salisbury to acknowledge the receipt of your letter of October 20 on the subject of the relief of destitute Armenian refugees in Bulgaria. I am to state in reply that her Majesty's Agent and Consul-General at Sofia has been instructed by telegraph to ascertain whether the Bulgarian Government will consent to make satisfactory arrangements for supervising the distribution of relief.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.”

In a leading article on the St. James's-hall meeting which appeared in *The Times* of October 20, we commented upon “ Professor Ramsay's remarks upon ‘ the sin of the Sultan's Armenian mother.’ ” Professor Ramsay writes to us to point out that he did not make use of this expression, and we regret that we should have attributed it to him. The following is a full report of the passage in which Professor Ramsay alluded to the Sultan's birth :—“ It is not the least among the crimes for which the Sultan must answer at the bar of history and the judgment seat of God that he has set the worst class of Turks above the best, trampled on every germ of progress among them, rejected the advice of his wisest Ministers—in short, that he has been the evil genius of the Turkish people, driving them to ruin by a policy which he has carried out for years with that industry and tenacity of purpose which he inherits from his Armenian ancestry. Already in 1880, when I first landed in Turkey, there was current one of those prophecies which express the judgment of the people on their rulers (and which often by the popular belief in them tend to bring about their own fulfilment) that Turkish power was to end with an Armenian Sultan, and this was the Armenian Sultan. It is the hard fate of the unfortunate man that the first and tenderest relation of a son to his mother has been in his case an education in hatred—the bitter hatred which a renegade felt for her own people and her former religion ; and his Armenian virtues of industry and strong religious feeling have been perverted from infancy to make him a greater power for evil. That prophecy, expressing the Moslem judgment on him already in 1880, strengthened the distrust and fear that he has always felt for his Turkish subjects, and has helped to keep him always crouching in terror behind his Palace walls.”

A mass meeting of the inhabitants of Islington was held last night at the Northern Polytechnic Institute, Holloway-road. The Rev. W. H. Barlow, the chairman

of the vestry by whom the meeting was called, occupied the chair, and was supported by Mr. B. L. Cohen, M.P., and Mr. T. Lough, M.P., as well as by a number of local clergymen and Nonconformist ministers. Mr. T. Osborn moved and Mr. Raison seconded the following resolution :—“ That this meeting, representing all shades of political and religious opinion in Islington, emphatically condemns and protests against the atrocities inflicted by the Turks upon the Armenians, and assures her Majesty’s Government of cordial support in any measures they may adopt to bring these massacres to an end and to prevent their repetition.” Mr. Lough, M.P., who has just returned from a visit to Russia, said his tour in that great country had proved to him that the animosity which existed in England against Russia did not exist in Russia against England. The Russians looked back to the old friendship between the two countries and had forgotten the Crimean war. An amendment was moved, urging that, if necessary, England should put an end to Turkish rule single-handed. This proposal was lost by a small majority. A further amendment, urging the concerted Powers of Europe to take joint action in settling this question, was also lost. The original resolution was carried, and a collection was made for the Armenian Relief Fund.

THE ARMENIAN QUESTION.

Lord Salisbury has caused the following letter to be addressed to the treasurer of the Armenian Relief Fund :—

“ Foreign Office, October 24, 1896.—Sir,—I am directed by the Marquis of Salisbury to inform you that according to a telegram which has been received from H.M.'s agent at Sofia, the Bulgarian Government propose that arrangements should be made for the supervision of the work of relieving the Armenians at Varna and Rustchuk by the Prefects and British Vice-Consuls at these places, who, it is suggested, should join the local committees. I am, &c., T. H. SANDERSON.”

At Christ Church, Westminster-bridge-road, last evening, the Rev. F. B. Meyer announced that in addition to the two homes already opened at Hampstead for the reception of Armenian refugees, the relief committee, of which he was chairman, would probably open another this week. They were expecting a large number of Armenians to land on these shores any hour, they having been refused admittance to the United States, and the committee had thoughts of establishing an Armenian colony for them here if necessary.

The response to the further appeal on behalf of the Armenian Relief Fund has enabled the Duke of Westminster to place £5,000 at the disposal of her Majesty's Agent and Consul-General at Sofia for the immediate necessities of the destitute Armenian refugees from Constantinople.

THE ARMENIAN QUESTION.

Last night Canon Gore preached, at St. Andrew's Church, Holborn, at the anniversary service in connexion with the Anglo-Armenian Association. The sermon was preceded by the hymns "Onward, Christian soldiers," and "The Church's one Foundation," and was followed by the hymns "For all the saints who from their labours rest" and "Sing praise to God Who reigns above." The lesson was read by the Bishop of Aberdeen and Orkney (the vice-president of the association), and the Bishop of St. Andrews and the Bishop of Rockhampton also took part in the service. Among the congregation were Sir Lewis Morris, Mr. J. Bryce, M.P., and Mrs. Bryce, Mr. F. S. Stevenson, M.P., Mr. Channing, M.P., Lady Haytor, Mr. G. W. E. Russell, the Archpriest Isaiah, Professor Teheraz, Canon Barker, the Rev. H. R. Haweis and Mrs. Haweis, the Rev. the Hon. J. G. Adderley, Mr. Krakedian, and Mr. Edward Atkin (the secretary of the association). Taking for his text Jeremiah xxi., 12, the preacher remarked that they had met there that night to consider a situation which was unique. The most ancient of national Churches, which had for centuries been the victim of every sort of violence and outrage, had for the last few years been subjected, with no alternative but apostasy, to the scourge of a persecution which was nothing less than devilish. It was acknowledged to be a persecution organized from above, for which the Porte was responsible. What added to the horror, what gave it its special significance for those present and for the Christian Church, was that there were three nations which at the present time pre-eminently shared the responsibility for the catastrophe, and those were the three nations which were in closest relation to the three branches of the divine Church of Christ—Austria, Russia, and England. These three nations sat still while their Christian brethren were being extirpated—sat still and, with a superabundance of force at their disposal, did nothing. Englishmen, among the nations of Europe, had pre-eminently and alone set themselves to maintain the tottering power of Turkey, which would have fallen again and again but for this country. They had acted in this manner because they had supposed it was contrary to their political interests to allow Russia to acquire power in that corner of Europe or to approach Constantinople or the sea. They had had great experience of the result of this traditional policy between the Crimean war and 1878, when England nevertheless again intervened, and also took upon herself special responsibilities. This policy at the present moment found very few vindicators, and it was recognized that England's present political isolation was very largely owing to it. This country destroyed in 1878 the best chance—the only chance—that the Christian population of Turkey had of having their safety secured. The existing situation constituted a call from the Church, but they were met by objections, which he proceeded to dwell upon and answer. They were not, he afterwards remarked, claiming to dictate methods of policy, or talking about anything concerning party politics, but they were striving to stir up the conscience of the nation to an elementary Christian and moral sense of its duty. The first thing that they as a nation and as a Church had to do was to realize what their responsibility was, and to repent with the reality of repentance of that shameful past which lay round their necks. They must let the nations of Europe, and more particularly Russia, really understand that they had abjured and abandoned that policy which was represented by the Cyprus Treaty, and that England was ready to make sacrifices in regard to what she held in that eastern part of the world. They must not forget the Armenian Relief Fund, through which a great deal had already been done, and by generosity towards which the sufferings of hundreds of thousands might be alleviated. A collection was made

for the fund after the sermon, and the service closed with the Benediction.

Speaking at a Primrose League demonstration in the City-hall, Perth, last night, the Earl of Dudley, Parliamentary Secretary to the Board of Trade, said that at the present moment the feeling of most British men and women was one of repugnance at the barbarous and systematic massacres recently committed in Constantinople and in Asia Minor. There were some people who declared that this agitation might stir up popular passion which might force the country into a policy that would be dangerous to the peace of Europe. He was not one of those who took that view. He regarded the agitation as affording unmistakable evidence that the people of this country, though primarily commercial people, were not blindly dominated by commercial considerations. The spontaneous outburst of indignation proved that, while they readily recognized their own interests, inhumanity and injustice, suffering and wrong in other countries, always elicited a generous response from the people of Britain. It was useless and foolish to talk of armed intervention on the part of Britain. The Prime Minister had been bombarded by suggestions of a varied character and a fantastic kind, but they were indebted to Lord Rosebery for his outspoken and statesmanlike speech delivered in Edinburgh.

Canon MacColl, speaking last night at an Armenian meeting at Eastbourne, ~~referred to the recent speeches~~

of Lord Rosebery. Lord Rosebery said his policy was the policy of Lord Salisbury. He (Canon MacColl) happened to know that it was not. Throughout this great controversy there seemed to have been somewhat of an atheistical element in the reasoning of those who would bid England for the sake of British interests to stand aside. Lord Rosebery said in his speech at Edinburgh that England had one thousand British interests, and Armenia was only the 999th. Canon MacColl declared that Austria and Germany, and not Russia, were the great sinners in this matter. Austria wished to possess herself of Macedonia, Salonika, and Constantinople, and did not care a fig for the extermination of all the Armenians.

THE ARMENIAN QUESTION.

A deputation from the Armenians of London, headed by Mr. N. Nersessian, an Armenian notable from Persia, recently presented to the Persian Ambassador an address of congratulation on the occasion of the coronation of the Shah. Mr. Nersessian has just received from his Excellency the following letter, dated October 23 :—

“ Sir,—Having transmitted to Teheran the address you handed me on behalf of the Armenian community of London when I had the honour of receiving the deputation from them in May last, I beg to inform you that the address has been duly submitted to his Imperial Majesty my August Sovereign, and it has been appreciated by him as a gratifying proof of Armenian gratitude for the blessings their *confrères* enjoyed under the reign of his august father. I am commanded to convey to the Armenian community of London his Imperial Majesty's acknowledgments for this manifestation of good will, and to give them Royal assurance that the generous treatment which loyalty deserves will never be withheld from their *confrères* in Persia. I have the honour to be, Sir, your obedient servant, M. ALI.”

The committee of the Bible Lands or Turkish Missions' Aid Society has voted from their Armenian Massacre Relief Special Fund, of which Lord Kinnaird is the treasurer, £900 to 15 mission centres, as first instalments in relief of the winter distress, including Van and Egin; £200 being assigned to the last-named scene of the most recent massacre. A further sum of £800 has been devoted to four new orphanage enterprises, already commenced in Asia Minor towards meeting the needs of some of the 18,000 children whose fathers were victims in the late troubles. These grants complete a total of £5,800 distributed in relief work by the society. The treasury is now empty, but further aid is urgently necessary as the winter comes on, and Sir William Muir, vice-president, and Lord Kinnaird have jointly issued an earnest appeal, and they ask that contributions be sent to Rev. W. A. Essery, hon. secretary, at the society's office, 7, Adam-street, Strand, London, W.C.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Duke of Westminster has received the following reply from the Foreign Office in reference to the grant of £5,000 placed at the disposal of the Bulgarian committees formed for relieving the Armenian refugees in that Principality :—
“ Foreign Office, Oct. 31, 1896. Sir,—I am directed by the Marquis of Salisbury to inform you that her Majesty's Agent at Sofia has received a telegram from the British Vice-Consul at Varna reporting that in a few days it will be urgently necessary to provide shelter for the Armenian refugees there, and suggesting that perhaps two or three Turkish Khans might be hired for the purpose. The overcrowding at present is stated to be very great. In his last letter to Mr. Elliot, the Vice-Consul stated that 12,000 refugees had arrived at Varna. I am to add that a copy of your letter of the 26th inst., stating that the committee of the Armenian Relief Fund await Mr. Elliot's request for a grant of money, was sent to Sofia by post on the 28th inst. I am, Sir, your most obedient humble servant, T. H. SANDERSON.”

Dr. Clarke, who is now in Sofia, has been commanded to proceed to Burgas at once to provide for the housing, feeding, and clothing of the recently-arrived destitute Armenian refugees from Constantinople. The Armenian Relief Fund is bearing the expenses of this mission.

Lord Salisbury has communicated to the Duke of Westminster, chairman of the committee of the Armenian Relief Fund, the following extract from a report received from the British Vice-Consul at Rustchuk in reply to inquiries made by the committee as to the sum required for the relief of the destitute Armenian refugees :—

“ Rustchuk, Oct. 15, 1896. Sir,—Regarding the Armenian refugees arrived here, I have the honour to inform you that up to last night there have arrived from Varna by rail in all 3,000 persons. Of these 450 have been sent by steamer to Sjustria, 400 to Sistov, Nicopolis, Ratiore, and Lom Palanka, and 150 by road to Timovo, leaving here 2,000 persons. The Bulgarian Government have carried all free by rail, and most of those by river free in Government steamers. Those who went to Timovo walked. Most of the immigrants are porters, clerks, small shopkeepers, barbers, cooks, and such like. Of the 2,000 remaining here about 300 have found permanent employment, and about 1,200 are employed on work in the vineyards and out of doors generally, which may last for a month yet. Of the 500 who remain a good number are of the better class, and not yet a charge on the funds of the Relief Committee. On the initiative of the Government the city was divided into districts and a relief committee appointed, who made a house-to-house collection and obtained about 6,000f., which has been taken charge of by the municipality. The Government are said to have promised to add 1,000f. to it. All places are good enough for living in in fine weather, but when cold sets in I fear many places now inhabited will be found impossible, and we may have much distress during the winter, which is here long and very severe.—W. H. DALZIEL, Vice-Consul.”

THE ARMENIAN QUESTION.

The Marquis of Salisbury has communicated to the Duke of Westminster the following despatch received from Mr. Egerton, Her Majesty's Minister at Athens, relative to the formation of a relief committee in that city :—

“ Athens, Oct. 22, 1896.

“ My Lord,—I have the honour to acknowledge the receipt of your lordship's telegram informing me that the committee of the Armenian Relief Fund had granted a sum of £200 for the assistance of the refugees at Athens.

“ In accordance with the desire conveyed to me, I have formed a local committee under my own presidency, consisting of Mr. Corbett and Mr. Vaughan, Secretaries of Her Majesty's Legation, Mr. Maxse, Her Majesty's Consul at the Piræus, Mr. Dickson, Her Majesty's Vice-Consul at Athens, the Rev. Mr. Elliot, Chaplain to the Legation, Mr. Kalophaki, and Colonel Le Mesurier, C.B.

“ It is difficult to obtain an accurate estimate of the Armenians who have landed at the Piræus since the late troubles, but they would appear to exceed 1,000. Of these, 500, I am informed, have found work, while some 450 (350 of whom are destitute) are still without it.

“ In view of the strain put upon the resources of the Greek Government in providing food and lodging for the very numerous refugees from Crete, a large number of whom have not yet returned to their country, it will be difficult for them to do much to help the Armenians, and the distress during the winter is likely to be great.

“ In anticipation of this distress it would be very desirable that I should, if possible, be informed in good time whether the British committee will eventually be willing to grant a further sum for the relief of the Armenians at Athens.

“ I have, &c.,

“ E. H. EGERTON.”

A further grant of £500 has been made from the Armenian Relief Fund for Athens.

The Duke of Westminster has received the following further donations at Grosvenor-house to the Armenian Relief Fund :—£150, citizens of Glasgow, per Mr. T. Nicol, City Chamberlain ; £120 0s. 4d., offertories, St. Peter's, Eaton-square, per the Rev. T. Storr ; £86 11s. 9d., Wimbledon churches, per the Rev. H. W. Haygarth ; £80, Calcutta A.R.F., second instalment, per Mr. A. Stephen ; £75, Tunbridge Wells A.R.F., per the town clerk ; £66 19s. 6d., West Ham A.R.F., per the Mayor ; £60, Bristol A.R.F., per Mrs. Robeson, treasurer ; £51 10s. 11d., Anglo-Armenian Association (anniversary service, St. Andrew's, Holborn), per the Rev. H. Blunt ; and other smaller sums.

Last night a well-attended public meeting was held at the Paddington Baths "to protest against the treatment of the Armenians in Turkey and to aid the Armenian Relief Fund." The chair was taken by the Rev. W. Abbott, who was supported by Mr. T. G. Fardell, M.P., Mr. Albert Spicer, M.P., the Rev. Dr. Clifford, the Rev. Dr. Leach, Sir George Harris, and Mr. W. Urquhart. The Rev. E. A. Stuart moved the following resolution:—"The residents of Paddington, representing all political and religious opinions, in meeting assembled, desire to protest in the cause of humanity against the horrible atrocities committed upon the Armenians throughout the Turkish Empire, and would assure the Marquis of Salisbury that his lordship's efforts to secure the concurrence of the Great Powers of Europe in the adoption of means to prevent a continuance of such outrages upon civilization are viewed with their warmest approval, and will, they trust, be continued until, by the united action of the Powers, the possibility of such crimes being perpetrated in the future will be effectually prevented." The Rev. S. Singet seconded the resolution, which was carried, amid cheers, with only four dissentients. Mr. Albert Spicer, M.P., moved a resolution authorizing the chairman to forward to the Duke of Westminster (as chairman of the committee of the Armenian Relief Fund) the proceeds of the collection. This was agreed to, and a vote of thanks to the chairman brought the proceedings to a close.

THE ARMENIAN QUESTION.

Mr. Gladstone has replied as follows to a notification sent to him regarding the relief and settlement of Armenian refugees in Bulgaria, for which £50,000 is required :—

“ Penmaenmawr, Nov. 5, 1896.

“ Dear Sir,—I am much gratified to hear of the hospitable reception accorded by the Bulgarian people and their Government to the distressed Armenians, for it is not always that those who have suffered abound in compassion to those who suffer still. The cause of the oppressed races is our cause, and this sympathy testifies to a truth of wide application. If the deplorable and disgraceful apathy of the European Powers (for such it seems to be) is still to continue, yet it is something to save a fraction, and even a small fraction, from misery.

“ Believe me very faithfully yours,

“ W. E. GLADSTONE.

“ The Secretary, Armenian Relief Fund,
“ Grosvenor-house, W.”

The Marquis of Salisbury has addressed the following letter to Mr. Edward Atkin, who has privately acted for the relatives of Mr. Hosesp Gulesian during that gentleman's incarceration in Marash Prison :—

“ Foreign Office, Nov. 5, 1896.

“ Sir,—With reference to your letter of August 14 last I am directed by Lord Salisbury to state that her Majesty's Ambassador at Constantinople instructed Mr. Catoni, the Acting British Consul at Aleppo, to give what assistance he could, unofficially, with a view to obtaining the liberation of Mr. Gulesian from gaol at Marash.

“ Mr. Catoni has now informed Sir P. Currie in a despatch, dated October 10, that this object has been attained, and that about 30 Armenian prisoners, among whom was Mr. Hosesp Gulesian, have been released from the Marash Prison.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.

“ Edward Atkin, Esq.”

The Duke of Westminster has received a communication through the Foreign Office from Mr. Egerton, her Majesty's Minister at Athens, who is president of the Armenian Relief Committee there. The communication is in the form of a preliminary report to Mr. Egerton from the committee. It states that on the arrival at Athens after the recent troubles of the first refugees a committee was formed among the small Armenian colony there with the object of affording temporary relief to the destitute. The members of this committee were all poor men, and soon came to the end of their resources. On October 5, finding themselves penniless, their president appealed to her Majesty's Legation for assistance. In answer to a telegram from the Legation, the Armenian Relief Committee in London granted £200 for the assistance of the refugees in and about Athens. A sum of 550 drachmas was advanced to provide for immediate wants, and the new committee was formed to superintend the arrangement of further relief. The number of Armenian refugees at present in Athens and its neighbourhood is about 365; they are without the means of subsistence, and for the most part without possessions of any kind beyond the clothes on their backs. The committee are unhappily confronted with the perpetual difficulty that some 350 or 400 persons, by far the larger number of whom are able-bodied men, are dependent upon charity for their daily bread. Not that they are unwilling to work—on the contrary, they are willing—but because no work is available for them.

The daily dole of 60 cepta per head has been reduced to a dole of 60 cepta every two or three days. The expenditure under this head—from whatever source it may be drawn—amounts on an average to £2 10s. a day, and the greater part of it has, from lack of other funds, been defrayed out of the £200 sent from England. Since the committee has been formed energetic efforts have been made to get the original Armenian Committee to bestir itself and collect funds, but so far, owing to the state of the Greek laws regarding mendicity, without much success. In the meantime, the members of the committee have collected what they could. Every effort will be made to collect more money, but the committee is always confronted with the difficulty that from day to day it may be called upon to provide the money necessary to keep the refugees from starvation. The sum wanted for this purpose is, it is true, less than 2d. per head per diem, but even this modest sum is a serious drain on the committee's resources. Since the committee has been formed 99 Armenians have been sent to work on the railway and elsewhere; three families (16 persons in all) have been put in the way of gaining a livelihood; two men have been placed in domestic service; many have received gifts of mattresses, blankets, clothing, &c., and the whole body of 350 destitute persons has been kept alive for more than a fortnight. This has been done through the immediate instrumentality of the committee, at a cost (including the payment of past debts) of about £90, £70 of which has been taken from the £200 sent from England. It is hoped that in the future the expenditure of the daily dole may be reduced by finding employment for those at present without work, and that voluntary contributions will further reduce the strain on the fund. The influx of Armenians seems for the present to have ceased. On the other hand, some who were not originally destitute have come to an end of their resources. The report is signed for the British committee at Athens by Mr. Vincent E. H. Corbett.

An anonymous gift of £500 was received yesterday morning from Wales for the Bulgarian settlement scheme of the Duke of Westminster.

THE ARMENIAN QUESTION.

Mr. Frederic Harrison, addressing a crowded audience last night at Newton-hall, Fetter-lane, on the Armenian question, said that separate action by Great Britain for the protection of the Armenians was too ludicrous to be discussed in formulating any rational policy after the plain declarations of France, which meant France *plus* Russia. We must loyally accept the decision of the Treaty Powers, and not violently seek to disturb the Treaty of Berlin. To talk about the English fleet forcing the Dardanelles was nonsense. That fleet might, it was true, reach the Sea of Marmora; but how could it get back or be supplied with coal while there? It did not follow that nothing could be done by combination of the Great Powers. But the combination must be a real and not a sham one; it must be a combination especially of Russia, France, Austria-Hungary. It was no use seeking any settlement by evoking promises of reform from the Sultan. The Sultan would promise the Great Powers anything and grin the moment the backs of the Ambassadors of those Powers were turned. The agreement must be a real one. There was a European coalition in 1827, and the independence of Greece was the result. Since 1849 the policy of England had been to support Turkey against Russia, to checkmate all Russian policy. There was now, however, a necessity for a new policy, and the basis of that new policy must be twofold—entire abandonment of anti-Russian policy, and the qualified maintenance of the *status quo*. The two things were not incompatible. England had really no national interest in thwarting Russia in the Mediterranean or in Asia Minor. No doubt other Powers had a real interest. Austria, France, Italy, were deeply interested as Mediterranean Powers. But Great Britain had really no strategic interest in the Mediterranean. Not only Egypt, but Malta, Alexandria, and even Gibraltar were a source of weakness to England, and not of strength. They were white elephants to us. But that was not the point. The real point was that the policy that had prevailed now for 50 years of opposing Russia in the Levant and Asia Minor—the policy of Lord Stratford de Redcliffe, of Palmerston and Beaconsfield—was now impossible. It did not, however, follow that everything they did was wrong at the time. But their policy was now obsolete, unachievable, and impossible. If Russia were to be kept out of the Bosphorus by England single-handed, say for an indefinite time or even for a generation, well, we had better at once proceed to double the British Army and treble the British Fleet, which was an absurd demand. The whole policy of fighting Russia step by step must be given up, and this did not mean handing over to her Constantinople, the crown of Eastern Europe. That was the affair mainly of Austria, France, Italy, and in the last degree of Greece, Bulgaria, Serbia, and all the rival nations of the Balkans. That was their affair, and it was fully clear now that they were not at all prepared to hand over Constantinople to Russia and make her supreme mistress of the East. It was also perfectly clear that Russia herself was not in the least ready or prepared to make any effort to grasp that position. Our policy was to support the other Great Powers on general grounds of European peace whilst wholly and for ever renouncing our anti-Russian policy of 50 years and any strategic interest in the Mediterranean. We had to renounce our anti-Russian policy on the one hand and our anti-French policy on the other. To conciliate France he was not prepared to say that we should march out of Egypt to-morrow bag and baggage. The question was not one of "scuttling," as rabid jingoës would say.

It was a question of putting our occupation of Egypt, which in its origin was a fiat burglary and was yet a precarious holding without a trace of international sanction or European assent, on a legal, an honourable, a regular basis. If we were once on comfortable terms with Russia and France the European concert would exist again, and all things might be settled shortly. Austria-Hungary would only be too glad to come in, and Italy too, for what she was worth, and if Germany did growl she would certainly not oppose. (Laughter.) The European concert would then exist, and as to Turkey, it could do anything it chose in relation to that mis-governed empire. (Cheers.)

THE ARMENIAN QUESTION.

The secretary of the Armenian Relief Fund has received the following letter from Sir Arthur Hayter, who is the representative of the committee of that fund in Bulgaria :—

“ Grand Hôtel de Russie, Varna, Nov. 30.

“ Sir,—We have arrived here from Rustchuk. The Vice-Consul here, Mr. Brophy, received us very kindly and is doing all in his power to assist the immigrants. Send all great-coats and blankets, carriage paid, to him, addressed ‘ British Consulate, Varna.’ They will be wisely used and distributed to other towns. Miss Fraser, who was formerly at Van, is working here with great effect, and is an excellent organizer. Major Surtees has gone to Shumla, which is in need of more money and clothes. I am sending 300 pairs of shoes there to-day. For Varna, at least £150 a week will be required to support existing scale, and this must be increased soon, as more refugees are arriving in consequence of the reports of good treatment sent by the refugees to those left behind in Constantinople. We have specially looked after the refugees in the quarantine barracks, and those scattered through the town in lodgings. They are most grateful for all that is being done to befriend them. I am collecting statistics for the purpose of framing a report. The Bulgarian Government is behaving most humanely, and I am going to Sofia as soon as our inspection of all the depôts is completed.

“ Yours faithfully,

“ ARTHUR D. HAYTER.”

The Bishop of Hereford presided yesterday afternoon at a meeting of the Armenian Martyrs' Memorial Committee. He stated that in the spring of the present year a few friends consulted as to how they might raise a memorial to the men, women, and children who had suffered martyrdom in their mountain homes and in the streets of Constantinople, under circumstances of unspeakable cruelty and infamy. These were members of the most ancient of national churches, who had borne witness for the faith, and were deserving of being commemorated in this land. A suggestion that Hawarden Church should be selected met with unanimous approval, and the parishioners at their Easter vestry meeting expressed their willingness that a window in the church and a stone cross in the churchyard should record the fact of the terrible deaths of tens of thousands of the Armenian Christians in Turkey. Mr. Edward Frampton was thereupon commissioned to prepare a design, and he had produced an appropriate one of singular beauty, which had been approved by the rector of Hawarden, and the window, now nearly finished, would be placed in position before the end of the month. The secretary read the report, in which it was suggested that, if convenient to Mr. Stephen Gladstone, the Feast of the Epiphany (January 6) would be a suitable day for dedication. The text over the figures of St. Bartholomew and Gregory the Illuminator would be in Armenian, and they felt that the choice of the words should be left in the hands of that veteran parishioner of Hawarden, whose sympathy for the victims of the Sultan had been manifested to the whole world. As regards the cross, it would be proceeded with in the spring, and so strong was the desire of some friends in the United States to be associated with that part of the memorial that a block of stone hewn from an American quarry would form a portion of the base. A richly-worked frontal for the Communion table would not be ready for presentation before Lent. It was of interest to record that these memorials of the Armenian martyrs were not being confined to Hawarden, and plans for windows had already originated in other parishes. It was unanimously agreed to ask the rector to consider the date proposed, and to invite the Bishops of St. Asaph and Rochester to take part in the dedication service.

THE ARMENIAN QUESTION.—The Duke of Westminster has received through the Foreign Office the following from Sir Philip Currie :—“ Constantinople, Nov. 17, 1896. My Lord,—I have the honour to transmit to your lordship extracts from letters addressed to me by Mr. Whittall, president of the Armenian Relief Committee, giving an estimate of the sums that will be required to provide adequate relief during the coming winter. I believe that the figures given by Mr. Whittall are the result of careful inquiries and are based on information received from the most reliable sources—I have, &c., PHILIP CURRIE. The Marquis of Salisbury, K.G.” The extracts referred to by Sir Philip Currie are as follows :—“ Mr. J. W. Whittall, to Sir Philip Currie, Nov. 11.—Asiatic Provinces Relief Depôts. We have put all our sources of information together, and arrived at the conclusion that to relieve the destitute Armenians in the interior provinces in the sense of keeping body and soul together till spring will require at least £100,000. This sum will cover bread and food rations, also some clothes and bed coverings, implements and artisans’ tools, and in the case of the manufacturing districts materials for manufacturing. Primarily the intention is to preserve life during the winter, but undoubtedly the additional result will be that several thousands will be so set up as to be enabled to look after themselves next year. I trust your Excellency will see your way to making an appeal. Nov. 17.—Constantinople Relief.—I have been requested by the Executive Committee for Constantinople Armenian Relief to respectfully call your Excellency’s attention to the necessity for increased remittances for relief purposes if the present work is to be kept up after next month. We have barely sufficient in hand out of the £3,000 already granted to keep up the work for four weeks longer on its present scale, and we fully foresee that the amounts required when the winter sets in, for the mere purpose of food and firing, will very largely exceed those now being distributed. The misery is so awful that it cannot be described, and the estimate of £15,000 previously conveyed to your Excellency will be actually required. We venture to hope that your Excellency will make a further appeal in this matter to England.”

ARRESTS OF MUSSULMANS IN CONSTANTINOPLE.
—Our Constantinople Correspondent writes under date December 3 :—“ In the domain of incident the last few days nothing has arisen but the arrests of certain persons selected by the secret police for denunciation as holders of the ‘ Young Turkey ’ creed. The interrogation of these persons was intrusted by the Sultan to Izzet, whose judicial experience qualifies him for that sort of work. In no case was any illegal act brought home to the prisoners beyond that of having expressed their preference for a different system of government from that which now exists, and which, in the opinion of the Osmanli in general, threatens their race with political extinction. But Yildiz holds that the thoughts of man may only run in one groove, from which any deviation is treasonable. So Izzet discovered traitors in most of the 17 men who were brought up for examination before him, and the Sultan, acting upon the judgment of his keen-witted familiar, despatched the lot to Barbary, thus beneficently ridding the country of men who had set the interests of the Osmanli above the personal preferences of Abdul Hamid, and who had not bowed the knee to Ahmed Izzet, the arch-priest of the mysteries of Hamidianism.”

THE ARMENIAN QUESTION.

Lord Salisbury has sent the following reply to a correspondent, who asked that a Parliamentary grant should be made, on the proposition of the Government, to the British Ambassador at Constantinople for the relief of starving Armenians in Turkey :—

“ Foreign Office, Dec. 22, 1896.

“ Sir,—I have laid before the Marquis of Salisbury your letter of the 12th inst., relative to the proposed creation of an international fund for the relief of the distressed Armenians, to which the Governments interested in the Armenian question would be requested to contribute.

“ Lord Salisbury regrets that the practice observed on previous occasions of a similar character does not justify him in applying to Parliament for a vote towards the relief of the Armenians.

“ His lordship remains of opinion that the matter is one for private charity.

“ I am, &c.,

“ T. H. SANDERSON.”

*MR. GLADSTONE ON THE
ARMENIAN QUESTION.*

Mrs. Gladstone's 85th birthday, which was quietly celebrated at Hawarden yesterday, was signalized by an event which has evoked interest far beyond the shores of Great Britain. This was the unveiling of a stained-glass window in Hawarden church to commemorate the "Armenian martyrs." The idea of putting up a memorial in England originated with a wealthy Armenian living in Russia, who has contributed many thousands of pounds towards the relief of his persecuted Christian fellow-countrymen. By him also was conceived the notion that the memorial should take the form of a window in Hawarden parish church—Hawarden no doubt being chosen in recognition of the very active interest which Mr. Gladstone has taken in the cause of the Armenians. The window, which is designed by Mr. Edward Frampton, is situated at the eastern end of the north aisle, close to the old St. Deiniol's altar, and surmounting the figures of St. Bartholomew and St. Gregory are the words "The noble army of martyrs praise Thee." In connexion with the ceremony of unveiling, special celebrations of the Holy Communion were held at 7 15 and 9 o'clock in the morning, the former being conducted by the rector, the Rev. Stephen Gladstone, and the second by the Rev. G. W. Hockley, one of the curates, the Bishop of St. Asaph being present. The dedicatory service was held later, and was attended by a large congregation. Prior to this latter service, however, at the rectory Mrs. Gladstone was presented with a portrait in oils of his Holiness Mighriditch I., the supreme patriarch of the Armenians. The portrait, which is by M. Theodor Axentoviz, Professor at the Imperial Academy of Art, Krakow, had been subscribed for by the Armenians in India and the Straits Settlements, and the deputation who attended to present Mrs. Gladstone with the work included the following members of the Council of the Anglo-Armenian Association, in addition to Lady Stevenson and Mrs. F. S. Stevenson:—Mr. F. S. Stevenson, M.P., president; Rev. Professor J. Agar Beet and Dr. Calantarians, vice-presidents; Mr. C. E. Schwann, M.P., treasurer; Rev. W. E. Cockshott, chaplain; and Mr. Edward Atkin, hon. secretary. Mr. and Mrs. Gladstone were accommodated with seats in front of the portrait, and the company included Mrs. Drew, Miss Helen Gladstone, Rev. Stephen and Mrs. Gladstone, the Bishop of St. Asaph, and the local clergy.

Mr. STEVENSON, M.P., in introducing the deputation, said it was the earnest desire among Armenians throughout the world that Mrs. Gladstone, as the wife of the foremost champion of an oppressed race and persecuted faith, should possess a portrait of the spiritual head of that Church and of that race, who had passed, like so many other clerics of his Church, through periods of suffering and bitter affliction and who had now been elected by his people to occupy the throne of St. Gregory and was able in security beyond the pale of the Sultan's rule and under the protection of the Tsar, to watch over the welfare of the time-honoured body over which he presided. If we in this country had been so deeply moved by the sufferings of the Armenians in the Turkish Empire, what must be at this time the feelings of the head of their Church, who beheld, not from afar, the outrages and massacres to which so large a portion of his flock was subjected and which the civilized world had as yet not been able to prevent? With every good wish to Mrs. and Mr. Gladstone on the present occasion, and in the fervent hope that they might be spared to witness the dawning of a brighter day for the land and the people in which they both took so deep an interest, he begged to introduce the deputation.

REV. PROF. J. A. BEEB then addressed Mrs. Gladstone. He said he had the honour to ask her to accept from the Armenian subjects of her Majesty, residing chiefly in India and the Straits Settlements, this portrait of the head of the Armenian Church as a small token of their deep gratitude for Mr. Gladstone's sympathy with their nation in the deep and dark night of their sorrow. They had heard of Mr. Gladstone's sympathy with victims of oppression in Italy, they knew of his splendid services for the Bulgarian people in the great crisis of their history, and they knew also that to a very large extent the recent uprising of the English people on behalf of the Armenians had been stimulated by Mr. Gladstone's noble words. As a representative of the Nonconformists of England he wished to express first their deep sorrow that the British Government had been unable to protect people whom it was under every moral obligation to protect and he would like to say, on behalf of the English Nonconformists, that their reverence and affection for Mr. Gladstone was not so much because of his brilliant abilities, but because of the high moral character which had lifted up statesmanship and politics on to the high level of the service of Christ and the service of mankind. He might also say that during a recent visit to the United States and Canada he found Mr. Gladstone's name on every lip as the one Englishman, the one English statesman, who had won the respect and confidence and enthusiasm of our kinsmen across the Atlantic. Mr. C. E. SCHWANN, M.P., treasurer of the Anglo-Armenian Association, having also spoken,

Mr. GLADSTONE, in acknowledging the gift on behalf of Mrs. Gladstone, said :—My immediate duty is to thank you all in the name of my wife for the great kindness which has prompted your conduct upon this occasion, and to say how much interested we are in receiving this gift at your hands. It is a gift which we shall value very highly both as—I may say, in the first instance, so far as I have been able to examine it—a work of art and still more, and much more, in connexion with the circumstances which have called forth these proceedings. We rejoice to meet, assembled together here, the representatives of many forms of opinion—in point of fact, as far as religious opinion and profession are concerned, I may say before you, my Lord Bishop, in particular, that I have been struck on the present occasion by a unanimity altogether unexampled (hear, hear) in the great national movement on behalf of the Armenians in this respect, that it has been a movement inspiring in an equal degree persons of every religious profession (cheers), upon the very broad ground of humanity, and I must say upon the ground also of our Christian profession. We have all felt, and, I think I may venture to say, felt as one man, that this was in reality a cause of the highest interest, both human and divine. (Hear, hear.) Well, my Lord Bishop and gentlemen, we must not conceal from ourselves that for the moment we appear to have failed. You have kindly spoken of my small exertions in this matter, and you have not so called them as you might have so called them with justice. The burden of years and the retirement from public responsibility have greatly narrowed undoubtedly the very limited and humble tribute that I have been able to offer to the cause. Your appreciation of it I feel to be altogether beyond what it, in itself, deserves. Gentlemen, as I say, upon the face of the question it appears as though we had failed, not, certainly, in stirring the heart of the people of this country, for the heart of the people of England has been stirred as the heart of one man (cheers), and none of the chilling suggestions that have been tendered to them, here and there, in this quarter or in that, so far as I have

been able to discern, have acted in the slightest degree upon the national feeling, which remains exactly what it was. But though the English people are a great factor in every public question and are a great moral force in the world, still the direction of the world's affairs is not in our hands, and it has been beyond our power to do more than give utterance to convictions profoundly entertained. We have not been able to act, as we have desired to act, upon the six Powers of Europe; but, gentlemen, in the face of all the discouraging circumstances which present themselves to act upon the surface, I must own to you that, although I have passed—long passed—the time of life for sanguine dreams, yet there remains in me with regard to this Armenian question an inextinguishable hope. (Cheers.) Yes, and I would almost venture to say, from the extremities of apparent defeat I draw the suggestion of consolation for the future. These iniquities have been too great, too vast, too profound. They have been too terrible an exhibition of the rage which in the providence of God is sometimes permitted to the powers of evil in the affairs of this world to be ever effaced from the record of the past, a record of the past which will be fruitful in the future. (Cheers.) That weight of disgrace, which I have said a hundred times—I never attempt to partition it; I cherish the hope that the Government of my own country will prove not to be chargeable with a main share of it; I firmly cherish that hope; I might almost say I believe they will not—that weight of disgrace, which as I have been obliged to say a hundred times, now lies upon the shoulders of the six Powers of Europe, representing the chief moral force, the chief physical force in the world, is, I think, too great to be borne. The human conscience and the human understanding will revolt against it. (Hear, hear.) These things that have been done, depend upon it, cannot be forgotten. Movement there must be in some shape or another, and it is quite true that down to the present moment the career of that Sultan whom I can call nothing but the greatest assassin in the world—the career of that Sultan has been a triumphant career. But all those triumphs of wickedness and iniquity are doomed to be shortlived, and the council of Providence retains the means and retains the faculty of judging when an end shall be put to the prevalence of those iniquities. I have a strong persuasion, though I am unable, I admit, to support it by any weight of evidence that can be satisfactory to other minds—I have a strong persuasion, though we have not reached the close of these terrible and thus far, I must say, most lamentable and disgraceful proceedings, that there is a better day in prospect, that iniquity will not go unpunished, that every human interest, every prudential consideration, must combine with the action of the Christian conscience to bring the light of Europe to bear upon the question of a remedy for these terrible occurrences. I commend these topics of comfort, gentlemen, to your reflection, as those which I find myself unable to expel from my own heart, and the very time when our poor, humble labours appear to remain wholly without fruit may be the time when we have reached the eve of a better day, the moment for whose dawn the Almighty retains in His own wise hands the power equally with the right to determine. (Cheers.)

The REV. FATHER ISAACS, Armenian priest in Manchester, next addressed the company, stating that it was a source of joy to the Armenians to know that they had such sincere sympathizers and Christian friends in this country, amongst whom Mr. Gladstone continued to occupy the chief place.

This concluded the proceedings at the rectory.

For the dedicatory service the parish church was well filled, but not inconveniently crowded. Among the earlier arrivals were the Duke and Duchess of Westminster, Mr. and Mrs. Gladstone, Mr. Herbert Glad-

stone, M.P., Mrs. Drew, Miss Helen Gladstone, Mrs. Stephen Gladstone, and Hon. Mrs. W. H. Gladstone, with her children. The clergy present included the Bishop of St. Asaph, Archdeacons Thomas and Richardson, and the Hawarden clergy, Revs. S. E. Gladstone, rector, G. W. Hockley, W. P. Williams, L. C. A. Edgworth, F. G. Hooges, C. Wreford, Harry Drew, and G. C. Joyce, Warden of St. Deiniol's Library. A procession of the clergy and choir was formed at the door of the church. The service, which was but a short one, consisting of the Litany and some special prayers, was entirely conducted by the rector, and the petition to the Bishop to dedicate the window was read in the chancel by Mr. Atkin, hon. secretary of the Anglo-Armenian Association. The Bishop then proceeded to the north aisle, where Mrs. Gladstone, escorted from her seat by Dr. Calantarients, duly unveiled the window. The Bishop then offered a special prayer after dedicating the window in the following words:—"In the name of the Father and of the Son and of the Holy Ghost we dedicate this window to the service and glory of Almighty God and to the holy memory of the Armenian martyrs." As the Bishop walked to the pulpit, the organist, Mr. R. W. Priugle, played "Oh Rest in the Lord" from Mendelssohn's *Elijah*.

The BISHOP of ST. ASAPH then delivered an address, taking as his text the 24th verse, 1st chapter, of Colossians (revised version), "Now I rejoice in my sufferings for your sake and fill up on my part that which is lacking of the afflictions of Christ in my flesh for His body's sake, which is the Church." He said,—The few moments during which I shall address you can, I take it, be most fruitfully devoted to recalling the meaning and the history of the window dedicated, to some mention of those whom it commemorates, and to some of the thoughts and lessons which it suggests. Let us begin with the superscription of the window. "The noble army of martyrs praise thee," or in its earlier and happier version, "The white host of martyrs praise thee." Two figures in that white-robed host are chosen for our eyes to rest upon. To St. Bartholomew tradition allots Armenia as his mission field, and the representation before us reminds us of this claim of the unwritten register. The second figure, St. Gregory, the illuminator, true disciple of the Epiphany, was first patriarch of the Armenian Church. Apostle and successor both bore martyr witness for Christ, whose Gospel the one first brought to and the other preached in Armenia. Centuries have rolled by since St. Bartholomew fell by the hands of those whose souls he sought to save, and we to-day enjoy the fullest Christian liberty and freedom in this land, won for Christ by the saints and martyrs of old; but still Armenia swells the martyr host, and the cry goes up for them that were slain for the Word of God and for the testimony which they held—"How long, O Lord, holy and true, dost thou not judge and avenge our blood on them that dwell on the earth?" As members of the Church of Christ, our hearts must go out in fullest sympathy to our brethren, called to endure these terrible sufferings. So far our sympathy has gone forth in speech and gift. Would that it had been possible that it could have gone forth in more than this! To-day's service and dedicated gift will, we pray, quicken, if need be, our sympathy for our fellow-Christians in Armenia. A persecuted race have not only to face the cruelty of the oppressor, but the doubts and misgivings of those who would be friends. It has been said that, while appeals for aid are being widely made, the wealthy members of the Armenian community in this and other countries have not helped according to their means. To that suspicion we can give some answer here to-day. The donor of this window is an Armenian merchant residing in Russia, who has, I am told, come to the rescue of his afflicted countrymen with prompt and noble generosity. A true instinct guided him in the selection of the form and place of the beautiful memorial which he has set up. It is well

that in this branch of the Catholic Church of Christ there should be a memorial of the unsurpassed sufferings of a Christian race, a memorial that will speak to the fact that many hearts in Christian England have been deeply stirred by the horrors enacted during the last few years. If, as I believe, such a memorial finds its most fitting place in England, in no spot in England could it be more fittingly placed than in this church, where worships one whose weight of years has not been allowed to abate his lifelong zeal for the oppressed. If the conscience of England, nay, of Europe, has been awakened in some degree to realize the responsibility of Christendom in this matter, from here has come the voice that quickened the awakening. And now we pass to those commemorated in this window--the Armenian martyrs. This is not the place to recite those horrors that throw a stain across the character of Christian Europe. Here and now our thoughts dwell upon those many well-attested cases of faithful Armenians who laid down their lives rather than renounce their faith. Amid all the security and comforts of our modern life, it is not easy for us even in imagination to realize the whole situation, the sleepless dread of the persecuted, of dishonour, worse than death itself, the bribe of apostasy. In Armenia the massacres have been so prolonged and so widely spread that the bare recital of the number slain is truly appalling. But if we measure these persecutions by the number of deaths and leave out the amount of suffering our estimate will fall far below the mark. The starving, homeless crowds of unarmed men and helpless women and children hunted like beasts of prey through the mountains, who can tell the full tale of their sufferings? When we read the record of the endurance and the constancy shown by these martyrs of a Church sometimes slightly spoken of, we are tempted to ask, How would the faith, the Christianity of our own land and Church, come out of such an ordeal? Of one thing we are sure, that the constancy of these martyrs to their faith is a sublime and ennobling spectacle. It is said that magnanimity in enduring pain for the sake of conscience is not of necessity an unerring mark of rectitude. At any rate, it is of all destinies that which most exalts those whom it visits, and bestows on their story an undying command over the hearts of their fellow-men; and those men who have laid down their lives for that faith are martyrs, not only for their country, but for the world, because they are martyrs for the truth. When we hear of our fellow-Christians in Armenia enduring the most cruel persecution and bravely facing death for the love of their Divine Master, we must all bend in reverence before the martyr's tomb. The words of the Apostle which I have taken for my text reveal the deeper meaning and purpose of such sufferings. St. Paul rejoices in his sufferings that he, Paul the persecutor, Paul the feeble and sinful, is permitted to supplement the afflictions of Christ. It is enough here to say that the words used for "afflictions" in this passage are not here, or elsewhere in the New Testament, applied to our Lord's meritorious sufferings and do not imply any propitiatory character; but there is a true sense in which Christians are partakers of the sufferings of Christ and may know the fellowship of His sufferings; for the work of Christ is carried on by the martyrdoms of life, and these martyrdoms are as broad and as varied as the trials of life. The devotion, the constancy, the endurance, the self-denial of His true followers everywhere and in every age, carry on in His Spirit the work which He began. The ground of the Apostle's rejoicing is that

Christ, the sinless Master, should have left something for Paul, the unworthy servant, to suffer. The death and passion of our Lord give suffering a new significance, and in the light of his sacrifice suffering appears as service, and discipleship of the Cross stands out as a priesthood of suffering, and they who suffer innocently render thus, consciously or unconsciously, tribute of the noblest service to their Lord and Master. Partakers of his sufferings in the life of discipline and self-sacrifice, we are partakers of the life of Christ, and by suffering our life is united to His. As suffering brings us near to God, so does it bind all Christians together in its fellowship, and by that bond to-day we are drawn in heart and spirit and sympathy into the closest fellowship with our Armenian fellow-Christians.

Two special hymns having been sung, an offertory was taken in aid of the Armenian Relief Fund.

After the service Mr. and Mrs. Gladstone entertained at the Castle the Bishop and Mrs. Edwards, Lady Stevenson, Dr. Calantarians, Mr. Stevenson, M.P., and Mr. Atkin.

THE ARMENIAN QUESTION.

The Duke of Westminster has received the following report from Sir Arthur Hayter, the special commissioner of the Armenian Relief Fund to Bulgaria.

“ South-hill-park, Bracknell, Jan. 12., 1897.

“ My Lord Duke,—In my last report from Sofia I mentioned that before leaving Bulgaria I had an interview with the Prime Minister, M. Stoiloff, relative to the settlement of Armenian refugees in the Principality. M. Stoiloff expressed his willingness to recommend to the Sobranye a free grant of land for the establishment of an agricultural colony, should a sufficient number of labourers accustomed to agriculture be found amongst the refugees. Unfortunately, such is not the case, and on carefully examining with the Vice-Consuls the descriptive lists of the refugees, I found them mainly townfolk, their former occupations being as small shopkeepers, barbers, tailors, shoemakers, quiltmakers, porters, and ordinary labourers, not agricultural. But I am by no means without hope that the refugees will find employment in the spring. In the first place, all of us acquainted with them are agreed that if matters quiet down and security is restored in Constantinople the majority of them will return to their former employments with a fair chance of starting in business, if assisted with a small money grant, which the fund may be able to provide. Secondly, there are two lines of railway about to be constructed, and already upon one of the works the contractor has shown considerable sympathy with the refugees, and the larger number of the able-bodied men amongst them will command a market for their labour. In addition to this, new harbour works are in course of construction at Varna. Here a stone breakwater will form an inner harbour, and I interviewed the *entrepreneur du port*, M. Hayrabadian, who not only informed me that he had taken on 100 men, but that he hoped to employ more labour in the spring. Lastly, there are the vineyards, in which the work is light and easy. Owners will employ Armenians, as well as Bulgarians, who are willing and active.

“ The employment of women and children at Varna has been specially taken up by Miss Fraser, and the following extract from a letter just received from her will be of interest to the supporters of the fund :—

“ “ You will be glad to hear that we have permission (from the municipality) to use the second large room as a sewing-room, and we now have 95 girls at work. I am planning a fancy work department, so as to keep the women and girls employed, and I think work for 150 can easily be provided. At Philippopolis, where we started a sewing class, our agent writes :—“ We began the class on December 23 with 15 women, but, as we seem to have need of more workers, we added another ten, and are now employing 25 women daily. They are busy and seem happy and grateful for the opportunity of earning.” ”

“ With regard to the children Miss Fraser writes from Varna :—“ We have now a nice school going for the hospital children. There are over 100 as happy little girls and boys as you could find anywhere, and at the quarantine barracks, where a small girls' school was started, Miss Fraser had changed the room and told the teacher he must instruct the boys also, who have settled down, as she reports, in perfect contentment, to the study of the three R's.”

" I am aware that the large sum of £6,350 has already been forwarded to Mr. Elliott for relief at the Bulgarian depôts during a period of two-and-a-half months, and I fear that some similar sum will be needed for a continuance of the relief during the winter months. But having been myself carefully over the accounts, and having fixed the meat and, in some cases, the fuel rations myself, besides being responsible for much of the issue of clothing, I can confidently affirm that nothing but bare necessaries have been provided and the proper precautions taken to ward off disease from starvation, exposure, and overcrowding. The Bulgarian Government have themselves mainly provided for medical attendance and given medicine without charge. The security to the subscribers of the fund is that all moneys go through the accredited channels of the English Consul-General and the Vice-Consuls, and are by them apportioned according to the numbers and necessities of each committee, whom I personally visited. I wish it were possible for me to describe in adequate language either the misery or the suffering which must have ensued had it not been for the intervention of this fund, or to express the gratitude which these poor people display for the sympathy and help which has been extended to them. Nearly 8,000 entirely destitute persons were landed on the shores of Bulgaria—exiles from their country—and refused an asylum elsewhere. They had lost their homes, their occupation, their little store of money, and in many cases the principal bread-winners of the family had been murdered. Local resources gradually failed, and no Poor Law existed to support them. In their dire need the British public stepped in. It gave them food, shelter, clothing; it secured medical attendance, it prevented overcrowding; it gave employment to women in the sewing schools, and to the men, at least to some extent, in the tailors' and shoemakers' shops.

" The Armenian refugees, both directly and through their Bishops, have often and often expressed to me how deeply they appreciate the generous kindness of the English people. It is impossible for me to do more than convey the gratitude and thanks of those who have been so bitterly persecuted, and who by prompt and generous aid have been saved from a death more terrible than the sword.

" I am, my lord Duke, very faithfully yours,
" ARTHUR D. HAYTER."

THE ARMENIAN QUESTION.—A conference of the friends of the Christian and Mahomedan political prisoners in Turkey, convened by the Turkish Prisoners' Aid Committee, was held at Charing-cross Station Hotel yesterday to advocate the release of all political prisoners in Turkey without distinction of race or creed. Mr. F. S. Stevenson, M.P., who presided, said they heard on unimpeachable authority that there were not fewer than 4,000 political prisoners in the Turkish Empire, and it was understood that a very large number of Moslem political prisoners were now to be included in the total, as well as Christian political prisoners. Exactly what was done with regard to the Armenians was now being done with regard to the enlightened Turks. The régime of the present Sultan had become absolutely intolerable. Canon MacColl said all that was necessary on the part of the Powers was to show the Sultan and his clique that they were in earnest. It would not be necessary to fire a single shot if, as was suggested by a writer in *The Times*, a scheme of reform were drawn up and presented to the Sultan with an ultimatum telling him plainly that unless the scheme were accepted within a given time forcible measures would be taken. He moved—

“ That this meeting urges her Majesty's Government to use every endeavour to secure the immediate release of political prisoners who are detained either without trial or after sham trials by the Turkish authorities.”

Sir Robert G. Head seconded the motion. Mr. James Bryce, M.P., in supporting it, said he was sure that those who had taken part in the agitation heretofore on the part of the Eastern Christians had not been influenced by any sentiments in the least antagonistic to the Mussulman inhabitants of Asia Minor or Armenia, but had acted upon what seemed to them their moral obligations, and upon general grounds of humanity. These grounds of humanity applied equally to the Mussulman as to the Christian subjects of the Sultan. The evidence they already had showed there were many humane and excellent Turks who were shocked and revolted by the massacres, and had done their very best to save those who were destroyed. They ought to take every opportunity of repelling the idea that it was in a spirit of hostility to Islam or to the Mahomedan inhabitants of the Turkish Empire that any action had been taken in this country. The motion was supported by Mr. J. H. Yoxall, M.P., and the Rev. H. Russell Wakefield, and unanimously agreed to. A further resolution was carried, on the motion of Mr. W. M. Crook, seconded by Sir R. Head, calling upon members of the House of Commons and the House of Lords to move and support an amendment to the Address to the Throne asking her Majesty's Government to repudiate the Anglo-Turkish Convention subject to some fresh arrangement being made as to the future government of Cyprus.

THE ARMENIAN QUESTION.—The Blue-book issued yesterday (Turkey, No. 3, 1897) under the title of "Further correspondence respecting the Asiatic Provinces of Turkey and events in Constantinople" is a continuation of the Blue-books Turkey No. 8, 1896, and Turkey 1, 1897, which were dealt with at some length in our columns last week. It gives the correspondence with regard to the disturbances in Asia Minor and Syria from the beginning of July until the end of October, 1896. The publication of these documents was perhaps necessary for the sake of completeness and for the satisfaction of certain members of Parliament who have an insatiable appetite for details, but we doubt whether any one who wades through these 114 pages of official telegrams and despatches can congratulate himself on having materially added to his knowledge of the subject. Some little additional light is thrown on the massacres of Malattia and Eghin in August and September of last year, and on the disturbances in Syria, but it is very meagre and is not likely to modify the general conclusions of those who have already studied the Armenian and Syrian questions. Such as it is, it tends to confirm the impression which we have already expressed—that after the first outbreak of Mussulman fanaticism, which the authorities encouraged rather than repressed, the Turkish Government sought to calm the excitement and to prevent further disorders. In high quarters it was evidently thought that the Armenians had received a sufficiently severe lesson, and that further massacres might have undesirable consequences. Hence the local authorities acted with more energy, and it is not a little significant that they found no great difficulty in preventing serious disturbances. In Malattia the horrible massacre which took place seems to have been due mainly to the weakness and cowardice of the Mutessarif (No. 80). At Eghin the cause of the outbreak is not so clear. It is by no means certain that the central Government had not a hand in the matter, but the information supplied is too meagre to admit of a confident judgment on the point.

THE ARMENIAN QUESTION.

Yesterday a Blue-book was issued (Turkey, No. 7, 1897) under the title of "Further Correspondence respecting the Asiatic Provinces of Turkey and Events in Constantinople," covering the period from October 21 to December 29 of last year. It contains a great many details which may be interesting to those who are making a minute study of the Armenian political agitation and the savage reprisals of the Mussulmans, and who seek to determine and define the part played in the massacres by the local authorities and the Central Government. But for the ordinary reader of Blue-books relating to the Eastern Question there is not much of great importance. As in previous Blue-books on the recent events in Asia Minor, we find here ample evidence that the Armenian Revolutionary Committees were very active and adopted the system of provoking the authorities and terrorizing those of their own nationality who were not disposed to join the movement. On this subject we may quote the evidence of Major Williams, the British Consul at Van :—

"There can be no doubt that the fanatical outbreaks of the last year were largely due to the insensate and criminal actions of a handful of revolutionaries, directed and controlled by some central committee outside the country. The position was still further accentuated by the extraordinary ideas which were prevalent among both Turks and Armenians as to the attitude of England towards this movement, which had for its avowed object, not the execution of reforms, but the formation of a great Armenian State, embracing a large portion of Anatolia and portions of the Caucasus and Persia. I had several long conversations with the revolutionary leaders here in June last. The chief of the Tashnak Society told me that they had got up a revolution at Zeitoun with the idea that, being near the Mediterranean, England would have helped them. And he seemed much disconcerted when I told him that we had no sympathy with anything of the kind, and that I had never even heard it suggested that we should do more than try and save those poor and misguided people from the consequences of their own folly. The Muavin told me that he was told by Turks of the Palace party that he would find Van flooded with English gold. I found myself the most extraordinary ideas prevalent among the Armenians here as to what England was prepared to do for them. I read Lord Salisbury's Guildhall speech to some of the notables, and they seemed astonished when I told them that, as far as I knew, nothing more nor less was, or had been, intended."

“ Van, November 4, 1896.

“ Sir,—I have the honour to report the murder of an Armenian priest named “ Dar Comidar ” on Sunday afternoon, about 3 30 p.m. He was decoyed into a lonely street, on the pretence of being required to see a sick person. There he was stabbed, and his head nearly cut off. There is no doubt that this murder was committed by affiliated members of the Huntchak Society, acting on orders from outside. The victim had incurred the enmity of the revolutionists during the recent events here ; and it is thought that his murder is merely the prelude to that of several other prominent Armenians of this town, who have declared themselves as openly hostile to the extreme revolutionary societies. The real gravity of this act rests, however, on the fact that, by it, the terrorism of the revolution has again been established, and that, in future, it is quite hopeless to expect the Armenians to do anything towards getting rid of, or handing over, any of the revolutionists who may come in here from Persia ; though they clearly understand that, if the revolutionists ever again obtain to the prominent position they occupied here for a long period prior to June last, nothing less than a miracle can save them and their families from annihilation.”

On the other hand, there is abundant evidence to show that the dissatisfaction of the Armenians was amply justified by the prevailing abuses. Even the institutions which were good in conception are utterly spoiled by the inefficient and corrupt way in which they are worked. Major Williams, for example, reports that “ there can be no doubt that this country is very lightly taxed, but Christians and Mussulmans alike groan under the present system, and are heartily sick of the swindling and thieving which have ruined the country.” (P. 37.) Even the agricultural banks are turned into instruments of extortion. (No. 17, p. 20.) Indications of a better state of things in the immediate future are rare, but they occasionally appear. Thus in No. 43 the Consul reports on October 27 :—“ For the first time since I have been here can I see a little daylight ahead. The revolutionary movement appears to be scotched. The Turks from highest to lowest have felt the pinch of poverty, and begin to realize that their welfare is bound up with that of the Armenian population.”

The Blue-book contains also evidence of a deliberate design on the part of the Turkish Government to supply the places of the massacred Armenians by Mussulman emigrants, but in this, as in previous experiments of the same kind, the Turkish authorities display a singular want of organizing and administrative ability. The destitute emigrants seem to be transported to the locality where their presence is deemed politically desirable and left there to shift for themselves without any preparations having been made for their reception. (Pp. 2 and 36.)

ÖZGEÇMİŞ

Sakarya'nın Geyve İlçesinin Epçeler Köyünde 1964 yılında doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Geyve'de tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 1987 yılında mezun oldu. 1988'de Sivas'ta başladığı öğretmenlik mesleğine, Sakarya'da Adapazarı Atatürk Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak devam etmektedir.